

Îman, Amel ve İhlâs'a Dâir
Sohbetler
-2-

Îman, Amel ve İhlâs'a Dâir

SOHBETLER -2-

Îman, Amel ve İhlâs'a Dâir SOHBETLER

Hazırlayan	Heyet
Grafik - Tasarım	Fazilet Neşriyat Grafik Servisi
Baskı ve Cilt	Fazilet Neşriyat ve Tic. A.Ş.
Sertifika No	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 16384
ISBN	978-605-9953-91-7
Baskı	İstanbul 2019
İrtibat	Bağlar Mh. Mimar Sinan Cd. No: 54 Güneşli - Bağcılar / İST. Tel: 0212 657 88 00 Faks: 0212 657 95 88 www.fazilet.com.tr bilgi@fazilet.com.tr

© Bütün Hakları Fazilet Neşriyat ve Tic. A.Ş.'ye aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek iktibas edilebilir

İÇİNDEKİLER

KUR'ÂN-I KERİM'İN FAZİLETİ	7
A. Kur'ân-ı Kerim Peygamber Efendimize Verilen Bir Mu'cizedir	8
B. Kur'ân-ı Kerim "الْفَنَجْرُ الْفَنَحْدَى بِهِ" dir.	9
C. Kur'ân-ı Kerim İşitenlerin Kalbinde Tesir Bırakır	11
D. Kur'ân-ı Kerim Her Şeyi İhata Edicidir	12
E. Kur'ân-ı Kerim Kıyâmete Kadar Mahfûzdur	14
F. Kur'ân-ı Kerim Tamamen Arabi Lisan Üzeredir	16
G. Kur'ân-ı Kerim Peygamber Efendimizin Mirâsıdır	17
KUR'ÂN-I KERİM'İ OKUMA VE OKUTMANIN FAZİLETİ	21
Kur'ân-ı Kerim Okumanın Usûl ve Adabı	28
Tecvid	32
NAMAZ'IN FAZİLET ve EHEMMİYETİ	37
Namazın Kulu Muhafaza Etmesi ve Kazandırdığı Güzellikler	44
Namazı İlk Vaktinde Kılmanın Fazileti	49
ORUCUN FAZİLETİ, NEVİ'LERİ ve HÜKÜMLERİ	53
Orucun Nevî'leri	58
Orucun Hükümlerinden Bazıları	65
A- Temkin Vakti	65
B- Sahurun Fazileti	67
C- Oruç Açmakta Acele Etmenin Fazileti	68
D- İftar Duaları	70
E- Oruç Tutmaya Mani Olan Haller	71
E- Fidyeye	74
ZEKÂT - ÖŞÜR'ÜN MAHİYETİ ve FAZİLETİ	75
Öşür	84
Mesarif-i Zekât (Zekât Verilecek Yerler)	86
SADAKA-İNFAK VE MALİ CİHAD'IN MAHİYETİ VE FAZİLETİ	93
Mali Cihad	102
Mali Cihadın Miktarı	109

HAC ve UMRE İBADETİNİN FAZİLETİ	115
Haccın Fazileti	116
Umrenin Fazileti	121
ZİYARET MAHALLERİNİN HUSUSİYETLERİ VE TAVSİYE EDİLEN İBADETLER	129
Mekke-i Mükەرreme	129
Kâbe-i Muazzama	129
Mescid-i Haram'da Namaz	130
Kâbe-i Muazzama'yı Tavaf	130
Haceru'l-Es'ad	131
Mültezem	133
Makam-ı İbrâhim	133
Sa'y	133
Medine-i Münevvere	134
Mescid-i Nebevî	135
Hücre-i Saadet	136
Ravza-i Mutahhara	137
Mescid-i Kuba	137
RÂBİTA-i ŞERİFE'NİN FAZİLET ve FAİDELERİ	139
Râbıta-i Şerife'nin Hükümü	154
Râbıta-i Şerife'nin Sübûtu	157
İHLAS - RİYA	179
İhlas	179
Riya	189
NAFİLE İBADETLER ve NEV'İLERİ	193
Nafile İbadetlerin Nev'ileri	198
AHLÂK-I ZEMÎME	213
Hased	213
Gıybet	218
Sû-i Zan	222
Tecessüs	224
İftira	225

NİKÂH VE TALAK	227
1. Nikâh ve Talakın Mahiyeti	228
A. Nikâhın Lüzumu	228
B. Nikâhın Ruknû	230
C. Taaddüdü Zevcat	231
D. Nikâhın Sebebi	232
E. Nikâhın Şartı	232
F. Nikâhın Hükümü	232
G. Nikâhın Sıfatı	233
H. Muharremat	234
I. Muvakkat Nikâh – Mut'a Nikâhu	237
J. Mehür	238
2. Talak	239
A. Talak Vuku'unun Şartlarından Bazıları Şunlardır;	241
B. Talak-ı Ric'î ve Talak-ı Bâin	242
C. Bir Talakın Ric'î Olabilmesi İçin Şunlar Şarttır:	243
D. Beynûnet-i Süğra ve Beynûnet-i Kübra	243
E. Hulle	243
F. İddet	244
MİRAS HUKUKUNA RİÂYETİN LÜZÜMÜ	245
Hal-i Sıhhatte Mal Taksimi, Vasiyyet ve Evladın Malı Hakkında Tasarruf	260
A. Evlâda, Akrabaya, Ahıbbaya Verilen Hediyeler ve Yapılan Hibeler	260
B. Vasiyyet	262
ZİKRİN NEVİ'LERİ VE ZİKR-i KALBÎ'NİN FAZİLETİ	269
Zikrin Nevileri	272
Zikr-i Kalbî - Zikr-i Kesir	276
Zikrullahın Azamiyyet ve Ekberiyyeti	281
Zikirden Uzaklaşmanın Kötülüğü	284
Zikrullahın Adabı	286
Zikrullahın Mükâfâtı	287
Hizmet Ederken Zikirle Meşgul Olmanın Lüzumu	289
Zikrullahın Neticesi	290
NEFİS ve MERATİB-i NEFS	295
A. Nefsin Mahiyeti	295

B. Merâtib-i Nefis	304
C. Nefsin Tezkiyesi	311
NAMAZLARDA CEMAATİN EHEMMİYETİ VE NAMAZ VAKİTLERİ	313
Namaz Vakitleri	326
Cemaatle Namazda Safların Tanzimi	330
Safların Tertibi	337
ULÛM-İ ŞER'İYYE VE ULEMÂNIN KIYMETİ	339
EHL-İ İLMİN HALK İLE MÛNASEBETLERİ	357
HAK İLE BATIL MÛCADELESİ	381
A. Dinler Arası Diyalog ve Ilımlı İslam	387
B. Hak ve Batıl Mezhepler	401
Mezhep Nedir? Nasıl Ortaya Çıkmıştır?	
Amel ve İtikadda Hak Mezhepler Nelerdir?	402
Muhakkak Bir Mezhebe Tâbi' Olmak ve Müctehidlere Uymak Lazım mıdır?	
Herkes Ayet ve Hadislerden Kendi Anladığı Hükümlerle Amel Edebilir mi?	406
Asrımızda Yeni (Beşinci) Bir Mezhep Ortaya Çıkabilir mi?	408
Zaman ve Şartların Gelişip Değişmesine Binaen Hükümlerde Değişme ve	
Dinde Güncellenme Olabilir Mi?	409
VAKTİN KIYMETİ, DEĞERLENDİRİLMESİ VE	
MÂLÂYÂNİNİN ZARARLARI	421
Mâlâyânî ile Meşguliyetin Zararları	428
BEYTÜ'L-MAL	441
Beytülmalin İsti'mali	456
NİYYET VE TASHİH-İ NİYYET	463
KİBİR UCUP VE TEVÂZU'	479
A. Kibir	479
Tekebbürün Kısımları	482
B. Ucup	490
C. Tevâzu	492
EVLAT HAKLARI VE EVLAT TERBİYESİ	497

KUR'ÂN-I KERİM'İN FAZİLETİ

Allah (celle celalühû), dînî ve dünyevî işlerinde kendisine ihtiyaç duyulan hususları insanlara beyan edici, ehl-i küfrü cehennem ile inzâr, ehl-i imânı cennet ile tebşir etmek üzere beşerden beşere Rasûller göndermiştir. Ve onları da hârikulâde mucizeler ile te'yîd etmiştir. Bu Rasûllerin evveli Âdem (aleyhisselâm), âhiri ise Muhammed Mustafâ (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizdir.¹

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ
دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ...

O işaret olunan Rasûller, biz onların bazısını bazısından efdal kıldık, içlerinden kimi var Allah, kelâmına kelîm etti, bazısını da derecelerle daha yükseklerle çıkardı, Meryem'in oğlu İsa'ya da o beyyineleri verdik ve kendisini Ruh'u'l-kudûs ile te'yîd eyledik...² buyrulduğu üzere Peygamberler (aleyhimüsselam) asl-ı risâlette müsâvî olmakla beraber bazıları diğer bazılarına faziletli kılınmıştır.³ En faziletli olanı da Peygamberimiz Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz'dir.⁴

Âl-i İmrân sûresinde; "كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ" "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet olarak vücuda geldiniz"⁵ buyruluyor. Şüphe yok ki ümmetin hayırlı olması dinlerinin kemâli itibâriyledir. Dinlerinin kemâli de tâbî' oldukları nebîlerinin kemâline bağlıdır.⁶

Peygamber efendimize (sallallâhu aleyhi ve sellem) verilen mucizenin diğer peygamberlere verilen mucizelerden daha faziletli olması da onun efdalü'l-Enbiyâ olduğuna delildir.⁷

¹ Ömer En-Neseî, Metn-i Akâid

² Bakara Sûresi, Âyet 253

³ Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili

⁴ Ömer En-Neseî, Metn-i Akâid

⁵ Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 110

⁶ Sa'dü'd-Dîn Mes'ûd ibn-i Ömer et-Taftâzânî, Şerh-u'l-Akâidi'n-Neseîyye

⁷ Fahrü'd-Dîn-i Râzî, Tefsir-i Râzî, 253. Âyet-i Kerime'nin Tefsiri

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَذَ كَلِمَاتُ رَبِّي
وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا

“De ki: Eğer Rabbimin kelimâtı için deniz mürekkebe olsa idi her halde Rabbimin kelimâtı tükenmeden deniz tükenirdi, bir misli de meded getirsek bile.”⁸

Bu Âyet-i Kerîme’den anlaşıldığı üzere Kur’ân-ı Kerîm’in faziletleri sayılamayacak kadar çoktur. Bunlardan bazılarını şu başlıklar altında izah edebiliriz;

A. KUR’ÂN-I KERİM PEYGAMBER EFENDİMİZE VERİLEN BİR MU’CİZEDİR

Cenâb-ı Hak her peygambere devrine göre bir mucize vermiştir. Meselâ Musâ (aleyhisselâm) devrinde insanlar sihirden ilerlemişlerdi. Cenâb-ı Hak da Musa (aleyhisselâm)’a asâsının yılanı dönüşmesi, yed-i beyzâ, denizin yarılması mucizelerini verdi.

İsâ (aleyhisselâm) devrinde insanlar tıp ilminde çok ilerlemişler; üç hastalık hariç bütün hastalıkların devasını bulmuşlar idi. Bunlar; “اَكْمَه” doğuştan körlük, “اَبْرَص” alaca hastalığı ve “مَوْت” ölüm’dür. Hazret-i Allah (celle celalühû) de İsâ (aleyhisselâm)’a “ekmeh ve ebras”ı iyileştirme ve ölümleri diriltme mucizesi vermiştir.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında da insanlar edebiyatta ilerlemişlerdi. Hatta bedeviler dahi kendi aralarında konuşurken şiir gibi kâfiyeli ve edebî konuşurlardı. Şiir müsâbakaları yapılır, dereceye girenlere mükâfâtlar verilirdi. Ve en çok beğendikleri ilk yedi şiiri Kâ’be-i Muazzama’nın duvarına asarlardı.

Kur’ân-ı Kerim de gayet edebî bir şekilde nazil olmuş ne şiir ne de nesir; ikisi arasında, eşi benzeri bulunmayan bir edebiyâtı haizdir. Bî’l-cümle mucizeler azlık ve çokluk, bekâ (devamlılık) ve adem-i bekâ (devamsızlık), kuvvet ve kuvvetsizlik cihetinden farklıdır. ”

⁸ Kehf Sûresi, Âyet 109

⁹ Fâhrü’l-Din-i Râzî, Tefsir-i Râzî,

Hazret-i Üstazımız (kuddise sirruhu) bu hususla alakalı olarak: “Her peygambere asrındaki câri hâdiselerin ehemmiyetine ve nev’ine göre mucizeler verildiği gibi Asr-ı Saâdet-i Nebîde (aleyhisselâm) fusahâ ve büleğa çok olduğundan Kur’ân-ı Kerim, fesâhat ve belâgatta eşsiz bir surette inzal olundu”¹⁰ buyurmuşlardır.

B. KUR’ÂN-I KERİM “الْمُفْجِرُ الْمُتَحَدِّى بِهِ” DİR.

(الْمُفْجِرُ الْمُتَحَدِّى بِهِ): “İnsanlara kendisiyle meydan okunan ve benzerini getirmekten onları âciz bırakan” demektir.

Allah (celle celalühû) Kur’ân-ı Kerim’in muhtelif yerlerinde, emr-i ta’cizî olarak Kur’ân-ı Kerim’in benzerini getirmeyi emretmiş ve sonrasında da getirilemeyeceğini ve sebeblerini izâh buyurmuştur.

- Kur’ân-ı Kerim’in tamamının mislinin getirilmesi;

قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ
بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

“De ki: Yemin ederim eğer İns-ü Cinn bu Kur’ân’ın mislini getirmek üzere toplansalar bir mislini getiremezler, birbirlerine zahîr de olsalar. (Yardım da etseler)”¹¹

On sûrenin mislinin getirilmesi;

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُورٍ مِثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَاذْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ
مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Yoksa “Onu (Kur’ân’ı) kendi uydurdu” mu diyorlar? Öyle ise de haydin onun gibi uydurma on sûre getirin. Ve bunun için, Allah (celle celalühû)’den başka, gücünüzün yettiklerini de (yardıma) çağırın! Eğer doğru söylüyorsanız. (Bunu yaparsınız)”¹²

¹⁰ Ali Erol, Hatıratım, s.68

¹¹ İsrâ Sûresi, Âyet 88

¹² Hûd Sûresi, Âyet 13

- Tek bir sûrenin mislinin getirilmesi;

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Ve eğer kulumuza ceste ceste indirdiğimiz Kur’ân’dan şüphede iseniz haydi onun ayarından bir sure meydana getirin ve Allah (celle celalühü)’den başka güvendiklerinizin hepsini çağırın, eğer sadıksanız bunu yapın...”¹³

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Yoksa “Onu (Kur’ân’ı) kendi uydurdu” mu diyorlar? De ki: “öyle ise haydin: onun misli bir sure getirin. Allah (celle celalühü)’den başka gücünüzün yettiğini de (yardıma) çağırın, eğer sadıksanız bunu yaparsınız.”¹⁴

- Bir cümlenin mislinin getirilmesi;

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ • فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ

“Yoksa “O Kur’ân-ı Kerîm’i kendisi uydurmakta” mı diyorlar? Hayır! Kendileri inanmazlar. Haydi, onun gibi bir söz getirsinler, doğru iseler.”¹⁵

• Cenâb-ı Hak getirememelerinin sebebini de bir Âyet-i Kerîmede şöyle beyan ediyor;

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا حَدَّثَنَا يُفْتَرَىٰ وَلَكِنَّ تَضْيِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهَدَىٰ وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

“Hakikat onların kıssalarında ülül’elbab (akıl sahipleri) için bir ibret vardır. Bu uydurulur bir söz değil ve lâkin önündekinin tasdiki ve her şeyin tafsili ve imân edecek bir kavim için bir hidayet, bir rahmettir.”¹⁶

¹³ Bakara Sûresi, Âyet 23

¹⁴ Yunus Sûresi, Âyet 38

¹⁵ Tûr Sûresi, Âyet 33-34

¹⁶ Yûsuf Sûresi, Âyet 111

Hazret-i Üstazımız (kuddise sirruhu) “Kur'an-ı Kerim 'El-mu'cizü'l-mütehaddâ bih'dir. Bunun için düşmanlar Kur'anla muâraza yapmayıp ancak din adamlarını yok etmek suretiyle cepheyi o tarafa çevirdiler”¹⁷ buyurmuşlardır.

C. KUR'ÂN-I KERİM İŞİTENLERİN KALBİNDE TESİR BIRAKIR

Kur'ân-ı Kerimin bir vasfı da işitenlerin kalbinde bir te'sîr bırakarak onları imâna ve hayra sevk etmesidir.

Hazret-i Ömer (r.a.) şöyle buyuruyor;

“Ben, Müslüman olmadan önce, Resûlullâh (aleyhisselâm)'a sataşmak için evden çıkıp, kendisini buldum. O, Mescid-i Haram'a erişmekte beni geçmişti. Ben de, varıp arkasında, ayakta durdum.

Resûlullâh (aleyhisselâm) el-Hâkka sûresini okumaya başladı. Dinlediğim kelâmın belâgatına, düzgünlüğüne, derli-topluluğuna hayran oldum. Kendi kendime: “Vallahî! Bu, Kureys'lilerin dediği gibi bir şâir galiba” dedim.

O sırada Resûlullâh (aleyhisselâm) sûrenin şu âyetlerini okudu;¹⁸

فَلَا أَقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ

“Artık yok, kasem ederim ki gördüklerinize. Ve görmediklerinize. O hiç şübhesiz kerim bir Rasûlün getirdiği sözdür. Ve o bir şâir sözü değildir. Sizin pek azınız buna iman eder.”

Ben, yine, kendi kendime: “Galiba, bu bir kâhindir! (İçimden geçirdiklerimi anladı)” dedim. Resûlullâh (aleyhisselâm) şu âyetleri okumaya devam etti;

وَلَا يَقُولُ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

¹⁷ Ali Erol, Hatrâtım, s.55

¹⁸ Hâkka Sûresi, Âyet 38-52

“O, bir kâhin sözü de değildir, siz pek az düşünüyorsunuz. O Rabbül’âleminden bir tenzildir.”

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ
فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِيزِينَ

“O bize isnaden bazı lâflar uydurmaya kalkışsaydı¹⁹ elbette biz onu, ondan dolayı yeminiyle²⁰ yakalardık (kuvvetle tutar hincını alırdık). Sonra da ondan vetinini (iliğini) keser atardık. O vakit sizden hiçbiriniz ona siper de olamazdınız²¹”

وَإِنَّهُ لَتَذِكْرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُّكَذِّبِينَ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى
الْكَافِرِينَ وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ

“Ve o hiç şüpheşiz unutulmayacak bir öğüttür, müttakiler için. Bununla beraber biz biliyoruz ki sizden inanmayanlar var. Ve her halde o, kâfirler üzerinde bir hasrettir. Ve o hiç şüpheşiz hakku’l-yakindir.”

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

“Haydi! Tesbih et, azîm olan Rabbinin ismiyle”

Resûlullâh (aleyhisselâm) sûreyi böylece okuyup bitirdiği zaman, her yerde kalbime İslâm meyli düştü.”²²

D. KUR’ÂN-I KERİM HER ŞEYİ İHATA EDİCİDİR

Kur’ân-ı Kerim’in vasıflarından birisi de her şey’i hâvi olması, arayanın istediği her şeyi içinde bulabileceği bir kitap olmasıdır.

¹⁹ Yani, Biz ona söylemeden, emr-u nehy etmeden bize isnâd ederek, bizim namımıza kendiliğinden bazı laflar uydurmağa kalkışsaydı. (Elmalılı)

²⁰ Burada “yemin” Peygamber (sallâllâhu aleyhi ve sellem)’in ettiği yemin, yahûd Allâhu Teâlâ’nın kuvvet ve kudreti manasına iki veche muhtemeldir. (Elmalılı)

²¹ Mânî olup onun tarafından mudâfaa da edemezsiniz. (Elmalılı)

²² M. Asım Koksali, Hazret-i Muhammed ve İslamiyet, c. 1, s. 413

Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki;

وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ...

“... Ne yaş, ne de kuru; hiçbir şey yoktur ki her hal hepsi (Allah celle celalühü'nün indinde) bir kitabı mübîninde olmasın”²³

Rivâyet olunduğuna göre;

إِنَّهُ تَفَكَّرَ بَعْضُ الْعَارِفِينَ فِي أَنَّهُ هَلْ فِي الْقُرْآنِ شَيْءٌ يُقَوِّى قَوْلَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ «يَخْرُجُ رُوحُ الْمُؤْمِنِ مِنْ جَسَدِهِ كَمَا يَخْرُجُ الشَّعْرُ مِنَ الْعَجِينِ» فَخَتَمَ الْقُرْآنَ بِالتَّدْبِيرِ فَمَا وَجَدَهُ فَرَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَنَامِهِ وَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ « وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ » فَمَا وَجَدْتُ مَعْنَى هَذَا الْحَدِيثِ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أُطْلُبُهُ فِي سُورَةِ يُوسُفَ» فَلَمَّا انْتَبَهَ مِنْ نَوْمِهِ قَرَأَهَا فَوَجَدَهُ وَهُوَ قَوْلُهُ { فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ } أَيْ لَمَّا رَأَيْنَ جَمَالَ يُوسُفَ عَلَيْهِ السَّلَامُ اسْتَعْلَنَ بِهِ وَمَا وَجَدْنَاهُ أَلَمْ يَقْطَعْ وَكَذَلِكَ الْمُؤْمِنُ إِذَا رَأَى مَلَائِكَةَ الرَّحْمَةِ وَ رَأَى أَنْعَامَهُ فِي الْجَنَّةِ وَمَا فِيهَا مِنَ النَّعِيمِ وَالْخُورِ وَالْقُصُورِ اسْتَعْلَنَ قَلْبُهُ بِهَا وَلَا يَجِدُ أَلَمْ الْمَوْتِ وَانْفُهِمَ مِنَ الْحِكَايَةِ أَنَّ الْقَارِئَ يَنْبَغِي أَنْ يَقْرَأَ الْقُرْآنَ بِتَدْبِيرٍ تَامٍ حَتَّى يَصِلَ إِلَى كُلِّ مَرَامٍ

Âriflerden bazıları Kur'ân-ı Kerim'de Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizin “Mü'min'in rûhu cesedinden hamurdan kıl çıkıyormuş gibi çıkar” kavlini te'yîd eden bir şey var mıdır? diye tefekkür etmiş ve ihtimam gösterip araştırarak Kur'ân-ı Kerimi hatmetmiş fakat bir şey bulamamış.

Sonra rü'yâsında Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizi görmüş ve “Yâ Rasûlellah! Cenâb-ı Hak “ne yaş, ne de kuru; hiçbir şey yoktur ki her hal hepsi (Allah celle celalühü'nün indinde) bir kitabı mübîninde olmasın” buyuruyor. Fakat ben bu Hadîs-i Şerîfin manasını Kur'ân-ı Kerim'de bulamadım” demiş. Peygamber efendimiz; “Yûsuf sûresinde ara” buyuruyor. Uyanınca Yûsuf sûresini okuyor ve (aradığını) buluyor.

²³ En'âm Sûresi, Âyet 59

O da (فَلَمَّا رَأَتْهُ رَأَتْهُ وَطَعْنَ أَبْيَهُنَّ) “hepsi onu görür görmez çok büyüttüler, kendilerinin ellerini doğradılar” âyet-i celilesidir. Yani kadınlar Yûsuf (aleyhisselâm)’ın güzelliğini görünce onunla meşgul oldular ve ellerini kesmelerinin acısını duymadılar. Mü’min de böyledir. Rahmet meleklerini, cennetteki makamlarını; oradaki nimetleri, hûrîleri ve sarayları gördüğü zaman kalbi onlarla meşgul olur ve ölümün acısını duymaz” demektir. Bu hikâyeden şu anlaşılır; Kur’ân-ı Kerim’i okuyan kişinin tam bir tedebbür (ih-timam, araştırma) ile okuması lazımdır ki her türlü merâm ve maksadına ulaşsın.²⁴

E. KUR’ÂN-I KERİM KIYÂMETE KADAR MAHFÛZDUR

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

“Şüphe yok o zikri biz indirdik biz, her halde biz onu muhafaza da edeceğiz” buyrulmuştur.²⁵

Burada müfessirler Allâhü Teâlâ’nın Kur’ân-ı Kerim’i muhâfaza etmesinin keyfiyeti hakkında birkaç vecih beyan etmişlerdir. Şöyle ki:

1. Allah (celle celâluhü)’nün hıfzı, beşer kelâmına mübâyin (zıt) kılarak halkı ziyâde ve noksandan aciz bırakmak sûretiyledir. Çünkü Kur’ân-ı Kerim’e bir şey ilâve edecek veya eksiltecek olsalar Nazm-ı Kur’ân değişir ve bütün aklı erenlere onun Kur’ân-ı Kerim’den olmadığı tezâhür eder. Binâen aleyh Kur’ân-ı Kerim’in i’câzkâr olması, bir şehri ihâta eden sur ve istihkâm gibi onu mahfûz tutar.
2. Allâhü Teâlâ hiç kimseye Kur’ân-ı Kerim’e muâraza edebilecek kudret vermemek sûretiyle onu hıfz-u sıyânet etmiştir.
3. Allâhü Teâlâ bekâ-i teklifin âhirine kadar Kur’ân-ı Kerim’i hıfz-u tedris (muahfaza ve tedris eden) ve halk arasında neşreden bir cemâati vazifelendirmek sûretiyle onu halkın iptal ve ifsâdından hıfz-u sıyânet eder.
4. Demişler ki Hıfzdan murâd: bir kimse Kur’ân-ı Kerim’in bir harfini değiştirecek olsa bütün âlem ona “bu yanlış, kelâmmullah’ı tağyîrdir” der.

²⁴ 1. Hakkı Bursevî, Rûhu’l-Beyân, İsrâ 10 Âyetin tefsirinde; Seyyid Ali Zâde Şerh-u Şir’atü’l-İslâm, s.74

²⁵ Hicr Sûresi, Âyet 9

Fahrüddin-i Râzî hazretleri de tefsirinde bu sûretleri zikrettikten sonra şöyle buyurmuştur;

“Sen bil ki; Kur'ân-ı Kerim'in mahfûziyyeti gibi bir hıfza hiçbir kitap için rastlanılmamıştır. Çünkü hiçbir kitap yoktur ki kendisine (az-çok) tashîf, tahrîf ve tağyîr girmemiş olsun. Mülhidlerin, Yahûdilerin ve Hristiyanların Kur'ân-ı Kerim'i iptal ve ifsâd etmek üzere birçok sebepleri bulunduğu halde, Kur'ân-ı Kerim'in her türlü tahriften böyle korunmuş olarak kalması en büyük mu'cizelerdendir.”

“Bir de Allâhü Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'in tahrîf ve tağyîrden korunmuş olduğunu bildirmiştir. Şu anda altı yüz seneye yakın zaman geçmiştir. Binâenaleyh bu, gayb'den haber vermek olur ki bu da kâhîr bir mu'cizedir.”

Elmahlı Merhum'da bu kısmı naklettikten sonra şöyle yazmıştır; bu satırların yazıldığı şu zamanımızda ise hicret-i seniyye'nin 1349. Senesinde bulunuyoruz. Bu sûrenin nüzûlü mekkî olması cihetiyle 1350 seneden fazla bir müddetten beri bütün âlem bu haber-i gaybın tahakkukuna şahid olmaktadır.... Bunun, bu âyet ile evvelden açıkça söylenerek bilhâssa te'kidlerle ihbâr edilmiş olması hiç söz götürmek ihtimâli olmayan bir mu'cize-i ilmiyye'dir.²⁶

Hazret-i Üstazımız (kuddise sirruhu) Kur'ân-ı Kerim'in muhafazası ve tertibi ile alakalı olarak “Kur'ân-ı Kerim'in tertibi, tertib-i ezelidir. Hatta Resûlullâh Efendimizin tertibi bile değildir.

Hazret-i Ömer'in hilafeti zamanında bir ârabi gelip “Ya Emira'lMüminin! Tebbet Suresi Resûlullâh'ın adüvvünün beyanı hakkındadır. İhlas-ı Şerîf ise Zât-ı İlahiyye ve ehadiyyeti mücerrededen bahseder. Neden Tebbet Suresi, İhlas-ı Şerîf üzerine tekaddüm etmiştir” diye sormuştur.

Ömerü'l-Faruk hazretleri “Dur bakalım” deyip elini kaldırmış ve ârabiye “Gel buraya bak” demiş. Â'râbi birde bakmış ki! Levh-i mahfuzdaki Kur'ân-ı Kerim gözünün önüne gelivermiş. Orada Tebbet evvel, İhlas-ı Şerîf de sonra yazılı imiş. Bunun üzerine (مَلَكْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ) diye hoplayarak kaçmış. İşte bu tertib Cenâb-ı Hakk'ın sıfât ve efâl-i ilahiyye'sinin nurudur”²⁷ buyurmuşlardır.

²⁶ Elmahlı, Hak Dini Kur'ân Dili, Hicr Suresi 9. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

²⁷ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.135

F. KUR'ÂN-I KERÎM TAMAMEN ARABÎ LİSAN ÜZEREDİR

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

“Biz onu bir Kur'an olmak üzere Arabî olarak indirdik, gerek ki akıl erdiresiniz”²⁸

Kur'an-ı Azimüşşan en zengin, en fasih, en belîğ ve en mükemmel lisan olan Arapça ile nazil olmuştur. Zira dünyada en sade, kanşısız olan lisan Arapçadır. Diğer lisanlar başka lisanlardan alınan kelimeler ile doludur.

Asr-ı Saâdetde bir kısım müşrikler “Kur'an Arapça indi diyorsunuz. Hâlbuki Kur'anda Arapça olmayan kelimeler de var dediler” ve üç kelime buldular. Bunlar (عُجَابٌ، تَزْدَرِي، كُبَارٌ) kelimeleridir dediler.

Bunun üzerine peygamber efendimiz (sallahu aleyhi ve sellem): ‘Peki bâdiyede (kırdı) yaşayan, hiç şehre inmemiş, arapdan başka insan görmemiş bir arap bedevisini getirin. Ona soralım’ buyurdu. Gittiler ve doksan yaşında bir bedevîyi huzur-i Resûlullâh'a getirdiler.

Peygamber efendimiz bedevîye “أَقْعُدْ” (otur) buyurdu, bedevî oturdu. Sonra “قُمْ” (kalk) buyurdu, bedevî kalktı. Tekrar “أَقْعُدْ” buyurdu, oturdu. “قُمْ” buyurdu, kalktı. Tekrar “أَقْعُدْ” buyurdu, oturdu, “قُمْ” buyurunca bedevî yoruldu ve;

أَتَزْدَرِي يَا مُحَمَّدُ أَنَا مِنْ كُبَارِ قَوْمِ الْعَرَبِ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ

“Benimle alay mı ediyorsun Yâ Muhammed? Ben Arap kavminin yaşlılarındanım. Muhakkak ki şu acâib bir şeydir” diyerek Arapça değildir dedikleri kelimeleri bir lahzada lisanından akıttı. Mu'cize-i Rasûlillah zuhur etti.²⁹

²⁸ Yûsuf Sûresi, Âyet 2

²⁹ Fazilet Neşriyat, Muhtasar İslam Tarihi, s.56

G. KUR'ÂN-I KERİM PEYGAMBER EFENDİMİZİN MİRÂSIDIR

...وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوْرُوا دِينَاراً وَلَا دِرْهَمًا وَإِنَّمَا وَرَثُوا الْعِلْمَ...

“... Peygamberler (aleyhimü's-selâm) mirâs olarak dinar ve dirhem bırakmazlar. Ancak ilmi mirâs bırakırlar...”³⁰ buyrulmuştur. Bütün ilimlerin menba'ı ve menşe'i Kur'ân-ı Kerim'dir. Fahrüddin-i Râzî hazretleri bu hususu şöyle izah etmiştir;

إِنَّ الْقُرْآنَ أَضَلُّ الْعُلُومِ كُلِّهَا فَعِلْمُ الْكَلَامِ كُلُّهُ فِي الْقُرْآنِ، وَعِلْمُ الْفِقْهِ كُلُّهُ مَأْخُودٌ مِنَ الْقُرْآنِ، وَكَذَا عِلْمُ أَصُولِ الْفِقْهِ. وَعِلْمُ النَّحْوِ وَاللُّغَةِ، وَعِلْمُ الزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا وَأَخْبَارُ الْآخِرَةِ، وَاسْتِعْمَالُ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ، وَمَنْ تَأَمَّلَ «كِتَابَنَا فِي دَلَائِلِ الْإِعْجَازِ» عِلِمَ أَنَّ الْقُرْآنَ قَدْ بَلَغَ فِي جَمِيعِ وُجُوهِ الْفَصَاحَةِ إِلَى النِّهَائَةِ الْقُضْوَى

“Kur'ân-ı Kerim bütün ilimlerin aslıdır. İlm-i Kelâm'ın tamamı Kur'ân-ı Kerim'dedir. İlm-i Fıkıh'ın tamamı ondan alınmıştır. Usûl-i Fıkıh ta böyledir. Yine İlm-i Nahiv, İlm-i Sarf, İlm-i Zühd ve İlm-i Mekârimi'l-Ahlâk ta böyledir.

Delâilü'l-İ'câz isimli kitabımızda teemmülde bulunanlar bilir ki; Kur'ân-ı Kerim fesâhat ve belâğatın bütün vecihlerinde en nihâî dereceye ulaşmıştır”.³¹

Bu hususla alâkalı olarak bir Hadîs-i Şerîfte;

مَنْ أَرَادَ عِلْمَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فَلْيَتَدَبَّرِ الْقُرْآنَ

“Evvelkilerin ve sonrakilerin ilmini arayan Kur'ân-ı Kerim'i tede-bür etsin (incelesin)” buyrulmuştur.³²

³⁰ Sünen-i Ebî Dâvud, Kitâbü'l İlim, h.3641

³¹ Fahrü'd-Din-i Râzî, Tefsiri Râzî, Bakara Sûresi 24. Âyet-i Kerîme'nin Tefsirinden

³² Kenzü'l-Ummâl, h.2454

Velhâsıl Kur'ân-ı Kerim Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetine bıraktığı mirâsıdır.

İbn-i Mes'ûd (r.a.) anlatıyor;

لَمَّا دَنَا فِرَاقُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَعَنَا فِي بَيْتِ أُمِّنَا عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْنَا فَدَمَعَتْ عَيْنَاهُ وَقَالَ «مَرْحَبًا بِكُمْ حَيَّاكُمْ اللَّهُ رَحِمَكُمْ اللَّهُ أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَطَاعَتِهِ قَدْ دَنَا الْفِرَاقُ وَحَانَ الْمُتَقَلُّبُ إِلَى اللَّهِ وَالِى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَالِى جَنَّةِ الْمَأْوَى يَغْسِلُنِي رِجَالُ أَهْلِ بَيْتِي وَيَكْفُونَنِي فِي ثِيَابِي هَذِهِ إِنْ شَاءُوا أَوْ فِي حُلَّةٍ يَمَانِيَّةٍ فَإِذَا غَسَلْتُمُونِي وَكَفَّتُمُونِي ضَعُونِي عَلَى سَرِيرِي فِي بَيْتِي هَذَا عَلَى شَفِيرٍ لَخْدِي ثُمَّ اخْرُجُوا عَنِّي سَاعَةً - فَأَوَّلُ مَنْ يُصَلِّي عَلَى حَبِيبِي جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ ثُمَّ مِيكَائِيلُ ثُمَّ إِسْرَافِيلُ ثُمَّ مَلَكُ الْمَوْتِ مَعَ جُودِهِمْ - ثُمَّ ادْخُلُوا عَلَى فَوْجًا فَوْجًا صَلُّوا عَلَيَّ» فَلَمَّا سَمِعُوا فِرَاقَهُ صَاحُوا وَبَكَوْا وَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْتَ رَسُولُ رَبِّنَا وَشَمَعُ جَمْعِنَا وَسُلْطَانُ أَمْرِنَا إِذَا ذَهَبْتَ عَنَّا فَالِى مَنْ نُرَاجِعُ فِي أُمُورِنَا قَالَ «تَرَكْتُكُمْ عَلَى الْمِخْجَةِ الْبَيْضَاءِ» «أَتَى عَلَى طَرِيقِ الْوَاسِعِ الْوَاضِحِ لَيْلُهَا كَنَهَارُهَا فِي الْوُضُوحِ وَلَا يَزِيعُ بَعْدَهَا إِلَى غَيْرِهَا إِلَّا هَالِكٌ» وَتَرَكْتُ لَكُمْ وَاعِظِينَ نَاطِقًا وَصَامِتًا فَالْطَّائِفُ الْقُرْآنُ وَ الصَّامِتُ الْمَوْتُ فَإِذَا أَشْكَلَ عَلَيْكُمْ أَمْرٌ فَارْجِعُوا إِلَى الْقُرْآنِ وَ الشُّعْبَةِ وَإِذَا قَسَا قَلْبُكُمْ فَلْيَتُونَهُ بِالْإِعْتِبَارِ فِي أَخْوَالِ الْأَمْوَاتِ»

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizin ayrılık vakti yaklaştığı zaman bizi annemiz Âişe (r.a.) vâlidemizin evinde topladı. Sonra bize baktı ve gözlerinden yaşlar damladı. Şöyle buyurdu; “Hoş geldiniz. Allah (celle celalühû) ömürler versin. Allah (celle celalühû) size merhamet etsin. Size Allah (celle celalühû)’den korkmayı ve itâat etmeyi vasiyet ederim. Ayrılık yaklaştı. Allah (celle celalühû)’ye, sidre-i münthâ’ya ve cennetü’l-me’vâ’ya dönme vakti geldi. Beni Ehl-i Beytimin erkekleri yıkasınlar. İsterlerse bu elbiselerimde, isterlerse yemen bezinde kefen-

lesinler. Beni yıkayıp kefenledikten sonra bu evimde yatağıma, mezarımın kenarına koyun. Sonra bir müddet yanımdan çıkın". "Benim üzerine cenâze namazını ilk olarak ordularıyla beraber habibim Cebrâîl (aleyhisselâm), sonra Mikâîl (aleyhisselâm), sonra İsrâfil (aleyhisselâm) sonra da ölüm meleği kılar". Sonra fevc fevc (grup grup) yanıma girin ve namazımı kılın".

Sahâbe-i Kirâm, Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ayrılacağını duyunca feryâd edip ağladılar ve "Yâ Rasûlellah! Sen bize Rabbimizin Rasûlüsün, hepimiz için (gözümüzün önünü aydınlatan) bir nursun, emirlerimizin (işlerimizin) sultânısın. Sen bizi (bırakıp) gittiğin zaman biz işlerimizde kime mürâcaat edeceğiz? Yâ Rasûlellah!" dediler. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz; "Ben sizi bembeyaz bir yol üzerine bıraktım" yani geniş, açık, aydınlıkta gecesi gündüz gibi. Bundan sonra, ancak helâk olanlar o yoldan başkasına kayarlar. "Ve size iki vâiz bıraktım, konuşan ve susan. Konuşan vâiz: Kur'ân-ı Kerim'dir. Susan vâiz de ölümdür. Size bir iş müşkil olduğu (zor geldiği) zaman Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet'e mürâcaat edin. Kalbiniz (kararıp) katılaştığı zaman ölümlerin hallerine i'tibâr ile onu yumuşak hale getirin" buyurdular.³³

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyorlar ki;

تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ

Size iki şey bırakıyorum ki bu iki hakikate sımsıkı yapıştığınız müddetçe asla dalalete düşmezsiniz. Bunlar Allah (celle celalühü)'nün kitabı ve nebisinin sünnetidir.³⁴

Büyüklerimiz bu hadisi şerifi okuduktan sonra şöyle buyurmuşlardır;

"Bizim topluluğumuzun yaptığı da budur; Kitabullah'a, Sünnet-i Seniyye'ye sımsıkı iki elimizle on parmağımızla sarılmaktır. Vazifemiz de iki eliyle, on parmağıyla sımsıkı bu iki hakikate sarılan ellerin adedini, kemiyetini, keyfiyetini arttırmak için çalışmak. Vazifemiz bu."

³³ İsmâil Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyân, Âl-i İmrân 69 ve Zümer 30. Âyet-i Celilelerin Tefsirinden

³⁴ İmâm Mâlik, Muvatta, Kitâbü'l-Kader, h.1594

Sohbetler 2

“Bizim yolumuz Kur’ân-ı Kerîm’i okutmak ve öğretmektir. Peygamberlerin varisi olduğu şeye varis olmak kolay değil. Cenâb-ı Hakk bizi bu nimetten mahrum etmesin.”

Peygamber Efendimizin en büyük mucizesi Kur’ân-ı Kerîm olduğu gibi Efendimizin hakiki varisi olan Hazret-i Üstazımız’ın da en büyük kerameti en büyük mucizeye hizmet etmektir.

KUR'ÂN-I KERİM'İ

OKUMA VE OKUTMANIN FAZİLETİ

Cenâb-ı Hak Fâtır Sûresinin 32. Âyet-i Kerîmesinde Kur'ân-ı Kerim'in vârislerini şöyle beyan etmiştir.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يُؤْتِيهِ اللَّهُ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ

“Sonra biz o kitabı, kullarımızdan süzdüklerimize (seçtiklerimize) mîras kıldık, onlardan da nefislerine zulmeden var, muktesid; orta gi-den var, Allahın izniyle hayırlarda ileri geçenler var, işte büyük fadıl o.”

Nefislerine zulmedenler; varis oldukları halde onu okumazlar, onunla amel etmezler. Bunun için zulmetmiş olurlar.

Muktesid; kâh okur, kâh okumaz; kâh amel eder, kâh amel etmez. Kendisi okuyup amel etse de başkasına öğretme gayretinde olmaz.

Sâbikun bi'l-hayrâti bi-iznillah: Allah'ın izniyle hayırlarda ileri gider. Kendileri okuyup amel ederler ve insanlara da beyan ederler. Asıl vâris-i peygamberî olan, (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَدَّمُونَ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ) **“İlerde sabikun, işte o sabikun. Onlar ne'ıym Cennetlerinde mukarrebun.”**¹ medîhasına mazhar bulunanlar onlardır.²

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

“Evet, biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arzettik, onlar onu yük-lenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yükledi, o cidden çok zalim, çok câhil bulunuyor.”³

¹ Vâkıa Sûresi, Âyet 10-12

² Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili; Fahrü'd-Din-i Râzî, Tefsir-i Râzî, Fâtır Sûresi 32. Âyet-i Kerîme'nin Tefsirinden (Hulâsa)

³ Ahzâb Sûresi, Âyet 72

Büyüklerimiz de bu Âyet-i Kerîmeyi okuduktan sonra burada ki emaneti şu şekilde izah etmişlerdir: “Emanet çok büyük. ... Peki, bu emaneti nasıl taşıyacak? Onun için de Cenâb-ı Hak bu emaneti ifa eden, yerine getiren rasüller, nebiler göndermiş. Rasûlümüz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’i, Ashâb-ı Kirâm’ı, Piranumuz’ı, Varis-i Rasûlleri göndermiş. Onlar bu emanetin nasıl taşınacağını bilfiil hayatlarıyla, hizmetleriyle bize gösteriyorlar.”

Kur’ân-ı Kerim’in hâiz olduğu fazilet kendisini okuyan ve okutanlara kazandıracağı fazileti de göstermektedir.

Kur’ân-ı Kerim’i okuyup onunla amel edenlerin, onları okutanların alacakları mükâfat ile alâkalı sayılamayacak kadar çok Âyet-i Kerîme, Hadis-i Şerif ve kibâr-ı kelâm vardır. Bunlardan bazıları şöyledir;

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورَ لِيُؤْتِيَهُمْ أَجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ

“O Allah’ın kitabını okur, ardınca gider olanlar ve namazı kılıp kendilerine merzûk kıldığımız şeylerden gizli ve açık infak etmekte bulunanlar her halde öyle bir ticaret umarlar ki hiç batmak ihtimali yoktur”. “Çünkü Allah ecirlerini kendilerine tamamen ödedikten başka fazlından onlara ziyadesini verecektir. Çünkü o hem gafûr hem şekûrdur”.⁴

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِنَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ

“Adin Cennetleri: ona girecekler, orada altın bileziklerden, hem de inci süslenecekler, elbiseleri de orada ipektir.”⁵

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ

“Ve şöyle demektedirler: “hamdolsun Allah’a. Bizden o hüznü giderdi. Hakikaten Rabbimiz çok Gafûr, Şekûr.”⁶

⁴ Fâtır Sûresi, Âyet 29-30

⁵ Fâtır Sûresi, Âyet 33

⁶ Fâtır Sûresi, Âyet 34

الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمَقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ

“Fazlından bizi durulacak yurda kondurdu. Burada bize yorgunluk gelmeyecek, burada bize usanç gelmeyecek.”⁷

Kur'ân-ı Kerim okumak ibâdetlerin en faziletlielerindendir. Kalplerin pasını temizleyecek bir cîlâdır.

İbn-i Ömer (r.a.)’dan rivâyet olunan bir Hadîs-i Şerifte de Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz;

إِنَّ هَذِهِ الْقُلُوبَ تَضْدَأُ كَمَا يَضْدَأُ الْحَدِيدُ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَا جَلَاؤُهَا
قَالَ تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ

“Muhakkak şu kalpler de demirin paslandığı gibi paslanır” buyurdu. **“Onun cîlâsı nedir ey Allahın Rasûlü?”** denilince **“Kur’ân okumaktır”** buyurdu.⁸

Hazret-i Üstazımız (kuddise sirruhu) buyurmuştur ki;

“Kur’ân-ı Kerîm hem nur hem ruhtur. Kalbinde Kur’ân-ı Kerîm’den bir şey bulunmayan insana ölü denmesinin sebebi Ruh olmadığı içindir.”⁹

İbn-i Abbâs (r.a.) şöyle rivâyet ediyor;

قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَالُ الْمُرْتَجِلُ قَالَ وَمَا
الْحَالُ الْمُرْتَجِلُ قَالَ الَّذِي يَضْرِبُ مِنْ أَوَّلِ الْقُرْآنِ إِلَى آخِرِهِ كُلَّمَا حَلَّ ارْتَحَلَ

Adamın biri **“Ey Allah’ın Rasûlü! Hangi amel Allah’a daha sevimlidir?”** diye sordu da Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: **“Konaklayıp yoluna devam eden kişi (nin amelidir)”**. Konaklayıp göçen ne demektir? Diye sorulunca; Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz: **“Kur’ân’ı baştan sona okuyup tekrar başa dönmektir”** buyurdu.¹⁰ Diğer bir Hadîs-i Şerifte de şöyle buyrulmuştur;

⁷ Fâtır Sûresi, Âyet 35

⁸ Kenzü’l-Ummâl, h.2441

⁹ Z. Sunguroğlu’nun Notları, s.134

¹⁰ Sünen-i Tirmizî, Fezâilü’l-Kur’ân, h.2948

أَفْضَلُ عِبَادَةِ أَتَمِّي قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ

“Ümmetimin ibâdetinin en faziletlisi Kur’ân okumaktır”.¹¹

Kur’ân-ı Kerim’in okunduğu yere sekinet ve vakar iner, bereket hâsıl olur, Melâike-i Kirâm oraya gelerek dinler ve okuyana dua ederler. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir Hadis-i Şerif’te şöyle buyurmuşlardır;

مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَيَتَذَكَّرُونَ بِهِ إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ

“Allah’ın evlerinden birinde toplanıp Allah’ın kitabını okuyan ve onu aralarında öğrenip öğreten bir topluluğa mutlaka sekinet iner. Kendilerini rahmet kaplar, melekler çevreler ve Allah (celle celalühû) onları kendi yanındakiler (melekler) arasında zikreder.”¹² Başka bir Hadis-i Şerif’te şöyle buyrulmuştur;

إِذَا حَتَمَ الْعَبْدُ الْقُرْآنَ صَلَّى عَلَيْهِ عِنْدَ خَتْمِهِ سِتُونَ أَلْفَ مَلَكٍ

“Bir kul Kur’ân-ı Kerim’i hatmettiğinde altmış bin melek ona salât (dua) eder”.¹³

Hazret-i Üstazımız (kuddise sirruhu) “Her gün hakkı Kur’an iki yüz ayettir. Elli ihlas-ı Şerif okunursa Kur’ân-ı Kerim’in hakkı ödenmiş olur. Buna riayet eden bu vesile ile dünyada hiçbir sıkıntı görmez. Rızkı da geniş olur.”¹⁴

İmâm Suyûtî hazretleri kitabında Fakih Ebû'l-Leys Semerkandî hazretlerinin “Mümin’e senede iki defa Kur’ân-ı Kerim’i hatmetmesi lazımdır -daha fazlasına gücü yetmezse-” buyurduğunu naklettikten sonra Hasan Bin Ziyad (rh.)’dan İmâm-ı A’zam Ebû Hanife hazretlerinin;

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّتَيْنِ فَقَدْ أَدَّى حَقَّهُ لِأَنَّ النَّبِيَّ عَرَضَ عَلَى جِبْرِيلَ فِي السَّنَةِ الَّتِي قُبِضَ فِيهَا مَرَّتَيْنِ

¹¹ Kenzu'l-Ummâl, h. 2359

¹² Kenzu'l-Ummâl, h. 2320

¹³ Kenzu'l-Ummâl, h. 2258

¹⁴ Z. Sunguroğlu’nun Notları, s. 133

"Kim Kur'ân-ı Kerim'i her sene iki defa hatmederse hakkını edâ etmiş olur. Çünkü Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) irtihal buyurduğu senede Cebrâîl (aleyhisselâm)'a Kur'ân-ı Kerim'i iki defa arz etmiştir (mukabele usulü okumuştur)." buyurduğunu ifade etmişlerdir.¹⁵

Enes bin Mâlik (r.a.) rivâyet ediyor; Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu;

إِنَّ لِلَّهِ أَهْلِينَ مِنَ النَّاسِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ هُمْ قَالَ هُمْ أَهْلُ الْقُرْآنِ أَهْلُ اللَّهِ وَخَاصَّتُهُ

"Şüphesiz insanlardan Allah'a yakın olanlar vardır" Sahâbiler: "Ya Resulallah! Allah'a yakın insanlar kimlerdir?" diye sordular.

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Onlar Kur'an ehli, Allah ehli ve Allah'ın has kullarıdır." buyurdu.¹⁶

Hadîs-i Şerîfte (خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ) "Sizin en hayırlılarınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir"¹⁷ buyrulduğu üzere Kur'ân-ı Kerimle meşgul olmak, onu okumak-okutmak, öğrenmek-öğretmek en hayırlı meşguliyet, gıpta edilecek bir haslet ve sahibine büyük fazilet kazandıran bir ibâdetdir.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu hususla alâkalı şöyle buyurmuştur;

وَلِهَذَا كَانَ أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ وَكَانَتْ شَفَاعَتُهُ أَسْرَعَ قَبُولًا مِنْ شَفَاعَةِ الْآخَرِينَ سَوَاءٌ كَانَتْ شَفَاعَةُ مَلِكٍ مُقَرَّبٍ أَوْ نَبِيٍّ مُرْسَلٍ وَلَا يُمَكِّنُ تَفْصِيلُ النَّتَائِجِ وَالشَّمَرَاتِ الْمُتَرَتِّبَةِ عَلَى تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ وَكَثِيرًا مَا تُوَصَّلُ التَّالِي إِلَى مَحَلٍّ لَا مَجَالَ فِيهِ لِذَرَّةٍ

"İşte bundan dolayı en faziletli ibâdet Kur'ân-ı Mecîd'i okumak oldu. Onun şefâati ister mukarrab melek olsun, ister nebiyy-i mürsel olsun herkesin şefâatinden daha sür'atli (önce) kabul olunur. Kur'ân-ı Kerim okumak

¹⁵ Suyûtî, El-İtkân Fî Ulûmü'l-Kur'ân, Âdâbü't-Tilâvet, m.1343

¹⁶ Sünen-i İbn-i Mâce, Bâb-ü Fazl-i men Teallame'l-Kur'ân, h.215

¹⁷ Sünen-i Tirmizî, Ta'limü'l-Kur'ân, h.2907

üzünne terettup eden netice ve semereleri izâh etmek mümkün değildir. Buğru kere okuyanı hiçbir zerre için mecâl bulunmayan mahalle ulaştırır".¹⁸

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَاسْتَظْهَرَهُ فَأَحْلَلَ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ أَدْخَلَهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ
وَشَقَّعَ فِي عَشْرَةِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلُّهُمْ قَدْ وَجِبَتْ لَهُ النَّارُ

"Kim Kur'an'ı okur, onu ezberler, onun helalini helal, haramını haram bilirse (kabul ederse), Allah o kimseyi bu amelinden dolayı cennete koyar ve kendisini ev halkından -kendisine cehennem vacip olan- on kişinin her biri için de şefâatçi kılar."¹⁹

İbni Omer (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullâh (sallallâhualeyhi ve sellem) şöyle buyurdu;

لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آتَاءَ اللَّيْلِ
وَآتَاءَ النَّهَارِ وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يَنْفِقُهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ

"Sadece şu iki kimseye gıpta edilir: Biri Allah'ın kendisine Kur'an verdiği ve gece gündüz onunla meşgul olan kimse, diğeri Allah'ın kendisine mal verdiği ve bu malı gece gündüz O'nun yolunda harcayan kimse."²⁰

Huzeyfetü'bnü'l-Yemân (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur;

إِنَّ الْقَوْمَ يَتَّبِعُ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْعَذَابُ حَتَّىٰ مَقْضِيًّا فَيَقْرَأُ صَبِيٍّ مِنْ صِبْيَانِهِمْ
فِي الْكِتَابِ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) فَيَسْمَعُهُ اللَّهُ تَعَالَىٰ فَيَرْفَعُ عَنْهُمْ الْعَذَابَ
أَرْبَعِينَ سَنَةً

"Muhakkak Cenâb-ı Hak bir kavme kesin bir hüküm olarak azab gönderir. O kavmin çocuklarından bir çocuk mektepte (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) okur da Cenâb-ı Hak bunu işitir. Ve bunun üzerine o kavimden kırk yıl azabı kaldırır".²¹

¹⁸ İmam-ı Kabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c. 3, m. 100

¹⁹ Saheh-i Tirmizî, Fâzlu Kur'î l-Kur'ân, h. 2906

²⁰ Kerzî l-Ummul, h. 2339

²¹ Hatîz El-Munzîl, Et-Terğîb ve l-Terhîl, c. 2, s. 335, Hazinetu l-Esrâr, s. 24

Kulu l-Beyan Tebarû, Fâthû sâure 7. Âyet-i Kerîmenin Tefsiründen, El-Fethu'ssemâvî c. 1 s. 119

Büyüklerimizin “bir işi en iyi yapanlar yaptığı işin mes’ûliyyetini müdürlik olanlardır” buyurduğu üzere her bir ferdin Kur’ân-ı Kerim’i okuyup - okutma; öğrenip öğretme ve onunla amel etme hususunda mes’ûliyyet ve vazifelerini bilip ona göre gayret içinde olması lazımdır. Bu bâbda Hazret-i Üstâzımızın ve büyüklerimizin gayretleri şâyân-ı dikkattir. Her hususta olduğu gibi bu noktada da onları hatırimızdan çıkarmadan ibret alıp gayret içerisinde olmamız lazım.

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) Kütahya’da 59 gün hapisanede kaldı. Orada da mahkûmları okutarak irşâda devam etti. Çıktıktan sonra bazıları “Efendim! Rahatsızsınız, biraz dinlenseniz” deyince Hazret-i Üstâzımız;

“Evladım, tekeri patlayan arabanın şoförü, tamir bitince kaybettiği vakti kazanmak için daha hızlı gider. Biz de bu iki aylık kaybı daha fazla çalışıp kapatmamız lazım” buyurarak ne kadar gayret etmemiz icap ettiğini bizlere göstermiştir.²²

Kur’ân-ı Kerim, kendisini genç yaşta öğrenen ve kendisiyle meşgul olan kişinin etine karışır. İlerlemiş yaşlarda (zorlanarak) öğrenirse iki katı ecir kazanır. Cenâb-ı Hak çocukların Kur’ân-ı Kerim’i okumasından memnun olduğu için bir belleden azâbı def’ eder. Ebû Hüreyre (r.a.)’ın rivâyet ettiği bir hadisi şerifte bu hususla alâkalı şöyle buyrulmuştur;

مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ فِي سَبِيلِهِ اخْتَلَطَ الْقُرْآنُ بِلَحْمِهِ وَدَمِهِ، وَمَنْ تَعَلَّمَهُ فِي كِبَرِهِ فَهُوَ يَتَلَفَّتْ مِنْهُ وَلَا يَتْرُكُهُ، فَلَهُ أَجْرُهُ مَرَّتَيْنِ

“Kim gençliğinde Kur’ân-ı Kerim’i öğrenirse, Kur’ân-ı Kerim onun kanına ve etine karışır. Yaşı ilerledikten sonra öğrenirse Kur’ân-ı Kerim ona yönelir ve onu terk etmez. Onun için iki kat ecir vardır”.²³ Başka bir Hadîs-i Şerifte de şöyle;

إِنْ أَرَدْتُمْ عَيْشَ السُّعْدَاءِ وَمَوْتَ الشُّهَدَاءِ وَالتَّجَاةَ يَوْمَ الْحَشْرِ وَالظَّلَّ يَوْمَ الْخُرُورِ وَالْهُدَى يَوْمَ الضَّلَالَةِ فَادْرُسُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ كَلَامُ الرَّحْمَنِ وَحِزْرٌ مِنَ الشَّيْطَانِ وَرُجْحَانٌ فِي الْمِيزَانِ

²² Muhammed Osman, eş-Şeyh Süleyman Hilmi Tunahan ve Cühûduhû fî’l-da’veti’l-İslâmiyye

²³ Beyhakî, Şu’abü’l-İmân, Faslı fî Teallümü’l-Kur’ân, h.1800

“Eğer mesud kimselerin hayatı gibi yaşamak isterseniz, şehitlerin ölümünü isterseniz, mahşer günü kurtulmayı, o sıcak günde gölgelenmeyi isterseniz, dalalet gününde hidayeti isterseniz Kur’ân-ı Kerim-i tedris edin. Zira o Rahman’ın kelimidir, şeytanın şerrinden muhafazadır, mizanda rüçhandır, üstünlüktür.”²⁴ buyrulmuştur.

Ebû Zer (r.a.)’dan rivayet olunan bir Hadis-i Şerif’te Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz;

يَا أَبَا ذَرٍّ لَأَنْ تَعْدُو فَتَعْلَمَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ

“Yâ Ebâ Zer! Kuşluk vaktinde gidip Allahın kitabından bir ayet öğrenmen senin için yüz rekât namaz kılmandan daha hayırlıdır” buyurmuştur.²⁵

Hazret-i Üstazımız (kuddise sirruhu) buyurmuşlardır ki;

Kur’ân-ı Kerim 114 sure, 6.666 Âyet-i Celileden ibarettir. 86 sure Mekke-i Mükerre’de, 27 sure Medine-i Münevvere’de nazil olmuştur. 1.000 tanesi emir ayetleri, 1.000 tanesi nehi ayetleri, 1.000 tanesi tebşir ayetleri, 1.000 tanesi azab ayetleri, 1.000 tanesi kasas ve haber ayetleri, 1.000 tanesi temsil ve ibret ayetleri, 500 tanesi helal ve haram ayetleri, 100 tanesi dua ve tesbih ayetleri, 66 tanesi nâsîh ve mensûh ayetleri olmak üzere tamamı 6.666 adet Âyet-i Kerimedir. Her bir Âyet-i Celile dahi (وَلَا لَهُ لَاحِظُونَ) sırrına sahip olmakla kıyamete kadar Hazret-i Mevla’nın himayesi altındadır. Bir sure vardır; bir defa Mekke’de bir defa Medine’de nazil oldu. O da Sure-i Fâtiha’dır. Bazı ekâbir, “Sure-i Fâtiha, kabl’el-vahiy lisan-ı İsrâfil’den me’hûz idi” dediler. Çünkü İsrâfil (aleyhisselâm) kable’n-nübüvvet Fahr-i kâinât Efendimiz’e mukârenet edip bazı sözler söyler fakat kendini göstermezdi. Maneviyatta da bu gibi sözlerle (نَامَتْ) derler. İsrâfil (aleyhisselâm)’ın Fahr-i kâinât Efendimiz’e olan bu yakınlığı kable’l-vahiy üç sene devam etmiştir.²⁶

KUR’ÂN-I KERİM OKUMANIN USÛL VE ADABI

Yüce kitabımız Kur’ân-ı Kerim Cenâb-ı Hak tarafından, bizlere hidayet rehberi, nur, şifa ve rahmet olarak indirilmiştir. Bu büyük nimetten insanların nasıl istifade edeceği de yine Âyet-i Kerimeler, Hadis-i Şerifler ve bunlardan mülhem olan ulemanın fetvâları ile belli esaslara bağlanmıştır.

²⁴ İsmâil Hakkı Bursevî, Rûhu’l-Bevân, c. 7, s. 346

²⁵ Sunen-ı İbn-i Mace, Hâfız El-Munzirî, Et’-Tergib ve’t-Terhîb, h. 2058

²⁶ Z. Sunguroğlunun Notları, s. 134

1. Kur'ân-ı Kerim'in nüshaları, temiz, bakımlı, ciltli, kaplanmış olmalı. İçerisine başka harflerle başka şeyler (hatta isim bile) yazılmamalı. Kütüphanemizde diğer kitaplardan daha üst yerlerde olmalıdır. Kur'ân-ı Kerim veya âyet yazılı olan levhâlara karşı ayak uzatıp yatmak hürmetsizliktir. (Yatmak gerekirse üstüne bir bez örtülmeli veya başka odaya alınmalıdır.)²⁷
2. Kur'ân-ı Kerim'e abdestsiz el sürmek haramdır. Ancak ezberden okunabilir. Cünüp kimseye ezberden okumak da haramdır. (Cünüp kimse tesbih, dua, istiğfar, salavat okuyabilir, besmele çekebilir. Duâ kastıyla duâ âyetlerini hatta Fâtiha-ı Şerîfeyi okuyabilir. Abdestsiz olanlar ancak kılıf ile tutabilirler.)²⁸
3. Kur'ân-ı Kerim'i okuyacak kimsenin, iki eliyle tutar ve tâzimle göğüs hizâsına alması, Misvak kullanması, güzel elbise giymesi, saçlarını taraması, güzel koku sürünmesi, abdestli veya teyemmümlü olarak kıbleye yönelmesi, yastık ve sair şeylere yaslanmaması, sırtını dayamaması, bir edep ve sükûnet hali ile başı eğik vaziyette, ya ayakta veya oturarak okuması, Otururken bağdaş kurmadan, mütevazî bir halde ve sanki hocasının huzurundaymış gibi oturması adabıdır."²⁹

Büyüklerimiz "Kitâbullah'a ve Nimetullah'a hürmet esastır" buyurmuşlardır.

4. En güzel şekli, kıbleye karşı diz çöküp oturarak okumaktır.³⁰ Okumaya başlamadan, Eûzü besmele, Fâtiha-ı Şerîfe, sonra tekrar besmele okunup devam edilir. Bittikten sonra tekrar besmele ile Fâtiha-ı Şerîfe okunur. (Başında ve sonunda Fâtiha okumak Hazret-i Üstazımız'ın (kuddise sirruhu) ihyâ ettiği unutulmuş bir sünnettir.)

Büyüklerimiz buyurmuşlardır ki; "Hazret-i Üstâzımızın küşûfâtından birinde Resûlullâh Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurmuştur; "Benim bir sünnetim vardı. Kur'ân-ı Kerîm okumaya başlarken Fatiha ile başladım ve Fatiha ile bitirirdim. Fakat bu sünnetim unutuldu"

²⁷ Seyyid Ali Zâde, Şir'atü'l-İslâm, s.59

²⁸ Ö. N. Bilmen, Büyük İslâm İlmihali, s.122

²⁹ Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'ati'l-İslam, s.59

³⁰ Ö. N. Bilmen, Büyük İslâm İlmihali, s.496

5. Kur'ân-ı Kerim tecvid ve tâlim kâidelerine riâyet edilerek "Tertil üzere" ağır ağır, okunmalıdır. Bütün dikkatini mahâric-i hurûfa hasretmek doğru değildir. Ancak tecvid ve tâlimi hafife almak ise daha büyük hatadır.

Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) bir Hadis-i Şeriflerinde şöyle buyurmaktadır:

"... Kurân-ı Kerimi Kitap ehlinin ve fâsıkların şîveleriyle okumaktan sakının. Benden sonra birtakım insanlar gelecek; Kur'ânı gazel gibi, ruhbanların mersiyeleri gibi okuyacaklardır. Okudukları Kur'an boğazlarından kalplerine inmeyecek. Onların ve onları beğenenlerin kalpleri fitneye uğramış olacak"³¹

Kur'ân-ı Kerim'i hüznülü okunmalıdır. Zira Hadis-i Şerifte:

إِنَّ الْقُرْآنَ نَزَلَ بِحُزْنٍ فَإِذَا قَرَأْتُمُوهُ فَتَحَازَنُوا

"Kur'ân-ı Kerim hüznüle nâzil oldu. Onu okurken (kusurlarınızı ve ilerdeki tehlikeleri düşünerek) hüznleniniz"³² buyrulmuştur.

Kur'ân-ı Kerim dikkatli, hüznülü, derli toplu okunduğu zaman çok tesirlidir. Ve büyük mânevi terakkî vardır. Ancak dağınık bir kalple, dikkatsiz, usûlüne riâyet etmeden okununca faydası azalır, biter, hatta zararı bile olur.

Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) bir Hadis-i Şeriflerinde;

اِقْرَؤُوا الْقُرْآنَ مَا آتَلَفْتُمْ عَلَيْهِ قُلُوبُكُمْ فَإِذَا أَخْلَقْتُمْ فِيهِ فُقُومُوا

"Kalplerinizi toplayabildiğiniz kadar Kur'ân okuyun; dağıldı mı bırakın." buyurarak ikâz etmişlerdir.³³

Mahzun ve kırık gönülle okumanın bir ileri mertebesi de ağlamaktır. Kur'ân-ı Kerim okurken ağlamak müstehaptır. Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem):

اَتْلُوا الْقُرْآنَ وَابْكُوا فَإِنْ لَمْ تَبْكُوا فَتَبَاكَوْا

³¹ Ahmed Zıyâuddin Gümüshanevi, Râmûzu'l-Ehâdis, s.78, h.15

³² İmâm Gazâlî, İhya-ı Ulûmü'd-Dîn, Kitâb-ü Adâb-ı Tilâveti'l-Kurân, c.1, s. 785

³³ Ahmed Zıyâuddin Gümüshanevi, Râmûzu'l-Ehâdis, s.78 h. 14

“Kur'ânı okuyun ve ağlayın. Ağlayamazsanız da ağlamaklı olun (ağlar gibi yapın).” ve: “Kur'ânı usûlüne uygun olarak okumayan bizden değildir.” buyurmuşlardır.³⁴

وَقَالَ صَالِحُ الْمَرِي قَرَأْتُ الْقُرْآنَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَنَامِ فَقَالَ لِي يَا صَالِحُ هَذِهِ الْقِرَاءَةُ فَأَيُّنَ الْبُكَاءِ

Allah dostlarından Sâlih-i Merri Hazretleri diyor ki “Rüyamda Kur'ân-ı Kerimi Rasûl-i Ekrem'in huzurunda hatmettim. Rasûlü Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Ya Sâlih! Kur'ân-ı Kerimi okudun, fakat gözyaşın hani?” buyurdular.³⁵

Kur'ân-ı Kerimi güzel sesle okumalıdır.

قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ

Hadis-i Şerifte, “Kur'ân-ı Kerimi seslerinizle zînetleyiniz.”³⁶ hele cemâate okuyan kişilerin daha yanık, daha güzel okuyanlardan olması mühimdir.

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا أَذِنَ اللَّهُ لشيءٍ إِذْنُهُ لِحُسْنِ الصَّوْتِ بِالْقُرْآنِ

Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) “Allâhü Teâlâ hiçbir şeyi, güzel sesle okunan Kur'ân gibi dinlememiştir.” buyurdular.³⁷

Kur'ân-ı Kerim okunurken dinlemek farzdır. Bu hususta Allâhü Teâlâ;

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

“Kur'ân-ı Kerim okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasınız.” buyurmuştur.³⁸

Bu cihetten Kur'ân-ı Kerimi dinlemekte farz sevâbı vardır. Dinlemek, hürmetsizlik etmek de günahdır. Hatta Kur'ân-ı Kerim okuyan kişiye selâm bile verilmez, meşgûl edilmez.

³⁴ İmâm Gazâlî, İhyâü Ulûmi'd-Din, c.1, s.785

³⁵ İmâm Gazâlî, İhyâü Ulûmi'd-Din, c.1, s.785

³⁶ Müsned-i Ebî Dâvûd, h.774

³⁷ İmâm Gazâlî, İhyâü Ulûmi'd-Din, c.1, s.791

³⁸ Araf Süresi, Âyet 204

Ayrıca Kur'ân-ı Kerimî güzel ve te'sirli okuyan kimse için "Ne güzel Kur'ân okuyor" demek doğru değildir. Doğru olan "Güzel Kur'ânımı güzel okuyor, okudu." demektir.³⁹

TECVİD

Tecvid: Lügaten bir şeyi güzel yapmak, süslemek ve hoşça yapmak manalarına gelmektedir. İlm-i Kıraatte (istılahta) ise:

وَهُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا مِنْ كُلِّ صِفَةٍ وَمُسْتَحَقُّهَا وَرَدُّ كُلِّ وَاحِدٍ لِأَصْلِهِ

Tecvid: Harflerin sıfatı lazımlar ve sıfatı arızalardan olan hakkını vermek, her harfi mahrecinden çıkararak okumaktır.⁴⁰

Diğer bir tarifte;

التَّجْوِيدُ تَخْسِينُ الْقَافِظِ بِإِخْرَاجِ الْحُرُوفِ عَنْ مَخَارِجِهَا وَإِعْطَاءُ حُقُوقِهَا مِنْ صِفَاتِهَا وَمَا يَتَرْتَّبُ عَلَى مُفْرَدَاتِهَا وَمُرَكَّبَاتِهَا فَرَضٌ لَزِمٌ وَحَتْمٌ دَائِمٌ

Tecvid: harfleri mahreçlerinden çıkararak elfâzı güzel etmek ve harfleri -gerek müfret gerekse mürekkep hallerinde- sıfatların her birinden lazım gelen hakkını vermektir. Bu herkese lazım olan daimi bir farzdır.⁴¹

İlmi Tecvid: Kur'ân-ı Kerim'i adabına uygun okumayı öğreten ilimdir.

Kur'ân-ı Kerim'i adabına uygun okumak harflerin tecvidi ile olur.

Tecvidin meseleleri: Hurufu hecanın mahrec (zatlarından), sıfatlarından, medler, tenvin, nun sakın ve mim sakının halleri, isimlere dâhil olan lamı tarifler, zamir, idğam çeşitleri, vakıf, ibtida ve sekte tecvid ilminin meselelerini teşkil eder. Hulasa Kur'ân-ı Kerimin anlaşılmasına, fesahat ve belâğatinin ortaya çıkmasına yardımcı olan bütün hükümler tecvidin meseleleri cümlesindendir.

Tecvidin gayesi: Kur'ân-ı Kerim okurken dilin hatadan korunması, okuyanın Cenâb Hakkın rızasına nail olup dünya ve ahiret saadetine kavuşmalarıdır.

³⁹ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c. I, m. 266

⁴⁰ Karabaş Tecvidi

⁴¹ Tecvid-i Şaban Efendi, s. 9

Tecvid ilminin fazileti: Kitapların en efdali ve eşrefi olan Kur'ân-ı Kerim'e doğrudan alakası itibariyle ilimlerin en efdali ve eşrefidir. Kur'an tilavetinde hatadan sakınan kimselere ehl-i Kur'an denir.

وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا

“Kur'ân-ı Kerim'i açık açık tane tane tertil ile oku”⁴²

Tertil: Bir şey'i güzel ve tertib ile kusursuz olarak açık açık hakkını ifa ederek tebyin eylemektir. Âyet-i Kerîmede (وَرَتِّلِ) den sonra ترتيلا masdarıyla tekid olunması da bu tertilin en güzel mertebede olması icap ettiğini gösterir.

Harflerin mahreçlerine ve vakıfların muhafazasına riayet ederek Kur'ân-ı Kerim'i tane tane aheste aheste ruhi ve manevi bir mutabakatla, manayı duymak ve mümkün olduğu kadar duyurmak kastıyla okuma işidir.

Bunun için Kur'an okumakta tertil ve tecvid lazımdır.

Kur'ân-ı Kerim üç mertebe üzere okunur. Tahkik, tedvir, hadr. Bu üç mertebenin üçü de tertil iledir.⁴³

كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا

“Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle onu tertil üzere inzal ettik.”⁴⁴

Aliyyü'l-Kârî bu (تَرْتِيلًا) kelimelerinden maksat tecvittir. Rasül-i Zîşan Efendimiz zaten telakki ettiği gibi tecvid ile okuyordu. Asıl maksat onun şanında ümmetidir. Ve Cenâb-ı Hak ehemmiyetine binaen (رَتِّلِ) emrini (تَرْتِيلًا) masdarı ile tekitlemiştir.⁴⁵

Kur'ân-ı Kerimin lafzının Arapça olması onu Arap lügatine ait belirli kaidelere uyulmak suretiyle okunmasını zaruri kılar. Bu kaidelerin tamamına tecvid denir.

Hazret-i Ali (r.a) Efendimize Müzzemmil Suresi, 4. Âyet-i Kerîmesinin (وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا) manası sorulduğunda: **“Harfleri güzel okumak ve vakıfları bilmektir”** diye cevaplandırmıştır.⁴⁶

⁴² Müzzemmil Sûresi, Âyet 4

⁴³ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Müzzemmil Sûresi 4. Âyet-i Kerîme'nin Tefsirinden

⁴⁴ Furkan Sûresi, Âyet 32

⁴⁵ Aliyyü'l-Kârî, Minahu'l-Fikriyye s.29

⁴⁶ Suyûtî, El-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'ân, c.1, s.282

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hazretlerinin kıraatini dinleyenlerin eğer saymak isteseler harflerini sayabilecekleri şekilde tane tane harf harf ve med ile olduğu rivayet olunmuştur.

سُبُلَ أَنْسَ كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَقَالَ كَانَتْ
مَدًّا، ثُمَّ قَرَأَ {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ} يَمُدُّ بِبِسْمِ اللَّهِ، وَيَمُدُّ بِالرَّحْمَنِ، وَيَمُدُّ
بِالرَّحِيمِ

“Enes bin Mâlik Hazretlerine: “Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in Kur’an okuyuşu nasıldı?” sorular ettiler. O da: “**Uzatarak okurdu**” sonra Besmelede besmele, rahman ve rahim’i med ederek (uzatarak) okudu.”⁴⁷

Rivayet olunduğuna göre Ya’lâ bin Memlek, Ümmü seleme (r.anha) validemize Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizin okuyuşundan sordu. O da;

... فَإِذَا هِيَ تَنْتَعُ قِرَاءَةً مُفَسَّرَةً حَرْفًا حَرْفًا

“Harf harf açık bir okuyuş idi” diye cevap verdi.⁴⁸

Peygamber Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem),

مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَقْرَأَ الْقُرْآنَ عَصًا كَمَا أَنْزَلَ، فَلْيَقْرَأْهُ عَلَى قِرَاءَةِ ابْنِ أُمِّ عَدِيٍّ

“Kim Kur’ân-ı Kerîm’i nazil olduğu gibi taze bir şekilde okumayı severse ibn-i Mes’udun kıraatini okusun”⁴⁹ diye medh ettiği İbn-i Mes’ud (r.a), bir kişiye Kur’an öğretiyordu. O kişi Tevbe Sûresi 60. Âyet-i Kerimesini: إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ... sâratli bir şekilde ve meddine riayet etmeden okudu. İbn-i Mesud (r.a) hemen ikaz etti ve şöyle dedi; Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) bu ayeti bana böyle okutmadı. O kişi tekrar sordu; Nasıl okuttu Ey Ebâ Abdurrahman? İbn-i Mesud (r.a) şöyle okuttu dedi ve aynı ayeti kerimeyi usulüne uygun olarak med ile okudu.

⁴⁷ Sahih-i Buhârî, Kitabu Fezâilü'l-Kur’an, c 6 s.195 h 5046

⁴⁸ Sunen-i Kubrâ li'n-Nesâî, Kitabu'l-Mesâcid, Tezyinu'l-Kur’an bi's-Savt, h. 1095

⁴⁹ Sunen-i İbn-i Mace, Fezâilü's-Sahabe, h 138

İmâm Cezerî hazretleri "bu Hadîs-i Şerîf, med hususunda katî bir hüccettir" buyurmuşlar ve Tecvide riayet hususunda insanları üç kısma ayırmıştır:

وَالنَّاسُ فِي ذَلِكَ بَيْنَ مُحْسِنٍ مَاجُورٍ وَمُسِيٍّ آثِمٍ أَوْ مَعْذُورٍ

Tecvid hususunda insanlar me'cûr, müsî' (günahkâr) ve ma'zûr olmak üzere üç sınıftır. Tecvide riayetle me'cûr olanlar, Tecvidi terk ederek günahkâr olanlar,⁵⁰ herhangi meşru bir sebeple öğrenemeyip riayet edemeyen ve mazur olanlardır.⁵¹

İmâm Cezerî hazretleri tecvidin ehemmiyetini mukaddimesindeki şu beyitleri ile ifade etmişlerdir;

وَالْأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لَزِمٌ *** مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ آثِمٌ

لَأَنَّهُ بِهِنَّ أَنْزَلَ *** وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلَا

وَهُوَ أَيْضًا حَلِيَّةُ التَّلَاوَةِ *** وَرِزْنَةُ الْأَدَاءِ وَالْقِرَاءَةِ

Tecvidi öğrenmek ona riayet etmek katî bir farzdır.

Çünkü Cenâb-ı Hak Kur'an-ı tecvid ile indirdi.

Tecvid tilavetin süsü,

Kim Kur'anı tecvidsiz okursa günahkâr olur.

Ve yine bize kadarda böylece (tecvidle) geldi.

Eda ve kıraatin ziynetidir.⁵²

Şu hâlde erkek kadın her Müslümana Kur'an-ı Kerîm'i tecvid ile okumanın farzıyyeti kitap, sünnet, icma-ı ümmet ile sabit olmuştur.⁵³

⁵⁰ Elinde öğrenme imkânı varken, kendisini bundan müstağni sayan ve böyle bir mesuliyeti kibirle nerek küçümseyen kimse şüphesiz günahkârdır.

⁵¹ Aliyyü'l-Kârî, Minahu'l-Fikriyye s.30

⁵² İmâm-ı Cezerî, Metn-i Cezerî, Bab-ü Ma'rifetit-Tecvid, s.5

⁵³ Muhammed Mekki, Nihayetü'l-Kavli'l-Müfid fi İlmi't-Tecvid, s.7

NAMAZIN FAZİLET VE EHEMMİYETİ

Namaz (الصلاة) lügatte dua, İstılahta evveli tahrim (iftitah tekbiri) âhiri teslim (selam) olan ef'âl-i mâlûme ve erkân-ı mahsûsadan (malum fiiller ve rûkûnlerden) ibarettir.¹

Namaz, zahîrî ve bâtinî nimetlere şükür olarak meşru' olmuştur. Zira onda hem a' mal-i cevairih (azaların ameli) ve hem ef' al-i kalp (kalbin ameli) vardır.²

Kelime-i Şehadet'ten sonra İslâm'ın en mühim ikinci şartı olan namaz ibadeti; وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ "Namazınızı dosdoğru ikame ediniz"³ emr-i ilahisi ile her Müslüman kadın ve erkek üzerine farz olan bir ibadettir. Müslüman olan herkesin namazı kılması ve bu farzı yerine getirmesi lazımdır. Namaz Allahü Teâla ile kul arasında bir buluşma, kulun huzurullah'a çıkıp kulluğunu arz etmesidir.

Namaz, ehemmiyet bakımından diğer vazifelerden önce gelmektedir. Zira zengin, fakir, sağlam ve hasta herkes namaz kılmakla mükelleftir.⁴

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyuruyorlar ki;

"İbadetin iki gayesi vardır;

Gaye-i ta'zim ki Hazreti Allah'a karşıdır. İnsan kulluğunu arz ederken ibadeti, kâmil manada bir ihlasla edaya çalışırsa maksad hâsıl olur.

Gaye-i tezellül: insanın en şerefli yeri alnıdır. Ednâ mertebe de toprak-tır. Kul secde-i Rahman için bu en şerefli yerini en süfli yere koyarak nefsi emmareyi iyice tahkir ve tezlil etmiş olur.⁵

Kur'ân-ı Kerim'de, " الصَّلَاةُ - Namaz " kelimesi ilk olarak Bakara Süresi'nin 3. Âyet-i Kerîmesinde geçmektedir. Öncesinde Kur'ân-ı Kerim'in "müttakiler için bir hidayet rehberi" olduğu beyan edildikten sonra takip eden Âyet-i Kerîmeler'de, bu müttakilerin hususiyetleri zikredilmiştir.

¹ Seyyid Ahmed Zuhdi, Mecmûatü'z-Zuhdiyye fi'l-Ahkâmî'd-Diniyye, s.74

² Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslâm s.287

³ Bakara Süresi, Âyet 43

⁴ Fazilet Neşriyat, Ruh'u's-Salat Aynü'l-Hayat Tercemesi

⁵ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.45

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

“Onlar ki gaybe iman edip namazı dürüst kılarlar ve kendilerine merzuk kıldığımız şeylerden infak ederler.”⁶

Fahrüddin Râzi hazretleri bu Âyet-i Kerîme'nin tefsirinde şöyle buyurur;

لَأنَّ الْمُتَّقِيَ هُوَ الَّذِي يَكُونُ فَاعِلًا لِلْحَسَنَاتِ وَتَارِكًا لِلْسَيِّئَاتِ ، أَمَّا الْفِعْلُ فَإِذَا أَنْ يَكُونَ فِعْلَ الْقَلْبِ وَهُوَ قَوْلُهُ {الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ} وَإِنَّمَا أَنْ يَكُونَ فِعْلَ الْجَوَارِحِ ، وَأَسَاسُهُ الصَّلَاةُ وَالزَّكَاةُ وَالصَّدَقَةُ ؛ لِأَنَّ الْعِبَادَةَ إِنَّمَا أَنْ تَكُونَ بَدَنِيَّةً وَأَجْلُهَا الصَّلَاةُ ، أَوْ مَالِيَّةً ، وَأَجْلُهَا الزَّكَاةُ ؛ وَلِهَذَا سَمَّى الرَّسُولُ عَلَيْهِ السَّلَامُ الصَّلَاةَ عِمَادَ الدِّينِ ، وَالزَّكَاةَ قَنْطَرَةَ الْإِسْلَامِ

“Çünkü takva sahipleri, hasenâtı işleyen, seyyiâtı terk eden kimselerdir. Hasenât, ya kalbin fiili olur ki; الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ kavliyle ifade edilen imandır. Veya azaların fiili olur. Bunun esası da namaz, zekât ve sadakadır. Şöyle ki; ibadetler bedenî ve mâlî olmak üzere iki kısımdır. Bedenî ibadetlerin en kıymetlisi namazdır. Mâlî ibadetlerin en kıymetlisi ise zekâttır. Bu sebeple Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz; namazı dinin direği⁷, zekâtı İslâm'ın köprüsü⁸ diye isimlendirmiştir.”⁹

İmâm-ı Rabbânî (k.s.) hazretleri,

وَاعْلَمْ أَنَّ الْإِنْسَانَ كَمَا أَنَّهُ لَا بُدَّ لَهُ مِنْ تَضَحُّيْحِ الْإِعْتِقَادَاتِ ، كَذَلِكَ لَا بُدَّ لَهُ مِنْ إِثْبَانِ الْأَعْمَالِ الصَّالِحَاتِ . وَأَجْمَعُ الْعِبَادَاتِ وَأَقْرَبُ الطَّاعَاتِ هُوَ آدَاءُ الصَّلَاةِ

“Ey Evladım sen bil ki, insana i'tikada dâir hususları tashih etmek muhakkak lazım ve gerekli olduğu gibi aynı şekilde salih ameller yapmak da elzemdir. İbadetlerin en câmi'i (her türlü ibadeti içine alanı) ve Allâhü Teâlâ'ya en çok yaklaşma vesilesi olanı ise namazın edasıdır.”¹⁰

⁶ Bakara Sûresi, Âyet 3

⁷ Kenzu'l-Ummâl, h.18889

⁸ Süyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, h.6936

⁹ Fahrüddin Râzi, et-Tefsîru'l-Kebîr, Bakara Sûresi 3.Âyet-i Kerîme'nin Tefsirinden

¹⁰ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerîfe, c.1, m.85

إِنَّ الصَّلَاةَ رُكْنٌ ثَانٍ مِنَ الْأَرْكَانِ الْخَمْسَةِ لِلْإِسْلَامِ وَجَامِعَةُ الْعِبَادَاتِ وَ
هِيَ وَإِنْ كَانَتْ جُزْئِيَّةً وَلَكِنْ حَصَلَتْ لَهَا حُكْمُ الْكُلِّيَّةِ مِنَ الْجَامِعِيَّةِ وَصَارَتْ
فَوْقَ جَمِيعِ مَقَرِّبَاتِ الْأَعْمَالِ

“Muhakkak ki namaz İslâm’ın beş rûknünden ikinci rûkündür ve bütün ibadetleri cem’ edicidir. Namaz, her ne kadar İslâm’ın beş şartından bir cüz olsa da kendisi için ibadetleri câmi’ olmakta hükm-i kül vardır. Ve namaz a’ mâl-i mukarribenin (Allah’a yaklaştıran amellerin) tamamının fevkindedir.”¹¹ buyurur.

İsmail Hakkı Bursevî hazretleri, namazın farz kılındığı hususi zamana dikkat çekerek namazı ve farz kılınma hikmetini şöyle anlatır;

وَأَمَّا فُرُضَتِ الصَّلَاةُ لَيْلَةَ الْمِعْرَاجِ لِأَنَّ الْمِعْرَاجَ أَفْضَلُ الْأَوْقَاتِ وَأَشْرَفُ
الْحَالَاتِ وَأَعَزُّ الْمُنَاجَاةِ وَالصَّلَاةُ بَعْدَ الْإِيمَانِ أَفْضَلُ الطَّاعَاتِ وَفِي التَّعَبُّدِ
أَحْسَنُ الْهَيَاتِ فَمُرَّضَ أَفْضَلُ الْعِبَادَاتِ فِي أَفْضَلِ الْأَوْقَاتِ وَهُوَ وَصُولُ الْعَبْدِ
إِلَى رَبِّهِ وَقُرْبُهُ مِنْهُ

“Beş vakit namaz Mi’rac Gecesi’nde farz kılınmıştır. Çünkü Mi’râc, vakitlerin en faziletlisi, hallerin en şerefli ve münâcât zamanlarının en kıymetlisidir. Namaz da imandan sonra tâ’atların en faziletlisi ve ibadetlerin hey’et cihetinden en güzeldir. Böylece ibadetlerin en faziletlisi olan namaz, kulun Rabbü’l-Alemin’e vasil olduğu, ona yaklaştığı vakitlerin en faziletlisinde farz kılınmıştır.”¹²

İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkiyy-i Serhendî (k.s.) hazretleri, manevî makamlardan bahsettiği bir mektubunda müminin miracı olan namaz hakkında şöyle buyurur;

وَقَدْ بَلَغَ مَرْتَبَةَ التَّحْقِيقِ أَنَّ الْحَالَةَ الْمُتَيَسِّرَةَ فِي آدَاءِ الصَّلَاةِ فَوْقَ جَمِيعِ
الْكَمَالَاتِ الْحَاصِلَةِ فِي خَارِجِ الصَّلَاةِ لِأَنَّ تِلْكَ الْحَالَةَ لَيْسَتْ بِخَارِجَةٍ مِنْ

¹¹ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.261

¹² İ. Hakkı Bursevî, Ruhü'l-Beyân Tefsiri, Bakara 3. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

دَائِرَةُ الظِّلِّ وَإِنْ حَصَلَ لَهَا الْعُلُوُّ بِخِلَافِ هَذِهِ الْحَالَةِ فَإِنَّ لَهَا نَصِيبًا مِنَ الْأَصْلِ
وَيَقْدِرُ الْفَرْقُ بَيْنَ الْأَصْلِ وَالظِّلِّ يَكُونُ الْفَرْقُ بَيْنَ تِلْكَ الْحَالَةِ وَهَذِهِ الْحَالَةِ

Şu husus tahkik mertebesine ulaşmıştır ki; namazın edası esnasında müyesser olan hal, namazın haricinde hâsıl olan bütün kemâlâtın fevkindedir. Çünkü namazın haricindeki bütün kemâlât, her ne kadar kendisi için uluvv (yücelik) sabit olsa da, gölge (zill) dairesi içinde kalmaktadır. Namazdaki kemâlât bunun hilafıdır. Çünkü namaz için asıldan nasib vardır. Ve gölge ile asıl arasındaki fark kadar da, namaz haricindeki kemâlât ile namazdaki kemâlât arasında fark vardır.”¹³

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyuruyorlar ki;

“Namaz, mi’rac-ı manevîdir. Müslümanlar her gün beş defa Cenâb-ı Hakkın (أَمِ السَّلَاةِ) hitab-ı izzetine muhatap oluyorlar. Bu suretle rızk-ı sûrî ve rızk-ı manevî ile merzuk olmak üzere günde beş defa Hazret-i Mevlâ’nın sofrası rahmetine çağırılıyorlar. Bu şeref, sekaleyn (ins ü cin) mâadâ hiçbir mahlûka nasip değildir. Çünkü karşılığı mükâfât ve terfî-i derece olan ibadetler yalnız ins ü cinne mahsustur. Bazı umûrda melekler de memurlardır. Lakin onlar imtihan olmak ve karşılığında mükâfât almak için memur değillerdir...”¹⁴

Kur’ân-ı Kerîmde namaz ile alakalı olarak “Namaz kılarlar veya namazı kılınız” manasını ifade eden (يُصَلُّونَ) ve (صَلُّوا) fiilleri değil de “namazı ikame ederler veya namazı ikame ediniz” manasında (يَقِيمُونَ السَّلَاةَ) ve (أَقِيمُوا السَّلَاةَ) fiilleri kullanılmıştır.

Bu ifadelerin kullanılması tefsir kitaplarımızda beyan edildiği üzere şu manaları iş’ar eder:

1. “Namazı dosdoğru kılınız, ta’dili erkânına riayet ederek huşu ve hudu’ ile kılınız ve hatta kıldırınız,
2. Namaz için Emr-i bi’l-Ma’ruf Nehy-i anî’l-Münker yapınız,
3. Namaz için lazım olan ihtiyaçları tamamlayınız,
4. Anne-babalar evlatlarına namaz terbiyesinde bulunsunlar, din kardeşleri birbirlerine tavsiye ve hatırlatmalar yapsınlar,
5. Cuma ve Cemaate ehemmiyet verilsin.”¹⁵

¹³ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.263

¹⁴ Z. Sunguroğlu’nun Notları, s.115

¹⁵ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Bakara 3. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

Mâûn Suresi'nde, namaza ehemmiyet vermeyip ciddi bir vazife olarak yapmayan, terki sebebi ile üzülmeyen, kılınıp - kılınmadığına aldırmanın, vaktine riayet etmeyen, geçip - geçmediğine dikkat etmeyip tehir eden, insanlar arasında kıldığı gibi yalnızken kılmayan, kıldığı zaman Allah rızasını gözetmeden dünyevi bir takım maksatlar için münafıkâne bir surette kılan kimseler hakkında¹⁶ şöyle buyrulur:

قَوْلٌ لِلْمُضِلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ

“Yazıklar olsun o namaz kılanlara. Ki onlar, namazlarından yanılmaktadırlar. Onlar ki mürailik ederler, gösteriş yaparlar.”¹⁷

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem):

مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ تَنْهَهُ صَلَاتُهُ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ لَمْ يَزِدْ مِنْ اللَّهِ إِلَّا بَعْدًا

“Kim bir namaz kılar da o namaz kendisini fahşa ve münkerden nehy etmezse, o namazla Allah’tan uzaklaşmaktan başka bir şey elde edemez.” buyurmuşlardır.”¹⁸

İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri, “Kur’ân-ı Kerim’de geçen, namaz ile alakalı emirlere göre insanların bazı kısımlara ayrıldığını ifade edip” şöyle izah etmiştir:¹⁹

وَاللَّهُ تَعَالَى أَمَرَ فِي الصَّلَاةِ بِأَشْيَاءَ بِإِقَامَتِهَا بِقَوْلِهِ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَبِالْمُحَافَظَةِ عَلَيْهَا وَإِدَامَتِهَا بِقَوْلِهِ الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ وَبِإِدَائِهَا
فِي أَوْقَاتِهَا بِقَوْلِهِ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا وَبِإِدَائِهَا فِي جَمَاعَةٍ
بِقَوْلِهِ وَازْكُفُوا مَعَ الرَّاْكِعِينَ وَبِالْحُشُوعِ فِيهَا بِقَوْلِهِ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ
خَاشِعُونَ

¹⁶ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Mâûn Suresi 4-6. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

¹⁷ Mâûn Suresi, Âyet 4-6

¹⁸ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Ankebût 45. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

¹⁹ İ Hakkı Bursevî, Ruh’ü’l-Beyân Tefsiri, Bakara 3. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden (Hulasa)

"Cenâb-ı Hak, ²⁰ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ kavli ile namazın ikamesini ²¹ الَّذِينَ هُمْ عَلَى kavli ile namazın muhafazası ve namaza devam edilmesini ²² إِنَّ الْعُلُوءَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْفُورًا kavli ile vakitlerine riayet edilerek edasını ²³ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ kavli ile cemaatle edasını ²⁴ وَأَزْكُوا مَعَ الزَّائِكِينَ kavli ile namazın huşu'lu kılınmasını emretmiştir.

وَبَعْدَ هَذِهِ الْأَوَامِرِ صَارَتْ النَّاسُ عَلَى طَبَقَاتٍ طَبَقَةً لَمْ يَقْبَلُوهَا وَرَأْسُهُمْ أَبُو جَهْلٍ لَعَنَهُ اللَّهُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي حَقِّهِ فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى...

Bu emirlere göre insanlar tabaka tabaka (sınıf sınıf) olmuşlardır. Bir sınıf bu emirleri kabul etmediler. Bunların reisi Ebû Cehil (la'netullahi aleyh)'dir. Cenâb-ı Hak bu gibiler hakkında; **Fakat o ne tasdik etti, ne namaz kıldı.**"²⁵ buyurmuş ve onların varacakları yerin cehennem olacağını muhtelif Âyet-i Kerimler ile bildirmiştir.

وَطَبَقَةً قَبِلُوهَا وَلَمْ يُؤْذُوهَا وَهُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَهُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ أَصَاغُوا الصَّلَاةَ وَذَكَرَ مَصِيرَهُمْ فَقَالَ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا وَهِيَ دَرَكَةٌ فِي جَهَنَّمَ هِيَ أَهْيَبُ مَوْضِعٍ فِيهَا تَسْتَعِثُّ النَّاسُ مِنْهَا كُلُّ يَوْمٍ كَذًا وَكَذَا مَرَّةً ثُمَّ قَالَ اللَّهُ إِلَّا مَنْ تَابَ آتَى مِنَ الْيَهُودِيَّةِ وَالنَّصْرَانِيَّةِ وَآمَنَ آتَى بِمُحَمَّدٍ وَعَمِلَ صَالِحًا آتَى حَافِظَ عَلَى الصَّلَاةِ

Diğer bir sınıf da bu emirleri kabul ettiler ancak, icabını yapıp namazı eda etmediler. Bunlar (ın önde gelenleri) Ehl-i Kitap'tır. Cenâb-ı Hak onlar hakkında şöyle buyurarak varacakları yeri beyan etmiştir:

"Sonra arkalarından bozuk bir grup halef oldu, namazı zayı' ettiler ve şehvetleri ardına düştüler, bunlar da Gayya'yı boylayacaklar."²⁶

²⁰ Bakara Süresi, Âyet 43, Meali: "Hem namazı dürüst kılın"

²¹ Meâric Süresi, Âyet 23, Meali: "Onlar ki namazlarına müdaviimlerdir"

²² Nisâ Süresi, Âyet 103, Meali: "Çünkü namaz mü'minler üzerine muayyen vakitlerle yazılı bir farz bulunuyor"

²³ Bakara Süresi, Âyet 43, Meali: "Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin"

²⁴ Mü'minûn Süresi, Âyet 2, Meali: "Ki onlar namazlarında huşu'ludurlar"

²⁵ Kiyame Süresi, Âyet 31

²⁶ Meryem Süresi, Âyet 59

Gayya, Cehennem'deki bir derekdir ve oradaki en korkunç yerdir. İnsanlar oradan kurtulmak için her gün defalarca Allâhü Teâlâ'dan yardım isterler. Bu Âyet-i Kerime'nin ardından şöyle buyrulmuştur:

"Ancak (o Hıristiyan ve Yahudilerden) tevbe edip imana gelen (yani Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i tasdik eden) ve salih amel işleyenler (yani namazı muhafaza edenler) müstesna. Çünkü bunlar zerre kadar hakları yenmeyerek Cennet'e gireceklerdir."²⁷

وَطَبَقَةُ أَذْوَا بَغْضًا وَلَمْ يُؤْذُوا بَغْضًا مُتَكَاسِلِينَ وَهُمْ الْمُنَافِقُونَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى وَذَكَرَ أَنَّ مَصِيرَهُمْ نِيلَ وَهُوَ وَادٍ فِي جَهَنَّمَ لَوْ جُعِلَتْ فِيهِ جِبَالُ الدُّنْيَا لَمَاعَتْ أَيْ سَالَتْ...

İnsanların bir kısmı da namaz hakkında tembellik ederek bazen eda ettiler, bazen eda etmediler. Bunlar (en başta) münafıklardır. Bunlar hakkında şöyle buyrulmuştur:

"Muhakkak ki münafıklar Allâhü Teâlâ'ya hud'a yapmaya (aldatmaya) çalışırlar, Allah (celle celalühü) de hud'alarını başlarına geçirir.

Onlar, namaza kalktıkları vakit, üşene üşene kalkarlar, halka gösteriş yaparlar, Allah (celle celalühü)'yü pek az zikrederler."²⁸

Münafıkların ahiretteki yerlerinin Veyl olduğu zikredilmiştir. Veyl, Cehennemdeki bir vadidir ki eğer dünyadaki dağlar o vadiye konsa, onları sürükler götürür.

وَطَبَقَةُ قَبِلُوهَا وَهُمْ يُرَاغُونَهَا فِي مَوَاقِعِهَا بِشَرَائِطِهَا وَرَأْسُهُمُ الْمُضْطَفَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَعَالَى إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِنْ ثُلُثِي اللَّيْلِ وَقَالَ تَعَالَى قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الْآيَةُ وَأَصْحَابُهُ كَذَلِكَ فَذَكَرَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى بِقَوْلِهِ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ

²⁷ Meryem Sûresi, Âyet 60

²⁸ Nisâ Sûresi, Âyet 142

خَاشِعُونَ وَذَكَرَ مَصِيرَهُمْ فَقَالَ أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ وَهُوَ
أَرْفَعُ مَوْضِعٍ فِي الْجَنَّةِ وَأَنْبَاهُ يَنَالُ الْمُؤْمِنُ فِيهِ مَنَاءٌ وَيَنْظُرُ إِلَى مَوْلَاهُ

Diğer tabaka ise bütün emirleri kabul edip namaza vakitleriyle, şartla-
rıyla riayet edenlerdir ki bu tabakanın reisi Rasül-i Ekrem (sallallâhu aleyhi
ve sellem) Efendimiz'dir. Cenâb-ı Hak, Habibi hakkında şöyle buyurmuştur:

**"Fil-hakika Rabbin biliyor ki; sen muhakkak gecenin üçte ikisine
yakınında ve yarısında ve üçte birinde kalkıyor (namaza duruyor)sun"**²⁹

**"De ki; cidden benim namazım, ibadetlerim, hayatım, mematım hep
Rabbü'l-Âlemîn olan Allah (celle celalühü) içindir."**³⁰

Rasül-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in Ashabı da
aynı şekildedir. Cenâb-ı Hak Ashab-ı Kiram'ı şöyle zikretmiş ve devamın-
da da namaza riayet edenlerin varacakları yeri beyan buyurmuştur:

**"Hakikat felâh buldu o mü'minler ki onlar namazlarında
huşu'ludurlar."**³¹

**"Ve onlar ki namazlarının üzerine muHâfızlık ederler. İşte onlardır
o vârisler. Ki Firdevs'e vâris olacak, onda ebediyen kalacaklardır."**³²

Firdevs cennetteki en yüksek ve en değerli olan yerdir. Mümin orada
arzu ettiği şeye nail olur ve Mevla'sına nazar eder.

NAMAZIN KULU MUHAFAZA ETMESİ VE KAZANDIRDIĞI GÜZELLİKLER

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

Malum olan namazları (beş vakit) ve hele salât-ı vustayı üstlerine
düşerek muhafaza ediniz, her birini dikkatle gözetip vaktinde eksiksiz
edaya devam ediniz. Ve Allah için kıyam edip dîvan durunuz.³³

²⁹ Müzzemmil Süresi, Âyet 20

³⁰ En'am Süresi, Âyet 162

³¹ Mü'minün Süresi, Âyet 1-2

³² Mü'minün Süresi, Âyet 9-11

³³ Bakara Süresi, Âyet 238

Tefsir kitaplarımızda Salat-ı Vustânın hangi namaz olduğuna dair müfessirlerimizin on yedi farklı görüşü bulunmaktadır.

Bu rivayetler arasında itimada en uygun olan görüş; Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "salât-ı asır (ikinci namazı)" diye beyanıdır.

Denilebilir ki; her şahıs için mani'aların çokluğu sebebiyle kılınması zor ve en çok ortalarda kalıp geçmesi muhtemel olan namaz hangisi ise, onun hakkında namazların en faziletlisi ve orta namazı da odur. Her namaz hakkında rivayet bulunması, bu şekilde izah edilebilir. O halde orta namazı hakkında en sahih ve en itidalli söz şudur; Salât-ı Vüstâ, gayr-i muayyen olarak, beş vakit namazdan herhangi birisidir. Bütün namazlara itina'yı temin için, salat-ı vüstâ kat'î olarak ta'yin edilmemiştir.³⁴

İmam Ebû Mansur Muhammed Maturîdî hazretleri;

وَالْمُحَافَظَةُ هُوَ الْمُفَاعَلَةُ وَالْمُفَاعَلَةُ هِيَ فِعْلٌ اِثْنَيْنِ . فَهُوَ - وَاللَّهُ أَعْلَمُ - أَنَّهُ إِذَا حَفِظَهَا عَلَى وَفِّيَّهَا وَلَمْ يَسْءُ عَنْهَا حَفِظَتْهُ

Muhafaza kelimesi -iki şey arasında müşâreket manasını ifade eden-mufâale babından mastardır. Bu takdirde muhafaza: - اللَّهُ أَعْلَمُ - "Kul vaktine riayet ederek namazı muhafaza edip unutmazsa namaz da onu muhafaza eder." demektir.³⁵

Fahreddin-i Râzî hazretleri bu hususu şöyle izah etmiştir;

وَاعْلَمْنَا أَنَّ حِفْظَ الصَّلَاةِ لِلْمُصَلِّي عَلَى ثَلَاثَةِ أَوْجُهٍ ؛ الْأَوَّلُ: أَنَّ الصَّلَاةَ تَحْفَظُهُ عَنِ الْمَعَاصِي ، قَالَ تَعَالَى: { إِنْ الصَّلَاةُ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ } . فَمَنْ حَفِظَ الصَّلَاةَ حَفِظَتْهُ الصَّلَاةُ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالثَّانِي: أَنَّ الصَّلَاةَ تَحْفَظُهُ مِنَ الْبَلَايَا وَالْمَحَنِ ، قَالَ تَعَالَى: { وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ } وَقَالَ تَعَالَى:

³⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Sûresi 238. Ayeti Kerime'nin Tefsirinden; Bu görüşler;

Salât-ı Vusta: 1- İkinci namazdır ; 2- Sabah namazıdır ; 3- Öğle namazıdır ; 4- Akşam namazıdır ; 5- Yatsı namazı ; 6- Beş vakit namazın tamamıdır ; 7- Beş vakit namazdan, gayr-i muayyen olarak bir tanesidir ; 8- Cuma Günü Cuma Namazı, diğer günlerde öğle namazıdır ; 9- Yatsı ve sabah namazlarıdır ; 10- Sabah ve ikinci namazlarıdır ; 11- Hususiyle Cuma Namazı'dır ; 12- Farz namazların hepsinde cemaattir ; 13- Korku namazıdır ; 14- Vitr namazıdır ; 15- Kurban Bayramı namazıdır ; 16- Ramazan Bayramı namazıdır ; 17- Kuşluk namazıdır.

³⁵ İmâm Maturîdî, Te'vilât-ı Ehli's-Sunne, Bakara Sûresi 238. Ayeti Kerime'nin Tefsirinden

{وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِوَعْدَائِي وَآمَنْتُمْ بِوَعْدَائِي وَمَغْنَاهُ: إِنِّي مَعَكُمْ} بِالنُّصْرَةِ وَالْحِفْظِ إِن كُنْتُمْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِوَعْدَائِي وَآمَنْتُمْ بِوَعْدَائِي وَمَغْنَاهُ: إِنِّي مَعَكُمْ} تَحْفَظُ صَاحِبَهَا وَتَشْفَعُ لِمَصْلِيهَا ، قَالَ تَعَالَى: {وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ} وَلَئِنْ الصَّلَاةَ فِيهَا الْقِرَاءَةُ، وَالْقُرْآنُ يَشْفَعُ لِقَارِبِهِ ، وَهُوَ شَافِعٌ مُشَفَّعٌ

“Namazın kulu muhafazası ise üç vecihle tahakkuk eder.”³⁶

Birincisi: Namaz musalliyi günahlardan muhafaza eder. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: “**Muhakkak ki namaz edepsizlikten ve uygunsuzluktan nehyeder**”³⁷, Kim namazı muhafaza ederse, namaz da onu fuhşıyyâtın muhafaza eder.

İkincisi: Namaz musalliyi belalardan ve mihnetlerden muhafaza eder. Cenâb-ı Hak “**Sabır ve namaz ile Allah (celle celalühü)’den inayet taleb ediniz**”³⁸, ve “....Allah (celle celalühü) buyurmuştur: **Haberiniz olsun ben sizinle beraberim, Celâlim hakkı için eğer siz namazı kılar, zekâtı verirsiniz...**”³⁹ buyurmuştur. Bu Âyet-i Kerîme’nin manası şöyledir: Ben yardım ve himayem ile sizinle beraberim, eğer siz namazı kılar ve zekâtı verirsiniz...

Üçüncüsü: Namaz kendisini zayi etmeyen arkadaşını muhafaza ederek ona şefaât eder. Zira Âyet-i Kerîme’de “**Hem namazı doğru kılın ve zekâtı verin. Nefisleriniz için her ne hayır takdim eder gönderirseniz, Allah (celle celalühü) yanında onu bulursunuz. Allah (celle celalühü) mutlak surette, bütün yaptıklarınızı görüyor.**”⁴⁰ buyruluyor.

Yine namaz içerisinde kıraat vardır. Kur’ân-ı Kerim de okuyucusuna şefaât edecektir. Kur’ân-ı Kerim hem şefaâtçidir hem de şefaati makbuldür.”

Hazret-iÜstazımız (kuddise sirruhu);

“Sabah namazını kılanın öğle namazına kadar küçük günahları affolunur. Öğle namazını kılanın ikindi namazına kadar küçük günahları affolunur.

³⁶ Fahreddin Râzî, et-Tefsiru’l-Kebir, Bakara Süresi 238. Ayeti Kerime’nin Tefsirinden

³⁷ Ankebût Süresi, Âyet 45

³⁸ Bakara Süresi, Âyet 153

³⁹ Maide Süresi, Âyet 12

⁴⁰ Bakara Süresi, Âyet 110

Büyük günahları da gaffârü'z-zünûp olan Allâhü Teâla setreder.”⁴¹ buyurmuştur.

Osman b. Affân (r.a.) rivâyet ettiği bir Hadis-i Şerifte Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz buyuruyor ki:

مَا مِنْ أَمْرٍ مُسْلِمٍ تَخْضَرُهُ صَلَاةٌ مَكْتُوبَةٌ فَيُخْسِنُ وَضُوءَهَا وَخُشُوعَهَا وَرُكُوعَهَا، إِلَّا كَانَتْ كَفَّارَةً لِمَا قَبْلَهَا مِنَ الذُّنُوبِ مَا لَمْ يُؤْتِ كَبِيرَةً وَذَلِكَ الدَّهْرُ كُلُّهُ

“Her bir Müslüman ki, vakti giren farz namazları kılar, abdestini, rükû’unu ve huşû’unu eksiksiz yerine getirirse bu namaz -büyük günahlar işlememesi- şartıyla geçmiş günahlarına keffâret olur. Bu hüküm bütün sene için geçerlidir.”⁴²

Erkânına riayet edilerek ve Allah rızası gözetilerek kılınan namazların neticesinde elde edilecek güzellikler, kazanılacak iyi haller de Ankebût Süresi’nin 45. Âyet-i Kerîmesinde şöyle ifade edilir;

أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

“Sana vahiy olunan kitabı güzel güzel oku ve namazı kıl. Sahih namaz edebe mugayir hallerden ve uygunsuzluktan nehy eder. Her halde Allah’ın zikri en büyük iştir. Allah ne işlerseniz bilir.”

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu), Âyet-i Kerîmesinin manasını verirlerken “bu müjde mü’minlerin kalbine füyuzat-ı ilahiye gelmekle insanın içinde duyduğu manevi bir sevinçtir. Hatta namaz kılariken bazen bir ferahlık meydana gelir. İşte bu ferahlık müjde eden melaikedendir.”⁴⁴ buyurmuşlardır.

Namazını kılan kimsenin dünya hayatında en azından dört kazancı olur. Bu kazançlar devam edilmesi şartıyla (sadece görüntü itibariyle kılınan) en sûri namazda bile elde edilir. Bunlar; Taharet, intizam-ı evkât (vakitleri tertip edip değerlendirmek), kuvvet-i kalp, salah-ı ictimâidir (topluluğun salahı).

⁴¹ Ali Erol, Hatıratım, s.103

⁴² Sahih-i Muslim, Bab-ı Fazl’i-Vuzû’, h.7-228

⁴³ Fussilet Süresi, Âyet 30

⁴⁴ Z. Sunguroğlu’nun Notları, s.11

Namazın a'zamî faideleri kâbil-i hisap değildir. Lakin asgarî faide-i ahlâkisi; Bil fiil kibri kırmak, Uhuvvete hazırlanmak, Allah rızası için iş yapmaya alışmaktır.⁴⁵

Katade (rh.) naklettiğine göre Danyal (aleyhisselâm) Ümmet-i Muhammed'in vasıflarını şöyle anlatmıştır;

إِنَّ دَانِيَالَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَعَتْ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ فَقَالَ يُصَلُّونَ صَلَاةَ نُوْحٍ صَلَاةً قَوْمِ نُوْحٍ مَا أُغْرِقُوا وَلَوْ صَلَّاهَا قَوْمٌ عَادٍ مَا أُرْسِلَتْ عَلَيْهِمُ الرِّيحُ وَلَوْ صَلَّاهَا ثَمُودُ مَا أَخَذَتْهُمْ الصَّيْحَةُ فَعَلَى الْمُؤْمِنِ أَنْ لَا يَنْفَكُ عَنِ الصَّلَاةِ وَالِدُّعَاءِ وَالْإِلْتِجَاءِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى .

Onlar öyle bir namaz kılacaklar ki, şayet onu Nuh (aleyhisselâm)'ın kavmi kılsalardı suda boğulmazlar, tufanı yaşamazlardı. Âd kavmi kılsalardı üzerlerine rüzgâr gelip onları helak etmezdi. Şayet Semûd kavmi onu kılsalardı onları sayha (gürültü) helak etmezdi. Mü'mine düşen namazdan dua ve ilticadan ayrılmamaktır.⁴⁶

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurmuşlardır ki;

أُمَّتِي أُمَّةٌ مَرْحُومَةٌ وَإِنَّمَا يَذْفَعُ اللَّهُ عَنْهُمْ الْبَلَاءَ بِإِخْلَاصِهِمْ وَصَلَوَاتِهِمْ وَدُعَائِهِمْ وَضَعْفَائِهِمْ

“Ümmetim hususi rahmet-i ilahiye nail olmuş bir ümmettir. Hazret-i Allah ihlasları, namazları, duaları ve zayıf (ve düşkün) olanları sebebiyle onlardan belaları kaldırırverir.”⁴⁷

Rebî'a bin Kâ'bî'l-Eslemî (r.a) anlatıyor;

كُنْتُ أَبِيتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاتَيْنَاهُ بِوُضُوئِهِ وَبِحَاجَتِهِ فَقَالَ لِي سَلْنِي قُلْتُ فَإِنِّي أَسْأَلُكَ مُرَافَقَتَكَ فِي الْجَنَّةِ فَقَالَ أَوْ غَيْرَ ذَلِكَ قُلْتُ هُوَ ذَاكَ قَالَ فَأَعِنِّي عَلَى نَفْسِكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ

⁴⁵ Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Bakara Sûresi 3. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

⁴⁶ I.Hakkı Bursevi, Ruhul-Beyân, Tâhâ Sûresi 130. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

⁴⁷ I.Hakkı Bursevi, Ruhul-Beyân, Tâhâ Sûresi 130. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

Ben geceleyin Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile kalırdım, O'nun abdest suyunu getirir, ihtiyaçlarını görürdüm. (Bir seferinde) bana "İste! (Ne istersen)" buyurdu. Ben de "Cennette seninle beraber olmak isterim" dedim.

"Başka ne istersin?" buyurdu. "Sadece onu isterim" deyince, "Öyleyse sen de çok namaz kılmakla bana yardımcı ol" buyurdu.⁴⁸

Büyüklerimiz "Hiç kimseye bunu söylememem lazım; "farzları, vacipleri yap, beş vakit namazını kıl." Bir gün biz, "beş vakit namazını kıl, kaçırma, vazifeni kaçırma" demek mecburiyetinde kalırsak Allah muhafaza kötü günler demektir." buyurmuşlardır.

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz bir Hadîs-i Şerîflerinde;

الصَّلَاةُ مِثْلُ مَنْ وَفَّى وَفَى لَهُ وَمَنْ طَفَفَ فَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا قَالَ اللَّهُ فِي الْمُطَفِّفِينَ

"Namaz bir ölçektir. Kim (sözünde durur ve) hakkını tam olarak verirse kendisine de hakkı tam olarak verilir. Kim de tatfifte bulunursa (eksik eda ederse) Cenâb-ı Hakkın tatfifte bulunanlar hakkında ne buyurduğunu muhakkak biliyorsunuz" buyurmuşlardır.⁴⁹

NAMAZI İLK VAKTİNDE KILMANIN FAZİLETİ

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ

"Kasem olsun ki içinizden öne geçmek isteyenler de ma'lûmumuz, geri kalmak isteyenler de ma'lûmumuz."⁵⁰

Ruhu'l-Beyan tefsirinde;

وَيُقَالُ أَرَادَ بِالْآيَةِ الْمُصَلِّينَ فِي أَوَّلِ الْوَقْتِ وَالْمُؤَخَّرِينَ إِلَى آخِرِهِ وَفِي الْحَدِيثِ (أَوَّلُ الْوَقْتِ رِضْوَانُ اللَّهِ وَوَسْطُ الْوَقْتِ رَحْمَةُ اللَّهِ وَآخِرُ الْوَقْتِ غَفْوُ اللَّهِ تَعَالَى)

⁴⁸ Seyyid Mansûr Âlî Nâsîf el-Huseynî, Ettâcu'l-câmi'u il-Usûl fi Ehâdisi'r-Rasûl, c.1, h.323

⁴⁹ İmâm Mâverdi, Edebu'd-Dünya ve'd-Dîn, 3. Bab, s.116

⁵⁰ Hicr Sûresi, Âyet 24

Denildi ki; Allâhü Teâlâ bu Âyet-i Kerîme ile namazı ilk vaktinde kılanlar ve son vaktine tehir edenleri murad etmiştir. Hadisi şerifte; “vaktin evveli rızâ-i ilâhî, ortası rahmet-i ilâhiyye, âhiri de afv-i ilâhî’dir”⁵¹ buyrulmuştur.⁵²

وَقَالَ الْأَوْزَاعِيُّ: أَرَادَ بِالْمُسْتَقْدِمِينَ الْمُصَلِّينَ فِي أَوَّلِ الْوَقْتِ وَبِالْمُسْتَأْخِرِينَ
الْمُؤَخَّرِينَ لَهَا إِلَى آخِرِهِ

Yine İmâm Evzâî hazretleri de “bu Âyet-i Kerîme ile namazı ilk vaktinde kılanlar ve son vaktine tehir edenleri murad etmiştir” buyurdu.⁵³

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) “vaktinde kılan namazda; cemâl-i ilâhî, rızâ-i ilâhî ve mağfiret-i ilâhî vardır. Geç kılan namazda bunlar birer birer zail olup sadece mağfiret kalır” buyurmuşlardır.⁵⁴

İmâm Mâverdî hazretleri, “Ma’lûm olan namazları ve hele salâtı vustâyı üstlerine düşerek muhafaza ediniz ve Allah için kıyam edib **divan durunuz.**”⁵⁵ Âyet-i Kerîmesini “namazı muhafaza hususunda iki kavil vardır. Birisi: namazı hatırlamak, diğeri de namazı acele ettirmek (ilk vaktinde kılmaktır)” diye tefsir etmişlerdir.⁵⁶

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

... أَحَبُّ الْعَمَلِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ تَعْجِيلُ الصَّلَاةِ لِأَوَّلِ وَقْتِهَا

“Amellerin Allah’a en sevimlisi namaza ilk vaktinde acele etmektir.”⁵⁷ buyurmuşlardır.

İmâm-ı Rabbânî (k.s.) hazretleri şöyle buyurmuşlardır;

وَيُنَبِّئُنِي أَنَّ تَوَدُّوا الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ فِي أَوَّلِ أَوْقَاتِهَا غَيْرَ الْعِشَاءِ وَقَتِ
الشَّيْءِ فَإِنَّ تَأْخِيرَهَا إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ مُسْتَحَبٌّ وَالْفَقِيرُ مُضْطَرٌّ فِي هَذَا الْأَمْرِ لَا
أُرِيدُ تَأْخِيرَ أَدَاءِ الصَّلَاةِ عَنْ أَوَّلِ وَقْتِهَا وَلَوْ مِقْدَارَ شَعْرَةٍ وَالْعَجْزُ الْبَشَرِيُّ مُسْتَنْتَى

⁵¹ Ebu’l-Hasen ed-Darîkutnî, Sünen-i’l-Dârikutnî, h.985

⁵² İ.Hakkı Bursevî, Ruh’l-Beyân Tefsiri; Hicr 24. Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

⁵³ İmam Alâuddîn el-Hâzin, Tefsir-u’l-Hâzin, Hicr Süresi 24. Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

⁵⁴ Ali Erol, Hatıratım, s.54

⁵⁵ Bakara Süresi, Âyet 238

⁵⁶ İmâm Mâverdî, Tefsir-u’l-Mâverdî, Bakara Süresi 238. Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

⁵⁷ İmam Ahmed bin Hanbel, Müsned-i Ahmed, h.27105

Namazları ilk vakitlerinde edâ etmek lazımdır, kış aylarındaki yatsı namazı hariç. Zira (kış aylarında yatsı namazını) gecenin üçte birine kadar tehir etmek müstehaptır. Fakir (kendisini kastederek) bu hususta muzdarr'dır (sıkıntılıdır). Ben -ac-z-i beşeri müstesna- kıl miktarı da olsa namazı ilk vaktinden tehir etmeyi murad etmiyorum.⁵⁸

فَتَأْخِيرُ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى النِّصْفِ الْأَخِيرِ مِنَ اللَّيْلِ وَجَعَلَ ذَلِكَ التَّأْخِيرَ
وَسِيلَةً إِلَى قِيَامِ اللَّيْلِ مُسْتَنْكَرٌ جَدًّا ؛ فَإِنَّ أَدَاءَ الْعِشَاءِ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ مَكْرُوهٌ
عِنْدَ عُلَمَاءِ الْحَنْفِيَّةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَالظَّاهِرُ أَنَّهُمْ أَرَادُوا بِهَذِهِ الْكَرَاهَةِ الْكَرَاهَةَ
التَّحْرِيمِيَّةَ فَإِنَّهُمْ أَبَاحُوا أَدَاءَ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ وَبَعْدَ نِصْفِ اللَّيْلِ قَالُوا
بِكَرَاهَتِهِ وَالْمَكْرُوهُ الْمُقَابِلُ لِلْمُبَاحِ مَكْرُوهٌ تَحْرِيمِيٌّ . وَعِنْدَ الشَّافِعِيَّةِ لَا يَجُوزُ
فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ أَدَاءُ الْعِشَاءِ رَأْسًا . فَازْتَكَاثَ هَذَا الْأَمْرِ بِوَاسِطَةِ قِيَامِ اللَّيْلِ
وَحُصُولِ الْأَذْوَاقِ وَالْجَمْعِيَّةِ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ مُسْتَنْكَرَةٌ جَدًّا ، وَيَكْفِي لِهَذَا
الْغَرَضِ تَأْخِيرُ الْوِثْرِ أَيْضًا وَذَلِكَ التَّأْخِيرُ مُسْتَحَبٌّ فَيُؤَدَّى الْوِثْرُ فِي وَقْتِ
مُسْتَحَبٍّ وَيَتَّبَعُ الْغَرَضُ مِنْ قِيَامِ اللَّيْلِ وَالسَّهَرِ ، فَيَنْبَغِي تَرْكُ هَذَا الْعَمَلِ
وَقَضَاءُ الصَّلَوَاتِ الْفَائِتَةِ فَإِنَّ الْإِمَامَ الْأَعْظَمَ أَبَا حَنِيفَةَ الْكُوفِيَّ (رَضِيَ اللَّهُ
تَعَالَى عَنْهُ) قَضَى صَلَاةَ أَرْبَعِينَ سَنَةً بِوَاسِطَةِ تَرْكِ آدَبٍ مِنْ آدَابِ الْوُضُوءِ .

Yatsı namazını gecenin ikinci yarısına tehir etmek ve bunu gece kaim olma vesilesi addetmek cidden istinkar olunmuştur (kabul görmemiştir). Çünkü yatsı namazını o vakitte eda etmek Hanefi âlimleri (r.anhüm) nezinde mekruhtur. Zahir olan (açığa çıkan) odur ki Hanefi âlimleri bu kerâhet ile kerâhet-i tahrimîyye'yi kast etmiştir. Zira onlar gecenin yarısına kadar yatsı namazının edasını mübah gördüler. Gece yarısından sonra ise mekruh olduğuna hükmettiler. Mübaha mukabil olan mekruh ise tahrimen mekruhtur. Şafii âlimlerine göre ise bu vakitte (gecenin ikinci yarısında) yatsı namazının re'sen eda olunması caiz değildir. Şu hâlde; bu işi (yatsı namazını tehir etmeyi) gece kaim olmak ve gece vaktinde cem'îyyet ve zevk hâsıl olması vasıtasıyla yapmak cidden kerih görülmüştür.

* İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.37

Bu maksadı yerine getirmek için vitir namazını tehir etmek kâfidir. Vitir namazının tehiri müstehaptır. Müstehap olan vakitte eda edilmesi ile gece ve seher vakti kaim olma maksadı müyesser olur. Bu takdirde; yatsı namazını tehir etmeyi terk etmek ve (bugüne kadar) geçmiş olan namazları kaza etmek lazımdır. Çünkü İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe el-Kûfî (r.a.) hazretleri abdestin edeplerinden birisini terk etmesi sebebiyle kırk yıllık namazını kaza etmiştir.⁵⁹

⁵⁹ İmâm-ı Rabbâni, Mektûbât-ı Şerîfe, c.1, m.29

ORUCUN FAZİLETİ, NEVİ'LERİ VE HÜKÜMLERİ

Arapça 'da "savm ve siyam" kelimeleri ile ifade edilen oruç, lügatte; "Nefsi meylettiği şeylerden imsak etmek yani kendini tutmak" demektir.¹

Şer'i şerifte ise;

تَزْكُ الْأَكْلِ وَالشَّرْبِ وَالْجَمَاعِ مِنَ الصُّبْحِ إِلَى الْمَغْرِبِ

"İkinci fecirden başlayarak güneşin batışına kadar yemekten, içmekten ve beşeri münasebetten kendini tutmak, uzak durmak" demektir.²

Oruç öteden beri tatbik edilegelen bir kânun-i ilâhîdir. İnsanlığın terbiyesi ve ahlakının güzelleşmesi noktasından oruca büyük bir ihtiyaç ve oruç tutmakta hesapsız menfaatler vardır.

Oruç sayesinde nefsin arzu ve isteklerine hâkim olmak melekesi kazanılır. Günahlardan, tehlikelerden sakınılıp takvâ mertebesine erilir. Zirâ oruç, nefsin hevâsını kırar, azgınlıktan, kötülüklerden men eder. Hayatın lezzetini tattırır.

Oruç tutmayan insanlar, nefsin arzu ve istekleri önünde bir oyuncak gibi yuvarlanıp kıvranırlar. Oruç tutanlar ise bilakis bunlara hâkim olur, kendini zabtetmesini ve nefsinde lüzumuna göre kullanmasını bilir. Bunun için Peygamber Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) nefisleri azgın olanlar hakkında;

فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّ الصَّوْمَ لَهُ وَجَاءٌ

"Oruç tutsun, çünkü orucun büyük tesiri vardır."³ buyurmuştur.

Oruç tutmayan sabretmesini bilemez. Hele refah içinde yaşayanlar, hiç oruç da tutmazlarsa bütün hürriyetlerini nefislerine kaptırırlar, haram-helal

¹ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Sûresi 183. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

² Molla Hüsrev, Dürer'ul-Hukkâm, s:196

³ Sunen-i İbn-i Mâce, Fazlû'n-Nikâh, h.1846

seçemezler. Nihayet nefislerine zulmederler, akıl, vicdân, din ve îmâna aykırı olarak nefislerini telef eyerler. Böyle nefislerinin esiri olanlar, o kadar sabırsız ve o kadar açgözlü olurlar ki bir gün aç kalmakla hemen ölüvereceklerini zannederler ve orucu zararlı bir şey gibi düşünürler. Halbûki orucun ruh için olduğu kadar mide ve bedenin sıhhati için de birçok faydaları vardır.

Oruç tutarak kalınacak az bir açlık ile uzun âhiret açlıklarının önüne geçilecek ve büyük müjdelere erişilecektir. Nitekim Hadis-i Şerif'te;

الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ

“Oruç, ateşten koruyan bir kalkandır.”⁴ buyurulmuştur.

Orucun farz kılınmasının asıl hikmeti, Allah'ın emrine uyarak kulluk zevkini tatmak ve rûhu riyadan temizleyerek ihlâsı artırmak, kendini ilâhî muhafazaya ulaştırmak için nefsiyle mücâhede etmektir. Hadis-i kudsîde;

الصَّوْمُ لِي وَ أَنَا أَخْرِى بِهِ

“Oruç benim içindir ve onun mükâfâtını ancak ben veririm.”⁵ buyurulmuştur.⁶

Dinimiz, orucu İslâm'ın ana rükünlerinden ve bedenle yerine getirilen bir ibadet kılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm, geçmiş ümmetlere orucun farz olduğunu bildirdiği gibi Ümmet-i Muhammed'e de farz olduğunu beyan etmiştir.

Cenâb-ı Hak, Bakara Sûresinin yüz seksen üçüncü Âyet-i Kerîmesinde bu hususu şöyle beyan etmiştir;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey bütün iman edenler! Üzerlerinize oruç yazıldı, nitekim sizden evvelkilere yazılmıştı gerek ki korunursunuz.”

İslâm'ın beş temel üzerine binâ kılındığını ifade eden Hadîs-i Şerîf'te İslâm'ın şartları; “Kelime-i şehadet getirmek, namaz kılmak, oruç tutmak,

⁴Sünen-i Tirmizî, Fazlû's-Savm, h.764

⁵Sünen-i Tirmizî, Fazlû's-Savm, h.764

⁶Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Sûresi 183. Âyet-i Kerîme'nin Tefsirinden (Hulasa)

zekât vermek ve hacca gitmek." olarak bildirilmiştir. Peygamber efendimizin Mekke-i Mükerreme'den Medine-i Münevvere'ye hicret etmesinden sonra her ayda üç gün, bir de yevm-i Âşûra'da oruç tutmak tatavvuan (nafile olarak) emrolunmuştur ki; buna savm-i evvel tabir olunur. Hicret-i seniyyeden bir buçuk sene sonra tahvil-i kibleyi (kıblenin değişmesini) müteakib Şa'bân-ı Şerifin onunda Ramazan-ı Şerif orucu farz kılınmıştır.⁷

İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde şöyle buyurmuştur:

وَالصَّيَّامُ فِي الشَّرِيعَةِ هُوَ الْإِمْسَاكُ نَهَارًا مَعَ النَّيَّةِ مِنْ أَهْلِهِ عَنِ الْمَفْطِرَاتِ
الْمَغْهُودَةِ الَّتِي هِيَ مُعْظَمُ مَا تَسْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَهَذَا صَوْمُ عَوَامِ الْمُؤْمِنِينَ وَأَمَّا
صَوْمُ الْخَوَاصِّ فَلَا إِمْسَاكَ عَنِ الْمَنْهِيَّاتِ وَأَمَّا صَوْمُ أَحْصَى الْخَوَاصِّ فَلَا إِمْسَاكَ
عَمَّا سَوَى اللَّهِ تَعَالَى

"Şeriatte oruç; ehil olan kişinin gündüzleyin oruç niyeti ile kendisini nefsin arzu ettiklerinin en büyüğü olan muftırâtan (yemek, içmek vs. orucu bozan şeylerden) tutmasıdır. Bu avâmın orucudur. Havassın orucu ise bu sayılanlarla birlikte kişinin kendisini menhiyâtten uzak tutmasıdır. Ehassu'l-havâssın orucu ise kişinin kendisini mâsivâllah'a yönelmekten alıkoymasıdır."⁸

Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) orucun fazilet ve hikmetiyle alakalı bir Hadîs-i Şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır;

كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ، الْحَسَنَةُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضَعِيفٍ.
قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَزَّ وَجَلَّ: إِنَّ الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزَى بِهِ يَدْعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ
مِنْ أَجْلِي: لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ، فَرْحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ، وَفَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ، وَلِخُلُوفِ
فَنِيهِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ

"Âdemoğlunun her amelinin karşılığı kat kat verilir. Bir iyiliğe on mislinden yedi yüz misline kadar sevap verilir. Allahü Teâla:

⁷ Elmalılı, Hak Dini, Kur'an Dili, Bakara Süresi 183. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁸ I. Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyân, Bakara Süresi 183. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

“Muhakkak oruç benim içindir. Onun mükâfatını da ben veririm. Oruçlu şehvetini ve yemesini benim için terk eder. Oruçlu için iki sevinme vakti vardır: Bir iftar ettiğinde sevinir. Bir de Rabbine kavuştuğunda. Şüphesiz ki, oruçlunun ağzının kokusu Allah katında misk kokusundan daha iyidir.”⁹

Böylesine mühim bir ibadet olan ve birçok hikmetleri hâvi bulunan Oruç ibadeti esnasında kişi, tüm bu hususların farkında olarak orucuna zarar verebilecek her türlü amelden kendini muhafaza etmeye çalışmalıdır. Sadece yeme-içme gibi hususlarda değil, Allâhü Teâlâ’nın razı olmadığı her hususta nefsiyle mücadele edip orucu bir kalkan gibi nefsinin karşısına dikmelidir. Harama bakmak, yalan söylemek, gybet etmek gibi günahlardan uzak durmaya gayret göstererek bütün uzuvlarını muhafaza etmeli, hatta kalbini dahi sağlam tutarak daima Allah (celle celalühü)’nün zikri ile meşgul olmalıdır.

Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) bu hususla alakalı olarak buyurmuşlardır ki;

الصَّيَامُ جُنَّةٌ فَلَا يَزِفْتُ وَلَا يَجْهَلُ وَإِنْ امْرُؤٌ قَاتَلَهُ أَوْ سَاتَمَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ - مَرَّتَيْنِ - وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَخُلُوفٌ فِيمَ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ رِيحِ الْمَسْكِ يَتْرُكُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَشَهْوَتَهُ مِنْ أَجْلِي الصَّيَامُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا

“Oruç bir kalkandır. Oruçlu kötü (kem) söz söylemesin. Cahillik etmesin. Kendisiyle münakaşa etmek isteyeneye iki defa “Ben oruçluyum” desin (ve ona uymasın). Nefsim yed-i kudretinde olan Allah’a yemin ederim ki; oruçlunun ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha hoştur. (Allâhü Teâlâ) “O yemesini, içmesini ve şehvetini benim için terk ediyor. Oruç benim içindir. O orucun ecrini ben vereceğim” (buyurur). Hâlbuki ibadetlerin hepsi on misliyle ödenmektedir.”¹⁰

İmâm-ı Gazâlî Hazretleri Bidâyetü’l-Hidâye isimli eserinde şöyle buyuruyor;

⁹ Sahîh-i Müslim, Kitâbü’s-Sıyam, h.1151

¹⁰ Sahîh-i Buhârî, Bâb-u Fazlı’s-Savm, h.1894

"Tam ve kâmil bir oruç; göz, kulak, dil, el, ayak ve diğer bütün organlarını Allah'ın yasak kıldığı şeylerden korumakla tutulan oruçtur.

Oruçluysen gözünü harama bakmaktan, dilini haram ve faydasız şeyler konuşmaktan, kulağını Allah'ın haram kıldığı şeyleri dinlemekten korumak icap eder.

Orucu sadece yiyip içmeyi ve cinsî alakayı kesmekten ibaret zannetme, Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor;"

كَمْ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ وَالْعَطَشُ

"Nice oruç tutanlar vardır ki, onların oruçları sadece açlık ve susuzluktan ibarettir."¹¹

مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ

"Kim yalanı ve yalanla iş yapmayı terk etmezse, bilsin ki onun yeme ve içmeyi terk etmesine Allah'ın ihtiyacı yoktur."¹²

Oruç kalkan olduğu gibi günahlara keffarettir. Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) Efendimiz, Ebû Said el-Hudri (r.a.)'den rivayet edilen Hadis-i Şerifte buyurmuşlardır ki:

مَا مِنْ عَبْدٍ يَصُومُ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا بَاعَدَ اللَّهُ بِذَلِكَ الْيَوْمَ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا

"Allah rızası için bir gün oruç tutan kimseyi Allâhü Teâlâ, bu bir günlük oruç sebebiyle cehennem ateşinden yetmiş yıl uzak tutar."¹³

Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet olunan diğer bir Hadis-i Şerif'te ise;

مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى جَعَلَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ خَنْدَقًا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

"Kim Allahü Teâla yolunda bir gün oruç tutsa, Allah onunla ateş ara-

¹¹ Gazâli, Bidayetu'l-Hidaye, s.100

¹² Gazâli, Bidayetu'l-Hidaye, s.100

¹³ Sahih-i Muslim, Kitabu's-Siyam, h.1153

sına, genişliği sema ile arz arası kadar olan bir hendek kılar”¹⁴ buyurmuştur.

Orucun insana kazandıracağı mükâfatı da şöyle izah etmişlerdir;

إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ الرَّيَّانُ، يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَا
يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ، يُقَالُ: أَيْنَ الصَّائِمُونَ؟ فَيَقُومُونَ لَا يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ
غَيْرُهُمْ، فَإِذَا دَخَلُوا أُغْلِقَ فَلَمْ يَدْخُلْ مِنْهُ أَحَدٌ

“Cennette reyyân denilen bir kapı vardır ki, kıyamet günü oradan ancak oruçlular girecek, onlardan başka kimse giremeyecektir. Oruçlular nerede? diye çağılır. Onlar da kalkıp girerler ve o kapıdan onlardan başkası asla giremez. Oruçlular girince o kapı kapanır ve bir daha oradan kimse girmez.”¹⁵

ORUCUN NEVİ'LERİ

Oruçlar: Farz, vacib, nafile ve mekruh nevi'lerine ayrılır. Farz ve vacib oruçlar da muayyen ve gayr-i muayyen kısımlara ayrılır.

a) Farz Oruç

Ramazan ayı orucu muayyen bir farzdır. Ramazan-ı Şerif ayına ait kazaya kalan oruçlarla keffâret olarak tutulacak oruçlar da gayr-i muayyen birer farzdır. Bunlar eyyam-ı menhiyye'nin haricinde istenilen günlerde tutulabilir.

Ramazan-ı Şerif orucu Hicret-i Nebeviye'den bir buçuk sene sonra Şaban-ı Şerif'in onuncu günü farz kılınmıştır. Bunun farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sabit; ezcümle بِأَيِّ يَوْمٍ عَلَيْكُمْ الْعِيَامُ Âyet-i Kerîmesi buna delalet etmektedir.¹⁶

Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor;

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى
وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

¹⁴ Sünen-i Tirmizî, Fazl'ı's-Savm-i fî sebîlillah, h.1624

¹⁵ Sahîh-i Buhârî, Riyâü's-Sâimîn, h.1896

¹⁶ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.314

"O Şehr-i Ramazan ki -insanları irşad için- furkan ve hidayetten ibaret olan beyyineler halinde Kur'an kendisinde indirildi. Onun için sizden her kim bu ayı müşahede ederse -yani mukim olursa- oruç tutsun..."¹⁷

Ramazan kelimesinin manası ile alakalı iki kavil vardır: "Birisî Mücahid (rh.)'tan rivayet edildiğine göre "Ramazan" Allâhü Teâlâ'nın isimlerinden bir isimdir. "Şehr-i Ramazan" demek "Şehrullah" demektir. İkinci kavle göre "Receb" ve "Şa'ban" gibi hususi bir ay isimdir.¹⁸

"Ramazan" isminin lügat manasında; temizlik, yakmak ve keskinlik manaları mevcuttur. "Ramazan"; yaz sonunda yağıp yeryüzünü tozdan temizleyen yağmur manasına gelir. Bu yağmur yeryüzünü temizlediği gibi Şehr-i Ramazan da ehl-i imanı günahlardan yıkayıp kalplerini temizler. Yine kızgın yerde, yalın ayak yürümek sebebiyle, yanmak manasına gelir. Bu ayda çekilen açlık, susuzluk ve ızdırıp sebebiyle Cenâb-ı Hak, kulunun günahlarını yakar. Diğer bir manası da kılıcı inceltip keskinleştirmek için iki taş arasına koyup dövmektir. Her türlü kötülük ile bezenmiş olan nefis, bu ayda tutulan oruç ve yapılan diğer ibadetler ile terbiye edilir."¹⁹

Cenâb-ı Hakk'ın, dünya ve ahiret saadetinin yollarını göstermek üzere bütün insanlığa ikram ettiği Kur'an-ı Azîmü's-Şân, bu ayda nazil olmaya başladığı için Ramazan-ı Şerîf ayı çok kıymetli, şerefli ve mübarek bir aydır.

Bu ayın fazileti ile alakalı Selman-ı Fârisî (r.a)'ın naklettiği bir Hadîs-i Şerîf'te şöyle buyrulmuştur;

حَظَبْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنْ شُعْبَانَ فَقَالَ:
يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ أَطْلَقْتُكُمْ شَهْرَ عَظِيمٍ مُبَارَكٍ شَهْرٌ فِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ،
شَهْرٌ جَعَلَ اللَّهُ صِيَامَهُ فَرِيضَةً، وَقِيَامَ لَيْلِهِ تَطَوُّعًا، مَنْ تَقَرَّبَ فِيهِ بِحَضَلَةٍ مِنْ
الْخَيْرِ كَانَ كَمَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ، وَمَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فِيهِ كَانَ كَمَنْ أَدَّى
سَبْعِينَ فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ، وَهُوَ شَهْرُ الصَّبْرِ، وَالصَّبْرُ ثَوَابُهُ الْجَنَّةُ، وَشَهْرُ
الْمُؤَاسَاةِ، وَشَهْرُ يُرَادُ فِي رِزْقِ الْمُؤْمِنِ فِيهِ، مَنْ فَطَّرَ فِيهِ صَائِمًا كَانَ مَغْفِرَةً

¹⁷ Bakara Sûresi, Âyet 185

¹⁸ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Sûresi 185. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

¹⁹ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Sûresi 185. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

لِدُنُوبِهِ ، وَعِثَّقَ رَقَبَتَهُ مِنَ النَّارِ ، وَكَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْرِهِ شَيْءٌ ، قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ كُلُّنَا يَجِدُ مَا يَفْطَرُ الصَّائِمُ ، قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يُعْطِي اللَّهُ هَذَا الثَّوَابَ مَنْ فَطَرَ صَائِمًا عَلَى ثَمَرَةٍ أَوْ شَرْبَةِ مَاءٍ أَوْ مَذَقَةٍ لَبَنٍ ، وَهُوَ شَهْرُ أَوَّلِهِ رَحْمَةً وَأَوْسَطُهُ مَغْفِرَةً وَآخِرُهُ عِتْقٌ مِنَ النَّارِ ، مَنْ حَقَّقَ عَنْ مَمْلُوكِهِ فِيهِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَأَعْتَقَهُ مِنَ النَّارِ وَاسْتَكْبَرُوا فِيهِ مِنْ أَزْبَعِ خِصَالٍ : خَضَلَتَيْنِ تُرْضَوْنَ بِهِمَا رَبُّكُمُ وَخَضَلَتَيْنِ لَا غِنَاءَ بِكُمُ عَنْهُمَا ، فَأَمَّا الْخَضَلَتَانِ اللَّتَانِ تُرْضَوْنَ بِهِمَا رَبُّكُمُ : فَشَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَتَسْتَغْفِرُونَهُ ، وَأَمَّا الْخَضَلَتَانِ اللَّتَانِ لَا غِنَاءَ بِكُمُ عَنْهُمَا : فَتَسْأَلُونَ اللَّهَ الْجَنَّةَ وَتَعُوذُونَ بِهِ مِنَ النَّارِ ، وَمَنْ سَقَى صَائِمًا سَقَاهُ اللَّهُ مِنْ حَوْضِي شَرْبَةٍ لَا يَظْمَأُ حَتَّى يَدْخُلَ الْجَنَّةَ

Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) Şaban ayının son gününde bize hutbe irad ederek şöyle buyurdu:

“Ey insanlar! Sizi büyük ve mübarek bir ay gölgeledi. O ay içerisinde bir gece vardır ki bin aydan daha hayırlıdır. O öyle bir aydır ki, Allah orucunu farz, gece ibadetini nafile kıldı. O ay içerisinde bir hayır işleyen, diğer aylarda bir farzı işlemiş gibi olur. O ayda bir farz işleyen diğer aylarda yetmiş farz işlemiş gibi olur. O sabır ayıdır. Sabrın sevabı ise cennettir. O yardımlaşma ayıdır. O ayda mü'minin rızkı bereketlendirilir. Ramazan'da kim bir oruçluyu iftar ettirirse günahlarının mağfiret olunmasına, cehennemden azâd olmasına sebep olur ve oruçlunun sevabından hiçbir şey eksiltilmeksizin onun sevabı kadar sevap alır.”

Ashab-ı Kirâm; “Ya Rasûlellah! Hepimiz oruçluyu iftar ettirecek şeyi bulamıyoruz” dediler.

Rasûl-ü Ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem); “Allah, bu sevabı oruçluya bir hurma ile veya bir içim su yahut bir yudum süt ile iftar ettirene de verir. Ramazan ayı öyle bir aydır ki; evveli rahmet, ortası mağfiret ve sonu cehennemden kurtuluştur. Bu ayda hizmetçisinin yükünü hafif-

leteni, Allâhü Teâlâ affeder ve cehennemden kurtarır. Ramazan ayında şu dört şeyi çok yapınız. Bunlardan ikisi ile Rabbinizi razı edersiniz, diğer ikisinden ise (zaten) müstağni olamazsınız. Rabbinizi razı edeceğiniz iki haslet; Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şahadet getirmek ve Allah'a istiğfar etmektir. Müstağni olmadığınız iki haslete gelince; Allah'tan cenneti istersiniz ve Cehennemden O'na sığınırınız.

Kim bir oruçluya su verirse, Allâhü Teâlâ da ona havzımdan (Havz-ı Kevser) öyle bir şerbet verir ki, artık cennete girinceye kadar susamaz.²⁰

Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) diğer bir Hadîs-i Şerîf'lerinde şöyle buyuruyor;

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

“Ramazan ayında farz olduğuna inanarak, sevabını da Allâhü Teâlâ'dan bekleyerek oruç tutan kişinin geçmiş günahları mağfiret olunur.”²¹

Hazret-i Ali (k.v.) Efendimiz, Ramazan-ı Şerîf'in fazileti ile alakalı olarak;

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَعْذِبَ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَعْطَاهُمْ رَمَضَانَ
وَقُلُّهُ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

“Cenâb-ı Hak şayet Ümmet-i Muhammed'e azab etmeyi murad etseydi onlara Ramazan ayını ve قُلُّهُ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (İhlas) Sûresi'ni vermezdi”²² buyurur.

Ebü Hüreyre (radiyallahu anh)'den rivayet edilen Hadîs-i Şerîf'te “Resûlullâh (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyuruyor;

إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ فَتَبَحَّتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، وَغُلِقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ،
وَضُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ

“Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur.”²³

²⁰ Beyhâkî, Şuabu'l-İmân, Fezâil-i Şehr-i Ramazan, h.3336

²¹ Sunen-i Nesâî, Kitabu's-Savm, h.2203

²² Abdurrahman es-Safûrî, Nuzhetu'l-Mecâlis, c.1, s.165

²³ Sunen-i Nesâî, Fezâil-i Şehr-i Ramazan, h.2098

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri, Hadis-i Şerif'te beyan edilen faziletleri saydıktan sonra Efendimizin bu aydaki cömertliği ile alakalı bir rivayeti naklederler;

...وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ أَطْلَقَ كُلَّ أَسِيرٍ وَأَعْطَى كُلَّ سَائِلٍ.

"...Rasulullah Efendimiz, Ramazan-ı Şerif girince bütün esirleri serbest bırakır ve kendisinden yardım isteyen herkese istediğini verirdi."²⁴

Ramazan-ı Şerif ayı, afv ve mağfiret dâiresinin genişlediği bir ay olduğu gibi yine her türlü hayır ve bereketin de kendisinde toplandığı bir aydır.

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri bu hususta;

وَكُلُّ بَرَكَةٍ وَخَيْرٍ يَصِلُ إِلَى كُلِّ أَحَدٍ مِنْ أُمَّةٍ وَجِهٍ كَانَ فِي تَمَامِ السَّنَةِ إِنَّمَا هُوَ قَطْرَةٌ مِنْ بَحْرِ بَرَكَاتِ هَذَا الشَّهْرِ الْعَظِيمِ الْقَدْرِ الَّذِي لَا نِهَآةَ لَهُ

"Senenin tamamında herhangi bir yolla kişiye ulaşan her hayır ve bereket, nihayeti bulunmayacak (şekilde) kadr u kıymeti büyük olan bu ayın bereket deryasından ancak bir damladır."²⁵

وَمَنْ وَفَّقَ لِلْخَيْرَاتِ وَالْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ فِي هَذَا الشَّهْرِ كَانَ التَّوْفِيقُ رَفِيقَهُ فِي تَمَامِ هَذِهِ السَّنَةِ . وَإِذَا مَرَّ هَذَا الشَّهْرُ عَلَى تَفْرِقَةٍ يَكُونُ فِي جَمِيعِ السَّنَةِ عَلَى تَفْرِقَةٍ

"Kim ki bu ayda hayırlara ve salih amellere muvaffak kılınırsa bu muvaffakiyet senenin tamamında onun arkadaşı olur. Eğer bu ay manevi dağınıklık ile geçerse, senenin tamamı da dağınıklık üzere geçer."²⁶

وَيَنْبَغِي أَيْضًا صِيَامَ شَهْرِ رَمَضَانَ الَّذِي هُوَ مُكَفِّرٌ لِسَيِّئَاتِ سَنَةٍ

"Kişiye ramazan orucunu tutmak lazım gelir ki o ramazan orucu, bir senenin seyyiâtına keffarettir."²⁷ buyurmuşlardır.

²⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.45

²⁵ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.4

²⁶ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.45

²⁷ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.3, m.41

Ramazan-ı Şerif ayı gelip de bu ayın hayrından mahrum kalan kimse-ler hakkında Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) bir Hadîs-i Şerif'lerinde,

رَغِمَ أَنْفٌ رَجُلٍ دَخَلَ عَلَيْهِ رَمَضَانُ ثُمَّ انْسَلَخَ قَبْلَ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ

“Ramazan’ı Şerif ayı gelip de kendisini affettirmeden, mağfiret olunmadan bu ayı geçiren kimsenin burnu sürtsün”²⁸ buyurmuştur.

Büyüklerimiz de bu Hadîs-i Şerif’i naklettikten sonra; “Bakin bu ay Hazret-i Allah’ın rahmetinin, mağfiretinin bol olduğu Cenâb-ı Hakk’ın nice kullarını azâd ettiği bir ay. Bu ayda böyle büyük bir rahmet ve bereket var. Cenâb-ı Hakk’ın affı, mağfireti ve rahmeti vardır.” buyurmuşlardır.

b) Vacip Oruçlar

Muayyen bir günde tutulması nezredilen oruçlar muayyen bir vaciptir. Herhangi bir gün, herhangi bir ay veya herhangi bir hafta gibi belirlenmeyip tutulması nezredilen oruçlar da gayr-i muayyen bir vaciptir. Nezredilen i’tikaf oruçları da muayyen vacib demektir ki i’tikaf zamanlarına mahsustur.²⁹

c) Nafile Oruçlar

Allahü Teala’nın rızası için tutulacak nafile oruçlar da başlı başına bir nevi teşkil eder. Bunlar sünnet, müstehab ve mendub diye isimlenirler. Aşura günü ile beraber ondan bir gün önce veya bir gün sonra tutulan oruçlar ve Eyyam-ı Biyyde³⁰ tutulan oruçlar gibi. Bunlar müstehabdır. “Haram Aylar” denilen Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarının perşembe, cuma ve cumartesi günlerinde ve Zilhiccenin başından dokuz günde tutulacak oruçlar da müstehabdır.³¹

Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdular:

مَنْ صَامَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَذَلِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ

“Kim her (kameri) aydan üç gün (bilhassa on üç, on dört ve on beşinci günleri) oruç tutarsa, senenin tamamında oruç tutmuş gibi sevap kazanır.”³²

²⁸ Sünen-i Tirmizî, Ed-Deavât, h.3545

²⁹ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihi, s.314

³⁰ Kameri ayların on üç, on dört ve on beşinci günleridir.

³¹ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihi, s.314

³² Sünen-i Tirmizî, Kitâbu’s-Savm, h.762

صَوْمُ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ حَرَامٍ أَفْضَلُ مِنْ صَوْمِ ثَلَاثِينَ مِنْ غَيْرِهِ

“Haram aylarda (Zilkâde, Zilhicce, Muharrem, Recep) tutulan bir gün oruç diğer aylardaki otuz gün oruçtan daha faziletlidir.”³³

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyurmuşlardır ki;

“Ramazan-ı Şerîfin son on günü, Muharrem-i Şerîf’in ilk on günü, Zilhiccenin birinden onuna kadar olan günlere Eyyam-ı Aşere denir. O günleri oruçla geçirenlerin eceli, iradelerine bırakılır.

Öyle devam eden Erzurumlu bir zat, yüz on dört yaşına erdiği senede, Eyyam-ı Aşare’yi tutamadığını mektupla üstazına bildirip, ‘Bu yıl yolcu muyum?’ diye sual eder ve ‘Güle güle’ cevabı aldığı gibi, o sene de ahirete göç eder. Büyüklerden biri, bu hadiseyi hikâye ederek ömrünün son senelerinde: “Ali dayı, biz de Eyyam-ı Aşare’yi tutamadık’ buyurmak suretiyle işaret vermişlerdir.”³⁴

d) Mekruh Oruçlar

Ramazan-ı Şerîf bayramının birinci günü ve Kurban bayramının dört gününde tutulan oruçlar tahrimen mekruhtur. Çünkü bu günler, Allahü Teâla’nın kullarına ziyafet günüdür. Bu ziyafetten kaçınmak uygun olmaz. Bununla beraber bugünlerde tutulan oruçlar yine oruçtur. Şu kadar var ki, bozulursa kazası lazım gelmez. Diğer bir görüşe göre kazası lazım gelir.

Nevruz denilen ilkbahar gününde ve “Mehrican” denilen son bahar gününde kasden tutulan oruçlar tenzihen mekruhtur. Çünkü bu günlere hürmet edilmiş gibi olur. Hâlbuki bunlara hürmet haramdır. Eğer âdet üzere tutulan bir oruç bu günlere rastlarsa kerahet olmaz. Sadece cuma, sadece cumartesi günü ve sadece “Aşure günü” oruç tutmak da tenzihen mekruhtur.”³⁵

³³ Gazâlî, İhyâü Ulûmid-Dîn, Et-Tetavvû’u bi’s-Siyam

³⁴ Ali Erol, Hatratım, s.49

³⁵ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.315

ORUCUN HÜKÜMLERİNDEN BAZILARI

A- TEMKİN VAKTİ

Şer'-i Şerifte ibadetlerin bazıları vakitten mutlak, bazıları da vakit ile mukayyed olarak meşru kılınmıştır. Oruç ibadeti de vakit ile mukayyed olanlardandır. Orucun vakti: müeddâ için miyar, edası için şart, nefs-i vücûbu için sebeptir.

Miyar: مَا لَا يَنْفُضُ عَنْ الْمُؤَدَّى "Müeddâ'dan (eda edilen ibadetten) fazla olmayan vakit" diye tarif edilmiştir.³⁶

Orucun vakti ikinci fecirden başlayarak güneşin batışına kadardır.³⁷ Yani oruca başlamanın ikinci fecirden ileriye sarkmaması icab ettiği gibi, iftarın da güneş batmadan önce olmaması lazımdır. Zira vakit müeddâ için miyar olduğundan; -velev ki birkaç dakika bile olsa- sahur ikinci fecirden sonraya sarkarsa oruca başlanmış olmaz, iftar da güneş batmadan önce yapılacak olursa oruç bozulmuş olur.

Fecr-i sadık fikhî olarak gecenin bitip gündüzün başlamasıdır. Sabah namazı vakti ile orucun başlangıcı fecr-i sadıkta olur. Ancak fecr', birinci fecr (kâzib) ve ikinci fecr (sâdık) diye iki defa vukû' bulur. Birinci fecirde güneş ışınları ufukta kısa bir süre görünüp kaybolur. Asıl fecr ise bu kaybolmadan sonra vukû' bulur. İkinci fecirde artık güneş ışınları bir gün boyunca kaybolmamak üzere gelir. Bu meselede astronomi mütehasısı Baş muvakkit Ahmet Ziya Bey, "Avrupalılar fecr-i sâdıkın başlaması olarak, ufuk üzerinde beyazlığın tamamen yayıldığı vakti hesap alıyorlar. Bunun için fecir hesaplarında, güneşin irtifâ'ını -18 derece alıyorlar. Biz ise ufuk üzerinde beyazlığın ilk görüldüğü vakti hesap ediyoruz. Bunun için de şemsin irtifâ'ının -19 derece olduğu vakti buluyoruz. Çünkü İslam âlimleri, imsak vaktinin beyazlığın ufku-ı zâhiri üzerinde yayıldığı vakit değil, beyazlığın ufuk üzerinde ilk görüldüğü vakit olduğunu bildirdiler" demiştir.

Namaz vakitlerinin hesaplanmasına dair ilim, ilm-i nücum'dur (astronomidir). Bir yerin namaz vakitlerinin doğru olarak hesaplanabilmesi için sadece "geometrik değerler" değil, fikhî ölçülere uygun olan "görülen değer" neticeleri esas alınır. Mesela, güneşin doğuş-batışı için "geometrik doğuş-batış" değil, çıplak gözle gözlenebilen "görülen doğuş-batış" asıldır. Sadece geometrik

³⁶ Molla Husrev, Mirâtu'l-Usûl fi Şerh-i Mirkâtî'l-Vusûl, c.1, s.68-92 (Hulasa)

³⁷ Molla Husrev, Dureru'l-Hukkâm, Kitabu's-Savm, s.196

değerlerin hesaplanması ile elde edilen değerler -bunların sapmasına sebep olan pek çok unsurdan dolayı- gerçek değerleri karşılayamamaktadır. Mesela şehrin ve mahallenin deniz seviyesine yakın olan yerleri ve deniz seviyesinden yüksek yerleri bu değerlerin sapmasına sebep olabilir.

Bu sebeple İslâm âlimleri bazı zarurî tedbirler almışlardır. Bu tedbirlere düzeltmelere “Temkin” adı verilmektedir. Temkin, daha ihtiyatlı olmak için yapılmış bir düzeltme değil, fikhî olarak yapılması zarûrî bir düzeltmedir. Bu düzeltmeler neticesinde ortaya çıkan değerler fikhî ölçülere uygun hale gelmiş olur. Binaenaleyh temkinsiz vakitlerin kullanılması mahzurludur.

Bu temkine riayet edilmese -hususiyetle- imsak'ta oruç tehlikeye düşmüş olur. Oruca imsak vaktinde başlamak gerektiği için yiyip içmeye imsak vaktinden sonra devam edilirse oruç kazaya kalmış olur. Böyle bir duruma düşme tehlikesine binaen temkin vakti yeme-içmeyi kesmek için son vakit olmasa da imsakı geçirme tehlikesinden kurtulmak için riayeti elzem olan bir vakittir.

İbadetlerin vakitlerini muntazaman bir araya getiren takvimler Müslümanlar için çok büyük bir kolaylıktır. Şimdi kullandığımız takvimler, uzun bir tarihî tekâmülün neticesi olarak bu hâle ulaşmıştır.

Osmanlı Devleti'nin bir kurumu olan Müneccimbaşılığın takvim tarihinde önemli bir yeri vardır. Müneccimbaşı; Osmanlı Devleti'nde astronomi müessesesinin başındaki kişi demektir. Müneccimbaşılar namaz vakitlerinin hesaplanması usulü hakkında eserler yazmış ve astronomik zâyîçeler³⁸ düzenlemişlerdir.

Son müneccimbaşı Hüseyin Hilmi Efendi'nin 1924'de vefatından sonra, yeni müneccimbaşı tayin edilmedi ve müneccimbaşılık kaldırıldı, yerine başmuvakkitlik tesis edildi. İlk olarak da meşhur muvakkit Ahmet Ziya Bey baş muvakkit oldu. Hazret-i Üstâzımız Ebu'l-Fâruk Süleyman Hilmi TUNAHAN SİLİSTREVÎ (Kuddise Sirruhu) Efendi Hazretleri de son Müneccimbaşı Hüseyin Hilmi Efendi'den ilm-i heyet ve ilm-i mevakit tahsil etmiştir. Hüseyin Hilmi Efendi'nin hicrî 1342 miladî 1924 senesi için hazırladığı vakitler, Türkiye'de 1982 yılına kadar takvimlerde kullanılan vakitlerin aynısıdır.³⁹

Sahih-i Buhârî'nin Muhtasarı olan Tecrid-i Sarîh Tercemesinde naklo-lunduğuna göre Zeyd İbn-i Sâbit (r.a) şöyle rivayet ediyor;

³⁸ Yıldızların belli bir zamandaki yerlerini ve durumlarını gösteren çizelge

³⁹ Fazilet Neşriyat, Namaz Vakitleri ve Temkin Hakkında Sual ve Cevaplar, (Hulasa)

تَسَحَّرْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ قُلْتُ كَمْ كَانَ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالسُّحُورِ قَالَ قَدَرُ خَمْسِينَ آيَةً.

“Biz (bir kere) Rasûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber sahur yemeği yedik. Sonra Rasûlullâh (sabah) namazına kalktı”. Kendisine “Sabah namazı ile sahur arasında ne kadar zaman bulundu” diye sorulduğunda “Elli âyet (okunacak) kadar diye cevâb verdi.”

Bu Hadis-i Şerif'in izahında elli ayet okunacak vakit 18 dakika olarak ifade edilmiştir. ⁴⁰

B- SAHURUN FAZİLETİ

Oruç tutacak kimsenin sahur yemeği yemesi müstehabdır. Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur;

تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السُّحُورِ بَرَكَهً

“Sahura kalkınız; çünkü sahurda (azîm) bereket vardır.”⁴¹

Bunun vakti, gecenin sonudur. Âlimlerden Ebu'l-Leys'e göre gecenin son altıda biridir. Sahur yemeği, insana oruç için kuvvet verir. Sahurun geciktirilmesi müstehab ise de ikinci fecrin doğup doğmadığından şüphe edilecek bir zamana kadar geciktirilmesi mekruhtur.

Sahur, seher vaktinde yenilen yemektir. Bu yemeği yemeye “Sahur Yemek” denir. Seher de ikinci fecirden biraz öncesine kadar olan vakittir.⁴²

İmâm-ı Rabbani Hazretleri şöyle buyurur:

وَتَعْجِيلُ الْإِفْطَارِ وَتَأْخِيرُ السُّحُورِ مِنَ السُّنَنِ . قَدْ بَالَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا الْبَابِ وَيُشْبِهُ أَنْ تَكُونَ مُبَالَغَةً لِإِظْهَارِ إِحْتِيَاجِهِ الْمُنَاسِبِ لِمَقَامِ الْعُبُودِيَّةِ

⁴⁰ Zebidi, Mutercim Ahmed Naim, Tecrid-i Sarih Tercemesi, c.6, s. 268-269

⁴¹ Sunen-i Tirmizi, Fazlu's-Sahûr, h.708

⁴² O. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.290

“İftarda acele etmek, sahurı tehir etmek sünnetlerdendir. Peygamber Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem) bu hususa son derece dikkat ederdİ. Bu sünnetin böyle olması, ihtiyaç izharındaki mübalağaya benzer ki bu ihtiyaç izharı ubudiyet makamına münasip olandır.”⁴³

C- ORUÇ AÇMAKTA ACELE ETMENİN FAZİLETİ

Sehl İbni Sa’d (r.a.) dan rivayet edildiğine göre Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) Efendimiz;

لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ

“Oruç açmakta acele ettikleri sürece Müslümanlar hayır üzerine yasarlar” “buyurmuşlardır.

Tirmizi ve Müsned-i Ahmed’de naklonunan Hadis-i Kudsî’de şöyle buyurulmuştur:

قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : أَحَبُّ عِبَادِي إِلَيَّ أَعَجَّلَهُمْ فِطْرًا

“Allâhü Teâlâ şöyle buyurdu: Kullarımın bana en sevimli olanı, oruç açmakta acele davranandır.”⁴⁵

Fıkıh kitaplarımızda iftarda acele etmenin daha faziletli olduğu ifade edilmiştir.

وَتَعْجِيلُ الْإِفْطَارِ أَفْضَلُ فَيَسْتَحَبُّ أَنْ يُفْطَرَ قَبْلَ الصَّلَاةِ

“İftarda acele etmek efdaldır. Namazdan önce iftar etmek müstehaptır.”⁴⁶

İftarı tatlı bir şey ile yapar. Faziletli olan iftarı hurma ile yapmaktır. Hurma bulamazsa temiz su ile iftar eder, Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) üç hurma ile veya ateş dokunmamış bir şey ile iftar ederdi. Yazın su ile kışın hurma ile iftar ettiği de rivayet edilmiştir.⁴⁷

⁴³ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.45

⁴⁴ Sahih-i Müslim, Babü Fazlî's-Sahur, h.2608

⁴⁵ Taberânî, El-Mu'cemü'l-Kebîr, h. 239

⁴⁶ Fetâvây-i Hindiyeye, Kitabü's-Savm

⁴⁷ İmamzâde, Şîr'atü'l-İslam, Fazilet Neşriyat, İslam Ahlakı ve Adabı, s.82

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur;

إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُفْطِرْ عَلَى تَمْرٍ ، فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ تَمْرًا فَلِأَمَاءٍ
فَإِنَّهُ طَهُورٌ

“Biriniz iftar edeceği zaman hurma ile iftar etsin. Çünkü o bereket-tir. Kim hurmayı bulamazsa, su ile iftar etsin. Çünkü o temizleyicidir.”⁴⁸

Ebu İsa (r.a.)’dan rivayet edilen bir Hadis-i Şerif’te;

كَانَ يُفْطِرُ فِي السَّيِّئَةِ عَلَى تَمْرَاتٍ وَفِي الصَّيْفِ عَلَى الْمَاءِ

“Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kışın hurma ile yazın da su ile iftar ederdi.”⁴⁹

Ebû Atıyye (r.a.) atıyor;

عَنْ أَبِي عَطِيَّةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : دَخَلْتُ أَنَا وَ مَسْرُوقٌ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْنَا:
يَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلَانِ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كِلَاهُمَا لَا يَأْتُو
عَنِ الْخَيْرِ أَحَدُهُمَا يُعَجِّلُ الْإِفْطَارَ وَالصَّلَاةَ وَالْآخَرُ يُؤَخِّرُ الْإِفْطَارَ وَالصَّلَاةَ .
قَالَتْ: أَيُّهُمَا الَّذِي يُعَجِّلُ الْإِفْطَارَ وَالصَّلَاةَ ، قُلْنَا: عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ مَسْعُودٍ قَالَتْ:
كَذَلِكَ كَانَ يَصْنَعُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالْآخَرُ أَبُو مُوسَى

“Ben ve Mesrûk (r.anhuma) Hazret-i Aîşe (r.a.)’nın yanına girdik ve “Peygamberimiz Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in ashabın-dan iki racül hayırdan noksanlık yapmak istemiyor. Birisi iftarı ve nama-zı acele ettiriyor. Diğeri de iftar ve namazı tehir ediyor” dedik. Hazret-i Aîşe (r.a.) “iftar ve namazı acele ettiren hangisi?” diye sual etti. Biz de “Abdullah ibn-i Mes’ûd (r.a.)” dedik. Hazret-i Aîşe (r.a.) “Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) de böyle yapardı” buyurdu. Diğeri de Ebû Musâ’l-Eş’arî’dir.”⁵⁰

⁴⁸ Nesâî, Sunenu'l-Kubra, Et-Tergîb fi Ta'cillil'l-Etr, h. 3306

⁴⁹ Sunen-i Tirmizî, Kitabu's-Savm, h. 696

⁵⁰ Ali Nasîf, Tacu'l-Ulûl, c 2, s. 54 (Bu Hadis-i Şerif Buhârî harîç Kutub-ı Sittinin beşinde vardır)

Hadis-i Şerif naklolunduktan sonra denilmiştir ki;

وَيَنْدُبُ الْإِفْطَارَ عَلَى شَيْءٍ خُلِيَ وَأَفْضَلُهُ الرُّطْبُ فَالتَّمْرُ فَالشَّرَابُ الْخُلُ
الْبَارِدُ فِي الصَّيْفِ وَالْأَقْلَمَاءُ وَبَعْدَ ذَلِكَ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ ثُمَّ يَعُودُ فَيَأْكُلُ وَ
بِهَذَا تُذْرِكُ فَضِيلَةَ تَعْجِيلِ الْإِفْطَارِ وَالصَّلَاةِ

“Tatlı bir şey ile iftar yapmak mendubdur. Efdal olan yaş hurma, kuru hurma ve soğuk tatlı bir içecek yaz günlerinde efdaldır. Bunlar yoksa su ile iftar eder.

Bundan sonra akşam namazını kılar ve dönüp yemeğini yer. Bu şekilde hem iftarı hem namazı acele ettirme fazileti idrak edilmiş olur.”⁵¹

D- İFTAR DUALARI

Oruçlu kimsenin iftar vakti yaklaşırken, iftardan hemen önce ve iftar ettikten sonra bazı duaları yapması müstehaptır. Hadis-i Şerifte buyurulmuştur ki:

إِنَّ لِكُلِّ صَائِمٍ دَعْوَةً فَإِذَا أَرَادَ أَنْ تُقْبَلَ فَلْيَقُلْ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ عِنْدَ فِطْرِهِ «يَا
وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ اغْفِرْ لِي»

“Oruçlu olan her kim dua eder ve duasının kabul olunmasını isterse her gece iftar esnasında (iftar vakti yaklaşırken ve hemen öncesinde) “Ey bağışlaması her şeyi kaplayan Allah’ım! Beni bağışla” desin.”⁵²

Yine iftar sırasında şu duayı okumak sünnettendir.

اللَّهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَ عَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ
وَصُومَ عِدَّةِ نَوَيْتُ

“Allah’ım, senin için oruç tuttum, sana iman ettim, sana tevekkül ettim ve senin rızıkla orucumu açtım ve yarınki günün orucuna da niyet ettim.”⁵³

⁵¹ Ali Nasîf, Gayetü'l-Me'mûl Şerhu't-Tâci'l-Usûl, c.2, s.55

⁵² Nîmet-i İslâm, Syf:494 (Dip not)

⁵³ Heysemî, Mecau'z-Zevâid, h.469 ; Fazilet Neşriyat, Adab ve Faziletleriyle Dualar, s.99

(“وَصُومَ عِدَّةِ نَوَيْتُ” kısmı ertesi gün oruç tutulacaksa okunur)

İbn-i Melek hazretleri bu duanın naklolunduğu Hadis-i Şerif'i izah ederken (كَانَ إِذَا أَفْطَرَ) ifadesinden sonra (أَنَّى فَرَأَى بَعْدَ الْإِفْطَارِ) buyurmuşlar ve duanın (ilk lokma ile) oruç açıldıktan sonra okunması icab ettiğini ifade etmişlerdir.⁵⁴

Diğer bir rivayette de;

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِذَا أَفْطَرَ قَالَ ذَهَبَ الظَّمَأُ وَابْتَلَّتِ
الْعُرُوقُ وَتَبَّتِ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ

Resûlullâh Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) İftar ettiği zaman "susuzluk gitti, damarlar ıslandı, İnşallah ecir de sabit oldu" buyururdu denilmiştir.⁵⁵

E- ORUÇ TUTMAYA MANİ OLAN HALLER

Cenâb-ı Hak Bakara Sûresi'nde şöyle buyuruyor;

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا
يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Kim de hasta yahut seferde ise tutamadığı günler sayısınca diğer günlerden kaza etsin. Allah size kolaylık irade buyuruyor zorluk irade buyurmuyor.

Hem buyuruyor ki sayıyı ikmal eyleyesiniz de size hidayet buyurduğu vecih üzere Allah'ı tekbir ile ta'zîm edesiniz ve gerek ki şükredesiniz."⁵⁶

Oruç tutmamanın veya başlanılan bir orucu bozmanın birtakım hükümleri vardır ki; onların bazıları bütün oruçlara umumdur, bazıları da oruçların bir kısmına mahsustur. Özürsüz olarak oruç tutulmaması veya başlanılan orucun bozulması günahdır. Çünkü özürsüz olarak amelin iptal edilmesi haramdır. وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ "Amellerinizi iptal etmeyiniz"⁵⁷ buyurulmuştur. Ancak oruca mâni bir özürden dolayı oruç tutulmadığında

⁵⁴ Aliyyu'l-Kâri, Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerh-u Mişkâtü'l-Mesâbih, Mezkûr Hadis-i Şerifin Şerhinden

⁵⁵ Sunen-i Ebi Dâvûd, Kitabu's-Savm, h.2359

⁵⁶ Bakara Sûresi, Âyet 185

⁵⁷ Muhammed Sûresi, Âyet 33

veya bozulduğunda günah yoktur. Özürlere binaen hükümlerin değişmesinden dolayı günah ve muahezeyi düşürücü olan özürleri bilmek lazım gelmiştir. Bu özürler bir nazımda toplanmış olmak üzere sekiz şeydir;

مَرَضٌ وَ إِكْرَاهٌ وَ رَضَاعٌ وَ السَّفَرُ • حَبْلٌ كَذَا غَطَشٌ وَ جُوعٌ وَ الْكِبَرُ

Hastalık, yolculuk, ikrah, gebelik, emziklilik, açlık, susuzluk, ihtiyarlık.⁵⁸

1. Hastalık: Bir hasta helâk olacağından, aklının gitmesinden, hastalığının artmasından veya uzamasından korkacak olursa oruç tutmayabilir ve tutmuş olduğu orucu bozabilir. Sonradan iyileşince tutamadığı günleri kaza eder. İlerlemesinden korkulan göz ağrısı da böyledir. Çünkü bu da bir hastalıktır.

Bununla beraber yalnızca bir kuruntuya bağlı korku yeterli değildir. Ya hastanın tecrübesinden veya görülen belirtilerden dolayı kendince kuvvetli bir zan bulunmalıdır. Yahut mütehassıs olan Müslüman bir tabip tarafından haber verilmelidir.

Oruç tuttuğu takdirde böyle hasta olma ihtimali delilden doğan kuvvetli bir zanna veya Müslüman, mütehassıs bir tabibin haberine dayanan sıhhatli bir kimse de hasta hükmündedir.

2. İkrah: Bir kimsenin ikrah-i mülcî ile (öldürmekle veya bir uzvunu kesmekle) tehdit edilmesi oruç bozmayı mubah kılıcıdır.

İkrah-i gayr-i mülcî ile (hapsetmek ve dövmek gibi gam ve elem verici olan şeyler ile) tehdit edilmesi keffareti düşürücü olsa da haram olan şeyleri mubah kılamaz.

3. Hamilelik ve Emzirme: Hadîs-i Şerifte;

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَصَّعَ عَنِ الْمُسَافِرِ الصَّوْمَ وَشَطَرَ الصَّلَاةِ وَعَنِ الْحُبْلَى وَالْمُرْضِعِ الصَّوْمَ

“Muhakkak ki Allah, misafirden orucu ve namazın yarısını, gebe ve emzikliiden de orucu kaldırdı”⁵⁹ buyurulmuş olduğundan hamilelik ve emzirmek oruç tutmamayı mubah kılıcıdır.

⁵⁸ Mehmed Zihni Efendi, Ni'met-i İslam, s.495

⁵⁹ Nesâî, Sünenü'l-Kübra, Vaz'us-Siyam anı'l-Müsafir (Muhtelif Rivayetler)

Kendisi hakkında veya çocuğu hakkında ölüm veya hastalıktan korkan gebe ve emzikli kadına sonra kaza etmek üzere orucunu bozması da caizdir.

4. Yolculuk: Seferilik oruç tutmamayı mubah kılıcı olduğundan Ramazan-ı Şerifte sefere çıkmaya niyet eden kimse geceden oruca niyet etmeyebilir. Oruç tutmak, zayıflığa sebep olmadıkça daha faziletlidir.

Oruçlu olarak sabahladıktan sonra yolcu olana o gün iftar ve müsaafir iken tuttuğu orucu bozmak keffareti icab etmese de helal olmaz.

Şiddetli Açlık Veya Susuzluk: Şöyle ki: Oruçlu bir kimse, açlıktan veya susuzluktan dolayı helak olacağından veya aklına bir noksanlık gelmesinden bir tecrübeye veya Müslüman bir tabibin haberine mebnî olarak korkarsa orucunu bilâhere kaza etmek üzere açabilir.

5. İhtiyarlık: Kendisine şeyh-i fani denilen çok yaşlı ve güçsüz bir kimse oruç tutmayabilir. Şeyh-i fani: ölünceye kadar devam etmek üzere vücuduna zafiyet gelen ve tekrar kuvvet bulmadan ölen ihtiyar kimsedir.

Böyle bir kimse için Ramazan-ı Şerifin her gününün orucuna karşılık bir fidye vermek gerekir. Bu fidye Ramazan-ı Şerifin başında verilebileceği gibi, sonra da verilebilir. Birçok fakire verilebileceği gibi, bir fakire de verilebilir.

Bu mazeretler bulunduğu anda Oruç tutmamayı veya bozmayı mubah kılsa da Âyet-i Kerîme'de;

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Bununla beraber oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır eğer bilerseniz"⁶⁰ buyrulduğu üzere ve Usul-i Fıkıh'ta da **وَالْفَرِيضَةُ أَزْلَى إِلَّا أَنْ تُضَيِّقَهُ** da "eğer kendisini zayıf düşürmeyecekse azimet evladır"⁶¹ buyrulmasına binâen eğer zarar vermeyecekse evla olan orucunu tutmaktır.⁶²

⁶⁰ Bakara Sûresi, Âyet 184

⁶¹ Molla Husrev, Mirkâtü'l-Vusûl, c.2, s.522

⁶² Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam ; O. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali ; Molla Husrev, Dürerü'l-Hukkâm, Kitâbu's-Savm (Hulasa)

F- FİDYE

... وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ

“... Gerek edâen ve gerek kazâen oruca zor dayanabilen yani oruç takatlerini tüketecek, güç yetiremeyecek olanlar (meselâ pek ihtiyarlamış veya iyileşmesi ümitsiz bir maraz-ı müzmine müptelâ olmuş bulunanlar) üzerinde yedikleri her oruç yerine bir fidye olarak bir miskin taamı farzdır.” Âyet-i Kerîmesinde tefsir edilmiş olduğu üzere taâm-ı miskindir ki muhtaç fakirin akşamlı sabahlı bir yiyeceğidir.⁶³

Miktar bakımından eşitlikleri cihetiyle her gün için bir fıtır sadakası verilecek demektir. Fıtır sadakası ile bunun farkı şudur ki, onda zekât gibi temlik şarttır. Bunda ise yemek yedirmek suretinde olduğu gibi ibah (helal kılma, bağışlama) kâfidir.

Temlik ve itâyı (vermeyi) dilerse Ramazan’ın başında dilerse sonunda yapar. Verilecek fakirin birçok olması da şart değildir.

Kendisini şeyh-i fânî veya hastalığının iyileşme ümidi kalmadığını sanıp fidye vermiş olan kimse, sonradan oruç tutmaya güç kazansa fidyenin hükmü kalmaz. Oruç tutması ve geçmiş günleri kaza etmesi gerekir.

Sağlığında üzerine borç kalan fidyeleri ödemeyen kimsenin malı varsa, bunların ödenmesini vasiyet etmesi gerekir. Eğer geriye bıraktığı mal, fidye borçlarını karşılamayacak derecede ise veya ölen kişi hakkında bağış yapmak isteyenin verdiği miktar yetmiyorsa “devir” yapılır. Buna “İskat-ı Savm” denilir.

Fidye verecek olan kimse onu vermeye kadir değilse Cenâb-ı Hak’tan istiğfar eder, yani Hakkullah’da (Allahın Hakkı’nda) olan kusurundan dolayı Allah’ın affını talep eder.⁶⁴

⁶³ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili ; Kurtubî, Tefsiri Kurtubî, Bakara Sûresi 184. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden (Hülasa)

⁶⁴ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.498

ZEKÂT - ÖŞÜRÜN MAHİYETİ VE FAZİLETİ

Zekât lügatte; temizlik ve nemâ (üreme ve çoğalma) manasına gelir.¹

İstılahta ise;

هِيَ تَمْلِكُ بَعْضَ مَالٍ جُزْأً عَيْنَهُ الشَّارِعُ لِفَقِيرٍ مُسْلِمٍ غَيْرِ هَاشِمِيٍّ مَعَ
قَطْعِ الْمُنْفَعَةِ عَنِ الْمَالِكِ مِنْ كُلِّ وَجْهِ لِلَّهِ تَعَالَى

“Şâri’in tayin etmiş olduğu miktarda malın bazısını, Allah rızası için sahibinin menfaatini her vecihten keserek Hâşimi olmayan Müslüman fakire temlik etmektir (kesinlikle mülk olarak vermesidir).²

Zekât, Peygamber Efendimiz (sallahu aleyhi ve sellem)’in hicretinin ikinci yılında oruçtan önce farz kılınmıştır. İslâm’ın şartlarından birini teşkil etmektedir. Belli bir miktarda bulunan nakit paraların ve ticaret mallarının üzerinden bir yıl geçince zekâtlarını geciktirmeden hemen vermek gerekir. Çünkü bu zekât mallarına fakirlerin hakkı geçmiştir olur. Artık bu hakkı özürsüz olarak geciktirmek caiz olmaz.

Diğer bir görüşe göre zekâtın verilmesi terâhî (geciktirme) ile beraber farzdır. Sene sonunda hemen verilmesi gerekmez ve zekât borcu olan kimse bunu hayatta bulunduğu sürece ödeyebilir. Ödemediği ölürsa, o zaman günahkâr olur. Fakat doğru olan birinci görüştür.³

Peygamberimiz Efendimiz (sallahu aleyhi ve sellem) bir Hadis-i Şerif’lerinde;

¹ İbn-i Âbidin, Reddül-Muhtar, Kitâbü’z-Zekât

² Molla Husrev, Dürerü’l-Hukkâm, Kitâbü’z-Zekât

Haşimî: Hazret-i Ali, Hazret-i Abbas, Hazret-i Cafer, Hazret-i Ukayl, Hazret-i Haris ibn-i Abdilmuttalib’in neslinden gelenlerdir.

يا بني هاشم إن الله تعالى حرم عليكم غسالة أموال الناس وألصقها

“Ey Haşim Oğulları! Muhakkak ki Hazret-i Allah insanların mallarının kirlerini (zekât ve sadakalarını) sizin üzerinize haram kıldı” Hadis-i Şerifinden dolayı Beni Haşim’e zekât ve sadaka verilmez. Ancak hediye edilebilir.

³ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, S. 343

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةٍ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ
الرَّكَّاتِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ

“İslâm beş temel üzerine bina edilmiştir. Allah’tan başka ilâh bulunmadığına, (Muhammed (sallahu aleyhi ve sellem)’in Allah’ın kulu ve peygamberi olduğuna) şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacctemek ve Ramazan orucunu tutmak”⁴ buyurmuşlardır.

Bakara Sûresinin üçüncü Ayeti Kerimesinde;

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

“Onlar ki gaybe iman edip namazı dürüst kılarlar ve kendilerine merzuk kıldığımız şeylerden infak ederler” buyurularak müttakiler için üç asıl (gaybe iman, namaz ve infak) zikredilmiş ve infak ile alakalı husus şu şekilde izah edilmiştir.

İnfak; malın elden çıkarılması, harç ve sarfı demektir. Şer’an farz, vacip, mendup aksamı vardır. Binaenaleyh ayetin bu fıkrası evvel emirde zekât, sair sadakat, sılalar, ianeler ve vakıf gibi fukaraya verilen şeyler olabilir.

Bunların hepsinin başında İslâm’ın temellerinden birisi olan zekât vardır. Bunun için birçok müfessir burada infak ile muradın zekât olduğunu söylemişlerdir. Çünkü İslâm’ın şartlarından ikincisi de zekâttır. Bir hadîs-i Şerifte de varit olduğu üzere zekât kantara-i İslâm’dır. İslâm’ın bir köprüsü bir geçididir. Dinin iman ile temeli atılıp namaz ile direği dikildikten sonra geçilecek mühim bir geçidi vardır ki zekât, işte oradan geçirecek bir köprü olmak üzere bina edilecektir. Çünkü dünya ve ahirette korunmak için yapılacak olan muhteşem İslâm binasının –yani dünyadaki darü’l-islâm, ahiretteki darü’s-selâmın- inşası için bir takım malî ibadetler vardır ki bunlar ibadât-i maliye ile yapılacaktır ve bunun en zarurisi de zekâttır.

Bu Âyet-i Kerîmede İslâm’ın temeli olan imandan sonra namaz ve infak zikrolunmuş ve bu iki amel diğerlerinden evvel farz kılınmıştır. Çünkü bunlar bütün ibadetlerin aslıdır. Burada bilhassa zikredilmeleri, hususiyetlerinden nâşi değil, diğer ibadetleri de içine aldıkları içindir. Zira ibadetler iki nevi’ye ayrılırlar. Biri ibadât-i bedeniye, diğeri ibadât-i maliyedir.

⁴Müsned-i Ahmed, h.4798

Hac gibi hem bedenî ve hem malî olan üçüncü bir kısım daha vardır. Binaenaleyh namaz bedenle yapılan bütün ibadetlerin aslı, zekât da mal ile yapılan bütün ibadetlerin aslı olmuştur. Bunun için bu Âyet-i Kerîmede; bütün mebadî-i iman (iman ile alakalı hususlar) gaybde, bütün usul-i âmal (amel ile alakalı hususlar) dahi salât ve infakta icmal edilerek din-i İslam'ın ilmi, ameli, usul ve fîrûu hulasa edilmiştir.⁵

Hazret-i Allah bir kısım kullarını, mal ve servet vererek, bir kısmını da fakir kılarak onları imtihan etmektedir. Bu itibarla zengin olan Müslümanlar mutlaka zekâtlarını vermelidirler.

Büyüklerimiz "(Hadîs-i Şerifte) "Zekât İslam'ın köprüsüdür"⁶ buyruyor. Bu köprüden geçebilmek çok önemli. Bu köprü, dünya ve âhireti birbirine bağlayan köprüdür. Bir kişi Müslüman ise, ama köprüsü yoksa bir hendekte takılıp kalır ve oradan çıkamaz.

Zekât ibadeti bizden önceki ümmetlere farz kılındığı gibi bu ümmete de farz kılınmıştır. Zira Kur'an-ı Kerîmde otuz iki yerde namaz ile zekât beraber zikredilmiştir.⁷

Zekâtın farziyeti ile alakalı Âyet-i Kerîmelerde buyruluyor ki,

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ

"Hem namazı dürüst kılın ve zekâtı verin, rûkû edenlerle birlikte siz de rûkû edin."⁸

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا

"Onların mallarından sadaka al ki bununla kendilerini (günahlarından) temizlemiş, mallarına bereket vermiş olasın."⁹ buyrulmuştur.

Peygamber Efendimiz (sallahu aleyhi ve sellem)'de tebliğlerinde bu ikisini birbirinden ayırmamış, İslam ahkâmını öğrenmek isteyenlere namazdan sonra hemen zekâtı da bildirmiştir. Hazret-i Muaz'ı Yemen'e vali tayin ederken şu tembih de bulunmuştur.

⁵ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Sûresi 3. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁶ Beyhâkî, Şu'abü'l-İman, Babu't Teşdid ala menî' zekâtı'l mâl, h.3038

⁷ Fazilet Nesriyat, Zekât Risalesi, s.9

⁸ Bakara Sûresi, Âyet 43

⁹ Tevbe Sûresi, Âyet 103

أَدْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَغْلَمْنَاهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَغْلَمْنَاهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُوْخَذُ مِنْ أَعْيَانِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ

“Ey Muaz! Yemenlileri Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim Allah’ın Peygamberi olduğuma şehâdet etmeye davet et. Eğer bu iki şehadeti kabul ederlerse bu defa onlara Hazret-i Allah’ın her gece ve gündüzde üzerlerine beş vakit namazı farz kıldığını öğret. Eğer namazın vucubuna itaat ederlerse, bu defa da onlara bildir ki Allah, kendilerine mallarında zekâtı farz kılmıştır. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve onların fakirlerine verilir.”¹⁰ buyurmuştur.

Usul-i Fıkıh’ta beyan edildiği üzere istidlâl-i sahiha (sahih istidlal yolları) dâl bil’ibare dâl bil’işare, dâl bid’edale ve dâl bil’iktizadır. Ancak Şafiî ulemasına göre kendisi ile istidlal edilen birkaç husus daha vardır ki onlardan birisi de nazımdaki yakınlığın hükümde müsavâtı icap etmesidir.¹¹ Bu delilden yola çıkarak bazı müfessirlerimiz demişlerdir ki;

ثَلَاثَ آيَاتٍ نَزَلَتْ مَقْرُونَةً بِثَلَاثٍ لَا يُقْبَلُ إِحْدَاهَا بِغَيْرِ قَرِينَتِهَا. إِحْدَاهَا: قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ¹²، وَالثَّانِيَةُ: أَنِ اشْكُرْ لِي وَلَوْلَا ذِيكَ¹³، وَالثَّالِثَةُ: وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ¹⁴

“Şu üç Âyet-i Kerime şu üç şeye yakın olarak nazil olmuştur. Bunlardan birisi yakını (diğeri) olmadan (yapılmadan) kabul olunmaz. Birincisi Resûlullâh Efendimiz (sallahu aleyhi ve sellam)’e itaat olmadan Allâhü Teâlâ’ya itaat olmaz. İkinci anne babaya şükür (onlara iyilik olmadan) Allâhü Teâlâ’ya şükür olmaz. Üçüncüsü de malın zekâtı verilmeden namazlar kabul olmaz.”¹⁵

¹⁰ Sahih-i Buhârî, Babü Vücûbi’z-Zekât, h. 1395

¹¹ Molla Hüsrev, Mirkâtü’l-Vusûl, c.1 s.333

¹² Maide Süresi, Âyet 92, Meâlî: “Allaha ve Rasûlüne itaat edin”

¹³ Lokman Süresi, Âyet 14, Meâlî: “... Bana ve Anne babanıza şükredin diye...”

¹⁴ Bakara Süresi, Âyet 43, Meâlî: “Hem namazı dürist kılın ve zekâtı verin”

¹⁵ Semerkandî, Tefsir-i Semerkandî, Bakara Süresi 84. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

Cenâb-ı Hak zekâtını veren kulları hakkında şöyle buyuruyor;

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“İman edip iyi işler yapan, namazı dosdoğru kılıp zekâtını verenlerin Rableri katında elbette mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku olmadığı gibi onlar mahzun da olmazlar.”¹⁶

Peygamber Efendimiz (sallahu aleyhi ve sellem) de;

إِنَّ مِنْ تَمَامِ إِسْلَامِكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ

“Muhakkak ki mallarınızın zekâtlarını vermeniz sizin İslam’ınızın (dininizin) tamam olmasındandır”¹⁷

Başka bir Hadîs-i Şerîf’lerinde,

حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ وَدَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَاسْتَعِينُوا عَلَى حَلِّ الْبَلَاءِ بِالْإِدْعَاءِ وَالتَّصَرُّعِ

“Mallarınızı zekât ile koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedavi edin, belaların halledilmesi için dua ve iltica ile Cenâb-ı Hak’tan yardım isteyin” buyurmuşlardır.¹⁸

Peygamber Efendimiz (sallahu aleyhi ve sellem) bir gün etrafına toplanan Sahabîlere “Zekât, mal ve servetin koruyucusudur, bekçisidir” buyurup zekâtтан bahsederken yanlarına bir Hristiyan tüccar uğradı. Zekât hakkında Peygamberimizin bütün anlattıklarını dinledikten sonra kalkıp giderek zekâtını verdi.

Bu Hristiyan tüccarın bir de ortağı vardı ki, o sırada Mısır’a ticarete gitmişti. Tüccar da içinden şöyle geçirmişti. “Eğer Muhammed’in söyledikleri doğru ise ortağım malı ile birlikte sağ salım döner, ben de iman edip Müslüman olurum. Yok, eğer yalanı ortaya çıkarsa, o zaman kılıcımla ona hücum edip öldürürüm.”

¹⁶ Bakara Sûresi, Âyet 277

¹⁷ Kenzu’l-Ummal, el- Faslu’l-Evvel fi’l Vucubi ve’t-Tergib, h.15775

¹⁸ Kenzu’l-Ummal, el- Faslu’l-Evvel fi’l Vucubi ve’t-Tergib, h.15760

Bir müddet sonra kervandan bir mektup gelir. Eşkıyalar kervanın yolunu kesmiş, bütün mallarını gasp etmişler. Ne mal ne elbise, hiçbir şey bırakmamışlar. Bunları işiten Hristiyan tüccar bundan muzdarip olup hemen kılıcını kuşanır. Peygamber'i katletmek üzere yola koyulur. Tam yola çıkacağı sırada ikinci bir mektup alır ve o mektupta da "Arkadaşım, sakın üzülme. Eşkıyalar kervanın önünü kestiklerinde ben kervanın epey arkasındaydım. Bana hiçbir şey olmadı. Ben ve bütün mallarımız kurtulduk..."

Bu mektubu da okuyan Hristiyan tüccar "Peygamber sadıktır ve haklıdır" dedi ve Peygamber Efendimiz (sallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek "Ey Allah'ın Resülü! Bana İslamiyet'i açıklayın iman edeceğim" der ve Müslüman olur.¹⁹

Adamın biri Resûlullâh (sallahu aleyhi ve sellem)'e "Bana, Cennet'e girmeme sebep olacak bir ameli haber ver" deyince Peygamber Efendimiz;

أَخْبَرَنِي بِعَمَلٍ يَدْخُلُنِي الْجَنَّةَ قَالَ تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتَصِلُ الرَّحِمَ

"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmadan ibadet edersin, namazı kılarırsın, zekâtı verirsın ve akrabayı ziyaret edersin"²⁰

أَنْ أَعْرَابِيًّا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ ذُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا عَمِلْتُهُ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ قَالَ تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ وَتُؤَدِّي الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ وَتَصُومُ رَمَضَانَ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا أَرِيدُ عَلَى هَذَا فَلَمَّا وُلَّى قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى هَذَا

Ebü Hüreyre (r.a) dan rivayet olundu ki,

Bir Ârâbî, Resûlullâh (sallahu aleyhi ve sellem)'e gelip "Ey Allah'ın Rasûlü! Bana öyle bir amel söyle ki, onu işlediğim takdirde Cennet'e girmeme sebep olsun" dedi. Rasûl-i Ekrem (sallahu aleyhi ve sellem); "Allah'a hiçbir

¹⁹ Osman bin Hasen, Dürretü'n-Nâsihin, 24. Mevzu

²⁰ Beyhakî, Şuabü'l İman, Babü Salâtî'r-Rahim, h.7568

şeyi ortak koşmadan ibadet edersin, farz olan namazı kılarırsın, zekâtı verirsin ve Ramazan orucunu tutarsın” buyurdu. Ârâbi: “Nefsimi kudretinde tutan Allah’a yemin ederim ki, söylediklerinize hiçbir şey ilave etmem” dedi. O Ârâbi dönüp gittiğinde Resûl-i Ekrem Efendimiz: “Cennetlik bir kişiye bakmak kendisini sevindiren şu adama baksın” buyurdu.²¹

Sahâbe-i Kiram’dan Cerîr bin Abdullah (r.a);

بَايَعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى إِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَالنُّضْحِ
لِكُلِّ مُسْلِمٍ

“Ben namaz kılmak, zekât vermek ve her Müslüman için hayır dilemek üzere Resûlullâh (sallallahu aleyhi ve sellem)’e biât ettim”²² buyurmuştur.

Tevbe Sûresinde Cenâb-ı Hak zekât vermeyenlerin hallerini şöyle beyan buyurmuşlardır;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ
بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا
فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبِشْرُهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ • يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتَكْوَى بِهَا
جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ

“Ey o bütün iman edenler! Haberiniz olsun ki Ahbar ve Ruhbandan²³ birçoğu insanların mallarını haksızlıkla yerler ve Allah yolundan çevirirler.

Altın ve gümüşü hazineye saklayıp Allah yolunda sarf etmeyenler ise işte onları elim bir azâb ile müjdele.

O gün ki o altınlar ve gümüşler Cehennem ateşinde kızdırılacak ve kendilerinin alınları, böğürleri, sırtları bunlarla dağlanacak. İşte bu sizin nefisleriniz için sakladıklarınızdır. Tadınız bakalım saklaya geldiğiniz ne imiş denecek!”²⁴

²¹ Sahih-i Buhâri, Babu Vucub-i’z Zekât, h 1397

²² Sahih-i Buhâri, Babu’l Beyatı, ala İtâi’z Zekât, h 1401

²³ Yahudi ve Hristiyanların din adamları

²⁴ Tevbe Sûresi, Âyet 34-35

وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٦١﴾ فَأَغْبَيْنَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٦٣﴾ الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٤﴾ اسْتَغْفِرُ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

“Yine onlardan (kâfir ve münafıklardan) kimi de “eğer bize fazlından ihsan ederse her halde zekâtını veririz ve her halde salihinden oluruz” diye Allah’a ahdetmişlerdi. Vaktaki Allâhü Teâlâ fazlından istediklerini verdi, buhl edip (cimrilik yapıp) yüz çevirdiler. Zaten yan çizip duruyorlardı. Allah’a verdikleri va’di tutmadıkları ve yalan söylemeği âdet edindikleri için Allâhü Teâlâ da bu fi’llerinin akıbetini kalplerinde kıyamet gününe kadar sürecek bir nifaka kalb ediverdi (çeviriverdi). Henüz bilmediler mi ki Allah onların sırlarını (gizlediklerini) de bilir fısıltılarını da. Allah ‘allâmü’l-guyub’dur (gaibi en iyi bilendir).

Onlar müminlerden Sadakatta bulunanlara bir türlü ve güçlerinin yetebildiğinden başkasını bulamayanlara diğer türlü lâf atarak onları ayıplarlar, alay ederler. Allah onları maskaraya çevirmişti, onlar için elim bir azab vardır.

Onlar için dilersen istiğfar et, dilersen etme... Onlar için yetmiş kere istiğfar da etsen Allah onlara hiç de mağfiret edecek değildir. Çünkü onlar Allah’ı ve Resulünü tanımadılar. Allah ise öyle baştan çıkmış fasıklar guruhuna hidayet etmez.”²⁵

Bu Âyet-i Kerimelerin nüzul sebebi hakkında deniliyor ki: Münâfıklardan Salebe İbn-i Hatibî'l-Ensârî Resûlullâh (sallahu aleyhi ve sellem)’in huzuruna gitmiş “Ya Rasûlellah! Cenâb-ı Hakka dua buyur, beni

²⁵ Tevbe Sûresi, Âyet 75-80

..nal ile rızıklandırırsın” demiş. Rasûl-i Ekrem (sallahu aleyhi ve sellem) de “Ey Salebe! Hakkını ödediğin az bir mal, hakkını ödemeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır” buyurmuş. Salebe ise “Seni hak ile göndermiş olan Allah’a yemin ederim ki, eğer bana mal verirse elbette bütün hak sahiplerine haklarını veririm” diye talebinde ısrar etmiş.

Rasûl-i Ekrem Efendimiz dua buyurmuşlar ve Salebe zengin olmaya başlamış. Koyunları az zaman içinde o kadar artmış ki, onlar Medine-i Münnevver’e’nin bir vadisini doldurmuş.

Salebe artık mallarıyla uğraşmaya başlamış. Namaz için cemaatten kesilmiş. Cuma günü bile namaza gelememiş. Resûlullâh (sallahu aleyhi ve sellem); Salebe’nin nerede olduğunu sorduğunda “Onun koyunları o kadar arttı ki, bir vadiye bile sığamaz oldu” demişler. Peygamber Efendimiz: “Yazık Salebe’ye” buyurmuş ve malının zekâtını almak için iki memur göndermiş. Salebe, Peygamber Efendimiz’in bu emrini işitince, “Bu (zekât) ancak cizye veya cizyenin benzeridir” diye söylemiş ve memura “şimdi gidin, sonra gelin bakalım” demiş. Bu zatlar ikinci defa gitmişler ise de yine zekâtı vermekten kaçınmıştır.

Bu memurlar Peygamber Efendimize gelip bu durumu haber vermişler. Bunun üzerine bu Âyet-i Kerime nâzil olmuştur. Salebe’nin akrabasından biri bu Âyet-i Kerimenin inişinden haberdar olunca gidip Salebe’ye haber vermiş. “Ya Salebe! Yazık sana! Aleyhinde şöyle bir Ayet nâzil oldu.” demiş. Bunun üzerine Salebe Peygamber Efendimizin huzuruna gitmiş ve zekâtının kabulünü istemiş.

Peygamber Efendimiz ise; *إِنَّ اللَّهَ مَتَعْنِي أَنْ أَقْبَلَ مِنْكَ* “Muhakkak ki Cenâb-ı Hak senin zekâtını almaktan beni men eyledi” buyurmuş. Salebe tevbe ederek değil de zekâtının kabul edilmemesinden utanarak başına toprak saçmaya başlamış. Peygamber Efendimiz de: “Ben sana vaktiyle dememiş miydim? Sen bana itaat etmedin” buyurmuş.

Resûlullâh (sallahu aleyhi ve sellem)’in vefatından sonra Salebe sadakasını Hazret-i Ebû Bekir’e götürmüş, o da kabul etmemiş. Daha sonra hılafeti zamanında Hazret-i Ömer’e götürmüş, o da kabul etmemiş. Hazret-i Osman’ın halifeliği zamanında ona götürüp teslim etmek istemiş, o da kabul buyurmamıştır. Salebe Hazret-i Osman’ın halifeliği zamanında ölmüştür.²⁶

²⁶ İ.Hakkı Bursevî, *Ruhu'l-Beyan*; Ö. N. Bilmen, *Kur’ân-ı Kerimin meâl-i âlisi ve Tefsiri*, Tevbe Sûresi 78. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

Bu sadakanın fukaraya tevzi' için kabul edilmemesinin hikmetine gelince; sadaka, bir temizleme ve arındırma vesilesidir. Bir münâfık ise nifaktan tamamen ayrılmadıkça hiçbir sadakası Allah katında makbul olarak kendisinin arındırılmasına ve sevaba kavuşmasına sebep olamaz. Ve böyle bir sadakayı almaya bir Müslüman da tenezzül etmemelidir.

Bu Âyet-i Kerime'de şuna da işaret vardır ki: İnsan, dünya varlığına düşkün olmamalıdır. Cenâb-ı Hak'tan hayırlısını niyâz etmelidir. Eğer meşrû şekilde bir servete kavuşursa bunun kadrini bilip Rabbü'l-Âlemine şükürde bulunmalıdır. Bu servetin zekâtını ve sadakasını vermelidir. Tâ ki kendisi için hakikaten faideli bir nimet mahiyetinde bulunmuş olsun. Böyle olmadığı takdirde birçok gayr-i meşrû servetler sahipleri için nihayet bir felâkete, bir azaba sebep olmuş olur.²⁷

ÖŞÜR

Öşür lügatte onda bir (1/10) demektir. İstılahta ise; Arazi mahsullerinin zekâtıdır ve çıkan mahsulden onda birini vermektir.²⁸

Öşrün farziyeti kitap, sünnet, icma' ve kıyas ile sabittir. Cenâb-ı Hak Âyet-i Kerime'de buyurmuştur ki;

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

"O ma'rûş ve gayr-i ma'rûş (çardaklı çardaksız, köşklü köşksüz) bağları; O hurmalık ve yemişleri muhtelif olan ekinleri, zeytinleri, narları, birbirlerine hem benzer hem benzemez bir halde vücuda getiren hep o'dur. Her biri mahsul verince mahsulünden yiyecek ve hasad günü hakkını verin. Bununla beraber israf etmeyin, çünkü o israf edenleri sevmez."²⁹

Müfessirlerin ekserisi buradaki hak ile muradın malın onda biri (1/10) veya onda birinin yarısı (1/20) olduğuna kâil olmuşlardır. Binâen aleyh burada zikrolunan hak kelimesi, mücmel olup Resûlullâh Efendimiz

²⁷ Ö. N. Bilmen, Kur'ân-ı Kerimin meâl-i âlîsi ve Tefsiri, Tevbe Sûresi 78. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

²⁸ Fazilet Neşriyat, Muhtasar İlmiyal s.150

²⁹ En'âm Sûresi, Âyet 141

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in beyanıyla anlaşılmıştır. Resûlullâh Efendimiz de buyurmuşlardır ki;

مَا سَقَتِ السَّمَاءُ فَيَّهِ الْعُشْرُ وَمَا سَقَى بِعَرْبٍ أَوْ دَالِيَةٍ فَيَّهِ نِصْفُ الْعُشْرِ

“Yağmurun suladığı arazide öşür (1/10), kova veya dolap suyu (taşısma su) ile sulanan arazide öşrün yarısı (1/20) vardır.”³⁰

İmam Azam hazretlerine göre buğday arpa pirinç ve meyveler gibi arazi mahsullerinde nisab aranmaksızın³¹, bir yıl geçmesi beklenilmeksizin ve tohum-bakım masrafları çıkartılmaksızın öşür lazım gelir.

İmameyne göre ise, beş vask³² miktarı olmayan ekinlerden ve insanların elinde bir sene kalmayacak sebzelere öşür alınmaz.³³

Büyüklerimizin de nakletmiş olduğu bir Hadîs-i Şerîf'te Resûlullâh Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyuruyor ki;

مَنْ مَنَعَ الْعُشْرَ مَنَعَ اللَّهُ مِنْهُ بَرَكَهَ أَزْوَاجِهِ

“Kim öşrünü men ederse, öşrünü vermezse Cenâb-ı Hak da ondan arazisinin bereketini men eder, arazisinin bereketinden mahrum bırakır.”³⁴

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) “Toprakta çıkan mahsulün öşrünü vermek lazımdır. Şayet bunu yapmak mümkün olmazsa, yiyecek ve içecek olduklarımızın öşrünü bari verelim. Hiç olmazsa helal olsun da yerken besmele çekilebilsin. Yoksa besmele çekilmez” buyurmuşlardır.³⁵

Büyüklerimiz de “Öşür çok ciddi bir şey. Cenâb-ı Hakk'ın insanlar üzerinde bir hakkı var. Öşrün şartları da değişik. Üzerinden bir sene geçsin, nemalansın diye bir şey yok. Akıl balığ olması da icab etmez. Deli de olsa bir bahçesi varsa, bir ürünü varsa onun yüzde onunun öşrünü vermesi lazım. Cenâb-ı Hakk'a teşekkür.” buyurmuşlardır.

³⁰ İbn-i Âbidin, Reddû'l-Muhtâr, Bâbu'l-Öşür

³¹ Az da olsa çok da olsa

³² Bir “Vask” altmış sa'dır. Bu da (62.400) dirheme eşittir. Bunun beş katı da yaklaşık olarak 950 kg'dır.

(Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali)

³³ Molla Husrev, Düreru'l-Hukkam fi Şerh-i Çureni'l-Ahkâm, İbn-i Âbidin, Reddû'l-Muhtâr, Bâbu'l-Öşür

³⁴ Semerkandi, Tenbihu'l-Gâfilin, s.310

³⁵ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.34

Yine diğer bir ifadelerinde; “Kendilerine tebliğ edilip de öşrünü verenler Allahın emrini yerine getirmenin kerametini görüyorlar. Bir bakıyorsanız ki; öşrünü veren tarlaya dolu düşmüyor. Hemen yanı başındaki tarlaya düşüyor. Öşrünü veren tarlaya çekirge musallat olmuyor, kuşlar musallat olmuyor. Öşrünü vermeyenlere çekirge musallat oluyor, kuşlar musallat oluyor. Türlü hastalıklar musallat oluyor ve felaket oluyor onlar. ... Öşrünü verenlerde ayrıca bereket oluyor. Allah’ın emrini kat’i iman edip hiç şekşüphe etmeden yerine getirdiği için Hazret-i Allah onların mahsullerine büyük bereket veriyor. Kazanç veriyor, sıhhat veriyor. Kendilerine afiyet veriyor. Tarladan elde ettikleri mahsullerden hayır görüyorlar. Öşrünü vermeyenler hayır göremezler.” buyurmuşlardır.

MESARİF-İ ZEKÂT (Zekât Verilecek Yerler)

Cenâb-ı Hak zekâtın verileceği yerleri şöyle beyan ediyor:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Sadakalar (zekâtlar), Allah tarafından bir farz olarak, ancak fakirlere, miskinlere, amillere (sadakayı toplamağa memur olanlara), kalpleri Müslümanlığa alıştırılmak istenenlere, kölelere, esirlere, borçlulara, Allah yolunda bulunanlara ve yolda kalanlara mahsustur. Allah hakkıyla bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”³⁶

Buna göre Âyet-i Celîle’de kendilerine zekât verilebilecek sekiz sınıf zikredilmiştir. Bunlar; Fakirler, miskinler, âmiller (zekât toplama memurları), müellefe-i kulub (kalpleri İslam’a ısınması için), borçlular, Mükâtepler (kölelikten kurtulacaklar), yolda kalmışlar ve Allah yolunda olanlar. Bu sınıfların her biri fıkıh kitaplarımızda izah edilmiştir.³⁷

Fakir: İhtiyacından fazla olarak nisab miktarı bir mala sahip olmayan kimsedir. Bu kimsenin temel ihtiyaçlardan olan evi, ev eşyası ve borcuna denk parası bulunsa da yine fakir sayılır.

Miskin: Hiçbir şeye sahip olmayıp yemesi ve giymesi için dilenmeye muhtaç olan yoksul kimsedir.

³⁶ Tevbe Sûresi, Âyet 60

³⁷ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali (Hulasa)

Amil: Bundan maksad, idareci tarafından meydandaki zekât mallarının zekâtlarını toplamakla görevlendirilen kimsedir. Buna "Saî, tahsildar" da denir. Böyle bir görevliye, bu çalışması süresince, fakir olmasa bile, ailesinin ve kendisinin ihtiyaçları için yeterince zekât verilebilir.

Borçlu: Borcundan fazla nisab miktarı mala sahip olmayan veya kendisinin de başkasında malı varsa da alması mümkün olmayan kimsedir.

Mükâteb: Bir bedel karşılığında azad edilmek üzere efendisi ile bir anlaşma yapmış olan köle veya cariye demektir.

Yolcu: Malı memleketinde kalıp elinde bir şey bulunmayan garib kimsedir. Böyle bir adam yalnız ihtiyacı kadar zekât alabilir. İhtiyaçtan fazla alması helâl olmaz. Bununla beraber bu gibi kimselerin mümkün olunca borç almaları, zekât almalarından daha iyidir.

Mücahid: Allah yolunda gönüllü olarak savaşa katılmak istediği halde, yiyecekten, silahtan ve diğer şeylerden mahrum olan kimse demektir. Böyle bir kimseye, ihtiyaçlarını gidermesi için zekât verilebilir.

Yukarıda gösterilen kısımdan her biri, zekâtın verileceği yerdir. Bir kimse zekâtını bunlardan herhangi birine verebileceği gibi, bir kısmına veya tümüne de dağıtabilir. Bununla beraber nisab miktarına ulaşmayan bir zekâtın, bunlardan yalnız birine verilmesi daha faziletlidir. Çünkü bir ihtiyacı karşılamış bulunur.

Büyüklerimiz buyurmuşlardır ki;

"Bu sekiz yerden hangisini daha çok tercih etmeli. Şimdi teker teker bu sekiz yeri, sekiz masrafı ele alalım. Düşünelim bakalım... Acaba hangisine versek daha hayırlıdır? Bu devirde ve bu zamanda... Tabii yaşadığımız zamanın şartlarını ele alacağız. Allah'ın bize hayat verdiği devrin şartlarını ele alacağız. Acaba bu zamanda nereye versek daha iyi yapmış oluruz? Evet, borçtan kurtulmuş oluruz ama akılcıca Allah'ın rızasını daha çok kazanmak itibarıyla bu sekiz yerden hangisine verilir?

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ
يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

**“Verin o fakirlere ki Allah yolunda kapanmışlardır. Şuraya buraya do-
laşamazlar. İstemekten çekindikleri için bilmeyen onları zengin zanner.**

**Onları simalarından tanırsın: Halkı bîzâr etmezler. Hem işe yarar
her ne vererseniz hiç şüphesiz Allah onu bilir.”³⁸**

İbn-i Abbâs (r.anhüma) Hazretlerinden rivayet edildiğine göre; Bir gün Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) Efendimiz Ashab-ı Suffe'nin başla-
rına durup hallerine nazar ederek onların fakirliklerini, çektikleri zahmet-
leri görünce buyurdu ki “Ey Ashab-ı Suffe! Size müjdeler olsun. Ümme-
timden her kim şu sizin bulunduğunuz hal ü sıfatta ve bulunduğu halden
razı olarak bana mülâki olursa muhakkak o benim refiklerimdendir.”

İşte bu Âyet-i Kerime Ashab-ı Suffe hakkında nâzil olmuştur. Hükümü
âm'dır. Yani Allah rızası için düşmana karşı nöbet bekleyen, Allah rızası
için medreselerde dirsek çürüten, Allah rızası için hıdmat-ı âmmeye (Al-
lah yolundaki umûmî hizmetlere) vakf-ı nefis eden (kendisini vakfeden) ve
bu ahval içinde malı-mülkü olmayıp -muhtaç olmakla beraber- nafakası-
nı kazanmaya vakit bulamayan veya kudreti yetişemeyen fakirler de bu
âyetin hükmünde dâhildirler. Bunlar sadakaların verileceği en güzel yeri
teşkil ederler.³⁹

Bu hususla alakalı İmâm-ı Rabbânî hazretleri de şöyle buyurmuşlardır;

وَفِي تَقْدِيمِ طَلَبَةِ الْعُلُومِ تَزْوِيجُ الشَّرِيعَةِ لِأَنَّهُمْ حَمَلَةُ الشَّرِيعَةِ النَّبَوِيَّةِ ،
وَالْمِلَّةِ الْمُضْطَفَّوِيَّةِ قَائِمَةٌ بِهِمْ

“Talebe-i ulümü takdim etmekte şeriatın revaçta tutulması vardır.
Çünkü talebe-i ulüm şeriatın hamilleridir. Millet-i Mustafeviyye (İslam
dini) bunlar ile devam edecektir.”⁴⁰

Mesarif-i zekâtı beyan eden Âyet-i Celile'nin tefsirinde; zikrolunan se-
kiz sınıfı da sadaka ve zekât verilirken Allah yolunda olması şartının bu-
lunduğu, Allah yolunda ve Allah rızası için olmadığı takdirde verilemeye-
ceği anlatıldıktan sonra ayrıca (وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ) diye tasrih edilmesinin hikmeti
şöyle izah edilmiştir;

³⁸ Bakara Sûresi, Âyet 273

³⁹ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Sûresi 273. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden (Hulasa)

⁴⁰ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.48

“(ؤفي سبيل الله)” kaydı sadakaların diğler sınıflardan başka -bilhassa- verilmesi lâzım gelen hususi bir yer (masref) olduğunu beyan etmektedir. (لئن في سبيل الله) demektir ki Allah için bir ibadet-i mahsusada mahsur olanların (kendilerini o ibadete hasr edip nafakalarını temin etmeye vakit bulamayanların) hususi vasfını anlatır.

Devamında gelen (وأن السبيل) kaydı da fisebilillah olanların ibn-i sebil sınıfı ile tecanüslerini iş’âr eder. Yani fisebilillah olanlarda bir yolculuk, bir sefer ü gurbet manâsı bulunmasından başka; bu yolun, Allah yolu olması ve bunların o yolda bir ihtisas ve mahsuriyyeti bulunması (kendilerini o yola vakfetme) manâsı vardır.

Binaenaleyh burada (ؤفي سبيل الله)’dan muradın hususi bir mana olduğu zâhirdir. Ve bu ma’nâ evvelâ cihad, saniyen hac, salisen Allah için tahsil-i ilim olarak mülâhaza olunabilir. Bu vecihle fisebilillâh unvanı örf-i şer’ide cihada alem (isim) olmuştur. Çünkü Allah için sefer ve inhisar ile en ziyade ma’rûf olan ibadet budur. Bütün müfessirîn ve fukahâ bu manâda müttefiktirler.

Ehl-i Suffe gibi ilm-i din tahsiline vakf-ı nefis edenler de (لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُخْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ) âyetinde nakledilmiştir. Velhasıl fisebilillâh ta’birinin sadece bir zarf veya vasf olarak kullanılması ile burada olduğu gibi bir lakab olarak kullanılması arasında mühim fark vardır. Evvelki (zarf ve vasf) âm, ikincisi (lakap) hâs bir manadır. Evvelki mana ile her ibadet, her hayır, her sadaka fisebilillâh’dır, Allah’ın rızası yolundadır. İkinci ma’nâ ile ise; her sadaka fisebilillâh değildir. Fisebilillâh sadaka bir masrif-i mahsusa verilen sadakadır ki bilhassa îlâ-i kelimetillah yolundakilere verilen sadakadır. Bu farkın ma’rûf olmasına binaendir ki bütün müfessirîn ve meşhur olan fukaha bu «fisebilillâh» masrifinden asıl muradın mücahidin olduğunda müttefiktirler. Binaenaleyh zekâtta, fisebilillâh masrifinden kat’î olarak kast olunan olan mana budur.⁴¹

Büyüklerimiz buyurmuşlardır ki; “Allah yolunda cihat edenler, mallarıyla, canlarıyla hizmet edenler” diye tasrih var. İnsanlardan bazıları inançlı oluyor, kendince bir şeyler öğrenmeye çalışıyor. Ama ders talebelerine zekât düşmeyeceğini zannediyor ve “Allah yolunda zekât onlara verilmez” diyor. Peki, kime vereceksin?

Kur’ân-ı Kerim’i aç bak. Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla hizmet eden insanlar kim? İllaki zekât verilecek kimse; kenarda kalmış, mesleksiz,

⁴¹ Elmahlû, Hak Dini Kur’ân Dili, Tevbe Sûresi 60. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden (Hulusa)

fakir olacak diye bir şey yok. Öyle olanı da var, olmayanı da var. Bunları anlamayanlar zekât verecek kimse bulamıyorlar, imkânları da çok. Zekât vermek için bu yolu, bu Âyet-i Kerîmelerin manasını o Zat-ı Şerîf'in elinden okuyup, öğrenen bu talebelerden öğrenmeleri lazım.

Fahrüddin-i Râzî hazretleri tefsirinde eimme-i müctehidinin kavillerinin böyle olduğunu icmalî olarak anlattıktan sonra şunu ilâve ederek buyurmuştur ki;

وَاعْلَمَنَّ أَنَّ ظَاهِرَ اللَّفْظِ فِي قَوْلِهِ: وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يُوجِبُ الْقَصْرَ عَلَى كُلِّ الْغُرَاةِ، فَلِهَذَا الْمَعْنَى نَقَلَ الْقَفَّالُ فِي «تَفْسِيرِهِ» عَنْ بَعْضِ الْفُقَهَاءِ أَنَّهُمْ أَجَازُوا صَرَفَ الصَّدَقَاتِ إِلَى جَمِيعِ وَجُوهِ الْخَيْرِ مِنْ تَكْفِينِ الْمَوْتَى وَبِنَاءِ الْحُصُونِ وَعِمَارَةِ الْمَسَاجِدِ، لِأَنَّ قَوْلَهُ: وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ عَامٌّ فِي الْكُلِّ

(وفي سبيل الله) kavlinde lâfzın zâhiri maksadın gâzîlerin tamamına kasr olunmasını icab etmez. Bu manadan dolayı İmâm Kaffâl tefsirinde (şunu) nakletmiştir;

“Muhakkak ki bazı fukaha, ölüleri kefenlemek, kal’a inşâsı, mescid vb. yerlerin inşâsı gibi hayır yollarının tamamına sadakaların sarf edilmesine cevaz verdiler. Çünkü (وفي سبيل الله) kavli hepsine şamildir.”⁴²

Yine aynı Âyet-i Kerîmenin tefsirinde şu izahat yapılmıştır;

“Mücahidinin cihadda muhtaç oldukları bütün levazım ve mühimmat (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَغْنَوْا مِنْ قُوَّةٍ)⁴³ mazmununda dâhil olup da yalnız kendileri tarafından tedariki mümkün olmayan havâic-i cihad’ın (cihad için ihtiyaç duyulan şeylerin) cümlesi bu fişebilillâh masrifinde dâhil olur.”⁴⁴

Her ne kadar bazı fukaha mescid, medrese, kurs vb. yerlerin inşâsı için zekât verilemeyeceğini söylemiş olsalar da Şürûnbulâlî’nin Dürer-i Şerîf haşiyesi ve Bahr-i Râik gibi mutavvel ve muteber fıkıh kitaplarımızda bu müşkilin def’i için şöyle bir usul zikrolunmuştur;

⁴² Fahrüddin-i Râzî, Tefsir-i Kebir, Tevbe Sûresi 60. Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

⁴³ Meâlî: “Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği her kuvvetten... hazırlık yapın”

⁴⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Tevbe Sûresi 60. Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

وَالْحِيلَةُ فِي الْجَوَازِ فِي هَذِهِ الْأَزْبَعَةِ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِمِقْدَارِ زَكَاتِهِ عَلَى فَقِيرٍ
ثُمَّ يَأْمُرَهُ بَعْدَ ذَلِكَ بِالصَّرْفِ إِلَى هَذِهِ الْوُجُوهِ فَيَكُونُ لِصَاحِبِ الْمَالِ ثَوَابُ
الزَّكَاةِ وَلِلْفَقِيرِ ثَوَابُ هَذِهِ الْقُرْبِ كَذَا فِي الْمُحِيطِ

“Bu dört yerde zekâtın caiz olmasında çare: kişinin zekât miktarını bir fakire tasadduk edip sonra ona tasadduk ettiği miktarı bu yerlere sarf etmesini emretmesidir. Bu takdirde mal sahibi için zekât sevabı, fakir için de bu kurbetlerin (ibadetlerin) sevabı vardır. Muhîti-Burhânî’de de böyledir.”⁴⁵

Büyüklerimiz de bu hususta buyurmuşlardır ki; “Camiye zekât verilmez, kuran kursuna zekât verilmez, binaya zekât verilmez. Kuran kursu idare heyetine zekât verilmez. İlla orada okuyan çocukların eline götürüp vereceksiniz... (gibi) çeşitli, çirkin Allah’ın razı olmayacağı, son derece çirkin, son derece ayıp, yakışmayan, Allah’tan korkmadan, Resûlullâhtan haya etmeden ... böyle konuşanlar var.”

(Tevbe Sûresi 60. Âyet-i Kerimeye mana verdikten sonra)

“Müellefe-i Kulûp ki kendilerinde iman olmadıkları halde, Müslüman olmadıkları halde İslamiyet’e zararı dokunmayan, İslamiyet’e faydası olan, onlarla müttefik onlara yardımcı olan zümreler vardır. Menfaat mukabilinde... Onlara da verilebilirmiş bakın zekât. ... Zekât nereye kadar verilebiliyormuş. Bir de diyor ki Kur’ân Kursuna verilmez. Allah Allah. Allah’tan korkmayınca insan her şeyi söyler...”

“Gördün mü şimdi? Buna karşı diyorlar -ki Allah’ın helal kıldığına haram kılmak nereye kadar gider? Siz biliyorsunuz-. Allah Zül-Celâl Hazretlerinin helal kıldığına hatta farz kıldığını “olmaz, câiz değildir” demek nereye kadar gittiğini, hüküm-i şer’inin bu gibi kimseler hakkında ne olduğunu bildiniz, bilmeniz lâzım.”

“Helale haram diyen, harama helal diyen veyahut da harama helal diyenin halinin ne olacağını ne derece perişan olacağını siz biliyorsunuz.”

“Hadi bakalım! şimdi Kur’ân Kurslarına, Allah’ın dinini okutan öğreten, Kur’ânı okutan Kur’ân ilmini veren müesseselere zekât verilmez diyenler, bu hükmün altından kalsınlar bakalım. Çok tevbe etmeleri,

⁴⁵ Bahr-i Râik, Dürerü’l-Hukkâm Haşiyesi, El-Muhîtu’l-Burhânî, Kitâbu’z-Zekât

lâzım. Son derece tevbe etmeleri lâzım, hem de ihlâs ile ama öyle laf değil. İki dudağının ucundan değil. Kanlı gözyaşları dökerek, Allah’a tevbe ve rücû’ ederlerse ve bu söyledikleri sözlerle, kavlen söyledikleri için kavlen rücû’ ettiklerini, tekrar o kimlere söylemişlerse nerede söylemişlerse, kavlen dönerlerse, rücû’ ederlerse işte o zaman kendilerini affettirebilirler. Umulur ki, Allah’tan umulur ki günahları affedilir. yoksa bu günahın altından kalkamazsınız.”

SADAKA-İNFAK VE MALİ CİHAD'IN MAHİYETİ VE FAZİLETİ

Sadaka ıstılahta;

هِيَ الْعَطِيَّةُ الَّتِي تُبْتَغَى بِهَا الْمُنُوبَةُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى

“Kendisiyle Allâhü Teâlâ’dan sevap talep edilerek verilen şeydir.”¹

Sadaka ve infak ile alakalı Âyet-i Kerîmelerde Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur;

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَتَتْ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ * الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتَّبَعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذَى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Mallarını Allah yolunda infak edenlerin meseli bir dâne meseli gibidir ki yedi başak bitirmiş, her başakta da yüz dâne vardır. Allah dilediğine daha da katlar. Allah vâsı’dır, alîmdir. Fî sebilillâh mallarını infak eden, sonra verdiklerinin arkasından başa kakmayı, gönül incitmeyi reva görmeyen kimseler, Rabları indinde onların ecirleri vardır, onlara bir korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.”²

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذَى وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

¹ Curcânî, Et-Tarîfât

² Bakara Sûresi, Âyet 261-262

“Bir tatlı dil ve bir mağfiret, arkasına eza takılacak sadakadan daha iyidir. Allah ganidir, halimdir. Ey o bütün iman edenler! Sadakalarınızı başa kakmak, gönül kırmakla boşa gidermeyin. O kimse gibi ki; İnsanlara gösteriş için malını dağıtır da ne Allaha inanır, ne Ahiret gününe. Artık onun meseli bir kaya meseline benzer ki üzerinde az bir toprak varken şiddetli bir sağanak isabet etmiş de onu yap yalçın etmiş (üzerinde bir toz bile kalmayan kaya gibi bırakıvermiş). Öyle kimseler kesibelerinden hiç bir şey istifade edemezler. Allah kâfirler güruhunu doğru yola ulaştırırmaz.”³

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ
جَنَّةٍ بَرْنَوْهَ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَاتَتْ أَكْلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِنْ لَمْ يُصْبَحْهَا وَابِلٌ فَطُلَّ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Allah’ın rızasını aramak ve kendilerini veya kendilerinden bir kısmını Allah yolunda payidar kılmak için mallarını infak edenlerin meseli ise bir tepedeki güzel bir bahçenin haline benzer ki kuvvetli bir sağanak isabet etmiş de ona yemişlerini iki kat vermiştir.

Bir sağanak düşmezse ona mutlak bir çisenti vardır (hafif bir yağmur da vereceğini verir). Allah amellerinizi gözetiyor.”⁴

أَيُّوْءُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِغْصَارٌ فِيهِ
نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ

“Arzu eder mi? Hiç biriniz ki; kendisinin altından ırmaklar akan, içinde her türlü mahsulât bulunan hurmalık ve üzümlüklerden bir bahçesi olsun. Üstüne de ihtiyarlık çökmüş ve elleri ermez, güçleri yetmez bir takım zürriyeti var. Derken ona ateşli bir rüzgâr, fırtına isabet ediversin de o bahçe yanıversin. İşte Allah âyetlerini böyle anlatıyor, gerek ki düşünesiniz.”⁵

³ Bakara Süresi, Âyet 263-264

⁴ Bakara Süresi, Âyet 265

⁵ Bakara Süresi, Âyet 266

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ
الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْحَيِّتَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَنِّي حَمِيدٌ

“Ey o bütün iman edenler! İnfakı, gerek kazandıklarınızın ve gerek sizin için yerden çıkardıklarımızın temizlerinden yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınızı, mallarınızın fenasını vermeye yeltenmeyin ve Allah'ın gani, hamîd olduğunu bilin.”⁶⁶

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا
وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ * يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا
كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ * وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ
اللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

“Şeytan sizi fakirlikle korkutup çirkin çirkin şeylere teşvik ediyor. Allah ise lûtfundan bir mağfiret ve fazla bir kâr va'd buyuruyor. Allah'ın kudreti geniş, ilmi çoktur. Dilediğine hikmet verir. Hikmet verilene ise çok hayır verilmiş demektir. Ve bunu ancak temiz akıllılar anlar. Her ne nafaka verdiniz veya ne adak adadınızsa her halde Allah onu bilir. Fakat zalimlerin yardımcıları yoktur.”⁶⁷

إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهِيَ خَيْرٌ لَكُمْ
وَيَكْفُرُ عَنْكُم مِّنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“Sadakaları açık verirsiniz o, ne iyi. Ve eğer onları gizler de fukara-ya öyle verirsiniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Günahlarınızdan bir kısmına keffaret olur. Hem Allah her ne yaparsanız haberdardır.”⁶⁸

Büyüklerimiz buyurmuşlardır ki; “Resûlullâh Efendimiz (sallahu aleyhi ve sellem) ve onun yanındakiler Ashab-ı Suffe'ye bakmışlar.

⁶⁶ Bakara Sûresi, Âyet 267

⁶⁷ Bakara Sûresi, Âyet 268-270

⁶⁸ Bakara Sûresi, Âyet 271

Kimisi sırren, gizli olarak yardım etmiş, kimisi aleni olarak yardım etmiş. Aleni olarak yardımın da ayrı bir efdaliyeti var. Alenen yardım edenlere diğer insanlar da özenip aynı hizmetin devamına vesile olursa onun efdaliyeti ayrıdır. Siddık-ı Ekber (r.a.) Hazretleri malının bir kısmını gece tasadduk edermiş, bir kısmını gündüz, bir kısmını açıkça, bir kısmını da gizli olarak. Bu çok ince bir usul ve üsluptur.”

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) şöyle buyurmuştur: “İnsanın sehavet (cömertlik) damarlarında tutukluk vardır. Onun açılması için vereceğiniz zekât, fitra ve benzeri hayırları bahil (cimri) olan kimselere teslim ederek: “Şunu fûlan müesseseye yahut fûlan kimseye veriver” dersiniz, o da vermeye alışır. Bu suretle hem sizin verdiğiniz makbul olur, hem de vermeye teşvik ettiğiniz için me’cûr olursunuz. Bir adam kendi bahil (cimri) olduğu halde hem teşvik etmez, hem de gayrın ihsanına tahammül edemezse o zaman doğrudan cennete giremez. Kendi yapamıyor lakin teşvik ediyorsa o kimse müstesnadır.”⁹

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Hadîs-i Şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır;

مَنْ تَصَدَّقَ بِعَذْلِ تَمْرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلِ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ فَإِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُهَا بِمِثْلِهِ ثُمَّ يُرِيهَا لِصَاحِبِهَا كَمَا يُرِي أَحَدُكُمْ فَلُوهُ حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ

“Kim ki, helal kazancından bir hurma değerinde bir şey tasadduk ederse -ki Allah helal maldan verilen sadakadan başka hiç bir sadakayı kabul etmez- işte bu helal sadakayı kudretiyle kabul eder. Sonra sadakayı veren kişi için o tek hurma kadar sadakayı, -birinizin erkek küheylân tayını büyüttüğü gibi- dağ misali oluncaya kadar ihtimam ile büyütür.”¹⁰

صَدَقَةُ الْمُؤْمِنِ تَذْفَعُ عَنْ صَاحِبِهَا آفَاتِ الدُّنْيَا وَفِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

“Müminin vermiş olduğu sadaka sahibinden dünya afetlerini, kabir fitnesini ve kıyamet günündeki azabı def’ eder (uzaklaştırır).”¹¹

⁹ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s. 83

¹⁰ Sahîh-i Buhârî, Babü's-Sadaka, h. 1410

¹¹ İ. Hakkı Bursevî, Ruhü'l Beyan, Bakara Sûresi 261. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

وَاعْلَمَنَّ أَنَّ النَّاسَ عَلَى ثَلَاثٍ طَبَقَاتٍ. الْأُولَى الْأَقْوِيَاءُ وَهُمْ الَّذِينَ أَنْفَقُوا جَمِيعَ مَا مَلَكَوْا وَهَوَّلَاءُ صَدَقُوا فِيمَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ مِنَ الْحُبِّ كَمَا فَعَلَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ. وَالثَّانِيَةُ الْمُتَوَسِّطُونَ وَهُمْ الَّذِينَ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَى إِخْلَاءِ الْيَدِ عَنِ الْمَالِ دَفْعَةً وَلَكِنْ أَمْسَكُوهُ لَا لِلتَّعَمُّ بَلْ لِلْإِنْفَاقِ عِنْدَ ظُهُورِ مُحْتَاجٍ إِلَيْهِ وَقَنَعُوا فِي حَقِّ أَنْفُسِهِمْ بِمَا يَقْوِيهِمْ عَلَى الْعِبَادَةِ وَالثَّالِثَةُ الضُّعَفَاءُ وَهُمْ الْمُقْتَصِرُونَ عَلَى آدَاءِ الزَّكَاةِ الْوَاجِبَةِ

Sen bil ki insanlar üç sınıftır. Birincisi; akviya sınıfıdır ki bunlar malik oldukları şeylerin tamamını infak edip, mahabbetullahtan dolayı Allah'a olan ahidlerinde sadık olanlardır. Hazret-i Ebû Bekir Sıddık'ın yaptığı gibi.

İkinci sınıf; mütevesst olanlardır ki tek seferde elindeki malının tamamını infak etmeye kadir olamayanlardır. Ancak mallarını nimetlenmek için değil muhtaç olan birisi çıktığında infak etmek için elinde tutanlardır. Bunlar kendi nefisleri hakkında ibadete güç yetirebilecek kadarıyla kanaat edenlerdir.

Üçüncü sınıf da zuafâ'dır (zayıf olanlardır). Bunlar sadece farz olan zekâtları verenlerdir.¹²

Rivayet olunuyor ki; Sahabe-i Kiramdan Ebû'd-Dahdah (r.a.) "Ya Rasûlallah benim iki bahçem var. Birisini tasadduk edersem bana Cennette iki misli var mıdır?" diye sual etmiş ve "evet" buyurulmuş. "Dahdahın annesi de beraberimde mi?" demiş "evet" buyurulmuş, "sabiyye de beraberimde mi?" demiş "evet" buyurulmuş. Bunun üzerine bahçelerinin en güzeli olan "huneyniyye" namındaki bahçesini tasadduk etmiş. Dönüp ailesinin yanına geldiğinde onlar da o bahçede bulunuyorlarmış. Hemen bahçenin kapısına durmuş ve zevcesi Ümm-i Dahdah'a bunu nakletmiş. O da "tasadduk ettiğin bahçeleri Allah mübarek etsin" demiş ve bahçeden çıkmışlar. Bahçeyi teslim etmişler. Bunun üzerine;

مَنْ ذَا الَّذِي يَفْرِضُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا فَيَصَاعِفُهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصِطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

¹² İ. Hakkı Bursevi, Ruhul Beyan Bakara Süresi 261. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

“Kimdir o yiğit ki; Allah’a bir karz-ı hasen versin, fesibilillâh infak etsin de, Allah da yarın ona az’âf-ı kesiresiyle kat kat versin. Allah hem sıkır hem açar (yani bazen darlık verir bazen de genişlik verir). Siz ne kadar kaçınırsanız da akıbet o Allah’a irca’ olunacaksınız. Ecir veya cezanızı behemehâl bulacaksınız”¹³ Âyet-i Kerîmesi nâzil olmuş. Peygamber Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Ebu’d-Dahdah için Cennette nice hurma ağaçları saçak atıyor” buyurmuş.¹⁴

Bu Âyet-i Kerîme şöyle tefsir edilmiştir;

Kimdir o yiğit ki; Allah’a bir karz-ı hasen -yani gönlünden koparak, hüsn-i niyyet ve ihlâsa makrun olarak, dışından tırnağından güzelce kır-kıp bir ödünç- versin, fesibilillâh infak etsin de, Allah da yarın ona az’af-ı kesiresiyle kat kat versin. Yahud, her kim öyle ödünç verirse Allah da ona böyle kat kat verir. Bu katların miktarını ancak Allah bilir.

Allah sıkır ve açar, gerek ferdlere ve gerek cemaatlara bazen darlık verir bazen de genişlik. Darlıkta me’yus olmamalı, genişlikte de azıtmamalı, her iki takdirde herkes haline göre hasenata râğbet etmeli.

Dışından tırnağından güzelce kesip Allah’a malen ve bedenen -velev sıkıntılara tahammül etmek ve hiçbir şey bulamazsa (وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ) demek suretiyle olsun- karz-ı hasen yapılmalıdır ki sonu genişlik olsun. Ve siz ne kadar kaçınırsanız da akıbet o Allah’a irca’ olunacaksınız. Ecir veya cezanızı behemehâl bulacaksınız.¹⁵

Rivayet olunan bir Hadîs-i Şerifte Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e birbiri ardınca bazı sualler sorulmuştur. Bu sırada;

... قِيلَ: فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «جُهْدُ الْمُقِلِّ». ... قِيلَ: فَأَيُّ الْجِهَادِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «مَنْ جَاهَدَ الْمُشْرِكِينَ بِمَالِهِ وَنَفْسِهِ»...

“Hangi sadaka daha faziletlidir?” diye sorulduğunda Resûlullâh Efendimiz “**fakirin cömertliğidir (malı az olanın verme gayretidir)**” buyurdu. Sonrasında “hangi cihad daha faziletlidir?” diye sorulduğunda “**müşriklerle karşı malıyla ve canıyla cihad edendir (hizmet edendir)**” buyurdu.¹⁶

¹³ Bakara Sûresi, Âyet 245

¹⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Bakara Sûresi 245. Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

¹⁵ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Bakara Sûresi 245. Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

¹⁶ Sünen-i Ebî Dâvûd, Babü Tûl’ı Kıyam, h.1449

Hadis-i Şerifte geçen (جَهْدُ الْمَقِيلِ) ifadesi ile alakalı denilmiştir ki;

وَجَهْدُ الْمَقِيلِ : قَدْرُ مَا يَحْتَمِلُهُ حَالُ الْقَلِيلِ الْمَالِ

“Cühdü'l-Mukill: malı az olanın yüklenebileceği miktardır.”¹⁷

Yine Resûlullâh (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz;

«سَبَقَ دِرْهَمٌ مِائَةَ أَلْفٍ دِرْهَمٍ» قَالُوا: وَكَيْفَ؟ قَالَ: «كَانَ لِرَجُلٍ دِرْهَمَانِ تَصَدَّقَ بِأَحَدِهِمَا، وَأَنْطَلَقَ رَجُلٌ إِلَى غُرْضٍ مَالِهِ، فَأَخَذَ مِنْهُ مِائَةَ أَلْفٍ دِرْهَمٍ فَتَصَدَّقَ بِهَا

“Bir dirhem yüz bin dirhemi geçti” buyurdular. Ashab-ı Kiram; “Nasıl Ya Resûlallâh?” dediler. Peygamber Efendimiz “bir adamın iki dirhemi vardı ve o birisini tasadduk etti. Başka birisi de mallarının yanına gitti ve oradan yüz bin dirhem aldı ve onu tasadduk etti” buyurdular.¹⁸

Asr-ı saadetteki harplerin her birinin İslam tarihi içerisinde ayrı ayrı ehemmiyeti olmakla birlikte Tebük Gazvesi ve öncesinde yaşananlar, -şartları ve zamanı itibariyle her türlü sıkıntıya rağmen- cihadın ve Allah yolunda infakın faziletini ifade etmektedir.

Bu gazve Hicret-i Nebeviyye'nin dokuzuncu senesinde Receb-i Şerif ayı içerisinde vuku' bulmuştur ve Rasul-i Ekrem (sallahu aleyhi ve sellem) Efendimizin bizzat iştirak ettikleri son gazvedir.

Bizans ordusunun Müslümanlarla savaşmak için hazırlık yaptığı haberi Resûlullâh (sallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e ulaşmış; Bunun üzerine sefer hazırlıkları yapılmış, ordu Tebük'e kadar gelmiş idi. Ancak Rumlar, otuz bin kişilik İslam Askerleri'nin karşısına çıkamamışlardı.

Tebük Gazvesi'ne Usret (Zorluk) Gazvesi, askerlerine de Ceyş-i Usret denir. Bu sefer esnasında meydana gelen hadiseler, Tevbe Sûresi'nin birçok Âyet-i Kerimesine nüzul sebebi olmuştur.

Yüz on yedinci Âyet-i Kerime'de (في ساعة الغزوة) buyurularak bu sefer “zorluk zamanı” olarak vasıflandırılmıştır. Zira Mü'minler bu seferde su, binek ve yiyecek bakımından son derece sıkıntı çekmişlerdi. Ayrıca sefer

¹⁷ El-Mu'cemu'l-Vesit

¹⁸ Sunen-i Nesâi, Bab-ü Cühdü'l-Mukill, h.2527; Yani birisi malının yarısını diğeri de malının bir kısmını tasadduk etmiş oldu

için hazırlık emredildiği zaman halk geçim darlığı içindeydi. Sıcaklar çok şiddetlenmiş, her tarafta kuraklık ve kıtlık hüküm sürmeye başlamış, hurma mahsulleri iyice olgunlaşmıştı. İnsanlar meyve ağaçlarının altında gölgelere sığınmak durumunda oldukları için, -açlık ve susuzluk çekecekleri, meşakkatli ve uzun bir sefer daveti karşısında- ağır davrananlar olmuştu.¹⁹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتَأْتَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ
أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ

“Ey İman edenler. Size ne oldu ki Allah yolunda nefer olun denildiği vakit, yere yapışıp ağırlaştınız? Yoksa Ahireti bırakıp dünya hayatına mı razı oldunuz? Hâlbuki dünya metâ’ı, Ahiret yanında, pek azdır.”²⁰ mealindeki Âyet-i Kerime ve devamındaki Âyet-i Kerimeler, mü’minleri bu hususta ikaz sadedinde nazil olmuştur.

Peygamber Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem) de mâlî durumları elverişli olanları, karşılığını ahirette görmek üzere askerlere yiyecek ve binek yardımında bulunmaya, orduyu teçhiz etmeye davet ve teşvik buyurmuştu. Bunun üzerine hali vakti yerinde olan Mü’minler, mükâfatını Allah (celle celalühü)’dan umarak, mal yükleyip getirmeye başladılar. Hatta bu hususta birbirleriyle yarışanlar dahi oldu. Hazret-i Ömer (r.a.) “Ebû Bekir (r.a.) vaktiyle beni geçtiyse ben de bu gün onu geçirim” buyurarak servetinin yarısını Rasûl-i Ekrem (sallallâhü aleyhi ve sellem)’e teslim etmiş; **“Ey Ömer! Ev halkına ne bıraktın?”**²¹ sorusuna “Servetimin diğer yarısını” cevabını vermişti.

Hazret-i Ömer (r.a.) şöyle anlatıyor: “Hazret-i Ebû Bekir, yanında bulunan malının tamamını getirdi. Sanki onu kendisinden bile gizliyor gibiydi. Yavaşça Resûlullâh (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz’e verdi. **“Ey Ebû Bekir! Ev halkına ne bıraktın?”**²² suali sorulunca, “Allah ve Rasûlünü bıraktım” cevabını verdi.

Ben de kendisine dedim ki “Vallahi Ey Ebû Bekir! Anam babam sana feda olsun. Allah yolunda hiçbir yarış yapmadık ki sen onda beni geçmiş olmayasın. Ben artık hiçbir şeyde seni geçemeyeceğim.”

¹⁹ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Tevbe Sûresi 38. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁰ Tevbe Sûresi, Âyet 38

²¹ Vâkıdî, Megâzî’l Vâkıdî, Tebük Gazvesi, c.3, s.991

²² Vâkıdî, Megâzî’l Vâkıdî, Tebük Gazvesi, c.3, s.991

Hazret-i Ömer (r.a.) servetinin yarısını getirdiği zaman, münafıklardan birisi "Sen bununla gösteriş mi yapıyorsun" deyince Hazret-i Ömer (r.a.) da şu cevabı vermiş: "Allah ve Rasûlüne ise evet! Başkasına ise hayır!"

Sahabe-i Kirâm Hazerâtı yüklerle mal taşımaya başladılar. Abdurrahman bin Avf, dört bin dirhemi getirip teslim edince aynı soruya muhatap olmuş ve "Dört bin dirhem de ev halkıma bıraktım" cevabını vermişti.

Bunun üzerine de (بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيمَا أَمْسَكْتَ وَفِيمَا أُعْطِيتَ) **"Allah (celle celalühü) senin getirip verdiğini de ev halkına bıraktığını da bereketlendirsın"**²³ duasına nail olmuştu.

Ebu Âkil (r.a.)'da bir ölçek hurmayı sırtlayıp Resûlullâh (sallallâhü aleyhi ve sellem)'e arz etmişti: "Yâ Rasûlallah! İki ölçek hurma karşılığında bütün gece sırtımda su çektim ve çalıştım. Yarısını ev halkım için bıraktım. Yarısını da Rabbimin rızasını kazanmak için getirdim" dediğinde aynı duaya o da nail olmuştu.

Hazret-i Osman (r.a.) İslam Askerleri'nin levazımatının üçte birini, hatta yarısını ve birçoklarının da erzakını, su içtikleri kapların ağız bağlarına ve askı iplerine varıncaya kadar temin etmiş; dokuz yüz elli deve, yüz at ve on bin dinar bağışta bulunmuştur. O da tekrar tekrar şu duaya nail olmuştu: **"Bu günden sonra yapacağı hiçbir şey ona zarar veremeyecektir. Ey Allah'ım ben Osman'dan razıyım. Sen de razı ol"**²⁴.

Bazı Müslümanlar getirdikleri bir deveyi -"Aranızda nöbetleşe binersiniz"- diyerek, bir veya iki fakir mücahide teslim etmiş, bazıları da bir miktar yiyecek getirip teslim etmişlerdi. Hatta kadınlar bile ellerinden gelen her türlü yardımı yapmaktan geri durmamışlardı. Fakir Müslümanlardan Ulbe bin Zeyd (r.a.) gece kalkıp namaz kılmış, "Ey Allah'ım bana nasib ettiğin şu bir parçacık malımı tasadduk ediyorum" şeklinde ağlayarak dua etmiş ve sabah Resûlullâh (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz'e geleerek "Ya Resûlullâh, Elimde sadaka verebileceğim bir şey yok. Şu bir parçacık malımı tasadduk ediyorum. Bundan dolayı beni üzen veya bana kötü söz söyleyen ya da benimle alay eden kimseye de hakkımı helal ediyorum." demişti. Aynı gün **"Allah sadakanı kabul etsin"**²⁵ duasına nail olan Hazret-i Ulbe (r.a.) ertesi gün bir münadinin kendisini aradığını işitmiş,

²³ Taberî, Tefsir-i Taberî, Tevbe Sûresi 79. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁴ Vâkidi, Megâzî'l Vâkidi, Tebuk Gazvesi, c.3, s.991

²⁵ Vâkidi, Megâzî'l Vâkidi, Tebuk Gazvesi, c.3, s.994

huzura varınca da şu müjdeyle ferahlamıştı; “Müjdelerim seni. Varlığım kudret elinde bulunan Allah’a yemin ederim ki, senin sadakan, zekâtlan kabul olunanların divan’ına yazıldı.”²⁶

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ الطَّائِفِيِّ، أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: خِدْمَةُ عَبْدٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ ظُلٌّ فُسْطَاطٍ، أَوْ طَرَوْقَةٌ فَخَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.

Hatem-i Tâi (r.a.) Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e “hangi sadaka en faziletlidir” diye sordu da Resûlullâh Efendimiz “Bir kulun Allah yolunda hizmeti, Allah yolunda gölgelenilecek bir kıl çadır veya binilecek uysal bir at (vermektir)” buyurdular.²⁷

MALİ CİHAD

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَزْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

“Müminler ancak o kimselerdir ki Allah’a ve Rasûlüne iman ettikten sonra şüpheye düşmeyip Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücadele etmektedirler.

İşte onlar sadıkların tâ kendisidir.”²⁸

Bu Âyet-i Celîlenin tefsirinde denilmiştir ki; “Mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda mücadele etmekte, yani Allah’a itaat yolunda her türlü zahmet ve meşakkate göğüs germektedirler. Mal ve nefisler ile mücadele, malî ve bedenî her türlü ibadete şamildir.”²⁹

Bazıları cihad kelimesini, sadece silahını eline alıp, teçhizatını kuşanıp harbe giderek düşman ile savaşmak manasında anlamaktadır. Cihad kelimesinin ifade ettiği bu mana cihadın nevilerinden sadece birisidir ve zahir en zor olanıdır. Bu cihad, bazen farz-ı kifâye, bazen de farz-ı ayın olur.

²⁶ Köksal, İslam Tarihi ve Hazret-i Muhammed, c.7 s.264-270 Hulusa

²⁷ Sünen-i Tirmizi, fi'l-Hidmeti fi sebilillah, h.1626

²⁸ Hucurat Sûresi, Âyet 15

²⁹ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Hucurat Sûresi 15. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَانَهُمْ بُنَيَانٌ مَرْصُورٌ

“Şüphesiz ki Allah, kendi yolunda bir birleri ile kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.”³⁰ meâlindeki Ayeti Celile tefsir ve izah edilirken;

أَمَّا حُكْمُ الْجِهَادِ فَهُوَ فَرَضٌ كِفَايَةٌ عَلَى الْمُسْتَطِيعِ بِالِاتِّفَاقِ إِذَا فَعَلَهُ
الْبَغْضُ سَقَطَ عَنِ النَّبَاتَيْنِ وَعِنْدَ النَّفِيرِ الْعَامِ وَهُوَ هُجُومُ الْعَدُوِّ يَصِيرُ فَرَضٌ
عَيْنٍ بِلَا خِلَافٍ

“Cihadın hükmü; bil-ittifak gücü yetenler üzerine farz-ı kifâyedir. Müslümanlardan bazıları yaptığı zaman diğerlerinden sakıt olur. Umumî seferberlik ilan edildiği zaman -ki düşman top yekûn hücum ettiği zaman- ise ihtilafsız farzı ayın olur”³¹ denilmektedir.

Bundan başka cihadın birçok çeşitleri vardır. Başta cihad-ı ekber olan nefsi emmare ile cihad, emri bi'l-maruf nehyi ani'l-münker vazifesini ifa edebilmek için lisan ile el ile yapılan cihad, Kur'ân-ı Kerimi okumak ve okutmak suretiyle yapılan cihad, kalem ile fikir ile cihad ve mallarımız ile yapılan cihad.

Nitekim Resûlullâh (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimiz;

جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَالسِّتَةِ

“Kâfirler ile mallarınız, nefisleriniz ve lisanlarınız ile mücadele ediniz.” buyurmuşlardır.³²

Bülûğu'l-Meram Şerhinde, bu Hadîs-i Şerîf şöyle izah edilmiştir; “Hadîs-i Şerîf mal, can ve dil ile mücadele etmenin vücûbuna (farziyyetine) delildir. Mal ile cihad: malı, mücahidlerin nafakası ve silahı gibi şeylere sarf etmektir. Can ile cihad ise, bilfiil küffarın karşısına çıkarak onlarla harp etmektir.”³³

Resûlullâh (sallallâhü aleyhi ve sellem) Efendimize “insanların en faziletli kimdir Ya Rasûlellah?” diye sorulunca;

³⁰ Saff Sûresi, Âyet 4

³¹ E. Hakkı Bursevî, Ruhul Beyan, Saff Sûresi 4. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

³² Hakim Nisâbüri, El-Mustedrek, Kitabu'l Cihad, h. 2427

³³ Askalâni, Subulu's-Selam, Cihadu'n-Nisa, h. 1178

مُؤْمِنٌ مُجَاهِدٌ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

“İnsanların en faziletlisi, nefsi ve malı ile cihad eden mümindir” buyurdular.³⁴

Seferberlik bazen de ilim ile olur. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur;
وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا
فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

“Bununla beraber mü’minlerin kâffesi birden toplanıp seferber olacak değildirler. Fakat her fırkadan bir taife toplansa da dinde fıkıh tahsil etseler ve döndükleri zaman kavimlerini inzar eyleseler. Gerek ki sakınırlar”³⁵

Bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde denilmiştir ki; “Binaenaleyh bu suretle dinde tefakkuh farz-ı kifaye’dir. Ve fisebilillâh cihaddan ma’dûddur... Her fırkadan bir kısmının cihada gitmesi, bir kısmının da tefakkuh ve inzar için kalması emrolunmuş. İlim ve hucet ile cidal, seyf ile cidalın asıl ve mebnası ve bi’setten maksud-i aslî olan cihad-ı ekberi teşkil edeceği anlatılmıştır.”³⁶

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) da: “İlim ve irşad seferberliği ile emir olunduk. Bir ailenin iki çocuğuna sahip olamadığı şu günde bu işin ehemmiyeti büyüktür.

Bu itibarla kısa ve kat’î usullerle elde edilen ilmin bidayetden itibaren irşad sahasında isti’mal edilmesi ve avamil okuyan talebenin dahi va’z u nasihatte bulunması icab eder” buyurmuşlardır.³⁷

Mal ile cihad, diğer bütün cihad nevilerinin temel unsurlarından birisidir. Yapılacak bütün cihad nevilerinin mükemmel olabilmesi malî cihadın mükemmel olarak yerine getirilmesine bağlıdır. Mali cihad olmazsa cihad çeşitlerini devam ettirmek güçleşir. Nitekim Cihad ile ilgili Âyet-i Kerîmelerde önce mal zikredilerek

وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ

“Mallarınızla cihad ediniz” buyrulmaktadır.

³⁴ Beyhaki, Sünenü’l Kübra, Bab-ü Fazl’i-Cihad, h.18496

³⁵ Tevbe Sûresi, Âyet 122

³⁶ Elmalılı, Hak, Dini Kur’ân Dili, Tevbe Sûresi 122. Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

³⁷ Ali Erol, Hatıratım, s.63

Büyüklerimiz; “Âyet-i Kerîmede bahsedilene herkes anlayamıyor. İşte canıyla koşmak tamam, ama malıyla koşmak nasıl oluyor? O malı Allah yolunda tasadduk etmekle oluyor. Tabi, ale'l-ittlak tasadduk etmek değildir. Bu devirde, doğru zamanda, doğru yerlere tam manasıyla bu dine hizmet edilen yerlere tasadduk etmek ifade ediliyor. Yoksa ale'l-ittlak rastgele bir yere değil.

Şöyle bir sual akla gelebilir; Zekâtını veren kişi malî cihadı da yerine getirmiş olur mu? Elbette ki olmaz. Fakat bu gün zekâtını vermekte bile zorlanan Müslümanlar bu bilgiden mahrumdurlar.

Zekâtını veren veya veremeyen Müslümanların tamamı, zekâtın farz olduğunu, İslâm'ın beş şartından birisi olduğunu bilir ve kabul eder, fakat malî cihadı Müslümanların çoğunluğu bilmemekte ve tabiatıyla vermemektedirler.

Hatta Müslümanların ekseriyeti, zekâtlarını tam olarak verirlerse, malî cihadı da yerine getirdiklerini zan etmektedirler ki, bu fevkalade yanlış bir düşüncedir.

Bu husustaki Âyet-i Celîle'ler, Hadisi Şerifler ve tefsirlerine bakıldığında malî cihadın da zekât gibi farz olduğu anlaşılmaktadır.

Zira Hazret-i Allah'ın: (وَأَتُوا الزُّكْرَةَ) “**Zekâtınızı veriniz.**” Emri olduğu gibi, (وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ) “**Mallarınız ve canlarınız ile Allah yolunda cihad ediniz.**” Emri de vardır.

Büyüklerimiz bu hususu şöyle ifade etmişlerdir; “Zekâtтан sonra malî cihad var, o da farz-ı ayındır. Bak şimdi buraya gelenlerin hepsi bizim kardeşlerimizdir, arkadaşlarımızdır, bize hüsn-i zan eden kardeşlerimizdir. Diğer Müslümanlarda gelir, hüsn-i niyetle gelenlere bunu öğretelim. Hüsn-i niyet sahibi olmayanlar ise: “bu da nereden çıktı? Bu kürsüden hocaefendi bir de malî cihad çıkarttı, Kur'an'da var mı böyle bir şey?” derler.

Var tabii ya! Senin öğrenemediğin şeyleri yok mu zannediyorsun? Senin öğrenemediğin daha ne kadar çok şeyler var Kuran-ı Kerimde. Çok... Öğreneceksin, öğrendikten sonra...

Malî cihad bu zamanda farz-ı ayındır. (وَجَاهِدُوا) emirdir. Emir vücup ifade eder. Eski zamanda malî cihad ve bedenî cihad farz-ı kifaye idi. Zira Müslümanlardan bir kısmının yapması diğerlerine kâfi geliyordu. Ondan dolayı farz-ı kifaye idi. Bu devirde farz-ı ayındır. Öyle zahiri ilim ile üç-beş

kelimelik zahirî ilim ile esrar-ı İlahiye'yi, ahkâm-ı Rabbaniye'yi, ahkâm-ı Kuraniye'yi tam biliriz zannetmesinler. Bilemezsiniz.” buyururlar.

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyurmuşlardır ki;

“Cephe bozuluncaya kadar harp (bütün cihad neveleri) insanlar üzerine farz-ı kifayedir. Cephe bozulduğu zaman yediden yetmişe kadar, kadın erkek herkese farz-ı ayn olur. O zaman kadın kocasından, köle efendisinden izin almadan cepheye koşar.”³⁸

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Gerek hafif gerek ağır hangi halde olursanız olun seferber olunuz ve mallarınız ve canlarınız ile Allah yolunda cihad ediniz. Eğer bilir iseniz bu sizin için daha hayırlıdır.”³⁹

Bu Âyet-i Kerîme'nin tefsirinde (انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا) “**Hıfafen ve sikalen koşup toplanınız.**” Gerek yeyni, gerek ağır hangi halde olursanız olunuz. Yani gerek kolay gelsin gerek zor, genç ve ihtiyar, bekâr ve evli, işsiz ve meşgul, fakir ve zengin, piyade ve süvari, ne halde olursa olsun az çok bir gücü kuvveti haiz olanlar hepiniz fevc nefer olunuz. (وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ) “**Mallarınız ve nefislerinizle cihad ediniz.**” Hem malen, hem nefsen, gücü olan ikisiyle de, yalnız malen gücü olan malıyla, yalnız nefsen gücü olan da nefsiyle gücü yetebildiği kadar cihad etsin. (ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ) “**Bu Allah yolunda cihada çıkmanız sizin için hayırlıdır.**” (إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) “**Eğer bilerseniz.**” Yani hayrı bilmek melekesine haiz iseniz bu böyledir. Bunun hakkınızda hayır olduğunu bilir, icra edersiniz” buyrulmuştur. ⁴⁰

Naklolunduğuna göre; Ebû Talha hazretleri Tevbe Sûresini okurken bu Âyet-i Celîle'ye gelince çocuklarına “Beni (cihada) hazırlayın” demiş. Onlarda çok ihtiyar ve hasta olan babalarına;

رَحِمَكَ اللَّهُ قَدْ عَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَدْ مَاتَ، وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ قَدْ مَاتَا، فَتَحْنُ نَعْرُؤُ عَنَّا

³⁸ Ali Erol, Hatıratım, s.91

³⁹ Tevbe Sûresi, Âyet 41

⁴⁰ Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Tevbe Sûresi 41. Âyet-i Kerîme'nin Tefsirinden

"Allah sana merhamet etsin, sen Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sel-lem) ile beraber harp ettin, o irtihal etti. Ebû Bekir ve Ömer (r.anhüma) ile beraber harp ettin, onlarda vefat ettiler. Şimdi biz senin yerine harp ederiz." Dediler. Hazret-i Talha: (لَا، جَهْرُونِي) "Hayır olmaz. Siz beni hazırlayın" dedi. Ve deniz harbine çıktı ve giderken denizde vefat etti. Onu defnedecek bir kara parçası bulamadılar. Aradan yedi gün geçtikten sonra defin edebildiler. Mübarek cesedi hiç değişmemiş idi.⁴¹

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

"Mallarını Allah yolunda sarf edenlerin durumu, her başağında yüz dâne olmak üzere yedi başak veren dânenin durumu gibidir. Allah dileğine kat kat verir. Allah'ın lütfü geniştir. O her şeyi bilendir."⁴²

"Diğer iyiliklere karşılık Allah, (celle celalühü) bire on vaad ettiği halde kendi malını sarf ederek cihad edenlere en az bire yedi yüz ecir vaat buyurmuştur."⁴³

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ تَأْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Ey o bütün iman edenler! Size öyle bir ticaret göstereyim mi? ki sizleri elim bir azâbdan kurtarır. Allah ve Rasulüne iman edip mallarınız ve canlarınızla Allah yolunda mücadele eylersiniz, bu sizin için çok hayırlıdır, eğer bilir iseniz".⁴⁴

لَكِنَّ الرُّسُولَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

⁴¹ İ. Hakkı Bursevi, Ruhul'-Beyan, Tevbe Sûresi 41. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

⁴² Bakara Sûresi, Âyet 261

⁴³ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Sûresi 261. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁴⁴ Saff Sûresi, Âyet 10-11

“Lakin Peygamber ve yanındaki müminler mallarıyla ve canlarıyla cihad ettiler. Bunları görüyor musun? Bütün hayırlar işte onlar içindir. İşte bunlar felaha erenlerdir.”⁴⁵

Ebü Bekir Cessas’ın Ahkâm-ı Kur’an’da zikrettiği üzere; Malî cihad iki suretle olur. Birisi malını harpte kendisine lâzım olacak hayvan, silâh, âlât ve edevat, erzak ve saire gibi levazım ve mühimmatı harbiyyeye sarf etmek, birisi de sair mücahidlere ve onların teçhizatına sarf etmektir... Ve binaenaleyh o iki vecihle bu uğurda mal sarf etmek de malen cihada dâhildir.”⁴⁶

Peygamber Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem) bir hadisi şeriflerinde;

مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْرِ الْغَازِي شَيْئًا

“Kim Allah yolunda bir gâziyi teçhiz ederse, o kimse için gâzinin ecrinden hiçbir şey noksanlaştırılmaksızın gazinin ecrinin misli vardır” buyurmuşlardır.⁴⁷

عَنِ ابْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: « مَنْ أَطْلَلَ غَازِيًا أَظْلَلَهُ اللَّهُ، وَمَنْ جَهَّزَ غَازِيًا حَتَّى يَسْتَقِيلَ كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ، وَمَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

Ömer ibnü’l-Hattâb (r.a) Resûlullâh Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem)’in “**Kim bir gaziyi bir gölgede gölgelendirirse Allah da onu gölgelendirir. Kim bir gaziyi teçhiz ederse o gazinin ecrinin misli o kişi içinde olur. Kim Allah rızası için bir mescit bina ederse Allah da onun için cennette bir ev bina eder**” buyurduğunu işittim.”⁴⁸

Büyüklerimiz bir defasında Kabataş civarından geçerlerken tramway yolunun ortasında bulunan bir kabri işaret ederek buyurmuşlardır ki; “Burada medfun olan zat Çizmecî Başî Mahmut efendidir. Buradan geçerken bizden selam bekler. Bu çizmecî başî ne yapmış biliyor musun? O zatın tek

⁴⁵ Tevbe Sûresi, Âyet 88

⁴⁶ Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Tevbe Sûresi 41. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁴⁷ Sünen-i İbn-i Mace, Bab-ü Men Cehheze Gaziyen, h.2759

⁴⁸ Fâkihî, Ahbar-ı Mekke, c.3, s.180

vazifesi Hazret-i Fatih sefere çıkacağı zaman çizmelerini hazırlamamış. Ben bunu buradan geçerken hiç unutmam hep hatırlarım. Bir çizme hazırlayarak bu derecelere nail olduysa, bugün hocalarımızı ve talebelerimizi teçhiz eden ihvanımız kim bilir ne derecelere nail olur. Buradan anlayın”

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) ders aralarında talebelerine şu kıssayı hikâye etmişlerdir. “İstanbul Karagümrük’te üçbaş ismi ile maruf zât tarafından yaptırılıp kendi ismini taşıyan Medrese’nin açılış merasiminde Hazret-i Halid’i ziyaretten gelen padişah ikinci Mustafa da iştirak eder. Merasiminden sonra bânisi olan zâta hitaben; “Herkes dört başı bir kuruşa tıraş ederken, senin cimrilik yaparak üç başı bir kuruşa tıraş ettiğin ve bahilliğin bana kadar ulaştı. Şu hale göre bu kadar parayı buraya nasıl harcadın?” sualine karşı “Şevketlim! Paralarımı çok sevdiğimden ahirette de benimle beraber olsunlar diye buraya harcadım” demiştir.⁴⁹

Âyet-i Celile’de Mevla’mız, kâidler (oturanlar) ile mücahidlerin, mazeretsiz olarak hizmetten geri duranlar ile mahıyla-canıyla hizmet edenlerin derecelerinin müsavi olmadığını beyan buyurmaktadır;

MALÎ CİHADIN MİKTARI

Malî cihad da hudut yoktur. Malî cihadın miktarını, cihad edenlerin ihtiyacına göre Emîrî’l-Müminin tesbit eder.

İmâm Serahsî hazretleri, Mabsut isimli eserinde;

فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي بَيْتِ الْمَالِ مَالٌ وَمَسَّتِ الْحَاجَةُ إِلَى تَجْهِيزِ الْجَيْشِ لِيَذُبُوا
عَنِ الْمُسْلِمِينَ فَلَهُ أَنْ يَحْكُمَ عَلَى النَّاسِ بِقَدْرِ مَا يُحْتَاجُ إِلَيْهِ لِذَلِكَ لِأَنَّهُ مَأْمُورٌ
بِالنَّظَرِ لِلْمُسْلِمِينَ وَإِنْ لَمْ يُجْهَزِ الْجَيْشُ لِلدَّفْعِ ظَهَرَ الْمُشْرَكُونَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ
فَيَأْخُذُونَ الْمَالَ وَالذَّرَارِيَّ وَالنَّفُوسَ فَمِنْ حُسْنِ التَّدْبِيرِ أَنْ يَتَحَكَّمَ عَلَى أَرْبَابِ
الْأَمْوَالِ بِقَدْرِ مَا يُحْتَاجُ إِلَيْهِ لِتَجْهِيزِ الْجَيْشِ لِيَأْمَنُوا فِيمَا سِوَى ذَلِكَ

“Eğer Beytü’l-Mal’de (mücahidlere yetecek kadar) mal olmaz, Müslümanlara gelecek sıkıntıları def etmek için askerlerin teçhizine ihtiyaç meydana gelirse, Emîrû’l-Müminin’e, cihad için lazım olduğu miktarda insanlar

⁴⁹ Ali Erol, *Hatıratım*, s.110

üzerine malî cihad ile hükmetmek vardır. Çünkü Emîru'l-Müminîn, Müslümanları gözetmek ile memur ve vazifelidir. Şayet müşriklerin galebesini def etmek için mücahidleri teşhiz etmese, müşrikler galip gelerek Müslümanların canlarını, mallarını ve zürriyetini alırlar. Binaenaleyh bu gibi felaketlerden emin olmaları için mücahidlerin teşhizine ihtiyaç duyulan kadar mal sahipleri üzerine tahakküm etmesi yani cebren onlardan bu miktarı alması en güzel tedbirdir." buyurmuştur.

Cerîr bin Abdullah hazretleri anlatıyor;

"Hazreti Muaviye, Kûfe halkına, askerlerin teşhizine olan ihtiyaç kadar mallarından alınması ile hükmetti. Fakat hazreti Cerîr ve çocuklarını bu hükümden istisna etti. Çünkü Resûlullâh Efendimiz hazreti Cerîr'e mahabbet ve vakar gösterir idi. Hatta hazreti Cerîr bu durumu: (مَا نَظَرُ إِلَى الْأَتَشِمِ) "Resûlullâh Efendimiz bana ne zaman baksa mutlaka tebessüm buyururdu" diye ifade etmiştir. İşte bu sebepten hazreti Cerîr ve çocuklarını bu hükümden istisna ederek onlara minnette bulundu.

Cerîr (r.a.) ise; mal ile cihadda müminin hayır ve tâatlerde önde olması sebebiyle tevkîre (mahabbet ve vakara) müstehak olması ve sevap manası bulunduğunu bildiği için bu minneti kabul etmedi. (لَا تَقِيلُ ذَلِكَ وَتَكُنْ نَجْعَلُ أَمْوَالَكَ لِلْعَارِي) "Biz bu hükmü kabul etmeyiz ve mallarımızı (diğer Kûfe halkı gibi) gazilere veririz" buyurmuştur.⁵⁰

Büyüklerimiz "Malî cihadı en aşağı zekât kadar vermek lazımdır. Ama onun hududu yok. Sahâvet ehli (cömertler), zekâtının bir misli, iki misli, üç misli -verebildiği kadar- malî cihad verebilir. En aşağı zekât kadar malî cihad vermek lazımdır...

Müslümanların bu tarafı çok zayıf, paraya gelince elleri paraya gitmiyor, elleri keseye gidemiyor, korkuyor. Ama Ayetler çok ağırdır. Daima istife, kasaya yerleştirip de kazandığı paraları kardeşlerinin yanına gönderip istife atanlara, ahirette ateş bütün bedenlerini sardığı zaman (هَذَا مَا كُتِرْتُمْ لِأَتَشِيكُمْ) "işte bunlar dünyada iken istife koyduğunuz, kasalara yerleştirdiğiniz paralarınızdır" denilecektir. Binaenaleyh bundan kurtulmak için, servet ehlinin zekât ve malî cihadını vermesi lazımdır.

Cenâb-ı Hak sana ihsan ediyor. Niçin servetinin bir miktarını Allah yolunda vermiyorsun? Niye harcamıyorsun? ... (başka şeylere para var)... Zekâta, malî cihada gelince yok! Sonra felaket olur; öteki âleme hesap

⁵⁰Serahsî, El-Mebsût, Kitabü's Siyer, c.10, s.21

bırakmamaya gayret ediniz. Allah'ın emirlerini mümkün mertebe yerine getirmeliyiz.” buyururlar.

Yahya bin Muaz Hazretleri “Para akrep gibidir, eğer onu elinde usulüne göre tutamayacaksan sakın tutma. Aksi halde seni ısırır zehiri ile öldürür.” buyurunca “Usulüne göre tutma nedir.” dediler, cevaben “Kişinin helal yoldan kazanıp yerine infak etmesidir.” buyurdular.⁵¹

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri başka bir mektubunda şöyle buyuruyorlar:

وَمَتَاعُ الدُّنْيَا مَتَاعُ الْغُرُورِ وَتَرَبَّثْتُ عَلَيْهِ الْمُعَامَلَةُ الْأَخْرَوِيَّةُ وَالْأَبَدِيَّةُ فَإِنْ تَيَسَّرَتْ مُتَابَعَةُ سَيِّدِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ الْمَغْدُودَةِ فَالْنَّجَاةُ الْأَبَدِيَّةُ مَرْجُوءَةٌ وَإِلَّا فَخَسَارَةٌ فِي خَسَارَةٍ كَأَيْنَا مَنْ كَانَ وَأَتَى عَمَلٍ عَمَلُهُ مِنَ الْخَيْرِ

وَحُصُولُ ذُلَّةٍ تِلْكَ الْمُتَابَعَةُ الْعَظْمَى لَيْسَ بِمَوْقُوفٍ عَلَى تَرْكِ الدُّنْيَا بِالْكَلْبِيَّةِ حَتَّى يَكُونَ عَسِيرًا بَلْ إِذَا أُدِيتَ الزَّكَاةُ الْمَفْرُوضَةُ مَثَلًا فَلَهُ حُكْمُ التَّرَكِّ فِي عَدَمِ وُضُولِ الْمَصْرَةِ فَإِنَّهُ لَا صَرَرَ فِي الْمَالِ الْمُرَكَّبِيِّ فَمُعَالَجَةُ دَفْعِ الصَّرَرِ عَنِ الْمَالِ الدُّنْيَاوِيِّ إِخْرَاجُ الزَّكَاةِ وَإِنْ كَانَ التَّرَكُّ الْكُلِّيُّ أَوْلَى وَأَفْضَلُ مِنْهُ وَلَكِنَّ أَدَاءَ الزَّكَاةِ يَقُومُ مَقَامُهُ

“Dünya malı aldatma aletidir. Uhrevi ve ebedi muamele o mala göre gerçekleşecektir. Eğer bu sayılı günlerde öncikilerin ve sonrakilerin Efendisi'ne tabi olmak mümkün olursa ebedi kurtuluş ümid edilir. Yoksa kim olursa olsun ve hangi hayır işini işlerse işlesin, hüsrân içinde hüsrân vardır. Resûlullâh'a (sallallahü aleyhi ve sellem) uymak şerefine kavuşmak, dünyada olan her şeyden yüz çevirmeye bağlı değildir ki zor olsun. Eğer farz olan zekât verilir ise, (o kimse için) zarar gelmemesi hususunda dünya mallarının hepsini terk etmiş hükmü vardır. Çünkü zekâtı verilen malda zarar yoktur. Dünya malından zararı def' etmenin ilacı, o malın zekâtını vermektir. Malın hepsini terk ederek (Allah yolunda vermek) evlâ ve efdal olsa da zekâtını vermek hepsini terk makamına kaim olur.”⁵²

⁵¹ Zübdetül Ehadis Tercümesi, İmâm Gazalî, s.408

⁵² İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.165

أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُبَايِعَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ، فَاسْتَرْطَ عَلَيَّ «تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَتُصَلِّيُ الْخُمْسَ، وَتُصُومُ رَمَضَانَ، وَتُؤَدِّي الزَّكَاةَ، وَتُحِجُّ الْبَيْتَ، وَتُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَمَّا اثْنَتَانِ فَلَا أُطِيقُهُمَا، أَمَّا الزَّكَاةُ فَمَالِي إِلَّا عَشْرُ ذَوْدٍ، هُنَّ رُسُلٌ أَهْلِي وَحُمُولُهُمْ وَأَمَّا الْجِهَادُ فَيَزْعُمُونَ أَنَّهُ مِنْ وَلِيٍّ، فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ، فَأَخَافُ إِذَا حَضَرَنِي قِتَالٌ كَرِهْتُ الْمَوْتَ، وَخَشَعْتُ نَفْسِي، قَالَ: فَقَبِّضْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ ثُمَّ حَرِّكْهَا ثُمَّ قَالَ: «لَا صَدَقَةَ وَلَا جِهَادَ فِيمَ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ؟» قَالَ: ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَبَايَعُكَ فَبَايَعَنِي عَلَيْهِنَّ كُلِّهِنَّ

Beşir İbn-i Hasasiye es Sedûsi (r.a) anlatıyor: Kendisine biat etmek için Peygamber Efendimiz (saallahü aleyhi ve sellem)'in yanına geldim. (Biatimi kabul etmesi için) Allah (celle celâlühü)den başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve rasûlü olduğuna şehadet etmemi, namaz kılmamı, zekât vermemi, hac yapmamı, Ramazan ayında oruç tutmamı ve Allah yolunda cihad etmemi bana şart koştı. (Bu şartlar karşısında) ben de şöyle dedim: “Ya Rasûlellah iki şart (olan cihad ve zekât'tan başka diğer bütün şartları kabul ediyorum.) Allah'a yemin ederim ki bu iki şartı yerine getirmeye gücüm yetmez. Zekât; Allah'a yemin ederim ki, benim on (kadar) devam vardır. Bunlar da ailemin ihtiyaçlarını karşılayacak malları ve binekleridir. Cihad; Çünkü sahabiler harbden fırar eden kişinin Allah'ın gadabı (ve azabına) uğrayacağına inanıyorlar. Ben, harbe iştirak eder de sonra ölümden ürkererek nefsime boyun eğip (kaçmaya yeltenirsem durumumun ne olacağından) korkuyorum. Bu sözlerinden sonra Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beşir'in elini tuttu, salladı ve şöyle buyurdu;

(Ya Beşir!) Cihad yok, zekât (sadaka) yok. Peki, bu durumda ne ile Cennet'e gireceksin? Bunun üzerine dedim ki;

Ya Rasûlellah! Size biat ediyorum, bu şartların tamamı üzerine benim biatimi kabul ediniz.”⁵³

⁵³ Hâkim Nisâbü'rî, El-Müstedrek, Kitâbü'l-Cihâd, h.2421

Büyüklerimiz buyurmuşlardır ki; “Tabiri caiz ise Cennetin çöplükleri de var. Gece kondu mahalleleri de var. Hatta Hazret-i Üstâzımız bir zat için söylemiş idi; “Eh! Falanca zât da Cennete girer amma, Cennetin çöplüklerinde, gecekondu mahallelerinde dolaşırır” buyurmuşlardı. Bilhassa Hazreti Allah buhülden Ümmet-i Muhammed’i muhafaza buyursun. Buhül, cimrilik çok fena. Onun için Resûlullâh Efendimiz: (الْبَحِيلُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ وَكَأَنَّ رَأْسَهُ) “Bahîl (cimri) zâhid bile olsa cennete giremez”⁵⁴ buyurdu. Ne demek? Yani Cennete girebilmek için o buhlûnün cehennemde biraz yanması lazım. Cehennemde bahillîğinin temizlenmesi lazım ki, ondan sonra cennete girebilsin. Girecek amma o buhül hastalığı, cimrilik hastalığı biraz orada yanacak, temizlenecek, temizliğe tabi tutulacaktır” buyururlar.

⁵⁴ Z. Sunguroğlunun Notları, s. 82

HAC VE UMRE İBADETİNİN FAZİLETİ

Hac kelimesi lügatte muazzam bir şeye kastetmek, ziyaret etmek demektir.¹ Şer'i Şerif istilâhında ise;

زِيَارَةُ مَكَانٍ مَخْصُوصٍ فِي زَمَانٍ مَخْصُوصٍ بِفِعْلِ مَخْصُوصٍ

Hususi vakitte hususi bir fiil ile hususi mekânı (beytullahı) ziyaret etmektir.² Hususi vakit, tavaf-ı ziyaret ve Arafat'taki vakfe zamanı; hususi fiil, vakfe ve tavaf; hususi mekân da Kâbe-i Muazzama ve Arafat'tır.

Hac İslâm'ın beş temel esasından birisi olup şartlarını taşıyanlar için ömürde bir defa yapılmak üzere farz-ı ayn bir ibadettir. Haccın farziyeti Âl-i İmrân Sûresinin 97. Âyet-i Kerimesi ile sabittir.

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا...

"Oraya yol bulabilen insana, Allah için Kâbe'yi hac etmesi gereklidir..."³ buyrulmuştur.

Âyet-i Kerîmede geçen "yol bulabilmek" ten maksadın "azık ve binek" olduğu Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından izah edilmiştir.⁴

İbadetler üç kısma ayrılırlar. Bazıları sadece bedenidir, namaz ve oruç gibi. Bazıları sadece mâlidir, zekât gibi. Bazıları ise hem bedeni hem de mâli ibadettir, hac gibi.⁵

Hac ibadetinin mâli ciheti bulunduğu için hacca gidip dönünceye kadar kendisinin ve ailesinin nafakasından, mesken, elbise gibi zaruri ihtiyaçlarından fazla olarak zâd ve râhile (gidip gelmesine imkân sağlayacak binek ve masraflarını karşılayacak kadar malının) bulunması şart kılınmıştır.

¹ Curcâni, Et-Ta'rifât

² Molla Husrev, Dureru'l-Hukkâm, Kitâbu'l-Hac

³ Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 97

⁴ Sünen-i İbn-i Mâce, Kitâbu'l-Menâsik, h.2897

⁵ Ez-Zebidi, El-Cevheretu'n-Neyyire, Kitâbu'z-Zekât

Yine bedenî ciheti bulunduğu için de akıllı olmak, hür olmak, Müslüman olmak, sıhhatli olmak gibi şartlar kılınmıştır.⁶

Hac ömürde bir defa eda edilmek üzere farz kılınmıştır. Zira hacın farz olmasının sebebi Beytullah'ın (Kâbe-i Muazzama'nın) mevcudiyetidir.⁷ Bu mukaddes mekânı ziyaret için Hazret-i Allah'ın emri ile hac farz kılınmıştır. Sebebe tekerrür etmediği için (Beytullah'ın tekrarı mevzu bahis olmadığı için) hacın farziyeti de tekerrür etmez. Mükellef olan kimsenin ömründe bir defa hac etmesiyle bu farz yerine getirilmiş olur.⁸

Hac ibadetinin edası hususunda ihtilaf olunmuştur. İmâm-ı Ebû Yûsuf hazretleri Hac ibadetinin fevrî olduğunu, yani farz kılındığı zaman hemen eda edilmesi icab ettiğini ifade etmişlerdir. Hatta üzerine farz olduktan sonra tehir edilecek olsa kişinin günahkâr olacağına hükmetmiştir. Ancak her ne kadar tehir sebebiyle günahkâr olsa da ne zaman eda ederse etsin üzerindeki farzı yerine getirmiş olur, kazaya kalmaz demiştir.

İmâm Muhammed hazretleri ise ömürde bir defa olarak farz kılınması cihetiyle geciktirilmesinde bir beis görmemiştir. Ancak geciktirdikten sonra eda edemeden vefat ederse mes'ûl olacağını beyan etmiştir.

Her iki görüşte de ömrün her hangi bir vaktinde yapılması suretinde hac ibadeti eda olarak yerine gelmiş olur.⁹

Hac hicretin dokuzuncu yılında farz kılınmıştır. Bu sene Resûlullâh Efendimiz tarafından Hazret-i Ebû Bekir (r.anh) Hac Emiri tayin buyurulmuştur. Hicretin onuncu yılında da Peygamber Efendimiz Mekke-i Mükerreme'ye gelerek hac farzasını yerine getirmiştir.¹⁰

HACCIN FAZİLETİ

سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّ الْعَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: إِيْمَانٌ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ. قِيلَ ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. قِيلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: حَجٌّ مَبْرُورٌ.

⁶ Molla Husrev, Dürerü'l-Hukkâm, Kitâbü'l-Hac

⁷ Molla Husrev, Mirkâtü'l-Vusûl, c.2, s.551

⁸ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.380

⁹ Molla Husrev, Mirkâtü'l-Vusûl, c.1, s.95-96

¹⁰ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.380

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "En faziletli amel hangisidir?" diye soruldu. "Allah ve Rasûlü'ne iman etmektir." buyurdu. "Sonra hangisidir?" denildi. "Allah yolunda cihad etmektir." buyurdu. "Sonra hangisidir?" denildi. "Mebrur olan hacdır." buyurdu.¹¹

Mebrur, makbul demektir. Hacc-ı mebrur: günah ve isyan karıştırılmamış hac demektir. Bir hacın mebrur olmasının alameti, hacca gitmeden önceki halinden daha hayırlı bir hal ile dönmesi ve ma'siyetlerden uzaklaşmasıdır.¹²

Rasûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır;

مَنْ حَجَّ لِلَّهِ فَلَمْ يَزُفْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.

"Kötü söz söylemeden ve büyük günah işlemeyen Allah için hacceden kimse, annesinden doğduğu günde olduğu gibi günahsız olarak (evine) döner."¹³

Enes bin Mâlik (r.a.) anlattı: Rasûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte Mescid-i Hayf'da¹⁴ oturuyordum.

Ensar'dan bir kişi ve Sakîf kabilesinden bir kişi gelip Peygamber Efendimize (sallallâhu aleyhi ve sellem) selam verdiler: "Yâ Rasûlallah! Bazı şeyler sormaya geldik" dediler. Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Dilerseniz suallerinizin cevabını siz sormadan haber vereyim. Dilerseniz ben susayım, siz söyleyin" buyurunca "Siz haber verin yâ Rasûlallah, imânımız artsın" dediler.

Ensârî olan Sakafî'ye: "Buyur, Resûlullâh'a sor" dedi. Sakafî de ona: "Bilakis sen sor. Muhakkak ben senin -İslâm'a hizmetlerinden ötürü- kadr ü kıymetini bilenlerdenim" dedi. Bunun üzerine Ensârî zât: "Bana suâlimi ve cevâbını bildir Yâ Rasûlallah" dedi. Peygamber Efendimiz buyurdular ki:

"Beytullâh'ı ziyaret niyetiyle evinden çıktığındaki sevâbı, tavaftan sonra kıldığın iki rek'atı, Safâ ve Merve arasında sa'yı, Arafat'da vakfeyi, şeytan taşlamayı, kurbanı, başını tıraş etmeyi, ziyaret tavâfını ve bunların sevabını soracaksın."

¹¹ Sahih-i Buhârî, Hac, h.1447

¹² Mehmet Zihni, Nimet-i İslam, s.1135

¹³ Sahih-i Buhârî, Hac, h.1424

¹⁴ Mescid-i Hayf: Mina'da Peygamber Efendimizin Vedâ haccında çadır kurduğu ve cemaate namaz kıldırıldığı yerdir

Ensârî: “Seni hak Peygamber olarak gönderen Allah hakkı için bunları sormaya gelmiştim” dedi. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona buyurdular ki: “Eviden Beytullâh’ı ziyâret niyeti ile çıktığında devenin her adımında Allâhü Teâlâ sana bir sevap yazar, bir günâhı siler, bir derece yükseltir. Tavaftan sonraki iki rek’at namazla İsmâil Aleyhisselâm neslinden bir köle âzâd etmiş gibi olursun. Safâ ve Merve arasında sa’y etmekle yetmiş köle âzâd etmiş gibi olursun. Arafat’ta vakfeye gelince; Allâhü Teâlâ o vakit dünyâ semâsına rahmetiyle tecelli eder, meleklerine sizinle övünür ve “Şunlar kullarımdır, rahmet ve mağfiretimi umarak derin vâdilerden saçları dağınık ve toz içinde bana geldiler, onların günahları kumların adedince yahut denizlerin köpüğü kadar da olsa bağışladım. Ey kullarım, bağışlanmış ve dilediklerinize şefâat hakkı verilmiş halde Arafat’tan ininiz.” buyurur.

“Mina’da şeytan taşlamaya gelince attığın her taş seni cehenneme götürecektir büyük bir günâhına keffâret olur. Kestiğin kurbanın mükâfâtını Rabb’in senin için -kıyâmet gününe- saklar. Saçından kestiğin her bir kıl için bir sevap yazılır, bir günâhın bağışlanır.” Ensârî: “Yâ Rasûlallah, eğer günahlarım bundan az ise?” dedi. Buyurdular ki: “Öyleyse fazla kalan sevaplar senin için muhâfaza olunur. Bunlardan sonra Beytullâh’ı (Ka’be’yi) artık günahsız olarak tavaf etmiş olursun. Bir melek gelir, elini sırtına koyar ve ‘Geleceğin için amel işle. Geçmiş bütün günahların bağışlanmıştır.’ der.”

Daha sonra Sakîf kabilesinden gelen zât: “Yâ Rasûlallah, benim suâlîmi ve cevâbını bildir” dedi. Peygamber Efendimiz ona şöyle buyurdu:

“Sen namazdan sormaya geldin. Abdest alırken yüzünü yıkadığında günahların göz kapaklarından uçlarından, kirpiklerinden dökülür. Ellerini yıkadığında günahların ellerinin tırnaklarından dökülür. Başını mesh ettiğinde günahlar başından dökülür. Ayaklarını yıkadığında günahların ayaklarının tırnaklarından dökülür.

Sonra namaza durduğunda Kur’ân-ı Kerim’den sana kolay gelemini okursun. Sonra rûkûa vardığında dizlerini ellerinle sıkıca kavra, parmaklarının arasını aç, mutmain oluncaya kadar rûkûunu kâmil yap. Sonra secde ettiğinde mutmain oluncaya kadar yüzünü secdede tut. Gecenin evvelinde ve âhîrinde (nâfile) namaz kıl.”

Sakafî zât: "Gecenin tamamını namaz ile ihyâ etsem ne buyurursunuz?" dedi,

"O zaman sana yakışanı yapmış olursun" buyurdular.¹⁵

Büyüklelerimiz; الْحَجُّ الْمُبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ Hadis-i Şerifini naklederek şöyle izah etmişlerdir; ¹⁶

Hadis-i Şerif'te buyuruluyor ki: الْحَجُّ الْمُبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ **"Umre, bir umreden diğer bir umreye kadar -iki umre arasında- vaki' olan küçük günahlara kefarettir."**

وَالْحَجُّ الْمُبْرُورُ **"Onun mükâfatı, hacc-ı mebrûrın mükâfatı ancak cennettir."**

Tabii hacc-ı mebrûrın tarifi var, bazı hususiyetleri var, şartları var. (أَنَّ) "Öyle bir hacdır ki" (وَقِيَّتْ أَحْكَامُهُ) "Hükümlerine vefa gösterilmiştir, riayet olunmuştur" (فَوَقَعَ مُوَافَقًا لِمَا طَلَبَ مِنَ الْمُكَلَّفِ عَلَى الْوُجُوهِ الْأَكْمَلِ) "Ekmel vecih üzerine, mükellefin kendinden talep olunan şeye muvafık olarak ekmel vecih üzerine vaki' olan, yerine getirilen hacdır."¹⁷

"Ekmel vecih" deyince onun altını çizmek lazım. Dikkat etmek lazım. Mükellefin kendisinden talep edilen şeyi ekmel vecih üzerine yerine getirebilmesi... Şartlarına, hükümlerine, ahkâmına vefa gösterilen öyle bir hacdır ki onun ekmel vecih üzerine olabilmesi için ekmel Zâtın himmet ve teveccühü lazımdır ki ekmel vecih üzerine müyesser olsun. İşte bizler de onun için bu hizmeti yapıyoruz. Bu topluluk bu ibadetin ekmel vecih üzerine yerine getirilebilmesi için ekmel Zâtın eliyle, himmetiyle, teveccühüyle bu gayretin içerisinde. Cenâb-ı Hak muvaffak eylesin.

Yine Büyüklelerimiz (وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمَّا) Âyet-i Kerimesini naklederek şöyle izah etmişlerdir; (وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمَّا) Âyet-i Celile'de: **"O vakit beyt-i Şerifi dönüp varılabilecek bir sevapgâh ve daru'l-emân kıldık"**¹⁸ buyuruyor Mevlamız. (مَثَابَةً لِّلنَّاسِ) "İnsanlar için bir sevapgâh ve" (وَأَمَّا) "Daru'l-emân kıldık beyt-i Şerifi" buyuruluyor.

İbn-i Abbâs Hazretleri buyuruyor ki: (أَنَّهُ لَا يَنْصُرُهُ عَنْهُ أَحَدٌ) **"Hiçbir kimse yoktur ki"** (أَخَذَ) **"Hiçbir zât yoktur ki"** (إِلَّا وَهُوَ يَتَمَنَّى الْعَوْدَ إِلَيْهِ) **"Oradan ayrıldık-tan sonra oraya gitmeyi temenni etmesin. Mutlak temenni eder."**

¹⁵ Fâkihî, Ahbâr-ı Mekke, Zikru Telbiyeti'l-Hâc

¹⁶ Musned-i Ahmed, h. 15701

¹⁷ Mir'âtu'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâtî'l-Mesâbih, Mezkûr Hadis-i Şerifin Şerhinden

¹⁸ Bakara Sûresi, Âyet 125

¹⁹ Dîmeşki, El-Lubâb fi Ulûmi'l-Kitâb, Bakara Sûresi 125. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

Allâhü Teâlâ, İbrahim (aleyhisselâm)'a, Ka'be-i Muazzamayı inşâ etmeyi ve insanları hacca davet etmesini emir buyurdu. İbrahim (aleyhisselâm) "Ya Rabbi! Buna sesim yetmez." dedi. Hazret-i Allâh: "Sen davet et, duyurmak bize âittir." buyurdu. Bunun üzerine Hazret-i İbrahim, Ebû Kubeys dağına çıkıp baktı ve bütün yeryüzünün, dağların, taşların, ovaların, kara ve denizlerin, insan ve cinlerin gözünün önünde toplandığını gördü. İki parmağını kulaklarına koyarak doğruya, batıya, kuzey ve güneye doğru dönerek şöyle seslendi: "Ey insanlar! Beytül-Atîk'i (Ka'be'yi) ziyaret etmek sizlere farz kılındı, Rabb'inizin dâvetine icâbet edin, gelin."

İbrahim (aleyhisselâm) zamanından günümüze kadar orayı ziyaret etmeye muvaffak olanlar, onun bu dâvetine "Lebbeyk Lebbeyk!" diyenlerdir. Bir kimse, o vakit İbrahim (aleyhisselâm)'ın dâvetine kaç kere "Lebbeyk" diyerek cevap vermişse o kadar orayı ziyaret etmek nasib olur.²⁰

Büyüklerimiz İbrahim (aleyhis'-selam)'ın duası ile alakalı; Cenâb-ı Hak Sure-i İbrahim'de buyuruyor ki: (فَاعْمَلْ أُنثَىٰ مِّنَ النَّاسِ تُهْوَىٰ إِلَيْهِمْ) "**Bundan böyle insanların bazısının, birtakımının kalplerini onlara doğru akıt**"²¹ Cenâb-ı Hak bu duayı kabul buyurmuş. Hazreti Kur'an'da zikrediyor. O dua kabul olmuş. İşte insanların bir kısmının kalpleri, gönülleri onlara doğru akıyor. Eğer ki (أُنثَىٰ مِّنَ النَّاسِ) değil de (أُنثَىٰ النَّاسِ) diye izafet tarikiyle olsaydı -cemî muarraf, elfâz-ı âmm değil mi?- bütün insanlara şâmil olurdu. O zaman da izdihamdan biz yer bulamazdık. Her şeyde bir hikmet var. Cenâb-ı Hak insanların bir kısmının kalplerini oraya doğru akıtıveriyor. İbrahim (a.s.)'ın duasını kabul eylemiş. Daim eylesin.

Cenâb-ı Hak bu hizmeti hakkıyla, ekmel vecih üzerine yapabilmeye muvaffak eylesin. Ekmel vecih üzerine ki işte Mühr-i Süleyman ile mühürlenmesi lazımdır. Bunun gayreti içerisindeyiz. Cenâb-ı Hak daim eylesin.

Büyüklerimiz bu hizmetin hakkıyla yerine getirilmesi ile alakalı olarak buyurmuşlardır ki; "Hac için götürdüğünüz insanlara en küçük gibi görünen Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akidesini; rükunlarına kadar, farzlarını, vaciplerini, sünnetlerini, müstehaplarını yerine getirmek ve bu vazifeyi la-yıkıyla yapmalarını temin etmek çok mühim bir vazifedir."

²⁰ İ.Hakkı Bursevî, Ruhul-Beyan, Hac Süresi 27. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden (Hulasa)

²¹ İbrahim Süresi, Âyet 37

Yine Büyüklerimiz hacdan döndüklerinde “Orada hürmetsizlik yapanları yadırgamıyorum, bilmiyorlar. Biz onlara öğrettik mi? Biz onlara öğreteceğiz, bizim işimiz bu.” buyurmuşlardır.

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) hacca gidemeyen Müslümanlara Arefe günü öğle ile ikindi arasında kendini Arafat’da kabul ederek iki rekât namaz kılmasını tavsiye etmişler ve şöyle buyurmuşlardır;²²

“Hac vazifesini ifâya vüs’ati (gücü ve imkânı) olmayanlar “Yâ Rab! Ben senin farzını ifâ etmek için mübarek hacca gidemedim. Orada yapılan vazife-i maneviyyelere iştirak edemedim. O ibadât ve tâatlerin hürmetine beni de onların içine dâhil eyle. Afv-ı umumiye mazhar olanlara, mağfûrîn zümresine ilhak eyle” diye dua etmeli. Öğle ile ikindi arasında (الله أكبر) de-yip dört rekât namaz, mümkünse tesbih namazı kılmalıdır.”²³

UMRENİN FAZİLETİ

إِنَّ الصَّفَاَ وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

“Muhakkak Safâ ve Merve Allah’ın şaâirindendir; onun için her kim hac veya umre niyetiyle Beytullah’ı ziyaret ederse tavafı bunlarla yapmasında ona bir günah yoktur; her kimde gönlünden koparak bir hayır işlerse Allah ecriyle ziyade kılıcı ve Alîmdir.”²⁴

Umre lugaten ziyaret manasınadır. Şer’an ise; umre niyetiyle, mîkât denilen belirli yerlerde ihrama girmek, Kâbe-i Muazzama’yı tavaf etmek, Safa ile Merve arasında sa’y yapmak ve saçını kazıtmak veya kısaltmak suretiyle yerine getirilen bir ibadettir. Arefe günü ve Kurban Bayramının dört günü hariç senenin her gününde yapılabilir. Umreye Hacc-ı Esgar denilir. Ihram şartı, Tavaf rûknü, Sa’y ve saç kazıtmak veya kısaltmak vacibidir.

Umrenin hacdan mahiyet bakımından farkı, Arafat ve Müzdelife vakfesinin bulunmamasıdır. Hüküm bakımından farkı da hac farzdır, umre farz değil, tatavvu’ olan (nafile) bir ibadettir. (Hanefi mezhebine göre)²⁵

²² Dua ve İbadetler, s.44

²³ Z. Sunguroğlu’nun Notları, s.61

²⁴ Bakara Sûresi, Ayet 158

²⁵ Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Bakara Sûresi 158. Ayet-i Kerime’nin Tefsirinden

Birçok ulema ve müfessirler umrenin vücubuna, yani farziyyetine kail olmuşlar ise de, Hanefî mezhebine göre umre ayrıca farz olan bir ibadet değil, tetavvu' ve nafilê kabilinden bir ibadettir. Ve her nafilêde olduğu gibi umreye başlayınca bitirilmesi vacip olur.²⁶

Umre Hanefî mezhebine göre sünnet-i müekke'de, İmâm Şafîî hazretlerine göre farzdır.²⁷

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

الْحَجُّ جِهَادٌ ، وَالْعُمْرَةُ تَطَوُّعٌ

“Hac cihattır, umre ise tetavvu'dur (nafilêdir)”²⁸ buyurmuştur.

Büyüklerimiz umre ile alakalı bir tarif naklederek şöyle izah buyurmuşlardır;

Umre, ömür aynı kelimedenden değil mi? Umrede, ömürde imâre vardır. Hepsinde imâre vardır. Nedir umre?

هِيَ الزِّيَارَةُ الَّتِي فِيهَا عِمَارَةُ الْوُدِّ²⁹

(عِمَارَةُ) “Kendisinde var” فِيهَا “Öyle ziyaret ki” (الَّتِي) “Ziyaret” (هِيَ الزِّيَارَةُ) [الْوُدِّ] - [الْوُدِّ] meveddet, muhabbet, sevgi manasına “Kendisinde vüddün, muhabbetin imârî bulunan ziyaretir.” Böyle bir şey umre. O mukaddes bel-delere muhabbeti tesis eden, îmar eden ziyaretir. İnsanların muhabbetinin imârî için gayret ediyoruz, vesile olmaya çalışıyoruz.

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) Kudurî-i Şerîfin hac bahsini okuturken şöyle buyurmuşlardır;

“Evladım! Her hacıya giden hacı mı olur zannedersiniz? Hayır! Hayır! Bazıları boş gider, dolu gelir, bazıları da dolu gider boş gelir.

Her öleni burada kalır mı zannedersiniz? Hayır! Hayır! Hayır! Eğer buraya layık ise burada kalır, buraya layık değil ise, oraya götürülür. Oradaki ölenler buraya layık ise, buraya getirilirler” buyurmuşlar.

²⁶ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Sûresi 158. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

²⁷ Dimaşkî, El-Lûbab fi şerhi'l-Kitab, Kitâbü'l-Hac

²⁸ Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, h.9011

²⁹ Ez-Zebîdî, Tâcü'l-Arûs

Öyle kimseler vardır ki (الْمَبِينَةُ كَالْكَبِيرِ) “Medine-i Münevvere körük gibidir” Hadîs-i Şerîfi mucebince Medine-i Münevvere onları dışarı atar.

Büyüklerimiz; “Bu ziyaretin de edebi var, edepleri-usulü var, şartları var. Edebe riayet edilmeden yapılan ziyaret makbul değildir. Hürmet ve tazim olmadan maksada vasil olunmaz. “Hiç bî-edep vâsıl-ı Hüdâ olamaz” buyurulmuş değil mi? Bu topluluğun oraya gidenlere vesile olmasında, insanlara bu hizmetleri anlatmasında, o davete icabet etmek vardır. O davete icabet ederken de tazim ve hürmet içerisinde, icab ettiği şekilde ziyaretini yapmak, hem de insanların o icabeti en güzel şekilde yapmasına vesile olmaktır.” buyurmuşlardır.

Haccın mebrur olması, umrenin makbul olması sahih bir niyet ile şartlarına riayet edilerek yapılmasına bağlıdır.

Sahih-i Buharî’de ilk sırada nakledilen (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ) “Ameller (in kıymeti) ancak niyetlere göredir...”³⁰ Hadîs-i Şerîfine binaen bütün amellerde olduğu gibi hac ve umrenin de kabul şartlarından ilki niyetin sahih olmasıdır.

Bütün ibadetlerde şart olduğu gibi umre ibadetine de ilk şart Allah rızası olmalıdır. Cenâb-ı Hak Âyet-i Kerîmede (وَأَتِمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ) “Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın”³¹ buyurmaktadır.

Bu Âyet-i Kerîme şöyle tefsir edilmiştir; “Yani velev nafîle olsun hac ve umreden birine veya ikisine başladınız mı tamamlayın, nakis bırakmayın. Veyahut tam olarak icra edin, ne evvelinden ne âhirinden hiçbir noksan yapmayın”³²

Hacca ve umreye giderken niyetin nasıl olması hususunda Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu); “Ya Rabbi Elestü birabbiküm’de vermiş olduğum tasdikini biri göğsümde, biri Levh-i Mahfuzda ve biri de Haceru’l-Esvedde olmakla, şimdi senin verdiği mal, mülk, para ile bu kalıbımı götürüp, yüz yüze karşılaştıracağım diye niyet eder” buyurlar.

³⁰ Tecrid-i Sarih: 2/2

Hazreti Ömer (r.a.) bir gün hutbede şöyle buyurdu:

قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ

“Rasûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) den işittim, buyuruyordu ki: Ameller (in kıymeti) ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise eline geçecek olan ancak odur. Artık nail olacağı bir dünya veya nikâh edeceği bir kadından dolayı hicret etmiş kimse varsa hicreti (Allah’ın ve Resulünün rızasına değil), sebeb-i hicreti olan şeye muntehidir.”

³¹ Bakara Sûresi, Âyet 196

³² Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Bakara Sûresi 196. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hadis-i Şerif'te şöyle buyurmuştur;

الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا مِنَ الذُّنُوبِ وَالْحَطَايَا وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ
لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ

Umre ibadeti, daha sonraki bir umreye kadar işlenecek günahlara, hatalara keffârettir. Mebrûr olan hacın karşılığı ise, ancak cennettir³³

Diğer bir Hadis-i Şerif'te de;

تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَالذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ
خَبَثَ الْحَدِيدِ وَالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَيْسَ لِلْحَجَّةِ الْمَبْرُورَةِ ثَوَابٌ إِلَّا الْجَنَّةُ

Hac ile umre arasını yakın tutun. Zira hac ve umre körüğün, demir, altın ve gümüşün pisliğini izale ettiği gibi, fakirliği ve küçük günahları izale eder. Mebrûr hacın sevabı ancak cennettir.³⁴ buyurulmuştur.

Nitekim Ayeti Celile'de;

إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

"Muhakkak hasenat, seyyiâtı giderir"³⁵ buyrulmaktadır.

Senenin -hac ibadetine mahsus olan beş günü hariç- her gününde yapılabilen umre, ibadetlerin mükâfatının en az bire yedi yüz olarak verildiği Ramazan-ı Şerif ayında yapılacak olursa daha büyük bir kıymet kazanır. Ramazan-ı Şerif ayında yapılan umrenin sevabı çok daha fazladır. İbn-i Abbâs hazretlerinin rivayet ettiği, (متفق عليه) olan bir Hadis-i Şerifte:

عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً (وَفِي رَوَايَةٍ؛ حَجَّةٌ مَعِي)

"Ramazan ayında yapılan umre, tam bir hacca muadildir" diğer bir rivayette de **"benimle birlikte yapılmış bir hacca muadildir."**³⁶ buyrulmuştur.

³³ Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, h.15701

³⁴ Sünen-i Tirmizi, Hac, h.815

³⁵ Hud Süresi, Âyet 114

³⁶ Sünen-ibni Mâce, Kitâbü'l-Menâsik, h.2993; Taberânî, Mu'cemü'l-Kebir, h.11136

Sünen-i Nesâide nakledilen bir Hadîs-i Şerifte Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

جِهَادُ الْكَبِيرِ وَالصَّغِيرِ وَالضَّعِيفِ وَالْمَرْأَةِ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ

“Yaşlının, çocuğun, zayıfın ve kadının cihâdı hac ve umredir”³⁷ buyurmuşlardır.

Hazret-i Âîşe (r.anhâ) validemizden rivâyet edildiğine göre Rasûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hazret-i Âîşe validemiz umre yapacağı zaman kendisine;

... وَلَكِنَّهَا عَلَى قَدَرِ نَفَقَتِكَ ، أَوْ نَصَبِكَ

“Yorgunluğun veya harcadığın miktar kadar sana ücret (karşılık) verilir”³⁸ buyurmuşlardır.

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyurmuşlardır ki;

“Bu kadar güzel ve ağaçlı yerler dururken Kâbe-i Muazzama neden susuz bir çöle yapıldı? derlerse, onlara dersiniz ki; hac bir takım zorluk ve meşakkatlerin yaşanacağı mahşerin, dünyadaki ufak bir temsildir.

Orada çekilen zorluklar günahların affına vesile olur. Kâbe-i Muazzama göze hoş görülen ağaçlı ve sululu yaylalara yapılsaydı herkes oraya zevk için giderdi. Hâlbuki hacdan murad rızâ-i ilâhidir, dünya sefası değildir.

Allahü Zülcelal hazretleri bu hac mevzı’larını (غَيْرِ ذِي زَرْعٍ) olarak yaratmış-tır.³⁹ Tâ ki cebâbire takımı gidip de oralarda zevk u şefaya dalmasınlar diye.⁴⁰

O mübarek beldelere hac veya umre maksadıyla gidenler Allahü Teâlâ’nın davetlileridir. Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hususu şöyle ifade buyuruyorlar;

الْعَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، وَالْحَاجُّ وَالْمُعْتِمِرُ وَقَدْ أَلَّهِ ، دَعَاهُمْ فَأَجَابُوهُ ،
وَسَأَلُوهُ فَأَعْطَاهُمْ

³⁷ Sunen-i Nesâi, Kitâb-ü Menâsiki'l-Hac, h.2626

³⁸ Sahih-i Buhari, Ebyâbu'l-Umre, h.1695

³⁹ İbrahim Süresi, Âyet 37

⁴⁰ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.60

“Allah yolunda gaza eden, Hac ve umreye çıkmış olanlar Allahü Teâla’nın müsafirleridir. Allahü Teâla kendilerini davet etmiş onlar da bu davete icabet etmişlerdir. Onlar Allahü Teâla’dan isterler, Allah da onlara verir.”⁴¹

Ebu Said el-Hudri (r.a) den Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: Muhakkak ki Allahü Teâla şöyle buyurur:

إِنَّ عَبْدًا أَصْحَحْتُ لَهُ بَدَنَهُ وَأَوْسَعْتُ عَلَيْهِ فِي الرِّزْقِ لَمْ يَفِدْ إِلَيَّ فِي كُلِّ
أَزْبَعَةٍ أَغْوَامٍ لَمَحْرُومٍ

“Bir kul ki ben onun bedenine sıhhat verdim, onun üzerine rızkını geniş kıldım da o kul bana her dört senede bir gelmezse hiç şüphesiz mahrumdur.”⁴²

Böyle imkânı olduğu halde ziyaret etmeyen kimse oranın hasenesinden mahrum olur, istifade edemez. Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e

وَمَا حَسَنَاتُ الْحَرَمِ؟ قَالَ: بِكُلِّ حَسَنَةٍ مِائَةُ أَلْفِ حَسَنَةٍ

“Haremin hasenesi nedir ya Rasûlellah?”, diye sorulunca “Her bir haseneye mukabil yüz bin hasene vardır” buyurdular.⁴³

Hac ve umreye gidenleri uğurlamak ve onlardan mübarek topraklarda kendileri için dua etmelerini istemek güzel ve faziletli bir haslettir.

Ömer İbnü’l-Hattâb (r.a.)’dan şöyle dediği rivayet olunmuştur:

إِسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعُمْرَةِ ، فَأَذِنَ لِي وَقَالَ: لَا تَنْسِنَا
يَا أَخِي مِنْ دُعَائِكَ فَقَالَ كَلِمَةً مَا يَسُرُّنِي أَنَّ لِي بِهَا الدُّنْيَا [وَفِي رِوَايَةٍ :
وَقَالَ: أَشْرِكْنَا يَا أَخِي فِي دُعَائِكَ]

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem)’den umre yapmak için izin istedim, izin verdi ve “Ey kardeşçâğızım, bizi de duanda unutma!” buyurdu.

⁴¹ Sünen-ibni Mace, Kitabu’l-Menasik, h.2893

⁴² Taberânî, Mu’cemü’l-Evsat, h.486

⁴³ Beyhakî, Şuabü’l-İman, Menasik, h.3695

Onun bu sözüne karşılık dünyayı verseler beni bu kadar sevindirmezdi.

Başka bir rivayette de: **“Ey kardeşçâğızım, bizi de duana ortak et”** buyurmuştur.⁴⁴

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizzat Hz Ömer (r.a.)’den dua isteyerek mübarek yer ve makamlarda bulunacak kimselerden dua istemenin lüzumunu ümmetine göstermiştir. Peygmaber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem),

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ وَلِمَنِ اسْتَعْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ

“Yâ Rabbi! Hacc eden kimseyi ve hacının kendisi için istiğfar (dua) ettiği kimseyi mağfiret eyle”⁴⁵ buyurarak dua etmişlerdir.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört defa umre yapmıştır.

عَنْ قَتَادَةَ أَنَّ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اغْتَمَرَ أَرْبَعَ عُمَرٍ كُلَّهَا فِي ذِي الْقَعْدَةِ إِلَّا الَّتِي مَعَ حَجَّتِهِ : عُمْرَةً مِنَ الْحُدَيْبِيَّةِ أَوْ زَمَنِ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ ، وَعُمْرَةً مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ ، وَعُمْرَةً مِنْ جَفْرَانَةَ حَيْثُ قَسَمَ غَنَائِمَ حُنَيْنٍ فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَعُمْرَةً مَعَ حَجَّتِهِ

Katade’den rivayet olundu: Enes (r.a.) Resûlullâh Efendimiz’in dört umre yaptığını, Hac ile beraber yaptığı umre haricindeki diğer umrelerini Zilkade ayında yaptığını haber verdi. Hicretin altıncı yılında Hudeybiye Musalahası yapılarak ihsar vaki olan umre, Hicretin yedinci yılında Zilkade ayında yapılan umre, Huneyn ganimetlerinin taksiminde Cîrâne’de niyetlenerek Zilkade ayında yaptığı umre ve hac ile beraber yaptığı umre (Veda Haccında)⁴⁶

⁴⁴ Sunen-i Ebi Davud, Vitr, h 1500

⁴⁵ Bevhaki, Sunenu’l-Kubrâ, Kitabu’l-Hac, h 10682

⁴⁶ Sahih-i Muslim, Hac, h 1253

ZİYARET MAHALLERİNİN HUSUSİYETLERİ VE TAVSİYE EDİLEN İBADETLER

MEKKE-İ MÜKERREME

Mekke-i Mükerreme: Müslümanların kiblesi olan Kâbe-i Muazzama'nın, ibadetlere bire yüz bin sevap ihsan edilen Mescid-i Haram'ın bulunduğu, Resûlullâh Efendimiz'in doğduğu, nübüvvet ve risalet verildiği, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinin birçoğunun nazil olduğu, İslam'ın şartlarından hac vazifesinin ifâ edildiği mübarek şehirdir. Mekke kelimesi, Günahları eksilten veya yok eden, zâlimlerin helak olduğu, gurur ve kibirlerin yok olduğu yer manasındır. İnsanlar orda cem' olduğu için Mekke denmiştir.¹

KÂBE-İ MUAZZAMA

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ. فِيهِ آيَاتٌ
بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ
اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

"Doğrusu insanlar için vaz'olunan ilk ma'bed, elbette Mekke-i Mükerreme'deki o çok mübarek ve bütün alemine hidayet olan beyttir. O'nda açık ayetler var, İbrahim'in makamı var ve O'na dâhil olan eman bulur, yoluna gücü yeten her kimsenin o Beyti hacetmesi de insanlar üzerine Allah'ın bir hakkıdır ve kim bu hakkı tanımazsa her halde Allah'ın ihtiyacı yok, O bütün aleminden ganidir."²

Mevlâmız Kâbe-i Muazzama'ya Beytullah demekle zatına nisbet ederek teşnif, tahkim ve minnet cihetlerinden faziletlendirmiştir. Kâbe'yi ziyaretini ve tavafı, kul ile Cehennem azâbı arasında bir perde ve kalkan kılmıştır.³

¹ Firdüzâbâdi, Kamusu'l-Muhit c.3

² Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 96-97

³ Gazâlî, İthvâ-u Ulûm'id-Din Tercümesi, c.1, s.679

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyurmuşlardır ki;

“Bu dünyada sekaleynin (ins ü cinnin) kiblesi Kâbe-i Muazzama, Melâike-i Kiramın kiblesi de Beytül-izze’dir. Beytül-izze muhâzât-ı Kâbe’dedir (Kâbe’nin hizasındadır). Onun için “semada eşref olan Beytül-izze ve yeryüzünde ise Kâbe-i Muazzama’dır” demişlerdir. Kâbe’ye Beytullah denildiği gibi Beytül-izze’ye de Beytül-l-Mamûr denir. Kur’ân-ı Azîmü’ş-şanın toplu olarak indiği yerdir. Cebrâil (aleyhisselâm) Leyle-i Kadir’de Kur’ânımızı Levh-i Mahfûzdan alıp Beytül-izze’deki nurdan bir kürsü üzerine indirmiştir.”⁴

MESCİD-İ HARAM’DA NAMAZ

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem);

فَضْلُ الصَّلَاةِ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ عَلَى غَيْرِهِ مِائَةُ أَلْفِ صَلَاةٍ، وَفِي
مَسْجِدِي أَلْفِ صَلَاةٍ، وَفِي مَسْجِدِ نَبِيِّ الْمَقْدِسِ خَمْسُمِائَةِ صَلَاةٍ

“Mescid-i Haram’da kılınan bir namaz diğer mescitlerde kılınan yüz bin namazdan efaldır. Mescidimde kılınan bir namaz, (Mescid-i Haram hariç, başka mescitlerde kılınan) bin namazdan efaldır, Mescid-i Aksâ’da kılınan namaz da başka mescitlerde kılınan beş yüz namazdan daha faziletlidir.”⁵ buyurmuştur.

KÂBE-İ MUAZZAMA’YI TAVAF

Kâbe-i Muazzama’yı tavaf ile alakalı muhtelif Hadis-i Şeriflerde şöyle buyrulmuştur;

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى
يُنْزِلُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ عَشْرِينَ وَمِائَةً رَحْمَةً يَنْزِلُ عَلَى هَذَا الْبَيْتِ سِتُونَ
لِلطَّائِفِينَ، وَأَرْبَعُونَ لِلْمُصَلِّينَ، وَعِشْرُونَ لِلنَّاطِقِينَ.

İbni Abbas (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), “Cenâb-ı Hak her gün ve gece yüz yirmi rahmet

⁴ Z. Sunguroğlu’nun Notları, s.60

⁵ Beyhaki, Şuabul’-İman, Menasik, h.3845

indirir (ve) şu beyte iner. Altmışı tavaf edenlere, kırkı namaz kılanlara, yirmisi de beyte bakanlara (taksim edilir)”⁶

مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ خَمْسِينَ مَرَّةً خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

“Kim Beytullah’ı elli defa tavaf ederse, annesi onu doğurduğu gün gibi günahlarından çıkar.”⁷

اسْتَكْبَرُوا مِنَ الطَّوَافِ بِالْبَيْتِ فَإِنَّهُ مِنْ أَجْلِ شَيْءٍ تَجِدُونَهُ فِي صُحُفِكُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَغْبِطْ عَمَلِ تَجِدُونَهُ

“Beyti (Kâbe-i Muazzama’yı) çok tavaf edin, zira tavaf kıyamet günü sahifelerinizde bulacağınız amellerin en kıymetlisi ve en çok gıpta (heves) edilenlerindendir”⁸

لَا يَضَعُ قَدَمًا وَلَا يَرْفَعُ أُخْرَى إِلَّا حَطَّ اللَّهُ عَنْهُ خَطِيئَةً وَكَتَبَ لَهُ بِهَا حَسَنَةً

“Kâbe-i muazzamayı tavaf eden kimse bir ayağını koymaz ki bir günahı affolunmasın (mutlaka affolunur), diğer ayağını da kaldırmaz ki bir hasene yazılmasın (mutlaka yazılır)”⁹ buyurmuştur.

HACERÜ’L-ES’AD

Hacerü’l-Es’ad Hazret-i Âdem (aleyhisselâm) ile Cennetten indirilmiştir. Nuh (aleyhisselâm)’ın tufanında Allahü Teâla Hacerü’l-Es’adı Cebel-i Ebî Kubeys’e emanet etmiştir.

Hazret-i İbrahim ve İsmail (aleyhimesselam) Beytullah’ı inşa ederken tavafa başlamak için alamet olacak bir taş istemiş. Hazret-i İsmail böyle bir taş ararken Cibril-i Emin, Cebel-i Ebî Kubeys’ten Hacerü’l-Es’adı alarak bizzat kendisi yerine yerleştirmiş. Diğer bir rivayette de Ebû Kubeys dağından bir ses gelir. “Bana gel Yâ İbrahim! Senin emanetin bende” Hazret-i İbrahim taşı alarak yerleştirmiş.¹⁰

⁶ Taberânî, Mu’cemu’l-Kebir, h 11313

⁷ Sunen-i Tirmizî, Kitâbu’l-Hac, h 866

⁸ Gazâlî, İhvâ-i Ulûmü’l-Dîn, Kitâbu’l-Hac, 1 Fasıl

⁹ Sunen-i Tirmizî, Kitâbu’l-Hac, h 959

¹⁰ Ezrakî, Ahbâr-ı Mekke, c.1, s.65

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hacerü'l-Es'adı çokça öperdi. Hazret-i Ömer (r.a) onu öper ve şöyle derdi: Muhakkak ben biliyorum ki sen ancak bir taşsın. Ne zarar, ne de menfaat verirsin. Eğer Resûlullâh'ın seni öptüğünü görmeseydim seni öpmezdim. Sonra gözyaşları elbisesinin üzerine ulaşınca kadar ağladı. Hacerü'l-Esvedin ilerisine yöneldi de Ali (r.anh)'ı gördü. "Ey Ebe'l-Hasan! Burada gözyaşları döküldü, dualar kabul edildi." dedi.

Hazret-i Ali şöyle buyurdu: "Ey Emire'l-Müminin. Senin dediğin gibi değil. Muhakkak o menfaat de zarar da verir. Hazret-i Ömer: Nasıl? Deyince: "Cenâb-ı Hak ruhlardan misakı alınca onlar üzerine bir yazı yazdı. Ve o belgeyi bu taşın içine yerleştirdi. Müminlere vefa ile şehadet eder. Muhakkak ben Resûlullâh'ın şöyle dediğini işittim; Kıyamet gününde kendisi için belîğ bir lisan olduğu halde haceri esved getirilir. Kendisini istilâm edene, tevhid ile şehadette bulunur."¹¹

Hadis-i Şerifte Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

إِنَّ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ يَأْقُوتُهُ مِنْ يَوَاقِيتِ الْجَنَّةِ وَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ
غَيْنَانٌ وَلِسَانٌ يَنْطِقُ بِهِ يَشْهَدُ لِكُلِّ مَنْ اسْتَلَمَهُ بِحَقِّ وَصْدِي

"Hacer'ul-Esved, cennetin yâkutlarından bir yâkuttur. Kıyamet gününde haşrolunur. İki gözü ve konuşan dili vardır. Hak ve doğrulukla kendisini dünyada istilâm (öpmek veya el sürmek) edenlerin lehinde şehadet eder."¹²

يَأْتِي هَذَا الْحَجَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ غَيْنَانٌ يُبْصِرُ بِهِمَا، وَلِسَانٌ يَنْطِقُ بِهِ، يَشْهَدُ
لِمَنْ اسْتَلَمَهُ بِحَقِّ

"Şu Hacer-i Es'ad kıyamet günü kendisiyle gördüğü iki gözü; konuştuğu lisanı olduğu halde getirilir. Kendisini selamlayanlara hak ile (tevhid, ahde vefa ile) şehadet eder"¹³ buyurmuştur.

إِنَّ الْمُرَادَ بِالْحَقِّ التَّوْحِيدُ، وَالْوَفَاءُ بِالْعَهْدِ

Hadis-i Şerifteki hak ile murad "Tevhid ve ahde vefadır" diye şerh edilmiştir.¹⁴

¹¹ Ezrakî, Ahbar-ı Mekke, c.1, s.323

¹² Tahrir-i Ehâdisi'l-İhya, Kitâb-ı Esrârî'l-Hac

¹³ Müsned-i Ahmed bin Hanbel, h.2215

¹⁴ Aliyyü'l-Kârî, Mirkâtü'l-Mefâtiḥ Şerḥ-u Mişkâtü'l-Mesâbih

MÜLTEZEM

Mültezem: Hacerü'l-Es'ad köşesiyle Kâbe-i Muazzama'nın kapısının arası olan yaklaşık iki metrelik mesafedir.¹⁵

Mültezem, Duaların kabul buyurulduğu bir yerdir. Dua ederken yanakları, sadrı, kolları ve elleri yapıştırarak dua yapmak sünnettir.

Abdullah İbn-i Ömer (r.anh) Kâbe'yi tavaf etti ve namaz kıldı. Sonra rük-nü (Hacerü'l-Es'ad'ı) istilam buyurdu. Sonra da bâb ile hacir arasında kaim oldu. O yere sadrını, ellerini ve yanaklarını yapıştırdı da: **"Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i böylece yaparken gördüm"** buyurdu.¹⁶

MAKAM-I İBRÂHİM

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir Hadîs-i Şeriflerinde buyurmuşlardır ki;

مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا وَصَلَّى خَلْفَ الْمَقَامِ رَكْعَتَيْنِ فَهُوَ كَفَّلَ رَقَبَةً

"Kim ki Kâbe-i Muazzama'yı yedi defa tavaf eder ve Makam-ı İbrahim'in arkasında iki rek'at namaz kılsa o kimsenin bu ameli köle azat etmek gibidir."¹⁷

SA'Y

الصَّافَا وَالْمَرْوَةَ بَابَانَ مِنَ الْجَنَّةِ وَمَوْضِعَانِ مِنْ مَوَاضِعِ الْإِجَابَةِ مَا بَيْنَهُمَا قَبْرُ سَبْعِينَ أَلْفَ نَبِيٍّ وَسَعْيُهُمَا يَغْدِلُ سَبْعِينَ رَقَبَةً

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Safa ile Merve Cennetten iki kapıdır. İcabet mevzî'larından (duaların kabul edildiği yerlerden) iki mevzî'dir. İkisi arasında yetmiş bin nebînin kabri vardır. Onlarda sa'y yetmiş köle (azadına) muâdil olur"¹⁸ buyurmuştur.

¹⁵ İbn-i Mekkî'l-Mukerreme

¹⁶ Sunen-i İbn-i Mâce, Menâsik 35. Bab, h 2962

¹⁷ Askalâni, El-Metâlibü'l-Âliye, Kitabu'l-İlâc, h 1217

¹⁸ Hakkî Bursevî, Rubu'l-Bevân, c 1, s 263

MEDİNE-İ MÜNEVVERE

Medine-i Münevvere imanın sığınağıdır. Nitekim Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır;

إِنَّ الْإِيمَانَ لَيَأْرِزُ إِلَى الْمَدِينَةِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ إِلَى حُجْرِهَا

“Yılanın deliğine sığındığı gibi, iman da Medine-i Münevvere’ye iltica eder, sığınır.”¹⁹

Yine Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu mübarek beldede vefat edenlere şefaateceğini şöyle ifade etmişlerdir.

مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلْيَفْعَلْ فَإِنِّي أَشْفَعُ لِمَنْ مَاتَ بِهَا

“Medine-i Münevvere’de ölmeye gücü yeten (orada ölmesi mukadder olan) bunu yapsın. Çünkü ben Medine-i Münevvere’de vefat edenlere şefaatchiyim.”²⁰

Rebia bin Ziyad (r.a) rivayet eder:

بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِيرُ إِذْ أَبْصَرَ غُلَامًا مِنْ قُرَيْشٍ سَابًّا مُتَنَحِّيًا عَنِ الطَّرِيقِ يَسِيرُ فَقَالَ : أَلَيْسَ فُلَانًا ؟ قَالُوا : بَلَى قَالَ : فَادْعُوهُ قَالُوا : فَدَعُوهُ ، فَقَالَ : لِمَ تَنْحِتُ عَنِ الطَّرِيقِ ؟ قَالَ : كَرِهْتُ الْغُبَارَ قَالَ : لَا تَنْحَ عَنْهُ ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِنَّهُ لَذَرِيرَةٌ الْجَنَّةِ

Bir ara Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) sefere çıkmıştı. O esnada Kureyş’ten bir genci yolda, sakına sakına yürürken görmüş ve “**Bu fûlan değil midir?**” diye buyurmuştu. Ashab-ı Kiram: “Evet, odur.” deyince: “**Onu çağırın**” buyurmuştu. Ashab-ı Kiram genci çağırınca Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: “**Yoldan neden sakınıyor, çekine çekine yürüyorsun?**” diye sormuştu.

O genç: “Tozlanmayı hoş görmüyorum” diye cevap vermişti. Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona;

¹⁹Sünen-i İbn-i Mâce, Menasik, h.3111

²⁰Sünen-i İbn-i Mâce, Menasik, h.3112

"Tozlanmaktan sakınma! Muhammedin (sallallâhu aleyhi ve sellem) nefsinin, kudretinde tutan Allah'a yemin olsun ki muhakkak bu toz Cennet sürmesidir." buyurmuştu.²¹

Diğer bir Hadis-i Şerifte;

عُبَارُ الْمَدِينَةِ شِفَاءٌ مِنَ الْجَذَامِ

"Medine-i Münevvere'nin tozu cüzzama şifadır" buyrulmuştur.²²

MESCİD-İ NEBEVÎ

Ebû Hüreyre (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ

"Benim mescidimde kılınan namaz, Mescid-i Haram'ın dışındaki mescitlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır."²³

İbn-i Ömer (r. anhüma)'dan rivayet edildiğine göre de;

وَلَا تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلَاثَةِ مَسَاجِدَ مَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِي وَمَسْجِدِ الْأَقْصَى

"Şu üç mescitten başka hiçbir mescide sevap maksadı ile deveye yük bağlanmaz, sefer düzenlenip yola çıkılmaz; Mescid-i Haram, benim Mescidim ve Mescid-i Aksâ"²⁴ Bir başka rivayette ise;

مَنْ صَلَّى فِي مَسْجِدِي أَرْبَعِينَ صَلَاةً لَا يَقُوْتُهُ صَلَاةٌ كُتِبَتْ لَهُ بَرَاءَةٌ مِنَ النَّارِ وَنَجَاةٌ مِنَ الْعَذَابِ وَرِئٌ مِنَ التَّفَاقِ

"Kim benim mescidimde kırk vakit namaz kılar, hiçbir namazı geçirmez ise, kendisi için ateşten beraat, azabdan necat yazılır. Nifâkdan uzak olur"²⁵ buyurmuşlardır.

²¹ Nesâî, Sunenu'l-Kubra, Kitabu's-Sıyer, h 8768

²² Ebî Nuaym, Et-Tibbu'n-Nebevi, c. I, s. 357

²³ Buhârî, Fazlu's-Salat fî Mescid-i Mekke ve Medine I

²⁴ Sahih-i Buhârî, Fazlu's-Salat fî Mescid-i Mekke ve Medine, h 1122

²⁵ Musned-i Ahmed-ibn-i Hanbel, h 12583

HÜCRE-İ SAADET

قَالَ الْجُمْهُورُ فَمَا صَمَّ أَعْضَاؤُهُ الشَّرِيفَةُ فَهُوَ أَفْضَلُ بِقَاعِ الْأَرْضِ بِالْإِجْمَاعِ
حَتَّى مِنَ الْكُفَّةِ وَمِنَ الْعَرْشِ عَلَى مَا صَرَّحَ بِهِ بَعْضُهُمْ

Cumhûru Ulemâ der ki: "Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)in Âzâ-yı Şerîfesinin temas ettiği mekân bil-icmâ arzın en faziletli yeri-
dir. Hatta Kâbe'den ve bazılarının açıkça ifade ettiği üzere Arş'dan dahi."²⁶

فَنَبِيَّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَذَرَ شَجَرَةَ الْعَالَمِ مُقَدِّمَ عَلَى الْعَرْشِ
وَ الْكُرْسِيِّ وَاللَّوْحِ وَالْقَلَمِ

Bizim peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), âlem ağacının to-
humudur. Arş, kürsi, levh ve kalem üzerine mukaddemdir.²⁷ Cenâb-ı Hak
buyurmuştur ki;

وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ
لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا

"Eğer onlar nefislerine zulmettikleri zaman sana gelseler de günah-
larına Allâh'dan mağfiret dileseler, peygamber de kendileri için istiğfar
ediverse idi elbette Allâhı Tevvâb, Rahîm bulacaklardı."²⁸

Medine-i Münevvere'yi ziyarette, iki cihan güneşi Resûlullâh
(sallallâhu aleyhi ve sellem) hazretlerini ziyaret vardır ki, bu çok büyük
menfaat sağlar. Nitekim O (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي

"Kim ki benim kabrimi ziyaret ederse ona şefaetim vacip olur"²⁹

مَنْ زَارَنِي بَعْدَ مَوْتِي فَكَأَنَّمَا زَارَنِي فِي حَيَاتِي

²⁶ Aliyyü'l-Kâri, İrşâdü's-Sâri s.582

²⁷ Hulâsatü'l-Ahbar, s.24

²⁸ Nisâ Süresi, Âyet 64

²⁹ Darekutnî, Süneni'd-Dankutnî, Hac, h.2727

“Kim beni vefatımdan sonra ziyaret ederse hayatımda ziyaret etmiş gibidir.”

Kim Haremeyn-i Şerifeynden birinde vefat ederse kıyamet gününde eminlerden olarak ba'solunur.³⁰

مَنْ جَاءَنِي زَائِرًا لَا تَحْمِلُهُ حَاجَةٌ إِلَّا زَيَّرْتَنِي كَانَ حَقًّا عَلَيَّ أَنْ أَكُونَ لَهُ
شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

“Kim beni ziyarete gelirse ve gelişinin sebebi dünyevî bir ihtiyaçtan değil de sadece beni ziyaret içinse, onun için kıyamette şefaati olmak benim üzerime hak olur, vacip olur.”³¹ buyurulmuştur.

مَنْ زَارَنِي مُتَعَمِّدًا كَانَ فِي جَوَارِي يَوْمِ الْقِيَامَةِ

“Sırf beni ziyaret kastıyla ziyaret eden kıyamet günü benim komşumdur.”³² Bu Hadîs-i Şerifteki (جوارِي) kelimesi Cim'in zammıyla الجوارِي okunursa “benim zimmetimde ve emanımdadır” demek olur.³³

RAVZA-İ MUTAHHARA

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescidinde namaz kılmayı teşvik etmiş ve eviyle minberi arasındaki bölümün (Ravza-i MutaHHara) cennet bahçelerinden bir bahçe olduğunu bildirmiştir.³⁴

Ravza-i MutaHHara'dan başka yeryüzünde cennetten olduğu bildirilen başka bir yer yoktur.

Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) (إِنْ فَوَائِمُ مَنِيرِي هَذَا زَوَاتِبُ فِي الْجَنَّةِ) buyurarak “minberinin ayaklarının dayandığı yerin cennetten olduğunu” belirtmiştir.³⁵

MESCİD-İ KUBA

لَمَسْجِدُ أُبَيِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ رِجَالٌ
يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ

³⁰ Beyhaki, Şuabu'l-İman, Fazlu'l-Hac, h. 3855

³¹ Sunen-i İbnü Mâce, Fazlu'l-Medine, h. 3112

³² Beyhaki, Şa'bu'l-İman, Fazlu'l-Hac, h. 3856

³³ Şerhu's-Şifâ, c. 2, s. 150

³⁴ Sahih-i Buhârî, Fazlu's-Salat fî Mescidi Mekke ve Medine

³⁵ Sunen-i Nesâî, Kitabu'l-Mesacid, h. 696

**“Tâ ilk günden temeli takva üzerine kurulan mescid, içinde kıya-
mına elbette daha lâayık ve müstahaktır, onun içerisinde öyle rical var ki
çok temizlenmeyi severler, Allah da çok temizlenenleri sever.”³⁶**

Mescid-i Kubâ: Resûlullâh Efendimiz hicret esnasında Medine-i
Münevvere'ye gelmeden, oraya yaya bir saatlik mesâfede bulunan Kubâ
Köyü'nde 14 gün ikamet etmiş, orada bizzat kendileri de çalışarak İslâm'ın
ilk mescidi olan Kubâ Mescidi'ni bina etmişlerdi. 14 gün sonra Kubâ'dan,
Medine'ye hareket ederek, Rânûne Vâdisi'ne geldiler. Orada konakladılar.
Cum'a namazı ile alakalı âyet nâzil oldu. İlk defa Cum'a Namazı kılındı.

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu;

مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ وَأَحْسَنَ الطُّهُورَ ثُمَّ أَتَى مَسْجِدَ قُبَاءَ لَا يُرِيدُ إِلَّا الصَّلَاةَ
فِيهِ كَانَ لَهُ كَأَجْرِ عُمْرَةٍ

**“Kim evinde güzelce temizlenip abdest aldıktan sonra başka mak-
satla değil, sadece namaz kılmak için Kuba Mescidi'ne giderse bir umre
yapmış gibi sevap kazanır.”³⁷**

وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
يَأْتِي قُبَاءَ رَاكِبًا وَمَاشِيًا ، فَيُصَلِّي فِيهِ رَكْعَتَيْنِ . وَفِي رِوَايَةٍ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِي مَسْجِدَ قُبَاءَ كُلِّ سَبْتٍ رَاكِبًا ، وَمَاشِيًا وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ

Abdullah İbni Ömer (r.anhüma) şöyle demiştir: Peygamber (sallallahu
aleyhi vesellem) bazen binekle bazen de yaya olarak Kubâ mescidini ziya-
ret eder ve orada iki rekât namaz kılardı.³⁸

Başka bir rivayette Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem)
“Her Cumartesi günü binekle veya yaya olarak Kubâ mescidine gelirdi.” İbni
Ömer de böyle yapardı.³⁹

³⁶ Tevbe Sûresi, Âyet 108

³⁷ Tecrid-i Sarîh Tercemesi, c.4, s.212

³⁸ Buhari, Fazlu's -Salat fi Mescidi Mekke ve Medine, h.1119

³⁹ Buhari, Fazlu's -Salat fi Mescidi Mekke ve Medine, h.1118

RÂBITA-İ ŞERÎFE’NİN FAZİLET VE FAİDELERİ

Rabita, bağlamak manasında olan rabt masdarından müştak bir isim olup “iki şey arasındaki alaka ve vuslata denir.”¹

“Rabita, her ferdin yapacağı işi düşünüp, kafasını ve kalbini ona bağlamaktan ibarettir. İman sahipleri için bu işin en hayırlısı; kalbini, sadrını, letâifini Cenâb-ı Hakk’ın zatının, sıfâtının, esmâsının nuruyla tecelli bu-yurduğu Rasûl’ünün verâset sırrına mâlik olan varisinin sadrına bağlamak ve ondan nur almaktır.”²

Şu hâlde rabita, “vasf-ı mahabbetle (sevgi vasfıyla), suret-i pîri (Üstaz’ın suretini), istifade ve istifaza mûlahazasıyla (faidelemek ve feyz almak düşüncesiyle) kalben tasavvur etmektir. Şahsen görülmemiş ise ruhaniyyetini tasavvur eylemektir.”³

Cenâb-ı Hak, insanoğlunu ancak kendisine ibadet etmesi için yaratmış⁴; ölümü ve hayatı da kulları için, amellerin en güzeline muvaffak olanı ortaya çıkaracak bir imtihan kılmıştır.⁴

İmtihan hikmetine binaen, insanda iki zıt kutup olan ruh-i melekî ve ruh-i hayvânî (nefsi emmâre) cem’ edilmiş, ruh-i melekîsinin ruh-i hayvânîsi ile (nefsiyle) olan mücadelesi neticesinde, insana meleklerin ulaşamayacağı makamlar müjdelenmiştir.

Hazret-i Üstâzımız (k.s.) “İlk iş, ayn-ı zenb ve cehil ve hatie (günah, cehâlet ve hata’nın kendisi) olan nefsin ıslahıdır. Bu salah ve zekâyı (teziyeyi) hâsıl eyledikten sonra her fiil ve amel kabule şâyândır ve pâktır” buyurmuşlardır.⁵

İnsandaki bütün kötülüklerin kaynağı nefistir. Cenâb-ı Hak Yûsuf Sûresi’nde şöyle buyurmaktadır:

وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

El-Mu’cemu’l-Vasit

¹ Mektuplar Risalesi, s.65

² Zariyat Sûresi, Âyet 56

³ Mulk Sûresi, Âyet 2

⁴ Mektuplar Risalesi, s. 39

“Ve nefsimi temize çıkarmıyorum. Şüphe yok ki nefis kötülüğü pek fazla emredicidir. Rabbimin esirgemiş olduğu müstesna. Muhakkak ki Rabbim Gafûr’dur, Rahim’dir.”

Bu Âyet-i Kerime nefsin varlığına delalet ederken onun, “kötülükleri mübalağa ile emredici” olma vasfına da şahadet eder.

... وَلَكِنْ أَغْدَى الْأَعْدَاءُ لَكَ نَفْسَكَ الَّتِي بَيْنَ جُنُبِكَ ...

“Senin için en büyük düşman, (merkezi iki kaşının ortasında olup bütün vücudunu sarmış olan nefsendir”⁷ Hadis-i Şerifi, insan için en büyük düşmanın nefis olduğunu beyan ederken;

غَادِ نَفْسَكَ فَإِنَّهَا انْتَصَبَتْ لِمُعَادَاتِي

“Nefsine adâvet et. Zira o düşmanlık ederek benim karşıma dikiliverdi.”⁸ Hadis-i Kudsî’si de düşmanlığının kul ile sınırlı kalmadığını ifade eder.

Mücadelenin büyüklüğü ve fazileti düşmanın büyüklüğüne göredir. Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) şu iki Hadis-i Şerifiyle “Büyük Cihad”ın nefisle olan mücadele olduğunu beyan etmiş, zorluğuna dikkat çekerek faziletinin büyüklüğünü haber vermiştir;

قَدِمْتُمْ خَيْرَ مَقْدَمٍ قَدِمْتُمْ مِنَ الْجِهَادِ الْأَضْعَرِّ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ
مُجَاهِدَةُ الْعَبْدِ هَوَاهُ

“Hoş geldiniz. Küçük cihaddan büyük cihada ki büyük cihad, kişinin hevasıyla (nefsiyle) cihadıdır.”⁹

أَفْضَلُ الْجِهَادِ أَنْ يُجَاهِدَ الرَّجُلُ نَفْسَهُ وَهَوَاهُ

“Cihadın en faziletlisi, kişinin Allah yolunda nefsi ve hevasıyla mücahede etmesidir”¹⁰

⁶ Yûsuf Sûresi, Âyet 53

⁷ Kenzü'l-Ummâl, h.11263

⁸ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, Mek.52; Mektuplar Risalesi, s. 66; Âmidî, el-İhkam, , c.1, s.197

⁹ Kenzü'l-Ummâl, h.11779

¹⁰ Münâvî, Feyz'ul-Kadir Şerh'ul-Camî'is-Sağîr, h.1979

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) bu hususla alakalı şöyle buyurmuşlardır;

"Akılsız baş nasılsa, rabitasız kalp de öyledir. İnsanı hayırdan ve irşaddan alıkoyan yegâne şey nefistir. 72 şeytan kuvvetinde olup bütün vücuda dağılmıştır. Merkezi iki kaşın arasındır. İnsan gazaba gelip "kırarım... yararım..." der, ebeveynine (ana-babasına) âsî olur. İşte bunlar hep nefsin mahsûlüdür. Bu hallerden kurtulmanın yalnız bir tek yolu vardır. O da ancak rabita... rabita... rabitadır."¹¹

İşte Rabita'nın gayelerinden biri, böylesine büyük bir düşmanın terbiye edilmesini temin etmektir.

"İnsanın içindeki kötülüğü çıkarıp atması farz-ı ayn'dır. Fakat bu, ne zikirle ne de ibadetle olur. O ancak rabita ile meydana gelen bir eserdir."¹²

"Bu dünyada nefisten daha zararlı ve ondan daha korkunç bir şey yoktur. Bir yerde Kur'an okunduğu veya zikredildiği zaman Şeytan oradan kaçır. Sonra yine gelir. Lakin nefis öyle değildir. O böyle şeylerden hiç kaçmaz. Nefis yalnız rabita esnasında yok olur ve rabita karşısında ezile büzüle mağlubiyeti kabul eder..."¹³

"İnsanın etrafı kebâir, nefis, şeytan, hırs, tama'... gibi şeylerle çevrilmiş olup Cemâl-i İlâhî'ye giden yolu kesmek isterler. Hazret-i Şâh-ı Nakşibend (k.s.): "Bu setler, silah ve sair sebeblerle aşılmaz. Sabahlara kadar ibadet ve zikirle meşgul olsa letâife nur girmez. Zira kapılar açılmaz. Ancak rabita ile setler yıkılır, kapılar açılır, kalbe nur girer. Büyük cereyanın demiri eritiği gibi rabita da bu setleri yok eder."¹⁴

"Hakikatte Rabita Mevla'ya olup Vâris-i Kâmil olan zat vasıtaadır. Ay ve yıldızlar, gece güneşin ışığını karanlıkta kalan yeryüzüne aksettirdikleri gibi veya bir aynanın, güneşin ziyasını aksettirmesi gibi -ki ayna, ay ve yıldızlar arada bir vasıttan ibarettir- işte ehil olan kişiyi hatırlayıp kendi aynamızı onun aynasına tutuvermek de böyledir. Musluktan su alan kim-senin kasdı musluk değil, ondan akan sudur."

"Allâhü Teâlâ her şeyi bir sebebe bağlamıştır. Meyveyi ağacın kolundan verdiği gibi, Zât-i İlâhî'sinin nurunu da hususi surette yaratmış olduğu kullarının kalbinden ihsan eder."

Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.148

Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.148

Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.146

* Ali Frol, Hatıratım, s.36

Büyüklerimiz naklediyor; “Hazret-i Üstâzımız bir gün bulundukları mecliste -yanında evlatları var, talebeleri var, müntesipleri var- ayçiçeğini sormuşlar; “Sizde buna ne derler? Ne isim verirler?” diye. Kayserili Nusret Bey; “Efendim bizde ‘Şemsü’l-kamer’ derler.” Yine talebelerinden bir başkası; “Bizde böylece ‘Ayçiçeği’ derler.” Diğer bir talebesi; ‘Günebakan’ derler Efendim.” Bir evladı da; “Bizde ‘Günâşığı’ derler Efendim” deyince Hazret-i Üstâzımız; “En güzeli bu, en güzel ismi bu işte.” buyurarak tasdik etmişler. En güzeli buyurmuşlar. Ondan sonra da; “Günâşığı güneşe rabıta yapar. Burada büyük esrar-ı ilâhî vardır. Bir kişi şarkta da olsa garpta da olsa -dünyanın meşrikında da olsa mağribinde de olsa- onun füyûzât-ı ilâhî’yi alacağına, ondan istifade edeceğine işaret vardır.” buyurmuşlar.

“Mürşid-i Kamil’in yoluna intisab etmek Allah’ın yoluna intisab etmektir.” İmâm-ı Rabbânî Hazretleri şöyle buyurur:

أَتَذَرِي مَنِ الْمُرْشِدِ الْمُرْشِدُ مَنْ تَسْتَفِيدُ مِنْهُ طَرِيقَ الْوُصُولِ إِلَيَّ جَنَابِ
قُدْسِ الْحَقِّ جَلَّ سُلْطَانُهُ وَ تَجِدُ مِنْهُ مَدَدًا وَ إِعَانَةً فِي هَذَا الطَّرِيقِ

“(Ey evladım) Mürşid kimdir? bilir misin? Mürşid, Cenâb-ı Hakk’a kavuşturan yolu kendisinden elde ettiğin ve bu yolda ondan meded ve yardım aldığın kimsedir.”¹⁵

الشَّيْخُ هُوَ الَّذِي يُوَصِّلُ بِتَوْسِيلِهِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الَّذِي هُوَ فَوْقَ جَمِيعِ
السَّعَادَاتِ الدُّنْيَوِيَّةِ وَالْآخِرَوِيَّةِ

Mürşid-i Kâmil kendisi vesilesiyle Allah Azze ve Celle’ye ulaşılan kimsedir. Hazret-i Allâh’a ulaşmak ise dünyevi ve uhrevi bütün saadetlerin fevkindedir, üstündedir.”¹⁶

Şeyh’ul-İslam el-Herevî hazretleri,

إِلَهِي مَا هَذَا الَّذِي جَعَلْتَ أَوْلِيَاءَكَ عَلَى وَجْهِ مَنْ عَرَفَهُمْ وَجَدَكَ
وَمَا لَمْ يَجِدَكَ لَمْ يَغْرِفَهُمْ

¹⁵ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.190

¹⁶ İmâm-ı Rabbânî, El-Mebde’ ve’l-Meâd, c.2, s.170

"İlâhî bu ne azîm bir iştir ki! Bu ne azîm bir hakikattir ki! Evliyanı öyle bir halde halk buyurdun ki; onları tanıyan seni bulur, seni bulamamış olan onları tanımamıştır"¹⁷ buyurmuştur.

Tevbe Sûresi'nde şöyle buyrulur;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

"Ey iman edenler! Allah (celle celâlühü)'den korkun ve sâdıklarla beraber olun"¹⁸

Bu ayetin tefsirinde denilmiştir ki; "İmanlarınızda ve ahidlerinizde veya Din-i Hakk'da gerek niyet gerek söz ve gerek fiilce ve hatta her hususta sadık olanların maiyyetinde bulununuz, sadıkların velayet ve refâkatlerinden ayrılmayınız."¹⁹

İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri de bu Âyet-i Kerîme'yi şöyle tefsir eder:

ثُمَّ الصَّادِقُونَ هُمُ الْمُرْشِدُونَ إِلَى طَرِيقِ الْوُصُولِ فَإِذَا كَانَ السَّالِكُ فِي جُمْلَةِ أَخْبَائِهِمْ وَ مِنْ زُمْرَةِ الْخُدَّامِ فِي عَتَبَةِ بَابِهِمْ فَقَدْ بَلَغَ بِمَحَبَّتِهِمْ وَ تَرْبِيَّتِهِمْ وَ قُوَّةٍ وَلَا يَتِيهِمْ إِلَى مَرَاتِبٍ فِي السَّيْرِ إِلَى اللَّهِ وَ تَرَكَ مَا سِوَاهُ

"O sâdıklar, Allah (celle celâlühü)'ye kavuşma yoluna irşad eden Mürşidlerdir. Sâlik, Mürşidlerin sevdiği kimseler ve onların kapılarının eşiğindeki hizmetçiler zümresinden olursa; onların muhabbetleri, terbiyeleri ve velayetlerinin kuvveti ile seyir ilallah mertebesine ulaşır ve Allah'tan gayri her şeyi terk eder."²⁰

Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem),

جَالِسُوا الْكِبَرَاءَ وَ خَالِطُوا الْحُكَمَاءَ وَ سَائِلُوا الْعُلَمَاءَ

"Büyüklerle oturunuz, hikmet sahibi kimselerin arasına karışınız, âlimlere sorunuz."²¹ buyurmuşlardır.

¹⁷ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c. I, m. 106

¹⁸ Tevbe Sûresi, Âyet 119

¹⁹ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Tevbe Sûresi 119. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁰ İ Hakkı Bursevî, Ruh-u'l-Beyan, c. 3, s.532

²¹ Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebir, h. 354

Hazret-i Üstâzımız bu Hadis-i Şerif'i naklettikten sonra: "Alimler bir takım ilimleri bilirler. Ahkâm-ı zâhireyi sor geç. Hukemâ ile görüşmek mahall-i emniyettir. Lakin bu, şüphesiz Avrupa'nın yalancı hukemâsı değil, İslâm'ın hikmet-şinâsları ile görüşmektir. Küberâ (büyükler) ile mü-sahabe yani Ehlullah ile her daim beraber olmak (ise), insanı azim esrar-ı ilâhî ile şerefyâb kılar."²² buyurarak şerh etmişlerdir.

وَقَالَ بَعْضُ الْعَارِفِينَ كُونُوا مَعَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا أَنْ تَكُونُوا مَعَ اللَّهِ
فَكُونُوا مَعَ مَنْ يَكُونُ مَعَ اللَّهِ

"Bazı Arifler şöyle demişlerdir: Allâhü Teâlâ ile beraber olunuz. Eğer Allâhü Teâlâ ile beraberliğe muktedir olamazsanız, Allah (celle celâlihü) ile beraber olanlarla beraber olunuz."²³

Ubeydullah Ahrar (k.s.) Hazretleri de;

إِنَّ الْكَيْنُونَةَ مَعَ الصَّادِقِينَ أَلَكُونَ مَعَهُمْ صُورَةً وَ مَعْنَى ثُمَّ فَسَّرَ الْكَيْنُونَةَ
الْمَعْنَوِيَّةَ بِالرَّابِطَةِ وَالْحُضُورِ وَهِيَ عِنْدَ أَهْلِ مَشْهُورٍ

"Sadıklarla beraber olmak, sûreten veya manen beraber olmaktır" buyurmuş ve manen beraberliği de "ehli indinde meşhur olan rabita ve huzur" diye izah etmiştir."²⁴

Fecr Suresi'nde şöyle buyrulmaktadır:

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ إِذْجِعي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي
عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي

"Ey Mutma'ınne olan nefis. Dön rabbine! Sen O'ndan, O da senden razı olarak. Gir kullarımın içine. Gir cennetime."²⁵

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) bu Âyet-i Kerime'leri şöyle izah etmişlerdir: "Yani benim zatıma mahsus fâzıl ve sevgili kullarımın içine girin, isyan içinde olanların değil. Bu takdirde cennetime dâhil olursunuz.

²² Z. Sunguroğlu'nun Notları, s. 6

²³ Aliyyu'l-Karî, Mirkatü'l-Mefatih Şerh-u Mişkati'l-Mesabih, Bâb'ul-Hubbi fillâh ve minellâh

²⁴ Eş-Şeyh Yûsuf Efendi Şevkî et-Trabzonî el-Öfî, Hediyyetü'z-Zâkirin ve Huccetü's-Salikin, s.12-13

²⁵ Fecr Sûresi, Âyet 27-30

Yani benim kâmil kullarımın kalbinden feyiz çekerek letâifinizi çalıştırın, cennetime girin. Âyet-i Celîle'de "Abdî" buyursaydı, yalnız Resûlullâh murad olunurdu. Hâlbuki cemi' sığısı ile "İbâdî" buyrulduğundan, dehrin cemi' zamanında mevcut bulunan zatıma mahsus halis kullarımın kalbine girip, feyiz alın ve cennetime dâhil olun..."²⁶, demektir.

"Resûlullâh'ı nasıl Mevla hazırladı ise, varislerini de O hazırlamıştır."²⁷

"Mademki sizinle aramızda nisbet-i mahabbet teessüs edecek, benden göreceğiniz mukabele ve hizmet, dâima hayat-ı ebediyye ve sermediyye'ye nâiliyyetinizin mevkufun ileyhi olan (bağlı olduğu) umûr ve hususun ifa-de ve edası olacaktır."²⁸

İmam et-Tîbî (rh.) buyurmuşlar ki;

لَا يَنْبَغِي لِلْعَالِمِ وَلَوْ تَبَحَّرَ فِي الْعِلْمِ حَتَّى صَارَ وَاحِدَ أَهْلِ زَمَانِهِ أَنْ يَقْنَعَ
بِمَا عِلِمُهُ وَإِنَّمَا الْوَاجِبُ عَلَيْهِ الْإِجْتِمَاعُ بِأَهْلِ الطَّرِيقِ لِيَدُلُّوهُ عَلَى الطَّرِيقِ
الْمُسْتَقِيمِ

"Bir âlimin bildiklerine kanâat etmesi uygun değildir. Veleve ki ilimde tebahhur etmiş olsun, hatta asrının bir numaralı âlimi olsun. Bilakis ona lazım olan kendisini sırât-ı müstekîme ulaştırmaları için ehl-i tarik ile beraber olmasıdır."²⁹

Zamanlarının en büyük âlimi ve müctehidi olan mezhep imamlarımız da kendi asırlarındaki ehl-i tarik ile beraber olmuşlardır.

İmâm-ı A'zam hazretleri ve İmâm Mâlik hazretleri Cafer-i Sâdık hazretlerinden, İmâm Şafii hazretleri ve İmâm Ahmed ibn-i Hanbel hazretleri Ma'rif-i Kerhî hazretlerinden ahz-ı tarik eylemiştir.³⁰

İmâm-ı A'zam Hazretleri ömrünün son iki yılında tasavvuf ve rabîta nimetine nail olmuş ve kendisine bu husus sorulduğunda da "قُلْنَا لَتَنَاقِيَنَّ لَهْلَكُ" "iki sene olmasaydı Numan helak olurdu" buyurmuştur.³¹

²⁶ Ali Erol, Hatıratım, s.30

²⁷ Ali Erol, Hatıratım, s.54

²⁸ Mektuplar Risalesi s.14

²⁹ El-Erbilî, Tenvîr'ul-Kulûb DKI Baskı, s.433

³⁰ Muhammed Hakkı Guzelhisârî, Mefze'ul-Halâik Menbe'ul-Hakâik, s.86

³¹ Mektûbât-ı Muhammed Mâsûm (k.s.), c.2, s.42 ; Mefze'ul-Halâik Menbe'ul-Hakâik, s.86

Büyüklerimiz bu sözü şöyle izah etmişlerdir;

“İmâm-ı A'zam Hazretlerini herkes bilir. Müslüman olan herkesin de bilmesi lazımdır. Mübarek zat “لَوْلَا الشَّعْنَانُ لَهَلَكَ الثَّغْمَانُ” buyurmuştur. İmâm-ı A'zam hazretleri o kadar hassas ki borcunu almak için gittiği kişinin duvarının altında gölgelenmekten kaçınıyor, hak geçmesin diye. Ömrünün tamamında her türlü hassasiyete dikkat etmesine rağmen son iki senesine dikkat çekmiş. Borcunu almak için gittiği kişinin duvarının altında gölgelenmekten kaçınmak, kimin aklına gelir. İslamiyet'e bu kadar hizmet eden, böyle hakka hukuka dikkat eden bir zatın, tabi ki helak olması düşünülemez. Ancak bu söz tasavvufun, maneviyatın ne kadar önemli olduğunu ifade etmek için söylenmiştir.”

Hucetü'l-İslam İmâm Gazâli ve Sultânü'l-Ulema İzzü'd-din bin Abdisselâm Hazretleri bir mürşid aramışlar ve bulduktan sonra da “فَدَغَيْنَا غُفْرَانَا فِي الْبَطَالَةِ” “muhakkak biz ömrümüzü malâyani uğruna zayıf etmişiz” buyurmuşlardır.³²

Yine İmâm Gazâli Hazretleri,

إِنِّي عَلِمْتُ يَقِينًا أَنَّ الصُّوفِيَّةَ هُمُ السَّالِكُونَ لِطَرِيقِ اللَّهِ تَعَالَى وَ أَنَّ سِيرَتَهُمْ
أَحْسَنُ السِّيَرِ وَ طَرِيقَهُمْ أَحْسَنُ الطَّرِيقِ وَ أَخْلَاقُهُمْ أَزْكَى الْأَخْلَاقِ فَلَوْ جُمِعَ
عَقْلُ الْعُقَلَاءِ وَ حِكْمَةُ الْحُكَمَاءِ وَ عِلْمُ الْوَاقِفِينَ عَلَى أَسْرَارِ الشَّرْعِ مِنَ الْعُلَمَاءِ
لِيَغَيَّرُوا شَيْئًا مِنْ سِيرَتِهِمْ وَ أَخْلَاقِهِمْ وَ يَبْدِلُوهُ بِمَا هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ لَمْ يَجِدُوا إِلَيَّ
سَبِيلًا فَإِنَّ جَمِيعَ حَرَكَاتِهِمْ وَ سَكَنَاتِهِمْ فِي ظَاهِرِهِمْ وَ بَاطِنِهِمْ مُقْتَبَسَةٌ مِنْ نُورِ
مَشْكَاتِ الثُّبُورِ وَلَيْسَ وَرَاءَ نُورِ الثُّبُورِ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ نُورٌ يُسْتَصَاءُ بِهِ

“Ben yakînen bildim ki; sôfiyye Allah yoluna sâlik olan kimselerdir. Onların sîreti, sîretlerin en güzeli; yolları, yolların en hoşu; ahlakı da ahlakların en temizidir. Eğer bütün akıl sahiplerinin akli, hikmet sahiplerinin hikmeti ve Şer'-i Şerîfin esrârına vakıf olan ulemanın ilmi, onların sîret ve ahlakından bir şeyi değiştirmek ve onlarda olanın yerine daha hayırlısını getirmek için toplansa; bu husus için bir çıkar yol bulamazlar. Çünkü onların zahir ve batınlarındaki harekât ve sekenâtın tamamı nübüvvet

³² Abdülvehhab Şa'rânî, Letâifü'l-Minen ve'l-Ahlâk, c.1, s. 25

kandilinin nurundan alınmıştır. Yeryüzünde nübüvvet nurundan başka -kendisiyle aydınlanılacak- bir nur yoktur”³³ buyurmuştur.

Yine İzzü'd-din bin Abdisselâm Hazretleri,

مَا عَرَفْتُ الْإِسْلَامَ الْكَامِلَ إِلَّا بَعْدَ اجْتِمَاعِي عَلَى الشَّيْخِ أَبِي الْحَسَنِ
السَّادِقِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

“Kâmil İslam’ı ancak Şeyh Ebu’l-Hasen eş-Şâzelî ile beraber olduktan sonra öğrendim” buyurmuşlardır.³⁴

İmâm-ı Rabbânî (k.s.) Hazretleri şöyle buyurur:

(اِغْلَمْ) أَنَّ حُصُولَ رَابِطَةِ الشَّيْخِ لِلْمُرِيدِ بِلَا تَكْلُفٍ وَتَعْمَلُ عَلَامَةً
الْمُنَاسَبَةَ لِلتَّامَّةِ بَيْنَ الْمُرْشِدِ وَالْمُرِيدِ الَّتِي هِيَ سَبَبُ الْإِفَادَةِ وَالْإِسْتِفَادَةِ وَلَا
طَرِيقَ أَقْرَبَ مِنْ طَرِيقِ الرَّابِطَةِ أَضْلًا فَيَا سَعَادَةً مَنْ إِشْتَنَعَدَ بِهَذِهِ الدَّوْلَةِ

“Mürit için zorluk ve külfet olmaksızın mürşidine rabitasının meydana gelmesi, mürşit ile mürit arasında tam bir münasebetin alametidir ki bu, mürşidin ifade, müridin de istifadesinin sebebidir. Allah’a kavuşturucu yollar içinde rabita’dan daha çabuk kavuşturana yoktur. Bu devlet ile müşerref olanlara ne mutlu.”³⁵

Seyyidü’t-Tâife Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri:

وَ أَقْرَبُ الطَّرِيقِ إِلَى حُصُولِ الْمَقْصُودِ دَوَامُ رَبْطِ الْقَلْبِ بِالشَّيْخِ وَ اسْتِفَادَةٍ
عَلِمِ الْوَاقِعَاتِ مِنْهُ حَتَّى يَفْنَى تَصَرُّفُهُ فَيُتَصَرَّفَ سَيِّحُهُ

“Maksûdun husulüne ulaştıran yolların en yakını, Üstaza kalbi bağlamaya (rabıtaya) ve ondan vâkıâta dair olan ilmi elde etmeye kendi tasarrufu Üstazının tasarrufunda fani oluncaya kadar devam etmektir.”³⁶ buyurmuştur.

³³ Hâni, El-Behcetü’s-Seniyye, s.17

³⁴ Abdulvehhab Şa’rânî, Letâifu’l-Minen ve’l-Ahlâk, c.1, s.50

³⁵ İmâm-ı Rabbânî, Mektubât-ı Şerife c.1 m.187

³⁶ Er-Rahmetü’l-Hêbita fi zikri Ismî’z-Zâtı ver-Râbita, 6.Bab

Hazret-i Üstâzımız da; “kable’l- fena turuk-i mûsilenin (fena makamına ulaşmadan evvel Allah’a ulaştırıcı yolların) en müessiri ve enf’î budur (menfaatlı rabıta). Bu nisbet muktedâ ile muktedâ arasında eşedd-i münâsebeti, muktedâdaki ulûm ve meârifin cezbini, âzamî istifade ve istifâzayı müstelzimdir. Onun için tarik-i rabita (rabita yolu), akrab-i turuk’dur (yolların en yakınıdır) denilmiştir”³⁷ buyurmuşlardır.

Mişkât’ın şârihi Muhakkık el-Erdibîlî, el-Mekkiyye isimli risalesinde Üstaz ile evladı arasında uzaklık-yakınlık mefhumunun önemli olmadığını ifade eder ve şöyle buyurur;

فَضْلُ الْمُرِيدِ أَنْ تَيَقَّنَ أَنَّ رُوحَانِيَّةَ الشَّيْخِ غَيْرُ مُتَحَيِّزَةٍ بِمَوْضِعٍ دُونَ مَوْضِعٍ
وَ كُلُّ مَا يَكُونُ غَيْرَ مُتَحَيِّزٍ اسْتَوَتْ عَلَيْهِ الْأَمَكِنَةُ كُلُّهَا فَفِي أَيِّ مَوْضِعٍ يَكُونُ
الْمُرِيدُ لَا تَفَارُقُهُ رُوحَانِيَّةُ الشَّيْخِ وَإِنْ كَانَتْ تَفَارِقُ شَخْصِيَّتَهَا وَابْتَعَدَتْ
يَتَعَلَّقُ بِالْمُرِيدِ وَإِذَا تَذَكَّرَ الْمُرِيدُ الشَّيْخَ بِقَلْبِهِ قَوَّبَ إِلَيْهِ فَيَتَعَلَّقُ قَلْبُهُ بِهِ فَاسْتَعَادَ
مِنْهُ. فَإِذَا احتَاجَ الْمُرِيدُ إِلَى الشَّيْخِ لِيَحِلَّ وَاقِعَتَهُ يَسْتَخْصِرُهُ بِقَلْبِهِ وَيَسْأَلُهُ عَمَّا
يُشَاهِدُهُ لَا بِاللِّسَانِ الظَّاهِرِ بَلْ بِلِسَانِ الْقَلْبِ فَيُلْهِمُهُ رُوحَ الشَّيْخِ مَعْنَى الْوَاقِعَةِ
عَقِيبَ السُّؤَالِ وَإِنَّمَا تَيَسَّرَ لَهُ ذَلِكَ بِوَاسِطَةِ رِبْطِ قَلْبِهِ بِالشَّيْخِ

“Müridi (diğer insanlardan) ayırt eden şey şuna kat’î olarak inanmasıdır; Üstazının ruhaniyeti bir mekânda tahayyüz edici değildir. Bir mekânda mekânlaşmayan kimse için bütün mekânlar müsavidir.

Böyle olunca, mürid hangi yerde olursa olsun, Üstazının ruhaniyeti kendisinden ayrılmaz. Her ne kadar cismi ayrılrsa da. Uzaklık ancak müride taalluk eder. Mürid Üstazını hatırladığı zaman ona yaklaşıp ve ona kalbi bağlanır. Artık ondan istifade eder. Şu hâlde mürid karşılaştığı şeyi çözmek için Üstazına muhtaç olduğu zaman onu kalbinde hazır edip müşahede ettiği şeyi ondan lisan-ı zâhir ile değil de lisan-ı kalp ile sorar. Üstazının ruhaniyeti de ona karşılaştığı şeyin manasını ilham eder. Bu söylenenlerin tamamı ancak kalbini Üstazına bağlamak (rabita) vasıtasıyla müyesser olur.”³⁸

³⁷ Mektuplar Risalesi, s.63

³⁸ Devseri, Er-Rahmetü’l-Hëbîta fi zikri İsmi’z-Zâti ver-Râbita, 6.Bab

Büyüklerimiz Tebe-i Tâbi'inden olan Süfyan-ı Sevri hazretlerinin ifadelerini naklederek şöyle izah etmişlerdir:

وَلَوْ أَنَّ عَارِفًا بِاللَّهِ فِي مَشْرِقِ الشَّمْسِ يَنْطِقُ بِحَقِيقَةٍ وَ رَجُلٌ مُجِبٌّ لَهُ فِي
مَغْرِبِهَا لَكَانَ لَهُ نَصِيبٌ مِنْ ذَلِكَ عَلَى حَسَبِ قِسْمَتِهِ وَ تَهْذِيبِ مَحَبَّتِهِ وَ إِنَّ
الرَّجُلَ لَيَعَانِقُ الرَّجُلَ وَ إِنَّ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُ لَأَبْعَدُ مِمَّا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ. وَ
قَلْبُ الْعَارِفِينَ يَكْتُبُ ، وَ قَلْبُ الْمُرِيدِينَ يَكْتُبُ فِيهِ

“Ârif-i billah olan zât güneşin doğduğu yerde bir hakikati konuşsa, onu seven kişi, müridi de mağripde, güneşin battığı yerde olsa, o kimse için halis, sâfi, âri muhabbeti ve kısmeti hasebince bir nasip vardır. O ârif-i billah olan zât ile müridi, aralarında meşrik ile mağrib arasındaki kadar hatta daha uzun mesafe bile olsa mu'aneke ederler, buluşurlar, kucaklaşırlar.” Himmeti, tasarrufu ona, müride yetiştir, hisseder. “Ariflerin kalbi yazan, müridin kalbi ise yazılıdır.”³⁹ Kalbine baktığında, nazar ettiğinde, sordugunda eğer kalbinde yazılmışsa onu görür.

Üstazların himmetinden yardım talebi, Peygamber Efendimizden dolayısıyla Allâhü Teâlâ'dan istimdâttır.

İbn-i Atâullah eş-Şâzeli zikre başlamadan evvel Üstazın ruhaniyetinden istimdat ile alakalı Miftâhu'l-Felah isimli eserinde şöyle buyurur:

قَالُوا يَغْنَى الْمَشَافِعَ وَ إِنْ كَانَ آيَ الْمُرِيدُ تَحْتَ نَظَرِ شَيْخٍ يُخَيِّلُ شَيْخَهُ بَيْنَ
عَيْنَيْهِ فَإِنَّهُ رَفِيقُهُ فِي طَرِيقِهِ وَ هَادِيهِ وَ يَسْتَمِدُّ أَوَّلَ شُرُوعِهِ فِي الذِّكْرِ مِنْ هِمَّتِهِ
مُعْتَقِدًا أَنَّ اسْتِمْدَادَهُ مِنْهُ هُوَ اسْتِمْدَادُهُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ لِأَنَّهُ نَائِيَةٌ

“Meşâyihımız buyururlar ki, “Eğer mürid bir Üstazın gözetimi altında olursa, Üstazını gözlerinin önünde hayal eder. Zira Üstazı o yolda kendisinin refiki ve hidayet edicisidir. Zikre başlamadan evvel onun himmetinden yardım talep eder. Ondandır yardım talebi Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem)’den yardım talep etmek olduğuna inanır. Çünkü Üstazı Peygamber nâibidir.”⁴⁰

³⁹ Devseri, Er-Rahmetü'l-Hêbta fi zikri İsmi'z-Zâtı ver-Râbta, 6.Bab

⁴⁰ Devseri, Er-Rahmetü'l-Hêbta fi zikri İsmi'z-Zâtı ver-Râbta, 6.Bab

Nur sûresinde şöyle buyrulur;

...وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Eğer üzerinizde Allah (azze ve celle)’nin fazl-u rahmeti olmasa idi içinizden hiçbirisi ebedâ temize çıkamazdı. Ve lakin Allah (azze ve celle) dilediğini temize çıkarır. Ve Allah semî’dir, alimdir.”⁴¹

Bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde;

إِنَّ أَمْرَ التَّزْكِيَةِ أَنَّمَا هُوَ إِلَى اللَّهِ فَإِنَّهُ بِفَضْلِهِ وَرَحْمَتِهِ وَفَقَّ الْعَبْدُ لِلطَّاعَاتِ وَالْأَسْبَابِ وَلَكِنْ لَا بَدَّ لِلْعَبْدِ مِنْ أَسْتَاذٍ يَتَعَلَّمُ مِنْهُ كَيْفِيَّةَ التَّزْكِيَةِ عَلَى مُرَادِ اللَّهِ تَعَالَى وَ أَغْظَمَ الْوَسَائِلِ هُوَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ ثُمَّ مَنْ أَرْشَدَهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى

Muhakkak ki tezkiye emri Allâhü Teâlâ’ya râcî’dir. Çünkü ancak Hazret-i Allâh celle celâlühü’nün fazlı ve rahmetiyle kul tâat ve sebeplere muvaffak kılınır. Lakin kul için Cenâb-ı Hakkın muradı üzerine tezkiyenin keyfiyetini kendisinden öğreneceği bir Üstaz elbette lazımdır. Vesilelerin en büyüğü peygamber efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’dir. Sonra da onun Allâhü Teâlâ’ya irşâd ettiği zâttır.⁴²

قَالَ شَيْخُ الْإِسْلَامِ عَبْدُ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَدْ سِرُّهُ مَسَائِيحِي فِي عِلْمِ الْحَدِيثِ وَعِلْمِ الشَّرِيعَةِ كَثِيرَةٌ وَأَمَّا شَيْخِي فِي الطَّرِيقَةِ فَالشَّيْخُ أَبُو الْحَسَنِ الْحَرَقَانِيُّ فَلَوْلَا رَأْيُهُ مَا عَرَفْتُ الْحَقِيقَةَ فَاهْلُ الْإِرْشَادِ هُذَاهُ طَرِيقُ الدِّينِ وَمَفَاتِيحُ أَبْوَابِ الْيَقِينِ فَوْجُودُ الْإِنْسَانِ الْكَامِلِ غَنِيمَةٌ وَمُجَالَسَتُهُ نِعْمَةٌ عَظِيمَةٌ

Şeyhu’l-İslâm Abdullah el-Ensârî (k.s.) buyurmuşlardır ki “benim ilm-i Hadis ve ilm-i Şeriatta şeyhlerim çoktur. Amma tarikatte şeyhim Şeyh Ebû’l-Hasenî’l-Harkânî hazretleridir. Şayet onu görmeseydim (tanımasaydım) hakikati anlayamazdım.

⁴¹ Nur Sûresi, Âyet 21

⁴² İ.Hakkı Bursevî, Ruhû’l-Beyan, Nûr Sûresi 21. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

Ehl-i irşâd din yolunun hidayet edicileridir (rehberleridir), yakîn kapılarının anahtarlarıdır. Kâmil insanın (mürşid-i Kâmil) mevcudiyeti ganimet, onunla oturmak büyük nimettir.”⁴³

Muhammed Murad el-Kâbili hazretleri,

يَسْتَوِي فِي اسْتِفَاضَتِهَا الشَّيْخُ وَ الصَّبِيَانُ وَ فِي إِفَاضَتِهَا الْأَحْيَاءُ وَ الْأَمْوَاتُ

“İstifâza (feyz alma) hususunda yaşlı ve çocuk müsavî olduğu gibi, ifâza (feyz akıtma) hususunda da hayy ve meyyit müsavidir”⁴⁴ buyurmuşlardır.

وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْجَلِيلِيِّ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْمَنَامِ قَالَ فَقُلْتُ يَا سَيِّدِي يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ فَقَالَ وَفُوفُكَ بَيْنَ يَدَيَّ وَلِيٍّ مِنْ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ تَعَالَى كَحَلْبِ شَاةٍ أَوْ شَيْءٍ بِيضَةٍ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ إِرْبًا إِرْبًا فَقُلْتُ لَهُ يَا سَيِّدِي حَيًّا كَانَ أَوْ مَيِّتًا؟ فَقَالَ حَيًّا كَانَ أَوْ مَيِّتًا

Muhammed bin Hasan el-Becelî'den nakledilen bir haberde; Ben Resûlullâh Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem)'i rüyada gördüm. O'na “Ya Seyyidi! Ya Resûlallâh! Amellerin hangisi en faziletlidir?” dedim. O'da “Senin Allah dostlarından birinin önünde bir koyun sağımı ya da bir yumurta pişimi kadar oturma, uzuv uzuv (parçalanırcasına) Allah'a ibadet etmenden daha hayırlıdır” buyurdular.

Sonra ben Yâ Seyyidi! “O zât hay da olsa, meyyit de olsa mı?” dedim. O da “İster hay ister meyyit olsun” buyurdular.⁴⁵

İmâm-ı Rabbanî hazretleri de özellikle zikir esnasındaki istimdada işaretle ederek şöyle buyurur;

فَإِنْ ظَهَرَتْ صُورَةُ الْمُرْشِدِ وَقَتَ الذِّكْرِ مِنْ غَيْرِ تَكْلُفٍ يَتَّبِعِي أَنْ تَذْهَبَ بِهَا إِلَى الْقَلْبِ وَأَنْ تَشْتَغَلَ بِالذِّكْرِ حَافِظًا لَهَا فِي الْقَلْبِ أَنْتَدْرِ مِنَ الْمُرْشِدِ

⁴³ I. Hakkı Bursevî, Ruh'u'l-Beyan, Nûr Süresi 21. Âyet-i Kerîme'nin Tefsirinden

⁴⁴ Devseri, Er-Risâletü'l-İs'adiyyefi't-Tarîkatü'l-Âliyye; Eş-Şeyh Yûsuf Efendi Şevki et-Trabzonî el-Öfî, Hediyyetü'z-Zâkirin ve Huccetü's-Salîkin, s.15

⁴⁵ El-Hadîkatü'n-Nedîyye Şerh-u't-Tarîkatü'l-Muhammediyye, c.2, s.126

الْمُرْشِدُ مَنْ تَشْفِيْدُ مِنْهُ طَرِيْقُ الْوُصُوْلِ اِلَى جَنَابِ قُدْسِ الْحَقِّ جَلَّ سُلْطَانُهُ
وَتَجِدُ مِنْهُ مَدَدًا وَاِعَانَةً فِى هَذَا الطَّرِيْقِ

“Eğer zikir esnasında, tekellüfsüz (zorlanmaksızın) mürşidin sureti zahir olur ise onun ile kalbe yönelmek, onu kalpte muhafaza ederek zikir ile meşgul olmak lazım gelir. Mürşid kimdir? bilir misin? Mürşid kendisinden Allâhü Teâlâ’ya ulaşma yolunu elde ettiğin ve bu yolda meded ve inayeti kendisinde bulduğun zattır.⁴⁶

نَحْنُ نَتَوَجَّهُ فِى الصَّلَاةِ اِلَى الْكَعْبَةِ وَ نَقْتَدِى الْاِمَامَ لِاِخْذِ الْقَيْضِ مَعَ
حَقِيْقَةِ الْكَعْبَةِ وَ لَا يَلْزَمُ بِذَلِكَ التَّوَجُّهُ الْاِقْتِدَاءُ وَالْعِبَادَةُ لِغَيْرِ اللّٰهِ

أَلَا تَرَى اَنْ الْمَلَائِكَةَ اُمِرُوا بِالسُّجْدَةِ لِآدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَالْحَالُ اَنْ السُّجْدَةَ
عَلَى طَرِيْقِ الْعِبَادَةِ لِغَيْرِ اللّٰهِ حَرَامٌ فِى الْاُمَمِ كُلِّهَا وَ لَا يَكْلِفُ اللّٰهُ تَعَالٰى بِالْحَرَامِ
لَكِنَّ سَجَدَتَهُمْ وَ عِبَادَتَهُمْ كَانَتْ لِلّٰهِ تَعَالٰى وَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ قَبْلَتَهُمْ

“Biz namazda feyz almak için –hakikat-i ka’be (Allâhü Teâlâ) ile beraber- ka’be’ye yöneliyoruz, imama uyuyoruz. İşte bu yönelme ile Allah’tan başkasına ibadet etmek ve uymak lazım gelmez.

Görmez misin ki melekler Âdem (aleyhisselâm)’a secde etmekle emrolundular. Hâlbuki Allah’tan başkasına ibadet yoluyla secde etmek bütün ümmetlerde haramdır. Ve Allah (celle celâlühü) haramla mükellef tutmaz. Lakin onların secdeleri ve ibadetleri Allah içindir, Âdem (aleyhisselâm) ise onların kiblesidir.”⁴⁷

Rabita, mürşid-i kâmilin boyasıyla boyanmak, haliyle hâllenmektir. İmâm-ı Rabbanî (k.s.) hazretleri;

اِفَادَتُنَا وَاسْتِفَادَتُنَا اِنْعِكَاسِيَّةٌ وَانْصِبَاعِيَّةٌ يَنْصَعُ الْمُرِيْدُ بِصَنِغِ الشَّيْخِ
الْمُقْتَدِى بِهِ سَاعَةً فَسَاعَةً بِوَاسِطَةِ مَحَبَّتِهِ لَهُ وَيَتَنَوَّرُ بِاَنْوَارِهِ بِطَرِيْقِ الْاِنْعِكَاسِ

* İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.190

⁴⁷ Muhammed Fevzi el-Bâtûnî, Hulâsâtü’l-Tasavvuf, s.37

Bizim ifâde ve istifâdemiz in'ikâsi ve insıbâğî'dir (yansıma ve boyanma yoluyladır) ki mürid muktedâ bih olan şeyhine muhabbeti vasıtasıyla şeyhinin boyası (hali ve vasfı) ile ân be ân boyanır (hâllenir). İn'ikâs yoluyla Üstazının nurlarıyla nurlanır" buyurmuştur.⁴⁸

Muhammed Masum (k.s.) hazretleri buyururlar ki: "Bizim tarikatımızda derece-i kemâle medar-ı vusûl, muktedâ bih olan şeyhe, tâlibin, rabita-i muhabbetine merbuttur. Tâlib-i sâdık, şeyhine olan muhabbeti yoluyla onun batnından feyiz ve berekât alır. Münasebeti maneviyye ile saat saat onun rengine girer"⁴⁹

Bazılarının iddia ettiği gibi; Osmanlı sultanları, sadece zayıfladığı devirlerde tasavvufla meşgul olmuş değildir.

Osman Gazi, Şeyh Edebâlî'ye; Hazret-i Fatih, Akşemseddin hazretlerine; Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî, Nakşibendiyye'den Halim Çelebi'ye; Abdülhamid Han Hazretleri, Hazret-i Üstâzımız'ın Üstâzı Selâhuddin ibn-i Mevlânâ Sirâcüddin hazretlerine bağlanmış ve rabıtayla feyiz almışlardır.⁵⁰

Hatta Osmanlının en kuvvetli devrindeki sultanlardan Yavuz Sultan Selim Han hazretleri;

"Padişâh-ı âlem olmak bir kuru kavga imiş,

Bir veliye bende olmak cümleden a'lâ imiş"⁵¹

Kanûnî Sultan Süleyman Hazretleri;

"Zahirâ baksan berr u bahrın şâhıyam

Bir ulû dergâhın ammâ ben ğubar-ı râhıyam"⁵² mısralarıyla tasavvufla meşgul olduklarını ve padişahlıktan da üstte tuttuklarını ifade etmişlerdir.

Büyüklerimiz şöyle buyurur:

"İnsanları iman ve itaate getiren feyz-i ilahîdir, rabitanın tesiridir."

"Râbita-i şerîfe farzların, vaciplerin, sünnetlerin müeyyidesidir."

"Râbita-i şerîfe ittibâ'ın kemalidir. Piranın hali ile hâlleniyorsun, onlara vaki olan tecelliyattan mümkün mertebe almaya gayret ediyorsun."

⁴⁸ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.260

⁴⁹ Mektûbât-ı Muhammed Masum, c.1 s. 68

⁵⁰ Reşat Öngören, Osmanlıda Tasavvuf, s.245-252

⁵¹ Yedikita Dergisi, Sayı 119 [Bende: Mürid olmak]

⁵² Muhibbi, Berceste ; Fazilet takvimi [Berr: Kara, Bahr: Deniz, Gubâr: Toz, Râh: Yol]

“Râbita-i şerîfe ve zikr-i kalbî, kul ile Allah arasındadır. İşte oraya kimseler giremez, kimsenin giremediği yer orasıdır. Melekler, bütün günahları ve sevapları yazarlar, ama zikr-i kalbîyi yazamazlar, orası onlara kapalı. Doğrudan doğruya Allah ile kul arasında.”

“Cennât-ı Âliyâtta o kadar rütbeler var ki, Cennetin bazı kısımlarında bulunanlar (Üstamızdan teşbih ile) gece kondu semtinde oturanlar, bizim güneşe baktığımız gibi diğer rütbe sahiplerine bakarlar. Bize güneş ne kadar uzak, oraya gitmeyi düşünmüyoruz, işte Cennete girenlerin bazıları, yüksek rütbe sahiplerini müşahade edecekler, bunlar bu makama nasıl sahip oldular Allah! Allah! diyecekler? İşte (onlar bu makama) nafil ibadetlerle, zikirle, evrad u ezkar ile rabita ile vasil olurlar.”

RÂBITA-İ ŞERÎFE’NİN HÜKMÜ

İmâm-ı Rabbânî (k.s.) hazretleri;

فَاخْتِيارُ هَذِهِ الطَّرِيقَةِ كَانَ لِلطَّالِبِ أَوَّلَى وَأَنْسَبَ بَلْ يَكُونُ وَاجِبًا عَلَيْهِمْ وَلَا زِمًا

“Şu yolu seçmek, talip için evla ve daha münasib belki de onun üzerine vacip ve lazımdır.”⁵³, buyurmuşlardır.

وَالْأَمْرُ الَّذِي لَمْ يَنْهَ عَنْهُ الشَّرْعُ يُسَوِّغُ فِعْلَهُ. إِمَّا عَلَى طَرِيقِ الْإِبَاحَةِ. إِنْ أَذَى إِلَى مُبَاحٍ. أَوْ التَّدْبِيرِ إِنْ أَوْجَبَ مَنْدُوبًا. أَوْ الْوُجُوبِ إِنْ حَصَلَ وَاجِبًا لَا يَخْضَلُ بَعْضُهُ.

“Şer’-i Şerîf’in kendisinden nehyetmediği hususlar için yapılma cevazı vardır. Bunlar üç kısım üzere mütâlaa edilir. Birincisi; İbâha yolu üzere olanlar: Eğer o şey mubaha götürürse. İkincisi; Nedib yolu üzerine olanlar: Eğer onu yapmak mendûbu icab ederse. Üçüncüsü; Vücup yolu üzerine olanlar: Eğer kendisini yapmak, başkasıyla hâsıl olmayacak bir vacibi hâsıl ederse.”⁵⁴

فَهِيَ مِنَ الْوَسَائِلِ الْمُوجِبَةِ لِرَوَالِ الْعُقْلَةِ

“Rabita, vesvesenin def’ini, gafletin nefyini mücip vesilelerdendir.”⁵⁵

⁵³ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerîfe, c.1, m.190

⁵⁴ Devserî, Er-Rahmetü’l-Hëbita fi zikri lsmi’z-Zâtı ver-Râbita, 3.Bab

⁵⁵ Devserî, Er-Rahmetü’l-Hëbita fi zikri lsmi’z-Zâtı ver-Râbita, 3.Bab

فَالرَّابِطَةُ تُفِيدُ الْحُضُورَ وَالْحُضُورُ يُفِيدُ رَفَعَ الْحِجَابِ فَالرَّابِطَةُ تُفِيدُ رَفَعَ
الْحِجَابِ وَرَفَعَ الْحِجَابِ مَطْلُوبٌ. وَكُلُّ مَا أَفَادَ الْمَطْلُوبُ مَطْلُوبٌ.

“Rabîta huzur(-i kalp) ifade eder (temin eder). Huzur (gaflet) perdelerinin kalkmasını ifade eder. Böyle olunca rabîta o (gaflet) perdelerinin kalkmasını ifade eder. Perdelerin kalkması ise matluptur. Matlubu ifade eden her şey matluptur.”⁵⁶

İbadetlerin gafletten uzak, ihlâs ile yapılması emrolunmuştur. Emrolunan bir şey, diğer bir şeyi istilzam ediyorsa bu emir, o şeye dair de bir emir olmuş olur. Başka bir ifade ile (وَالْوَسَائِلُ لَهَا حُكْمُ الْمَقَاصِدِ) **“vesileler için maksatların hükmü vardır”**⁵⁷

Vacip kelimesinin farz manasına kullanıldığı, mutlak zikredildiğinde her ikisine de şamil olduğu usul-i fıkıh kitaplarında mezkûrdur.

مَا يَتَوَقَّفُ عَلَيْهِ الْوَاجِبُ فَهُوَ وَاجِبٌ

“Bir vacibin kendisine muhtaç olduğu şey de vaciptir” kaidesi muktezasınca;

Farz olan namazın kabulü kendisine bağlı olan ihlas, huşu, huzû’ ve huzûr-i kalp gibi hasletler Râbîta-i şerîfeye bağlıdır. Râbîta-i şerîfe olmandan elde edilmesi mümkün değildir. Bu hasletler namazın kabulü için şart olması hasebiyle fıkıh ve usul kitaplarında farz oldukları beyan edilmektedir.⁵⁸ Bu şartları yerine getirebilmek rabîtaya bağlı olması sebebiyle bu kaide rabitanın da farziyyetini ifade eder.

Büyüklerimiz Âl-i İmrân Sûresindeki (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا...) ⁵⁹Âyet-i Kerîmesi’nin izahında şöyle buyurmuşlardır:

“Adüvv-i zahiriyy-i esgarda sabır, musabere, rabîta ve ittika vacip olursa, adüvv-i batıniyy-i ekber olan nefse karşı mücadele de farz olur mu, olmaz mı?

⁵⁶ Devseri, Er-Rahmetü’l-Hêbita fi zikri İsmi’z-Zâtı ver-Râbîta, 4.Bab; [Bu kıyasla İlm-i Mantıkta “Kıyas-ı Mürekkep” denilir]

⁵⁷ Devseri, Er-Rahmetü’l-Hêbita fi zikri İsmi’z-Zâtı ver-Râbîta, 3.Bab

⁵⁸ Molla Husrev, Mir’âtü’l-Usûl fi Şerh-i Mirkâtî’l-Vusûl, c.2, s.515

⁵⁹ Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 200

Evleviyetle olur, değil mi? Adüvv-i zahiriyy-i esgarın mı zararı fazla, Adüvv-i batınıyy-i ekber'in mi zararı fazladır? Elbette Adüvv-i batınıyy-i ekber'in zararı daha fazladır...”

Vazife - Rabitanın Yapılış Şekli

1. Temiz ve tenha bir yerde gözler kapalı olarak kibleye müteveccihen oturulur. (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) , (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) deyip bir Fatiha üç ihlas-ı Şerif okunur.
2. Şöyle hediye edilir: “Silsile-i Sâdâtımızın hâssaten Hazret-i Üstâzımızın mübarek ruhlarının makamına hediye eyledim”
3. Dünyanın en günahkâr kişisi kendini kabul ve zannederek usulüne uygun yedi defa (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ) veya seyyidü'l-istiğfâr okunur.
4. Yedi defa salavât-ı Şerife (اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ) veya mümkünse yedi salavât-ı Şerifeler okunur.
5. Rabita yapılır; Kendi kalbinden Hazret-i Üstâz'ın kalbine irtibat kurulur. Hazret-i Üstâz'ın kalbinden kendi kalbine feyz geldiği tefekkür edilerek devamlı Hazret-i Üstâz'ın mübarek suretini kalben tasavvur eder. Hazret-i Üstâz'ın kalbi güneş gibi tasavvur edilebilir. Dil damağa yapışık durur. İki kaşın arasındaki nefis de kalbe bağlanır. Bu minval üzere asgari on beş dakika durulur. Her şey unutulduktan sonra zikr-i kalbî'ye başlanır.
6. Zikr-i kalbî şöyle yapılır; bütün dikkat manevi kalbe çevrilir. Maddi kalbin atışı, nefesin girip çıkması ile hiç alakadar olunmadan manevi kalbimizdeki hakikat-i câmia-i kalbiye makamında -verilen adet ne kadar ise o miktar- “Allah Allah” diye zikre başlanır. Zikir anında bu ismin sahibinden başka hiçbir şey düşünmemelidir. Zikir anında başka düşünceler gelecek olursa zikir bırakılıp istiğfâr edilir. Üç dört dakika rabita yapılarak zikre öyle devam edilir. Zikir anında dil damağa yapışık olarak tutulur. Zikir tamamlandıktan sonra bu yapılan evrad-ü ezkâr hediye edilir ve dua yapılır.
7. Vazife (rabita) günün her saatinde olur. Fakat en güzel vakit, vakt-i seher; sabah namazından evvelki vakittir. Sonra sabah namazından sonraki vakittir. Yirmi dört saatte bir yapılır. Sabah yapmadan evden çıkmamak veya işe başlamamakta çok büyük faydeler vardır.
8. Abdestsiz yapılmaz. Gusül abdesti alarak yapmak çok faziletlidir.
9. Hanımlar muayyen zamanlarında yapamazlar.^(a)

^(a) Bazı Dualar ve İltica Usulleri, s.6

RÂBITA-İ ŞERÎFE'NİN SÜBÛTU

Tevbe Sûresi'nin 40. Âyet-i Kerimesi'nde şöyle buyruluyor:

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ
إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ
تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Eğer siz O’na (Hazret-i Peygamber’e) yardımcı olmazsanız biliyorsunuz ya Allah (celle celâlihû) O’na yardım etti: O küfredenler O’nu çıkardıkları zaman, iki kişiden biri iken, onlar mağaradaydılar; o anda arkadaşına “Mahzun olma, çünkü Allah bizimle beraberdir” diyordu. Derken Allah ona (o arkadaşına), sekînetini indirdi. Görmediğiniz ordularla O’nu (Rasûl-i Ekrem’i) te’yid buyurdu da öyle yaptı ki o küfredenlerin kelimesini en alçak etti. Allah’ın kelimesi (tevhid) ise en yüksektir. Öyle ya Allah Aziz Hakîm’dir.”

Bu Âyet-i Kerîme, Hicret-i Nebeviyye esnasında cereyan eden bazı hadiseleri icmâlî olarak anlatmaktadır.

“Rivayet olunduğu üzere müşrikler izleri takip ede ede mağaranın önüne gelmişler. Hazret-i Ebû Bekir (r.a.) mahzun olmuş ve “Ya Resûlallâh, eğer ben öldürülürsem nihayet bir insanım. Fakat zât-ı âlinize bir şey olursa bu dinin hali nice olur?” diyerek üzüntüsünü beyan etmişti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hazret-i Ebû Bekir (r.a.)’a şöyle hitap etmişlerdi:

مَا ظَنَّاكَ يَا أَبَا بَكْرٍ بِاثْنَيْنِ اللَّهُ ثَالِثُهُمَا

“Ya Ebâ Bekir! üçüncüleri Allah (celle celâlihû) olan iki kişi hakkında ne dersin? (Neden endişelenirsin?)”¹ “Mahzun olma. Muhakkak ki, Allah bizimle beraberdir” “Allâhü Teâlâ’nın yardımı ve muhafazası her halde -daima- beraberimizde ve yardımcımızdır. Allah (celle celâlihû),

¹ Sahih-i Buhârî, Menâkıb, h.3653

ma'iyetine hiçbir hüznün şaibesi buluşturmayacak ve nerede olursak olalım bizi koruyacak bir velayet-i daime ile muHâfızımızdır..."²

"Öyle hüznün dolu bir anda bile Peygamberinin hatırına hüznün zerresini kondurmadığı gibi, O'nun feyz-i sohbetiyle refik-i siddik olan Hazret-i Ebû Bekr (r.a.)'ın hüznünü def' edip, kalbine lâ-yezâl (bitmez-tükenmez) bir itm'inan-ı rahmet verdi. Bir tasavvur olunsun ki Mekke'de Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i katil kasdıyla kâfirlerin hane-i saadeti kuşattıkları ve geceleyin Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara görünmeden çıkıp Hazret-i Ebû Bekir (r.a.)'i alarak mağaraya gittiği o hicret günleri ne zorlu vakitlerdir. O kadar çok düşmanın her tarafa saldırıp aradıkları iki zatın, bir ıssız mağarada kapandıkları günler ve geçirdikleri saatler ne saatlerdir.

O saatler içinde Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkadaşına **"Mahzun olma Allah (celle celâlühü) hep bizimle beraberdir"** buyurdularını an, ne andır. Ve öyle bir anda Resûlullâh'ın hiçbir şaibe-i hüzne izin vermeyen o iyyan (kat'i i'tikad) ve itmi'nanı, ilim ve şühûdu, metânnet ve sekîneti ne ilâhî bir kuvvet ne i'câzkâr bir müjdedir. Sonra öyle kudsi bir hüznün ile sızlayan ve bu müjdeyi derhal tasdik ederek sekînet-i ilâhiye'ye mazhar olan kalb-i siddiktaki sadâkat ve iman, ne kadar derin bir sadâkat ve ne büyük bir imândır. O anda hakka'l-yakin tecelli eden maiyyet-i ilâhiyye ve nazil olan sekînet-i rabbâniyye ne ezeli bir hakikat, nasıl bir rahmet ve nusrettir."³

Tasavvuf kitaplarımızda ve Ehl-i Tasavvuf'tan gelen şifâhî nakillerde, Râbta-i şerîfe'nin ve Kalbî Zikr'in, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından Hazret-i Ebû Bekir (r.a.)'a bu yolculuk esasında, mağarada, o hüznünlü ve zor anlarda öğretildiği bildirilmektedir.⁴

"Sekînet, sükûn ve itmi'nan, sebat ve temkin manasında masdardır ki, nefisteki telaş ve heyecanın kesilmesiyle hâsıl olan ve kalp oturması, yürek ısınması, gönül rahatı diye tabir edilen, huzur ve sükûn haline veya onun menşe'i-ne dahi isim olur. Sekînetin indirilmesi, onun yaratılması ve icad edilmesidir. Cenâb-ı Hak şânının yüksekliğine imâ için inzâl tabir buyurmuştur."⁵

Ayrıca Müfessirlerimiz sekîneti; "rahmet, itmi'nan, vakar, güven ve sükûnet" gibi manalarla da tefsir etmişlerdir.⁶

² Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Tevbe Sûresi 40. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

³ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Tevbe Sûresi 40. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

⁴ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, Miftâhu's-Saade, s.10

⁵ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Fetih Suresi 4. Âyet-i Kerime'nin tefsiri

⁶ Rahmet (İbn-i Abbâs hazretleri), İtmi'nan (Dahhâk), Vakâr (Katâde- Mâveridi Tefsiri), Güven ve Sükûnet (Bilmen)

Râbîta-i şerîfe'nin insanda sekinet; kalp ve iman kuvveti, amel ve hizmet arzusu, gayret-i diniyye, muhabbet, güzel ahlak gibi halleri meydana getirdiği Kur'an-ı Azimü's-Şan'da رَٰبِط (r-b-t) fiilinin geçtiği Âyet-i Kerîmeler'den de anlaşılmaktadır. Tefsirlerimizde bu fiile "takviye etmek, kalp kuvveti ve sağlamlığı, metanet, sabır" gibi manalar verilmiştir ki bunlar, Mutasavvıflar'ın Rabîta'dan elde ettikleri neticelerdir.

رَٰبِط fiilinin geçtiği Âyet-i Kerîmeler ve mealleri tertib sırasına göre şöyledir:

Âl-i İmrân Sûresi'nin 200. Âyet-i Kerîmesi;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler! Sabredin ve sabır yarışında düşmanlarınızı geçin ve cihad için hazır ve rabıtalı bulunun ve Allah'a korunun ki felah bulasınız."

Enfâl Sûresi'nin 11. Âyet-i Kerîmesi:

إِذْ يُغَشِّيكُمُ الثُّغَاسُ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُم بِهِ وَ يُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ

"O vakit size, tarafından bir emniyet olmak üzere, bir uyku sardırıyordu. Ve üzerinize semadan bir su indiriyordu ki bununla sizi temizlesin, şeytanın vesvesesini sizden gidersin ve kalplerinize rabîta versin ve bununla ayaklarınızı sağlam durdursun."

"Ve kalplerinize rabîta versin." "Yani Allah'ın yardımının mukaddimesi olan lutfunu görerek kalpleriniz kuvvet bulsun da Allah'a tevekkül ve itimadınız artsın"

Kehf Sûresi'nin 13 ve 14. Âyet-i Kerîmeleri:

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْنَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَ زِدْنَاهُمْ هُدًى وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنْ نَدْعُو مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذَا شَطَطًا

⁷ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Enfâl Sûresi 11. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

“Biz sana onların kıssalarını doğru olarak naklediyoruz: Hakikat bunlar, birkaç genç yiğit idiler; Rablerine iman ettiler. Biz de hidayetlerini artırdık.” “Ve kalplerine rabita verdik. O vakit kıyam ettiler ve dediler ki: ‘Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbi’dir. Biz ihtimali yok, O’ndan başka bir ilaha ibadet etmeyiz. Doğrusu o zaman cidden saçma söylemiş oluruz.”

وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ ifadesi şöyle tefsir olunmuştur;

“Onlara sabır ilham ettik ve kalplerini iman nuru ile takviye ettik.”⁸

“Onların kalplerini iman üzere muhafaza ettik.”⁹

“Kalplerine rabita verilmesi, onların azimlerinin şiddetinden ve sabırlarının kuvvetinden ibarettir ki bunları Allah (celle celâlihû) onlara vermiştir.”¹⁰

Kasas Sûresi’nin 10. Âyet-i Kerîmesi:

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِعًا إِنَّ كَادَتْ لِتُبَدِّي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا
لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

“Musa (a.s.)’ın annesinin gönlü ise bomboş sabah etti. Eğer imanlılardan olsun diye kalbine rabita vermese idik, az daha onu açıverecekti (açığa vuracaktı).”¹¹

Yine bu Âyet-i Celîle’nin tefsirinde denilmiştir ki;

“(Eğer inananlardan) Allah’ın va’dini tasdik edenlerden (olsun diye onun kalbini) sabır ve sebat ile (pekiştirmeseydik) onu bir kalp sağlamlığına kavuşturmasaydık (az kaldı onu açığa vuracaktı)”¹²

Rabita kitap, sünnet, icma’ ve kıyas ile sabittir. Onu inkâr etmek mümkün değildir.

إِنَّ الرِّابِطَةَ عِبَارَةٌ عَنْ تَعَلُّقِ الْقَلْبِ بِشَيْءٍ لِّشَيْءٍ عَلَىٰ وَجْهِ الْمَحَبَّةِ

⁸ Taberî, Tefsir-i Taberî, Kehf Sûresi 14. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

⁹ Semerkandî, Tefsir-i Semerkandî, Kehf Sûresi 14. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

¹⁰ İbn-i Atıyye, Tefsir-i İbn-i Atıyye, Kehf Sûresi 14. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

¹¹ Kasas Sûresi, Âyet 10

¹² Ö. N. Bilmen, Kur’ân-ı Kerim’in meâl-i âlîsi ve Tefsiri, Kasas Sûresi 10. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

"Zira mutlak manada rabita; kalbin bir şey sebebiyle diğer bir şeye muhabbet yoluyla taalluk ve alakasından ibarettir."¹³

فَهَلْ وَرَدَ فِيمَنْ تَصَوَّرَ صُورَةَ مَحْبُوبِهِ وَتَحَيَّلَ أَنَّهُ يَقْبَلُ يَدَهُ أَوْ رِجْلَهُ أَوْ
يَضَعُهُ عَلَى رَأْسِهِ أَوْ جَنْبِهِ يَغْتَنِّقُهُ أَوْ يَدْخِلُهُ فِي قَلْبِهِ نَهَى مِنَ الْكِتَابِ أَوْ السُّنَّةِ
أَوْ الْإِجْمَاعِ أَوْ الْقِيَاسِ

"Sevdiğinin cemalini düşünen; elini-ayağını öpüp başına ya da alnına koyduğunu tahayyül eden; ona sarılıp onu kalbine yerleştiren kimse için Kitap'tan, Sünnet'ten veya kıyastan bir nehiy acaba varid olmuş mudur?"¹⁴

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır;

إِنَّ مِنَ الْعِلْمِ كَهَيْئَةِ الْمَكُونِ لَا يَغْلَمُهُ إِلَّا أَهْلُ الْمَعْرِفَةِ بِاللَّهِ¹⁵ فَإِذَا قَالُوهُ¹⁶
لَا يُنْكِرُهُ إِلَّا أَهْلُ الْغُرَّةِ بِاللَّهِ

"Muhakkak ilimden bazıları gizlenmiş hazine gibidir. Onu ancak ehl-i marifet (âlim billah) olanlar bilir. Onlar o ilmi söyleyip anlattıklarında Allah'a isyan edenler hariç kalbinde iman olanların hepsi onu kabul ederler."¹⁷

Hazret-i Ali (k.v.) efendimizin torunu İmam Zeynü'l-Âbidîn Ali (r.a.) hazretleri,

إِنِّي لَأَكْتُمُ مِنْ عِلْمِي جَوَاهِرَهُ * كَنِيَ لَا يَرَى الْحَقُّ ذُو جَهْلٍ فَيُفْتِنَا
لَقَدْ تَقَدَّمَ فِي هَذَا أَبُو حَسَنِ * إِلَى الْحُسَيْنِ وَوَصَّى قَبْلَهُ الْحَسَنَا
فَرُبَّ جَوْهَرٍ عِلْمٍ لَوْ أَبُوحَ بِهِ * لَقِيلَ لِي أَنْتَ مِمَّنْ يَبْغِدُ الْوَتْنَا
وَلَا سَتَحِلَّ رِجَالٌ مُسْلِمُونَ دِمِي * يَرُونَ أَقْبَحَ مَا يَأْتُونَهُ حَسَنًا

Muhakkak ben ilmimin cevherlerini gizliyorum ki cehalet sahibi hak-
kı göremeyip fitneye düşmesin için, bu hususta Ebû Hasen (Hazret-i Ali k.v.)

¹³ Devserî, Er-Rahmetü'l-Hëbita fi zikri İsmi'z-Zâtı ver-Râbita, 3.Bab

¹⁴ Devserî, Er-Rahmetü'l-Hëbita fi zikri İsmi'z-Zâtı ver-Râbita, 3.Bab

¹⁵ وفي رواية: "إِلَّا الْعُلَمَاءُ بِاللَّهِ"

¹⁶ "وفي رواية: "عَلِّقُوا بِهِ" وفي رواية: "تَكَلَّمُوا"

¹⁷ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.I, Mukaddime

Hüseyin'e tekaddüm edip ondan önce Hasan'a vasiyet etti. Nice ilim cevherleri var ki ben onları açıklasam "sen puta tapanlardan oldun" denilir. Müslümanlar benim kanımı helal görür ve yaptıkları en çirkin şeyi güzel görerek yaparlar.¹⁸

Büyüklerimiz şöyle buyurmuşlar:

وَاهْ يَلْمُزْ بَارِئُ مَنْ لَمْ يَذُقْ وَاهْ يَلْمُزْ بَارِئُ "Tatmayan kimse, vah bilmez, yazık." "Eski hocalar; ilim, hikmet sahibi hocalar, yarı Türkçe, yarı Arapça bazı zavallıların halini beyan için;

kim ki tatmadı ise يَلْمُزْ بَارِئُ "vah bilmez, yazık" bunu tatmamış, öğrenmemiş" derlermiş. Yine Hazret-i Üstâzımızın (kuddise sirruhu) Peder-i âlileri Osman dedemiz de "Tatmamış ki ne bilsin" buyururlarmış.

فَلَوْ تَبَّهَ الْمُتَكَبِّرُ لَعَلِمَ أَنَّ مَا يَنْكِرُهُ عَيْنٌ مَا يَسْتَحْضِرُهُ. وَأَنَّ الَّذِي يَجْهَلُهُ هُوَ الَّذِي يَفْعَلُهُ مِنَ الرَّابِطَةِ الَّتِي يَنْفِي ثُبُوتَهَا مَعَ فِعْلِهِ إِثَّاهَا. ... وَذَلِكَ إِذَا كَبَّرَ تَكْبِيرَةَ الْأَحْرَامِ سَرَّحَ فِي أَوْدِيَةِ الْأَفْكَارِ وَالْأَوْهَامِ ، وَأَعْرَضَ عَنْ رَبِّهِ ، وَنَسِيَ نَفْسَهُ... وَاشْتَغَلَ إِمَّا بِرَابِطَةٍ وَقَفِهِ أَوْ مُلْكِهِ أَوْ حِرْفَتِهِ أَوْ رُوحَتِهِ إِنْ كَانَتْ نَفْسُهُ مَفْتُونَةً بِهَا أَوْ وَلَدِهِ أَوْ تَقْرِيرِ مَسْئَلَةٍ يُلْقِيهَا إِبْلِيسُ إِلَيْهِ لِيُخْرِجَهُ مِنْ صَلَاتِهِ مُفْلَسًا أَوْ مُحَاطَبَةٍ مَنْ يَرْتَجِي مِنْهُ زَكَاةً أَوْ صَدَقَةً . فَيَقُولُ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَهُوَ مُقْبَلٌ عَلَيَّ مَعْبُودِ الشُّهُودِي . وَرَابِطَتُهُ الَّتِي هِيَ نَضْبُ عَيْنِهِ . وَ يَسْتَمِرُّ عَلَيَّ هَذِهِ الْحَالَةَ حَتَّى يَسْلَمَ فَإِذَا سَلَّمَ التَّسْلِيمَةَ الْأُولَى سَرَّحَ بِالْإِنْكَارِ عَلَيَّ الرَّابِطَةَ الَّتِي يَفْعَلُهَا الْعُلَمَاءُ الْعَارِفُونَ فِي وَقْتِ مَخْضُوصٍ لِيُخْضَلَ بِوَاسِطَتِهَا انْتِفَاءُ الْعُقْلَةِ حَتَّى يَقْبَلُوا عَلَيَّ رَبِّهِمْ فِي صَلَاتِهِمْ وَذَكَرَهُمْ بِقَلْبٍ حَاضِرٍ

"Rabitayı inkâr eden kimse şöyle bir uyanırsa inkâr ettiği şey aslında yaptığı; cahili olduğu şey gerçekte işlediğinin tâ kendisidir. Bu da yapmakla beraber sübutunu inkâr ettiği rabitadır... Zira bu kimse namaz için iftitah tek birini aldığı zaman efkâr ve evham vadilerine kendini bırakır. Rabbi'nden yüz çevirerek kendini kaybeder de vakfının, mülkünün, mesleğinin, meftun olduğu zevcesinin, evladının rabitesiyle veya onu namazından müflis olarak

¹⁸ Âlûsî, Rûhu'l-Meânî, Mâide Süresi 67. Âyet-i Keriminin tefsiri

çıkartmak için İblis'in kalbine attığı meselenin, kendisinden zekât - sadaka almayı ümit ettiği kimseyle yapacağı konuşmanın rabitasıyla (kalbi) meşgul olur. Fatiha-i Şerîfe'de "ancak sana ibadet ederim" derken dahi şühûdî ma'buduna yönelir. Onun gönül bağı, rabitası gözünü diktiği şeydir.

Bu hal üzerine selam verinceye kadar devam eder. Birinci selamı verir vermez de rabıtayı inkâr etmeye başlar. Hâlbuki inkâr ettiği rabita, gafleti gidermek için ve namazda, zikirde hazır bir kalp ile Allâhü Teâlâ'ya yönelmek için hususi vakitlerde Ulemâ-i Ârifûn tarafından yapıla gelmiştir."¹⁹

وَالْعُلَمَاءُ الظَّاهِرُونَ وَ بَعْضُ الْمَشَائِخِ يَغْتَرِضُونَ وَ يَقُولُونَ إِنَّهَا حَرَامٌ
بَلْ شَرُّكَ. وَهَذَا الْإِغْتِرَاضُ لِنُقْضَانِ التَّقْهِيمِ وَالتَّقْهِيمِ. وَلَوْ كَانَتْ الرِّابِطَةُ كَمَا
يَفْهَمُونَ نَحْنُ مَعَهُمْ بِلَا شَكِّ وَ اغْتِرَاضٍ. وَ لَكِنَّ التَّرَاغُلَ لَفُطِي. وَ الْإِغْتِرَاضُ
مِنْ سُوءِ التَّقْهِيمِ. وَ مَقْصُودُنَا جَمِيعًا أَلْعُبُودِيَّةُ لِلَّهِ تَعَالَى وَ السَّلَامَةُ فِي الدَّارَيْنِ
وَ الْعِبَادَةُ صُورَةً وَ حَقِيقَةً وَ قَضَاءً مَخْصُوصٌ لِلَّهِ تَعَالَى قَطْعًا. وَ لَا يَجُوزُ فِيهَا
الِإِشْرَاكُ أَبَدًا. كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا
صَالِحًا وَ لَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا.

"Zâhirî âlimler ve bazı meşayih rabıtaya itiraz edip haram, hatta şirk olduğunu söylerler. Bu itiraz, anlatma ve anlamadaki noksanlıktan dolayıdır. Eğer rabita onların anladığı gibiyse şüphesiz biz de onlarla beraberiz. Fakat bu nizâ' lafzî bir nizâ'dır. İtiraz, yanlış anlamadan dolayıdır.

Bizim maksadımız tamamıyla Allah'a kulluk yapmak, dünya ve âhirette selamete ulaşmaktır. İbadet hem suret hem hakikat hem de kast itibarıyla kat'î olarak Allâhü Teâlâ'ya mahsustur. Bu hususta Allah (celle celâlihû)'ya başkasını ortak koşmak ebediyen câiz değildir.

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَ لَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

**"Her kim Rabbine ulaşmayı arzu ederse salih amel işlesin ve Rabbi-
nibâdetine hiçbir kimseyi ortak etmesin"**²⁰ buyrulduğu gibi."²¹

¹⁹ Devserî, Er-Rahmetü'l-Hêbita fi zikri İsmi'z-Zâtı ver-Râbita, 3.Bab

²⁰ Kehf Sûresi, Âyet 110

²¹ Muhammed Fevzi el-Bâtûmî, Hulâsatü't-Tasavvuf, s.37

Büyüklerimiz bu hususta şöyle buyurmuşlardır:

“Kitabullah ile sabit Râbîta-i şerîfe, Resûlullâh'ın kavli ve fi'li ile de sabittir. “Nerden bildin?” dersin; bize hayyen an hayyin gelmiştir, ondan biliyoruz. Sen bilmedin diye biz de mi bilmeyeceğiz.”

“Râbîta-i şerîfe Kitap'la sabit, Hadis'le sabittir. Fiilen, Resûlullâh Efendimiz'den bu yana – daha evvelkini saymıyorum. Hazret-i Âdem'den, bütün Enbiya-i Mürselin'den öyle geliyor, ama- Resûlullâh Efendimiz'den bi'l-itibar zamanımıza gelinceye kadar fiilen de biliniyor, manen de biliniyor, maddeten de biliniyor. İlm-i zahir ile de, ilm-i batın ile de biliniyor. Hangisini istersen onunla sabittir rabîta.”

“Râbîta-i şerîfe ayetleri var. Hadis-i Şerif'lerin tamamında rabîta var. Resûlullâh Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem)'in bütün sözlerinde rabîta var. Çünkü her an rabîta halinde. O yüzden her sözünde rabîta var. Bunu ancak rabîta yapanlar anlar”.

Kitap (Kur'ân-ı Kerîm)'den Delil:

Maide Sûresinde şöyle buyrulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey o bütün iman edenler! Allah'tan korkun ve ona yaklaştırmaya vesile arayın ve onun yolunda mücâhede edin ki felâha erebilesiniz”²²

Âyet-i Celîle şöyle tefsir edilmiştir;

وَاعْلَمُ أَنَّ الْآيَةَ الْكَرِيمَةَ صَرَّحَتْ بِالْأَمْرِ بِابْتِغَاءِ الْوَسِيلَةِ وَلَا بُدَّ مِنْهَا أَلْبَتَّ
فَإِنَّ الْوُضُوءَ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى لَا يَخْضُلُ إِلَّا بِالْوَسِيلَةِ وَهِيَ عُلَمَاءُ الْحَقِيقَةِ
وَمَشَايِخُ الطَّرِيقَةِ وَالْعَمَلُ بِالنَّفْسِ يَزِيدُ فِي وُجُودِهَا وَأَمَّا الْعَمَلُ وَفَقَّ إِشَارَةَ
الْمُزِيدِ وَدَلَالَةَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ فَيُخَلِّصُهَا مِنَ الْوُجُودِ وَ يَرْفَعُ الْحِجَابَ وَ
يُوصِلُ الطَّالِبَ إِلَى رَبِّ الْأَرْبَابِ

²² Maide Sûresi, Âyet 35

"Âyet-i Kerîmede vesile arama hususundaki emir açıktır. Vesile aramak elbette lazımdır. Çünkü Cenâb-ı Hakk'a ulaşmak ancak vesile ile mümkün olur. Bu vesile de hakikat âlimleri ve tarikat şeyhleridir. Tek başına amel vücûd (varlık, enâniyet)'i ziyadeleştirir. Mürşidin işareti, enbiya ve evliyanın delaletine muvafık olarak yapılan amel ise vücûd ve enaniyyetten kurtarır. Perdeleri kaldırır ve Rabbü'l-Âlemîn'e ulaştırır."²³

وَالْوَسِيلَةُ الْأَعْمَالُ الصَّالِحَةُ. وَ لَا تَكُونُ الْأَعْمَالُ صَالِحَةً إِلَّا بِالْإِخْلَاصِ.
وَلَا يَكُونُ الْعَمَلُ خَالِصًا إِلَّا إِذَا خَلَا عَنِ الشَّوَائِبِ. وَقَدْ حَصَلَ لَنَا بِالتَّجَرِبَةِ:
أَنَّا إِذَا اشْتَغَلْنَا بِالرَّابِطَةِ خَلَّتْ أَعْمَالُنَا عَنْ شَوَائِبِ الْعُقْلَةِ. وَالْعَمَلُ فِي الْعُقْلَةِ
غَيْرُ مُعْتَدٍ بِهِ. لِأَنَّهُ يَكْتَبُ لِلْعَبْدِ مِنْ صَلَاتِهِ مَا عَقَلَ مِنْهَا. فَهِيَ مِنَ الْوَسَائِلِ
الْمُوجِبَةِ لِرِزْوَالِ الْعُقْلَةِ. وَ زَوَالِ الْعُقْلَةِ مَقْصُودٌ. وَمَا أَوْصَلَ إِلَى الْمَقْصُودِ
مَقْصُودٌ.

"Âyet-i Kerîme'deki vesile (en umumî manasıyla) âmâl-i sâlihadr. Ameller ise ancak ihlâs ile sâlih olur. Amelin hâlis olması ancak gaflet şâibelerinden hâlî olmasıyla. Bizim için tecrübeyle sabittir ki rabîta ile meşgul olduğumuz zaman amellerimiz gaflet şâibelerinden hâlî olur. Gafletle yapılan amel ise hatırı sayılır bir amel değildir. Zira namazından kul için ancak (huzurullahta olduğunu) idrak ederek kıldığı kısım yazılır. Böyle olunca rabîta, gafletin zevâlini mucip vesâildendir. Gafletin zevali ise maksuttur. Maksuda ulaştırın şey de maksuttur."²⁴

وَمِنْ لَوَازِمِ زَوَالِ الْعُقْلَةِ الْحُضُورُ

"Gafletin zevalinin levazımından biri huzurdur."²⁵

İthâf-ı Sâil isimli kitabında Seyyid el-Habib Abdullah Bâ'levî hazretleri şöyle buyurur;

الْحُضُورُ مَعَ اللَّهِ رُوحُ الْعِبَادَةِ وَهُوَ الْمَقْصُودُ مِنْهَا {أَيِ الرَّابِطَةِ}

²³ İ. Hakkı Bursevî, Ruhü'l-Beyan, Mâide Sûresi 35. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

²⁴ Devserî, Er-Rahmetü'l-Hêbita fî zikri Ismî'z-Zâtı ver-Râbîta, 3. Bab

²⁵ Devserî, Er-Rahmetü'l-Hêbita fî zikri Ismî'z-Zâtı ver-Râbîta, 3. Bab

“Huzur ma’allah ibadetin ruhudur. İşte rabitadan maksat da budur.”²⁶

فَالرَّابِطَةُ الْمُوجِبَةُ لِرَوَالِ الْعُقَلَةِ الْمُوجِبِ لِلْحُضُورِ مِنْ أَشْرَفِ الْوَسَائِلِ

“Şu halde rabita gafletin zevalini; gafletin zevali de huzuru mucip olmakla eşref-i vesâilendir.”²⁷

قَالَ الطَّبِيبُ لَا يَتَّبِعِي لِلْعَالِمِ وَلَوْ تَبَخَّرَ فِي الْعِلْمِ حَتَّى ضَارَ وَاجِدَ أَهْلِ
زَمَانِهِ أَنْ يَقْنَعَ بِمَا عِلْمُهُ وَإِنَّمَا الْوَاجِبُ عَلَيْهِ الْاجْتِمَاعُ بِأَهْلِ الطَّرِيقِ لِيَدُلُّوهُ
عَلَى الطَّرِيقِ الْمُسْتَقِيمِ حَتَّى يَكُونَ مِمَّنْ يُحَدِّثُهُمُ الْحَقُّ فِي سَرَائِرِهِمْ مِنْ شِدَّةِ
ضَفَاءٍ بَاطِنِهِمْ وَيَخْلُصُ مِنَ الْأَذْنَانِ

وَأَنْ يَجْتَنِبَ مَا شَابَ عِلْمَهُ مِنْ كُدُورَاتِ الْهَوَا وَحُطُوظِ نَفْسِهِ الْأَمَّارَةِ
بِالشُّوءِ حَتَّى يَسْتَعِدَّ لِفَيْضَانِ الْعُلُومِ اللَّدِّيَّةِ عَلَى قَلْبِهِ وَالْإِقْتِبَاسِ مِنْ مَشْكَاتِ
أَنْوَارِ النُّبُوَّةِ وَلَا يَتَيَسَّرُ ذَلِكَ عَادَةً إِلَّا عَلَى يَدِ شَيْخٍ كَامِلٍ عَالِمٍ بِعِلَاجِ أَفْرَاضِ
النُّفُوسِ وَتَطْهِيرِهَا مِنَ النَّجَاسَاتِ الْمَغْنَوِيَّةِ

İmam et-Tîbî (rh.); “Bir âlimin bildiklerine kanaat etmesi uygun değildir. Velev ki ilimde tebahhur etmiş olsun, hatta asrının bir numaralı âlimi olsun. Bilakis ona lazım olan kendisini sirât-ı müstekîme ulaştırmaları için ehl-i tarik ile beraber olmasıdır. Tâ ki -ehl-i tarîkın bâtınının temiz olmasından dolayı- Cenâb-ı Hakkın sadırlarına (letâîflerine) ilham ettiği zâtlardan olsun ve manevi kirlerden kurtulanlardan olsun.

Yine nefsi emmarenin hazlarından ve hevanın küduratından ilmine karışan şeylerden kaçınmalıdır. Hatta nübüvvet nurundan almaya ve kalbine ledünni ilmin akmasına muktedir olsun. Bu ise nefsin hastalıklarının ilacını ve manevi necasetlerden temizlemesini bilen bir mürşid-i kâmil vasıtasıyla ancak müyesser olur” buyurmuştur.²⁸

²⁶ Devseri, Er-Rahmetü'l-Hêbita fi zikri İsmi'z-Zâtı ver-Râbita, 4.Bab

²⁷ Devseri, Er-Rahmetü'l-Hêbita fi zikri İsmi'z-Zâtı ver-Râbita, 3.Bab

²⁸ Şeyh Muhammed Emin, Tenvîrül-Kulûb DKI Baskı, s.433

Süleyman (aleyhisselâm);

“Yalnız başına bir orduyu mağlup etmek ne kadar zor ise nefs-i emmâreyi mağlup etmek ondan daha zordur” buyurmuşlardır.²⁹

Yine Cenâb-ı Hak diğer bir Âyet-i Kerîme’de şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

“Ey iman edenler! Allah celle celâlihü’den korkun ve sâdıklarla beraber olun.”³⁰ Bu Âyet-i Celîle’nin tefsirinde denilmiştir ki;

“İmanlarınızda ve ahidlerinizde veya Din-i Hakk’da gerek niyet gerek söz ve gerek fiilce ve hatta her hususta sadık olanların maiyetinde bulununuz, sadıkların velayet ve refakatlerinden ayrılmayınız.”³¹

İsmail Hakkı Bursevî hazretleri bu Âyet-i Kerîme’yi şöyle tefsir eder:

تُمُّ الصَّادِقُونَ هُمْ الْمُزِيدُونَ إِلَى طَرِيقِ الْوُصُولِ فَإِذَا كَانَ السَّالِكُ فِي جُمْلَةِ أَحْبَابِهِمْ وَ مِنْ زُمْرَةِ الْخُدَّامِ فِي عَتَبَةِ بَابِهِمْ فَقَدْ بَلَغَ بِمَحَبَّتِهِمْ وَ تَرْبِيَّتِهِمْ وَ قُوَّةَ وَلَايَتِهِمْ إِلَى مَرَاتَبِ فِي السَّيْرِ إِلَى اللَّهِ وَ تَرَكَ مَا سِوَاهُ

“O sadıklar, Allah celle celâlihü’ye kavuşma yoluna irşad eden Mürşidlerdir. Salık, Mürşidlerin sevdiği kimseler ve onların kapılarının eşiğindeki hizmetçiler zümresinden olursa; onların muhabbetleri, terbiyeleri ve velayetlerinin kuvveti ile seyir ilallah mertebesine ulaşır ve Allah’tan gayri her şeyi terk eder.”³²

Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem),

جَالِسُوا الْكِبَرَاءَ وَخَالِطُوا الْحُكَمَاءَ وَسَائِلُوا الْعُلَمَاءَ

“Büyüklerle oturunuz, hikmet sahibi kimselerin arasına karışınız, alimlere sorunuz.”³³ buyurmuşlardır.

²⁹ Z. Sunguroğlu’nun Notları, s.148

³⁰ Tevbe Sûresi, Âyet 119

³¹ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Tevbe Sûresi 119. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

³² I. Hakkı Bursevî, Ruhü’l-Beyan, Tevbe Sûresi 119. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

³³ Taberânî, el-Mu’cemü’l-Kebir, h.354

Hazret-i Üstâzımız bu Hadîs-i Şerîf'i naklettikten sonra: "Alimler bir takım ilimleri bilirler. Ahkâm-ı Zâhireyi sor geç. Hukemâ ile görüşmek mahall-i emniyettir. Lakin bu, şüphesiz Avrupa'nın yalancı hukemâsı değil, İslâm'ın hikmet-şinâsları ile görüşmektir. Küberâ (büyükler) ile müsahabe yani Ehlullah ile her daim beraber olmak (ise), insanı azim esrar-ı ilâhî ile şerefyâb kılar."³⁴ buyurarak şerh etmişlerdir.

وَقَالَ بَغُضِّ الْعَارِفِينَ كُونُوا مَعَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرُوا أَنْ تَكُونُوا مَعَ اللَّهِ
فَكُونُوا مَعَ مَنْ يَكُونُ مَعَ اللَّهِ

"Bazı Arifler şöyle demişlerdir: Allâhü Teâlâ ile beraber olunuz. Eğer Allâhü Teâlâ ile beraberliğe muktedir olamazsanız, Allah (celle celâluhü) ile beraber olanlarla beraber olunuz."³⁵

Ubeydullah Ahrar (k.s.) Hazretleride;

إِنَّ الْكَيِّنُونَ مَعَ الصَّادِقِينَ أَلَكُونُ مَعَهُمْ صُورَةً وَ مَعْنَى ثُمَّ فَسَّرَ الْكَيِّنُونَ
الْمَعْنَوِيَّةَ بِالرَّابِطَةِ وَالْخُصُورِ وَهِيَ عِنْدَ أَهْلِ مَشْهُورٍ

"Sadıklarla beraber olmak, sûreten veya manen beraber olmaktır" bu-yurmuş ve manen beraberliği de "ehli indinde meşhur olan rabita ve hu-zur" diye izah etmiştir."³⁶

وَذَكَرَ الْعَلَامَةُ الشَّيْخُ كَمَالُ الدِّينِ الْحَرِيرِيُّ فِي تَبْيَانِ وَسَائِلِ الْحَقَائِقِ
طَلَبَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ مِنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الْغَارِ مُشَاهَدَةَ سِرِّ الْمَعِيَّةِ فَقَالَ
النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ تِلْكَ بِمَدَاوِمَةِ ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى فَلَقَّنَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ الذِّكْرَ الْخَفِيِّ الْقَلْبِيِّ بِاسْمِ الذَّاتِ هُنَاكَ جَالِسًا عَلَى فَخْدَيْهِ الْمُبَارَكَتَيْنِ
وَ غَامِضًا عَيْنَيْهِ الْمُتَبَرِّكَتَيْنِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَكِينَتَهُ

Allame Şeyh Kemâleddin el-Harîrî, Tibyân-i Vesâilî'l-Hakâik isim-li eserinde şöyle anlattı; Ebû Bekir Sıddık (r.a.) sevr mağarasında iken

³⁴ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.6

³⁵ Aliyyü'l-Karî, Mirkatü'l-Mefatih Şerh-u Mişkati'l-Mesabih, Bâb'ul-Hubbi fillâh ve minellâh

³⁶ Eş-Şeyh Yûsuf Efendîşevkî et-Trabzönî el-Öfî, Hediyyetu'z-Zâkirin ve Huccetu's-Salikin, s.12-13

Peygamber Efendimiz (aleyhisselâm)'dan ma'iyyet sırrını müşahade etmeyi istedi. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) "ma'iyyet Allah celle celâlihû'yü zikre devam etmektedir" buyurup Ebû Bekir Sıddık (r.a.)'a mübarek gözleri kapalı, mübarek dizleri üzerine oturur olduğu halde İsmü'z-Zâtı kalp ile gizli olarak zikretmenin (heyetini) telkin etti. Cenâb-ı Hak da onun üzerine sekinetini indirdi.³⁷

Allâhü Teâlâ şöyle emir buyurur;

فَتَيَّمُّوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ وَ اَيْدِيْكُمْ مِنْهُ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُوْرًا

"... o zaman temiz bir toprağa teyemmüm edin. Niyetle elinize, yüzünüze mesh eyleyin. Muhakkak Allah afv ve mağfiret edicidir"³⁸

Nahcivânî hazretleri bu Âyet-i Kerimeyi şöyle tefsir ederler;

(فَتَيَّمُّوْا) اَنْى فَعَلَيْكُمْ اَنْ تَقْصِدُوْا وَ تَتَوَّجَّهُوْا(صَعِيْدًا طَيِّبًا) اَنْى مُرْشِدًا كَامِلًا وَ هَادِيًا مُّكَمَّلًا طَاهِرًا عَنْ جَمِيْعِ الرَّذَائِلِ وَالْآثَامِ الْعَائِقَةِ عَنِ الْوُضُوْلِ اِلَى جَنَّةِ الْوَحْدَةِ (فَامْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ) اَنْى يَهْوِيَّاَتِكُمْ الْبَاطِلَةَ (وَ اَيْدِيْكُمْ) اَنْى اَوْصَافِكُمْ الدَّمِيْمَةَ الْعَاطِلَةَ (مِنْهُ) اَنْى مِنْ تُرَابِ اَقْدَامِهِ وَ تُرَى سُدَّتِهِ السَّيِّئَةِ وَ عَتَبَتِهِ الْعَلِيَّةِ لَعَلَّهٗ يَمْنَحُ اَنْفَاسِهِ الْمُتَبَرِّكَةَ يُوْشِدُكُمْ اِلَى النَّجَاةِ عَنْ مَضِيْقِ التَّعْنِيَاتِ وَ يَهْدِيْكُمْ نَحْوَ فَضَاءِ الدَّاتِ

"Vahdet cennetine ulaşmaya mâni olan günah ve rezaletlerin tamâmından sizi temizleyecek, kâmil, hâdî, mükemmil bir mürşide yönelmeniz lazımdır. Batıl hüviyetlerinizi, âtil olan kötü vasıflarınızı o mürşidin ayaklarının, onun yüce kapısı ve eşiğinin toprağına sürün. Umulur ki o, mübarek nefesleri hürmetine sizi ta'ayyunât girdabından kurtuluşa ırşad eder, zatının fezası tarafına sizi hidayet eder."³⁹

³⁷ Muhammed Zâhid bin Hasen el-Kevserî, İrgâmü'l-Mürîd fi Şerhi'n-Nazmî'l-Atîd Litevessulî'l-Mürîd, s.23-24

³⁸ Nisâ Süresi, Âyet 43

³⁹ Nahcivânî, Mefatihü'l-Gayb (Tefsir), Nisâ Süresi 43. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

Âl-i İmrân Sûresi'nde şöyle buyrulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey iman edenler! Sabredin ve sabır yarışında düşmanlarınızı geçin ve cihat için hazır ve rabıtalı bulunun ve Allah’a korunun ki felah bulasınız.”⁴⁰

Bu Âyet-i Celîle şöyle tefsir edilmiştir: “Murâbata ediniz, ribât yapınız, imanın arkasında cemaatle namazda olduğu gibi birbirinize bağlanıp vazifeye mukayyet olunuz. Ve alel’husus gazâya düşmanlarınızdan daha fazla hazırlıklı bulunarak atlarınızı bağlayıp sınırlarda karakol bekleyiniz. Ribât, Allah yolunda mülâzemetdir. Bu esasen “rabt-ı hayl” yani at bağlamaktan alınmıştır ki düşmana karşı atını bağlayıp tarassut ve intizar etmek demektir.”⁴¹

Büyüklerimiz Âyet-i Kerîme’nin izahını şöyle yaparlardı;

“Zâhiri rabita: ehl-i imanın aralarındaki irtibatı, birliği, beraberliği muhafaza etmeleri, düşmanlarına son derece karşı koymalarıdır. Amma batınî rabita ve hakiki rabita nedir? Adüvv-i batıniyy-i ekber’e karşı cihatta, harpte rabita ki ona karşı rabita da ancak ruh-i melekiye, merkez-i Muhammediye’den nur-i ilahîyi, nur-i Muhammediyi cezb etmektir.”

Adüvv-i zâhir (görülen düşman) ile olan cihad-ı esgarda (küçük cihatta) yapacağımız şeyi beyan için bize **“إصبروا”** **“sabredin.”** Bak! Teker teker, düşman karşısında sıkıntı gördüğünüzde hemen kaçmayın. Düşmandan kaçmak kolay, ama Allah’ın lanetine uğramak zordur. Ne yapın? **إصبروا** biraz dayanın, biraz değil tam dayanın. **وَصَابِرُوا** Ferden, ferden dayandığınızı gibi topluca da dayanın. **وَرَابِطُوا** Aranızda rabitayı muhafaza edin. **وَاتَّقُوا اللَّهَ** **لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ** Allah’tan korkun, ümit edilir ki dünya ve ahirette felaha nail olursunuz.”

“En büyük düşman olan nefisle mücadele etmek için Ruh-i Melekî’yi beslemek lazımdır. Ruh, nefse karşı ancak feyiz ile kuvvetli olur. Feyzin gelmesi de rabita ile olur.”

Burada şöyle bir sual akla gelebilir; “Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) “İlm-i Batın” denilen manevi ilimleri Ashab-ı Kiram’ın tamamına neden öğretmemişlerdir?

⁴⁰ Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 200

⁴¹ Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Âl-i İmrân Sûresi’nin 200. Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

İmâm Kastalânî'nin "el-Mevahibü'l-Ledünniyye" isimli eserinde geçen bir Hadîs-i Şerîf, bu suale cevap mahiyetindedir. Bu Hadîs-i Şerîf, aynı kaynağa atıf yapılarak Mektûbât-ı Şerîfe'nin 1. Cildinin mükaddimesinde de geçmektedir;

وَسَأَلَنِي رَبِّي فَلَمْ أَشْتَطِعْ أَنْ أَجِيبَهُ فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ بِلاَ تَكْثِيفٍ وَلاَ تَخْذِيدٍ
فَوَجَدْتُ بَرْدَهَا فَأَوْرَثَنِي عِلْمَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَعَلَّمَنِي عُلُومًا شَتَّى فَعِلِمٌ أَحَدٌ
عَلَيَّ كَيْمَانُهُ إِذْ عَلِمَ أَنَّهُ لَا يَقْدِرُ عَلَى حَمْلِهِ أَحَدٌ غَيْرِي وَعِلْمٌ خَيْرِي فِيهِ وَعَلَّمَنِي
الْقُرْآنَ فَكَانَ جَبْرِيلُ يَذْكُرُنِي بِهِ وَعِلْمٌ أَمَرَنِي بِتَبْلِيغِهِ إِلَى الْخَاصِّ وَالْعَامِّ

"Rabbim bana sordu da ben cevap vermeye muktedir olamadım. Bunun üzerine keyfiyeti tarif edilemeyecek şekilde, elini (feyzini) benim iki omzum arasına (kalbime) koydu. Öyle ki ben (o feyzi ilâhî'nin) soğukluğunu (huzur ve sükûnetini) hissettim.⁴² Böylece beni öncekilerin ve sonrakilerin ilmine varis kıldı. Ve bana birçok ilimler öğretti. Bu ilimler içerisinde bazıları gizli kalması şartıyla (söz) alınmıştır. Çünkü anlaşıldı ki bu ilimleri taşımaya benden başkası tahammül edemez.

Yine bazı ilimler var ki bu ilimlerde Cenâb-ı Hak beni muhayyer bıraktı ve bana Kur'ân'ı öğretti. Cebrâil (a.s.) bana onu hatırlatırdı. Diğer bir ilim daha öğretti ki o ilimleri havâs ve avâm herkese tebliğ etmemi emretti."⁴³

Buradan anlaşılıyor ki Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gizli kalması şartıyla aldığı ilim Nübüvvet İlmi'dir. Herkese tebliğ etmekle emrolunduğu ilim de Şeriat ve Ahkâm İlmi'dir. Muhayyer bırakıldığı ilim ise İlmi Velayet ve İlmi Bâtın'dır ki Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ilmi ashabından bazılarına öğretmişler; onlar da münaşip gördüklerine öğretmişler ve böylece günümüze kadar gelmiştir.⁴⁴

Ancak bu izahattan, Ashab-ı Kiram içerisinde rabitalı olmayanların da bulunduğu anlaşılmalıdır. Zira Sahabe-i Kiram'ın rabitaları, Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in mübarek cemaline bakmaları idi.

⁴² Aliyyü'l-Kârî, Şerhü's-Sifâ'da, Hadîs-i Şerîf'te geçen (بَيْنَ - elini) kelimesini (feyzini) şeklinde; (كَتَمَ - iki omzum arasına) terkiğini (kalbime) şeklinde; (جَبْرِيلُ - soğukluğunu) kelimesini ise (huzur ve sükûnetini) şeklinde tevîl etmiştir.

⁴³ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerîfe, c.1, Mukaddime

⁴⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerîfe, c.1, Mukaddime

كَانَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يَطْرِفُ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا بَالُكَ ؟
قَالَ بِأَبِي وَأُمِّي أَتَمْتَعُ بِالنَّظَرِ إِلَيْكَ

“Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in yanında bir kişi gözlerini kırpmadan Resûlullâh’a bakıyordu. Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: “Sana ne oluyor?”, diyerek bunun sebebinin sorunca, “Anam, babam sana feda olsun ya Resûlallâh, mübarek cemalinize bakarak faydalıyorum cevabını verdi.”⁴⁵

وَهَلْ لِلضُّحْبَةِ مَعْنَى سِوَى انْطِبَاعِ صُورَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ فِي مِرَاةِ الْقَلْبِ الَّذِي رَأَاهُ مُؤْمِنًا أَوْ انْطِبَاعِ صُورَةِ الشَّخْصِ الْمُؤْمِنِ فِي
ذَهْنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ. ... وَهَلْ أَمْرٌ أَوْضَحَ مِنْ دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مُبَايَعَتِهِ الْمُسْتَلْزِمَةِ لِلرُّؤْيَةِ الْمُسْتَلْزِمَةِ لِانْطِبَاعِ الصُّورَةِ؟ وَإِذَا
انْطَبَعَتِ الصُّورَةُ فِي الذَّهْنِ ظَهَرَتْ لِرَآئِهَا فِي مَخِيلَتِهِ مَهْمَا تَذَكَّرَ الْمَرْئِي شَاءَ
أَوْ أَبِي وَلَوْ كَانَ عَدُوًّا. فَاسْتِخْصَارُ صُورَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَتَحْلِيلُهَا الَّذِي هُوَ الْمَرَادُ بِقَوْلِنَا تَصَوُّرَهَا مَحَبَّةً لَهُ وَاشْتِيَاقًا إِلَيْهِ.

“Sohbet kelimesinin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)’i mü’min olarak gören kimsenin kalp aynasında, O’nun suretinin tab’ olunmasından veya Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in zihninde o mü’min şahsın suretinin tab’ olunmasından başka bir manası var mıdır? Onların rabitalı olduğuna dair Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in kendisine biat etmeye davetinden daha açık bir delil olabilir mi? Zira mübâye’at onu görmeyi, görmek ise, zihinde sûret-i Resûlullâh’ın tab’ olunmasını gerektirir.

Zihinde suret yerleştikten sora, artık o kimse, gördüğünü ne zaman düşünse, istese de istemese de, velev ki düşmanı bile olsa, onun sureti gözünün önüne gelecektir. İşte zikredilen şekilde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in suretinin tasavvur ve tahayyülü, bizim rabita için “Üstazın sûretini, ona mahabbet ve iştîyak ile tasavvurdan ibarettir” kavlimizle kasettiğimizden başkası değildir.”⁴⁶

⁴⁵ Bağdâdî, Tuhfetü'l-Uşşâk 13

⁴⁶ Devserî, Er-Rahmetü'l-Hëbita fî zikri İsmi'z-Zâti ver-Râbita, 3.Bab

Onun cemaline nazar etmek ve onun önünde oturup latâifinden feyiz almak rabıta'dır. Bu itibarla Ashab-ı Kiram'ın tamamı Rabıtalı idi. Bu hususta şöyle buyrulur;

إِنَّ الرِّابِطَةَ تَحْضُلُ لِلصَّحَابَةِ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ فِي شِدَّةِ مَحَبَّتِهِمْ
وَكَمَالِ إِتِّبَاعِهِمْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكُلُّهُمْ كَانُوا مُتَوَجِّهِينَ إِلَى
الْحَضْرَةِ الثُّبُوءِ وَعَاشِقِينَ لَهُ وَرَاطِبِينَ بِهِ قُلُوبُهُمْ بِالْمَحَبَّةِ الْكَامِلَةِ وَمُسْتَمِدِّينَ
وَمُسْتَفِيزِينَ مِنْ رُوحَانِيَّتِهِ الْعَلِيَّةِ بِمُطَالَعَةِ جَمَالِهِ وَشَمَائِلِهِ السَّيِّئَةِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُدُوَّةً وَ عَشِيَّةً

“Şüphesiz Sahabe-i Kiram'daki rabıta, Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e şiddetli muhabbetlerinden ve tam manası ile ittiba'larından meydana geliyordu. Onların tamamı Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e teveccüh ediyor, ona âşık, kalpleri kâmil bir muhabbet ile ona rabıtalı, ondan istimdat ediyor, akşam-sabah onun mübarek cemalini ve şemâil-i Şerifini mütalaa ederek onun yüce ruhaniyyetinden feyiz alıyorlar idi.”⁴⁷

وَهِيَ رُؤْيَةٌ وَجْهِ الشَّيْخِ فَإِنَّهَا تُثْمِرُ مَا يُثْمِرُ الذِّكْرُ بَلْ هِيَ أَشَدُّ تَأْثِيرًا مِنَ الذِّكْرِ
لِمَنْ عَرَفَ شَرْطَهَا وَآدَابَهَا وَمِنْ ذَلِكَ كَانَ تَرْبِيَةُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
لِلصَّحَابَةِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) فَكَانُوا يَسْتَعْنُونَ بِرُؤْيَةِ طَلْعَتِهِ السَّعِيدَةِ وَيَنْتَفِعُونَ بِهَا
عَنْ كُلِّ رِيَاضَةٍ وَمُجَاهَدَةٍ أَكْثَرَ مِمَّا يَنْتَفِعُونَ بِالذِّكْرِ فِي مَدَّةٍ مَدِيدَةٍ وَلِهَذَا كَانَتْ
دَرَجَةُ الصَّحَابَةِ لَا تُضَاهَى وَالْاجْتِمَاعُ بِالْمَسَائِغِ مَرْتَبَةٌ بِهَا يُتَبَاهَى

“Rabıta, Üstaz'ın yüzünü görmektir. Bu rabıta, zikirde elde edilecek neticeyi elde ettirir. Belki de şartını ve adabını bilen kimse için rabıtanın faide ve semeresi daha fazladır. Bu sebeple rabıta, Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabını terbiye metodu olmuştur. Onlar Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mübarek cemalini görmeleri sebebiyle her türlü riyazât ve mücahededen müstağni idiler. Ve uzun müddet zikre

⁴⁷ Tuhfetü'l-Uşşâk s.13

devam ile elde edilecek menfaatten daha fazlasını, Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)’i görmekle elde etmişlerdi. Onun için Sahabe-i Kiram’ın dereceleri hiçbir şeye benzemeyen bir derece; Üstazlar ile velev ki bir an olsun beraberlik, kendisi ile övünülecek bir mertebe olmuştur.”⁴⁸

Fecr Sûresi’nin 27 ila 30. Âyet-i Kerîmeleri’nde şöyle buyrulmaktadır:

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۖ اِزْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۖ
فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّاتِي

“Ey Mutma’inne olan nefis. Dön rabbine! Sen O’ndan, O da senden razı olarak. Gir kullarımın içine. Gir cennetime.”

“Yani benim zatıma mahsus fâzıl ve sevgili kullarımın içine girin, isyan içinde olanların değil. Bu takdirde cennetime dâhil olursunuz. Yani benim kâmil kullarımın kalbinden feyiz çekerek letâifinizi çalıştırın, cennetime girin. Âyet-i Celîle’de “Abdî” buyursaydı, yalnız Resûlullâh murad olunurdu. Hâlbuki cemi’ sığası ile “İbâdî” buyrulduğundan, **dehrin cemi’ zamanında mevcut bulunan zatıma mahsus halis kullarımın kalbine girip, feyiz alın ve cennetime dâhil olun...**”⁴⁹, demektir.

Sünnet’ten Delil:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَّا نَوَىٰ...

“Ameller ancak niyet iledir. Herkes için niyet ettiği şey vardır...”⁵⁰
Hadis-i Şerîfi rabitanın delilidir. Zira ameller bedenî ve kalbî olmak üzere ikiye ayrılır.

Büyüklerimiz “İhlas olmadan olmaz. Ameller niyetlere göredir. Niyet de ihlas ile olacak. Bu ihlâs da tasavvufî, maneviyatla ve tekâmül iledir.” buyurmuşlardır.

⁴⁸ Devserî, Er-Rahmetü’l-Hêbita fi zikri İsmi’z-Zâtı ver-Râbita, 6.Bab

⁴⁹ Ali Erol, Haturatım, s.30

⁵⁰ Sahîh-i Buhârî, Bed’ül-Vahy, h.1

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri de bu hususta şöyle buyururlar;

(اَعْلَمُ) : أَنَّ لِلشَّرِيعَةِ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ : اَلْعِلْمُ وَالْعَمَلُ وَالْإِخْلَاصُ . وَمَا لَمْ يَتَحَقَّقْ كُلُّ مِنْ هَذِهِ الْأَجْزَاءِ الثَّلَاثَةِ لَا تَتَحَقَّقُ الشَّرِيعَةُ ، وَمَتَى تَحَقَّقَتِ الشَّرِيعَةُ فَقَدْ تَحَقَّقَ رِضَا الْحَقِّ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى الَّذِي هُوَ فَوْقَ جَمِيعِ السَّعَادَاتِ الدُّنْيَوِيَّةِ وَالْآخِرَوِيَّةِ وَرِضْوَانُ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ... وَالطَّرِيقَةُ وَالْحَقِيقَةُ اللَّتَانِ امْتَارَتْ بِهِمَا الصُّوْفِيَّةُ خَادِمَتَانِ لِلشَّرِيعَةِ فِي تَكْمِيلِ جُزْئِهَا الثَّالِثِ الَّذِي هُوَ الْإِخْلَاصُ

“Sen bil ki şariat için üç cüz vardır. İlim amel ve ihlas. Bu üç cüzden her biri tahakkuk etmedikçe şariat tahakkuk etmez. Şariat tahakkuk ettiği zaman Cenâb-ı Hakk'ın (sübhanehü ve Teâlâ) rızası tahakkuk eder ki bütün dünyevi ve uhrevi saâdetlerin üstündedir. Allâhü Teâlâ'nın azıcık bir rızası her şeyden büyüktür. Sofiyyenin kendisiyle imtiyaz ettiği tarikat ve hakikat (tasavvuf) üçüncü cüz olan ihlasın tekmilinde şariatın hâdimidir.”⁵¹

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz;

مَنْ عَمِلَ بِمَا عِلِمَ وَرَثَةُ اللَّهِ عِلِمَ مَا لَمْ يَعْلَمَ

“Kim bildiği ile amel ederse bilmediklerine dair ilmi Cenâb-ı Hakk ona tevris eder (veraset yoluyla öğretir)” buyurmuşlardır.⁵²

Bu Hadîs-i Şerîf birçok kitapta farklı rivayetlerle nakledilerek “bilmediklerine dair ilim” şârihler tarafından şöyle izah edilmiştir;

أَيُّ الْعِلْمِ الدُّنْيَا الَّذِي هُوَ مُوَهَّبَةٌ مِنَ اللَّهِ يُدْرِكُ بِهِ الْعَبْدُ مَا لِلنَّفْسِ مِنَ الْحُظُوظِ وَالْفُرُصِ وَمَا لِلْحَقِّ مِنَ الْحُقُوقِ وَالْمُقْتَرَضِ فَيَتْرُكُ مَا لَهَا مِنَ الْحُظُوظِ وَيَقُومُ بِمَا لِلْحَقِّ مِنَ الْحُقُوقِ

Cenâb-ı Hak o kuluna mevhibe-i ilahiye olan ilm-i ledünnîyi öğretir. O kimse de o ilim vesilesiyle; hem kendi nefsi için olan hazları ve farzları, hem de Cenâb-ı Hakk için üzerine lazım gelen hakları ve farz kılınan

⁵¹ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerîfe, c.1, m.36

⁵² İmâm Gazâlî, İhyâ-i ulûmî'd-Din, 6.Bab

şeyleri idrak eder. Nefsi için olan hazları terk edip Cenâb-ı Hakk'ın hukukunu yerine getirir.⁵³

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabıyla beraber olduğu bir mecliste; Ebû Bekir Sıddîk (r.a.),

وَأَنَا حُبِّ إِلَيَّ مِنْ دُنْيَاكُمْ ثَلَاثَ الْجُلُوسِ بَيْنَ يَدَيْكَ وَالصَّلَاةَ عَلَيْكَ
وِإِنْفَاقَ مَالِي عَلَيْكَ

“Sizin dünyanızdan bana üç şey sevdirdi. (Yâ Resûlallâh!) sizin huzurunuzda (dizlerinizin önünde) oturmak, size salat-ü selamda bulunmak, malımı size (yolunuza) infâk etmek.” Hazret-i Ömerü'l-Fârûk (r.a.),

حُبِّ إِلَيَّ مِنْ دُنْيَاكُمْ ثَلَاثَ النَّظَرِ إِلَى أَوْلِيَاءِ اللَّهِ وَالْفَهْرِ لِأَعْدَاءِ اللَّهِ وَالْحِفْظَ لِحُدُودِ اللَّهِ

“Sizin dünyanızdan bana üç şey sevdirdi. Evliyâullahı nazar etmek (bakmak), Allâh-ü Teâlâ'nın düşmanlarını kahretmek, Allâh-ü Teâlâ'nın hududunu muhafaza etmek” buyurmuşlardır.⁵⁴

Hazret-i Ebû bekir, Hazret-i Ömer efendimizin bu sözleri ve yukarıda zikredilen sahâbînin “mübarek cemalinize bakarak faydalaniyorum” sözü üzerine Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sükût etmesi, huzurunda bulunmak ve cemaline bakarak istifade etmek (rabîta) hakkın-da sünnet-i takririye olarak delil olmuştur.

“Yine Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Sevr Mağarası'nda Hazret-i Ebû Bekir (r.a.)'a rabîtayı tarif ederek onun sadrına bütün maarifi akıtmış, böylece sırr-ı veraset, sırr-ı hilafet Sıddîk-ı Ekber (radıyallahü an zatihi'l-ethar) Hazretlerine intikal etmiştir.”⁵⁵ Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz,

مَا صَبَّ اللَّهُ عَلَى صَدْرِي شَيْئًا إِلَّا وَصَبَّيْتُهُ عَلَى صَدْرِ أَبِي بَكْرٍ

“Cenâb-ı Hakkın benim sadrına akıttığı ne varsa ben muhakkak Ebû Bekr'in sadrına akıttım” buyurarak bu hakikate işaret etmişlerdir.⁵⁶

⁵³ Münâvî, Feyzül kadir, c.4, s.510

⁵⁴ I.Hakkı Bursevî, Ruhü'l-Beyan, Neml Süresi 62. Âyet-i Kerime'nin Tefsirinden

⁵⁵ Bağdâdî, Tuhfetü'l-Uşşâk

⁵⁶ Mektuplar Risalesi, s.44

İcma'dan Delil:

Ehl-i Tasavvuf, rabîta ameli üzerine icma' edip, onu kabul etmişlerdir.

وَاجْمَاعُهُمْ عَلَى عَمَلٍ فِي مَذْهَبِهِمْ حُجَّةٌ يَجِبُ قَبُولُهَا عَلَى مَنْ تَمَذَّبَ بِمَذْهَبِهِمْ.

“Onların yollarında bir husus üzerine icma’ın vaki olması, o yola girenler için kabulü vacip olan bir huccettir.”⁵⁷

Bu husus üzere icmâ’ edenler içerisinde mezhep imamlarımız ve zâhiri ilimlerde yüksek derecelere ulaşan âlimlerimiz de vardır. Bunlardan bazıları:

İmâm-ı A’zam, İmâm Mâlik, İmâm Şafîî, İmâm Ahmed ibn-i Hanbel⁵⁸, Seyyid Şerif Cürcânî, İmâm Hâdimî, İmâm Nevevî, İmâm Hamevî, İmam Tacü’d-din el-Hanefî, İmam Firuzâbâdî, Şeyh Necmü’d-din el-Kübrâ, Abdulganî en-Nablûsî, Allame ibn-i Âbidin, İbrâhîm Hakkı Erzurûmî,⁵⁹ İmamı Birgivî,⁶⁰ İmâm Gazâlî,⁶¹ İbn-i Hacer el-Mekkî, Celâleddîn es-Suyûtî, İmâm-ı Şa’rânî, İmam Sühreverdi,⁶² Cüneyd-i Bağdâdî, İmâm Düsûkî,⁶³ İmam Nahcûvânî,⁶⁴ Osmanlı Sultanları ve Zenbilli Ali Efendi, ibn-i Kemal, Ebûs-Suûd Efendi gibi Osmanlı Şeyhu’l-İslâm’ları ve daha birçok büyük zevattır.

Usul Kitaplarımızda ifade edildiği üzere “kitap ve sünnet kat’ıyyet ifade ettiği gibi İcma’ da kat’ıyyet ifade eder. İcma’ın rûknü bütün müctehidlerin ittifağıdır. Bu ittifaқта azimet (asıl) olan bütün mücethidlerin kelimaları ile o hükmü ifade etmeleridir ki buna icmâ’ı kavli denilir. Veya o hüküm ile amel etmeleridir, buna da icmâ’ı fi’li denilir. Bazıları ifade eder veya amel eder de diğeri sükût ederse buna da İcma’-ı Sükûtî denilir.”⁶⁵

⁵⁷ Devserî, Er-Rahmetü'l-Hêbita fi zikri İsmi'z-Zâtî ver-Râbîta, 3. Bab

⁵⁸ Muhammed Hakkı Gûzelhisârî, Mefze'ul-Halâik Menbe'ul-Hakâik, s.86

⁵⁹ Eş-Şeyh Yûsuf Efendi Şevkî et-Trabzonî el-Öfî, Hediyyetü'z-Zâkirin ve Huccetü's-Salikin, s.13

⁶⁰ Nablûsî, El-Hadikatü'n-Nediyye Şerhu't-Tarikatî'l-Muhammediyye, c.1, s.2 (mukaddime) “Abdullah El-Karamânî el-Bayrâmî'ye intisab etmiştir”

⁶¹ Şa’rânî, Letâifü'l-Minen ve'l-Ahlâk, c.1, s.25

⁶² Eş-Şeyh Yûsuf Efendi Şevkî et-Trabzonî el-Öfî, Hediyyetü'z-Zâkirin ve Huccetü's-Salikin, s.13

(Seyyid Şerif Cürcânî'den buraya kadar olanlar)

⁶³ Devserî, Er-Rahmetü'l-Hêbita fi zikri İsmi'z-Zâtî ver-Râbîta, 6.Bab (Cüneyd-i Bağdâdî ve İmâm Düsûkî)

⁶⁴ Nahcûvânî, Mefatihü'l-Ğayb, (Tefsir)

⁶⁵ Molla Husrev, Mir'âtü'l-Usûl fi Şerh-i Mirkâtî'l-Vusûl, c.2, s.432

İsmi zikredilen âlimlerimiz, başta mezhep imamlarımız olmak üzere rabita hakkında hem kavli beyanları hem de amelleri ile ittifak etmişlerdir.

Herhangi bir mevzuda fetvalar arasında ihtilaf bulunduğu anda, mezhep imamlarından birisinin fetvası diğer âlimlerin fetvasına uygun olursa o görüş müftâbih olur. Her hangi bir mesele de dört mezhep imamının görüşü birleşse artık o en kuvvetli görüş olur ve diğer görüşler tercih edilmez.

Kıyas'tan Delil:

قَالَ الْفَقَّاهُ يُسْنُ لِلْمُصَلِّي أَنْ لَا يُجَاوِزَ بَصْرَهُ إِسَارَتَهُ. وَ ذَلِكَ لِأَنَّهُ أَجْمَعُ
لِلْهَيْمِ وَ أَدْفَعُ لِلتَّقْرِيقِ. فَكَذَلِكَ الرَّابِطَةُ تُسْتَعْمَلُ لِذَفْعِ الْأَغْيَارِ وَ اسْتِجْلَابِ
الْحُضُورِ

“Fukahâımız buyururlar ki; “Namaz kılan kimse için, gözlerinin secde ettiği yere bakması huzuru temin ettiğinden namazın adabından kılınmıştır. Bunun gibi rabita da ağyârı (masivayı) def’ ve huzuru temin etmek için yapılır.”⁶⁶

وَ يُسْنُ لِلْأَعْمَى وَ مَنْ هُوَ فِي ظُلْمَةٍ أَنْ تَكُونَ حَالَتُهُ كَحَالَةِ النَّظَرِ لِمَحَلِّ
سُجُودِهِ. وَ الْمُرَادُ مِنْ ذَلِكَ جَمْعُ الْقَلْبِ وَالْحُضُورُ وَ عَدَمُ التَّفَرِّقَةِ

“Hatta âmâ olan veya karanlıkta namaz kılan kimse dahi namazdaki vaziyetini bu tarz üzere ayarlar. Bundan maksat, kalbin huzur ve cem’iyyetini temin etmek, gönül dağınıklığını defetmektir.”⁶⁷

⁶⁶ Devseri, Er-Rahmetü'l-Hëbita fi zikri İsmi'z-Zâtı ver-Râbita, 3. Bab

⁶⁷ Devseri, Er-Rahmetü'l-Hëbita fi zikri İsmi'z-Zâtı ver-Râbita, 4. Bab

İHLAS - RİYA

İHLAS

İhlas, lügatte tasfiye ve bir şeyin hulhasasını almak, bir şeyi diğerinden ayırmak,¹ Istilahta ise; kalbin saflığını bozan küdürattan (kirlerden) kalbi temizlemek, ibadetlerde riya'yı (gösterişi) terk edip Allah'ı görür gibi ibadet etmek manalarına gelir.² Denilmiştir ki;

إِنَّ كُلَّ شَيْءٍ يُتَصَوَّرُ أَنْ يَشُوْبُهُ غَيْرُهُ فَإِذَا صَفَا عَنْ شُوْبِهِ وَخَلَصَ عَنْهُ
يُسَمَّى خَالِصًا وَيُسَمَّى الْفِعْلُ الْمُخْلَصُ إِخْلَاصًا

“Her bir şeyin başka şeyle karışması tasavvur olunur. Karıştığı şeyden temizlendiği ve ondan halas kılındığı zaman halis diye isimlendirilir. Halas bulan fiil ise ihlas diye isimlendirilir.”³

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyurmuşlardır ki; “İhlasın manası; Bir mazarrattan korkmadan ve bir menfaat beklemeyen, yalnız ilâ-i Kelimetillâh yolunda Allah rızası için çalışıp, “el-Mücahid fi sebilillah, el-Müş tâk ilâ Cemâlillah” sırrına mazhar olmaktır ki; işte bu kimse hem sekerât-ı mevt geçidini, hem mizanı, hem de sıratı kolayca geçerek cennet ve cemali ilahi ile müşerref olacak hakiki kuldur.”⁴

Cenâb-ı Hak Zümer suresinde şöyle buyuruyor:

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

“Ey Rasulüm! Emin ol ki, Biz sana bu Kitabı hak olarak indirdik. O halde Allah’a -yalnız ona halis kılarak- (şirk ve gösteriştan uzak olarak) ibadet ve kulluk et.”⁵

¹ Ali Nasîf, Et-Tacû'l-Camiu lil-Usul, Kitabu'n-Niyyeti ve'l-Ihlas ; Cürçani, Et-Tarifat

² Cürçani, Et-Tarifat

³ Cürçani, Et-Tarifat

⁴ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.44

⁵ Zümer Sûresi, Âyet 2

Yine diğer bir Âyet-i Kerîme’de;

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

“Habibim de ki: “Ben, Allah’a Onun dinine ihlas sahibi olarak ibadet etmekle emrolundum.”⁶

Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) Hadis-i Şeriflerinde şöyle buyururlar;

مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَالِصًا مُخْلِصًا دَخَلَ الْجَنَّةَ

“Kim halis ve muhlis olarak (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) derse cennete dâhil olur.”

Bu Hadis-i Şerifin şerhinde İmâm Sübkî hazretleri;

فَهَذَا وَعْدٌ لِمَنْ قَالَ تِلْكَ الْكَلِمَةَ وَإِنْ لَمْ يَأْتِ بِغَيْرِهَا بِدُخُولِ الْجَنَّةِ وَمَعَ
هَذَا لَا يُسْتَدَلُّ بِهِ عَلَى عَدَمِ فَرَضِيَّةِ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّوْمِ وَغَيْرِهَا

“Bu Hadis-i Şerif her ne kadar başka bir amel ile gelme de bu kelimeyi söyleyene Cennete girmek ile vaaddir. Bununla beraber bu Hadis-i Şerif ile namaz, zekât ve oruç gibi ibadetlerin farz olmadığına istidlal edilmez.”

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu), bu Hadis-i Şerif’te zikredilen (خَالِصًا مُخْلِصًا) kelimelerini şöyle izah etmişlerdir:

“Halis: İtikatta ehl-i sünnet üzere olup, şirk ve nifak gibi âfât-ı kalbive-den pâk olmak demektir. Muhlis: Amelde ihlas üzere olup hulûs-i kalp ile izhar-ı ubûdiyet etmeye derler.”⁹

“İhlas, Allah ile kul arasında gizli bir perdedir.”¹⁰ Hadis-i Kudsi de:

الْإِخْلَاصُ سِرٌّ مِنْ سِرِّي اسْتَوْدَعْتُهُ قَلْبَ مَنْ أَحْبَبْتُ مِنْ عِبَادِي لَا يَطْلُعُ
عَلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكْتُبُهُ وَلَا شَيْطَانٌ فَيُفْسِدُهُ

⁶ Zümer Sûresi, Âyet 11

⁷ Taberani, Mucemû'l-Evsat, h. 1235

⁸ El-Menhelü'l-Azbi'l-Mevrud, Şerh-i Sünen-i Ebi Davud, Mezkûr Hadis-i Şerif’in Şerhinden

⁹ Z. Sunguroğlu’nun Notları, s.44

¹⁰ Cürcani, Et-Tarifât

“İhlas benim sırlarımdan bir sırdır. Onu kullarımdan sevdiklerimin kalbine yerleştiririm. Hiçbir melek ona muttali olamaz ki yazabilsin ve şeytan da ona muttali olamaz ki ifsad edebilsin” buyruluyor.¹¹

Ebû Hüreyre (r.a) anlatıyor: Resûlullâh Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem)’in huzuruna birisi gelerek;

فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَعْمَلُ الْعَمَلَ فَأُسِرُّهُ فَيَطْلُعُ عَلَيْهِ ذَلِكَ أَلْيَ فِيهِ أَجْرٌ؟
قَالَ: «لَكَ فِيهِ أَجْرَانِ أَجْرُ السِّرِّ وَأَجْرُ الْعَلَانِيَةِ

“Ya Rasûlallah! Ben bir amel işliyorum ve onu gizliyorum. Fakat ona muttali’ olunuyor. Bu vaziyetim beni şaşkına çeviriyor. Bunda benim lehime bir mükâfat var mıdır?” dediğinde Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) **“Bunda sana iki mükâfat vardır. Gizli yapma mükâfatı ve aşikâr yapma mükâfatı”** buyurdular.¹²

Ma’rûf-i Kerhî hazretleri şöyle buyurur:

مَنْ عَمِلَ لِلثَّوَابِ فَهُوَ مِنَ التَّجَارِ وَمَنْ عَمِلَ خَوْفًا مِنَ النَّارِ أَوْ طَمَعًا فِي
الْجَنَّةِ فَهُوَ مِنَ الْعَبِيدِ وَمَنْ عَمِلَ لِلَّهِ فَهُوَ مِنَ الْأَحْرَارِ وَهِيَ الْمَرْتَبَةُ الْعُلْيَا

“Kim sadece sevap kazanmak için amel ederse o ticaret ehlidir. Kim sadece cehennemden korktuğu veya cenneti arzu ettiği için amel ederse; O Allah’ın kullarındandır.

Kim de sadece Allah rızası için amel ederse ahrârdandır (muhtesilerdendir), bu ise en yüksek mertebedir.”¹³

İmâm-ı Rabbânî hazretleri buyururlar ki;

إِنَّ لِلشَّرِيعَةِ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ الْعِلْمُ وَالْعَمَلُ وَالْإِخْلَاصُ وَمَا لَمْ يَتَحَقَّقْ كُلُّ
مِنْ هَذِهِ الْأَجْزَاءِ الثَّلَاثَةِ لَا تَتَحَقَّقُ الشَّرِيعَةُ

“Muhakkak şeriat için üç cüz vardır. İlim, amel ve ihlas. Bu üç cüzün tamamı tahakkuk etmediği müddetçe şeriat (tam manasıyla) tahakkuk etmiş olmaz”.¹⁴

¹¹ Ali Nasîf, Et-Tacûl-Camiu lil-Usul, Kitabu’n-Niyyeti ve’l-Ihlas, c.1, s.50

¹² Semerkandî, Tenbîhü’l-Gafilin, Babü’l-Ihlas

¹³ Abdurrahma Sâfûrî, Nüzhetü’l- Mecâlis, Babü’l Ihlas

¹⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.36

Büyüklerimiz ihlas ile alakalı olarak “İlim, amel, ihlası söylemek kolay; ama bunun tatbiki ve Cenâb-ı Hakkın rızasını kazanabilmek bambaşka bir şey. İhlas, doğru ameli öğrenip amel etmekle ve öğrendiği ilmi öğretmekle olur.” buyurmuşlardır.

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in huzuruna birisi gelerek;

يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ رَجُلًا يَلْتَمِسُ الْحَيْرَ وَالذِّكْرَ مَا لَهُ؟ قَالَ: “لَا شَيْءَ لَهُ
”يَقُولُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ:“ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا خَلَصَ
لَهُ، وَابْتِغَى بِهِ وَجْهَهُ“

“Ya Rasûlallah! Hayır ve zikre yapışan adam için ne buyurursunuz. Ona bundan bir şey var mıdır?” dedi. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): **“Hiçbir şey yoktur”** bunu üç defa söyleyerek **“Allah azze ve celle ancak ihlasla yapılanı ve cemali ilahi talep olunanı kabul eder”**¹⁵ buyurdu.

“İhlas için denilmiştir ki ihlas murakabeye devam edip dünyevi bütün hazları unutmaktır.”¹⁶

Yahya Bin Muaz (k.s),

إِلْخْلَاصُ يُمَيِّزُ الْعَمَلَ مِنَ الْغُيُوبِ كَتَمِيمِزِ اللَّبَنِ مِنَ الْفَرْثِ وَالْدَّمَ

“Sütün necaset ve kandan ayrılması gibi ihlas da ameli ayıplardan ayırıp temizler” buyurmuştur.¹⁷

Hadis-i Şerifte Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur;

مَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ظَهَرَتْ يَنَّا بَيْعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ

“Allah için halis niyetle kırk gün amel edenin kalbinden diline hikmet pınarları dökülür.”¹⁸

¹⁵ Taberani, Muçemü'l-Kebir, h.7513

¹⁶ Gazâlî, İhyâu Ulûmid-Dîn, Bab-u Beyan-i Fazileti'n-Niyeti

¹⁷ Gazâlî, İhyâu Ulûmid-Dîn, Babu'l-Ihlâsı ve Faziletihi

¹⁸ Hâfız el-Munzirî, Et-Tergîb ve't-Terhîb, Et-Tergîb fi'l-Ihlâs

Havârifler İsa (aleyhisselâm)'a "مَا الْخَالِصُ مِنَ الْأَعْمَالِ" Amellerinde halis kimdir? Diye sual ettiler;

فَقَالَ الَّذِي يَغْمَلُ لِلَّهِ تَعَالَى لَا يُحِبُّ أَنْ يَحْمَدَهُ عَلَيْهِ أَحَدٌ

Buyurdular ki; "Allah için amel edip, işlediği ameli üzerine hiçbir kim-
senin kendisini methetmesinden hoşlanmayandır."¹⁹

Muaz ibn-i Cebel (r.a) anlatıyor; Resûlullâh Efendimiz beni Yemen'e
vali olarak gönderirken;

يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي قَالَ أَخْلِصْ دِينَكَ يَكْفِكَ الْعَمَلُ الْقَلِيلُ

"Ya Resûlallâh! Bana tavsiyede bulunur musunuz? dedim. Efendimiz
(sallallâhü aleyhi ve sellem) de "Dininde ihlaslı ol, sana az amel kâfidir."²⁰
buyurdular.

Bazı hikmet sahiplerine;

مَنْ الْمُخْلِصُ؟ قَالَ الْمُخْلِصُ الَّذِي كَتَمَ حَسَنَاتِهِ كَمَا يَكْتُمُ سَيِّئَاتِهِ وَقِيلَ مَا
غَايَةُ الْإِخْلَاصِ؟ قَالَ أَنْ لَا يُحِبَّ مَحْمَدَةَ النَّاسِ

"Muhlis kimdir?" diye sual edildi. Dediler ki, "muhlis; seyyiâtını giz-
lediği gibi hasenâtını da gizleyen kişidir." "İhlasın gayesi nedir?" diye
sual olunduğunda dediler ki, "yaptığı amelinde insanların övmelerini
sevmemektir".²¹

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) ihlasa şöyle misal vermişlerdir;
"Geyik Âdem (Aleyhisselâm)'ın adını duyunca onu ziyarete gitti. Hazret-i
Âdem bundan çok memnun oldu. Ve sağ elini geyiğin sırtına koyarak
kendisini taltif etti. Bu temastan dolayı geyiğin kuyruk tarafında bir misk
meydana geldi. Arkadaşlarının yanına dönünce diğer geyikler "Bu güzel
kokuyu nerden buldun?" dediler. O da keyfiyetini onlara anlattı.

Bunun üzerine diğer geyikler de Hazret-i Âdem'in yanına vardılar, fakat
onların vücudunda herhangi bir misk hâsıl olmadı. Çünkü birinci geyiğin

¹⁹ Gazâlî, İhyâu Ulûmü'd-Dîn, Bab-ü Beyan-i Fazileti'n-Niyyeti

²⁰ Hâfız el-Münzirî, Et-Terğîb ve't-Terhib, Et-Terğîb fi'l-Ihlas

²¹ Semerkandî, Tenbihü'l-Gafilin, Babü'l-Ihlas

niyetinde hulus vardı. O halis bir kalp ile gitmişti. Diğer geyikler de ise bu ihlas yoktu.²²

İmamı Rabbani hazretleri,

إِذَا بَقِيَتِ الْإِسْتِقَامَةُ عَلَى الْإِخْلَاصِ تَيْسَّرُ أُمُورُ سِنِينَ فِي سَاعَاتٍ

“İhlâs üzerine istikamet devam ettikçe senelerce yapılabilecek işler (ibâdetler) saatler içerisinde müyesser olur”²³ buyurmuşlardır.

وَقِيلَ لِذِي الثَّوْنِ الْمَضْرِي: مَتَى يَعْلَمُ الرَّجُلُ أَنَّهُ مِنْ صَفْوَةِ اللَّهِ تَعَالَى؟
يَعْنِي مِنْ خَوَاصِّهِ الَّذِينَ اضْطَفَّاهُمْ اللَّهُ تَعَالَى، قَالَ: يَعْرِفُ ذَلِكَ بِأَرْبَعَةِ أَشْيَاءَ:
إِذَا خَلَعَ الرَّاحَةَ، يَعْنِي تَرَكَ الرَّاحَةَ، وَأَعْطَى مِنَ الْمَوْجُودِ، يَعْنِي يُعْطِي مَنْ
الْقَلِيلِ الَّذِي عِنْدَهُ، وَأَحَبَّ سُقُوطَ الْمَنْزِلَةِ، وَاسْتَوَتْ عِنْدَهُ الْمَخْمَدَةُ وَالْمَذْمَةُ

Zü'n-Nûn-i Mısıri hazretlerine şöyle sual edildi; “Bir kişi Allah’ın seçtiği hususi kullardan olduğunu nasıl bilebilir?”. Buyurdular ki;

Bunu dört şeyle bilebilir. Allah için rahatını terk edebildiğinde, elinde olandan az da olsa verebilirse, makamundan alt makamlara idirildiğinde (çıktığındaki gibi) sevinebilirse, amellerinde övülmesi ile zemmedilmesi nefsinde müsavi ise (yani muhlis ise).²⁴

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhü aleyhi ve sellem) şöyle buyururlar:

طُوبَى لِلْمُخْلِصِينَ أُولَئِكَ مَصَابِيحُ الْهُدَى تَنْجِلِي عَنْهُمْ كُلُّ فِتْنَةٍ ظَلَمَاءَ

“Muhlislere (ihlaslı kişilere) müjdeler olsun. Onlar hidayet lambalarıdır ki her türlü karanlık fitne onlardan inkişaf eder, zail olur.”²⁵

Yine diğer bir Hadis-i Şerifte;

مَنْ فَازَ الدُّنْيَا عَلَى الْإِخْلَاصِ لِلَّهِ تَعَالَى وَخَذَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ
وَاتَى الزَّكَاةَ فَارَقَهَا وَاللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ رَاضٍ

²² Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.45

²³ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.141

²⁴ Semerkandî, Tenbihü'l Gafilin, Babu'l-Ihlas

²⁵ Beyhaki, Şuabü'l-İman, İhlâsu'l-Amel, h.6448

“Kim, tek olan ve ortağı olmayan Allâhü Teâlâ’ya ihlas üzere namazını kılar ve zekâtını verir olduğu halde dünyadan ayrılırsa, Allâhü Teâla o kulundan razı olarak dünyadan ayrılmış olur.”²⁶

Bu Hadis-i Şerif’in izahında şöyle denilmiştir;

وَقِيلَ الْمُحْتَاجُ إِلَى الْإِخْلَاصِ هُوَ كُلُّ الْعَمَلِ فَوْجُهُ تَخْصِصٌ مَا ذُكِرَ أَنَّ الصَّلَاةَ لَتُكَرَّرُهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ وَالزَّكَاةَ لَيَكُونُهَا بِالْمَالِ الْمَخْصُصِ كَانَتْ أَسْقَى عَلَى النَّفْسِ.

“İhlasa ihtiyacı olan amellerin tamamıdır. Sadece bunların tahsis edilmesi ise; namaz her gün tekrar ettiğinden, zekât ise sadece mal ile ifa edildiğinden bunlar nefis üzerine çok ağır geldiği içindir.”²⁷

Büyüklere bazıları, “İhlas ebedi kurtuluştur. İlim, tohumdur; amel, ziraattır; suyu da ihlastır” buyurmuşlardır.²⁸

Bir kimse ne kadar ilme sahip olursa olsun, ilmi ile amel etmedikçe ve amelini ihlas üzere yapmadıkça o amel fayda vermez. Yani o ilim onu kurtarmaz.

Hazret-i Üstazımız (kuddise sirruhu); “Amelsiz ilimde ve İhlas olmayan amelde hayır kokusu bulunmaz. İhlas ile elde edilen ilim ayn-ı ibadettir” buyurmuşlardır.²⁹

İmâm Gazalî hazretleri şöyle buyurur;

أَقْلُ طَاعَةٍ سَلِمَتْ مِنَ الرِّيَاءِ وَالْعُجْبِ وَقَارَنَهَا الْإِخْلَاصُ يَكُونُ لَهَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْقِيَمَةِ مَا لَا نِهَآيَةَ لَهُ وَأَكْثَرُ طَاعَةٍ إِذَا أَصَابَتْهَا هَذِهِ الْآفَةُ لَا قِيَمَةَ لَهَا إِلَّا أَنْ يَتَدَارَكَهَا اللَّهُ تَعَالَى بِلُطْفِهِ

“Riya ve ucuptan selim olup kendisine ihlasın yakın olduğu az amel için Allâhü Teâlâ indinde nihayeti olmayan kıymet vardır. Bu afetlerin isabet ettiği çok amel için ise hiç kıymet yoktur. Sadece Allâhü Teâlâ’nın lütfu ile hazırladığı vardır.”³⁰

²⁶ Hâfız el-Münzirî, Et-Tergîb ve't-Terhib, Et-Tergîb fi'l-İhlas

²⁷ Hadîmî, Berika Şerhü't-Tarika, Babü'l-İhlas

²⁸ Gazalî, İhyâü Ulûmü'd-Dîn, Babü'l-İhlası ve Faziletihi

²⁹ Ali Erol, Hatıratım, s.70

³⁰ Hadîmî, Berika Şerhü't-Tarika, Babü'l-İhlas

Hazret-i Ömer (r.a) Ebû Musa'l-Eşari (r.a) hazretlerine yazmış olduğu mektupta;

مَنْ خَلَصَتْ نِيَّتُهُ كَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ

“Kim niyyetinde ihlası temin ederse Allah kendisi ile insanlar arasında olan işlerde ona kâfidir.” Buyurmuşlardır.³¹

Bazı hikmet sahipleri şöyle buyurur;

إِذَا أَبْغَضَ اللَّهُ عَبْدًا أَعْطَاهُ ثَلَاثًا وَمَنْعَهُ ثَلَاثًا أَعْطَاهُ صُحْبَةَ الصَّالِحِينَ وَمَنْعَهُ الْقَبُولَ مِنْهُمْ وَأَعْطَاهُ الْأَعْمَالَ الصَّالِحَةَ وَمَنْعَهُ الْإِخْلَاصَ فِيهَا وَأَعْطَاهُ الْحِكْمَةَ وَمَنْعَهُ الصِّدْقَ فِيهَا

“Allah bir kuluna buğzettiği zaman ona üç şey verir ve üç şeyden de onu men eder. Ona salihlerin sohbetini nasip eder, fakat onlar tarafından kabul edilmekten men eder. Ona salih amel nasip eder, fakat amellerde ihlastan men eder. Ona hikmet verir, fakat onlardaki sıdıktan onu men eder.”³²

Sehl-i Tüsteri hazretlerine;

أَيُّ شَيْءٍ أَشَدُّ عَلَى النَّفْسِ فَقَالَ الْإِخْلَاصُ إِذْ لَيْسَ لَهَا فِيهِ نَصِيبٌ

“Hangi şey nefse ağır gelir?” diye soruldu. Buyurdular ki; “İhlas, cünkü ihlasta nefis için hiçbir nasip yoktur.”³³

İmamı Rabbani Hazretleri;

فَإِنَّ الْمَقْصُودَ مِنْ طَيِّ مَنَازِلِ الطَّرِيقَةِ وَالْحَقِيقَةِ لَيْسَ هُوَ شَيْئًا غَيْرَ تَحْصِيلِ الْإِخْلَاصِ الْمُسْتَلَزِمِ لِحُصُولِ مَقَامِ الرِّضَا

“Muhakkak ki, tarikat ve hakikat makamlarını geçmekten maksad, rıza makamını elde etmeyi icab eden ihlâsı tahsilden başka bir şey değildir.”³⁴ buyurmuşlardır.

³¹ Gazâlî, İhyâü Ulûmü'd-Dîn, Babü'l-Ihlâsı ve Faziletihi

³² Gazâlî, İhyâü Ulûmü'd-Dîn, Babü'l-Ihlâsı ve Faziletihi

³³ Gazâlî, İhyâü Ulûmü'd-Dîn, Babü'l-Ihlâsı ve Faziletihi

³⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.36

Yine İmâm-ı Rabbânî hazretleri;

وَالنَّصِيحَةُ الَّتِي يُنْصَحُ بِهَا الْمُحِبُّونَ وَالْمُخْلِصُونَ هُوَ التَّزْغِيبُ فِي السَّعْيِ
وَالِاجْتِهَادِ فِي تَحْصِيلِ الْإِقْبَالِ بِالْكَلِّيَّةِ عَلَى جَنَابِ قُدْسِهِ تَعَالَى، وَالِإِعْرَاضِ
عَمَّا سِوَاهُ عَزَّ شَأْنُهُ هَذَا هُوَ الْأَمْرُ وَالْبَاقِي مِنَ الْعَبَثِ وَ حُصُولُ هَذِهِ الدَّوْلَةِ
الْعُظْمَى مُوقُوفٌ فِي هَذَا الْوَقْتِ عَلَى الْإِخْلَاصِ لِلطَّائِفَةِ الْعَلِيَّةِ النَّقْشِبَنْدِيَّةِ
وَالتَّوَجُّهِ إِلَيْهِمْ

“Bize muhabbet edenlere ve muhlislere yapılan nasihat; tamamen Allah’a yönelme hususunda gayret etmeye, çalışmaya ve masivâllah’tan yüz çevirmeye teşvik etmektir. İşin özü budur, gerisi boştur. Bu zamanda bu büyük nimeti elde etmek ancak Tâife-i Aliyye-i Nakşibendiye’ye karşı ihlaslı olmaya ve onlara muhabbetle teveccüh etmeye muhtaçtır.”³⁵ buyurmuşlardır.

Zü’n-Nûn-i Mısırî hazretlerinden rivayet olundu;

ثَلَاثٌ مِنْ عَلَامَاتِ الْإِخْلَاصِ اسْتِوَاءُ الْمَدْحِ وَالذَّمِّ مِنَ الْعَامَّةِ وَنِسْيَانُ
رُؤْيَةِ الْأَعْمَالِ فِي الْأَعْمَالِ وَافْتِصَاءُ ثَوَابِ الْعَمَلِ فِي الْآخِرَةِ

“Üç şey ihlasın alametlerindendir. Bunlar: Herkes tarafından medih ve zemmin müsavi olması, amelleri görmeyi unutmak, amelin sevabını ahirette almayı istemek.”³⁶

Fudayl bin İyaz (rh.) şöyle buyuruyor;

تَرْكُ الْعَمَلِ لِأَجْلِ النَّاسِ رِيَاءٌ وَالْعَمَلُ لِأَجْلِهِمْ شُرْكٌ وَالْإِخْلَاصُ الْخَلَاصُ
مِنْ هَذَيْنِ وَلَا تَطْلُبْ لِعَمَلِكَ شَاهِدًا غَيْرَ اللَّهِ

“Ameli insanlardan dolayı terk etmek riyadır. İnsanlar için işlemek ise şirktir. İhlas ise, her ikisinden arınmak ve ameline Allah’tan başkasını şahit tutmamandır.”³⁷

³⁵ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.90

³⁶ Hadimi, Berika Şerhü’t-Tarika, Babü’l-Ihlas

³⁷ Cürcani, Et-Tarifat

Üveys-i Karani hazretleri,

الدُّعَاءُ بِظَهْرِ الْغَيْبِ أَفْضَلُ مِنَ الزِّيَارَةِ وَاللِّقَاءِ (أَيُّ لَأَنَّ الزِّيَاءَ قَدْ يَدْخُلُهُمَا)

“Bir kişiye gıyabında dua etmek onu ziyaret etmek ve buluşmaktan daha faziletlidir. (Çünkü bu ikisine riya karışabilir.)”³⁸ buyurmuştur.

Ebû Bekir El-Vâsıtî hazretleri şöyle ifade etmişlerdir;

حِفْظُ الطَّاعَةِ أَشَدُّ مِنْ فِعْلِهَا؛ لِأَنَّ مَثَلَهَا كَمَثَلِ الرَّجَاجِ سَرِيعِ الْكَسْرِ، وَلَا يَقْبَلُ الْجَبْرِ، كَذَلِكَ الْعَمَلُ إِنْ مَسَّهُ الزِّيَاءُ كَسَرَهُ، وَإِذَا مَسَّهُ الْعُجْبُ كَسَرَهُ، وَإِذَا أَرَادَ الرَّجُلُ أَنْ يَعْمَلَ عَمَلًا وَخَافَ الزِّيَاءَ مِنْ نَفْسِهِ فَإِنْ أَمَكَّنَهُ أَنْ يُخْرِجَ الزِّيَاءَ مِنْ قَلْبِهِ فَيَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَجْتَهِدَ فِي ذَلِكَ وَإِنْ لَمْ يُمْكِنَهُ فَيَنْبَغِي أَنْ يَعْمَلَ وَلَا يَتْرُكَ الْعَمَلَ لِأَجْلِ الزِّيَاءِ، ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ تَعَالَى مِمَّا فَعَلَ فِيهِ مِنَ الزِّيَاءِ فَلَعَلَّ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُرَفِّقَهُ لِلْإِخْلَاصِ فِي عَمَلٍ آخَرَ

“Taati muhafaza etmek işlemekten daha zordur. Çünkü tâat, kırılması an meselesi olan cam gibidir. Zorlamaya gelmez. Amel de böyledir. Eğer amele riya ve ucub karışırsa onu kırar. Bir adam Salih amel işlemeyi ister de içindeki riyadan korkarsa bakılır;

Eğer kalbinden riyaı çıkarıp atmak mümkün olursa çıkarmaya gayret etmesi lazımdır. Eğer çıkarıp atması mümkün değilse amelini işlemesi, riyadan dolayı terk etmemesi lazımdır. Sonra hazreti Allah’a riyadan dolayı istiğfar eder. Umulur ki Hazret-i Allâh sonraki amellerinde onu ihlasa muvaffak kılar.”³⁹

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) da “İhlas ile eda edilen ibadetler belalara manidir. Sahibine zarar vermez”⁴⁰ buyurmuşlardır.

³⁸ Osman e’s-Safuri, Nüzhetü’l-Mecalis, Babu’l-Ihlas

³⁹ Semerkandi, Tenbihü’l-Gafilin, Babu’l-Ihlas

⁴⁰ Ali Erol, Hatiratım, s.92

RİYA

Riya lügatte bir işi başkalarına göstermek için yapmak manasına gelir. İstilahta ise;

الرِّيَاءُ تَرْكُ الْإِخْلَاصِ فِي الْعَمَلِ بِمُلَاحَظَةِ غَيْرِ اللَّهِ فِيهِ

“Riya Allahtan başkasını mülâhaza etmek suretiyle amellerde ihlası terk etmektir.”⁴¹ Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) Hadis-i Şeriflerinde şöyle buyurur:

إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكَ الْأَصْغَرَ ، قَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَمَا الشِّرْكَ الْأَصْغَرُ ؟ قَالَ : الرِّيَاءُ ، يَقُولُ اللَّهُ لَهُمْ يَوْمَ يُجَازِي الْعِبَادَ بِأَعْمَالِهِمْ : اذْهَبُوا عَلَى الَّذِينَ كُنْتُمْ تُرَاءَوْنَ فِي الدُّنْيَا ، فَانْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزَاءَ

“Sizin üzerinize en çok korktuğum şey küçük şirktir (küçük şirke kapılmanızdır).” “Ya Rasûlallah küçük şirk nedir?” dediler. “Riyadır” buyurdu (ve şöyle devam etti). “Cenabı Hak; kendisinde şüphe olmayan o günde amelleriyle insanlara mükâfat vereceği zaman riyakârlara, “Kendilerine riya yaptığınız kimselere gidin. Bakalım onlar indinde bir mükâfat bulabilecek misiniz?” buyurur.”⁴²

Hazret-i Ali (radiyallahü anh)’den rivayet olundu,

لِلْمُرَائِي أَرْبَعٌ عَلَامَاتٍ: يَكْسُلُ إِذَا كَانَ وَحْدَهُ، وَيَنْسَطُ إِذَا كَانَ مَعَ النَّاسِ، وَيَزِيدُ فِي الْعَمَلِ إِذَا أَثْنِيَ عَلَيْهِ، وَيَنْقُصُ إِذَا ذُمَّ بِهِ

“Mürai için dört alamet vardır. Yalnız başına kaldığında ibadette tembellik gösterir. İnsanlar ile beraber olduğunda dikkatli bir şekilde ibadet eder. Medhedildiği zaman amelini artırır. Zemmedildiğinde ise amelinde noksanlık yapar.”⁴³

Cenabı Hak Mâun Sûresinde şöyle buyurur;

قَوْلٍ لِلْمُصَلِّينَ . الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ . الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ

⁴¹ Cürcani, Et-Tarifat

⁴² Musned-i Ahmed İbn-i Hanbel, h. 23686

⁴³ Semerkandi, Tenbihü'l-Gafilin, Babü'l-Ihlas

“O namaz kılanların vay haline ki, kıldıkları namazdan gafilirdirler. Onlar gösteriş yaparlar.”⁴⁴

EBÜ HÜREYRE (r.a.)’dan rivayet edilen başka bir Hadis-i Şerifte ise;

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ رَجُلٌ اسْتَشْهَدَ فَأَتَيْتُ بِهِ فَعَرَفَهُ نَعَمَ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا قَالَ قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتَشْهَدْتُ قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ قَاتَلْتَ لِأَنْ يُقَالَ جَرِيءٌ فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ وَعَلَّمَهُ وَقَرَأَ الْقُرْآنَ فَأَتَيْتُ بِهِ فَعَرَفَهُ نَعَمَ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا قَالَ تَعَلَّمْتُ الْعِلْمَ وَعَلَّمْتُهُ وَقَرَأْتُ فِيكَ الْقُرْآنَ قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ تَعَلَّمْتَ الْعِلْمَ لِيُقَالَ عَالِمٌ وَقَرَأْتَ الْقُرْآنَ لِيُقَالَ لِيُقَالَ هُوَ قَارِئٌ فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَعْطَاهُ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ كُلِّهِ فَأَتَيْتُ بِهِ فَعَرَفَهُ نَعَمَ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا قَالَ مَا تَرَكْتُ مِنْ سَبِيلٍ تُحِبُّ أَنْ يُنْفَقَ فِيهَا إِلَّا أَنْفَقْتُ فِيهَا لَكَ قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ فَعَلْتَ لِيُقَالَ هُوَ جَوَادٌ فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ

“Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)’den işittim şöyle buyururlar dı; “Kıyamet gününde insanlardan hesabı ilk görülecek olan şehit olmuş bir kimsedir. Allah’ın huzuruna getirilir. Allah ona verdiği nimetleri sayar, o da kavuştuğu bütün nimetleri itiraf eder.

Bunun üzerine Cenâb-ı Hak ona: “Verdiğim bu nimetlere karşılık ne yaptın?” diye sorar. O da: “Senin uğrunda savaştım ve şehit oldum” der. O zaman Cenâb-ı Hak: “Yalan söylüyorsun, sana cesurdur desinler diye savaştın. Nitekim hakkında bu söz söylenmiştir” buyurur. Sonra verilen emir üzerine yüzüstü sürüklenerek Cehenneme götürülür.

İkincisi: İlim öğrenip öğretmiş ve Kur’an okumuş bir kimsedir. Bu da Allah’ın huzuruna getirilir. Allah ona verdiği nimetleri sayar, o da elde ettiği nimetlerin hepsini itiraf eder.

⁴⁴Maun Sûresi, Âyet 4-6

Cenabı Hak: “Verdiğim bu nimetlere karşılık ne yaptın?” diye sorar. O da: “İlim öğrendim, öğrettim ve senin için Kur’an okudum” der. Allah (celle celalühü): “Yalan söylüyorsun. İlimi sana âlim desinler diye öğrendin. Kur’an’ı sana okuyucu desinler diye okudun. Zaten bu sözler senin hakkında söylenmiştir.” der. Sonra verilen emir üzerine yüzüstü sürüklenerek Cehennem'e götürülür.

Üçüncüsü: Allah’ın kendisine genişlik verdiği ve çeşit çeşit mal nasip ettiği zengin kimsedir. Huzura getirilir. Allah ona verdiği nimetleri hatırlatır. O da hepsini itiraf eder. Bunun üzerine Allah (celle celalühü): “Verdiğim bu nimetlere karşılık ne yaptın?” diye sorar. O, “kendisinde infak edilmesini sevdiğin her hususta ben mutlaka senin rızan için malımı infak ettim” diye cevap verir.

Cenâb-ı Hak: “Yalan söylüyorsun. Sen bunları sana cömert desinler diye yaptın. Nitekim hakkında bu söz söylenmiştir.” buyurur. Sonra verilen emir üzerine yüzüstü sürüklenerek Cehennem'e atılır.”⁴⁵

Enes bin Mâlik (r.a.), Peygamber Efendimizden şöyle rivayet eder:

يُجَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصُحُفٍ مُحْتَمَةٍ فُتْنَصَبُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَأْتِكِيهِ أَلْقُوا هَذَا وَاقْبَلُوا هَذَا فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ وَعَرَّتْكَ مَا رَأَيْنَا إِلَّا خَيْرًا فَيَقُولُ وَهُوَ أَغْلَمُ إِنَّ هَذَا كَانَ لِعِيرِي وَلَا أَقْبَلُ الْيَوْمَ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا ابْتَغَى بِهِ وَجْهِي

“Kıyamet gününde mühürlenmiş sahifeler getirilip Allâhü Teâlâ’nın huzuruna konulur. Allâhü Teâlâ meleklerine “şunu atın, bunu kabul edin” buyurur. Melekler “İzzetine yemin olsun ki, bizler (bu sahifelerde) hayırdan başkasını görmüyoruz” diye söyleyince, her şeyi en iyi bilen Cenâb-ı Hak şöyle buyurur; “Bu benden başkası için yapıldı. Ben bugün, ancak benim rızam talep edilmiş olan ameli kabul ederim.”⁴⁶

Lokman (aleyhisselâm) oğluna şöyle nasihat etti;

الرِّيَاءُ أَنْ تَطْلُبَ ثَوَابَ عَمَلِكَ فِي دَارِ الدُّنْيَا، وَإِنَّمَا عَمَلُ النَّوْمِ لِلْآخِرَةِ. قِيلَ لَهُ: فَمَا دَوَاءُ الرِّيَاءِ؟ قَالَ كِتْمَانُ الْعَمَلِ، قِيلَ لَهُ: فَكَيْفَ يُكْتَمُ الْعَمَلُ؟ قَالَ:

⁴⁵ Hâfiz el-Munzirî, Et-Terğib ve't-Terhib, Et-Terhib mine'r-Riyâ

⁴⁶ Sunen-i Darekutnî, Bâbu'n-Niyeti, h.132

مَا كُفِّتْ إِظْهَارُهُ مِنَ الْعَمَلِ فَلَا تَدْخُلْ فِيهِ إِلَّا بِالْإِخْلَاصِ، وَمَا لَمْ تُكَلَّفْ
إِظْهَارَهُ أَحَبُّ أَلَّا يَطَّلَعَ عَلَيْهِ إِلَّا اللَّهُ. قَالَ: وَكُلُّ عَمَلٍ اطَّلَعَ عَلَيْهِ الْخَلْقُ فَلَا
تَعُدُّهُ مِنَ الْعَمَلِ.

“Riya, amelinin sevabını dünyada almak istemendir. Hâlbuki insanların amelleri ahiret içindir. Kendisine “Riyanın şifası nedir?” denildiğinde, “ameli gizlemektir” buyurdu. “Ameller nasıl gizlenir?” denildiğinde;

“Göstermekle mükellef olduğun amellere ancak ihlas ile gir (yap). Göstermekle mükellef olmadığı amellerde ise sadece Allâhü Teâlâ’nın muttali’ olması daha güzeldir. İnsanların muttali’ olduğu her bir ameli, sen amelden sayma!”⁴⁷

Cenabı Hak İsra suresindeki Âyet-i Kerîmeler’de;

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ
جَهَنَّمَ يَصْلِيهَا مَذْمُومًا مَذْجُورًا وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا

“Her kim ameli ile ahiret sevabı değil de dünya menfaati murat ederse, Ona dünyada dünya menfaati olarak dilediğimiz kadar veririz. Sonra ona cehennemi tahsis ederiz. Kötülenmiş ve kovulmuş olarak oraya girer.

Her kim ameli ile rıza-i ilahi ve ahiret sevabı murat ederse ve mümin olduğu halde bu uğurda gayret sarf ederse gayretlerinin karşılığında şükrolunmuş olacaklardır.”⁴⁸ buyurarak amellerini riya ile yapanların kazandıklarını dünyada, amellerini ihlas ile yaparak ahirete tahsis edenlerin de mükâfatlarını ahirette alacaklarını beyan etmektedir.

⁴⁷ Kurtubi, Tefsîr-i Kurtubi, Nisâ Sûresi 36. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁴⁸ İsra Sûresi, Âyet 18-19

NAFİLE İBADETLER VE NEV'İLERİ

Nafile; lügatte “ziyâdelik ve fazlalık için verilen isimdir.”

Şer'i şerifte ise;

إِسْمٌ لِمَا سُرعَ زِيَادَةً عَلَى الْفَرَائِضِ وَ الْوَاجِبَاتِ وَهُوَ الْمُسَمَّى بِالْمَنْدُوبِ
وَ الْمُشْتَحَبِ وَ التَّطَوُّعِ

“Farzlar ve vacipler üzerine ziyâde olarak meşru’ kılınan ibadet için verilen bir isimdir ve mendûb, müstehab ve tetavvu’ diye isimlendirilmiştir”¹

Diğer bir tarif ile nafile; ister namaz, oruç, zekât veya hac olsun farz ve vacip olmayan ibadettir ki ziyade manasından alınmıştır. ²

İmâm-ı Gazâlî Hazretleri Bidâyetü'l-Hidâye isimli eserinde şöyle bu-
yuruyor;

“Sen bil ki ibadetler; farzlar ve nafileler olmak üzere iki kısımdır. Farz-
lar ibadetlerin aslı olup ticaretteki ana sermaye gibidir. Ahiret hayatında
kurtuluşa ulaşmak ancak bu sermayeyi yolunda kullanmakla yani farzları
yerine getirmekle hâsıl olur.

Nafileler ise ticaretteki kâr gibidir. Onlarla da kurtuluşa ve yüksek de-
recelere kavuşulur.

Allah’a yaklaşmak için hem farz hem de nafile ibadetleri yapanları,
Allah (celle celalühü) iman mertebesinden ihsân mertebesine yükseltir. Bu
kimselerin kalp gözleri açılmış olup, bu makama yükselen kimseler ibadet-
lerini Allâhü Teâlâ’yı görüyor gibi huzur, zevk ve şevkle yaparlar. Böylece
kalpleri marifet nuruyla ve Allah sevgisiyle dolar. Öyle ki kalplerinde da-
ima Allah sevgisi dolu bulunur ve orada Allah sevgisinden başka hiçbir
sevgi ve muhabbet bulunmaz.”³

¹ Cürcânî, Et-Ta’rifât

² Mehmed Zihni Efendi, Nî’met-i İslâm, s.364

³ İmâm Gazâlî, Bidâyetül-Hidaye, s.26

Nafile ibadetlerin faziletine dair şöyle buyurulmuştur;

وَيُؤَاطَبُ عَلَى نَوَافِلِ الْعِبَادَةِ لَا يَسْتَرِيحُ مِنْهَا فَإِنَّهَا مِفْتَاحُ مَحَبَّةِ اللَّهِ وَ قُرْبُهُ
وَ قَرَّةُ أَعْيُنِ الصَّادِقِينَ وَ إِنَّهَا جَوَابُ لِنَقْصَانِ الْفَرَائِضِ

“Nafile ibadetlere ara vermeden devam etmelidir. Zira nafile ibadetler, Allahü Teâla’nın muhabbetinin ve ona yakınlığın anahtarıdır. Siddıkların gözünün nurudur. Nafileler, farz namazlardaki noksanları tamamlar.”¹

Ruhu’l-Beyan tefsirinde Tur sûresinin 49. Âyet-i Kerimesi şöyle izah edilmiştir;

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ

“Geceden de onu tesbih et, hem de nücûmun idbârı sıra. (Yıldızların batmaya yaklaştığı sıra ki, gecenin âhirin de sabah vakti)”⁵

وَ فِي الْآيَةِ بَيَانُ فَضِيلَةِ النَّوَافِلِ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَطَابًا لِأَيِّ الدُّرَدَاءِ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَا غُؤِيمُرُ اجْتَنِبْ مَسَاحِطَ اللَّهِ وَ أَدِ فَرَائِضَ اللَّهِ تَكُنْ عَاقِلًا ثُمَّ
تَنَقَّلْ بِالصَّالِحَاتِ مِنَ الْأَعْمَالِ تَرَدَّدْ مِنْ رَبِّكَ قُرْبًا وَ عَلَيْهِ عَزًّا وَ فِي الْحَدِيثِ
حَسَنُوا نَوَافِلَكُمْ فِيهَا تُكْمَلُ فَرَائِضُكُمْ وَ فِي الْمَرْفُوعِ النَّافِلَةُ هَدِيَّةُ الْمُؤْمِنِ إِلَى
رَبِّهِ فَلْيُحْسِنْ أَحَدَكُمْ هَدِيَّتَهُ وَلْيُطِئْهَا وَ فِي الْحَدِيثِ ارْزُقُوا إِلَى اللَّهِ بِرُكْعَتَيْنِ

Bu Ayette nafilenin faziletini beyan vardır. Resûlullah Efendimiz (sal lallehü aleyhi ve sellem) Ebû Derda’ya hitaben,

“Yâ Uveymir, Allah’ın gadabından kaçın, Allah’ın farzlarını edâ et (böyle yaparsan) âkil olursun. Sonra amellerden sâlih amellerle nafile yap(arsan) rabbine yakınlıkta ve onun üzerine izzette ziyadeleşsin’ buyurdu.

Yine bir Hadis-i Şerif’te; “Nafilelerinizi güzel yapınız, orada farz larınızın ikmalı vardır.” Merfû’ bir Hadis-i Şerif’te; “Nafile, mü’minin

¹Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir’ati’l-İslam, s.129

⁵Tür Sûresi, Âyet 49

tabbine hediyesidir. Sizin biriniz hediyesini güzel yapsın", Diğer bir Hadis-i Şerif'te de; "Allah'a iki rekatle (olsun) yaklaşınız." buyurdu.⁶

Rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu;

إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَلَاتُهُ، فَإِنْ صَلَحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ، وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ، فَإِنْ انْتَقَصَ مِنْ فَرِيضَتِهِ شَيْءٌ، قَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ: انْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَيُكَمَّلَ بِهَا مَا انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ، ثُمَّ يَكُونُ سَائِرُ عَمَلِهِ عَلَى ذَلِكَ.

"Kıyamet gününde kulun hesaba çekileceği ilk ameli onun namazıdır. Eğer namazı düzgün olursa, işi iyi gider ve kazançlı çıkar. Namazı düzgün olmazsa, kaybeder ve zararlı çıkar. Şayet farzlarından bir şey noksan çıkarsa, Azîz ve Celîl olan Rabbi:

"Kulumun nâfile namazları var mı, bakınız?" buyurur. Farzların eksiği nafilelerle tamamlanır. Sonra diğer amellerinden de bu şekilde hesaba çekilir."⁷

Diğer bir Hadis-i Şerifte de;

صَلَاةُ الْفَرَضِ مِفْتَاحُ الْخَوْفِ، وَالنَّافِلَةُ مِفْتَاحُ الْرَّجَاءِ وَذِكْرُ اللَّهِ الدَّائِمُ مِفْتَاحُ بَابِ الشُّوقِ، وَلَيْسَ بِالْخَوْفِ يَنَالُ الْفَرَضُ، وَلَكِنْ بِالْفَرَضِ يَنَالُ الْخَوْفُ، وَلَا بِالرَّجَاءِ تَنَالُ النَّافِلَةُ وَلَكِنْ بِالنَّافِلَةِ يَنَالُ الرَّجَاءُ، وَمَنْ شُغِلَ قَلْبُهُ وَلِسَانُهُ بِالذِّكْرِ قَدَفَ اللَّهُ فِي قَلْبِهِ نُورَ الْإِسْتِيقَاقِ إِلَيْهِ، وَهَذَا سِرُّ الْمَلَكُوتِ فَاعْلَمْهُ وَاحْفَظْهُ

"Farz namaz, Allah korkusunun anahtarıdır. Nafile; Allah'tan ümid kapısının anahtarıdır. Daimî zikrullah ise şevk kapısının anahtarıdır. (Kişi) Korku ile farza nail olamadı, lakin farzı eda etmekle Allah korkusuna ulaştı. Recâ ile de (mücerred ümid etmekle) nafileye nail olamadı,

⁶ İ.Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyân Tefsiri, Tûr Süresi 49. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden
⁷ Sunen-i Tirmizi, Ebvâbüs-Salât, h.413

lakin nafilayı eda etmekle recâya nail oldu. Kimin kalbi ve lisânı zikrullah ile meşgul olursa, Allah o kimsenin kalbine kendisine iştîyak nurunu ilkâ eder (koyar). İşte bu melekût sırrıdır. Bunu böylece bil ve hıfz et!”⁹

يَقُولُ اللَّهُ بِالْفَرَائِضِ نَجَا مَنِّي عَبْدِي وَبِالتَّوَائِلِ يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ

Cenâb-ı Hak bir Hadis-i Kudsî’de “Kulum farzlar ile benim azabımdan kurtulur, nafileler ile de bana yaklaşır”¹⁰ buyuruyor.

Diğer bir Hadis-i Kudsî’de de;

مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالتَّوَائِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْتَطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لِأَعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لِأُعِذَنَّهُ

“Kim veli bir kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle kulum bana yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibadetlerle de yaklaşır nihayet onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı mesabesinde olurum. Her ne isterse muhakkak onları kendisine ihsan ederim. Bana sığınmak isteyince de onu korurum”¹⁰ buyuruyor.

Nafile ibadetler, Cenabı Hakk’ın rızasını kazanmaya vesile olup farz ibadetlerde gevşeklik ve eksiklik göstermek manasına gelmez.

Nitekim İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri şöyle buyurmuşlardır;

وَأَعْلَمُ أَنَّ التَّوَائِلَ مَقْبُولَةٌ بَعْدَ آدَاءِ الْفَرَائِضِ وَالْأَفْهَى مِنْ عِلَامَاتِ أَهْلِ الْهَوَى

“Sen bil ki nafileler, farz ibadetler eda edildikten sonra makbuldür. Yoksa bu (farzlar eda edilmeksizin nafile) ehl-i hevânın alametlerinden başka bir şey değildir.”¹¹

⁹ Beyhaki, Şuabü’l-İmân, Kitabu’l-Havî, h. 859

¹⁰ İ. Hakkı Bursevî, Ruhü’l-Beyân Tefsiri, Ankebût Süresi 45. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

¹¹ Sahih-i Buhârî, Tevâzu, h. 6502

¹² İ. Hakkı Bursevî, Ruhü’l-Beyân Tefsiri, Tevbe Süresi 9. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

İmâm-ı Rabbânî hazretleri de bu husus ile alakalı şöyle buyurmuşlardır.

وَ اعْلَمُ أَنَّ مَقَرَّاتِ الْأَعْمَالِ إِمَّا فَرَائِضُ وَإِمَّا نَوَافِلُ فَالْنَوَافِلُ لَا اِعْتِبَارَ لَهَا فِي جَنْبِ الْفَرَائِضِ أَضْلاً فَإِنَّ آدَاءَ فَرَضٍ مِنَ الْفَرَائِضِ فِي وَقْتٍ مِنَ الْأَوْقَاتِ أَفْضَلُ مِنْ آدَاءِ النَّوَافِلِ أَلْفَ سَنَةٍ وَإِنْ أُدِيتْ بِنِيَّةٍ خَالِصَةٍ

“Sen bil ki A'mâl-i mukarribe ya farzlar veya nafîlelerdir. Farzların yanında asla nafîlelere itibar yoktur. Çünkü vakitlerden bir vakitte, farzlardan bir farzı eda -her ne kadar o nafîle halis niyetle eda olursa bile- bin sene nafîle ibadet yapmaktan daha faziletlidir.”¹²

Devamında İmâm-ı Rabbânî hazretleri şöyle misâl vermiştir;

إِنَّ سَيِّدَنَا عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صَلَّى يَوْمًا صَلَاةَ الصُّبْحِ بِجَمَاعَةٍ ثُمَّ نَظَرَ إِلَى الْقَوْمِ وَ تَفَقَّدَهُمْ فَلَمْ يَرَ فِيهِمْ شَخْصًا مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ أَلَمْ يَخْضُرِ الْفُلَانُ الْجَمَاعَةَ فَقِيلَ إِنَّهُ يَسْهَرُ أَكْثَرَ اللَّيْلِ فَيَحْتَمِلُ أَنْ يَكُونَ قَدْ غَلَبَهُ النَّوْمُ فِي هَذَا الْوَقْتِ فَقَالَ لَوْ نَأَمَ تَمَامَ اللَّيْلِ وَ صَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ مَعَ الْجَمَاعَةِ لَكَانَ أَوْلَى وَ أَفْضَلَ

“Muhakkak Seyyidimiz Hazret-i Ömer (r.a) bir gün sabah namazını cemaatle beraber (sahâbe-i kirâm'a) kıldırdı. Sonra kavmine nazar buyurup onları teftiş etti, (acaba cemaate gelemeyen birisi var mı diye kontrol etti) ve ashâbından bir şahsı göremedi. Bunun üzerine şöyle buyurdu; falan kimse niçin cemaate gelememiştir? Oradakiler tarafından denildi ki, 'O gecenin çoğunda seher eder (uykusuz kalıp ibadetle meşgul olur). Gece uykusuz kaldığı için muhtemeldir ki şu vakitte uyuyakalmıştır da onun için cemaate gelememiştir. Bunun üzerine Hazret-i Ömer (r.a) efendimiz şöyle buyurdu; Keşke o kişi sabaha kadar uyuşaydı da sabah namazını cemaatle kılsaydı onun için daha faziletlî ve evlâ olurdu.”¹³

¹² İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.29

¹³ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.29

Başka bir mektubunda da;

أَيُّهَا الْأَخُ قَدْ وَرَدَ فِي الْخَبَرِ عَلَامَةُ إِعْرَاضِ اللَّهِ تَعَالَى عَنِ الْعَبْدِ اسْتِغَالَهُ
بِمَا لَا يَغْنِيهِ وَالْإِسْتِغَالُ بِتَقْلٍ مِنَ التَّوَافُلِ مَعَ الْإِعْرَاضِ عَنْ فَرَضٍ مِنَ الْفَرَائِضِ
دَاخِلٌ فِيمَا لَا يَغْنِي فَلَزِمَكَ تَفْتِيشُ أَحْوَالِكَ لِتَعْلَمَ أَنَّ اسْتِغَالَكَ بِأَيِّ شَيْءٍ بِتَقْلٍ
أَوْ بِفَرَضٍ وَكَمْ مِنْ مَحْظُورٍ يُزْتَكَبُ فِي أَدَاءِ الْحَجِّ الثَّقَلِ فَيَنْبَغِي أَنْ تُلَاحِظَ
مُلَاحَظَةً جَيِّدَةً الْعَاقِلُ تَكْفِيهِ الْإِشَارَةَ وَالسَّلَامَ عَلَيْكُمْ

Ey Kardeşim! Haberde varid olmuştur ki;

“Allah’ü Teâla’nın kulundan yüz çevirdiğinin alameti, o kulun malayâ’ni ile meşgul olmasıdır.” Farzlardan bir farzdan yüz çevirerek nafilerden bir nafile ile meşgul olmak malayaniye dâhildir. O halde meşguliyetinin nafile mi farz mı hangi şey olduğunu bilmen için hallerini kontrol etmen lazımdır. Nafile haccın edasında nice mahzurlar işlenmektedir. İyi bir mulahaza ile mütâ’lâ etmen, düşünmen lazımdır. Akıllı olana işaret yeter. Allah’ın selâmı sizin üzerinize olsun”¹⁴

Büyüklerimiz; “Farzlar, vacibler, sünnetler... Bunları en iyi şekilde yaşayan topluluk bu topluluktur. Tesbih namazı, duha namazı, sair nafile ibadetler... Bu topluluk olmasaydı bunlar unutulurdu. Diğer insanlara bunları öğretmeye devam edeceğiz.

Bu topluluk Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in o çok hususi inceliklerini, Ehl-i Sünnet akidesini en ince ayrıntısına kadar muhafaza ediyor ve kıyamete kadar da muhafaza edecek inşallah” buyurmuşlardır.

NAFİLE İBADETLERİN NEV’İLERİ

A. Nafile Namazlar

Beş vakitte kılınan namazların sünnetlerinden başka birtakım nafile namazlar daha vardır ki, bunlara Tatavvu (Nafile) namazı denir. Bunlar müstehab ve mendub namazlardır. Bunlar, Allah (celle celâlühü)’ye manev:

¹⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.123

yönden yakınlığa sebep olurlar. Her birinin kendisine hâs birtakım fazilet ve sevabları vardır. Nafile namazların başlıcaları şunlardır,¹⁵

a. Teheccüd Namazı

Cenâb-ı Hak Âyet-i Kerîmede şöyle buyuruyor;

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا

“Ve geceleyin kalk. Sana mahsus bir nafile olmak üzere gece namazı kıl. Ümitvâr ol ki, Rabbin seni Makâm-ı Mahmûd’a gönderecektir.”¹⁶

Muhammed Hâşim Kışmî Berekât-ı Ahmediyye isimli eserinde şöyle anlatıyor. Bir gün Kur’ân-ı Kerîm okurken İsrâ suresinin yetmiş dokuzuncu ayetine gelince aklıma, şefâat makamı olan Makâm-ı Mahmûd’un bereketinden nasip alınıyor mu diye geldi. Hazreti İmâm’a (İmâm-ı Rabbânî Hazretlerine) bunu soracağım, dedim. Bu niyetle huzurlarına geldim. Abdest almaya hazırlanıyorlardı. Beni görünce hemen “Teheccüd namazını çok kıymetli tut” buyurdular. Çoğu zaman kılıyorum, dedim. Buyurdular ki “Şefâat makamı olan Makâm-ı Mahmûd’dan nasip ve pay almak isteyenler teheccüd namazını kaçırmasınlar.” Sonra yukarıdaki ayeti okudular. Bunu sormak için huzurunuzda gelmiştim, diyerek ayaklarına kapandım.¹⁷

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır;

إِذَا أَقْبَضَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلِّ أَوْ صَلِّ رَكَعَتَيْنِ جَمِيعًا كُتِبَ فِي الذَّاكِرِينَ وَالذَّاكِرَاتِ

**“Bir racül geceleyin uyanır ve ehlini da uyandırır, iki rekât namaz kılsa veya kılarılsa yüce Allah’ı çok zikreden erkekler ile kadınlar-
dan yazılırlar”¹⁸ buyurmuştur.**

İmam Şafii hazretleri geceyi üçe ayırır; bir kısmında uyur, bir kısmında Hadis-i Şerîfleri mütalaa edip onlardan istinbatta bulunur, son kısmında da teheccüd namazı kılardı.

¹⁵ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.206

¹⁶ İsrâ Sûresi, Âyet 79

¹⁷ Silsiletü’z-Zeheb, Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye, s.245

¹⁸ Sünen-i Ebî Dâvûd, Kıyâmü’l-leyl, h.1309

لَوْلَا مَذْكَرَةُ الْإِخْوَانِ فِي الْعِلْمِ وَالتَّهَجُّدِ فِي اللَّيْلِ مَا أَخْبِنْتُ الْبَقَاءَ فِي هَذِهِ الدَّارِ

“Din kardeşlerimle ilim hakkında yaptığım müzakereler ve gecenin bir kısmında kıldığım teheccüd namazı olmasaydı şu dünyada kalmayı sevmezdim”¹⁹ buyurarak kendisini hayata bağlayan iki meşgaleyi ifade etmişlerdir.

İsmail Hakkı Bursevî hazretleri de şöyle buyuruyor;

وَاعْلَمْ أَنَّ قِيَامَ اللَّيْلِ مِنْ عُلُوِّ الْهِمَّةِ وَهُوَ وَهْبٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى فَمَنْ وَهَبَ لَهُ هَذَا فَلْيَقُمْ وَلَا يَتْرُكْ وَزِدَ اللَّيْلُ بِوَجْهِهِ مِنَ الْوُجُوهِ.

“İyi bil ki, geceleri ihya etmek uluvv-i himmettendir ve Allah’ın bir hibesidir. Hazreti Allah’ın böyle bir hibesine mazhar olan kişinin geceleri kâim olması, hiçbir şekilde evrâd u ezkârını terk etmemesi gerekir.”²⁰

Başka bir Hadis-i Şerifte;

رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّى، وَأَيَّقَظَ امْرَأَتَهُ، فَإِنْ أَبَتْ، نَضَحَ فِي وَجْهِهَا الْمَاءَ، رَحِمَ اللَّهُ امْرَأَةً قَامَتْ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّتْ، وَأَيَّقَظَتْ زَوْجَهَا، فَإِنْ أَبَى، نَضَحَتْ فِي وَجْهِهِ الْمَاءَ

“Geceleyin kalkıp namaz kılan ve hanımını uyandıran, eğer yüz çevirirse (kalkmazsa) yüzüne su çarpan adama Allâhü Teâlâ rahmet etsin.

Yine geceleyin kalkıp namaz kılan ve zevcini uyandıran, eğer yüz çevirirse (kalkmazsa) yüzüne su çarpan hanıma Allâhü Teâlâ rahmet etsin”²¹ buyrulmuştur.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri teheccüd namazına devam etmenin lüzumu ile alakalı şöyle buyurdular;

وَصَلَاةُ التَّهَجُّدِ أَيْضًا كَأَنَّهَا مِنْ ضَرُورِيَّاتِ هَذَا الطَّرِيقِ فَيُتَبَغَى السَّغَى حَتَّى لَا تَتْرُكَ مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ فَإِنْ كَانَ هَذَا الْمَعْنَى مُتَعَبِّرًا فِي الْإِنْتِدَاءِ وَلَمْ

¹⁹ Talim ve Terbiye Rehberi, s.16

²⁰ I.Hakkı Bursevî, Ruhul-Beyân Tefsiri, Secde Süresi 16. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

²¹ Sünen-i Ebî Dâvûd, Kıyâmu'l-leyl, h.1308

يَتَّبِعُ التَّقِيظُ يَنْبَغِي تَغْيِيْنُ جَمَاعَةٍ مِنَ الْخُدَّامِ لِيُوقِفُوا فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ بِلَا
اِخْتِيَارٍ وَلَا يَتْرَكُوا عَلَى النَّوْمِ وَ بَعْدَ اغْتِيَادِ الْقِيَامِ آيَامًا لَا تَخْتَاجُ إِلَى التَّكْلِيفِ
وَالْتَّعْمَلِ وَ يَنْبَغِي أَنْ يَغْتَنِمَ الْإِسْتِغْفَارَ وَ التَّوْبَةَ وَ الْإِلْتِجَاءَ وَ التَّضَرُّعَ وَ تَذَكُّرَ
الْمَعَاصِي وَ الذُّنُوبِ وَ تَفَكُّرَ النَّقَائِصِ وَالْغُيُوبِ وَ خَوْفَ الْعَذَابِ الْآخِرِيِّ وَ
الْإِسْفَاقَ مِنَ الْآلَمِ الدَّائِمِيِّ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ

"Teheccüd namazı bu yolun (Tarikat-ı Nakşibendiyye'nin) zarûriyyâtındandır. Bir zaruret olmadıkça terk etmemeye gayret etmek lazımdır. Buna devam etmek ilk zamanlarda zor olursa ve uyanmak kolay olmazsa o zaman, teheccüd vaktinde uyandırmak üzere hizmetçilerden birkaç kişi vazifelendirilmelidir. Bunlar kişinin tercihinə bırakmadan ve uyuyakalmalarına fırsat vermeden uyandırmalıdır. Buna alıştıktan sonra zorlanmaya ve çok gayret etmeye ihtiyaç yoktur.

Teheccüd vaktinde, istiğfar ve tevbe etmek, iltica ve tazarruda bulunmak, isyanlarını, günahlarını, noksanlık ve ayıplarını hatırlamak, âhiret azabından korkmak ve daimî olan elemenden sakınmak ganimet bilinmelidir."²²

b. Duhâ Namazı

Duhâ namazında yüz sevap vardır. Cenâb-ı Hak bunun yetmiş beşini dünyada yirmi beşini ahirette verir. Binâenaleyh duhâ namazı kılmaya devam edenler dünya sıkıntısı çekmezler.²³

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

مَنْ حَافَظَ عَلَى شَفْعَةِ الضُّحَى غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ رَبْدِ الْبَحْرِ

"Kim kuşluk namazına devam ederse günahı denizin köpüğü kadar olsa bile bağışlanır"²⁴ buyurmaktadır. Ebû Hüreyre (r.a) hazretlerin rivayet ettiği Hadis-i Şerif'te de;

أَوْصَانِي خَلِيلِي بِثَلَاثٍ لَا أَدْعُهُنَّ حَتَّى أَمُوتَ صَوْمُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ، وَصَلَاةُ الضُّحَى ، وَنَوْمٌ عَلَى وَتَرٍ

²² İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.3, m.17

²³ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.206

²⁴ Sünen-i Tirmizî, Salâtü'd-Duhâ, h.476

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz bana üç şey vasiyet etti. Bunları ölünceye kadar asla terk etmem. **“Her aydan üç gün oruç, her gün duhâ namazı, bir de vitir namazı kılıp uyumak”**²⁵ buyurmuştur.

Enes Bin Mâlik Hazretlerinden şöyle rivayet olundu;

خَدَمْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا قَالَ لِي لَشَيْءٍ فَعَلْتُهُ: لِمَ فَعَلْتُهُ؟ وَلَا قَالَ لِي لَشَيْءٍ كَسَرْتُهُ: لِمَ كَسَرْتُهُ؟ وَكُنْتُ وَاقِفًا عَلَى رَأْسِهِ أَصْبُ عَلَى يَدَيْهِ الْمَاءَ فَرَفَعَ رَأْسُهُ فَقَالَ «أَلَا أُعَلِّمُكَ ثَلَاثَ خِصَالٍ تَنْتَفِعُ بِهَا؟ قُلْتُ: بَابِي أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ بَلَى، قَالَ: مَنْ لَقِيََتْ مِنْ أُمَّتِي فَسَلِّمْ عَلَيْهِ يَطْلُ غَمْرُكَ، وَإِذَا دَخَلْتَ فَسَلِّمْ عَلَيْهِمْ يَكْثُرُ خَيْرٌ بَيْتِكَ، وَصَلِّ صَلَاةَ الصُّحَى فَإِنَّهَا صَلَاةُ الْأَنْبِرَارِ»

“Ben Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimize hizmet ettim. Rasulüllah Efendimiz bana, yaptığım herhangi bir şeyden dolayı; “onu, niçin böyle yaptın?”, kırdığım herhangi bir şeyden dolayı; “onu neden kırdın?” demedi.

Ben bir defasında Rasulüllah Efendimizin önünde yed-i mübârekelerine su döküyordum, başını kaldırıp; **“Sana kendisiyle menfaatleneceğin üç haslet öğreteyim mi?”** buyurdu. Ben de “Anam babam size feda olsun Yâ Rasûlellah! Evet” dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdular; **“Ümmetimden kiminle karşılaşırsan ona selam ver, ömrün uzasın; kimin yanına gidersen onlar üzerine selam ver ki evinin hayrı artsın ve duhâ namazı kıl, çünkü ebrârın (hayırlı ve sâlih kimselerin) namazıdır.”**²⁶

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) duhâ namazına niyetle alakalı;

“İlk iki rekatte, niyet eyledim ilâhi şükründen âciz olduğum nimetlerine teşekkürün salât-ı duhâ’ya, ikinci iki rekatte; şükründen âciz olduğum islâm nimetine, üçüncü iki rekatte; şükründen âciz olduğum Ümmet-i Muhammed’den olma nimetine”²⁷ buyurmuşlardır.

Büyüklüğümüz de “Bu topluluk zaten her sabah nimeti İslâm’a, niam-i

²⁵ Sahih-i Buhârî, Tecrid-i Sarîh Tercümesi, c 4, s. 151

²⁶ Sa’lebi, el-Keşfü ve’l-Beyân, Nur Suresi 56. Âyet-i Kerime’nin Tefsirinden

²⁷ Ali Erol, Hatıratım, s.91

Subhaniyelere ve o intisaba şükür için duhâ namazı kılıyor. Bunun karşılığının yüzde 75'i dünyada veriliyor." buyurmuşlardır.

c. Evvâbîn Namazı

Evvâbîn namazı Allah'a sığınanların namazı demektir. Evvâbîn namazında da yüz sevap vardır. Cenâb-ı Hak bunun yetmiş beşini ahirette yirmi beşini de dünyada verir. Binaen aleyh evvâbîn kılmaya devam edenler mahşer sıkıntısı çekmezler.²⁸

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

مَنْ صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرِبِ سِتَّ رَكَعَاتٍ لَمْ يَتَكَلَّمْ فِيمَا بَيْنَهُنَّ بِسُوءٍ عُذِلَ لَهُ
بِعِبَادَةِ ثِنْتَيْ عَشْرَةِ سَنَةٍ

"Kim akşam namazından sonra kötü bir şey konuşmaksızın altı rekât namaz kılsa bu kendisi için on iki senelik ibadete denk kılınır." buyurmuştur.²⁹

d. Tesbih namazı

Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) amcası Hazret-i Abbâs (r.a)'a:

يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّاهُ أَلَا أُعْطِيكَ ؟ أَلَا أَمْنُحُكَ ؟ أَلَا أَخْبُوكَ ؟ أَلَا أَفْعَلُ بِكَ عَشْرَ
خِصَالٍ إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذَنْبَكَ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ قَدِيمَهُ وَحَدِيثَهُ خَطَأَهُ
وَعَمْدَهُ صَغِيرَهُ وَكَبِيرَهُ سِرَّهُ وَعَلَانِيَتَهُ عَشْرَ خِصَالٍ إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِي
كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً فَاَفْعَلْ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ شَهْرٍ
مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي عُمْرِكَ مَرَّةً

"Yâ Abbâs! Ey Amca! Bak sana on haslet hediye edip öğreteyim mi? Bunları yaparsan günahlarının evveli-âhiri, eskisi-yenisi, bilmeyerek-bilerek işlediğin, küçüğü-büyüğü ve gizli-açık yaptığın günahlarını Allah bağışlar. Muktedir olursan bu on hasleti, tesbih namazını her gün kıl.

²⁸ Muhtasar İlmihal, s.94

²⁹ Sünen-i Tirmizî, Ebbâbûs-Salât, h.202

Her gün kılamazsan haftada bir kere kıl. Her hafta kılamazsan ayda bir kere kıl. Onu da yapamazsan senede bir, onu da yapamazsan ömründe bir kere kıl” buyurmuştur.³⁰

Tesbih namazının fazileti ile alakalı şöyle buyurulmuştur;

أَمَّا صَلَاةُ التَّسْبِيحِ فَقَدْ أَوْرَدَهَا الثَّقَاتُ وَهِيَ صَلَاةٌ مُبَارَكَةٌ فِيهَا ثَوَابٌ عَظِيمٌ وَمَنَافِعُ كَثِيرَةٌ فَإِنَّهُ يُقَدَّرُ أَنْ يَحْفَظَ بِالْقَلْبِ... قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ «يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّاهُ...» وَقَالَ فِي آخِرِهِ {فَلَوْ كَانَتْ دُنُوبُكَ مِثْلَ زَيْدِ الْبَحْرِ أَوْ رَمْلِ عَالِيَةِ عَمْرِ اللَّهِ لَكَ} قَالَ الْحَافِظُ عَبْدُ الْعَظِيمِ الْمُنْدِرِي: وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ طُرُقٍ كَثِيرَةٍ عَنْ جَمَاعَةٍ مِنَ الصَّحَابَةِ

“Tesbih namazını sika (güvenilir) raviler rivayet etmiştir. Kendisinde çok sevap çok faideler olan mübarek bir namazdır. Bu namazı kılan kalbini muhafazaya kadir olur... Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz Amcası Hazret-i Abbas’a (r.a) “Ey Amca!...” buyurarak bu namazı anlattıktan sonra sözünün sonunda “**günahların denizin köpüğü veya sahranın kumları kadar da olsa Hazret-i Allâh seni mağfiret eder**” buyurdular. Hâfız Abdül-Azîm El-Münzîri dedi ki; “bu hadis Sahabe cemaatından birçok tarik ile rivayet edilmiştir.”³¹

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu);

“Tesbih namazı, dünya muvaffakiyetleri için istiğfâr-ı tâmm ve hâcet namazıdır. Sene de birkaç kere kılıp üzerinde hakkı olanların ruhlarına helâye etse bin defa helal ederler.” buyurmuşlardır.³²

Namaz ile istimdâd (Cenâb-ı Hakk’ın yardımını istemek) sünnettir.

Hazret-i Üstâzımız, “Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Kütüb-i Sitte’nin (Müslim dışında) beşinde mevcut olan;

إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ³³

³⁰ Sünen-i Ebî Dâvûd, Bâb-ı Salâti’t-Tesbih, h.1297

³¹ İbn-i Nüceym, Bahr-i Râik, Şerh-u Kenzî’-d-Dekâik, Mekrûhât-ı salât, c.2, s.32

³² Ali Erol, Hatıratım, s.95

³³ Sahih-i Buhârî, Tetavvû’, h.7390 [Manası: Biriniz bir işe azmettiği zaman farzın gayrısında iki rek’at namaz kılın]

Hadis-i Şerifini kaydederek buyuruyor ki:

"Namaz ile istimdat sünnet-i seniyyedir. İnsan dara düştüğü zaman hemen iki rekât namaz kılmalı, onunla Cenabı Hakka tevessül edip iltica etmelidir.

Bütün mühim işlerinde büyüklerimiz hep böyle yaparlardı. Nitekim İbrahim (Aleyhisselâm) Bâbil arzından Şam arzına hicret ederken uğradıkları bel-denin kolcuları zevcesi Hazret-i Sâre'yi alıp saraya götürdüklerinde, İbrahim (Aleyhisselâm) hemen namaza durup işi Hazret-i Mevlâ'ya ihale eylemiştir.

O zâlim melik, Hazret-i Sâre'ye üç defa el kaldırmak isteyince, her defasında koluna felç gelmiş. Yanına birtakım hediyeler koyarak hazreti Sare'yi yolcu etmek mecburiyetinde kalmıştır."³⁴

Hulâsa olarak Büyüklerimiz nafile namazların ehemmiyyetini şöyle izah etmişlerdir;

"Hazret-i Üstâzımız ve büyüklerimiz de aynı şekilde, teheccüd namazlarına farz gibi ehemmiyet vermişler. Onlar için bu ibadetler farz gibiymiş. Teheccüd, duha, evvabin namazları, bunların hepsine farz gibi ehemmiyet verirmiş. İnşâAllah bunların manasını anlayabilmeyi Cenâb-ı Hakk nasip etsin."

B. Nafile Oruç

Allâhü Teâlâ'nın rızası için tutulacak nafile oruçlar da başlı başına bir nevi teşkil eder. Bunlar sünnet, müstehab, mendub diye isimlendirilirler. Aşura günü ile beraber ondan bir gün önce veya bir gün sonra tutulan oruçlar ve Eyyam-ı Biyz denilen her ayın on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci günleri tutulan oruçlar gibi. Bunlar müstehabdır. "Haram Aylar" denilen Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarının perşembe, cuma ve cumartesi günlerinde ve Zilhiccenin başından dokuz günde tutulacak oruçlar da müstehabdır.³⁵

İmâm Gazâlî hazretleri şöyle buyuruyorlar;

لَا يَنْبَغِي أَنْ تَقْصِرَ عَلَى صَوْمِ رَمَضَانَ فَتَتْرَكَ التَّجَارَةَ بِالتَّوَافِلِ وَ كَسْبَ
الدَّرَجَاتِ الْعَالِيَةِ فِي الْفَرَادِيسِ فَتَحْسُرَ إِذَا نَظَرْتَ إِلَى الصَّائِمِينَ كَمَا تَنْظُرُ
إِلَى الْكَوَكِبِ الدَّرِيَّةِ وَ هُمْ أَعْلَى عِلِّيِّينَ

³⁴ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.116

³⁵ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.314

“Sadece Ramazan-ı Şerif orucunu tutup, nafil oruçları tutmamak sana yakışmaz. Nafil oruçları tutmazsan manevî kazanç elde edemez, Firdevs cennetlerindeki yüksek dereceleri kazanamazsın. Sen, dünyada nafil oruç tutanların ahirette en yüksek makam ve derecelere çıktığını görünce, onların kavuştukları bu makamlara yerden parlak yıldızlara bakar gibi bakıp pişman olursun.”³⁶

Nafil oruç tutmakla çok sevap kazanılacak olan faziletli günler Hadis-i Şerif’lerde bildirilmiştir. Bunlar; Aşûre günü, Zilhicce ayının ilk dokuz günü, Muharrem-i Şerif ayının ilk on günü, Receb-i Şerif ve Şa’bân-ı Şerif ayları, Hacda olmayan kimseler için Arefe günüdür. Aynı zaman da sene içinde idrak ettiğimiz mübarek gün ve gecelerde tavsiye olunan oruçlardır.³⁷

Ebü Katâde (r.a.)’den rivayet olunan bir Hadis-i Şerif’te;

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ صَوْمِ عَاشُورَاءَ فَقَالَ: يُكَفِّرُ
السَّنَةَ الْمَاضِيَةَ

“Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem)’e Aşûra günü oruç tutmanın hükmü sorulunca, “Geçmiş senenin günahlarına keffâret olur” buyurdu.”³⁸

Diğer bir Hadis-i Şerif’te;

مَنْ صَامَ يَوْمَ عَرَفَةَ غُفِرَ لَهُ سَنَةٌ أَمَامَهُ وَ سَنَةٌ خَلْفَهُ وَ مَنْ صَامَ عَاشُورَاءَ غُفِرَ لَهُ سَنَةٌ

“Arefe günü oruç tutanın, gelecek sene ile geçmiş senesinin günahları mağfiret olunur. Aşûrâ günü oruç tutanınsa bir senelik günahları affolunur.”³⁹

Başka bir Hadis-i Şerif’te;

مَنْ صَامَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَذَلِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ

“Kim her (kamerî) aydan üç gün (bilhassa on üç, on dört ve on beşinci günleri) oruç tutarsa, senenin tamamında oruç tutmuş gibi sevap kazanır.”⁴⁰

³⁶ İmâm Gazâlî, Bidayetül-Hidaye, s.98

³⁷ İmâm Gazâlî, Bidayetül-Hidaye, s.98

³⁸ Hâfız El-Münzirî, Et-Terğîb ve't-Terhib, c.2, s.464

³⁹ Hâfız El-Münzirî, Et-Terğîb ve't-Terhib, c.2, s.466

⁴⁰ Sunen-i Tirmizî, Savm, h.762

صَوْمُ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ حَرَامٍ أَفْضَلُ مِنْ صَوْمِ ثَلَاثِينَ مِنْ غَيْرِهِ

"Haram aylarda (Zilkâde, Zilhicce, Muharrem, Receb) tutulan bir gün oruç diğer aylarda ki otuz gün oruçtan daha faziletlidir."⁴¹

Yukarıda zikredilen Hadis-i Şerifler ile bazı nafile oruçların sevap ve faziletlerinden bahsedilmiştir. Bununla beraber;

"Asıl kemâl, orucun manasını anlamak ve oruçtan maksat, kalbi vesveselerden temizlemek, himmetini Hazret-i Allâh'a bağlamak olduğunu bilmektir. Orucun manasını anlayıp, kalbini murakabe ile ahiret yoluna girmekte lüzumlu gayreti göstermelidir."⁴²

C. Nafile Sadaka

Cenâb-ı Hak Bakara Sûresinde şöyle buyuruyor;

إِنْ تَبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

"Sadakaları açık verirsiniz o ne iyi! Ve eğer onları gizlerde fukaraya öyle verirsiniz bu sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına keffâret olur. Hem Allah her ne yaparsanız haberdardır."⁴³

Bu Âyet-i Kerimenin tefsirinde şu Hadis-i Şerif nakledilmiştir;

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ جُهْدُ الْمُقِلِّ إِلَى فَقِيرٍ فِي سِرٍّ

"Sadakanın en faziletlisi, az bir şeyi olan kimsenin fakire gizli olarak verdiği cühdü yani gücünün son yettiğidir."⁴⁴

Hazret-i Ali (r.a.) efendimiz, Rasulüllah (sallallahü aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etti;

الصَّدَقَةُ إِذَا خَرَجَتْ مِنْ يَدِ صَاحِبِهَا نَفَعَتْ فِي يَدِ اللَّهِ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ فِي يَدِ السَّائِلِ فَتَكَلِّمْ بِخَمْسٍ كَلِمَاتٍ أَوَّلُهَا تَقُولُ كُنْتُ صَغِيرًا فَكَثَّرْتَنِي وَكُنْتُ قَلِيلًا

⁴¹ İmâm Gazâlî, İhyâu Ulûmü'd-Dîn, Kitab-ü Esrâni's-Savm, c.1, s.670

⁴² İmâm Gazâlî, İhyâu Ulûmü'd-Dîn, Kitab-ü Esrâni's-Savm, c.1, s.674

⁴³ Bakara Sûresi, Âyet 271

⁴⁴ I.Hakkı Bursevî, Ruhû'l-Beyân, Bakara 271. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

فَكَثَّرْتَنِي وَ كُنْتُ عَدُوًّا فَأَحْبَبْتَنِي وَ كُنْتُ فَانِيًّا فَأَبْقَيْتَنِي وَ كُنْتُ حَارِسِي فَلَا أُنْ
صِرْتُ حَارِسِكَ

“Sadaka sahibinin elinden çıktıktan sonra henüz sadaka verilen kişinin eline ulaşmadan Allah’ın yed-i kudretine girer. O sadaka sahibine şu beş kelimeyi söyler; Ben küçüktüm, sen beni büyüttün. Ben azdım, sen beni çoğalttın. Ben sana düşmandım, sen beni kendine dost edindin. Ben fani idim, sen beni bâki kıldın. Şimdiye kadar sen benim bekçimdin, bundan sonra ben senin bekçin oldum.”⁴⁵

Muhammed Bin Ebû Bekir (rahmetüllahi aleyh) Hadis-i Erbein şerhinde sadaka vermenin yedi faydasını şu şekilde izah buyurmuşlardır;

4. Sadaka gelecek belalara karşı koruyucu bir silahtır.

إِنَّ الصَّدَقَةَ لَتَدْفَعُ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الْبَلَاءِ

“Sadaka vermek yetmiş türlü belayı def’ eder.”

5. Sadaka senin doktorundur.

ذَاوُوا أَمْرَاضَكُمْ بِالصَّدَقَةِ

“Hastalıklarınızı sadaka ile tedavi ediniz.”

6. Sadaka senin bekçindir.

حَصِّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالصَّدَقَةِ

“Mallarınızı sadaka vererek koruyunuz.”

7. Sadaka Hazret-i Allâh (celle celalühü)nün gadabını söndürür.

الصَّدَقَةُ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ

“Sadaka Rabbin gadabını söndürür.”

⁴⁵ Uşûrî, Hadis-i Erbein Şerhi, s.17

8. Sadaka, din kardeşlerinize aranızda samimiyet meydana gelmesine sebep olur.

الصَّدَقَةُ هَدِيَّةٌ تَهَادَوُا تَحَابُّوا

“Sadaka hediyedir. Hediyeleşiniz ki aranızda sevgi ve muhabbet oluşsun.”

9. Sadaka kalbi yumuşatır.

مَنْ وَجَدَ فِي قَلْبِهِ قَسَاوَةً فَالْيَسْرُ الصَّدَقَةُ

“Kim kalbinde bir kasvet (sıkıntı) bulursa sadaka versin.”

10. Sadaka ömrü uzatır.

الصَّدَقَةُ تَرُدُّ الْبَلَاءَ وَتَزِيدُ الْعُمْرَ

“Sadaka belaları def’ eder ve ömrü uzatır.”⁴⁶

Sadaka vermenin faziletini yukarıdaki Hadis-i Şeriflerden anlamakla beraber bu sadakaların, Allah yolunda yapılan infakların nereye yapıldığını, en faziletli yerlerin neler olduğunu da bilmek lazımdır.

Bu husus ile alakalı Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor;

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

“Verin o fakirlere ki Allah yolunda kapanmışlardır, şuraya buraya dolaşmazlar, istemekten çekindikleri için bilmeyen onları zengin zannederler, onları simalarından tanırırsın, halkı bîzâr etmezler, hem işe yarrar ne verirsiniz Hiç şüphesiz Allah onu bilir.”⁴⁷

⁴⁶ Uşûrî, Hadis-i Erbein Şerhi, s.17-18

⁴⁷ Bakara Sûresi, Âyet 273

Bu Âyet-i Kerîme Ashâb-ı Suffe hakkında nâzil olmuştur. Ashâb-ı Suffe'nin adedi dört yüz kişiye kadar çıkmıştı. Medîne-i Münevvere'de meskenleri, akrabaları, hiçbir şeyleri yoktu. Dâimâ Kur'ân-ı Kerîm öğrenirler, Resûlullâh Efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) sohbetlerini dinleyerek istifâde ederler, bütün vakitlerini, ilim ve ibadete ayırırlar, bir harp olursa giderlerdi. Bunlar Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) medresesinin kendilerini Allah yolunda vakfetmiş talebeleri idiler.

Bu Âyet-i Kerîme Ashâb-ı Suffe hakkında nâzil olmakla beraber, hükümü umûmîdir. Allah rızası için nöbet bekleyen veya Allah rızası için ilim öğrenen veya Allah rızası için Allah yolundaki hizmetlere kendisini vakfeden ve bu halde malı mülkü olmayan, muhtaç olduğu halde nafakasını kazanmaya vakit bulamayan veya yetişemeyen Müslüman fakirler bu ayetin hükmüne girerler.

Bunlar da infak ve sadakaların verileceği en güzel yerlerdir. Bilhassa bu yerlere herhangi bir hayır yaparsanız Allâhü Teâlâ muhakkak onu bilir, ecir ve mükâfâtını zâyi etmez.⁴⁸

Nafile ibadetlerin daha çok kısımları olmakla beraber bize düşen vazife; nafile ibadetleri yapma hususunda Büyükllerimizden, Pîrânımızdan ve Hazret-i Üstâzımızdan duyulan ibadetlere daha ziyade ağırlık vererek Mevlâ'mızın rızasını talep etmektir.

Büyükllerimiz "Size ölüm gelmeden önce rızıklandırdığımızdan infak ediniz." Devamında da buyruluyor. insan öleceğini anlayınca der ki:

"Ya Rabbi! Benim ömrümü arttırsan da sadaka versem, Salihlerden olsam."⁴⁹ Âyet-i Kerîmesini naklettikten sonra;

Herkes zekâtını veriyor. O zaten Cenâb-ı Hakk'ın emri. Beş vakit namazı kılmak, zekâtı vermek çok güzel; ama yeterli değil. Cenâb-ı Hakk'a yaklaşmak nafilelerle olur.

Bu nafile gerek namaz olsun gerekse diğer ibadetler olsun. Farzlar, hele bu devirde çok kıymetli; ama farzları kıldıktan sonra nafilelerle Cenâb-ı Hakk'a yaklaşmak lazım."

Yine Büyükllerimiz; "Hiç param pulum, malım mülküm yok" diyenler var, 'nasıl vereyim' diyenler var. Parası olmayanlar da tekbirler, tehliller

⁴⁸ Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Bakara 273. Âyet-i Kerime'nin tefsirinden

⁴⁹ Münâfikûn Sûresi, Âyet 10

ile tesbih ile, Kelime-i Şahadet ile, bu topluluğun Resûlullâh Efendimiz (s.a.v.)'den öğrendiği hususi dualar ile, ibadetler ile emr-i bi'l maruf nehy-i ani'l münker yaparak zekat vermiş gibi oluyorlar.

Büyüklerimizden duyuyoruz; büyüklerimizin tuttuğu, hepsine bedel, zekâtlara bedel duha namazları da çok önemli. Duha namazları bunların hepsini içinde barındırıyor.

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu); "Çocuklar, Ben ömrümde izinsiz duâ okumadım. Meselâ (الم) veya (يس شريف) gibi. Bütün bunları bana Üstazlarım "Oku" diye izin verdiler. Hatta büyüklerden Salâhuddîn Hazretleri vefat edeceği zaman yedi yüz ruhânî ile beraber salât-ı müniciyeyi "Bunları sana emanet ediyorum" diye bana teslim etti. Bu civara uğrayan Aktâb-ı Kirâm, uhdelerindeki emanetleri bu merkeze bırakmadan gitmediler"⁵⁰ buyurmuşlardır.

⁵⁰ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.149

AHLÂK-I ZEMÎME

Ahlâk lügatte huy, seciye ve meleke manasınadır. İstilah'ta ise;

عِبَارَةٌ عَنْ هَيْئَةِ النَّفْسِ رَاسِخَةٍ تَصُدُّ عَنْهَا الْأَفْعَالُ بِسُهُولَةٍ وَيُسْرٍ مِنْ غَيْرِ
حَاجَةٍ إِلَى فِكْرٍ وَرُؤْيَةٍ، فَإِنْ كَانَتْ الْهَيْئَةُ بِحَيْثُ تَصُدُّ عَنْهَا الْأَفْعَالُ الْجَمِيلَةُ
عَقْلًا وَشَرْعًا بِسُهُولَةٍ، سُمِّيَتْ الْهَيْئَةُ: خُلُقًا حَسَنًا، وَإِنْ كَانَ الصَّادِرُ مِنْهَا
الْأَفْعَالُ الْقَبِيحَةُ، سُمِّيَتْ الْهَيْئَةُ: خُلُقًا سَيِّئًا

Nefiste yerleşmiş olan bir hey'etten ibarettir ki o nefisten bir fikir ve düşünceye ihtiyaç duyulmaksızın fiiller kolaylıkla sadır olur. Eğer bu heyet, aklen ve şer'an güzel olan fiillerin kolaylıkla sadır olabileceği haysiyetle olursa güzel ahlak, kabih (çirkin) olan fiillerin kolaylıkla sadır olabileceği haysiyetle olursa kötü ahlak diye isimlendirilir.¹

Ahlâk-ı zemîme kalbi-ruhu, kısacası letâifi hasta eder. Hastalığın artması, kalbin-ruhun kararmasına sebep olur. Kendinde ahlâk-ı zemîme bulunan kimse, bu hastalığa yakalanma sebebinin araştırılmalı ve bunu yok etmeye, onun zıddını yapmaya çalışmalıdır.

Büyüklerimiz; “üç yüz altmış ahlak-ı hamide, üç yüz altmış da ahlak-ı zemime vardır. Bu üç yüz altmış ahlak-ı zemime bikemalihâ ve temamihâ nefiste mevcuttur.” ve “nefsin hileleri kibr u gurur u hırs u tama' u hevâ ü hevestir” buyurarak nefsin tehlikesine ve insanı kandıracağı kötü ahlakın başlıcalarına işaret etmişlerdir.

HASED

Hased, bir kimsedeki nimetin ondan kendisine dönmesini temenni etmek veya o nimetin kaybolmasını istemek manalarına gelir.²

¹ Cürcânî, Et-Ta'rifât

² Zerkeşî, El-Bahrü'l-Muhit ; El-Mu'cemü'l-Vesit

Ebü Hüreyre (r.a.)’dan rivayet edilen bir Hadis-i Şerif’te Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)

...وَلَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ عَبْدٍ الْإِيمَانُ وَالْحَسَدُ

“Bir kulun kalbinde iman ile hased bir arada bulunmaz.”³ buyurmuşlardır.

Edebü’l-dünya ve’l-din isimli eserde denildi ki,

إِعْلَمَنَّ أَنَّ الْحَسَدَ خُلِقَ دَمِيمٌ مَعَ إِضْرَارِهِ بِالْبَدَنِ وَفَسَادِهِ لِلدِّينِ حَتَّى لَقَدْ أَمَرَ اللَّهُ بِالِاسْتِعَادَةِ مِنْ شَرِّهِ ، فَقَالَ تَعَالَى : { وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ }

Sen bil ki; muhakkak hased bedene zarar vermesi ve dini ifsad etmesi ile beraber kötü ahlakıdır. Hatta Cenâb-ı Hak (وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ)⁴ buyurarak hasedin şerrinden istiaze-yi emretmiştir.⁵ Denilmiştir ki;

الْحَسَدُ دَاءُ الْجَسَدِ

“Hased cesedin hastalığıdır”⁶

Hazret-i Enes (r.a) anlatıyor, Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular;

لَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَقَاطَعُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا

“Birbirinize hased etmeyin, buğzetmeyin, irtibatınızı kesmeyin ve ey Allah’ın kulları birbirinizle kardeş olunuz.”⁷

Rivayet olundu ki Musa (aleyhisselâm) Cenâb-ı Hakkın huzuruna acele ile giderken arşın gölgesinde mekânına gıpta ettiği bir adam gördü. Ve “Bu adam Cenâb-ı Hakkın ikramına nail olmuş salih bir zattır” diyerek Hazret-i Allâh’tan ismini bildirmesini istedi. Cenâb-ı Hak ismini bildirni-yip (أَخْبَرَكَ مِنْ عَمَلِهِ بِثَلَاثٍ) “sana onun üç amelini anlatayım” buyurdu ve şöyle zikretti;

³Sünen-i Nesâî, h.3109

⁴Meâlî: “Bir hâsîdin hased ettiği zaman şerrinden sığınırım de”

⁵Mâverîdî, Edebü’l-Dünya ve’l-Din, 6. Fasil (I hased)

⁶Mâverîdî, Edebü’l-Dünya ve’l-Din, 6. Fasil (Hased)

⁷Sahih-i Müslim, Tahrimü’l-Tehâsüd ve’l-Tebağuz, h.6695

كَانَ لَا يَخْشُدُ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ، وَكَانَ لَا يَغْفُ وَالَّذِيهِ ،
وَكَانَ لَا يَمْنِي بِالنِّمِئَةِ

“Cenâb-ı Hakkın fazl-ı kereminden insanlara verdiği hased etmezdi, anne- babasına asi olmazdı, koğuculuk yaparak dolaşmazdı.”⁸

Zekeriyya (aleyhisselâm)’dan naklolunduğuna göre Cenâb-ı Hak;

الْحَاسِدُ عَدُوٌّ لِنِعْمَتِي مُسْخَطٌ لِفَضَائِي غَيْرُ رَاضٍ بِقِسْمَتِي الَّتِي قَسَمْتُ بَيْنَ عِبَادِي

“Hased eden benim nimetimin düşmanıdır. Hükmüme karşı gadaplanır, kullarım arasında taksim ettiğim nimetime razı olmaz”⁹ buyurmuştur.

وَقَالَ بَعْضُ السَّلَفِ الْحَسَدُ أَوَّلُ ذَنْبٍ عُصِيَ اللَّهُ بِهِ فِي السَّمَاءِ يَغْنِي حَسَدَ
إِبْلِيسَ لِآدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأَوَّلُ ذَنْبٍ عُصِيَ اللَّهُ بِهِ فِي الْأَرْضِ ، يَغْنِي حَسَدَ
ابْنِ آدَمَ لِأَخِيهِ حَتَّى قَتَلَهُ

“Selefin bazıları demişlerdir ki; Hased, semada kendisi ile Allah’a isyan edilen ilk günahıdır. Yani iblis (aleyhilla’ne)’nin Âdem (aleyhisselâm)’a hasedidir. Arzda Allah’a isyan edilen ilk günah da haseddir. Yani Âdem (aleyhisselâm)’ın oğlunun (Kabil’in) kardeşine (Habil’e) hasedidir. Hatta bu hased ile onu öldürdü.”¹⁰

Zübeyir bin Avvam (r.a)’den rivayet olunan bir Hadis-i Şerif’te Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

دَبَّ إِلَيْكُمْ دَاءُ الْأَمَمِ قَبْلَكُمْ الْحَسَدُ وَالْبَغْضَاءُ هِيَ الْحَالِقَةُ حَالِقَةُ الدِّينِ لَا
حَالِقَةَ الشَّعْرِ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَفَلَا أُتْبِكُمْ بِأَمْرِ
إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ

⁸ Gazâlî, İhyâü Ulûmî’ d-Din, Zemmü’l-Hased; Fahrüddin-i Razi, Tefsir-i Kebir, Bakara Süresi 109. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁹ Gazâlî, İhyâü Ulûmî’ d-Din, Zemmü’l-Hased

¹⁰ Gazâlî, İhyâü Ulûmî’ d-Din, Zemmü’l-Hased

“Sizden önceki ümmetlerin hastalığı olan hased ve buğz size de sirayet etmiş. Bunlar kazıyıcı şeylerdir. Ama bunlar saçları değil, dini kazırlar. Muhammed’in nefsi yed-i kudretinde bulunan Allah’a yemin ederim ki birbirinizi sevmedikçe (hakiki) mü’min olamazsınız. İşlediğinizde birbirinizi seveceğiniz bir ameli size haber vereyim mi? Aranızda selamı yayınız.”¹¹

Bu Hadis-i Şerif şöyle izah edilmiştir;

فَأَخْبَرَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحَالِ الْحَسَدِ وَأَنَّ التَّحَابَّ يَنْفِيهِ وَأَنَّ السَّلَامَ
يَبْعَثُ عَلَى التَّحَابِّ فَصَارَ السَّلَامُ إِذَا نَاقَبَا لِلْحَسَدِ

“Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hasedin halini haber verdiler. Muhabbet hasedi nefyeder. Selam muhabbete götürür. Böyle olunca selam hasedi nefyedici oldu.”¹²

Bazı hikmet sahipleri;

مَنْ رَضِيَ بِقَضَاءِ اللَّهِ تَعَالَى لَمْ يَسْخَطْ أَحَدًا ، وَمَنْ قَتَعَ بَعْطَائِهِ لَمْ يَدْخُلْهُ حَسَدٌ

“Kim Allah’ın hükmüne razı olursa ona hiçbir kimse gadaplanamaz. Her kim de Allaktan gelene kanaat ederse onun içine hased giremez” buyurmuşlardır.¹³

النَّاسُ حَاسِدٌ وَمَخْسُودٌ ، وَلِكُلِّ نِعْمَةٍ حُسُودٌ

“İnsanlar hased edicidir ve hased olunandır. Ve her nimetin bir hased edeni vardır.”¹⁴

İmâm Gazâlî hazretleri İhya-i ulûmi’-d-din isimli eserinde şöyle buyurur;

إِغْلَمَ أَنَّهُ لَا حَسَدَ إِلَّا عَلَى نِعْمَةٍ فَإِذَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى أَخِيكَ بِنِعْمَةٍ فَلَكَ
فِيهَا حَالَتَانِ إِحْدَاهُمَا أَنْ تَكْزُرَهُ تِلْكَ النِّعْمَةُ وَتُحِبَّ رِوَالَهَا وَهَذِهِ الْحَالَةُ تُسَمَّى

¹¹ Müsned-i Ahmed İbn-i Hanbel, h.1412 ; Edebu’-d-Dünya ve’-d-Din, e’l-Faslüs-Sadisü fi’l-Hasedi

¹² Maverdi, Edebu’-d-Dünya ve’-d-Din, e’l-Faslüs-Sadisü fi’l-Hasedi

¹³ Maverdi, Edebu’-d-Dünya ve’-d-Din, e’l-Faslüs-Sadisü fi’l-Hasedi

¹⁴ Maverdi, Edebu’-d-Dünya ve’-d-Din, e’l-Faslüs-Sadisü fi’l-Hasedi

حَسَدًا فَالْحَسَدُ حَذُهُ كَرَاهَةُ الْبَغْمَةِ وَحُبُّ رَوَالِهَا عَنِ الْمُنْعَمِ عَلَيْهِ الْحَالَةُ الثَّانِيَةُ
أَنْ لَا تُحِبَّ رَوَالَهَا وَلَا تَكْرَهُ وَجُودَهَا وَدَوَامَهَا وَلَكِنْ تَسْتَهْيِي لِنَفْسِكَ مِثْلَهَا
وَهَذِهِ تُسَمَّى غِبْطَةً

“Sen bil ki hased ancak nimete olur. Allâhü Teâlâ kardeşine nimet verdiğinde senin iki halin vardır.

Birincisi; kardeşinin nimetini kerih görüp onun elinden gitmesini istemek. Bu hal hased diye isimlendirilir. Hased, nimetin kerih görülmesi ve sahibinin elinden gitmesini istemektir. İkinci hal ise, nimetin zevalini istememek, mevcudiyetini ve devamını kerih görmemekle beraber kendi elinde de aynısının olmasını arzu etmektir. Bu ise gıpta diye isimlendirilir.¹⁵

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ

“Hasedden kaçının! Çünkü hased, ateşin odunları yediği (yaktığı) gibi iyilikleri yer bitirir”¹⁶ buyurmuşlardır.

Hatem-i Esam hazretleri, Şakîk-i Belhî hazretlerine 33 sene talebelik yapmış ve kendisinden öğrendiği sekiz nasihatten birisini şöyle ifade etmiştir;

إِنِّي نَظَرْتُ إِلَى هَذَا الْخَلْقِ وَهُمْ يَطْعَنُ بَعْضُهُمْ فِي بَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُهُمْ
بَعْضًا وَأَصْلُ هَذَا كُلُّهُ الْحَسَدُ ثُمَّ نَظَرْتُ إِلَى قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ {نَحْنُ قَسَمْنَا
بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} فَتَرَكْتُ الْحَسَدَ وَاجْتَنَبْتُ الْخَلْقَ وَعَلِمْتُ أَنَّ
الْقِسْمَةَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى فَتَرَكْتُ عِدَاوَةَ الْخَلْقِ عَنِّي

“Şu insanlara baktım ki, onların bazıları bazısına saldırıyor, lanet ediyor. Bütün bunların aslı haseddur. Sonra Cenâb-ı Hakkın, “Biz dünya hayatınızdaki maişetinizi taksim ettik.”¹⁷ kavline baktım da hasedi terk ettim ve

¹⁵ Gazâlî, İhyâü Ulûmî'd-Dîn, Âfâtü'l-Lisan

¹⁶ Sünen-i Ebî Davud, Babu'l-Hased, h.4905

¹⁷ Zuhurf Süresi, Âyet 32

insanlardan uzak durdum. Bildim ki kısmetim Allah tarafından verilecek. Buna mukabil de insanlara düşmanlığı terk ettim.”¹⁸

Abdullah İbn-i Ömer (r.a.)’den rivayet edildiğine göre, Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu;

لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَقُومُ بِهِ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ وَ رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُهُ آتَاءَ اللَّيْلِ وَآتَاءَ النَّهَارِ

“Sadece şu iki kimseye gıpta edilir: Biri Allah’ın kendisine Kur’an verdiği ve gece gündüz onunla meşgul olan kimse, diğeri Allah’ın kendisine mal verdiği ve bu malı gece gündüz O’nun yolunda harcayan kimse.”¹⁹

GIYBET

Gıybet: bir kimsenin arkasından hoşlanmayacağı şeyleri söylemektir.²⁰

Bir adam Peygamber Efendimize gelerek, “Ya Resûlallâh! Gıybet nedir?” Diye sual etti. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), (أَنْ تَذْكُرَ مِنَ الْعَزْءِ مَا يَكْرَهُ أَنْ يَسْمَعَ) “**Senin bir kimseden işitmeyi kerih göreceği bir vasfı ile bahsetmendir.**”²¹

Gıybet ölmüş olan din kardeşinin etini yemekdir. Nasıl ki bir insanın etini yemek mübah değilse gıybet yapan için de gıybet yapmak mübah değildir.²²

Âyet-i Kerîme’de şöyle buyruluyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بََعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ

“Ey o bütün iman edenler! Zannın birçoğundan uzak durun. Çünkü zannın bazıısı vebaldir. Tecessüs de etmeyin. Bazınız bazınızı gıybet de

¹⁸ Gazâli, İhyâu Ulûmî'd-Din, 6. Bâb, Âfâtü'l-İlm

¹⁹ Kenzu'l-Ummâl, h.2339

²⁰ Cürcanî, Et-Ta'rifât

²¹ İmâm Mâlik, Muvatta, Gıybet, h.1786

²² Fahrüddin-i Râzî, Tefsîr-i Kebîr, Hucurat Sûresi 12. Âyet-i Kerîmenin Tefsîrinden

etmesin. Hiç arzu eder mi ki biriniz ölmüş kardeşinin etini yemeyi? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allaha korunun. Allah tevbeleri çok kabul eden, çok merhamet edendir.”²³

Ebû Hüreyre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

أَتَذَرُونَ مَا لِنُغِيْبَهُ قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ قِيلَ أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ قَالَ إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ اغْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهْتُهُ

“Gıybet nedir bilir misiniz?” diye sual ettiler. Ashab-ı Kiram “Allah ve Rasulü daha iyi bilir” dediler. Peygamber efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Kardeşini, hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.” buyurdu. “Ya söyledığım kardeşimde varsa?” diye soruldu. Peygamber efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Eğer söylediğin onda varsa, gıybet etmiş olursun. Şayet söylediğin onda yoksa o takdirde ona iftira etmiş olursun”²⁴ buyurdular.

Ebu Said el-Hudrî (r.a.)’den rivayet olundu;

إِذَا أَصْبَحَ ابْنُ آدَمَ فَإِنَّ الْأَعْضَاءَ كُلَّهَا تُكْفِرُ (أَيُّ تَتَذَلُّ وَتَتَوَاضَعُ لَهُ) ۖ
اللِّسَانُ فَتَقُولُ اتَّقِ اللَّهَ فَيَنَامُ فَإِنَّمَا نَحْنُ بِكَ فَإِنْ اسْتَقَمَّتْ اسْتَقَمْنَا وَإِنْ اغْوَجَجَتْ
اغْوَجَجْنَا

Peygamber efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Âdemoğlu sabaha çıktığı zaman bütün âzâları dile tezellülde bulunur ve kendi lisanları ile şöyle derler: “Ey dil! Bizim hakkımızda Allah’tan kork! Biz seninle beraberiz. Eğer sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Eğer eğrilirsen biz de eğriliriz”²⁵ buyurdular.

Lokman Hakîm marangozluk yapan Habeşli bir köle iken efendisi: “Bana bir koyun kes ve koyunun en temiz iki âzâsını getir.” dedi. Lokman

²³ Hucurat Sûresi, Âyet 12

²⁴ Sahih-i Müslim, Bab-u Tahrimi’l-Gıybeti, h.6758

²⁵ Ebu’l-Alâ, Tuhfetü’l-Ehvezî, Mezkur Hadis-i Şerif’in Şerhinden

²⁶ Sünen-i Tirmizi, Bâbu Hıfzı’l-Lisan, h.2407

Hakim bir koyun kesti ve koyunun diliyle kalbini getirdi. "Bundan daha temizi yok muydu?" diye sordu. "Hayır" diye cevap verip sustu. Bir zaman sonra: "Bana bir koyun daha kes ve en kötü iki azasını getir." dedi. Bir koyun daha kesti ve önceki gibi dilini ve kalbini getirdi. Efendisi, "Ben sana en temiz iki azasını getir" dedim. Dilini ve kalbini getirdin. Sonra "en kötü iki azasını getir" dedim. Yine dilini ve kalbini getirdin deyince Lokman Hakim şöyle cevap verdi;

"Bu ikisi temiz olduğu zaman bunlardan daha güzel hiçbir şey yoktur. Kötü olduğu zaman da bunlardan daha kötü hiçbir şey yoktur."²⁷

Cenâb-ı Hak Musa (aleyhisselâm)'a şöyle vahyetti,

مَنْ مَاتَ تَائِبًا مِنَ الْعِيبَةِ فَهُوَ آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ وَمَنْ مَاتَ مُصِرًّا عَلَيْهَا فَهُوَ أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ النَّارَ

"Her kim gıybetten tevbe ettiği halde vefat etse cennete en son girecek kişidir. Her kim de gıybet üzere ısrar ettiği halde ölürsa cehenneme ilk girecek kişidir."²⁸

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki;

إِيَّاكُمْ وَالْعِيبَةَ فَإِنَّ فِيهَا ثَلَاثَ آفَاتٍ؛ لَا يُسْتَجَابُ لِصَاحِبِهَا دُعَاءٌ وَلَا تُقْبَلُ لَهُ حَسَنَةٌ وَتَتْرَاكُمُ عَلَيْهِ السَّيِّئَاتُ

"Gıybetten sakının! Çünkü onda üç afet vardır. Gıybet edenin duasına icabet olunmaz, hasenâtı kabul olunmaz. Onun aleyhinde kötülükler çoğalır."²⁹

Diğer bir Hadis-i Şerif'lerinde ise,

أَرْبَعَةُ جَوَاهِرٍ فِي جِسْمِ بَنِي آدَمَ يُزِيلُهَا أَرْبَعَةُ أَشْيَاءَ أَمَّا الْجَوَاهِرُ فَالْعَقْلُ وَالذِّينُ وَالْحَيَاءُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ فَالْعَصَبُ يُزِيلُ الْعَقْلَ وَالْحَسَدُ يُزِيلُ الذِّينَ وَ الطَّمَعُ يُزِيلُ الْحَيَاءَ وَالْعِيبَةُ تُزِيلُ الْعَمَلَ الصَّالِحَ

²⁷ Kurtubî, Tefsir-i Kurtubî, Lokman Sûresi 12. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁸ Gazâlî, İhyâü Ulûmî'd-Dîn, Afâtü'l-Lisan

²⁹ Gazâlî, Mukaşşefetü'l-Kulub, Gıybet ve Nemime

“Âdemoğlunun vücudunda dört cevher vardır ki; bunları dört şey giderir. Cevherler: Akıl, din, hayâ ve amel-i salihdir. Gazap, aklı giderir. Hased, dini giderir. Tama', hayâyı giderir. Gıybet de amel-i sâlih'i giderir.”³⁰

Cabir bin Abdullah (r.a.) anlatıyor;

كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَسِيرَةٍ فَأَتَى عَلَى قَبْرَيْنِ يُعَذَّبُ صَاحِبَاهُمَا فَقَالَ: أَمَّا إِنَّهُمَا لَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ، أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ يَغْتَابُ النَّاسَ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ لَا يَتَذَدَّى مِنْ بَوْلِهِ

Biz Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber yürüyorduk. Sahipleri azap gören iki kabrin başına geldiler ve şöyle buyurdular;

“Bu ikisi büyük günah sebebiyle kabir azabı çekiyor değiller. Birisi insanların gıybetini yapıyordu. Diğeri ise bevilden kendini muhafaza etmezdi.”³¹

Yine diğer bir Hadis-i Şerifte:

إِنَّا كُنَّا وَالْغِيْبَةَ فَإِنَّ الْغِيْبَةَ أَشَدُّ مِنَ الزِّنَا قِيلَ: وَكَيْفَ؟ قَالَ: الرَّجُلُ يَزْنِي ثُمَّ يَتُوبُ، فَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِ، وَإِنَّ صَاحِبَ الْغِيْبَةِ لَا يُغْفَرُ لَهُ حَتَّى يَغْفَرَ لَهُ صَاحِبُهُ

“Gıybetten sakınınız; zira gıybet, zinadan daha şiddetlidir. Çünkü zina eden kimse tevbekar olur, Allah (celle celâlihü) da kendisini affeder. Fakat gıybet edilen kimse affedinceye kadar gıybet eden affolunmaz.”³²

Ancak fakih Ebu'l-Leys Es-Semerkindî hazretlerinin beyanına göre³³, alenen fasıklık yapan veya bidat sahibi olan birinin yaptıklarını insanlara anlatmak mübah olan bir gıybettir. Bunun yapılmasında sevap dahi vardır.

Çünkü insanlar o kimsenin durumunu bildikten sonra ondan uzaklaşırlar. Nitekim Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur;

أَتَرَعَوْنَ عَنْ ذِكْرِ الْفَاجِرِ؟ أَدْكُرُوهُ بِمَا فِيهِ كَيْ يَغْرِفَهُ النَّاسُ وَيَحْذَرَهُ النَّاسُ

“Faciri zikirden geri mi duruyorsunuz? Kötünün kötülüklerini anlatınız ki insanlar o kimseden sakınsın, korunsun.”³⁴

³⁰ Askalânî, Münebbihat, Babu'r-Rubai

³¹ Müsned-i Ebi Ya'la, h.2050

³² Gazâlî, İhyâü Ulûmü'd-Din, Âfâtü'l-Lisan

³³ Semerkandî, Tenbihü'l-Cafilin, Babu'l-Gıybet

³⁴ Beyhakî, Sünenü'l-Kübrâ, h.20914

SÛ-İ ZAN

Cenâb-ı Hak Hucurat suresinde şöyle buyurur;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ ...

“Ey o bütün iman edenler! Zannın birçoğundan uzak durun. Çünkü zannın bazıısı vebaldır...”³⁵

İmâm Gazâlî hazretleri bu Âyet-i Celîlenin izahında zannın haram olmasının sebebini şöyle ifade etmiştir; kalplerde gizlenen şeyleri ancak Allâmü'l-guyûb olan Hazret-i Allâh bilir. Senin için başkası hakkında kötülüğüne inanmak uygun olmadı. Ancak (onun kötülüğünü) te'vil kabul etmeyecek şekilde apaçık surette bilersen müstesna. Böyle bir vaziyette sadece bildiğine ve şahit olduğuna inanman lazımdır. Gözünle görmediğin, kulağınla işitmediğin halde senin kalbine gelenler muhakkak şeytanın sana verdiği vesveselerdir. (Bundan kurtulmak için) İblisi tekzip etmen lazımdır. Çünkü o fasıkların en fasığıdır.³⁶

Süfyan-ı Sevrî hazretleri şöyle buyurur:

الظَّنُّ ظَنَانٌ فَظَنُّ إِيَّاهُ وَظَنُّ لَيْسَ بِإِيَّاهُ فَأَمَّا الظَّنُّ الَّذِي هُوَ إِيَّاهُ فَالَّذِي يَظُنُّ ظَنًّا وَيَتَكَلَّمُ بِهِ وَأَمَّا الظَّنُّ الَّذِي لَيْسَ بِإِيَّاهُ فَالَّذِي يَظُنُّ وَلَا يَتَكَلَّمُ بِهِ

“Zan ikidir. Günah olan zan ve günah olmayan zan. Günah sayılan zan; zannen (kati olmayarak) bildiği şeyi konuşmaktır. Günah olmayan zan ise, zannedip de konuşmadığı şeydir.”³⁷

Cenâb-ı Hak buyuruyor ki;

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا

“Bir de hiç bilmediğin bir şeyin ardınca gitme. Çünkü kulak, göz ve gönül bunların hepsi ondan sorumludur.”³⁸

³⁵ Hucurat Sûresi, Âyet 12

³⁶ Gazâlî, İhyâü Ulûmü'd-Din, Âfâtü'l-İnsan

³⁷ Sünen-i Tirmizî, Bab-u Sûr'z-Zan ; Hadîmî, Berika Şerhu't-Tarika, Hased

³⁸ İsrâ Sûresi, Âyet 36

Bazı hikmet sahipleri;

إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ مَدَاخِلِ الشَّيْطَانِ فِي الْقَلْبِ سُوءَ الظَّنِّ

“Sû-i zan, şeytanın insanın kalbine yerleştirdiği vesveselerin en büyüğüdür”

عَلَيْكَ السُّكُوتُ بِلِسَانِكَ عَنْ مَسَاوِيهِ يَجِبُ عَلَيْكَ بِقَلْبِكَ بِتَرْكِ إِسَاءَةِ
الظَّنِّ فَسُوءُ الظَّنِّ غِيْبَةُ الْقَلْبِ

“Başkasının günahlarından (kötülüklerinden) sükût ederek lisanını muhafaza etmen vacip olduğu gibi sû-i zannı terk ederek de kalbini muhafaza etmen vaciptir. Sû-i zan kalbin gıybetidir”³⁹ buyurmuşlardır.

İmâm Gazâlî hazretleri; “sû-i zan şeytanın telkini, hüsn-i zan ise Allah’ın telkinidir”⁴⁰ buyurur.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ ...

“Kötü zanda bulunmaktan sakının. Çünkü zan, sözlerin en yalanıdır.”⁴¹

إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ مِنَ الْمُسْلِمِ دَمَهُ وَمَالَهُ وَأَنْ يُظَنَّ بِهِ ظَنُّ السُّوءِ

“Allâhü Teâlâ, Müslüman’dan, kanını, malını ve kendisine kötü zanda bulunulmasını haram kılmıştır.”⁴² buyurmuştur.

Sû-i zannın neticelerinden birisi de tecessüstür. Çünkü kalp zan ile ikna olmaz. Vakiayı incelemeyi talep eder. Böylece tecessüs ile meşgul olur. Tecessüs de sû-i zan gibi menhiyyün anhtır.⁴³ Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

ثَلَاثٌ لَا زِمَاتٌ لِأُمَّتِي : سُوءُ الظَّنِّ، وَالْحَسَدُ، وَالطَّيْرَةُ فَإِذَا ظَنَنْتَ فَلَا تَحْقِيقَ، وَإِذَا حَسَدْتَ فَاسْتَعْفِرِ اللَّهَ، وَإِذَا تَطَيَّرْتَ فَامْضِ

³⁹ Hadîmî, Berika Şerhü’l-Tarika, Hased

⁴⁰ Gazalî, İhyâü Ulûmî’d-Dîn, Âfâtü’l-Lisan

⁴¹ Sünen-i Tirmizî, Bab-ü Sûi’z-Zan, h.1988

⁴² Gazalî, İhyâü Ulûmî’d-Dîn, Âfâtü’l-Lisan

⁴³ Gazalî, İhyâü Ulûmî’d-Dîn, Âfâtü’l-Lisan

“Üç şey ümmetime lazımdır (fıtratında mevcuttur). Sû-i zan, hased ve taşkınlık. Sû-i zanda bulunduğunda (araştırmak için) onun peşine düşme, hased ettiğin zaman Allâhü Teâlâ’ya istiğfar et, haddi aştığında ise onu hemen geç (üzerinde durma).”⁴⁴

لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ بِاللَّهِ الظَّنَّ

“Her biriniz ancak Allah’a hüsn-i zanda bulunarak ölsün.”⁴⁵

Yine Ebû Hüreyre (r.a) den rivayet olunan bir Hadîs-i Şerîf’te de;

حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ

“Hüsn-i zan ibadetin güzelliğindendir”⁴⁶ buyurmuştur.

TECESSÜS

“Tecessüs başkası için araştırma yapmak, şer manada işlerin batınını araştırmak, başkasına ait gizli şeyleri araştırmak gibi manalara gelir.”⁴⁷

Ebu Berze el-Eslemî’den rivayet edildiğine göre Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurdular:

يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلِ الْإِيمَانُ قَلْبَهُ لَا تَعْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ مَنْ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ

“Ey diliyle iman edip, kalbine iman girmeyen kimseler topluluğu! Müslümanların gıybetini yapmayınız ve onların ayıplarını araştırıp durmayınız. Çünkü her kim onların ayıplarını araştırırsa Allah da onun aybını araştırır. O (şunu iyi bilsin); Allah kimin ayıbını araştırırsa (o ayıbı) evinde (en gizli bir köşede işlemiş olsa dahi meydana çıkarmak suretiyle) o kimseyi (âlemin gözleri önünde) kepaze eder.”⁴⁸

⁴⁴ Münavi, Feyzu’l-Kadir, h.6274

⁴⁵ Sahih-i Muslim, Babu’l-Emri bi Husni’z-Zanni, h.2877

⁴⁶ Sunen-i Ebi Davûd, Bab-u Husni’z-Zanni, h.4495

⁴⁷ İbn-i Manzûr, Lisanü’l-Arab, Babu’t-Tâ,

⁴⁸ Sunen-i Ebi Dâvûd, Gıybet, h.4880

Hazret-i Ömer (r.a) efendimiz Medine-i Münevvere’de geceleyin kakakol gezerdi. Bir gece bir evde teğanni (şarkı söyleyen) eden bir adamın sesini işitti. Duvarдан aşip içeriye girdi, baktı ki yanında bir kadın ve bir de şarap var. “Ey Allah’ın düşmanı! Sen günah işleyeceksin de Allah seni muhakkak örtecek mi sandın?” dedi. Adam: “Sen de acele etme ey Müminlerin emiri!” dedi. Ben bir günah işledimse sen üç günah işledin;

Allâhü Teâlâ: (وَلَا تَجَسَّوْا) “Eksikleri araştırmayın” buyurdu, sen gizli-liği araştırdın.

Allâhü Teâlâ: (وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا) “Evlere kapılarından giriniz”⁴⁹ buyurdu, sen duvardan aştın. Allâhü Teâlâ:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا
عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“Ey inananlar, kendi evlerinizden başka evlere izin alıp halkına selâm vermeden girmeyin. Herhalde bunun, sizin için daha iyi olduğunu düşünüp anlarsınız”⁵⁰ buyurdu. Sen benim üzerime izinsiz girdin. Bunun üzerine Hazret-i Ömer (r.a.): Nasıl! Şimdi sizi affedersem, sizde hayır var mı? Yani “sen de beni affeder, tevbe eder misin?” dedi. O da “evet” deyince bu şekilde bıraktı çıktı.⁵¹

Bir kötülüğün yapılmasını isteyen vebale girmiş olur. Allâhü Teâlâ buyuruyor ki:

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

“İnananlar arasında kötü söz ve davranışın yayılmasını seven kimseler için dünyada da ahirette de acı veren bir azap vardır. Allah her şeyi bilir, siz bilmezsiniz.”⁵²

İFTİRA

“Bir kimseye aslı olmayan bir kabahati yalan olarak isnad etmek”⁵³ manasına gelen iftira büyük günahlardandır.

⁴⁹ Bakara Sûresi, Âyet 189

⁵⁰ Nur Sûresi, Âyet 27

⁵¹ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Hucurât Sûresi 12. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

⁵² Nur Sûresi, Âyet 19

⁵³ Şemseddin Sami, Kâmûs-i Türkî

Usul-i Fıkıh ıstılahında mahkûmun bih (kendisi ile hüküm olunan şeyler) dört kısımdır. Yalnız hukukullah, Yalnız hukuku'l-ibad, hukukullah ve hukuku'l-ibad ictimâ' edip hukukullah galip olan, hukukullah ve hukuku'l-ibad ictimâ' edip hukuku'l-ibad galip olan haklar. **Bir Müslümana iftira etmek, hem Allah'ın, hem de kulun hakkını ihlal etmektir.** Fakat Allah hakkı galiptir. Bundan dolayı da kul, kendisine iftira edeni affedemez. Affetse dahi dünyada tatbik edilecek olan ceza muhakkak tatbik edilir.⁵⁴

Âyet-i Kerîmede şöyle buyrulmaktadır:

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةٍ شَهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ * إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Namuslu ve hür kadınlara (zina isnadıyla) iftira atan, sonra da dört şahit getirmeyen kimselerin her birine seksen değnek vurun. Onların ebediyen şahitliklerini kabul etmeyin. Onlar fasıkların tâ kendileridir. Ancak tevbe edip durumlarını ıslah etmeleri müstesna. Çünkü Allah gafur ve rahimdir."⁵⁵

Peygamber Efendimize Mirac gecesi bir topluluk gösterildi. Her birinin elinde bakır tırnaklar vardı. Yüzlerini ve göğüslerini tırmalıyorlardı. "Bunlar, kimlerdir" diye sorunca, "gıybet ve iftira edenlerdir" cevabı verildi.⁵⁶

Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا

"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara, işlemedikleri bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."⁵⁷

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدْ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا

"Kim kasıtlı veya kasıtsız bir günah işler ve sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak ki büyük iftira ve apaçık bir günah işlemiş olur."⁵⁸

⁵⁴ Molla Husrev, Mirkatü'l-Vusûl, c. 2, s. 230

⁵⁵ Nur Sûresi, Âyet 4-5

⁵⁶ Sünen-i Ebi Dâvûd, Babü'l-Gıybeti, h. 4880

⁵⁷ Ahzâb Sûresi, Âyet 58

⁵⁸ Nisâ Sûresi, Âyet 112

NİKÂH VE TALAK

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَأَمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Bir de, içinizden bekâr olanları ve kölelerinizden ve cariyelerinizden (umumi ve hususi velayetleriniz sebebiyle) evlendirin! Eğer fakir iseler Allah, onları lütfuyla zenginleştirir (Bundan dolayı iki taraftan biri yalnız fakirliği bahane ederek vazgeçmesin) Allah’ın lütfu geniştir ve Alîm’dir.”¹

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَاِمْسَاكِ بِمَغْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيعِ بِاِخْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوا مِمَّا اَنْتُمْ مَوْهُونٌ شَيْئًا اِلَّا اَنْ يَخَافَا اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَاِنْ خِفْتُمْ اَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللّٰهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهٖ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَعْتَدُوْهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُوْنَ

“(Şer’î bakımdan nikâh bağının ortadan kaldırılması demek olan) Boşamak (ric’î talak) iki defadır. Boşamanın ardından hüküm de Ya dö-nüp iyilikle yaşamak veya dönmeyip güzellik ile salıvermektir. Önceden nikâh için onlara vermiş olduğunuz mehirleri geri almanız size helal olmaz ancak karı-koca Allah’ın tayin ettiği sınırdan durmayacaklarından endişe ederler, karı koca hukukunu gözetemeyecekleri, meşru olmayan bir duruma düşecekleri zannında bulunurlarsa, hüküm böyle değildir. O zaman (Ey Hâkimler!) eğer sizde bu ikisinin Allah’ın tayin ettiği şer’î sınırlarda duramayacaklarından korkarsanız, o zaman (kadının boşan-ması için gerek mehir ve gerekse diğer şeylerden vereceği) bedelde her ikisi içinde bir günah yoktur! (Bu şekilde mal karşılığı nikâhtan sıyrıl-mak caizdir). İşte bu hükümler Allah’ın tayin ettiği sınırlardır! Artık bunları çiğneyip geçmeyin! Her kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, işte on-lar zalimlerin ta kendileridir!”²

¹ Nur Sûresi, Âyet 32

² Bakara Sûresi, Âyet 229

1. NİKÂH VE TALAKIN MAHİYETİ

Nikâh: (Hanefi fukahasına göre) ‘Bir akiddir ki, kasden milk-i mut’ayı ifade eder’ diye tarif edilmiştir. Bir kimse nikâh ile zevcesinin nefesine malik olamaz. Nikâhtan asıl maksat milk-i mut’anın husulüdür. Nikâh lafzının lügat itibarı ile müteaddid manaları vardır. (zamm, cem’, tedahül, evlenme, akd-i mahsus, vati’, cinsî mukarenet) ³

Talak ise bu meşrû beraberliği bitirmenin meşrû usulüdür. Aile yuvası nikâh akdi ile kurulur, talak ile bozulur.

Nikâh, Hazret-i Âdem (aleyhisselâm)’dan bu güne kadar meşrû olarak gelen ve cennette de devam edecek olan iki şeyden (iman, nikâh) biridir.⁴

A. NİKÂHIN LÜZUMU

İnsanoğlu ve diğer canlılarda fitratı icabı olan yemek, içmek gibi; sıfâd (izdivac-ı hayvanî ki çiftleşmek diye tabir olunur) ve zivac (evlenmek) dahi yaratılış icabıdır. Eşref-i mahlûk olan insanın nikâhlanması şeriatımızda sünnet-i seniyye üzere gelmiştir ki o da bir takım kadınların bir takım erkeklerle tahsis ve inhisarından ibarettir. Bu ana yoldan dönmek insanlık çizgisinden çıkarak hayvanî bataklıklara düşmektir.⁵

Cenâb-ı Hak;

إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا * وَسَاءَ سَبِيلًا

“Çünkü zina gerçekten kötülük, zayıat ve çirkin bir yoldur” ⁶

فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ

“Size helâl olan kadınlardan nikâh edin”⁷ buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

تَنَاقَحُوا تَكَثَّرُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

³ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c.2, s.14

⁴ İbn-i Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr, c.5, s.247

⁵ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslâm, Munâkehat (Hulasa)

⁶ Nisâ Sûresi, Âyet 22

⁷ Nisâ Sûresi, Âyet 3

“Nikâhlanıp çoğalınız ki, ben kıyamet gününde ümmetlere sizin çokluğunuzla iftihar ederim.”⁸ Hadis-i Şerifi ile terğib’de bulunmuştur.

Diğer bir Hadis-i Şerif’te ise;

مَنْ أَحَبَّ فِطْرَتِي فَلْيَسْتَسِنِّ بِسُنَّتِي ، وَإِنْ مِنْ سُنَّتِي الْبِكَاحُ

“Benim fıtratımı seven benim sünnetime salık olsun, sünnetlerimden biri de nikâhtır”⁹ buyurmuştur.

Evlenmekten maksat, yalnız cinsî ihtiyacı teminden ibaret olmayıp belki insan kendisine bir eş seçmekle hayatını tanzim etmek ve o yüzden din ve namusunu hıfz ve emniyete almaktır.¹⁰ Hadis-i Şerifte şöyle buyurulmuştur;

الدُّنْيَا مَتَاعٌ ، وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ

“Dünya hep meta’dır. (Yani kendisiyle biraz zaman temettu’ olunmak üzere mahlûktur) Meta’nın da hayırlısı iyi kadındır”¹¹. Diğer bir Hadis-i Şerif’te de;

مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ نِصْفَ الْإِيمَانِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْبَاقِي

“Kişi evlendiği vakit dininin yarısını istikmal etmiş olur, artık geri kalan yarısında dahi Cenâb-ı Hakk’tan ittika üzere olsun.”¹² varid olmuştur.

İmâm-ı A’zam Hazretlerine göre, ev ve iyal işleri ile iştigal etmek, nafile ibadet için bir kenara çekilip inzivada bulunmaktan efaldır. Fıkıh kitaplarında dahi münâkehât farz-ı ayın olan ibâdâtı takip etmekte ve muamelâta hatta vakıf, cihat ve itâk bahislerine tekaddüm eylemektedir.¹³

⁸ Münâvî, Feyzu’l-Kadir, c.3, h.3366

⁹ Münâvî, Feyzu’l-Kadir, c.6, h.8316

¹⁰ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, Münâkehât (Hulasa)

¹¹ Sahih-i Muslim, Kitâbü’r-Razâ’, h.1467

¹² Münâvî, Feyzu’l-Kadir, h.8591

¹³ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, Münâkehât (Hulasa)

B. NİKÂHIN RUKNÜ

Nikâhın rüknü icap ve kabulden ibarettir. Nikâhta icap ve kabul, bel-
delerin örf ve âdetine göre inşa-i nikâhta kullanılan sözlerdir ki, nikâh akdi
bunlar ile husule gelir.¹⁴

Nikâh akdi, kat'iyet ifade eden lafızlarla olmalıdır. İki tarafın sözleri;
yani icap ve kabul'den her biri (ben kendimi sana nikâhladım, ben seni
nikâhıma aldım, kendimi zevceliğe verdim, onu zevceliğe aldım, kabul et-
tim gibi) mazi sığası ile veya biri mazi diğeri muzari sığası¹⁵ ile kat'iyet
ifade eden lafızlarla olabilir.¹⁶

عقد نکاح سندی			
<u>دالین:</u>		<u>داماد:</u>	
بکر قیزی هند		عمر اوغلی زید	
<u>وکیل:</u>		<u>مهر:</u>	
خالد اوغلی ولید	آلتون	معجل:	عباس اوغلی علی
	آلتون	مؤجل:	
<u>شاهدی؛</u>		<u>شاهدی؛</u>	
عثمان اوغلی خلیل		حسن اوغلی حسین	
<u>تاریخ عقد:</u>			
/ / میلادی:			
/ / هجری:			
امضا:		امضا:	

¹⁴ O. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c 2, s. 15

¹⁵ Alıyorum, alırım, veririm, veriyorum gibi

¹⁶ Kudûrî-i Şerîf, Nikâh, s. 107

Nikâh, hüküm olarak üçe ayrılır:

Mün'akit nikâh: Şartlarını muhtevi olan, geçerli nikâhtır.

Batıl nikâh: Şartları oluşmamış, aslen ve vasfen geçerli olmayan nikâhtır.

Fasit nikâh: Evvel emirde mün'akit olan ama sonradan bir mani ile bozulan nikâhtır.¹⁷

C. TAADDÜDÜ ZEVCAT

Bir erkeğin birden çok zevcesi bulunmasına “teaddüd-ü zevcat” denir. Müslüman bir erkeğin dörtten fazla kadını bir anda nikâhında bulundurması haramdır. Allahü Teâla mealen şöyle buyuruyor: “Sizin için helal olan (diğer) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şayet (bu suretle de) adalet yapamayacağınızdan endişe ederseniz o zaman bir (eş ile) yahut malik olduğunuz cariye ile iktifa edin. Bu (tek zevce veya cariye) sizin (haktan) eğrilip sapmamanıza daha yakındır.”¹⁸

Cahiliye devirlerinde bir erkek istediği kadar kadın ile evlenebilirdi. Bunların üzerinde her türlü tahakküm hakkına malik bulunurdu, fakat İslam dini insanların bütün münasebet ve muamelelerinde yüksek bir uyum, mükemmel bir intizam meydana getirdi. Bir aile teşkili için kadın ve kocasının haiz olmaları gereken hakları, vazifeleri tayin ve tesbit etti.

Erkeklerin hususi hallerini, fitri kabiliyetleri cihetiyle bir erkeğin en çok dört kadını nikâhında bulundurmasına müsaade ederek çok evliliği islah ve tahdid etti (sınırlandırdı). Dörde kadar olan müsaade ise bir takım şartlarla kayıtlı olup birçok hikmetlere, maslahatlara dayanır.

Hayati bir zaruret ve ihtiyaç sebebiyle birden çok evlilik usulü sınırlı bir çerçevede caiz görülmüştür. Bunun aksini iddia edenler, çok kere bir hanımla yetinememektedirler. Bu yüzden meşru olmayan hareketlere cür'et ediliyor. Servetler, iffetler bozuluyor, gayri meşru çocuklar da cem'iyetin bağrında açılan birer yara gibi üzülen gözlere çarpıp duruyor.

Nafakasını teminde, iyi geçinmede infak ve iâşede, hüsn-i muaşeretle bir tarafa meyledilip öbür tarafın ihmal edilmesi gibi bir mahzur çıkacaksa çok evliliğe müsaade yoktur.¹⁹

¹⁷ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, Münâkehât (Hulasa)

¹⁸ Nisâ Sûresi, Âyet 3

¹⁹ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c.2, s.112

D. NİKÂHIN SEBEBİ

Nikâhın meşrûiyetindeki hikmet, muhassehat (güzellikler) ve faidelere pek mühimdir. Kısaca beşeriyet âleminin bir ahenk ve intizam dairesinde devamı nikâha bağlıdır.

Bu âlemin mukadder olan zamana kadar en mükemmel şekilde bekası nikâhın varlığına muhtaçtır. Bu bağıllık ise nikâhın meşrûiyetine sebeptir. Çünkü beşeriyetin mukadder vakte kadar bekası, insaniyet silsilesinin devamına vabestedir (bağlıdır). Bu silsilenin bir intizam ve nezahet dairesinde devamı ise ancak nikâh ile temin edilebilir. Zahirde gayri meşru ilişkiler ile beşeriyetin devamı mümkün görülebilir. Fakat bu ilişkiler, insanların aralarında zulmü, kanların dökülmesini, neseplerin zayı olmasını ve beşeriyetin manevi helakini icab eder.

Netice olarak nikâh; Peygamber Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünnetidir. Nikâh vasıtasıyla yaratılış olarak zayıf olan kadınların nafaka ve ikameti temin edilerek koruma altına alınmış olur. Alileler arasında yakınlık meydana getirerek yardımlaşmayı artırır. Dolayısıyla ahlaklı, terbiyeli çocukların yetişmesine, güzel ülfet ve muâşerete vesile olur.²⁰

E. NİKÂHIN ŞARTI

Zevc ve zevce, şer'î maniden hali bulunmak ve âkidler (karı-koca), yekdiğerinin; icap ve kabulünü, iştir ve akit sırasında iki Müslüman erkek şahit veya bir Müslüman erkek ile iki Müslüman kadının hazır bulunmasıdır. Velez ki, şahitler iki tarafın usûl veya fûrûundan olsunlar.²¹

F. NİKÂHIN HÜKMÜ

Sahih ve usulüne uygun yapılmış bir nikâh ile zevc ve zevce üzerine bir kısım aslı ve fer'î hükümler sabit olur. Başlıcaları şunlardır:

1. Nikâh akdedildiği andan itibaren zevciyyet (karı-kocalık) sabit olur, karı koca arasında evlilik durumu devam ettikçe cinsi münasebet helal olur.

²⁰ Ö. N. Bilmen, Hukûk-ı İslamiyye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c. 2, s. 44

²¹ Mehmed Zihni Elendi, Nimet-i İslam, Munâkehât, s. 1246

2. Kadının zatına ait menfaatleri, yalnızca kocasına ait olur. Bu inhisar sebebiyledir ki, bir kadın aynı zamanda iki erkeğin nikâhı altında bulunamaz.
3. Kadın, kendisine mehir tayin ve tesbit edilmiş ise konuşulan mehri, miktarı tayin edilmemiş ise mehr-i misli hak etmiş olur.
4. Kadının nafakasını temin etmek kocanın vazifesidir. Ailelik hakkında sair hukuka da riayet etmesi icap eder.
5. Mehr-i muaccelini almış olan bir kadın kocasının evinde oturmaya mecbur olur. Kocasının izni olmaksızın meşru bir özrü yoksa başka bir yere çıkıp gidemez.
6. Zevc ve zevce için nikâhtan itibaren hürmet-i müsâhere sabit olur. Yani, erkeğin usulü (babası, dedesi...) ve füru'u (oğulları ve torunları) kadına, kadının usul ve füru'u erkeğe haram olur.
7. Nikâhtan altı ay sonra dünyaya gelen çocuğun nesebi akd-i nikâh sebebiyle kocaya ait olur.
8. Nikâh yapıldıktan sonra -aralarında henüz halvet ve zifaf olmamış olsa dahi karı ile kocanın karşılıklı olarak her birinin diğerinde vera-set hakkı sabit olur.²²

G.NİKÂHIN SIFATI

Nikâh, şahısların durumuna göre farz, vacip, sünnet-i müekkede, mekruh ve haram olur. Nikâh, alacağı kadının mehir ve nafakasını temin imkânı olup, evlenmediği takdirde nefsinin gayr-i meşru ilişkilerden men edemeyecek derecede kadınlara meyilli olan bir erkek için farzdır. Böyle bir Müslüman nikâhı terk ederse günahkâr olur.

Karı - kocalık hukukunu yerine getirmeye muktedir olduğu halde kadınlara karşı nefsinde o derece bir iştîyak hissetmeyen bir erkek için nikâh sünnet-i müekkededir. Karı - kocalık hukukunu ihlal edeceğinden (mesela zulmedeceğinden) korkulan bir erkek için nikâh tahrimen mekruhtur. Bu hukuku ihlal edeceği kesin olan bir erkek içinde haramdır.²³

²² Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.2, s.33

²³ Mehmed Zihni Efendi, Nîmet-i İslâm, s.1259

H. MUHARREMAT

Muharremat: Evlenilmesi haram olan kadınlardır. Haram kılan sebebler; neseb²⁴, sıhiyet²⁵, rada²⁶, cem²⁷, hakk'ul gayr²⁸, şirk²⁹, milk³⁰ ve talak'dır.³¹

Kur'ân-ı Kerim'de bu kimseler açıkça beyan edilmiştir;

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّائِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِكُمُ اللَّائِي فِي حُجُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ اللَّائِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَضْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

“Sizlere şunlar haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, hemşireleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, biraderlerinizin kızları, hemşirelerinizin kızları ve sizi emziren sütanelarınızla süt hemşireleriniz ve kadınlarınızın anaları ve kendileriyle zifafa girdiğiniz kadınlarınızdan ellerinizde bulunan üvey kızlarınız şayed anaları ile zifafa girmemiş iseniz beis yok - ve kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın halileleri ve iki hemşire beynini cem'etmeniz, geçen geçti, ona Allah Gafur, Rahim bulunuyor”³²

Neseb Sebebiyle Nikâhı Haram Olan Kadınlar Şunlardır: Ümmehât, benât, ehavât, ammât, hâlât, benâtü'leh, benâtül'uh.

- Ümmehât: Annelerdir. Kişiye kendi annesi haram olduğu gibi, annesinin annesi ve babasının annesi dahi haramdır.
- Benât: Kızlardır. Kişiye kendi kızı ve kızının kızı ve oğlunun kızı haramdır.
- Ehavât: Kız kardeşlerdir. Ana baba bir kız kardeş haram olduğu gibi babadan kız kardeş yahut anadan kız kardeş dahi haramdır.

²⁴ Birinci derecede akrabalık

²⁵ Evlilik yolu ile olan akrabalık

²⁶ Emzirme yolu ile olan akrabalık

²⁷ İki Mahremi aynı nikâh altında toplamak veya dörtten fazlasını cem'

²⁸ Başkasının Nikâhında bulunan (veya İddet bekleyen) kadın

²⁹ Gayri Muslim olanlar

³⁰ Kölelik: Hürre üzerine cariye almak

³¹ Boşanıp da iddet bekleyen kadın, Bunlar mün vechin Hakk'ul gayr (başkasının hanımı) sayılırlar

³² Nisâ Sûresi, Ayet 23

- d. Ammât: Halalardır. Kişiyi babasının ana baba bir kız kardeşi (halası) haram olduğu gibi sadece babadan veya sadece anneden olan halası dahi haramdır. Babasının ve ecdadının halaları dahi böyledir. Annesinin ve ecdadının halaları dahi bu hükmeye tabidir.
- e. Hâlât: Teyzelerdir. Kişiyi annesinin ana baba bir kız kardeşi (teyzesi) haram olduğu gibi yalnız babadan teyzesi veya yalnız anadan teyzesi dahi haramdır. Baba ve annelerin teyzeleri dahi böyledir.
- f. Benâtü'l-Eh: Erkek kardeşinin kızlarıdır. Ana baba bir olan biraderinin kızları haram olduğu gibi sadece babadan veya sadece anneden olan erkek kardeşlerinin kızları dahi haramdır.
- g. Benâtü'l-Üht: Kız kardeşinin kızlarıdır. Kişiyi ana baba bir olan kız kardeşinin kızları haram olduğu gibi sadece babadan veya sadece anneden olan kız kardeşinin kızları dahi haramdır.

• **Sihriyyet Sebebiyle Nikâhı Haram Olan Kadınlar Dört Kısımdır;**

Sihriyyet: akrabalık kurmak demektir. Hürmet-i musâhere ise, Nâmahrem olan bir kadınla belli bir yakınlığın kurulmuş olması halinde (şehvetle dokunma, öpme gibi), bu yakınlığın nikâha mani olmasıdır.

- a. Kayın Valideler: Kişiyi hanımının annesi haram olduğu gibi annesinin annesi ve babasının annesi dahi ebedi olarak haramdır.
- b. Üvey Kızları: Kişiyi cinsî münasebette bulunduğu zevcesinin kızları ve oğullarının kızları ebedi olarak haramdır.
- c. Gelin Hanımlar: Kişiyi kendi oğlunun hanımı haram olduğu gibi oğlunun oğlu ve kızının oğlunun hanımı dahi ebedi olarak haramdır. Evlatlığının hanımı haram olmaz.
- d. Üvey Analar: Kişiyi babasının hanımı (ki kendinin üvey anasıdır) haram olduğu gibi ceddinin yani gerek babasının babasının ve gerek annesinin babasının hanımı dahi ebedi olarak haramdır. Mezniyesi (babasının zina ettiği kadın) dahi haramdır.³³
- e. Hurmet-i Musâhere sahih nikâh ile sabit olduğu gibi rada' ve zina ile dahi sabit olur. Kişiyi hanımının kızı ve hanımının annesi haram olduğu gibi hanımının süt-kızı ve hanımının süt-annesi dahi haramdır. Zina ettiği kadının kızı, annesi ve süt-kızı ile süt-annesi dahi haramdır.³⁴

³³ Ö. N. Bilmen, Hukûk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c.2, s.92 (Hulasa)

³⁴ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1263

• **Musaheret şunlar arasında vaki olur:**

- a. Kayın valideler: Bir kimse ile kayınvalidesi arasında belli bir yakınlık kurulmuş olması halinde (şehvetle dokunma, öpme gibi) hanımı kendisinden boş olur.
- b. Üvey kızlar: Bir kimse ile üvey kızları arasında ile belli bir yakınlık kurulmuş olması halinde hanımı kendisinden boş olur.
- c. Gelin hanımlar: Bir kimse ile gelini arasında belli bir yakınlık kurulmuş olması halinde gelini ile oğlu arasında talak vaki' olur.
- d. Üvey anneler: Bir kimse ile üvey annesi arasında belli bir yakınlık kurulmuş olması halinde babası ile annesi arasında talak vaki' olur.
- e. Mezniyyesinin annesi veya kızları: Bir kimse herhangi bir ecnebiyye ile zinada bulunduğu zina ettiği hanımın annesi veya kızları kendisine haram olur.
- f. Kendi kızı: Bir kimse ile kızı arasında belli bir yakınlık kurulmuş olması halinde hanımı kendisinden boş olur.
- g. Sütkızlar: Bir kimse ile zevcesinin sütkızı arasında belli bir yakınlık kurulmuş olması halinde hanımı kendisinden boş olur.³⁵

Zikrolunan haram mukarenetler sebebiyle vaki olan bu hükümler Hanefi mezhebine göre sabittir. Ancak İmâm Şafi, Said İbni Müseyyeb, Urve, Ebû Sevr ve Zühri'ye göre haram olan mukarenetler ile hürmet-i musahere sabit olmaz.³⁶

• **Rada' (Süt) Sebebiyle Nikâhları Haram Olan Kadınlar:**

Nesep ve sıhriyyet sebebiyle nikâhlanması haram olanlar rada' (süt) sebebiyle de haramdır. Mesela neseben anne ile nikâhlanmak haram olduğu gibi sütanne ile de nikâhlanmak haramdır. Aynı şekilde kayınvalide ile nikâhlanmak haram olduğu gibi süt kayınvalide ile de haramdır.³⁷

Cemi' Sebebiyle Nikâhları Haram Olanlar İki Nev'idir:

Biri ecnebiyyatın cem'i, diğeri zevatü'l erhamın cem'i dir. Ecnebiyyatın yani birbirlerine yabancı bulunan kadınların cem'i sebebiyle kişiye dört kadından ziyadesini nikâhlamak caiz değildir.

Zevi'l erhamın cem'i sebebiyle kişiye iki kız kardeş ile aynı anda nikâhlanarak cemi' etmesi caiz olmaz. Kız kardeşler gerek neseben ve

³⁵ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.2, s.92 (Hulasa)

³⁶ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.2, s.95

³⁷ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1263

gerek radâen kardeş olsunlar. Bu hususta şu kaide esas alınır ki hangi iki hanımdan biri erkek farz olduğunda birbirlerine nikâhı caiz olmazsa o iki hanımı nikâh yoluyla cem' etmek caiz olmaz.³⁸

• **Gayrın Hakkının Taallukuna Mebni Nikâhları Haram Olanlar:**

Başkasına nikâhlı bulunanlar veyahut kocası vefat etmiş veya talak vermiş olup da henüz iddet içinde olanlardır ki bu gibileri nikâhlayanların nikâhları batıldır.³⁹

• **Şirk Sebebiyle Nikâhları Haram Olanlar:**

Müslüman erkekler ehl-i kitab denilen Yahudi veya Hristiyan bir kadınla evlenmesi caiz olsa da Mecûsi veya Putperest kadın⁴⁰ ile nikâhlanması caiz değildir. Ancak kadın şirkten dönerse caiz olur.

Müslüman bir kadın ise velev ehl-i kitap olsun hiçbir gayr-i müslim ile evlenmesi caiz değildir. Bu durum islamın şerefine ve Müslüman kadının selametine münâfi olduğu için kat'i olarak haramdır.⁴¹

• **Talak Sebebiyle Nikâhları Haram Olanlar:**

Mebtûte yani zevcleri tarafından nikâh hakları kesilmiş, hürmet-i gali-za ile haram olmuş bulunan kadınlardır. Zevcinden üç talak ile mutallaka olan hanımlar, hulle görmedikçe yani diğer bir zevc ile nikâhlanıp duhul vâkı' olmadıkça ilk zevcine helal olmaz.⁴²

I. MUVAKKAT NİKÂH – MUT'A NİKÂHI

Muvakkat nikâh: Muharremattan olmayan kadın ile şahitler huzurunda (şu kadar müddet seni nikâhlayayım diye) ya asaleten veya vekâleten icab ve kabulde bulunmaktır. Müddetin uzun veya kısa olmasında ve malum veya meçhul bulunmasında fark yoktur.

Nikâh-ı Mut'a: Muharremattan olmayan kadın ile şahitler huzurunda (şu kadar müddet, şu mal mukabilinde seninle istimta' edeyim diye) ya asaleten veya vekâleten icab ve kabulde bulunmaktır.

³⁸ Molla Husrev, Dürerü'l-Hukkâm, Kitâbü'n-Nikâh, c.1, s.331; Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1265

³⁹ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1268

⁴⁰ Şirk üzere olan kadınlar ile nikâhlanılması caiz değildir. Müslüman olduğunu iddia ettiği halde itikadı kendisini küfre düşüren her ehl-i mezheb -puta tapanlar cümlesine dâhildir. (Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1269; Fetâvâ-i Hindiyeye)

⁴¹ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.426

⁴² Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1273

İster muvakkat nikâh, ister mut'a nikâhı olsun batıldır. Batıl nikâh helaliyyet ifade etmez ve ona talak, ilâ, zihar vaki olmaz ve onunla mütezevvic olanlar yek diğere varis olamaz.⁴³

J. MEHİR

Mehir, zevcenin sahih akd-i nikâh ile müstehak olduğu maldan ibarettir.

Mehir, nikâhın şartı veya rüknü değil, belki hükmüdür. Yani terettüp eden eseridir. Akid sırasında mehir belirtilmemiş, hatta 'mehir olmamak üzere' diye şart zikredilmiş bile olsa nikâh sahih olur.

Nikâh akdinin sıhhatiyle beraber şeriatın hakkı olan bir mehir gerekir ki ona mehr-i misil denilir. Akid esnasında belirtilmiş olursa ona mehr-i müsemma denilir.

Mehr-i misilde muteber olan zevcenin baba tarafından olan akrabalarından bekâret, yaş, güzellik, ahlak, zaman, akıl, ilim, edep, mal gibi merğub evsaf cihetinden kendisine emsal olanların mehridir. Eğer babası cihetinden emsali yok ise beldesi, asrı ve zamanı ehlinde bulunan akrasının mehrilerine bakılır. Validesi cihetinden emsal itibar olunmaz. Meğerki validesi dahi peder kavminden olsun (amcakızı gibi).

Mehr-i müsemma, akit sırasında, daha evvel veyahut sonra tesmiye ve ta'yin olunan miktardır.⁴⁴

Mehrin miktarı: Azami haddi için muayyen bir miktar yoktur. Asgari haddi için ise müctehidlerin ihtilafı vardır. Şöyle ki Hanefilere göre mehrin en az miktarı on dirhem gümüşdür.⁴⁵ Gerek madrup olsun ve gerek olmasın bu miktardan az mehir tesmiye edilemez, edilecek olsa on dirhem miktarına iblağı (ulaştırılması) icab eder.⁴⁶

Büyüklерimiz, "Yolumuzun Nakşı tarafı olması münasebetiyle yedi Reşat lirası, Kadiri tarafı olması münasebetiyle de on bir Reşat lirası mehir tesmiye edilmesi münasip olur" buyurmuşlardır.

⁴³ Molla Husrev, Dürerü'l-Hukkâm, Kitâbü'n-Nikâh, c.1, s.333-334; Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1274 (Hulasa)

⁴⁴ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1294

⁴⁵ 10 dirhem gümüş. Resûlullah Efendimiz zamanında bir devenin fiyatının ¼ u yapıyordu.

⁴⁶ Harâmî: Fatıma validemizin mehri 400 dirhem gümüş yani 10 deve idi.

⁴⁷ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve İstılahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.2, s.116, m.363

Mehrin vasfı: Mehr-i Muaccel ve Mehr-i Müeccel

Mehr-i müsemma insanların örfünde ikiye ayrılıp âdet, bir kısmı peşin ve bir kısmı sonradan verilmek üzere cari olmuştur. Peşin verilene Mehr-i Muaccel denilir ki ta'cil edilip evvelce verilmiş olan mehir demektir. Sonradan verilene Mehr-i Müeccel denilir ki son vakti olan vakt-i müfarakat (talak veya ölüm) ile te'cil edilmiş bulunan mehir demektir.⁴⁷

2. TALAK

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمُ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“(Şer’i bakımdan nikâh bağının ortadan kaldırılması demek olan) Boşamak (ric’i talak) iki defadır. Boşamanın ardından hükümde; Ya dönüp iyilikle yaşamak veya dönmeyip güzellik ile salıvermektir. Önceden nikâh için onlara vermiş olduğunuz mehirleri geri almanız size helal olmaz. Ancak karı-koca Allah’ın tayin ettiği sınırdan durmayacaklarından endişe ederler, karı koca hukukunu gözetemeyecekleri, meşru olmayan bir duruma düşecekleri zannında bulunurlarsa, hüküm böyle değildir.

O zaman (Ey Hâkimler!) eğer sizde bu ikisinin Allah’ın tayin ettiği şer’i sınırlarda duramayacaklarından korkarsanız, o zaman (kadının serbest boşanması için gerek mehir ve gerekse diğer şeylerden vereceği) bedelde her ikisi içinde bir günah yoktur! (Bu şekilde mal karşılığı nikâhtan sıyrılmak caizdir.) İşte bu hükümler Allah’ın tayin ettiği sınırlardır! Artık bunları çiğneyip geçmeyin! Her kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir!”⁴⁸

Fıkıh kitaplarımızda beyan edildiği üzere iftirakın (ayrılmanın) yolu talak ve fesih olmak üzere ikidir. İkisinin de neticesinde zevceyn arasında ayrılık vakı’ olmakla beraber talak başka fesih başkadır.⁴⁹

⁴⁷ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1299

⁴⁸ Bakara Sûresi, Âyet 229

⁴⁹ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1358

Talak: Lügatte boşamak, hissî veya manevî bir kayıttan kurtulmaktır. Hem mastar hem tatlik manasına isim olarak kullanılır. Fıkıh ıstılahınca: Akd-i nikâhı lafz-ı mahsus (hususî lafız) ile fi'l-hal veya fi'l-meâl ref' ve izale etmektir. ⁵⁰ Lafz-ı mahsus talaka delalet eden tabirlerdir. Bununla fesihten ihtiraz olunmuştur. Talakın kısımları olduğu gibi sebebi, şartı, rük-nü, hükmü, sıfatı ve mehasini (güzellikleri) dahi vardır. ⁵¹

Talakın (meşru kılınmasının) Sebebi: Ahlak ve fitratlarının uymaması halinde ayrılma ihtiyacının hâsıl olmasıdır. ⁵²

Talak ihtiyaç olmadıkça yasaklanmış ve memnu'dur. İmâm Serahsî hazretleri "Nikâh haddi zatında bir nimettir. Bir zarurete müstenid olmayan talaklar ise hamâkat ve sefâhetten meydana gelen küfrân-i nimet sayılır." buyurmuşlardır. ⁵³

Cenâb-ı Hak Âyet-i Kerîmede;

فَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِمْ سَبِيلًا

"Dinledikleri halde incitmeye bahane aramayın" ⁵⁴

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de;

أَبْنَضُ الْحَالِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الطَّلَاقُ

"Cenâb-ı Hakk'a en sevimsi helal talaktır" ⁵⁵

تَزَوُّجُوا وَلَا تُطَلِّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الذَّوَاقِينَ وَلَا الذَّوَاقَاتِ

"Evleniniz ve şer'i bir özür bulunmadıkça boşanmayınız. Çünkü Allâhü Teâlâ zevklerine çok düşkün olan (başkalarıyla evlenmek için hemen boşayıp boşanan) erkekleri ve kadınları sevmez." ⁵⁶

أَيُّمَا امْرَأَةٍ سَأَلْتَ زَوْجَهَا طَلَّاقَهَا مِنْ غَيْرِ بَائِسٍ، فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الْجَنَّةِ

"Bir zaruret olmaksızın kocasından boşanmayı isteyen herhangi bir kadına cennet râihası haramdır" ⁵⁷ buyurmuşlardır.

⁵⁰ O. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.2, s.174, m.3

⁵¹ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1359

⁵² Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1360

⁵³ O. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.2, s.215-216, m.125-126

⁵⁴ Nisâ Süresi, Âyet 34

⁵⁵ Münâvî, Feyzu'l Kadir, c.1, h.53

⁵⁶ Süyûtî, Câmiu'l-Ehâdis, h.10729

⁵⁷ Dârimî, Sahih-i'bn-i Hibbân, Bâb-u Muâşeret-i'z-zevceyn, h.4184

Binaen aleyh erkeklerin lüzumsuz yere talâka tevessül etmeleri uygun olmadığı gibi kadınların da bilâ lüzum kocalarından boşanmaya kalkışmaları asla doğru görülemez. Zevce ile zevce arasına nifak ve şikak (anlaşmazlık) sokmaya çalışanlar da hiçbir vecihle islam terbiyesi ve ahlakıyla muttasıf sayılamazlar.

Bir toplumda talâk hadiselerinin çoğalması ailelerin saadetine münâfi, cemiyetin menfaatlerine muhalif, ahlâkî ve ictimâî birçok mahzurları icab etmektedir.

Talakta kullanılan lafızların hakikat-mecaz ve sarîh-kinaye olması, zevc veya zevcenin halleri itibarıyla talakın sıhhati, cevazı ve ifade edeceği hükümler değişir. Talak ile alakalı kullanılan her bir söz için kitaplara müracaat edilerek veya ehl-i ilim olan birisinden sual ederek hükmünün öğrenilmesi ve ona göre hareket edilmesi uygundur.

A. Talak Vuku'unun Şartlarından bazıları şunlardır;

- a. Zevcin talaka ehil, yani mükellef ve müteyakkız olması şarttır. Binaenaleyh çocuğun, mecnunun, naimin talakları vaki olmaz.
- b. Zevcenin nikâhı sahih ile menkuhe veya talaka mahal olmaya salih mu'tedde bulunması şarttır. Binaenaleyh bir ecnebiyye hakkında talak vaki olmayacağı gibi hürmet-i musahere veya âdem-i kefâet gibi bir sebeple nikâhı fesih edilerek iddet beklemekte olan bir kadın hakkında da talak vaki olmaz.
- c. Talakın bir lafza mukarin olması şarttır. Binaenaleyh mücerred niyet ile talak husule gelmez.
- d. Talakın istisnadan yani 'İnşallah' demekten hali olması şarttır. Binaenaleyh bir kimse zevcesine hitaben seni inşaallah boşadım dese bununla talak vaki olmaz. Buna istisna-i ta'tili denir. Çünkü bu istisna talaka muttasıl olarak zikredilince talakın vuku'una mani olur. Söylenilen sözü muattal bir hale getirmiş olur. Velez ki zikri kasde mukarin ve manası kailince malum olmasın.
- e. Talakın zevceye hakikaten veya manen tevcih ve izafe edilmesi şarttır. Binaenaleyh bir kimse zevcesine hitaben seni boşadım veya gıyabında zevcemi boşadım yahut ismini zikrederek fûlaneyi boşadım dese talak vaki olur. Çünkü bu suretlerin hepsinde izafet mevcuttur. Fakat bir kimse böyle bir izafede bulunmaksızın zevcesine hitaben eğer şöyle

yaparsan talak olur yahut benden izinsiz harice çıkmamalısın çünkü ben talaka yemin ettim dese bunula talak vaki olmaz.⁵⁸

B. Talak-ı Ric'î ve Talak-ı Bâin

Kelamda asıl olan sarîh olduğu gibi talakta asıl olan dahi ric'î olmaktadır. Zevce-i medhulün bihasına sarîh lafızlarla talak veren kimse niyete bakılmaksızın bir talak ric'î ile boşanmış olur.

Talak-ı baini yahut birden fazla talak niyet etmiş olsa da telaffuz etmedikçe hükmü olmaz. Talak ric'î iddeti müddetince ric'at (dönüp nikâha devam etme) hakkı olan talaktır.⁵⁹

Ric'at: İddet müddetince mevcut olan nikâhı devam ettirmekten ibaretir. Kavli veya fiili olmak üzere iki türlüdür.

Ric'at-i Kavliyye: Zevce-i mutallaka gerek hazır ve gerek gaib veya naim olsun zevcin 'ben zevceme müracaat ettim (döndüm)' demesiyledir.

Ric'at-ı Fiiliyye: Zevcin, zevce-i mutallakasına lems (dokunmak), tak-bil (öpmek) yahut vatî' (münasebet) gibi muamelede bulunmasıdır.

Kinevî lafızlarla verilen talak, bain olduğu gibi bazı suretlerde sarîh lafızlar ile olan talak dahi bairdir. Talak bain, zevcenin iddeti baki olsa da zevcin ric'at hakkı olmayan, zevcenin rızasına bağlı olan ve tecdid-i nikâhı icab eden talaktır. Talak-ı Ric'î ve Talak-ı Bâin arasındaki fark birinde niyet lazım olup diğerinde lazım olmamasıdır.⁶⁰

⁵⁸ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.2, s.192, m.89

⁵⁹ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1377

--- Talak-ı ric'î tecdid-i nikâha muhtaç olmaz,

Ziyade-i mehre muhtaç olmaz,

Tekrar şahit getirmeye muhtaç olmaz,

Kadının rızasına muhtaç olmaz

Zevce sağire ise velisinin rızasına ihtiyaç duyulmaz,

Koca hanımına zihar yaparsa hanım muzahir olur,

İla yapılsa kadın Mülâ olur,

Zevcesini kâzif ederse lian lazım gelir,

Zevce iddetinde oldukça zevceynden birinin vefatında diğeri ona varis olur,

Zevcenin iddeti içinde zevc vefat ederse iddeti, iddet-i vefat olur,

Zevceye talak ric'î iddetinde süslenmeyi terk etmek yoktur,

İddet-i mezkûrede zevc ve zevce aynı evde kalabilir (Ric'at vuku bulmadıkça aralarında bir perde bulundurulur)

İddeti içerisinde azad olunan cariye'nin talak ric'î ise iddeti, hürre iddeti olur,

C. Bir talakın ric'î olabilmesi için şunlar şarttır:

- a. Zevcenin medhulun biha olması,
- b. Talakın sarîh lafız ile olması,
- c. İvaza makrun olmaması (hulû'),
- d. Lafızda üç adedine ne saraheten nede delaleten yakınlık olmaması,
- e. Talak ifade eden sarîh lafzın beynunet ifade eden bir sıfat ile mevsuf olmaması.⁶¹

D. Beynûnet-i Suğra ve Beynûnet-i Kübra

Beynûnet: Zevceyn arasında zevcin pişmanlığı ve iddet içinde ric'ati ile zail olmamak üzere meydana gelen ayrılıktır.

Talak-ı bain bir veya iki ise meydana gelen ayrılık 'Beynûnet-i Suğra'dır ki zevcenin rızası ve iki şahit ile tecdid-i nikâh yapılabilir. Talak-ı ric'î de olduğu gibi bunda yalnız zevcin rızası, nedameti ve ric'ati kâfi olmaz.

Üç talak verildiğinde -ric'î dahi olsa- meydana gelen ayrılık 'Beynûnet-i Kübra'dır ki hem milki, hem de helaliyyeti izale eder. Ona 'Beynûnet-i Muğallaza' ve 'Hurmet-i Galiza' dahi denir. Bunda zevç ve zevcenin rızası olsa da Hulle yapılmadıkça tecdid-i nikâh olunamaz.⁶² Talâk-ı ric'î olarak verilen bir veya iki talaktan sonra iddet müddeti içerisinde ric'at vakı' olmazsa bu talâk-ı ric'î, talak-ı bâine dönüşür ve beynunet-i suğra meydana gelir.⁶³

E. Hulle

İster ric'î, ister bâin olsun üç talâk ile mutallaka olan zevce, iddeti tamamlanıp diğer bir zevc ile nikâh-ı Sahih-i şer'î ile nikâhlandıktan ve duhul vakı' olduktan sonra ikinci zevcin ya vefatı veya talak vermesi sebebiyle ayrılık vakı' olması ve iddetin tamamlanmış olmasıdır. Hulleden sonra o hanım akd-i cedid ile zevci evveline yeniden zevce olabilir.⁶⁴

Talakı ric'î nikâhı hedm etmez ona vehn verir, talakı bain hadim-i nikâh olur ve vücühü mezkûrenin hepsinde talakı ric'î ye muhalif bulunur.

⁶¹ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1380

⁶² Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1382

⁶³ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.2, s.224, m.144

⁶⁴ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, s.1383

F. İddet

Bir erkeğin veya bir kadının talaktan sonra başkasıyla nikâhlanabilmesi için beklemesi icab eden muayyen müddettir. O bekleme müddetine "İ'tidad" ve o bekleyen kadına "Mu'tedde" denilir. İddetin mucibi, nev'i, rüknü, mahzuru vardır.⁶⁵

İddet, rahmin hamilelikten beraatinin bilinmesi, zevceynin haysiyet ve itibarlarının gözetilmesi için vaz' olunmuştur.⁶⁶

Talaktaki iddet üç hayız müddetidir. Ancak mutallaka hamile olursa iddeti doğum yapıncaya kadardır. Kocasını vefat edenin iddeti dört ay on gündür. Ancak kocasını vefat eden hanım hamile olursa bu sürelerden hangisi uzun olursa o kadar iddet bekler.⁶⁷

Erkeğin iddeti şu surettedir ki; Erkek dört hanımla evli olur ve bunlardan birini boşarsa veya boşadığı hanımın (tek hanımı bile olsa) yakını ile evlenmek isterse⁶⁸, bu kadınların iddeti bitinceye kadar bekler.⁶⁹

⁶⁵ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c.2, s.179, m.56

⁶⁶ Mehmed Zihni Efendi, Nîmet-i İslâm, s.1383

⁶⁷ Molla Husrev, Mir'âtu'l-Usûl fi Şerh-i Mirkâtî'l-Vusûl, c.1, s.157-159

⁶⁸ Hurmet-i musahere ile kendisine haram olanlar

⁶⁹ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c.2, s.272

MİRAS HUKUKUNA RİÂYETİN LÜZÜMU

وَأَتَوْهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ

“Allah’ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin”¹ Âyet-i Kerîmesinden de anlaşıldığı üzere mal Cenâb-ı Hakkın kuluna bahşetmiş olduğu nimettir. Milk (mülk) ise insan ile bir şey arasındaki şer’î bir itti-saldir ki o insanın tasarrufunu caiz, başkasının tasarrufunu memnu’ kılar.² Bir kimsenin malik olduğu mal gerek hayatında iken gerekse vefatından sonra başkasına intikal edebilir. Bir malın mülkiyetinin başkasına intikal edebilme yollarını haneî fukahâsından İbn-i Nüceym hazretleri şöyle sıralamıştır; Ticaret, veraset, mehir, muhalea bedeli, zekât, sadaka, hibe-hediye, vasiyet, vakıf, ganimet, vs.³

Veraset lügatte; varislik, mirasta hak sahibi olmak manalarına gelir. ⁴ Şer’-i Şerîf ıstılahında da; bir meyyitin terikesine (bıraktığı mala) hılâfet yoluyla malik olmak demektir.⁵

Bir kişi vefat ettiği zaman ondan geriye kalan mala varis olma şekli ve varis olma yollarını bildiren ilme de İlmi-i Ferâiz denir. “Meyyitin terikesine tealluk eden haklar ve terikenin muayyen hisselerle taksiminden bahsedilen bir ilimdir”⁶ diye tarif edilmiştir.

Resûlullâh Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu ilmin fazileti ve lüzümü ile alakalı muhtelif Hadis-i Şeriflerde şöyle buyurmuştur;

مَنْ عَلِمَ الْقُرْآنَ وَلَمْ يَعْلَمْ الْقَرَائِصَ، فَإِنَّ مَثْلَهُ مَثْلُ الْبُرْنِيسِ لَا وَجْهَ لَهُ

¹ Nur Sûresi, Âyet 33

² Cürçânî, Tarifat, Babü'l-Mîm

³ İbn-i Nüceym, El-Eşbâh ve'n-Nezâir

أَشْيَابُ التَّمْلِكِ: الْمُعَاوَضَاتُ الْمَالِيَّةُ وَالْأَمْهَارُ وَالْخُلُوعُ وَالْمِيرَاثُ وَالْهَبَاتُ وَالصَّدَقَاتُ وَالْوَصَايَا وَالْوَقْفُ وَالْغَنِيمَةُ وَالْإِنْتِزَالُ عَلَى الْمَتَاعِ وَالْإِحْيَاءُ، وَتَمْلِكُ اللَّفْظَةُ بِشَرْطِهِ، وَدِيَةُ الْقَتِيلِ يَمْلِكُهَا أَوْلَا ثُمَّ تُنْقَلُ إِلَى الْوَرِثَةِ، وَمِنْهَا الرُّقْبَةُ يَمْلِكُهَا الْحَبِيرُ فَتُورَثُ عَنْهُ، وَالْغَاصِبُ إِذَا فَعَلَ بِالْمَغْضُوبِ شَيْئًا أَرَاكَ بِهِ اسْمُهُ وَعَظُمَ مَنَافِعُ مَلِكِهِ وَإِذَا خَلَطَ الْمِثْلِيَّ بِمِثْلِيٍّ بَحِثْ لَا يَتَمَيَّزُ مَلِكُهُ...

⁴ Ferit Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Lügat

⁵ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye Kamusu, c.5, s.209

⁶ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye Kamusu, c.5, s.207

Ebû Musa el-Eş'arî hazretleri rivayet ediyor; “Kim ki Kur’ân-ı Kerim’i bilir fakat ferâiz bilmezse, o kimsenin meseli (benzeri) yüzü olmayan bürnüs⁷ meselidir.”⁸

يَا أَبَا هُرَيْرَةَ تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلِمُوهَا فَإِنَّهُ نِصْفُ الْعِلْمِ وَهُوَ يُنْسَى وَهُوَ
أَوَّلُ شَيْءٍ يُنْزَعُ مِنْ أُمَّتِي.

Ebû Hüreyre hazretleri rivayet ediyor; “Yâ Ebâ Hüreyre! Feraizi öğrenin ve öğretin. Çünkü ferâiz ilmin yarısıdır. O unutulur ve ümmetimden nez’ edilecek (sınırlacak, çıkarılacak) ilk şeydir.”⁹

تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ وَالْفَرَائِضَ وَعَلِمُوا النَّاسَ فَإِنِّي مَقْبُوضٌ

Ebû Hüreyre hazretleri rivayet ediyor; “Kur’ân-ı Kerim’i ve Feraizi öğrenin, öğretin. Çünkü benim de ruhum kabz olunacaktır.”¹⁰

Abdullah ibn-i Amr ibn-i Âs (r.a.) rivayet ediyor;

أَلْعَلِمُ ثَلَاثَةً، وَمَا سِوَى ذَلِكَ فَضْلٌ: آيَةُ مُحْكَمَةٍ، أَوْ سُنَّةٌ قَائِمَةٌ، أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ

“İlim üçtür. Bunların dışındakiler fazl’dır. (Bu üç şey de) Muhkem ayet, kaim sünnet veya adil ferîza’dır”¹¹

Ferâizin asılları on beş olup bunlardan yedisi kitap, beşi sünnet, üçü de icmâ-ı ümmet ile sabit olmuştur.¹² Kıyâs-ı fukahâ’nın bu ilimde medhali (yeri) yoktur. Zira mukadderât-ı şer’iyye (şer’î miktarlar) akli delil olan (ve zan ifade eden) kıyas ile sabit olmaz.¹³

Miras hukuku ve ilm-i ferâiz denildiğinde akla meyyitin malından kime ne kadar hisse verileceği, kimin ne kadar alacağı gibi hususlar gelse de evvela bir kimse vefat ettiğinde onun malının Şer’-i Şerîfte beyan edilen miras hukuku üzere, ilm-i ferâize göre taksim edilmesinin lüzum ve ehemmiyetinin anlaşılması lazımdır.

⁷ Bürnüs: Evâil-i İslam’da ruhbanın giydiği uzun takkenin ismidir.

⁸ Sünen-i Dârimî, Bâb-u Ta’lîm’i’l-Ferâiz, h.2896

⁹ Sünen-i İbn-i Mâce, Kitâbü’l-Ferâiz, h.2719

¹⁰ Kenzü’l-Ummâl, h.30371

¹¹ Taberânî, Mu’cemü’l-Kebir, h.14706

¹² Şerh-i Sirâciyye, Hâmiş. s.6

¹³ Molla Husrev, Mir’âtü’l-Usûl fî Şerh-i Mirkâtî’l-Vusûl, c.1, s.305

Zira kimin ne hisse alacağı ve nasıl taksim edileceği ile alakalı hususlar bu ilim hakkında yazılan kitaplarda mevcut ve ehline malumdur.

Şer'-i Şerifte her bir ferдин mülkiyet hakkı vardır. Genç yaşlı, erkek, hanım ve çocuk hepsinin ayrı ayrı mülkiyet hakkı vardır. Bu husus Usûl-i Fıkıh kitaplarımızda şöyle ifade edilir; İnsanın kendisi ile lehine ve aleyhine olan haklara ehil (sahip) olduğu "zimmet" diye tabir edilen bir vasfı vardır. İnsanın doğumdan önce lehine olan hakları (miras, vasiyet, neseb, hibe gibi), doğumdan sonra ise hem lehine hem de aleyhine olan hakları (bütün muâmelat) vardır.¹⁴

İslam hukuk sistemi, mirasta olduğu gibi mal, ticaret, ukûbat, hukuku'l-İbâd, komşuluk hakları, hayvan hakları vs. her türlü hususta adaleti ve maslahatı temin etmek üzere kurulmuştur.

İslam hukuku beş temel esas üzerine bina edilmiştir. Bunlar;¹⁵

Birincisi: Temin-i Maslahat (تأمين المصلحة); bir maslahatı temin veya fesa-dı def' etmektir. İnsanların menfaatine olan şeyler emrolunmuş, zararına olan şeyler yasaklanmıştır.

(وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ) **"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"**¹⁶ Âyet-i Kerimesi ve (لَا ضَرَرَ وَلَا فَضْرَانَ) **"(İslam'da) zarar ve zararla mukabele yoktur"**¹⁷ Hadis-i Şerif'i buna delildir.

İslam idaresi altında yaşayan her bir ferde maslahatını temin etmek, her bir ferдин hakkını hukukunu gözetmek asıldır. Bir Müslim ile Gayr-i Müslim Dar-ı İslam'da münakaşaya düşseler İslam hukuku Gayr-i Müslim haklıysa Gayr-i Müslim'in hakkını, Müslim haklıysa Müslim'in hakkını kendisine teslim eder.

İkincisi: Tevzî-i Adâlet (توزيع العدالة); Teklifler adâleti yerine getirmek içindir. Bütün muâmeleler adâlet esası üzerine ayarlanır. Hakkı hak sahibine vermek esastır. Haksızlık zulüm, zulüm de en büyük günahlardan sayılmıştır. Kur'ân-ı Kerimde adâlet kelimesi yirmi yerde, zulüm kelimesi ise iki yüz doksan dokuz yerde zikrolunarak ehemmiyetine işaret olunmuştur.

¹⁴ Molla Husrev, Mirkât-ül-Vusûl, c.2, s.624

¹⁵ Zerküşî, El-Bahrü'l-Muhîd Fî Usûl'il-Fıkıh, Mesâlikü'l-İllet, (Ana maddeler alınarak izahları hulasa edilmiştir)

¹⁶ Enbiya Sûresi, Âyet 107

¹⁷ Sünen-i İbn-i Mace, Kitâbü'l-Ahkâm, h.2340

...وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ...

“Allah size, insanlar arasında hüküm verdiğiniz zaman adâlet üzerine hükmetmenizi emreder”¹⁸ Âyet-i Celîlesi bu esasın delilidir.

Müslim olsun, Gayr-i Müslim olsun Dar-ı İslam’da, İslam adaletini her bir ferde, her bir canlıya, her bir cisme yaymak, ulaştırmak İslam hukukunun esaslarındandır.

Gerek Asr-ı Saâdette, gerekse hulefâ-i râşidin devrinde, sonrasında gelen İslam devletlerinde ve Osmanlı’da İslam hukukunun gözettiği adâlete dâir hadiseler ve kıssalar çoktur ve herkes tarafından kabul görmüştür.

Üçüncüsü: Adem-i harac (عَدَمُ الْحَرَج); Zorluk ve zorlamaktan kaçınmak. İslami tekliflerde insana ağır gelecek bir güçlük ve şiddet yoktur. Şu da bilinmelidir ki burada meşakkatten maksat; insanın gücünü tüketen ve onu ağır bir yükün altına sokan şeylerdir. Yoksa “zahmetsiz rahmet olmaz” kabilinden her teklifte az çok bir güçlük vardır. Teklif kelimesi zaten külfetten müştak kılınmıştır. Ancak insanın tâkatını tüketecek derecede ağır tekliflere İslam’da yer verilmemiştir. Buna delil olarak birçok Âyet-i Kerîme ve Hadîs-i Şerîf vardır. Bazıları; Cenâb-ı Hak buyuruyor ki;

... يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ...

“Allah sizin için kolaylık diler, size güçlük murad etmez”¹⁹

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا

“Allah sizden hafifletmeyi diler. Zira insan zayıf yaratılmıştır”²⁰

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ...

“A’mâya vebal yok, topala güçlük yok, hastaya güçlük yok...”²¹

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا * إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

“Demek ki zorlukla beraber bir kolaylık var. Evet, o zorlukla beraber bir kolaylık var.”²²

¹⁸ Nisâ Sûresi, Âyet 58

¹⁹ Bakara Sûresi, Âyet 185

²⁰ Nisâ Sûresi, Âyet 28

²¹ Fetih Sûresi, Âyet 17

²² İnşirah Sûresi, Âyet 5-6

Usul-i fıkıhta beyan edildiği üzere nekre veya marife olan bir kelimenin marife olarak iade edilmesi (tekrar edilmesi) ittihadı, nekre olarak iade edilmesi ise teşâyürü iktiza eder. Bu Âyet-i Celîle’de (الْفَسْرِ) kelimesi marife, (يُسْرًا) kelimesi nekre olarak iade edilmiştir.²³ Bu itibar ile mü’mînler için her usürde iki yüsür var demektir.²⁴

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur;

يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُتَفِّرُوا

“Kolaylık gösterin, güçleştirmeyin. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin.”²⁵

بُعِثْتُ بِالْذِّينِ الْحَنِيفِيَّةِ السَّمْحَةِ السَّهْلَةِ

“Ben dosdoğru, müsamahalı ve kolay bir dinle gönderildim”²⁶

Hazret-i Âişe (r.a.) buyuruyor ki;

مَا خَيْرَ رَسُولٍ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ أَمْرَيْنِ إِلَّا اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا

“Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki şey arasında muhayyer olunca muhakkak onlardan en kolay olanını seçerdi.”²⁷

Dördüncüsü: Killet-i teklif (فُلَّةُ التَّكْلِيفِ); Şer’-i Şerîf’te insanların mükellefiyetleri çok tutulmamıştır. Hadîs-i Şerifte buyurulmuştur ki:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ فَرَائِضَ فَلَا تُضَيِّعُوهَا وَحَدَّ حُدُودًا فَلَا تَعْتَدُوهَا وَسَكَتَ عَنْ كَثِيرٍ مِنْ غَيْرِ نَسْيَانٍ فَلَا تَكْلُفُوهَا رَحْمَةً لَكُمْ فَاقْبَلُوهَا

“Allah (celle celalühü) birtakım farzları size farz kıldı. Onları zayi etmeyin. Birtakım sınırlar koydu, onları da aşmayın. Unutmuş olduğundan değil, size merhametinden dolayı bazı şeyler hakkında sükût etti, onları da zorlanmadan kabul edin.”²⁸

²³ Molla Husrev, Mirkâtü’l-Vusûl, c.1, s.173

²⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, İnşirah Süresi 5. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁵ Sahih-i Buhârî, Kitâbü’l-İlim, h.69

²⁶ Abdullah bin Ahmed bin Ali Zeyd, Muhtasarü’t-Tefsiri’l-Beğavî, Nisâ 28. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁷ Kurtubî, Tefsir-i Kurtubî, Bakara 196. Aeyt-i Kerimenin Tefsirinden

²⁸ Kenzü’l-Ummâl, El-İ’tisâm bi’l-Kitâbi ve’s-Snneti, h.981

الْحَلَالُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ، وَالْحَرَامُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ، وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ مِمَّا عَفَا عَنْهُ

“Helal Allah’ın kitabında helal kıldıklarıdır. Haram da Allah’ın kitabında haram kıldıklarıdır. Hükmünde sükût ettikleri de affedip bağışladıklarıdır.”²⁹

Şer’-i Şerîf’te teklifler mümkün oldukça az tutulmuş ve insanlar gücü yettiği kadarıyla mükellef olmuşlardır. Mesela yol masrafı, zâd ve rahile imkânı yoksa hac farz olmuyor. Nisab miktarı malı yoksa zekât farz olmuyor. Nisabı geçerse ve üzerinden bir yıl geçerse zekât farz oluyor. Gücü neye yetiyorsa kendisine o farz oluyor ve onunla mükellef tutuluyor. Âyet-i Kerîme’de;

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا...

“Allâhü Teâlâ kimseye vus’undan (takatinden) başkasını teklif etmez”³⁰ buyurulmuş ve şöyle tefsir edilmiştir; teklif edemez değil, etmez. Allah’ın tekâlîfi kulların vus’u kadar ve hattâ tâkatının altında olur. Tâkati tazayik eylemez, zorlamaz. Harec ve meşakkat vermez. Mükellefler onları güçleri geniş geniş yeterek yapabilirler.³¹

Beşinci: Riâyetü’t-tedric (رعاية التدرج); Şer’-i Şerîf’te hükümler insanlara kolaylık olmak üzere tedricen vaz’ edilmiştir. Alıştırma alıştıra İslâm’a ısındırılmıştır. Mesela içkinin tek seferde değil de beş merhalede yasaklanması bu hususta bir numunedir.

Hükümler ve mükellefiyetler merhale merhale gelmiştir. Peygamber efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) İslamiyet geldiğinde evvela sadece kelime-i şهادetle, bir müddet sonra namaz, bir müddet sonra oruç, bir müddet sonra zekât, daha sonra hac ile emretmiştir.

İbn-i Abbâs (r.a.)’den rivayet olunduğuna göre Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz Muâz bin Cebel (r.a.)’ı Yemen’e vali olarak gönderirken;

²⁹ Sünen-i Tirmizi, Ebvâbu’l-Libâs, h.1726

³⁰ Bakara Sûresi, Âyet 286

³¹ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Bakara 286. Âyet-i Kerimenin Tetsirinden

أَدْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمَهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمَهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تَتَوَخَّذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ

“Ey Muaz! Yemenlileri Allah’tan başka ilah olmadığına ve benim Allah’ın Peygamberi olduğuma şehâdet etmeye davet et. Eğer bu iki şehadeti kabul ederlerse bu defa onlara Hazret-i Allâh’ın her gece ve gündüzde üzerlerine beş vakit namazı farz kıldığını öğret. Eğer namazın vucubuna itaat ederlerse, bu defa da onlara bildir ki Allah, kendilerine mallarında zekâtı farz kılmıştır. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve onların fakirlerine verilir.”³² buyurmuştur.

Cenâb-ı Hak tarafından yeryüzüne indirilen şariatlerin tamamında bulunan beş maksat vardır ki İslam hukukunda da bu beş maksadın muhafaza edilmesi hedeflenmiş ve zaruri görülmüştür. Bunlar;³³

Birincisi: Hıfzu’n-nefs (حِفْظُ النَّفْسِ); İnsanların kendilerini ve canlarını muhafaza etmek. Bunun için mesela kısas meşru kılınmıştır. Yine haksız yere bir insanı öldürmek haram kılınmıştır.

İkincisi: Hıfzu’l-mal (حِفْظُ الْمَالِ); Malı muhafaza etmek. İslam hukuku, İslam idaresi altında yaşayan herkesin malını muhafazayı hedeflemiştir. Hırsızlığı, gaspı, faizi v.s. haram kılarak ve bu fiillerden zecr edecek bazı cezalar vererek insanların mallarının muhafazasını hedeflemiş ve bunu temin etmiştir. Asr-ı saadet, sahabe-i kiram, sonrasındaki islam devletleri ve Osmanlı devletine bakıldığında tarihte İslam idaresinde geçmiş olan bu yüzlerce yıl boyunca insanların malı muhafazasız kalmamıştır. Hırsızlık vb. hadiseler yaşansa bile failleri cezasını bulmuş veya tazmin etmişlerdir.

Üçüncüsü: Hıfzu’n-nesil (حِفْظُ النَّسْلِ); Nesli muhafaza etmek. Örtünmeyi farz kılarak, evlilik ve nikâh müessesesini tesis ederek, zinayı ve zinaya götüren sebepleri haram kılarak nesli muhafaza etmeyi hedeflemiştir.

³² Sahih-i Buhâri, Kitabu’z-Zekât, h. 1395

³³ Zerküşî, El-Bahru’l-Muhit Fi Usûli’l-Fikhi, Mesâlikü’l-İllet, (Ana maddeler alınarak izahları hulasa edilmiştir)

Dördüncüsü: Hıfzu'd-din (حِفْظُ الدِّينِ); Dini muhafaza etmek. Cihadı emrederek, İslam beldeğinde yaşayan zimmilerin haklarını vaz' ederek v.s. hükümlerle dini muhafaza etmeyi hedeflemiştir.

Beşincisi: Hıfzu'l-akıl (حِفْظُ الْاَقْلِ); Akli muhafaza etmek. Şarap ve sarhoş edici olan diğer içecekleri yasaklayarak, içtiği takdirde ceza vererek v.s. hükümlerle akli muhafaza etmeyi hedeflemiştir. Zira bütün maslahatların tealluk ettiği şey akıldır.

İlm-i Ferâiz'de bildirilen miras hukuku da İslam hukukunun hedefi olan malın muhafazasını temin için meşru kılınan hükümlerdendir. Miras hukuku bir kişi vefat ettiğinde borçlarını, vasiyetlerini, techiz ü tekfinini ve varislerin hakkını gözetken, herkesin hakkını teslim eden bir sistemdir.³⁴

İslam hukuku her hususta olduğu gibi miras hukukunda da adâletin temin edilmesini gözetmiştir. Yoksa bazılarının iddia ettiği gibi kimine az kimine çok vererek bir adaletsizlik yapmamıştır.

Bi't-tabi İslam hukukunda kıza bir erkeğe iki hisse, anneye, babaya, kız kardeşe, erkek kardeşe, zevc ve zevceye başka başka hisseler verilmiş, ilahi takdir icabı çeşitli miktarlar vaz' edilmiştir.

Bu miktarların bir kısmı Âyet-i Kerimeler, bir kısmı Hadis-i Şerifler ile bir kısmı da icma ile sabittir. Bu miktarlar ile bir adaletsizlik mevzu bahis değil tam aksine hakkı gözetilmeyen insanların hakkı vaz' edilmiştir.

Şöyle ki rivayete göre Cahiliyye devrinde Araplar “mızraklarıyla çarışmayan ve yurdunu müdafaa etmeyen varis olamaz” derler ve binâen aleyh kadınları ve gerek erkek gerek kız çocukları varis olarak tanımazlarmış.³⁵ Yani mal taksimi güçlüler arasında yapılmış. Bir kişi vefat etseyse onun malına yakınları içerisinde güç kudret sahibi olanlar el koyar, diğerleri ondan mahrum kalır. Hele hanımlar ve kız çocukları hiçbir şey alamazlarmış.

³⁴ Terike-i meyyite taalluk eden haklar dörttür. Bunlar, [Molla Husrev, Mirkatü'l-Vusul, c.2, s.627]

Teçhiz ü tekfin: Malın tamamından [defin ve kefen masrafları karşılanması]

Kaza-i duyün: Teçhiz ü tekfinden sonra kalan malın tamamından [Borçların ödenmesi]

Tenfiz-i vesaya: Geriye kalan malın üçte birinden [Vasiyetlerin yerine getirilmesi]

Kismet beyne'l-verese: Geriye kalan malın tamamından [Varisler arasında taksim yapılması]

Mesela: Meyyit'in 1.000 lirası vardır. Techiz-ü tekfin için 100 lira, borçlarının tamamının ödenmesi için 150 lira verilir. Eğer vasiyetleri varsa, geri kalan 750 liranın 1/3'ü yani 250 lirayı geçmeyecek miktarda ödenir. Bakiyye kalan 500 lira ise varisler arasında taksim edilir.

³⁵ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Nisâ Sûresi 7. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

Fahrüddin-i Râzî hazretleri “Cahiliyye ahâlisi iki şekilde tevârûs ediyorlardı. Biri neseb, diğeri ahd” buyurarak şöyle izah etmişlerdir; neseb cihetinden ne küçükleri ne de hanımları tevarûs etmezlerdi. Ancak akrabalarından at üzerinde harb ü darbe ve ahz-i ganimete gücü yeten erkeklerle mirastan hisse verilerdi. Ahid de iki şekilde olur; birisi “hulf”tir ki iki kişi “sen bana varis olursun, ben de sana” gibi sözlerle muâhede (anlaşma) akdederlerdi. Hangisi önce ölürse diğeri ona varis olurdu. İkincisi ise “tebenni”dir. Bu da bir kimse başkasının oğlunu evlad edinir ve artık nesebi de kendisine ait sayılarak mirasçı olurdu.¹⁶

Bidâyet-i İslâm’da bu ahid usulü devam edegelmiş ve ilave olarak hicret ve müâhât (kardeşlik) tevârûs sebebi kılınmıştır.¹⁷ Tâ ki Evs Bin Sabit hazretleri vefat edip hanımı Ümm-i Kahle’nin mirastan pay alamamasını Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e arz etmesine kadar. Ensar-ı Kiramdan Evs Bin Sabit hazretleri vefat ediyor. Geriye üç kızı, bir hanımı ve kardeşinin çocukları kalıyor. Cahiliyye âdetinde olduğu gibi erkekler olarak amca çocukları malı sahipleniyorlar. Evs Bin Sabit hazretlerinin hanımı Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizin huzuruna geliyor. “Evs vefat etti. Üç kızımın beraber ben kaldım. Fakat kızlarımla amcazadeleri gelip bütün malı sahiplendiler. Bize bir şey kalmadı, mahrum bırakıldık” diyerek durumunu arz ediyor. Rasûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

إِزْجِعِي إِلَى بَيْتِكَ حَتَّى أَنْظُرَ مَا يُحَدِّثُ اللَّهُ فِي أَمْرِكَ

“Evine dön, bekle! Cenâb-ı Hak senin bu işinde ne ihdâs edecek bakalım” buyuruyor. Aradan bir müddet geçtikten sonra Nisâ suresinin yedinci Âyet-i Celîlesi nazil oluyor. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki;

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا

“Erkekler için ebeveynlerinin ve yakın akrabalarının terikesinden (bıraktığı mallardan) nasib (hisse) vardır. Kadınlar için de ebeveynlerinin ve yakın akrabalarının terikesinden nasib vardır. Allah tarafından farz kılınmış miktarlar olarak azından da çoğundan da hisse vardır.”

¹⁶ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili ; Fahrüddin-i Râzî, Tefsir-i Kebîr’i Nisâ Sûresi 9. Âyet-i Kerîminin Tefsirinden

¹⁷ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Nisâ Sûresi 9. Âyet-i Kerîminin Tefsirinden

Bu Âyet-i Kerîme nazil olunca Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Evs Bin Sabit'in kardeşlerinin çocuklarına haber gönderiyor ve;

لَا تَقْرَبَا مِنْ مَالِ أَوْيسَ شَيْئًا

“Evs'in malından hiçbir şeye yaklaşmayın” buyuruyor.

Daha sonra on birinci Âyet-i Celîle'den itibaren İslam miras hukukunun temeli olan Âyet-i Celîleler nazil oluyor.³⁸

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ الْاُنثَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدُّشُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ ...

“Allah size miras taksimini şöyle ferman buyuruyor: Evladınızda; erkeğe iki kız payı kadar, eğer hepsi kız olmak üzere ikiden fazla iseler bunlara terikenin üçte ikisi, eğer bir tek kız ise o zaman ona yarısı. Ebeveyn için; her birine ölenin terikesinden altıda bir, şayet çocuğu varsa...”³⁹

Bu hadise ahkâm-ı mirasın ilk sebep-i nüzulü olmuş ve kendisi ile ahkâm ve âdât-ı sâbika (geçmiş ahkâm ve adetler) nesh olunmuştur. Fakat bu ahkâm bir defada nazil olmayıp evvelâ icmâlî, sonra tafsilî şekilde nazil olarak tedric takip edilmiştir.⁴⁰

Bu Âyet-i Celîleler ile Cenâb-ı Hak kimin ne kadar hisse alacağını beyan etmiş ve miras hukukuna göre ilk taksim edilen mal Evs bin Sâbit hazretlerinin terikesi olmuştur.⁴¹ Yine bu Âyet-i Kerîmeler ve devamında gelenler ile bidâyet-i İslâm'da tatbik edilen tevârus sebepleri⁴² nesh edilmiş ve artık İslâm'da tekrarrur eden esbâb-ı veraset neseb, nikâh ve velâ' olmuştur.⁴³

³⁸ Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili ; Fahrüddin-i Râzî, Tefsir-i Kebîr, Nisâ Sûresi 9. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden (Hulasa)

³⁹ Nisâ Sûresi, Âyet 11

⁴⁰ Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Nisâ Sûresi 7. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁴¹ Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili ; Fahrüddin-i Râzî, Tefsir-i Kebîr, Nisâ Sûresi 9. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden (Hulasa)

⁴² Cahiliyye devrindeki sebepler, Neseb ve Ahid'dir

Bidâyet-i İslâm'da bunlar takrir edilerek hicret ve muâhât eklenmiştir.

⁴³ Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Nisâ Sûresi 10. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

Meyyite varis olanlar;

1. Neseb bağı olanlar: Anne-baba, dede- nine, kardeş, çocuk, torun,

Bu izahlardan anlaşıldığı üzere bazılarının dediği gibi “Şer’-i Şerîf kıza az veren, erkeğe çok veren” bir sistem değil “hiç alamayan kızlara ve hanımlara nasip veren, hissesini ayıran” bir sistemdir.

Âyet-i Kerime’de geçen (نَصِيبًا مَّفْرُوضًا) ifadesinde “bir kimse kendi nasibinden vazgeçse dahi onun hakkının sakıt olmayacağına delalet vardır” denilmiştir.⁴⁴

Devamında gelen Âyet-i Kerime’de;

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا
وَيَسِضَلُونَ سَعِيرًا

“Yetimlerin mallarını zulmen yiyenler muhakkak karınlarında sırf bir ateş yerler ve yarın saîr denilen ateşe yaslanırlar” buyrulmuş ve şöyle tefsir olunmuştur;

Muhakkak ki yetimlerin⁴⁵ (gerek kız, gerek erkek olsun) mallarını zulmen yiyenler, karınları dolusu ateşten başka bir şey yemiş olmazlar. Ve ileride saîr denilen öyle kaynar bir ateş içinde kahrılar ki malum olan ateşlerden hiç birine benzemez ve şiddetinin derecesini Allah’tan başka kimse bilmez.⁴⁶

Miras hukukunun anlatıldığı sûre-i celile Nisâ sûresidir. Bu isimle isimlendirilmesinin hikmeti tefsirlerde şöyle zikrolunmuştur;

2. Nikâh bağı olanlar: Eşler; karı-koca birbirine. İddet içinde vefat olsa bile varis olurlar.

3. Velâ yolu ile varislik tahakkuk eder. Bir kimsenin, kendi kölesini azat etmesi sebebi ile o köle üzerindeki velilik hakkıdır. Binaenaleyh mevlâ, bu i’takdan dolayı velâ hakkına mâlikdir. Azadlığının daha karib asabası bulunmadığı takdirde mirasına müstahik olur.

4. Varis yoksa miras malı beyt’ül mala kalır. Beyt’ül malın mevaridinden dördüncüsü budur.

Meyyite varis olamayanlar;

1. Evlatlıklar (usul ve furû’ olarak birbirine) varis olamaz.

2. Torunlar: Murisin kendisinden önce vefat eden oğlunun çocukları. (eğer hayatta olan oğlu varsa) Bunlara dede tarafından vasiyet edilir ve ya diğer varisler tarafından hibe edilir.

3. Köleler.

4. Murisini öldüren katiller.

5. İhtilaf-ı din: Gayr-i Müslim olan yakınlar varis olamazlar.

6. İhtilaf-ı dâr: birisi Daru’l-İslam’da diğeri Dar’ul harpte olan gayr-i Müslimler (İslam hukukuna göre taksim isteseler) birbirlerine varis olamazlar.

⁴⁴ Ebu’s-Suûd, Tefsir-i Ebi’s-Suûd, Nisâ Süresi 7. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁴⁵ Anne veya babası vefat ettiği için onlara varis olan kızlar ve erkekler de yetim kalmışlardır.

⁴⁶ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Nisâ Süresi 10. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

Bu sûrede Hukuk-i Rabbâniyye, uhuvvet-i insaniyye, evlada ve kadınlara re'fet ve şefkat, haklarının ve mallarının muhafazası, nikâh ve miras hukuku, aile terbiyesi, tahâret, namaz, cihad ve ülü'l-emre itâat gibi birtakım mükellefiyetlere dâir ahkâm ayetleri vardır. Bütün bunlar insan fıtratı ve terbiye esası ile alakadar olması cihetiyle sûre (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ) ⁴⁷ hitabıyla başlamış ve bu meselelerde kadının ve kadınlığın pek mühim bir mevkii bulunması haysiyetiyle ilk ayetinden itibaren kadının hilkat ve şerefine nazar-i dikkat celb olunmuş, ismine de "Sûre-i Nisâ" itlak olunmuştur.

(يَا أَيُّهَا النَّاسُ) hitabını doğrudan doğruya ittikâ emri (اتَّقُوا رَبَّكُمُ) takip ediyor. Onu da kadın ve erkeğin yaratılışını anlatan hilkat delili⁴⁸ takip ediyor ki bunda "Ey İnsanlar! Artık tamamen ittikâ (Allahtan korkma) haline girmeniz ve ileride gelecek olan mükellefiyetlerin zevk u hikmetini idrak etmenizin sırası geldi. İttikâ hususunda en mühim meselelerden birisi de kadınlar meselesidir" gibi bir iş'âr-ı belîğ vardır.

Şâyân-ı dikkattir ki Kur'ân-ı Kerim'de (يَا أَيُّهَا النَّاسُ) hitâbı ile başlayan iki sûre vardır. Birisi Kur'ân-ı Kerim'in ilk yarısındaki (on beş cüzündeki) dördüncü sûre olan bu sûre (Nisâ), diğeri de ikinci yarısındaki dördüncü sûre olan Hac sûresidir. Bu sûrede (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ) ⁴⁹ buyrulurak ittikâ ilk yaratılış ile ta'lil edilmiş, Hac sûresinde ise (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ) ⁵⁰ buyrulurak âhir-i hilkat ve kıyamet ile ta'lil edilmiştir. Her iki sûrenin başı ale't-tertib mebd'e' ve me'adı talim etmiş ve bununla her birinde bulunan ahkâmın kayd-i haysiyetleri (ehemmiyetleri) gösterilmiştir. Fahrüddin-i Râzî hazretleri "bu bahsin altında birçok esrar vardır" buyurmuştur.⁵⁰

Miras hukukunda Cenâb-ı Hak erkeğe kızın hissesinin iki katını takdir buyurmuştur. İnsanlardan bazıları buradaki inceliği ve Mevlâ'mızın tesis etmiş olduğu adaleti idrak edemediği için hataya, hatta isyana düşmüşlerdir.

⁴⁷ Nisâ Sûresi 1. Âyet-i Kerime ve Meali

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

Meali: "Ey o bütün insanlar! Sakının o Rabbinize karşı gelmekten ki sizleri tek bir nefisten yarattı, ondan da eşini yarattı. Ve ikisinden birçok erkekler ve dişiler üretti. Sakının o Allah'a karşı gelmekten ki siz onun ve rahimlerin hürmetine birbirinizden dilek dilersiniz. Çünkü o Allah üzerinizde gözcü bulunuyor."

⁴⁸ Meali: "O sizleri tek bir nefisten yarattı, ondan da eşini yarattı. Ve ikisinden birçok erkekler ve dişiler üretti"

⁴⁹ Meali: "O sizleri tek bir nefisten yarattı, ondan da eşini yarattı. Ve ikisinden birçok erkekler ve dişiler üretti"

⁵⁰ Elmalılı, Hak Dinî Kur'ân Dili, Nisâ Sûresi 1. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden (Hulasa)

Âyet-i Celîle’de (لِّلرَّكَاتِ مِثْلَ حَظِّ الْأُنثَىٰ) “Evlatlardan erkek için kızın hissesinin iki katı vardır” buyrulmuştur.

Bu Âyet-i Celîlenin tefsirinde denilmiştir ki;

Burada şöyle bir sual pek tabi olarak hatıra gelebilir. Hanım erkekten zayıf ve rakîk, daha muhtaç bir fîtratta olduğuna göre mirastaki hissesinin erkekten fazla olması, hiç olmazsa müsavi olması lazım gelmez mi? Binâen aleyh erkeğin hissesinin iki kat olmasında hikmet nedir? Zamanımızda insanların fikirlerini meşgul eden bu suali müfessirler ve fakihler mevzu-i bahis ederek hikmetini izah eylemişlerdir.

Şöyle ki; Sürenin başından beri de anlaşıldığı üzere suret-i umûmiyye’de erkeklerin ve hanımların aile hayatlarına girmeleri istenilmektedir. Miras da bunun üzerine terettüp etmektedir. Hâlbuki aile hayatında infak mükellefiyeti erkeğe yüklenmiştir. Erkek bir kendisi bir de zevcesi olmak üzere en az iki kişiye bakmakla mükelleftir. Binâen aleyh erkeğin masrafı çok, kadının ki az olacaktır. Masrafın irâd (kendisine verilen pay) ile mütenasip olması lazım gelir. Masraf erkeğe yüklenirken irâd (kendisine verilen pay) tevzîinde (taksiminde) kadına ziyade veya müsavi verilmesi hem iktisat kâidesine, hem de adl ü hakka muhalif bir zulüm olur. Asıl o zaman müsâvât-ı hukûkiyye esası ihlal edilmiş olur.⁵¹

Yine kadının, aldığı hisse ile hiçbir kimseye bakmak ve nafakasını karşılamak gibi bir mükellefiyeti yoktur. Hatta kocasının ve çocuklarının ihtiyaçları için bile harcaması zorunlu değildir. Kendi isteğine göre harçayabilir ve ihtiyaçlarda kullanabilir. Böylelikle aldığı hisseyi bekleterek ve değerlendirerek artırabilir. Ayrıca da evlendiği zaman zevcinden mehir alacaktır. Erkek ise başta hanımına, çocuklarına, anne veya babasından hayatta kalana, muhtaç olmaları halinde kardeşlerine bakmak ve onların nafakalarını karşılamak ile mükellef tutulmuştur. Bu cihetten bakıldığında erkeğin mükellefiyeti fazla, onun için hissesi de ona mütenasiptir. Kadının ise mükellefiyeti az ve hissesi ona mütenasiptir.

Canâb-ı Hakkın vaz’ etmiş olduğu ve miktarlarını bizzat tayin ettiği bu sistem, kadınların menfaati ve ihtiyaçlarına nazarla nafakalarındaki (aldıkları hisselerdeki) fark -mükellefiyetlerinin muadili olmak üzere böyle bir müvazene-i hukûkiyye ve iktisâdiyyeyi temin ederek- adâlet ve müsâvât düsturlarının dakik (ince ve güzel) bir tatbikini tazammun etmektedir.⁵²

⁵¹ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Nisâ Sûresi 11. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁵² Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Nisâ Sûresi 11. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

Bir manada ‘Mevlamızın kendi malı olup da kullarına verdiği’ o mal, kulun vefatından sonra, malik-i hakikisi ve sahib-i hakikisi olan Allâhü Teâlâ’nın tasarrufuna geçer. Allâhü Teâlâ da bu malı, vefat eden kimsenin yakınları arasında kendi ilahi tensibine göre (dilediklerine dilediği) miktarlarda verir.

İdrâk ve iz’ân sahibi ve ehl-i insaf olan Müslüman erkek ve hanımlar zamanımızdaki insanların fikirlerini meşgul eden bu hususu bu cihetler ile düşündüğünde veya kendisine anlatıldığında İslam hukukunda gözetilmiş olan adâletin inceliklerinde hiç şüphe etmeyeceklerdir.

Bir kimse vefat ettiğinde geriye kalan malın taksimi nasıl olmalıdır? Mutlaka Şer’-i Şerîfteki miras hukukuna göre taksim edilmesi lazım mıdır? Bu hususta kişi kendi isteği üzerine hareket edebilir mi? Şer’-i Şerîfin haricindeki diğer hukuk sistemlerindeki taksim usulleri tercih edilebilir mi? Zamanın şartları değişmesi hasebiyle Şer’-i Şerîfteki taksim usulünün değişmesi düşünülebilir mi? Böyle bir durumda hüküm ne olur?

Büyüklerimiz buyurmuşlardır ki; “Efendim, miras hukukunda şöyle böyle. Kız evladı da ciğerparesi. O da erkek gibi. Ne farkı var?” diyorlar.

Ne farkı olduğunu Allah senden çok daha iyi biliyor. Sana soracak değil ki. Bir hikmeti ilahiyesi var ki kıza bir erkeğe iki demiş Hazret-i Allâh. (بَلَدَرٍ مَثَلُ حَظِّ الْأُنثَيْنِ) demiş. Sana danışmamış, sana sormamış, sana sormak ihtiyacı da yok. İman ehli de buna inanmış. Bitti... Hê senin kanun-i medeniyye’ne göre müsavi alacağım diyen alır. Buna bir şey yapamayız. Çünkü kanuna tabiyiz. Alır, ama Allah’ın kanununu dinlemediği için heşabını yarın ahirette Allah’a verir. Bakalım o zaman hali ne olur?

Kaldı ki kanunda rızâî taksim olduğuna göre Müslümanlar, müminât, mümine kadınlar ve mümin erkekler Allah’ın emrine göre hareket etme imkânına maliktedirler.

Yani bi’r-rıza herkes Allah’ın bu taksimini istedi mi kim ne diyebilir? Ama! İşine öyle gelirse; “ben kanun bilirim, başka bir şey bilmem” dedi mi gümlledi gitti.

Hacı nine yetmiş yaşına kadar beyaz başörtüsü, elinde tesbihi, seccadesinden kalkmasa; -İyi dinleyin! Bakın! Kulağınızı açın!- Yetmiş yaşına kadar beyaz başörtüsü, elinde tesbihi, seccadesinden kalkmasa; ama bir miras meselesi olup da “ninediğim Allah’ın kitabına göre senin hissene

budur. Kanun da budur. Nasıl istersin?" dedikleri zaman "ben kanundan başka bir şey tanımam" dedi mi! Gümledi gitti... Yetmiş senelik ne seccade kaldı, ne başörtüsü kaldı, ne tesbih kaldı. Hepsi gitti. Bütün o ameller; hepsi gitti. Bir anda insan küfre düşer ve yetmiş senelik ameller hepsi güme gider. İman olmadan amel olmaz ki. Allah'ın indinde de makbul değil.

Onun için Müminler! Müslümanlar! Elbette yaşadığımız memleketin kanunlarına tâbiyiz. İsyan edecek değiliz. Ama Allah'ın kanununu göz önünden bırakmamak lazım. İnanmıyorsa ona diyecek bir şey yok, serbest. Herkes bildiğini işler. Ama Mümin ise, Müslüman ise şakaya gelir tarafı yoktur. Allah'a hesap vereceğini hesap etmesi lazım. Düşünmesi lazım. İşte nefis böyle bir mahlûktur. Nefis nasıl insanın ayağını kaydırıyor bakın! Yetmiş yaşındaki süt beyaz başörtülü hacı ninenin ayağını bile kaydırıyor. Hiç şakaya gelir tarafı yok.

Onun için analarınızı, babalarınızı, kardeşlerinizi, hemşirelerinizi (kız kardeşlerimizi) ona göre ikaz etmemiz lazımdır. Tehlikeli hududları tecâvüz etmemek lazımdır. Başkasının hakkını gasp ettiği için günâh-ı kebâir sahibi olur. O da cezadan hâli değildir. Ama küfür gibi değil. Küfrü beğendi miydi, küfrü tahsin etti miydi, onu üstün tuttu muydu gümledi gitti. Şakaya gelir tarafı yok. İşte bu nefis-i emmâre böyle bir şey.

Yine büyüklerimiz, "Bu mesele, Müslümanın vecibelerinden biridir. Nasıl ki namazla mükellef olmadan yıllar önce çocukları hazırlamak lazım geliyorsa, bir ölümden sonra nasıl hareket edileceği de öğretilmelidir" buyurmuşlardır.

Veraset malın intikal yollarından birisi olup varis olan kişi, Mevla'mızın hak olarak tensib ve takdir buyurduğu bu mala malik olur. Bir kimse-nin kendisine ait olmayan bir maldan sahibinin izni olmaksızın istifade etmesi caiz olmadığı gibi mirastan da hakkı olmayan malı yemesi haramdır. Haram yiyenin ise ameli de duası da makbul olmaz.

Ebü Hüreyre (r.a)'den rivayet olunan bir Hadis-i Şerif'te;

يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ، لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا
أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ؛ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوَا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي

بما تعملون عليهم“³² وَقَالَ: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ»³³ ثم ذكر: الرجل يطيّل السفر، أشعث، أغبر، يمدّ يديه إلى السماء: يَا رَبِّ، يَا رَبِّ، ومطعمه حرام، ومشربه حرام، وملبسه حرام، وغذي بالحرام، فأنى يستجاب لذلك.

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Ey insanlar! Allâhü Teâlâ temizdir. Ancak temiz olanı kabul buyurur. Allâhü Teâlâ mümin kullarına peygamberlerine emrettiği şeyleri emrederek “Ey Rasûller! Helal olan şeylerden yiye ve salih amellerde bulunun. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı pekâlâ bilirim” ve “Ey İman edenler! Size verdiğimiz rızıkların helal hoş olanlarından yiye” buyurmuştur. Sonra devam ederek şunları söyledi; “Bir adam (hak yolunda) uzun bir sefer yapar, saçları dağılmış ve üstü tozlanmış olduğu halde ellerini semaya kaldırıp “Ya Rabbi! Ya Rabbi!” diye yalvarır durur... Hâlbuki yediği haramdır, içtiği haramdır, giydiği haramdır, haram ile gıdalanır. Duası nereden (nasıl) kabul olsun ki...”³⁴

HAL-İ SİHHATTE MAL TAKSİMİ, VASIYYET ve EVLADIN MALI HAKKINDA TASARRUF

Nisâ sûresindeki Âyet-i Celilelerle vaz’ edilmiş olan miras hukuku, bir kimse vefat ettikten sonra geriye kalan mal hakkındaki tasarrufları ve taksimatı tezammün etmektedir. İslam hukukunda bir kimsenin hayatta iken evlatlarına ve akrabasına yapabileceği hibeler, vasiyetler ve kendisi muhtaç olduğu takdirde evladının malını kullanması ile alakalı hususlar da Şer’-i Şerifte tayin ve tesbit edilmiştir.

a. Evlâda, Akrabaya, Ahıbbaya Verilen Hediyeler ve Yapılan Hibeler

Bir kimse hal-i sıhhatinde mülkünde tasarrufa malik olduğu için dilediği gibi hareket etmekte muhavyerdir. Dilerse malının bir kısmını, dilerse tamamını evladına, sair akrabasına veya hayır muesseselerine vermesi caizdir.

³² Mu minür Suresi, Âyet 51

³³ Bakara Suresi, Âyet 172

³⁴ Sahih-i Muslim, Bab-u Kâhul e-Sadakat, 1/234

Bir kimsenin hâl-i sıhhatinde evlâdından her hangi birine bütün mallarını hibe ve teslim etmesi sahih olur. Çünkü kendi hâlis mülkünde tasarrufta bulunmuş olur. Şu kadar var ki böyle evlatlarının bazısını tercih etmek, adalete münafi olacağından kerahet-i tahrimiyye ile mekruhtur.⁵⁶

Böyle bir tercih, evlatlar arasında düşmanlık ve soğukluk meydana gelmesine sebebiyet verebilir. Binaenaleyh evlatlar hakkında müsavata riayet etmelidir. Hatta oğullar ile kızlara yapılacak hibelerde, atiyelerde müsavat gözetilmeli, kızlara da oğullara verildiği kadar verilmelidir. Müfta bih olan budur.⁵⁷

Şu kadar var ki evlatlar arasında takva, fıkıh, edep, fazilet ve kemal ile temayüz etmiş olanlar bulunursa bunların tercihinde müteahhirine göre bir beis yoktur. Mütেকaddimine göre ise mahrum bırakılacak evlat, cahil ve fasık olsa da yine bu tercih adalete muvafık olmaz.⁵⁸

Bir Hadis-i Şerif'te;

إِنْتَقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ

"Allâhü Teâlâ'dan korkunuz, evlâdınızın arasında adalete riayet ediniz"⁵⁹ buyurulmuştur.

Diğer bir Hadis-i Nebevîde şöyle vârid olmuştur:

سَاوُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ فِي الْعَطِيَّةِ، وَلَوْ كُنْتَ مُؤْتِرًا أَحَدًا لَأَنْزَلْتُ النَّسَاءَ عَلَى

الرِّجَالِ

"Atiyye hususunda çocuklarınızın arasında müsavata riayet ediniz. Eğer ben tercih edecek olsa idim, elbette kadınları erkekler üzerine tercih ederdim."⁶⁰

Mâmâfih bazı fukahâya ve bilhassa İmam Muhammed'e göre bu hususta miras nisbeti nazara alınmalı, oğullara iki, kızlara bir nisbetinde atiyeler verilmelidir. Adalete uygun olan budur. Çünkü erkeklerin ihtiyaçları daha

⁵⁶ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c.4, s.274 ; [Ebu's-Su'ud]

⁵⁷ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c.4, s.274 ; [Tahtavî]

⁵⁸ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c.4, s.275 ; [Ebu's-Suud, el-Bedayî]

⁵⁹ Beyhâkî, Sünenü'l-Kübrâ, Kitâbü'l-Hibât, h.12351

⁶⁰ Sünen-i İbn-i Mensûr, Kitâbü'l-Ferâiz, h.293

çoktur. Erkekler zevcelerinin ve çocuklarının nafakalarını vermeğe ve refikalarının mihirlerini ödemeğe mecburdur. Bu gibi hikmetlere mebnidir ki Hak Teâlâ Hazretleri miras hususunda erkekleri tafdil buyurmuştur. İşte bu gibi hikmetler, hâl-i hayattaki atiyelerde de nazara alınmalıdır.⁶¹

b. Vasiyet

Vasiyet, lûgaten; bir kimsenin hayatı veya vefatı ile gaybubeti halinde diğerlerinden bir şey yapmasını talep eylemektir ki Türkçe’de ısmarlamak ta’bir olunur. Şer’an ise; bu kelime (يَٰٓأَيُّهَا) gibi “لَا” ile veya (إِلَىٰ) gibi “إِلَىٰ” ile kullanılışına göre iki manaya gelir. Lâ ile kullanıldığında “öldükten sonra malına başkasını malik kılmak”, ilâ ile kullanıldığında “malının masalihinde tasarrufu başkasına tefviz eylemek (havale etmek)” manasıdır.⁶² Cenâb-ı Hak,

كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنِ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْأُولَادِ
وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ

“Birinize ölüm yaklaştığı ve emarelerini gösterdiği zaman, eğer bir hayır -bir mal- bırakacaksa, ebeveyni ve yakın akrabası için meşru’ ve maruf bir surette vasiyet etmek üzerinize farz kılındı ve müttekiler üzerine icrası hakkan vacib oldu”⁶³ buyurarak evvela varisler için vasiyette bulunmayı meşru kılmıştır. Daha sonra ise;

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ ...

“Allah size miras taksimini şöyle ferman buyuruyor: Evladınızda; erkeğe iki kız payı kadar...”⁶⁴ Âyet-i Celilesini inzal buyurarak varislerin hak ve hisselerinin beyanını tevelli etti (üstlendi). Bu Âyet-i Kerime nazil olduktan sonra Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ، أَلَا لَا وَصِيَّةَ لِرِثَابٍ

⁶¹ Ö. N. Bilmen, Hukûk-ı İslamiye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c 4, s.275

⁶² Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Bakara 180. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁶³ Bakara Sûresi, Âyet 180

⁶⁴ Nisâ Sûresi, Âyet 11

“Muhakkak ki Hazret-i Allâh her hak sahibinin hakkını vermiştir. Dikkat ediniz! (Artık) varise vasiyet yoktur”⁶⁵ buyurmuşlardır.

Usul-i Fıkıh'ta beyan edildiğine göre sünnet ile kitabın nesh olunması kabilinden bu Hadis-i Şerif ile الرُّسُومَةُ لِلَّذِينَ وَالْأَقْرَبِينَ Âyet-i Celifesi nesh olunmuştur. Bundan dolayı da sureten, manen, hakikaten ve şübheten her nevi' vasiyet⁶⁶ batıl olmuştur.⁶⁷

Binaenaleyh varise vasiyet miras âyetlerinin dâl bi'l-işaresi veya bu hadisin dâl bi'l-ibaresi ile mensuh olmuştur.⁶⁸

- Vasiyetler vacib, müstehab, mendub mübah ve mekruh olmak üzere beş kısma ayrılır. Bunlar;
- Vâcib olan vasiyetler: Emanetlerin teslimine, mechul borçların ödenmesine, hacca, zekâta ve kefaretlere ait vesiyetler gibi.
- Müstehab vasiyetler: Borcu ve vârisleri olmayan bir Müslümanın bütün mallarını vasiyet eylemesi gibi.
- Mendub olan vasiyetler: Ağniyadan bulunan ilim ve salâh sahiplerine yardım için yapılan vasiyetler gibi.
- Mübah olan vasiyetler: Akrabalardan veya yabancılardan olan zengin kimselere vasiyet gibi.
- Mekruh olan vasiyetler: Fâsık ve ma'siyetkâr kimselere vasiyet gibi.

Bununla beraber vârisler fakir olup da kendilerine miras olarak kalacak miktar ile müstağnilik hâsıl edemeyecekleri anlaşılırsa -vacip olmayan- vasiyetleri yapmamak evlâdır. Çünkü bu suretle hem akrabalık hakkına riayet edilmiş olur hem de ihtiyaç erbabına tasadduk ve muavenet edilmiş olur.

Fakat vârisler zaten zengin bulunur veya kendilerine düşecek mal ile müstağnilik hâsıl edecekleri anlaşılırsa bu halde vasiyet yapılması evlâ olur.

⁶⁵ Sünen-i İbn-i Mâce, Kitabü'l-vesâyâ, h.2714

⁶⁶ Sureten vasiyet: Maraz-ı mevte olan kimsenin terikesinden bir şeyi değerinde veya daha düşük bir miktar karşılığında varislerinden birisine satması.

Manen vasiyet: Maraz-ı mevte olan kimsenin terikesinden bir şeyin varislerden birisine ait olduğunu ikrar etmesi.

Hakikaten vasiyet: Bir kimsenin varislerinden birisine terikesinden vasiyette bulunması.

Şübheten vasiyet: Maraz-ı mevte olan kimsenin terikesinden değerli bir şeyi kendisinden daha düşük bir bedel karşılığında varislerinden birisine satması.

⁶⁷ Molla Husrev, Mirkatü'l-Vusul, c.2, s.624-625

⁶⁸ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara 180. Âyet-i Kerîminin Tefsirinden

Zira bu vasiyetin yapılması yabancılara bir tasadduktur. Terk edilmesi de akrabaya bir hibe kabilindedir. Tasadduk ise hibeden evlâdır.⁶⁹

Maraz-ı mevtinde olan bir kimse kıyasen; hibe ve tasadduk gibi sîle'le-re, zekât ve sadaka-i fitr gibi mali olan ibadetlerin edasına ve bunları vasi-yet etme hakkına malik değildir.

Ancak mütehidler maraz-ı mevtinde olan kişinin hal-i sıhhatinde kendi taksirinden dolayı yapamadığı tasarrufları (sadaka, hibe vb.) tedârik ve telafi edebilmesi için malının üçte birine kadar vasiyette bulunmasını istihşânen caiz görmüşlerdir. Zira Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz;

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى تَصَدَّقَ عَلَيْكُمْ بِثُلْثِ أَمْوَالِكُمْ فِي آخِرِ أَعْمَارِكُمْ زِيَادَةً عَلَى
أَعْمَالِكُمْ فَصَعُوهُ حَيْثُ شِئْتُمْ

“Muhakkak ki Cenâb-ı Hak size ömürlerinizin sonunda amelleri-nizden fazla olarak mallarınızın üçte birini tasadduk etti (tasarrufta bu-lunmanız için size bıraktı). Siz de mallarınızın üçte birini dilediğiniziz şekilde verin (vasiyet edin)” buyurmuştur.⁷⁰

İhtiyaç Halinde Babanın Çocuğunun Malındaki Temellük Hakkı

İslam Hukukunda zimmet diye tabir edilen bir vasıf sayesinde insan için oluşan bazı haklar ve vazifeler vardır.

Zimmet; insanın kendisiyle lehine olan haklara ve aleyhine olan vazi-felere ehil (sahip) olduğu bir vasıftır.

İnsan doğumdan önce sadece lehine olan zimmete ehildir yani sadece hakları sabit olur. Vefat eden bir yakınının mirasından hak sahibi olmak, kendisi için vasiyet edilebilmesi, nesebinin sabit olması, doğumdan önce lehine olarak sabit olan haklardandır.

Doğumdan önce aleyhine olan zimmet yani vazifeler insan için sabit olmaz. Velisinin cenin için bir şey satın alması durumunda, ceninin onu ödemekle mükellef olmaması gibi.

Ancak doğumdan sonra insan hem lehine hem aleyhine olan zimmete sahip olur. Hak ve vazifeler kendisi hakkında sabit olur.

⁶⁹ Ö. N. Bilmen, Hukûk-ı İslamiyye ve İstılahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.5, s.120

⁷⁰ Molla Husrev, Mirkatü'l-Vusul, c.2, s.624

Buna göre doğumdan sonra çocuk; miras, hibe, vasiyet gibi yollarla bir takım mallara malik olabilir. Ayrıca çeşitli vesileler ile (doğum, sünnet vs.) verilen hediyeler -örf ve hediye getirenin tasrihi dikkate alınarak- çocuğa ait olabilir. Yani çocuk daha sabavet çağında malikiyyet hakkına sahiptir.

Yine, gurm (telef ettiği malı ödemesi), ıvaz (satın alma veya kiralama durumunda ücret ödemesi) ve sîle (akrabasının veya zevcesinin nafakasını karşılaması) gibi bir takım vazifeler de çocuk hakkında sabit ve vacip olur.⁷¹

Hususiyle akrabasının nafakası hakkında fıkıh kitaplarımızın tamamında, anne ve babanın muhtaç oldukları takdirde çocuklarının mallarından ihtiyaç miktarı istifade edebilecekleri hususu kaydedilmektedir. Şöyle ki;

- “Bir kimse kendi borcunu küçük evladının malından ödeyebilir, kendi borcu için küçük evladının malını satabilir veya rehin verebilir. Ve muhtaç olursa onun malından ihtiyacı kadar yiyebilir ve bilahare ödemesi gerekmez.”⁷²
- “Bir kimse çocuk veya mecnun olan evladının hem menkul hem de gayr-i menkul varlıklarını velayeti cihetiyle satabilir. Bu halde bunların paralarını muhtaç ise kendi nafakasına da sarf edebilir.”⁷³
- “Nikâh ve Sünnet düğünlerinde getirilen hediyeler, gelinlerden, çocuklardan veya bunların babalarından hangisinin namına getirilmiş ise onun olmuş olur. Ve eğer kimin namına getirildiği bilinmezse mümkünse getirenlere sorulur, bu hususta sözleri muteberdir. Çünkü temlik eden onlardır. Sorulması mümkün olmadığı takdirde ise bulundukları beldenin bu husustaki örf ve âdetine bakılır.

Mesela: Sünnet cemiyetlerinde getirilen hediyeler; çocuklara layık şeyler ise onlara ait olur. Yalnız büyük erkeklere münasip şeylerse babalarına, kadınlara mahsus şeyler ise annelerine verilir. Altın ve gümüş para, bardak, kaşık ve saat gibi erkeklere de kadınlara da layık olan şeyler olunca bakılır; bunlar babanın akrabası tarafından getirilmiş ise babaya, annenin akrabası tarafından getirilmiş ise anneye verilir.

Eğer bundan farklı bir hükme delalet eden bir sebep veya vecih bulunursa ona göre hareket edilir. Müsafirlerin hariçten getirdikleri hediyeler hakkında da bu muamele cereyan eder.”⁷⁴

⁷¹ Molla Husrev, Mirkatü'l-Vusul, c.2, s.590-594 (Hulasa)

⁷² Ö. N. Bilmen, Hukûk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.5, s.191

⁷³ Ö. N. Bilmen, Hukûk-ı İslamiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.2, s.502

⁷⁴ Ö. N. Bilmen, Hukûk-ı İslamiyye Kamusu, c.4, s.276-277 ; Bahr-i Raik, Tahtâvî, Vel-Vâliciiyye, Fetâvâ-i Hindiiyye

Hulasa olarak “Çocuğa hediye edilen şeylerden annesi ve babası muhtaç olmadığı müddetçe istifade edemezler. Bu mubah değildir. Hatta hediye edilen şey meyve gibi yenilebilecek şeylerden olsa bile bazılarına göre anne babası yiyemez”⁷⁵ diyenler olmuştur. Fakat bu görüşte dahi “muhtaç olmadığı müddetçe” diye kayıt düşülerek istisna edilmiştir. İmâm Muhammed Hazretleri gibi bazı âlimler ise yemesi mubahtır demişlerdir.⁷⁶

Usûl-i Fıkıh'ta beyan edildiği üzere;

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ

“Mevlûdün leh'e (çocuk kendisi için doğmuş ve onun nesebine malik bulunmuş olan babaya) -o validelerin ücretleri olmak üzere- rızıkları ve kisveleri kadr-i ma'ruf ile (yani babanın vüs'atine göre) vacibdir.”⁷⁷

Bu Âyet-i Kerîme dâl bi'l-ibaresi ile çocukların rızık ve kisvelerinin babaya ait olduğunu ifade etmekle birlikte dâl bi'l-işâresi ile de çocukların nesebinin babaya ait olduğunu isbat etmiştir.⁷⁸

Dâl bi'l-işâre, dâl bi'l-ibare gibi sîga-i kelâm ile sabittir. Umumilik ise sîga itibariyledir. Dâl bi'l-ibare ile sabit olan hükmün tahsise ihtimali olduğu gibi dâl bi'l-işâre ile sabit olan hükmün de tahsise ihtimali vardır.

Bundan dolayı (وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ) kavlindeki “لام” harfi, her ne kadar çocuğun nesebinin ve mallarının baba için mülk olmasını dâl bi'l-işâre ile ifade etse de babanın, çocuğunun cariyesi ile münasebet hakkı bu umumdan tahsis edilmiştir. (Zira istifraş nesebin karışmasına sebep olur) (وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ) kavlinde “لام” harfine izafet, mülk için delildir. Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de (أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ) “**sen de malın da baban içindir**” buyurarak buna işaret etmişlerdir. İşaret olunan bu hak (babanın hakkı) ile de çocuğa malik olmayı değil çocuğun malındaki temellük hakkını murad etmiştir.⁷⁹

⁷⁵ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c.4, s.257 ; Fetâvâ-i Hindiyeye

⁷⁶ Fetâvâ-i Hindiyeye, Bahr-i Raik, Mecme'ul-Enhur

⁷⁷ Bakara Sûresi, Âyet 233

⁷⁸ Molla Husrev, Mir'âtü'l-Usûl fi Şerh-i Mirkatî'l-Vusul, c.1, s.301

⁷⁹ Molla Husrev, Mir'âtü'l-Usûl fi Şerh-i Mirkatî'l-Vusul, c.1, s.303-304 [ve Hamîş: 1. Kayıt] (Hulasa)

Bu Hadîs-i Şerîf Sünen-i Ebû Dâvûd'da şöyle rivayet olunmuştur;

إِنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَالًا
وَوَلَدًا وَإِنَّ الْيَدِي يَخْتَاجُ مَالِي قَالَ أَنْتَ وَمَالُكَ لَوَالِدِكَ إِنَّ أَوْلَادَكُمْ مِنْ أَطْيَبِ
كَسْبِكُمْ فَكُلُوا مِنْ كَسْبِ أَوْلَادِكُمْ

“Bir adam Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e gelip
“Yâ Rasûlellah! Benim malım var, çocuğum da var. Babam ise ihtiyacını be-
nim malımdan gideriyor” deyince Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi
ve sellem) “**Sen de malın da babana aittir. Evladınız sizin kazandıkların-
ızın en güzelindendir. Öyleyse evladınızın kazandığından yiye (yiye-
bilirsiniz)**”⁸⁰ buyurmuşlardır.

Bu Hadîs-i Şerîf'in şerhinde şu ifadeler yer almaktadır;

“Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizin “**sen de malın da
babana aittir**” ifadesi şu manayadır; Baban ihtiyaç duyduğu zaman kendi
malından alıyormuş gibi senin malından ihtiyacı kadarını alır. Eğer senin ma-
lın yoksa fakat çalışabiliyorsan, çalışıp onun nafakasını vermen lazımdır.”⁸¹

Zamanın ve Şartların Değişmesi Sebebiyle Hükümlerin Değişmesi

Miras hukuku gibi Âyet-i Kerîme ve Hadîs-i Şerîflerle sabit olan bazı
meselelerin, “zamanın şartlarının değişmesine bağlı olarak delillerin yeni-
den yorumlanması ve bu hükümlerin değişmesi lazım geldiği” iddiası, Müs-
lûmanların zihinlerini karıştırmak maksadıyla yaygın kullanılmaktadır.

Mecelle hukukunun (لا يَنْكَرُ تَغْيِيرُ الْأَحْكَامِ بِتَغْيِيرِ الْأَزْمَانِ) “Ezmanın teğayyuru (değiş-
mesi) ile ahkâmın teğayyuru inkâr edilmez”⁸² maddesi şöyle izah edilmiştir;

إِنَّ الْأَحْكَامَ الَّتِي تَتَغَيَّرُ بِتَغْيِيرِ الْأَزْمَانِ هِيَ الْأَحْكَامُ الْمُسْتَبَدَّةُ عَلَى الْعُرْفِ وَالْعَادَةِ
لِأَنَّهُ بِتَغْيِيرِ الْأَزْمَانِ تَتَغَيَّرُ اِحْتِيَاجَاتُ النَّاسِ وَبِنَاءً عَلَى هَذَا التَّغْيِيرِ يَبْدُلُ أَيْضًا الْعُرْفُ
وَالْعَادَةُ وَبِتَغْيِيرِ الْعُرْفِ وَالْعَادَةِ تَتَغَيَّرُ الْأَحْكَامُ حَسَبِمَا أَوْضَحْنَا أَمَّا، بِخِلَافِ الْأَحْكَامِ
الْمُسْتَبَدَّةِ عَلَى الْأَدِلَّةِ الشَّرْعِيَّةِ الَّتِي لَمْ تُبْنِ عَلَى الْعُرْفِ وَالْعَادَةِ فَإِنَّهَا لَا تَتَغَيَّرُ.

⁸⁰ Sünen-i Ebi Dâvûd, h.3530

⁸¹ Âbâdî, Avnû'l-Ma'bûd, Mezkûr Hadîs-i Şerîfin Şerhinden

⁸² 39. Madde

Zamanların değişmesi ile değişebilecek olan hükümler örf ve âdete bağlı olan hükümlerdir. Zira zamanların değişmesi ile insanların ihtiyaçları değişebilir ve buna bağlı olarak örf ve adetler de değişebilir. Bundan dolayı da, izah ettiğimiz vecih üzere hükümler de değişebilir. Ancak örf ve adet üzerine bina edilmeyip edille-i şer'iyye'ye müstenid olan hükümler ise değişmezler.⁸³

Usul-i fıkıh ıstılahında Âyet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerde geçen kelimeler hâs, âm, müşterek, cemi' münekker, zâhir, nass, müfesser ve muhkem gibi birçok kısımlara ayrılmış ve her birinin farklı hükümler ifâde ettiği beyan edilmiştir. Miras hukukuna dair olan ayetlerde geçen miktarlar esmâ-i aded olmaları hasebiyle her biri hâs'tır. Has ise medlûlünü kat'î olarak ifade eder, tevil ve tahsise ihtimali olmaz. Yine aynı şekilde bu Âyet-i Kerimeler Peygamber Efendimizin irtihali ile muhkem liğayrihi olmuştur ve nesih ihtimali kalmamıştır. Binaen aleyh zamanın değişmesi, şartların değişmesi v.s. sebebler ile ayet ve hadislerle sabit olan hükümlerin değişebileceğini düşünmek insanı dalaletten başka bir yere ulaştırmaz.⁸⁴

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu)'dan; **"Ezmânın tebeddülü ile ahkâm tebeddül eder"** sözü küfürdür. Ezmânın tebeddülü ile şer'î ahkâm değil, dünyevî ahkâm yani âdet ve ahval tebeddül eder. Okka yerine kilo, dirhem yerine gram, arşın yerine metre kullanılıp ve cübbe yerine ceket giyildiği gibidir. Ahkâm-ı İlahî değişmez. Kıyamete kadar sabit ve bakidir⁸⁵ ifadeleri naklolunmuştur.

Cenâb-ı Hak Nisâ Sûresinde verasete dair hükümleri ve miktarları beyan ettikten sonra buyurmuştur ki;

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ * وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ

"İşte bütün bu ahkâm Allah'ın kestiği hududdur (koyduğu sınırlardır). Her kim Allah ve Resulüne itaat ederse Allah onu içlerinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan Cennetlere koyar. Bu ise o fevz-i azîmdir. Her kim de Allah'a ve Rasûlüne âsî olup hududunu aşarsa onu da bir ateşe koyar. Onun için mühîn (hakaret edici ve aldatıcı) bir azap vardır."⁸⁶

⁸³ Ali Haydar Efendi, Dürerü'l-Hukkâm Şerh-u Mecelleti'l-Ahkâm, 39. Madde

⁸⁴ Molla Husrev, Mirkatü'l-Vusul, Nazmu'd-dâl Ale'l-Manâ'nın Kısımları (Hulusa)

⁸⁵ Ali Erol, Hatıratım s.41

⁸⁶ Nisâ Sûresi, Âyet 13-14

ZİKRİN NEVİ'LERİ VE ZİKR-İ KALBÎ'NİN FAZİLETİ

Cenâb-ı Hak, Feyyaz-ı Mutlak, Rabbu'l-Felak Hazretleri Cibril-i Emin ve Namus-i Ekber vasıtasıyla inzal buyurduğu Hazret-i Kur'ân'da;

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben, Cinleri ve İnsanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım"¹

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ

"O ki ölümü ve hayatı yarattı, sizi imtihana çekip şunu bildirmek için ki hanginiz amelce daha güzel. Hem o öyle azîz öyle gafûrdur"² buyurarak insanoğlunu yaratıp dünyaya göndermekten maksadının; kendisine kulluk yapılması ve amelin en güzeline muvaffak olmak hususunda bir imtihan olduğunu beyan etmiştir.

İmtihan hikmetine binaen insanda iki zıt kutup cem' edilmiş ve ona rûh-i melekîsinin, nefsiyle olan mücadelesi neticesinde meleklerin ulaşamayacağı makamlar müjdelenmiştir. İnsandaki bütün kötülüklerin kaynağı nefis ve şeytandır. Nefis ve şeytan hiç uyumayan iki düşmandırlar. İnsan için en büyük mücadele şeytan ve nefisle olan mücadeledir. Bu son nefese kadar devam eden büyük bir cihattır.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Tebük Gazvesi'nden döndüklerinde;

رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ

"Küçük cihattan, büyük cihada döndük"³ buyurmuşlardır. Nice zorlukların yaşandığı, tarihte "Ceyşü'l-Usre" (Zorluk Ordusu) ismiyle ma'rûf

¹ Zariyat Sûresi, Âyet 56

² Mülk Sûresi, Âyet 2

³ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât, c.1, m.41

bu mücadelenin, bütün zorluk ve sıkıntılara rağmen nefisle olan mücadelenin yanında hafif ve küçük kaldığı ifade edilmiştir.

Tasavvuf ilminden bahsedilen Risale-i Murâkabe isimli eserde denilmiştir ki; “Malum olsun ki seyr-i sülûk’ün iki yolu vardır. Birine Tarîk-i Nefsânî, diğerine Tarîk-i Rûhânî derler. Tarik-i Nefsânî denilen yol, nefsi terbiye ederek gidenlerin yoludur. Tarîk-i Rûhânî denilen yol ise ruhu tasfiye ederek gidenlerin yoludur. Bunların ikisi de Tarîk-i Hak’tır. (كُلُّ إِنْسَانٍ رَاجِعُونَ) mustakınca⁴ bunların matlapları ve varacağı mahaller birdir. Lakin Tarik-i Nefsânî güçtür. Evvela nefsi terbiye ederler. Nefis terbiye olmadıkça ruh felah bulup zevk-i rûhâniyyeyi duymaz. Onun için Tarik-i Nefsâniyye’de olana uzun zamanda (maksada) vuslat hâsıl olur. Ve ekserisinin ömrü vefâ etmez. Güç olması bu cihettendir. Meğer (ancak) mürşid-i kâmil olursa müstesna. Eğer böyle olursa yek nazarda (bir bakışta) vâsıl-i ilallah kılmaya kadir olur. Öyle olan zat-ı Şerîf ise her bir asır da bir tane olur, iki olması muhaldir.

Amma Tarîk-i Rûhâniyye’de sühûlet (kolaylık) vardır. Zira onlar evvela ruhu tasfiye ve tezkiye ederler. Ruh sıfat-i ashiyyesini bulunca nefis ister istemez ruha tabi olur ve her emrine mutî’ olur.”⁵

Büyüklerimiz de şöyle ifade buyurmuşlardır; “eskiden riyazât yolu varmış ki çok zor ve nihai gayeye varabilen insanlar yüzde bir, iki, üç olumuş azami. Ruhani yolda ise zayıf yüzde üç olur. Yüzde 97, 98, 99 nihai gayeye herkes isti’dadı nisbetinde vâsıl olabilir.”

Yine Risale-i Murakabe isimli eserde denilmiştir ki; “İnsan hayat bulup kalıp ile ruh birleşerek yek vücûd ve yek cihet olduğunda akl-ı meâd ile rûh-i sultânın iklim-i vücûdda mahall-i hükûmetleri (hüküm sürdükleri yer) “kalp” oldu. Yani akl-ı meâd ruh-i sultânın veziri olup kalpte olan rûh-i hükûmete cûlûs eylediler. Akl-ı meâş da rûh-i hayvana vezir olup rûh-i hayvan kalbe, akl-ı meâş ise iki kaşın ortasına (nefsin mahalline) yerleşerek dünyevî ümûrdan olan şeyleri öğretti. Ruh-i hayvan bunlar ile vücûdda hükmetmek suretiyle her hususta ruh-i sultan ile birbirlerine muhalefet ettiler. Aralarında adavet zuhur etti.

İnsan sabâvet halinde iken (çocukluğunda) akl-ı meâş ve akl-ı meadi noksan olduğu için vücuduna hükmetmekte ruh-i sultan ile ruh-i hayvan müsavidirler. Ancak buluğdan sonra akli kemal bulunca akl-ı meâş dünyevi lezzetleri ruh-i hayvana, akl-ı mead rızâu’llahu ruh-i sultana öğretirler. Onlar

⁴ Bir şeyin doğruluğunu isbat eden delil

⁵ Şemseddin Nuri, Miftâhu’l-Kulûb, Risale-i Murâkabe, s.2-3

da bununla hükmetmeye çalışırlar ve aralarında fitne ve adavet başlar. O vakit insanın irade-i cüziyyesi eğer ruh-i hayvana tabi olursa ruh-i sultan esir-i nefis olur, vücut tamamen ruh-i hayvanın hükmüne girer ve nefis-i emmare sıfatlarıyla muttasıf olur. Eğer insanın irade-i cüziyyesi ruh-i sultana tâbi olursa o vakit iklim-i vücudun tasarrufu ruh-i sultanda olup o kimsenin fiillerinden emr-i bi'l-maruf, nehy-i ani'l-münker zuhur eder.”⁶

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyurmuşlardır ki;

İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sâni Ahmed-i Fârûkî (رضی اللہ عنہ الباری) tarafından tahkik buyurulduğu üzere insan on latifeden mürekkeptir. Bu letâifin beşi Âlem-i Emir'den, beşi Âlem-i Halk'tandır. Âlem-i Emir'den olan beş latife: Kalp, Ruh, Sır, Hafi ve Ahfâ'dır. ... Âlem-i Halk'tan olan diğer beş latife dahî; Nefis ile Anâsır-ı Erbea'dan (hava, su, toprak, ateş) ibarettir.

Âlem-i Emir letâifi Âlem-i Halk letâifinin zıllı (gölgesi) mesabesinde-
dir. Zira Nakşibendiyyûn indinde ba'det-tehzîb (tezkiyeden sonra) Âlem-i Halk, Âlem-i Emir'den efdaldır (faziletlidir). Bunun için Sâdât-ı Kirâm hazerâtı ednâdan a'lâya terakkî (yükselmek) için evvela Letâif-i Âlem-i Emrin tehzibini Âlem-i Halk'ın tehzibi üzerine takdim buyurdular. Letâif-i Âlem-i Emrin tehzibi için üç tarik mevzû'dur. Tarik-i evvel; tarik-i zikirdir. Tarik-i sâni; tarik-i murakabedir. Tarik-i sâlis; tarik-i rabıta'dır.⁷

El-Behcetü's-Seniyye isimli eserde de Tarikat-ı Nakşibendiyye'de Cenâb-ı Hakk'a ulaştıran dört yolun bulunduğu beyan edilmiştir. Bunlar: Sohbet, Râbıta-ı şerife, Zikr-i kalbî ve Hatimlerdir.⁸

Zikir: lügatte “bir şeyi kalple veya dil ile anma, hatırlama, akılda tutma” manalarına gelir. Istılahta ise “Allah (celle celalühü)'yü anmak, hatırlamak, dilde ve gönülde tutmak, O'nu unutmamak, gaflet halinde olmamak” manasında kullanılır. Alimler Kur'ân-ı Kerimde zikir kelimesinin on yedi manada kullanıldığını tesbit etmişlerdir.⁹

⁶Şemseddin Nuri, Miftâhu'l-Kulûb, Risale-i Murâkabe, s.139-141 (Hulasa)

⁷Mektuplar Risalesi, s.140

⁸Eş-Şeyh Muhammed Abdullah el-Hânî el-Hâldî, El-Behcetü's-Seniyye, s.41

⁹Cür'ânî, Et-Ta'rifât ;

Manalar: Bir şeyi telaffuz etmek, Unutmamak için bir şeyi zihinde hazır bulundurmak, Sadırda hasıl olan şey, Amele devam etmek, Lisanın zikri, Hıfz (hatırda tutmak), Tâat ve ceza, Beş vakit namaz, Beyan, Hadis, Kur'an, Şeriatleri bilmek, Şeref, Ayıp, Şükür, Cuma namazı, Kalbin zikri

وَسُئِلَ الْوَاسِطِيُّ عَنِ الذِّكْرِ فَقَالَ: الْخُرُوجُ مِنْ مَيْدَانِ الْعُقْلَةِ إِلَى فَصَاءِ
الْمُشَاهَدَةِ عَلَى غَلْبَةِ الْخَوْفِ وَشِدَّةِ الْحُبِّ

Vâsîti (rh.)’dan zikrin ne olduğu sorulunca: “zikir, muhabbetin şiddeti ve korkunun galebesi üzerine gaflet meydanından müşahade fezasına (meydanına) çıkmaktır” dedi.¹⁰

İmâm-ı Rabbanî hazretleri, Mektubât-ı Şerîfe’de birçok defa zikri,

الذِّكْرُ عِبَارَةٌ عَنْ طَرْدِ الْعُقْلَةِ

“Zikir: gafleti tart etmekten, kovmaktan ibarettir” diye tarif etmişlerdir.¹¹

ZİKRİN NEVİLERİ

Cenâb-ı Hak Araf Suresi’nde şöyle buyuruyor;

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

“Rabbimize yalvara yalvara ve gizlice dua edin. Şüphe yok ki, o haddi aşanları sevmez.”¹²

Bu Âyet-i Kerîme’nin tefsirinde denilmiştir ki;

إِغْلَمَ أَنَّ الذِّكْرَ عَلَى ثَلَاثَةِ مَرَاتِبٍ: أَحَدُهَا الْجَهْرُ وَرَفَعَ الصَّوْتِ بِهَا وَذَلِكَ
مَكْرُوهٌ أَجْمَاعًا إِلَّا إِذَا دَعَتْ إِلَيْهِ دَاعِيَةٌ وَاقْتَضَتْهُ حِكْمَةٌ فَجَيِّزٌ قَدْ يَكُونُ أَفْضَلَ
مِنَ الْإِخْفَاءِ كَالْأَذَانِ وَالتَّلْبِيَةِ وَنَحْوِ ذَلِكَ وَلَعَلَّ الصُّوفِيَّةَ الْجَسِّيَّةَ قَدَّسَ اللَّهُ
تَعَالَى أَشْرَارَهُمْ اخْتَارُوا الْجَهْرَ لِلْمُبْتَدِئِ لِاقْتِضَاءِ حِكْمَةٍ وَهِيَ طَرْدُ الشَّيْطَانِ
وَدَفْعُ الْعُقْلَةِ وَالتَّنْسِيَانِ وَحَرَارَةِ الْقَلْبِ وَاشْتِغَالُ نَائِرَةِ الْحُبِّ بِالرِّيَاضَةِ وَمَعَ
ذَلِكَ يُشْتَرَطُ لِذَلِكَ الْإِخْتِرَازُ عَنِ الرِّيَاءِ وَالشُّمْعَةِ

¹⁰ Kuşeyri, Risale-i Kuşeyriye: 111

¹¹ İmâm-ı Rabbanî, Mektubât-ı Şerîfe, c.1, m.242

¹² A’raf Suresi, Âyet 55

Malum olsun ki zikir üç mertebe üzeredir;

Birincisi: Kendisi ile (bu mertebede) sesi yükseltmek ve cehr etmektir. Zikr-i Cehri'dir. Sesi yükseltmek icmâan mekruhtur. Fakat sesi yükseltmeye bir sebep olursa veya bir hikmet icap ederse bu takdirde yükseltmek, gizlemekten daha faziletli olur. Ezan, telbiye ve benzerleri gibi.

Umulur ki Sofiyye-i Çeştiyye (k.s.) bir hikmet icabı olarak mübtediler için zikr-i cehriyi seçmişlerdir. O hikmet de şeytanı tart etmek, gaflet ve nişyanı def etmek, kalbin harareti ve riyazet yoluyla muhabbet ateşiyle meşgul olmaktır. Bunlarla beraber bu zikir için riya ve şöhretten kaçınmak şart kılınmıştır.

ثَانِيهَا: الذِّكْرُ بِاللِّسَانِ سِرًّا وَهُوَ الْمُرَادُ بِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لَا يَزَالُ لِسَانُكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ، رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ. وَرَوَى أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ قِيلَ أَيْ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ قَالَ أَنْ تَفَارِقَ الدُّنْيَا وَلِسَانُكَ رَطْبٌ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ

İkincisi: Lisan ile sessiz zikirdir. Resûlullâh Efendimizin "Dilin Allah'ı zikirde daim olsun" Hadîs-i Şerifi ile murat budur. Bu Hadîs-i Şerifi Tirmizi ve İbn-i Mace rivayet ettiler. Yine İmam Ahmet bin Hanbel hazretleri ve İmâm-ı Tirmizi'den rivayet olundu ki: Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Amellerin en faziletlisi hangisidir?" denildi. Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Lisanın zikir ile meşgul iken dünyadan ayrılmasıdır" buyurdu.

Ebû Hüreyre Hazretlerinden Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizin şöyle buyurduğu rivayet olundu:

إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ فِي الْأَرْضِ فَضْلًا عَنْ كِتَابِ النَّاسِ، يَطُوفُونَ فِي الطَّرِيقِ يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ، فَإِذَا وَجَدُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَنَادَوْا هَلُمُّوا إِلَيَّ حَاجَتِكُمْ فَيَحْفَظُونَهُمْ بِأَجْنَحَتِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ مِنْهُمْ، مَا يَقُولُ عِبَادِي؟ فَيَقُولُونَ يُسَبِّحُونَكَ وَيُكَبِّرُونَكَ وَيُحَمِّدُونَكَ وَيَمَجِّدُونَكَ، فَيَقُولُونَ هَلْ رَأَوْنِي؟ فَيَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ مَا رَأَوْكَ فَيَقُولُ: كَيْفَ لَوْ رَأَوْنِي؟ فَيَقُولُونَ

لَوْ رَأَوْكَ كَانُوا أَشَدَّ لَكَ عِبَادَةً وَأَشَدَّ تَمَجِيدًا وَأَكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحًا، فَيَقُولُ: فَمَا يَسْأَلُونِي فَيَقُولُونَ: يَسْأَلُونَكَ الْجَنَّةَ فَيَقُولُ هَلْ رَأَوْهَا فَيَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ مَا رَأَوْهَا فَيَقُولُ: فَكَيْفَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا فَيَقُولُونَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا وَأَشَدَّ لَهَا طَلَبًا وَأَعْظَمَ فِيهَا رَغْبَةً، قَالَ: فَمِمَّ يَتَعَوَّذُونَ؟ فَيَقُولُونَ: مِنَ النَّارِ فَيَقُولُ: عَزَّ وَجَلَّ هَلْ رَأَوْهَا؟ فَيَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ فَيَقُولُ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا؟ فَيَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا وَأَشَدَّ لَهَا مَخَافَةً فَيَقُولُ: فَأَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ فَيَقُولُ: مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ فِيهِمْ فُلَانٌ لَيْسَ مِنْهُمْ إِنَّمَا جَاءَ لِحَاجَةٍ فَيَقُولُ: هُمُ الْقَوْمُ لَا يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ.

“Cenâb-ı Hakk’ın amelleri yazan meleklerinden başka yollarda dolaşarak, zikredenleri arayan melekleri de vardır. Zikreden bir topluluk bulurlarsa ‘helümmü, helümmü - geliniz geliniz’ diye çağırır ve zikir halindeki cemaatin etrafını semaya kadar kanatlarıyla çevirirler. Allâhü Teâlâ, kullarının hâlini onlardan daha iyi bildiği halde meleklerden sorar eder:

“Benim kullarımı ne halde buldunuz?” Melekler:

“Hamd ve sena ediyorlar. Zatı Sübhaniyye’ni zikrediyorlar ve Zat-ı Celil’ini cümle noksanlardan tenzih ediyorlar” diye cevap verirler. Canab-ı Hak sorar:

“Onlar beni gördüler mi?”

“Hayır görmediler.”

“Eğer görseler ne halde olurlardı?”

“Daha ziyade hamd, tekbir ve tesbih ederlerdi.”

“Onların benden istedikleri nedir?”

“Cennetini isterler.”

“Onlar cenneti gördüler mi?”

“Hayır, Ya Rabbi! görmediler.”

“Görseler ne yaparlardı?”

"Daha çok talep ve arzu ederlerdi."

"Hangi şeyden bana sığınıyorlar?"

"Ateşten Ya Rabbi!"

"O ateşi gördüler mi?"

"Hayır, Ya Rabbi! görmediler"

"Görseler nasıl olurdu?"

"Ya Rabbi! görselerdi ondan daha çok kaçınırlardı ve daha çok korkarlardı"

"Ey Meleklerim! Ben sizi şahit tutarım ki zikir meclisinde olanların cümlesini mağfiret eyledim". Bunun üzerine Meleklerden biri şöyle der:

"Yâ Rabbi! bu mecliste bulunan filan kimse zikir için değil de (dünyalık) bir menfaat için gelmişti." Cenâb-ı Hak buna cevaben şöyle buyurur: "Onlar öyle bir topluluktur ki onlarla oturan şaki olmaz"¹³

وَنَائِلُهَا الذِّكْرُ بِالْقَلْبِ وَالرُّوحِ وَالنَّفْسِ وَغَيْرِهَا الَّذِي لَا مَدْخَلَ فِيهِ لِلِّسَانِ
وَهُوَ الذِّكْرُ الْخَفِيُّ الَّذِي لَا يَسْمَعُهُ الْحَفَظَةُ ... قُلْتُ وَهَذَا الذِّكْرُ هُوَ الَّذِي لَا
انْقِطَاعَ لَهَا وَلَا قُتُورَ فِيهَا

Üçüncüsü: Kendisinde lisan dâhil olmayan nefis, ruh, kalp ve gayrısıyla yapılan zikirdir. Bu zikir hafaza meleklerinin işitemediği zikr-i hafî'dir.

Tefsirin bu kısmında zikrolunan bir Hadis-i Şerfi Büyüklerimiz de naklederek şöyle izah etmişlerdir; (الذِّكْرُ الَّذِي لَا تَسْمَعُهُ الْحَفَظَةُ) "Hafaza meleklerinin işitemediği zikir" Resûlullâh Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) öyle bir zikrin vücudiyyetinden bahsediyor ki (لَا تَسْمَعُهُ الْحَفَظَةُ) "Hafaza meleklerinin işitemediği zikir"

(يَزِيدُ عَلَى الذِّكْرِ الَّذِي تَسْمَعُهُ الْحَفَظَةُ سَبْعِينَ ضِعْفًا) "Hafaza meleklerinin işittiği zikir üzerine yetmiş kat ziyade olur." Hafaza melekleri, kulların bütün amellerini yazan; hepsini kitabetle ve hesaplamakla vazifeli olan meleklerdir. İşte Hafaza meleklerinin işitemediği zikir, işittiği zikirden yetmiş kat daha faziletlidir. (فَإِذَا جَمَعَ اللَّهُ الْخَلْقَ) "Cenâb-ı Hak bütün mahlukatı, bütün kullarını cem ettiği, topladığı zaman" (وَجَاءَتِ الْحَفَظَةُ بِمَا كَتَبُوا وَخَفِطُوا) "Hafaza melekleri

¹³ Kenzû'l-Ummal, h.1743

bütün yazdıkları ve muhafaza ettikleriyle gelirler.” Bütün mahlûkat orada, ameller yazılmış. Cenâb-ı Hak meleklerine sual eder, (يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى) “Cenâb-ı Hak hususi kulları, bazı hususi kulları için buyurur”

(أَنْظُرُوا) “Bakin” (هَلْ بَقِيَ لَهُ مِنْ شَيْءٍ) “Bu kulumun amel defterinde başka bir şey bâkî kaldı mı?” (فَيَقُولُونَ) “Melâike-i Kiram, Hafaza melekleri” (رَبَّنَا مَا نَرُكُنَا) “Ya Rabbi! Hiçbir şey kalmadı. Biz yazmadığımız, ihşa etmediğimiz hiçbir şey bırakmadık.” İhsa ne demek? Hesaplamak, her şeyi teferruatıyla yazmak demek. İstatistik de derler şimdi. Melekler böyle deyince (فَيَقُولُ اللَّهُ) “Cenâb-ı Hak o hususi kullarına nazar ederek buyurur ki;” (فَإِنَّ لَكَ عِنْدِي خَبْرًا) “Öyle bir hazine vardır ki” (لَا يَعْلَمُ بِهِ أَحَدٌ غَيْرِي وَأَنَا أَجْزَيْكَ بِهِ) “Benden başka kimsenin bilmediği bir hazine, onun mükafâtını ben veririm” Benden başka kimsenin onu bilme salahiyeti de yoktur. İşitme salahiyeti de yoktur. (وَهُوَ الذِّكْرُ الْخَفِيُّ) “O da Zikr-i kalbî’dir.”¹⁴ buyurur.

Tefsir sahibi Muhammed Senâullah hazretleri de bu Hadis-i Şerîfi naklettikten sonra “Ben derim ki bu zikir kendisinde inkıtâ’ ve fütûr olmayan zikirdir” buyurmuştur.¹⁵

ZİKR-İ KALBÎ - ZİKR-İ KESİR

Büyüklerimiz “Latife-i kalp ile yapılan zikir demektir. Kalbini, kalb-i şerîf-i Üstaza, kalb-i Şerîf-i Muhammedî’ye bağlayarak hiç kıpırdamadan kalbine Allah dedirtmektir” diye tarif etmişlerdir.

Cenâb-ı Hak zikir ile alakalı muhtelif Âyet-i Kerimelerde şöyle buyurmuşlardır;

وَإِذْ كُنَّا فِي نَفْسِكَ نَتَضَرَّعًا وَخِيفَةً وَدُؤُنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ

“Rabbini sabah ve akşamları nefsinde, vücudunda (yani başkaları duyacak şekilde ağızdan değil) yalvararak haşyet içinde, **tazarru halinde kavil-den cehri olarak değil (yani zikr-i hafi olarak) zikret. Gafillerden olma.**”¹⁶

¹⁴ Münâvî, Feyzü’l Kadir, h.4352

¹⁵ Muhammed Senâullah, Tefsir-i Mazhari, Araf Suresi 55. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

(Mazhar-i Can-ı Cânan hazretlerinin muntessiblerinden)

¹⁶ Araf Sûresi, Âyet 205

... وَادْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ ...

“...Unuttuğun vakit de Rabbini an...”¹⁷

الَّتِي تَبْتَ وَهِيَ لَا لِتَبْتَ وَكَتَبَ مَسَا رَكَدَاو

“Ve Rabbinin ismini zikret, Rabbine tebtîl ile tebettül eyle”¹⁸

Bu Âyet-i Celîle şöyle tefsir edilmiştir; yani kendini her şeyden çekerek Rabbine çekil, ihlâs ile onun emr ü tâatinde meşgul ol, içinde yüzdüğün dünya meşguliyetleri ve mekasadının alâkası gönlünü asla meşgul etmesin.

Tebettül; lügatte kat' etmek, kesmek demektir. Nitekim ibadette Allaha inkıttandan (her şeyden kesilip yönelmesinden) dolayı Hazreti Meryem'e Betül denilmiştir. Tebtîl; iyice ve tamamıyla kesmek, tebettül ise; çalışarak kesilip çekilmektir.¹⁹

وَادْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

“Ve sabahtan akşama kadar Rabbinin ismini an”²⁰

أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ
وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

“Sana vahyolunan kitabı güzel güzel oku ve namazı kıl! Sahih namaz edepsizlikten ve uygunsuzluktan nehyeder. Şüphesiz Allah'ı zikretmek en büyük ibadettir ve Allah yaptığınızı her şeyi bilir.”²¹

فِي بُيُوتٍ أَمَرَ اللَّهُ أَنْ تُزْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ
* رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ
يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

¹⁷ Kehf Sûresi, Âyet 24

¹⁸ Müzzemmil Sûresi, Âyet 8

¹⁹ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Müzzemmil Sûresi 8. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁰ İnsan Sûresi, Âyet 25

²¹ Ankebût Sûresi, Âyet 45

“O evlerde ki: Allah onların yükseltilmesine ve içlerinde isminin zikredilmesine izin vermiştir, onlar da sabah ve akşamüstleri ona tesbih ederler. Birçok erler ki onları ne bir ticaret ve ne de bir alım satım Allâhü Teâlâ’nın zikrinden, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoymaz. Onlar, kalplerin ve gözlerin muzdarip olacağı bir günden korkarlar.”²²

Büyüklerimiz bu Âyet-i Celîle’ye mana verirken;

“Cenabı Hak bu Âyet-i Celîle’de izinsiz zikir yapılamayacağını beyan etmiştir. (أَذِنَ اللَّهُ) Allah izin verdi, (أَنْ تُرْفَعَ) ref’ edilmesine, yani; Âlem-i Emirdeki asılları ile irtibat tesis etmesine izin verildi. Cenâb-ı Hak nasıl izin veriyor. Peygamberi vasıtasıyla o da Varis-i Tâmm-ı Ekmeli vasıtasıyla izin veriyor. O Mürşid-i Kâmil teveccüh buyuruyor. O latife-i kalp ile onun Âlem-i Emirdeki aslı, merkezi arasında irtibat kuruyor. ... (أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ) ref’ edilmesine izin verdi ve (بَعْدَ الْوُفْعِ) (وَيَذْكُرُ فِيهَا اسْمَهُ) O evlerde isminin zikredilmesine izin verdi. Evvela ref’ edilmesine, ondan sonra kendi İsm-i Zatının zikredilmesine izin verdiği evlerde, latifelerde. Kalp de, Ruh da, Sır da, Hafî de, Ahfâ da zikredebilir. Hangisinden izin aldıysa orada zikreder. İzin almadan yok. Demek işte zikir-i kesir budur.”

Ahzâb Sûresinde buyruluyor ki;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

“Ey iman edenler! Allah’ı çok zikredin. Onu sabah akşam tesbih edin.”²³

Hazret-i Üstâzımız bu Âyet-i Celîle ile alakalı;

“Bayezîd-i Bestâmî hazretlerine bu Ayetin manası sorulduğunda, “zikri kalbî’dir” buyurmuşlar. Çünkü bütün azâ ile alakadar olan merkez-i nefsi, yani alını büküp letaif’e bağlamak suretiyle kalbin her şeyden mücerret bir şekilde “Allah, Allah” diye çarpması zikir-i kesir ve ecr-i azîmdir” buyurmuşlardır.²⁴

Büyüklerimiz bu Âyet-i Celîleye mana verirken;

“(اَذْكُرُوا) emri vücûba maksurdur. Emir sığası vücûba maksurdur. İbahaya tecavüz etmez (ifade etmez). (اَذْكُرُوا اللَّهَ) diyor. (اَذْكُرُوا الرَّحْمَنَ) demiyor, (اَذْكُرُوا الرَّحِيمَ) demiyor, (اَذْكُرُوا الْغَفُورَ) (الْوَدُودَ) v.s. diğer esma-i hüsnâ-i ilahiyeden bahsetmiyor

²² Nur Sûresi, Âyet 36

²³ Ahzâb Sûresi, Âyet 41-42

²⁴ Z. Sunguroğlu’nun Notları, s.59

Cenâb-ı Hak. İsm-i zat, "Allah" ismi neydi? Zâtının ismi. Diğer esma-i hüsnâ-i ilahiyye ise sıfât-ı ilahiyyedir. Sıfât-ı ilahiyye'yi ifade ediyor. İsm-i zatı zikredin diyor Hazret-i Allâh. İsm-i zatın zikir vacip. Ama nasıl zikrediniz. (ذَكِّرُوا) çok zikir ile. Çok zikir ile zikrediniz Hazret-i Allâh'ı.

Zikr-i cehrî aded itibariyle kesir olur. Üç bin, beş bin olur ama lafız itibariyle olur. Yoksa bütün zerrât-i kâinatı harekete geçirerek Allahü zü'l-celal hazretlerinin ism-i Şerifini, ism-i zatını zikir olmaz. Demek ki zikr-i kesir: Resûlullâh Efendimizin Sıddık-ı Azama tarif buyurduğu gibi, Selmân-ı Pak hazretlerine tarif buyurdukları gibi; -kendi zaman-ı saâdetlerinde- iki kaşının ortasından sol memenin iki parmak altındaki latife-i kalbe bakarak, oradan feyz-i Muhammedînin kendi kalbine, merkez-i Muhammedî'den kendi kalbine nüzul ettiğini, cereyan-ı Muhammedî geldiğini tasavvur ve tahayyül ederek, -böyle meşgul olduktan sonra- dilini damağına yapıştıarak kalp ile "Allah, Allah, Allah" demek. İşte zikr-i kesir budur."

Cenâb-ı Hak müteakip Âyet-i Kerîmede buyuruyor ki; (وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً) onu tesbih ediniz. Akşamda ve sabahta, sabahleyin ve akşamüstü ve bu iki zaman arasında, yani yirmi dört saat zarfında, bir gün içinde -yani şu murad edilmiş; mevlayı, ism-i zatı her zaman zikredebilirsiniz- ve bu zikrin tesbihan yapılacağını beyan ediyor. (ادْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا) dedikten sonra (وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً) buyurması bu zikrin tesbihan yapılacağını işaretidir.

Yine Büyüklerimiz "İsmi Zât-ı kalben zikreden, Cenabı Hakkı bütün Esma ve Sıfatı ile zikretmiş gibi olur. Dil ile zikredilse bir defa zikretmiş olur. Kalbini Piranın kalbine bağlayarak Allah'ı zikrederse, bütün mevcudatın zerrâtı ile zikretmiş olur. Bütün Âlem-i Halk ile beraber zikretmiş olur.

Onun için bak Cenâb-ı Hak (آمِنُوا ادْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا) buyuruyor. İşte zikr-i kesir budur, zikr-i kalbi demek budur".

"Nefs-i emmare ile mücadele, mücadele nedir? o da vaciptir, farzdır. Yani vaciptir'den maksat farz-ı ayndır. Hem de nasıl farz-ı ayn? Öyle muayyen bir zaman değil, her an. Muayyen bir zaman, muayyen bir gün, muayyen bir saat, muayyen bir dakika, saniye değil, her an nefs-i emmare ile mücadele farz-ı ayndır" buyurmuşlardır.

Naklolunduğuna göre "Et parçası olan kalbin zikretmesi nasıl düşü- nülebilir?" diyen Abdülhakîm Siyâlkûtî hazretleri ile İmâm-ı Rabbânî haz- retleri arasında şöyle bir mektup hadisesi cereyan etmiştir. Abdülhakîm

Siyâlkûtî hazretlerinin yanında: “Hâcegân-ı Nakşibendiye’den olan **İmâm-ı Rabbânî** hazretleri müridlerine inabe, rabita verirmiş. Ondan inâbe alan müridin kalbi “Allah, Allah, Allah” demeye veya Kelime-i Tevhidi söylemeye başlamış ve kalbinin zikrini inabe alan kişi duyuyormuş” denilince, Abdülhakim Siyâlkûtî hazretleri bunu inkâr ederek:

هَذَا لَا يَجُوزُ لِأَنَّ الْقَلْبَ إِنَّمَا هُوَ عِبَارَةٌ عَنْ قِطْعَةِ لَحْمٍ فَكَيْفَ يَذْكُرُ حَتَّى يُسَمِعَ ذِكْرَهُ

“Bu caiz olamaz, zira kalp bir et parçasından ibarettir. Yaptığı zikir duyulacak kadar nasıl zikredebilir” der. Bu müşkilatın halî için bir mektup yazarak üzerini mühürler ve talebesinin biriyle **İmâm-ı Rabbânî** hazretlerine gönderir. Uzaktan bir mektubun gelmekte olduğunu manevi radarlarıyla tespit eden **İmâm-ı Rabbânî** hazretleri, oğlu Muhammed Masum hazretlerini yanına çağırarak: “Şu uzaktan gelen kişi İmam Siyâlkûtî tarafından yazılmış ve mühürlenmiş bir mektubu bize getiriyor. Kapıda karşıla ve gelen mektubun zarfına içini açmadan cevabını yazıp gönder” buyurur.

Gelen kişi, Muhammed Masum hazretlerine selam verir ve İmam Siyâlkûtî hazretlerinin bir mektubunu **İmâm-ı Rabbânî** Hazretlerine vermek üzere geldiğini ifade eder. Muhammed Masum hazretleri, mektubu ister ve üzerindeki mührü açmadan zarfın üzerine **İmâm-ı Rabbânî** hazretlerinin söylediği;

يَا أَيُّهَا السَّيَّالْكُوتِيُّ إِنَّ الَّذِي أَعْطَى الْقُدْرَةَ لِللِّسَانِ عَلَى النُّطْقِ بِأَنْوَاعِ الْكَلَامِ عَلَى ذِكْرِ اسْمِ الْمَلِكِ الْعَلَامِ وَهُوَ أَيْضًا قِطْعَةُ لَحْمٍ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُعْطِيَ تِلْكَ الْقُدْرَةَ لِلْقَلْبِ الَّذِي هُوَ عِبَارَةٌ عَنْ قِطْعَةِ لَحْمٍ

“Ey Siyâlkûtî! Et parçası olan lisana çeşit çeşit kelimeleri konuşmaya ve Âlemlerin Malikinin ismini zikretmeye kudret veren Hazret-i Allâh, aynı kudreti yine et parçası olan kalbe de vermeye kadirdir” cümlelerini yazar ve açmadan mektubu getirene iade eder. Mektup ve cevabı Siyâlkûtî hazretlerine ulaşınca derhal İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin yanına gelerek ondan inabe alıp ehl-i keşif ve yakîn olur.”²⁵

Hatta nakledildiğine göre, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine ilk defa “Müceddid-i Elf-i Sâni” diyen de bu Abdülhakim Siyâlkûtî hazretleridir.”²⁶

²⁵ Muhammed Fevzi, Tefricu'l-Galak fi Tefsiri'l-Sûreti'l-Felak, s.35

²⁶ Evliyalar Ansiklopedisi

ZİKRULLAHIN AZAMİYYET VE EKBERİYYETİ

Hazret-i Allâh (celle celalühü) buyurmuşlardır ki;

... وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ

“... Şüphesiz Allah’ı zikretmek en büyük ibadettir ve Allah yaptığı-
nız her şeyi bilir.”²⁷

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) şöyle buyurmuşlardır;

“Zikrullah ve zikrullah ile meşgul olmak emr-i azimdir. Zakirin za-
hir ve batını (içi dışı) ancak bu zikirle münevver olur (nurlanır). Kesafet-i
tabiiyye ve beşerîyye (katılık) mahza zikrullah ile zeval bulur. Mezkûr ile
zakir arasında münasebet-i hasa mücerred zikir ile husule gelir.”²⁸

Büyüklerimiz “Râbta-i şerife ve zikr-i kalbî kul ile Allah arasında-
dır. İşte oraya kimse giremez, kimsenin giremediği yer orası. Melekler
günahların ve sevapların hepsini yazarlar, ama zikr-i kalbîyi yazamazlar.
Orası onlara kapalı. Doğrudan doğruya Allah ile kul arasında” buyur-
muşlardır.

رُؤِيَ أَنَّ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ حِينَ تَرَقَّى إِلَى أَعْلَى مَرَاتِبِ الذِّكْرِ جَاءَهُ
إِبْلِيسُ فَقَالَ يَا عِيسَى اذْكُرِ اللَّهَ فَتَعَجَّبَ عِيسَى مِنْ أَمْرِهِ بِالذِّكْرِ مَعَ أَنَّ جِبِلَّتَهُ
عَلَى الْمَنْعِ مِنْهُ ثُمَّ ظَهَرَ أَنَّهُ أَرَادَ أَنْ يُغْوِيَهُ وَيُنْزِلَهُ مِنْ مَرْتَبَةِ الذِّكْرِ الْقَلْبِيِّ إِلَى
مَرْتَبَةِ الذِّكْرِ اللَّسَانِيِّ وَذَلِكَ كَانَ تَنْزُلًا بِالنِّسْبَةِ إِلَى مَقَامِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

“Rivayet olundu ki, İsa (aleyhisselâm) zikrin en yüce mertebesine yük-
seldiği bir anda yanına şeytan gelerek (يَا عِيسَى اذْكُرِ اللَّهَ) “Allah’ı zikret Ya İsa!”
 demiş. İsa (aleyhisselâm) Şeytanın cibilliyetinde zikirden men etmek oldu-
ğu halde kendisine Allah’ı zikret diye emretmesine taaccüp etmiş. Sonra
zahir olmuş ve anlamış ki kendisini kandırıp, aldatıp zikr-i kalbî mertebe-
sinden zikr-i lisanî mertebesine indirmek istiyor. Bu da İsa (aleyhisselâm)’ın
makamına nisbet ile bir tenzil-i makam idi.”²⁹

²⁷ Ankebût Sûresi, Âyet 45

²⁸ Mektuplar Risalesi, s.177

²⁹ İ.Hakkı Bursevî, Ruhû'l-Beyan, Âl-i İmrân Sûresi 41. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz muhtelif Hadis-i Şeriflerinde zikirin faziletini şöyle beyan buyurmuşlardır; Enes (r.a.) rivayet ediyor;

مَنْ صَلَّى الْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ ثُمَّ قَعَدَ يَذْكُرُ اللَّهَ تَعَالَى حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ
ثُمَّ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ كَانَتْ كَأَجْرِ حَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ تَامَّةٍ تَامَّةٍ

“Kim ki sabah namazını cemaatle kıldıktan sonra oturur, güneş doğuncaya kadar Allâhü Teâlâ’yı zikreder, sonra da iki rekât namaz kılsa, bu kimse tam bir hac ve umre yapmış gibi ecir ve mükâfât alır.” Resûlullâh Efendimiz (ﷺ) kelimesini üç defa tekrar etmişlerdir.³⁰

İbni Ömer (r. anhüma) şöyle anlatıyor;

إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ بَعْثًا بَعَثًا قَبْلَ نَجْدٍ فَعَنِمُوا غَنَائِمَ كَثِيرَةً
فَأَسْرَعُوا الرِّجْعَةَ فَقَالَ رَجُلٌ مِمَّنْ لَمْ يَخْرُجْ مَا رَأَيْنَا بَعْثًا أَسْرَعَ رِجْعَةً وَلَا
أَفْضَلَ غَنِيمَةً مِنْ هَذَا الْبَعْثِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا أَدُلُّكُمْ
عَلَى قَوْمٍ أَفْضَلُ غَنِيمَةً وَأَسْرَعَ رِجْعَةً؟ قَوْمٌ شَهِدُوا صَلَاةَ الصُّبْحِ ثُمَّ جَلَسُوا
يَذْكُرُونَ اللَّهَ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ فَأُولَئِكَ أَسْرَعُ رِجْعَةً وَأَفْضَلُ غَنِيمَةً

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Necid tarafına bir müfreze asker gönderdi. Tez zamanda büyük ganimetler ile döndüler. Harbe gitmeyen bir kişi: “Az zamanda bu kadar güzel ganimetler ile dönen bir müfreze görmedik” deyince,

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem); “Size bundan daha az bir zamanda daha fazla ganimet ile dönen bir topluluk haber vereyim mi?” dedikten sonra: “Bir topluluk ki sabah namazını kıldıktan sonra oturup güneş doğuncaya kadar Allah’ı zikrederlerse, işte bunlar onlardan dönüşü daha çabuk, ganimetleri, mükâfatları daha fazla olan topluluktur” buyurdular.³¹

³⁰ İmâm Nevevî, El-Ezkar, h.199

³¹ Sunen-i Tirmizî, Ed-De’avât, h.3561

Diğer bir Hadis-i Şerifte ise;

أَلَا أُتَبِّحُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَأَرْزِعُهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ
وَخَيْرِ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ وَخَيْرِ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا
أَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ قَالُوا بَلَى قَالَ ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz;

“Gözünüzü açın, uyanık olun! Sizin amellerinizin en hayırlısını, Rabbiniz katında en temizini, sizin derecelerinizi en yükseltenini, altın ve gümüş infak etmekten daha hayırlı olanını ve düşmanlarınız ile karşılaşıp onların boyunlarını vurmanız veya sizin boyunlarınızın vurulmasından (Allah yolunda ölmek ve öldürülmekten) daha hayırlısını size haber vereyim mi?” buyurunca, Sahabe-i Kiram: “O nedir ya Resûlullâh!” dediler. Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz: “Allahü Tealâ’yı zikirdir” buyurdular.³²

Muaz bin Cebel hazretlerinin rivayet ettiği şu Hadisi Şerif de zikrin ne kadar mühim bir ibadet olduğunu ifade etmektedir;

لَيْسَ يَتَحَسَّرُ أَهْلُ الْجَنَّةِ عَلَى شَيْءٍ إِلَّا عَلَى سَاعَةٍ مَرَّتْ بِهِمْ لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهَا

“Cennet ehli başka şeyler için değil, ancak Allahü zül-Celal’i zikretmeden geçirdikleri saatlere üzüleceklerdir.”³³

Büyüklerimiz buyurmuştur ki;

“Cennât-ı Âliyatta o kadar rütbelere var ki, Cennetin bazı kısımlarında bulunanlar (Üstamızızdan teşbih ile) gece kondu semtinde oturanlar, bizim güneşe baktığımız gibi diğer rütbe sahiplerine bakarlar.

Bize güneş ne kadar uzak, oraya gitmeyi düşünmüyoruz, işte Cennete girenlerin bazıları, yüksek rütbe sahiplerini müşahade edecekler. “Bunlar bu makama nasıl sahip oldular? Allah, Allah” diyecekler. İşte (onlar bu makama) nafil ibadetlerle, zikirle, evrad u ezkar ile rabita ile vasil olurlar.”

³² İmâm Kuşeyrî, Risâle-i Kuşeyriye, c.1, s.100 ; Sünen-i Tirmizî, Ed-De'avât, h.3377

³³ Suyûtî, Câmiu'l-Ehadis, h.19551

İmâm-ı Rabbânî hazretleri;

إِغْلَمْ وَتَبَّهْ أَنَّ سَعَادَتَكَ بَلْ سَعَادَةُ جَمِيعِ بَنِي آدَمَ وَقَلَّاحَتُهُمْ وَخَلَّاصَتُهُمْ
كُلُّ ذَلِكَ فِي ذِكْرِ مَوْلَاهُمْ جَلَّ سُلْطَانُهُ فَيَتَبَغَى اسْتِغْرَاقُ جَمِيعِ الْأَوْقَاتِ بِالذِّكْرِ
إِلَّاهِيِّ جَلَّ شَأْنُهُ بِقَدْرِ الْإِمْكَانِ وَأَنْ لَا يُجَوِّزَ الْغَفْلَةَ لَحْظَةً وَاحِدَةً

“İyi bil ve uyanık ol ki; senin hatta bütün Âdemoğlunun felahı ve kurtuluşu, Mevla’larını zikretmektedir. Binaenaleyh mümkün olduğu kadar bütün vakitleri zikir-i ilahî ile geçirmek ve bir anlık da olsa gafleti caiz görmemek lazımdır” buyururlar.³⁴

Davud Aleyhissalam Cenâb-ı Hakka şöyle dua etmiştir;

إِلَهِي إِذَا رَأَيْتَنِي أَجَاوِرُ مَجَالِسَ الذَّاكِرِينَ إِلَى مَجَالِسِ الْغَافِلِينَ فَاكْهِمِ
رَجُلِي دُونَهُمْ فَإِنَّهَا نِعْمَةٌ تَنْعَمُ بِهَا عَلَيَّ

“İlahî! Eğer beni zikredenlerin meclisini geçerek, bırakarak gafillerin meclisine gider görürsen, daha gafillerin meclisine varmadan iki ayağımı da kır ya Rabbi! Zira gafillerin meclisine varamadan iki ayağımı da kırman bana lütettiğin bir nimetin olur.”³⁵

ZİKİRDEN UZAKLAŞMANIN KÖTÜLÜĞÜ

Rabbimiz Âyet-i Kerîmesinde zikirden uzaklaşanlara ağır bir hitapta bulunmuştur;

قَوْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أَوْلَيْكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

“Kalbini Allah’ın zikrinden mahrum bırakıp katılaştıranlara yazıklar olsun. Onlar, açık bir sapıklık içindedirler.”³⁶

Hazret-i Üstâzımız bu Âyet-i Kerîmenin izahını yaparken şöyle buyurur; “Bu Âyet-i Celîlede ehlullah için büyük tehdit vardır.” Burada Cenâb-ı Hak “lisânühüm” buyurmadı lâkin “kulûbühüm” yani kalpleri

³⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbâtı Şerife, c.1. m.190

³⁵ Gazâlî, İhya-u Ulûmî'd-Dîn, Kitâbu'l-Ezkâr

³⁶ Zümer Sûresi, Âyet 22

ile zikretmeyerek letaifini katılaştıranlara, "Veyl" yâni helak-ı Azîm vardır buyurdu. Çünkü lisânın söylediğine itibar yoktur. Eğer öyle olsaydı münafıklar ahirette müminlerle beraber olurlardı. Cehennemnin derk-i esfeline en alt tabakasına girmeğe mahkûm olmazlardı.³⁷

Diğer bir Âyet-i Kerîme de ise Rabbimiz;

مَنْ أَغْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى

"Kim ki benim zikrimden yüz çevirirse ona maişet darlığı, geçim sıkıntısı vardır. Ve onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz"³⁸ buyurmuş ve "Zengin bile olsa sıkıntıdan kurtulamaz" (iki yakası bir araya gelmez, varlık içinde darlık çeker) diye tefsir edilmiştir.³⁹

وَمَنْ يَغْضُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقْضِ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ

"Kim ki Rahman'ın zikrinden teâmi eder (körlük edipte görmezlikten gelirse) biz ona bir şeytan sardırırız. Artık o, ona arkadaşır."⁴⁰

Büyüklerimiz bu Âyet-i Kerîmeyi zikrederek buyurmuşlardır ki; "Kim ki Rahmanı zikirden yüz çevirirse Ona bir şeytanı musallat ederiz de o şeytan ona karîn olur, onunla kol kola olur, onun yarı olur, onun dostu olur.

يَا رِبْدُ بَدْتَرُ بُؤْذُ أَرْ مَارِ بَدُ

(بَدُ) "Yılan" (بُدْ أَرْ مَارِ بَدُ) "Daha kötüdür, neden" (بَدْتَرُ) "Kötü arkadaş" (يَا رِبْدُ) "Yılanın zehrinden daha kötüdür" ⁴¹ Neden? Çünkü zehirli yılan soksa en fazla zehirlenir, hasta olur veya ömrünü, hayatını kaybeder; dünya hayatı bitmiş olur. Ama eğer dostu şeytan olursa onun uhrevi hayatını öldürür, ahireti kaybetmesine sebep olur."

³⁷ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.100

³⁸ Tâhâ Sûresi, Âyet 124

³⁹ Mâturidî, Tefsir-i Mâturidî, Tâhâ Sûresi 124. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁴⁰ Zuhurf Sûresi, Âyet 36

⁴¹ Burhaneddin Zernûcî, Talimü'l-Müteallim, s.11

ZİKRULLAHIN ADABI

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) İsm-i zât ile meşgul olmanın (zikr-i kalbînin) keyfiyeti hakkında buyurmuşlardır ki;

“Talip hali ve tahir bir mekânda oturur. Gözlerini yumup ağzını kapayarak dilini damağına ilsak eder (yapıştırır). İstîğfar ile kalbini havatır (nefsani şeylerden) ve masivadan hali (arınmış) kılar. Bu hususta mürşidine rabîta-i mahabbetle rabîta eyleyerek ruhaniyetinden istimdat eyler. -ki bu istimdat-ı hâs, mürşidi vasıtasıyla bütün ervah-ı Silsile-i Saadat’a ve Ruhaniyyet-i Mukaddese-i Muhammediyye’ye ve Hak Sübhanehü ve Teâla’ya raci’ ve müntehidir.- ... (Bundan sonra tarif edildiği gibi) kalben “Allah, Allah, Allah” zikrine memur ve me’zun olduğu vecihle devam eder. Allah ism-i celil-i müsemmasının, Zât-ı Ehadiyyet olduğunu mülâhaza eder. Birçok fevâid (fa-ideler) için iki kaşının arasından bir zincir-i nûrânîyi de kalbine med etmiş (uzatmış) bulunur. Esna-i zikirde tâkat ve kudreti nisbetinde kalbine havatır ve masivanın vürud ve duhulüne mâni olur. Şayet kalbine masiva ve havatır varid ve dâhil olursa yukarıda yazılı rabîta ve istimdat ile onları def ettikten sonra tekrar zikre başlar. Her halde zikri imkânın tahammülü derecesinde hâtırâsız ve huzur ile yapmaya çalışır.”⁴²

“Talip, pir-i muktedadan aldığı zikri, nasıl telkîn ve tarif buyrulmuş ise harfiyyen öylece icra etmeli, nasıl emir eylemiş ise bi-aynihâ emri ve iradesi mucebince (gereğince) yapmalı feraiz, vacibat, sünenat’tan başka ona hiçbir şey karıştırmamalıdır.

Pir-i mukteda bir tabib-i hâzık-ı manevi ve ilahi olduğundan onun tayin ve tertip ettiği ilac-ı mukavvîyi ziyadesiz ve noksansız vakit ve zamanında isti’mal eylemek lazımdır. Aksi hal ve hareket te’siratını iptal etmekle kalmaz, emraz-ı maneviyenin müştâk olmasını da (şiddetlenmesini) intac eder (netice verir).⁴³

Talip, Pir-i muktedadan aldığı ezkarı, tahareti kâmile ile huzur-i kalp ci-hetinden en müsait zamanlarda [mümkün olursa seherlerde, ikindi ile akşam ve akşam ile yatsı namazları arasında, gece ortasında] hâli ve tâhir emkinede (mekanlarda) icra ve eda etmelidir. Havâtır ve huzursuzluk ile yapılan ezkar hevâî olduğundan faidesizdir. Netice-i zikrin husûlü, kalbin havâtırdan tec-ridine, huzur ve cemiyet-i mümkinenin te’min ve hıfzına vabestedir (bağlıdır). Havatırın hücumundan selamet-i kalp mühim iş olduğundan, bidayette

⁴² Risale-i Kibrit-i Ahmer, s.5-6

⁴³ Mektuplar Risalesi, s.176

bu beliyeden layıkıyla varestede kalmak (kurtulmak) mümkün olamaz. Onun için meleke-i huzur ve cemiyet hâsıl olmazdan mukaddem tâlibin yapacağı iş, vusu' ve takat (güç ve kudret) miktarı def-i havatırla meşgul olmak, te'min-i huzur ve cemiyete çalışmaktır.

Bu hal talipler için en mühim bir mücadele ve büyük ücûru (ecirleri) müstelzimdir. Bi'n-netice sebil-i hidayet ve marifetin ifitahını (açılmasını) muciptir. (وَالَّذِينَ جَاءُوا فِينَا لِنَهْدِيَهُمْ شَيْئًا) Âyet-i Kerimesi bu manaya şahittir.⁴⁵

ZİKRULLAHIN MÜKÂFÂTI

Muaz bin Cebel hazretlerinin rivayet ettiği bir Hadis-i Şerifte Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz;

طُوبَى لِمَنْ أَكْثَرَ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ فَإِنَّ لَهُ بِكُلِّ كَلِمَةٍ سَبْعِينَ
أَلْفَ حَسَنَةٍ كُلُّ حَسَنَةٍ مِنْهَا عَشْرَةُ أَضْعَافٍ مَعَ الَّذِي لَهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْمَزِيدِ
وَالْتَّقَى عَلَى قَدْرِ ذَلِكَ

"Allah yolunda cihat ederken, hizmet ederken çokça Allah'ı zikreden kimseye müjdeler olsun ki; Hazreti Allah (celle celalühü), hizmet ederken zikreden kişinin her kelimesine yetmiş bin hasene verir. Hazreti Allah'ın ind-i manevîyesindeki ziyadelik ile beraber her hasene de on katı iledir. Allah yolunda hizmet ederken yapılan infaklara da aynı miktarda hasene verilir" buyurmuşlardır.⁴⁶

Hadis-i Şerifi rivayet eden Hazret-i Muâz (r.a.)'a Abdurrahman bin Avf hazretleri:

إِنَّمَا التَّقَى بِسَبْعِينَ أَلْفَ حَسَنَةٍ "İnfaklara yedi yüz kat sevap verilir, yetmiş bin değil" deyince, Hazret-i Muâz:

قُلْ فَهَمْكَ إِنَّمَا ذَاكَ إِذَا أَنْفَقْتَهَا وَهُمْ مُقِيمُونَ فِي أَهْلِيهِمْ غَيْرَ غَرَاةٍ فَإِذَا
غَرَوْا وَأَنْفَقُوا حَبَأَ اللَّهُ لَهُمْ مِنْ خَيْرَاتِهِ رَحْمَتِهِ مَا يَنْقُطِعُ عِنْدَهُ عِلْمُ الْعَبْدِ

"Anlayışın azalmış Ya Abdurrahman! Bire yedi yüz kat sevap verilmesi, Allah yolunda hizmet edenlerin dışındaki evinde çoluk çocuğu ile beraberken

⁴⁴ Ankebût Süresi, Âyet 69

⁴⁵ Mektuplar Risalesi, s.176

⁴⁶ Kenzü'l-Ummâl, h.10584

yapılan infaklardır. Hem hizmet eder ve hem de (hizmetinin yanında) infakta bulunursa Allah rahmet hazinesinden kulun ilminin erişemeyeceği şeyleri gizli (ve ona yetmiş bin katı hasene ihsan buyurur)" dedi.⁴⁷

Cenâb-ı Hak Âyet-i Celile'de;

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَابًا جَزَاءً مِّن رَّبِّكَ عَطَاءٌ حِسَابًا

"Orada ne boş bir söz işitirler, ne de bir yalan. (Bunlar) Rabbinden yeterli bir bağış olarak (verilir)" buyurmaktadır.⁴⁸

Hazret-i Üstâzımız bu Âyet-i Celile'ye mana verirken; لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا (ولا كِذَابًا) **"Orada, o Cennette lağvı, zâid ve abes söz işitmezler"** Neden? Nefis yoktur ki lağvı işitsinler. Yalan da işitmezler, çünkü orası yalan yeri değildir. (جَزَاءً مِّن رَّبِّكَ) **"Rabbinden ve Rablerinden mükâfat olduğu halde"** Nasıl? (عَطَاءٌ حِسَابًا) **"hesap üzerine bir ihsandır"** ki birin yerine ondur. Hesap, birin yerine on atâdır.

Bu atâ ehl-i iman için verilecek mükâfattır. Zikr-i kalbî yapanlar için bire 100, zikr-i Ruh yapanlar için bire 200, Sır'da 300, Hafî'de 400, Ahfâ'da 500, Nefsi Natka'da 600, Kül'de 700 ve ila maşallah da vardır ki hesapsız ve hudutsuz demektir" buyurmuşlardır.⁴⁹

Zikir, beraberinde yapılan her ibadetin ecrinin, sevabının ziyadeleşmesine vesile olur. Nitekim Sehl bin Muâz (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre;

إِنَّ رَجُلًا سَأَلَ فَقَالَ أَيُّ الْجِهَادِ أَكْثَرُ أَجْرًا قَالَ أَكْثَرُهُمْ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ذِكْرًا قَالَ فَأَيُّ الصَّائِمِينَ أَكْثَرُ أَجْرًا قَالَ أَكْثَرُهُمْ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ذِكْرًا ثُمَّ ذَكَرْنَا لَنَا الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ وَالْحَجَّ وَالصَّدَقَةَ كُلُّ ذَلِكَ؟ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَكْثَرُهُمْ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ذِكْرًا فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ لِعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ يَا أَبَا حَفْصٍ ذَهَبَ الذَّاكِرُونَ بِكُلِّ خَيْرٍ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجَلُ

Bir kimse Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimize **"Hangi cihadın mükafâtı daha büyüktür?"** diye sorunca: **"Allâhu Teâlâ'yı çok**

⁴⁷ Münâvî, Feyzu'l-Kadir, h.5294

⁴⁸ Nebe' Sûresi Âyet 35-36

⁴⁹ Amme Cüzü Tefsiri Notları, s. 6

zikrederek yapılan cihat" buyurdu. Sual soran: **"Hangi oruçlunun ecrı daha büyüktür?"** diye sorunca Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz **"Allah'ı çok zikreden oruçlunun orucu"** buyurdu. Sonra soruyu soran kişi: **"namazı, zekâtı, hacı ve sadakayı (sırayla) zikredip bunlar (ın hangisinin sevabı daha fazladır)?"** diye sordu.

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz sorulan bu suallerin tamamına: **"Bu ibadetleri yaparken Allah'ı en çok zikreden namazı, zekâtı, hacı ve sadakasının ecrı, sevabı daha fazladır"** buyurunca Hazreti Ebû Bekir (r.a.) Efendimiz Hazreti Ömer'e: **"Ey Hafs'ın babası! Zikredenler hayırların hepsini aldı götürdü"** buyurdu. Bunun üzerine iki cihan güneşi Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hazret-i Ebû Bekr'in sözünü tasdik ederek **"Evet doğru"** buyurdular.⁵⁰

HİZMET EDERKEN

ZİKİRLE MEŞGUL OLMANIN LÜZUMU

Hazreti Allah (celle celalühü) Hazreti Musa (aleyhisselâm) ve Hazreti Harun (aleyhisselâm)'ı firavuna tebliğ için gönderirken;

إِذْهَبْ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي

"Ya Musa! Sen ve kardeşin ayetlerimle, mucizelerimle (Firavuna) gidin ve zikrimde de gevşeklik etmeyin" buyurmuştur.⁵¹

Tebliğ ve irşad vazifesiyle memur olanların ifa edeceği bütün hizmetleri rabıta ve zikri kalbî ile ifa etmelidir. Zira maneviyatsız ifa edilen hizmetlerin semeresi, neticesi ya hiç olmaz veya çok az olur.

İsmail Hakkı Bursevi hazretleri bu Âyet-i Kerîmedeki (وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي) **"ve Zikrimde de gevşeklik etmeyin"** ifadesini şöyle tefsir etmiştir;

أَنْتَ فِي مَدَاوِمَتِهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ لِسَانًا وَجَنَانًا فَإِنَّهُ آلَةٌ لِتَخْصِيلِ كُلِّ الْمَقَاصِدِ
فَإِنَّ أَمْرًا مِنَ الْأُمُورِ لَا يَتِمُّشَى لِأَحَدٍ إِلَّا بِذِكْرِي فَالْفُتُورُ فِي الْأُمُورِ بِسَبَبِ
الْفُتُورِ فِي ذِكْرِ اللَّهِ

⁵⁰ Müsned-i Ahmed, Müsnedü'l-Mekkiyyîn, h.15652

⁵¹ Tâhâ Sûresi, Âyet 42

“Her halükârda kalben ve lisanen zikrime devamda fütür ve noksanlık göstermeyin. Çünkü zikir, bütün maksatların meydana gelmesine alettir. Hiçbir iş, herhangi bir kimse için benim zikrim olmadan yürümez, meydana gelmez. İşlerdeki (ibadetlerde, hizmetlerde vb.) fütür ve arıza, Allah’ın zikrindeki fütürdan, noksanlıktan dolayıdır.”⁵²

قَالَ حَضْرَةُ الْهُدَائِي قَدْ سَمِعْتُهُ ؛ التَّوْحِيدُ قَبْلَ الْوَعْدِ بِإِعْثَ لِإِضْعَاءِ
السَّامِعِينَ وَمُوجِبٌ لِلتَّأْيِيرِ بِعَوْنِ اللَّهِ الْمَلِكِ الْقَدِيرِ

Aziz Mahmud Hüdâî (k.s.) hazretleri: “Vaaz vermeden önce Tevhil okumak (evrâd u ezkâr ile meşgûl olmak) dinleyenlerin can kulağı ile dinlemelerine ve Melik-i Kadîr olan Hazret-i Allâh’ın yardımı ile (vaazın) dinleyenler üzerinde tesirine sebep olur.” buyurmuşlar.⁵³

ZİKRULLAHIN NETİCESİ

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyururlar ki;

Nefsin sıfat-ı emmariyyetten sıfat-ı mutmainneye terakkîsi, fenâ-yı nefis ile muabber olan (tabir olunan) fenâ fillah saadetinin husûlü, bekâ billah devletiyle müşerrefiyyetin elvermesi Hak Sübhanehû ve Teâlâ’nın zikir-i Şerîfiyle mümkün ve müyesserdir. (أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ) nazm-ı ilahisi bu hakikatin burhanıdır. Talib-i müsterşidin bu hakâiki (hakikatleri) kemaliyle bilmesi, nakd-i vaktin çok aziz olduğunu idrak eylemesi, bir daha avdeti (dönüşü) mümkün olmayan enfas-ı hayatını (nefeslerini) faidesiz umura (işlere) sarf ile ziyâ’a uğratmayarak (zayi’ etmeyerek) zikrullah’a hasretmesi lazımdır. Zira Zikrullah ile geçen bir nefesin âlem-i ahirette hâsıl edeceği menafi’ ve fezail, neş’e-i dünyada takdir ve tasavvur olunmayacak derecede büyüktür.⁵⁴

“İnsanlar için enfas-ı ahirede, bütün neş’e-i ahirette bundan (zikirden) başka menfaat-i hakikiye ve esasiye verecek bir şey yoktur” buyurmuşlardır.⁵⁵

Büyüklerimiz de “İsm-i zat (جامع لجميع الأسماء والعِزَّات). İsmi zat, Cenâb-ı Hakkın bütün isimlerinin ve sıfatlarının camiidir. Büyüklerimiz öyle derlerdi; “Kalp Allah’ı zikredince tâ Âlem-i Halkın münthesasına kadar mecmu-u

⁵² İ.Hakkı Bursevî, Ruhul-Beyan, Taha Süresi 42. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁵³ İ.Hakkı Bursevî, Ruhul-Beyan, Taha Süresi 42. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁵⁴ Mektuplar Risalesi, s.178

⁵⁵ Risale-i Kibrit-i Ahmer, s.6

avâlim, bütün alemler, bütün mevcudat zerrâtıyla Allah'ı zikretmiş gibi olur. O kalp Allah dediği zaman sonbaharda hazan yellerinin kurumuş, solmuş yaprakları döktüğü gibi günahları döker. Cenâb-ı Hak hususi kullarına o hazineyi, zikr-i kalbiyi nasib eder" buyurmuşlardır.

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) "Zât-ı Bârî'yi ism-i zat ve celâli ile zikreden sanki onu gayr-i mütenâhî esmâ ve sıfât-ı celal ve cemal ile zikretmiş, icmâlen bütün esmâ ve sıfât-ı Hakla zikirden mütahassıl fezâil ve fevâzıla nailiyyet hasıl eylemiş olur" buyurmuşlardır.⁵⁶

Kâdî lyâz hazretleri zikrin neveleri hakkında şöyle buyuruyor:

وَذَكِّرْ اللَّهَ تَعَالَى صَرْبَانَ ذَكَّرَ بِالْقَلْبِ وَذَكَّرَ بِاللِّسَانِ وَذَكَّرَ الْقَلْبَ نَوْعَانِ أَحَدُهُمَا
وَهُوَ أَزْفَعُ الْأَذْكَارِ وَأَجْلَهَا الْفَكْرُ فِي عَظْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى وَجَلَالِهِ وَجَبْرُوتِهِ وَمَلَكُوتِهِ
وَأَيَاتِهِ فِي سَمَوَاتِهِ وَأَرْضِهِ وَمِنْهُ الْحَدِيثُ خَيْرُ الذِّكْرِ الْحَقِيقِيُّ وَالْمُرَادُ بِهِ هَذَا

وَالثَّانِي ذِكْرُهُ بِالْقَلْبِ عِنْدَ الْأَمْرِ وَالنَّهْيِ فَيَمْتَلِ مَا أَمَرَ بِهِ وَيَتْرَكَ مَا نَهَى
عَنْهُ وَيَقِفُ عَمَّا أَشْكَلَ عَلَيْهِ وَأَمَّا ذِكْرُ اللِّسَانِ مُجَرَّدًا فَهُوَ أَضْعَفُ الْأَذْكَارِ
وَلَكِنْ فِيهِ فَضْلٌ عَظِيمٌ كَمَا جَاءَتْ بِهِ الْأَحَادِيثُ

Allah'ı zikir iki kısımdır; biri kalp ile zikir, diğeri lisanla zikirdir.

Kalple zikir de iki nevidir. Birisi, zikirlerin en büyüğü ve en yükseğidir ki Cenâb-ı Hakkın azamet ve celali, kudret ve melekûtü, arz ve semavattaki alametleri hakkında tefekkürdür. Resûlullâh Efendimizin "Zikrin en hayrısı hafi olanıdır" Hadîs-i Şerifi ile murad olunan budur.

İkincisi: Emir ve nehy esnasında kalbinde Hazreti Allah'ı hatırlayarak emrolunan şeye yapışıp nehyolunan şeyi terk etmesi ve kendisine müşkil (zor) olan şeyde tevakkuf etmesidir.

Mücerret lisan ile zikir ise zikirlerin en zayıfıdır. Lakin Hadîs-i Şeriflerde beyan edildiği gibi bunda da büyük faziletler vardır.⁵⁷

Kur'ân-ı Kerim okumak, Resûlullâh Efendimizin günlük olarak okumasını tavsiye ettiği tevbe-istiğfar duaları, salavât-ı Şerifeler, faziletli sûreler,

⁵⁶ Risâle-i Kibrit-i Ahmer, s.3

⁵⁷ İmâm Nevevî, Şerhu'n-Nevevî Alâ'l-Müslim, Fazl-ü Mecâlisî' z-Zikir

ismi zikrolunduğunda salavat-ı Şerife okunması, Piranımız ve büyüklerimiz tarafından bazı vakitlerde, bazı hallerde, bazı mahallerde okunması tavsiye edilen dualar, hatimler ve evrad u ezkar da bu kabildendir.

وَذَلَّتِ الْآيَةُ عَلَى ... وَعَلَى أَنَّ الذِّكْرَ اللَّسَانِيَّ مُغْتَبَرٌ كَمَا أَنَّ إِيْمَانَ الْمُقَلِّدِ صَاحِبٌ لَكُنْ يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَتَرَقَّى مِنَ الذِّكْرِ اللَّسَانِيَّ إِلَى الذِّكْرِ الْقَلْبِيِّ ثُمَّ إِلَى الذِّكْرِ الرُّوحِيِّ وَيَخْصُلَ لَهُ التَّعَيُّنُ وَالْمَعْرِفَةُ وَيَخْلُصَ مِنْ ظُلْمَةِ الْجَهْلِ وَيَتَنَوَّرَ بِنُورِ الْمَعْرِفَةِ

“Bu Âyet-i Kerîme⁵⁸ mukallidin îmânı sahîh olduğu gibi zikr-i lisânînin de muteber olduğuna delalet eder. Şu kadar var ki; mü'mine lazım gelen, zikr-i lisânî'den zikr-i kalbî'ye, oradan da zikr-i rûhî'ye terakkî etmektir ki kendisi için teayyün ve marifet hasıl olsun, cehalet zulmetinden kurtulsun ve marifet nuru ile nurlansın.”⁵⁹

الذِّكْرُ يَكُونُ بِالْقَلْبِ، وَيَكُونُ بِاللِّسَانِ، وَالْأَفْضَلُ مِنْهُ مَا كَانَ بِالْقَلْبِ وَاللِّسَانِ جَمِيعًا، فَإِنْ اقْتَصَرَ عَلَى أَحَدِهِمَا، فَالْقَلْبُ أَفْضَلُ. ثُمَّ لَا يَنْبَغِي أَنْ يُتْرَكَ الذِّكْرُ بِاللِّسَانِ مَعَ الْقَلْبِ خَوْفًا مِنْ أَنْ يُظَلَّ بِهَ الرِّيَاءُ، بَلْ يُذَكَّرُ بِهِمَا جَمِيعًا، وَيُقَصَّدُ بِهِ وَجْهُ اللَّهِ تَعَالَى، وَقَدْ قَدَّمْنَا عَنِ الْفَضِيلِ بْنِ عِيَّاضٍ -رَحِمَهُ اللَّهُ- أَنَّ تَرْكَ الْعَمَلِ لِأَجْلِ النَّاسِ رِيَاءٌ؛

“Zikir ya kalp ile olur ya lisan ile olur. En faziletli olanı kalp ve lisan ile beraberce olandır. Eğer birisi üzerine kasr edilecek ise o zaman kalp ile olan daha faziletlidir. Sonra (bilinmeli ki) riya zannedilmesinden korkarak lisan ile zikrin terk edilmesi uygun değildir. Bilakis hem kalp hem lisan ile beraber zikredilip bununla da Allah'ın rızası kast edilir. Fudayl bin lyazdan naklen zikrettik ki “insanlardan dolayı (insanlar görececek diye) bir ameli terk etmek riya'dır.”⁶⁰

⁵⁸ Nisâ Sûresi, Âyet 94

⁵⁹ I.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan, Nisâ Sûresi 94. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁶⁰ İmâm Nevevî, El-Ezkâr, Faslın Fî Keyfiyyeti'z-zikr

يَتَّبِعِي لِمَنْ كَانَ لَهُ وَظِيفَةٌ مِنَ الذِّكْرِ فِي وَقْتٍ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ، أَوْ عَقَبِ صَلَاةٍ، أَوْ حَالَةٍ مِنَ الْأَحْوَالِ، فَقَاتِلْهُ أَنْ يَتَذَكَّرَهَا، وَيَأْتِي بِهَا إِذَا تَمَكَّنَ مِنْهَا، وَلَا يُهْمِلْهَا، فَإِنَّهُ إِذَا اغْتَادَ الْمُلَازِمَةَ عَلَيْهَا لَمْ يُعْرِضْهَا لِلتَّقْوِيَةِ، وَإِذَا تَسَاهَلَ فِي قَضَائِهَا سَهَّلَ عَلَيْهِ تَضْيِيعُهَا فِي وَقْتِهَا.

Bir kimse için gece veya gündüzün bir vaktinde, namaz akabinde veya herhangi bir halde zikir vazifesi bulunur da (zikre devam eder de) bu vazife kendisini fevt ederse (yani vazifesini geçirirse) o kimsenin onu ihmal etmeyerek (hemen) tedarik etmesi, imkân bulduğunda yerine getirmesi lazım gelir.

Zira o kimse vazifesine mülazemeti (devamlılığı ve riayeti) adet edin-
diğinde vazifesini tefvite (geçirmeye) fırsat vermez. Kazasında tembellik
yaparsa vaktinde yapmayarak zayi etmesi daha kolay olur.⁶¹

Hasan-ı Basrî hazretleri;

تَفَقَّدُوا الْحَلَاوَةَ فِي الصَّلَاةِ وَفِي الْقُرْآنِ وَفِي الذِّكْرِ فَإِنَّ وَجَدْتُمُوهَا
فَامْضُوا وَأَبْشُرُوا وَإِنْ لَمْ تَجِدُوهَا فَاعْلَمُوا أَنَّ الْبَابَ مُغْلَقٌ

“Namazda, Kur’ân’da ve zikirde (manevî) tat ve lezzet araştırınız, eğer bulursanız gidiniz size müjdeler olsun. Şayet bu sayılan ibadetlerden zevk alamıyor, haz duyamıyorsanız, biliniz ki (günahlarınız sebebiyle) size kapılar kapanmıştır” buyururlar.⁶²

⁶¹ İmâm Nevevî, El-Ezkâr, Faslın Fî Hukm-i Kazâi’z-zikr

⁶² El-İsbehânî, Hilyetü’l-Evliya

NEFİS VE MERATİB-İ NEFS

A. NEFSİN MAHİYETİ

Nefis lügatte; hayat, his ve iradeli hareket kuvvetini taşıyan latif bir cevherdir.¹

Büyüklerimiz de nefsi şu şekilde tarif etmişlerdir: “Nefis, merkezi iki kaşının ortasında olmak üzere bütün dimağını, beynini sardıktan sonra bütün vücudunu her zerresine kadar işgal etmiş zulmanî bir mahlûktur.”

İnsanda iki ruh vardır. Birine hayvânî ruh denir ki, bu Cenâb-ı Hakk’ın Celal sıfatının tecellisi ile yaratılmıştır. Birine de ruh-i sultani denir. O da Cenâb-ı Hakk’ın Cemal sıfatının tecellisi ile yaratılmıştır. Beden ülkesinde bu iki padişahın birer veziri ile birer danışmanları vardır ki, vücut iklimini onlarla idare ederler. Hayvani ruhun veziri akl-ı meaş ve danışmanı şeytan’dır. O, Şeytanlarla istişare eder. Sultani ruhun da veziri akl-ı mead ve danışmanı melektir. O da onlarla istişare eder. Hayvani ruhun zevki, yi-yip içmek, giyip kuşanmaktır. Yani zahirde insana lezzet verecek ne varsa onların hepsinden safa ve kuvvet bulup Sultânî ruha galip gelmeye çalışır.

Sultânî ruhun zevki zikir, fikir, ibadet ve Allah’ın emirlerine itaat ve yasaklarından kaçınmaktır. Sultânî ruh, işte bunları yapmakla hayvani ruha galip gelir. Birinin sıfatı diğerinin sıfatına zıt olduğu için daima birbirleriyle muharebe ve mücadele ederler. Hayvani ruhun aslı emmare bi’s-sû’dür. Yani mübalağa ve şiddetle kötülüğü emredicidir. Ona “nefis” ismi verilir. İşte bu sıfat Cenâb-ı Hakkın Celal sıfatının mazharıdır ki daima hakkın rızasına muhalif şeylerden lezzet ve kuvvet bulur.

Sultani ruhun aslı sıfat-ı safiyedir. Ona sıfat-ı insan ismi verilir. (İnsan bu sıfata sahip olduğu zaman kâmil insan olur.) Bu sıfat Cenâb-ı Hakkın Cemal sıfatının mazharıdır ki, daima Cenâb-ı Hakkın rızasındadır ve ondan bir adım ayrılmak istemez. Bu sebeple, bu iki sıfat birbirinden tamamen zıt olup vücut ülkesinde muharebe ederler. Mesela bir vücutta sultani ruh hayvani ruha galip olmayıp hayvani ruh kendi haline bırakılırsa sıfat-ı emmarelikte kalır.

¹ Cürcânî, Et-Ta’rifat

Zamanla hayvani ruh sultani ruha galip olur ki o kimse hayvan gibidir. Belki daha alçak olup (خَيْرُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) (dünya ve ahireti hüsranda) kalır. Amma sultani ruh hayvani ruhu kendi haline bırakmayıp her an mücadele ve muharebe ederse o zaman hayvani ruhu ister istemez kendine bağlar. Her emrine itaat ettirerek ilahi emri yerine getirmiş olur. İşte bu kimselerin kurtuluşa ereceği umulur. Fakat yine de düşmesinden korkulur. Çünkü nefsin hilesi çoktur.²

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir Hadis-i Şerif'lerinde;

أَغْدَى الْأَعْدَاءُ لَكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ

"Senin için en büyük düşman iki kaşının ortasında olan nefsendir"³ buyurmuşlardır.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri nefisle alakalı olarak "Ben nefsin ne kadar büyük bir düşman olduğunu ancak onyedinci senede öğrenebildim"⁴ buyurmuşlardır.

Hazret-i Üstâzımız, "Bu dünyada nefisten daha zararlı ve ondan daha korkunç bir şey yoktur. Bir yerde Kur'an okunduğu veya zikredildiği zaman şeytan oradan kaçır, sonra yine gelir. Lakin nefis öyle değildir. Öyle şeylerden kaçmaz. Nefis yalnız rabita esnasında yok olur ve rabita karşısında ezile-büzüle mağlubiyeti kabûl eder. Fakat bir kimse daha sonra rabita yapmayacak olursa, tekrar meydana çıkar."⁵

"Nasıl ki, bir tarlanın kenarından geçerken eğer hayvanın yuları gevşek ise, o hayvan bir sağdan bir soldan olmak üzere başkasının ekinlerini koparırsa, nefis de böyledir. O da bağız ve rabitasız bırakılırsa gördüğü menhiyata dalmak ister."⁶

"Akılsız baş nasılsa rabitasız kalb de öyledir. İnsanı hayırdan ve irşaddan alıkoyan yegâne şey nefistir. 72 şeytan kuvvetinde olup bütün vücuda dağılmıştır. Merkezi iki kaşın arasındadır. İnsan bazen gadaba gelir. "Yararım... Kırarım..." der. Ebeveynine asi olur. İşte bunlar hep nefsin mahsûlüdür. Bu hallerden kurtulmanın yalnız bir tek yolu vardır. O da ancak rabita... rabita... rabitadır."⁷

² Fazilet Neşriyat, Muhtasar İlmihal, s.197

³ Suyuti, Câmi'ul-Ehâdis, h.19379

⁴ Z.Sunguroğlu'nun Notları, s.148

⁵ Z.Sunguroğlu'nun Notları, s.147

⁶ Z.Sunguroğlu'nun Notları, s.147

⁷ Z.Sunguroğlu'nun Notları, s.148

“İnsanın etrafı kebâir, nefis, şeytan, hırs, tama’... gibi şeylerle çevrilmiş olup Cemâl-i İlâhî’ye giden yolu kesmek isterler. Hazret-i Şah-ı Nakşibend (k.s.) “Bu setler, silah ve sair şeylerle aşılmaz. Sabahlara kadar ibadet ve zikirle meşgul olsa letâife nur girmez. Zira kapılar açılmaz. Ancak rabita ile setler yıkılır, kapılar açılır, kalbe nur gelir. Büyük cereyanın demiri erittiği gibi rabita da bu setleri yok eder.”⁸

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri nefsin kötülükleri ile alakalı;

إِنَّ النَّفْسَ الْأَمَّارَةَ الْإِنْسَانِيَّةَ مَجْبُولَةٌ عَلَى حُبِّ الْجَاهِ وَالرِّيَّاسَةِ وَجَمِيعِ
هَمَّتِهَا التَّرَفُّعُ عَلَى جَمِيعِ الْأَفْرَانِ ، وَمُتَمَّنَّاهَا بِالذَّاتِ أَنْ يَكُونَ الْخَلَائِقُ
كُلُّهُمْ مُخْتَاجِينَ إِلَيْهَا وَمُنْقَادِينَ إِلَى أَوَامِرِهَا وَنَوَاهِيهَا وَلَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ هِيَ
مُحْتَاجَةً إِلَى الشَّيْءِ وَمُحْكُومَةً لِأَحَدٍ أَبَدًا وَهَذِهِ كُلُّهَا هِيَ دَعْوَى الْأُلُوْهِيَّةِ مِنْهَا
وَالشِّرْكَةِ مَعَ خَالِقِهَا الْمُنَزَّهِ عَنِ الْمِثْلِ وَالشَّبْهِ جَلَّ سُلْطَانُهُ ، بَلْ هِيَ الْبَعِيدَةُ
عَنِ السَّعَادَةِ غَيْرُ رَاضِيَةٍ بِالشِّرْكَةِ بَلْ تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ هِيَ الْحَاكِمَةَ فَقَطَّ لَا غَيْرُ
وَيَكُونُ الْكُلُّ تَحْتَ حُكْمِهَا

“İnsandaki nefis-i emmâre makam ve başa geçme sevdâsı üzerine yaratılmıştır. Onun bütün arzusu, akranlarından üstün olmaktır. Onun arzusu bütün mahlûkatın kendisine muhtaç olup, emirlerine ve nehilere boyun eğmeleridir. O, kendisinin hiç kimseye muhtaç olmasını ve başkasının emri altına girmeyi istemez.

Nefsin bu arzularının tamamı ilahlık iddiasıdır. Mümasalet ve müşaheretten münezze olan Allah ile ortaklıktır. Hattâ nefis, saadetten o kadar uzaktır ki ortaklığa bile râzı olmayıp âmir, hâkim, yalnız kendi olsun, her şey yalnız onun emri altında olsun ister”⁹ buyurmuşlardır.

Hazret-i Üstâzımız da bu hususu şöyle ifade ederler; “Nefs-i Emmâre, emmârelikte iken fenalıkta şerârette, bir derecede bulunur ki bu hâliyle herkesi kendinin mahkûmu, kendi herkesin hâkimi olmasını ister. Herkesin kendine muhabbet etmesini, kendinin kimseye muhabbetle mukayyet olmamasına tâlîptir. Herkesin kendine muhtaç olması, kendinin kimseye

⁸ Ali Erol, Haturatım, s.36

⁹ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.52

muhtaç olmaması maksûdudur. Hatta herkesin kendine ibâdet etmesi, kendinin Allah'ı mâbûd itti haz etmemesi dâiyesindedir. Yine bu habîs, şerârette bir mertebededir ki Mevlâ'yı müteâl ile şirkete bile razı değildir. Zât-ı akdes-i ilâhînin bile kendine mahkûm olmasını isteyicidir."¹⁰

Cenâb-ı Hak, Âyet-i Kerîme'de Yûsuf (aleyhisselâm)'ın lisanı ile nefsin fenalığı emrettiğinden bahsediyor. Mısır Azizinin hanımı, kapalı kapılar arkasında ve her kapıyı da kilitleyerek Yûsuf (aleyhisselâm)'a "Haydi gelsene" diyerek nefsin arz etmiş ve kendisine sahip olmasını istemiş. O ise "Allah'a sığınırım" diyerek onun gayr-i meşru teklifini geri çevirmiş-tir.¹¹ İşte böyle büyük bir iffetin sahibi olan Yûsuf (aleyhisselâm) nefsinden bahsederken buyurmuştur ki;

وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis cidden emmaredir. Mübalağa ile fenayı emreder. Ancak Rabbimin rahmet ettiği müstesna. Çünkü rabbim gafur ve rahîmdir" ¹²

Büyüklerimiz de bu Âyet-i Kerîme'yi okuduktan sonra buradaki "Allah'ın rahmet ettikleri müstesna" ifadesini şu şekilde izah etmişlerdir. "Yûsuf (aleyhissalatü ve selam) buyuruyor ki "Ben nefsimi temize çıkarmam. Nefsimi temizlemem. Benim nefsim temizdir... Benim böyle iddiam yoktur" Neden böyle iddiam yoktur? Zira nefis, emmare bissu'dür. Nefs denilen şey, varlık, nefsin kendisi -bizatihi nefis olmak itibariyle, nefis olarak halk edilmesi itibariyle, cibilliyeti itibariyle, hılkıyyeti itibariyle- nefis, emmare bissu'dür. Durmadan kötülüğü insanlara emreder. Bu itibarla ben "benim nefsim şöyledir, böyledir" demiyorum. Şu kadar var ki ancak Rabbimin rahmet ettikleri müstesna. Rabbimin rahmet-i ilahîyesine mazhar olanlar nefsin bu ahlak-ı zemimesinin, ahlak-ı şeniasının tesirinden kendilerini kurtarmışlardır. Rahmet-i ilahîye ile. Benim Rabbim "gafurun rahim"dir.

(Buraya) iki türlü mana vermek mümkündür. Şayet hasbe'l-beşeriyye nefsi-i emmareye uyararak bir günah işledi de bilahere tevbekar olmak, nadim olmak imkânı bulduysa Cenâb-ı Hak "gafurun rahim"dir. Onu, o işlediği şeylerin şerrinden muhafaza eder. İşlediği günahların, fenalıkların şerrinden

¹⁰ Mektuplar Risalesi, s.65

¹¹ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Yûsuf Sûresi 53. Âyet-i Kerîmenin Tetisrinden

¹² Yûsuf Sûresi, Âyet 53

o kulunu mağfîret etmek suretiyle ve kendisine rahmet-i ilâhiyesinden ihsan etmek suretiyle o kötü fiilin akıbetinden muhafaza buyurur. Bir böyle var.

Bir de daha günah işlemeyen enbiya-i mürseline vaki olan tecelliyat gibi, bu enbiya-i mürselinin varislerine de ıcal-i maneviyeye de pirana da bazı tecelliyat varid olur ki;

لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ
عِزًّا طَافًا مُسْتَقِيمًا¹³

Ayeti Kerimesi'nde Resûlullâh Efendimize vâki olan tecelliyata göre daha umum bi'l-kuvve ve bi'l-fiil, işleyebileceği ve işlemeyeceği, geçmişte işlemek kuvvetinde olduğu ve ilerde işleyebileceği günahların cümlesinden affeder de öyle olan kulunun nefsinin emmarelikten levvâmelîğe, mülhemelîğe, mutmainneye çıkarmak suretiyle ondan günah sadır olmaz. Cenâb-ı Hakkın kendi rızâ-i ilâhiyesine aykırı günah sadır olmasını önlemek suretiyle de (tecelliyat) vardır. Bu büyük tecelliyattır. Bu muradı tecelliyattır. Bizim gibi müridi tecelliyatta olanlara ise (إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ) de verdiğimiz manadaki gibi günah işledikten sonra tevbe eden, namâz olan kuluna Hazreti Allah "Gafûr" ismiyle o günahları örter, "Rahîm" ismi ile de o günahları sade örtmekle kalmaz, hiç işlememiş gibi rahmet-i ilâhisini de ihsan eder, rahmetinden mahrum etmez."

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri şöyle buyururlar:

إِنَّ كُلَّ فَسَادٍ مَنَسَاؤُهُ النَّفْسُ الْأَمَّارَةُ فَهُوَ مَرَضٌ ذَاتِيٌّ وَسَمٌّ قَاتِلٌ وَمُنَافٍ
لِمَقَامِ الْعِبَادَةِ وَكُلُّ فَسَادٍ حَصَلَ مِنْ خَارِجٍ وَلَوْ كَانَ بِإِلْقَاءِ الشَّيْطَانِ فَهُوَ
مِنْ الْأَمْرَاضِ الْعَارِضَةِ الرَّائِلَةِ بِأَذْنَى الْعِلَاجِ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِنَّ كَيْدَ
الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا وَيَلَاؤُنَا أَنَّمَا هُوَ أَنْفُسَنَا وَعَدُوُّ أَرْوَاجِنَا مُصَاحِبُنَا السُّوءُ

"Şüphesiz her fesadın kaynağı nefsi emmâredir. Nefsi emmâre, (sonradan arız olan değil) zâtî bir hastalık ve öldürücü bir zehir olup kulluk makamına zıt düşmektedir. Şeytanın vesvese ve ilgasıyla da olsa dıştan gelen her fesat, arızî bir hastalıktır ki, en ufak bir tedavi ile yok olur. Hazreti Allah

¹³ Fetih Sûresi, âyet 2 ; [Mealî: "Ki Allah senin zenbinden geçmişini ve geleceğini mağfîret buyurup üzerindeki niûmetini tamamlayacak ve seni sırat-ı müstakîme çıkaracak"]

“Muhakkak şeytanın hilesi zayıf oldu” buyuruyor. Bizim belamız (imti-hanımız), ruhlarımızın düşmanı, kötü arkadaşımız olan nefsimizdir.”¹⁴

Öyle fena bir mahlûk ki Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) de dualarında;

اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرَفَةَ عَيْنٍ وَلَا أَقْلَ مِنْ ذَلِكَ

“Ya Rabbi! Göz açıp yumuncaya kadar ve bundan daha az bir zaman beni nefsimin eline bırakma”¹⁵ buyurmuştur.

Malum olduğu üzere Peygamberler ilahi hükümleri tebliğ etmek için gönderilmişlerdir. İmâm-ı Rabbânî Hazretleri, bu tebliğ vazifeleriyle bir-likte ayrıca bütün Peygamberlerin gönderilmelerindeki maksadın nefs-i emmareyi tahrip etmek olduğunu ifade ederek şöyle buyurmuşlardır;

وَالْمَقْصُودُ مِنْ بَعَثَةِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَالْحِكْمَةُ فِي التَّكْلِيفَاتِ
الشَّرْعِيَّةِ هُوَ تَعْجِيزُ هَذِهِ النَّفْسِ الْأَمَّارَةِ وَتَحْرِيبُهَا وَقَدْ وَرَدَتْ الشَّرَائِعُ لِرَفْعِ
الْهَوَى النَّفْسَانِيَّةِ

“Bütün Peygamberlerin (aleyhimüsselam) gönderilmesindeki ilahi maksat, şu nefs-i emmareyi ta’ciz ve onu tahrip etmektir. Bütün şeriatlar nefsin hevasını, arzularını kaldırmak, yok etmek için varid olmuştur.”¹⁶

Büyüklerimiz buyurmuşlardır ki;

“Eskiden esirler vardı; şimdi de var. Eskiden kölenin sahibi gayr-i müslimse köleyi istediği gibi kullanırdı, sahibi Müslümansa şahadeti söy-letip serbest bırakırdı. Ama şimdi insanları nasıl esir alıyorlar? İnsanların esaretini görüyorsunuz. Kimisi nefsin esaretinde, kimisi şeytanın, kimisi de başka şeylerin esaretinde. Biz ise Rahman ile birlikteyiz. İnsanları bu esaretten kurtarabilmek için, bir kişinin bile hidayetine vesile olabilmek için uğraşyoruz.”

Hadis-i Kudsi’de şöyle buyuruluyor;

عَادَ نَفْسَكَ فَإِنَّهَا انْتَصَبَتْ لِمُعَادَاتِي

¹⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.3, m.27

¹⁵ Aliyyu'l-Kâri, Mirkatü'l-Mefatih Şerh-i Mışkatü'l-Mesabih, Kitabu'd-De'avat

¹⁶ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.51

“Nefsine adavette ol (nefsini düşman olarak tanı). Zira o benim adavetime nasb-ı nefis etmiştir. (Düşmanlık ederek benim karşıma dikilmiştir.)”¹⁷

Asr-ı saadetteki harplerin her birinin İslam tarihi içerisinde ayrı ayrı ehemmiyeti olmakla birlikte Tebük Gazvesi ve öncesinde yaşananlar, -şartları ve zamanı itibarıyla her türlü sıkıntıya rağmen- cihadın ve Allah yolunda infakın faziletini ifade etmektedir.

Tebük Gazvesi’ne Usret (zorluk) Gazvesi, askerlerine de Ceyş-i Usret denir. Bu sefer esnasında meydana gelen hadiseler, Tevbe Sûresi’nin birçok Âyet-i Kerîmesine nüzul sebebi olmuştur. 117. Âyet-i Kerîme’de (فِي سَاعَةِ الْغَنَةِ) buyurularak bu sefer “zorluk zamanı” diye vasıflandırılmıştır.¹⁸ Böylesine zor bir gazveden dönerken Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ

“Küçük cihad’dan büyük cihada rucu ettik”buyurmuşlardır.¹⁹ Yani küffar ile yapılan cihaddan nefse karşı yapılan cihada döndüklerini ifade etmişlerdir.

Ruhu’l-Beyan Tefsirinde, Nefis ile cihadın kâfirler ile olan cihaddan daha zor olduğu şu şekilde anlatılır;

وَذَلِكَ لِأَنَّ الْمُجَاهِدَ إِذَا قُتِلَ بِسَيْفِ الْكُفَّارِ يَسْتَرِيحُ مِنَ التَّعَبِ بِمَرَّةٍ وَاحِدَةٍ وَإِذَا قُتِلَ بِسَيْفِ الصِّدِّيقِ فِي يَوْمِ أَلْفِ مَرَّةٍ تَحِيَا كُلُّ مَرَّةٍ نَفْسَ عَلَى بَصِيرَةٍ أُخْرَى وَتَزْدَادُ فِي مَكْرِهًا فَلَا يَسْتَرِيحُ الْمُجَاهِدُ طَرْفَةَ عَيْنٍ مِنْ جِهَادِهَا

“Nefis ile yapılan mücâhedenin kâfirler ile yapılan cihâddan daha büyük olması şundandır. Bir mümin, kâfirlerin kılıcıyla öldürüldüğünde bir kerede bütün yorgunluklarından kurtulup istirahatata (Allah’ın rahmet ve nimetlerine) kavuşur. Bir kişi sıdk kılıcıyla bir günde bin kere nefisini öldürse bile nefsi, her defasında başka bir şekilde dirilir. Hileleri (o nisbette) ziyadeleşir. Bundan dolayı nefsiyle mücâhede eden kişi, göz açıp kapayıncaya kadar da olsa istirahat edemez.”²⁰

¹⁷ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.52 ; El-İhkam fî Usul-il-Kur’ân ; Mektuplar Risalesi, s.66

¹⁸ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Tevbe Sûresi 38. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

¹⁹ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife c.1 m. 41 ; İ.Hakkı Bursevî, Bakara Sûresi 54.Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

²⁰ İ.Hakkı Bursevî, Ruh’u’l Beyan Tefsiri Bakara Sûresi 54.Âyet-i Kerîme’nin Tefsirinden

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir Hadis-i Şerif'lerinde

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ

“Kim nefsinı bilirse muhakkak Rabbini bilmiş olur”²¹ buyurmuşlardır.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri bu Hadis-i Şerif'i şöyle izah etmişlerdir;

فَإِنَّ الشَّخْصَ إِذَا عَرَفَ نَفْسَهُ بِالشَّرِّ وَالتَّقْصِ وَعَرَفَ أَنَّ مَا فِيهِ مِنَ الْخَيْرِ
وَالْكَمَالِ وَالْحُسْنِ وَالْجَمَالِ فَقَدْ عَرَفَ الْحَقَّ سُبْحَانَهُ بِالْخَيْرِ وَالْكَمَالِ
وَالْحُسْنِ وَالْجَمَالِ بِالضَّرُورَةِ

“Bir şahıs kendi nefsinı eksiklikleri ve kötülükleri ile beraber bilir ve kendisinde bulunan hayır, kemal, cemel ve güzellikleri (n Allah'ın verdiği bir emanet olduğunu) bilirse muhakkak Allah (celle celalühü)'yü hayır, kemal, cemel ve güzelliği ile bilmiş olur.”²²

Binaenaleyh bir kimse nefsinı tanıyabildiği kadarıyla Rabbini tanımış olur. Rabbini bu şekilde tanıdığında elde edeceği makamı İmâm-ı Rabbânî Hazretleri şöyle ifade etmiştir;

وَصَاحِبُ هَذِهِ الرُّؤْيَةِ مُشْرِفٌ بِمَقَامِ الْعَبْدِيَّةِ الَّذِي هُوَ فَوْقَ جَمِيعِ كَمَالَاتِ الْوَلَايَةِ

“Şu ru'yetin sahibi velayet kemâlâtının tamamının fevkında olan abdiyyet makamı ile müşerreftir”²³

Hazret-i Üstâzımız: “Şek yoktur ki: Allah'ın adüvvüne tâbi ve münkâd olan, adüvvullah'tır. Tâbi ve münkâd olmayan habibullah'tır. Nefs-i Em-mareye tebe'yyet ve inkıyat zahiren, batinen, sureten, hakikaten nihayet bulmadıkça insan Abdullah olamaz, nefsin hevalarının abdi olmakta baki kalır. Bu sözlere de;

أَفْرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ

“Heva ve hevesini kendine ilah edinen kimseyi görüyor musun?”²⁴
Nass-ı celili şahittir”²⁵ buyurmuşlardır

²¹ Aliyyu'l-Kâri, Mirkatü'l-Mefatih Şerh-u Mişkati'l-Mesabih, Babu'l-İmanı bi'l-Kader

²² İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.234

²³ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.234

²⁴ Casiye Sûresi, Âyet 23

²⁵ Mektuplar Risalesi, s.32-33

"Nefsine, onun iştihalarına, hevâlarına tâbi olan, Mevlâ'nın emirlerine, rızalarına âsîdir. Nefsi ile beraber olan onunla Allah'a düşmanlıktır. Allah'a düşmanlıkta onun yardımcısıdır. Nefsine muhalefet ise Allah'a ve emrine itaattir. Nefse düşmanlıktır. Yardım etmemektir. Böyle bir kimse elbette Allah'la beraberdir. Allah da onunladır. Mevlâ'ya dostluk yolundadır."²⁶

Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) nefsi fena bir arkadaşına benzeterek Ashab-ı Kiram'a;

مَا تَقُولُونَ فِي صَاحِبٍ لَكُمْ إِنْ أَنْتُمْ أَكْرَمْتُمُوهُ وَأَطَعْتُمُوهُ وَكَسَرْتُمُوهُ
أَفَضَى بِكُمْ إِلَى شَرِّ غَايَةٍ وَإِنْ أَهْتَمْتُمُوهُ وَأَعَزَّيْتُمُوهُ وَأَجَعْتُمُوهُ أَفَضَى بِكُمْ إِلَى
خَيْرِ غَايَةٍ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا شَرُّ صَاحِبٍ فِي الْأَرْضِ قَالَ: فَوَالَّذِي نَفْسِي
بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَفُوسُكُمْ الَّتِي بَيْنَ جُنُوبِكُمْ

"Sizin bir arkadaşınız hakkında ne dersiniz? Görüşünüz nedir? Ki siz ona ikram eder, yedirir ve giydirdirseniz o sizi özellikle kötülüklere çeker. Eğer ona ihanette bulunur, onu giydirmez ve onu derleyip toplamazsanız sizi özellikle hayra sevk eder." Bunu duyan Ashabı Kiram: 'Yâ Resûlallah! Bu, yeryüzündeki arkadaşın en şerlisidir' dediler.

Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) Efendimiz: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allah (celle celalühü)'ye yemin ederim ki o, iki kaşının ortasında olan nefislerinizdir"²⁷ buyurmuşlardır.

İmâm Bûsîrî Hazretleri Kasîde-i Bürde isimli eserinde de nefsi bir çocuğa benzeterek şöyle buyururlar;

وَالنَّفْسُ كَالطِّفْلِ إِنْ تَهْمَلَهُ شَبَّ عَلَى حُبِّ الرِّضَاعِ وَإِنْ تَقْطَعَهُ يَنْفَطِرْ

"Nefis süt emen çocuk gibidir ki eğer süttan kesmezsen süt emmek üzerine harîs olur. İştahı artar, süt emme üzerine yığıtleşir (yani büyür giderde hala süt emmeye devam eder). Eğer çocuk iken süttan kesersen kesilir bir daha emmek istemez."²⁸

²⁶ Mektuplar Risalesi, s.66

²⁷ Kurtubî, Tefsir-i Kurtubî, Yûsuf Süresi 54. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁸ Kasîde-i Bürde, s.8, b.18

Hazret-i Üstâzımız da “Ana, meme verdikçe çocuk büyüdüğü gibi, nefis de arzularına uyuldukça büyür. Hatta veli olsam, peygamber olsam der. Nefs-i emmâre ancak râbîta ile terbiye olur”²⁹ buyurlur.

Yine Kaside-i Bürde de bu hususu ifade eden şöyle bir beyit zikredilmektedir:

فَلَا تَزُومِ بِالْمَعَاصِي كَسَرَ شَهْوَتِهَا إِنَّ الطَّعَامَ يُقْوِي شَهْوَةَ النَّهَمِ

“Nefs-i emmare ve onun isteklerinin günah ve kusurlara devam ederek doyurulup kırılaçağını ve yok olacağını bekleme. Çünkü yemek obur ve doymak bilmeyen kimsenin iştahını kuvvetlendirir.”³⁰

Hulasa olarak başımıza gelen ve Hazret-i Allâh’ın rızasına muvafık olmayan her şeyde, hata ve kusurlarımız sebebiyle bize isabet eden her türlü sıkıntıda yegâne sebep nefistir. Âyet-i Kerîme’de;

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنْ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

“Sana güzelliklerden her ne erişirse bil ki Allah’tandır, kötülükten de başına ne gelirse anla ki nefisindendir”³¹ buyrulmuştur.

B. MERÂTİB-İ NEFİS

Nefsin mertebeleri yedidir.³²

1. Nefs-i Emmâre: Nefs-i kâfire ki hakikati bulamayanların nefsidir. Bu da şeytanların, kâfirlerin ve fasıkların nefsidir.

وَمَا أُنْبِئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي

“Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis cidden emmaredir. Mübalağa ile fenayı emreder. Ancak Rabbimin rahmet ettiği müstesna.”³³

Büyüklerimiz, kâfirlerin nefsi ve âsi Müslümanların nefsi arasındaki fark ile alakalı “Bütün ehl-i küfrün, ehl-i şirkin, âsi ve mücrimlerin nefisleri nefis-i

²⁹ Ali Erol, Hatıratım, s.35

³⁰ Kaside-i Bürde, s.7, b.17

³¹ Nisâ Sûresi, Âyet 79

³² Z.Sunguroğlu’nun Notları, s.62-63

³³ Yûsuf Sûresi, Âyet 53

emmedir. Şu farkla ki; ehl-i küfürde inkâr ve şirkle beraber isyanları vardır. Ama ehl-i isyanda isyan vardır. Nefs-i emmareleri onlara isyan ettiriyor, ama onlarda küfür ve şirk yoktur. Aralarındaki fark budur” buyurmuşlardır.

Yine Büyüklerimiz Hazret-i Üstâzımızın Nefs-i Emmareyi iki şeye teşbih ettiğini ifade buyurmuşlardır;

- a. Fotoğrafın negatifine benzetmişlerdir: Hazret-i Üstâzımız nefsi şöyle tarif buyururlardı. Hani fotoğrafçılarda fotoğraf çıkarttığınız zaman evvela siyah fotoğraf çıkıyor değil mi? Ona negatif derlerdi.

Eskiden sokaklarda vesikalık fotoğraf çeken körüklü fotoğraf makineleri olurdu. Onun karşısına dikilirsin resmini çeker. İlk defa siyah resim çıkar. Sonra tekrar resim alır. Bu defa beyaz resim hakiki rengiyle çıkar. İşte o siyah, negatif resim nefsi-i emmare o. Hazret-i Üstâzımız fotoğrafın negatifine teşbih ettikten sonra “İşte bu insanın siyah fotoğrafı, nefsi emmaresidir” buyurmuşlar.

- b. Su yılanına teşbih buyurmuştur: Su yılanı kolay kolay ölmüyor. İkiye parçala, üçe parçala, beşe parçala... Her parçası yine canlı kalıyor. Başını ezip de öldürsen vücudu yine canlı kalıyor. Onun için “Nefis, su yılanı gibi dokuz canlıdır” buyururlardı Hazret-i Üstâzımız.”

2. Nefs-i Levvâme: Kabahatini anlayıp da pişman olanların ve daha iyisini yapamadığından dolayı kendini kınayanların nefsidir. Mümin kullardan Salih kimselerin nefsidir.

وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ

“Yine hayır! O sürekli kendini kınayan nefse yemin ederim.”³⁴

Bu Âyet-i Celile Elmalılı Tefsirinde şöyle izah edilmiştir.

“Nefsi levvame levme edici nefis demektir. Bu da ya başkasını levme eden, çok kınayan nefis yahut yaptığı günahların kötülüğünü anlayıp da kendini kınayan, pişman nefis demek olabilir. İkincisi daha ma’ruf ve meşhurdur.

Yani kıyamet günü muhakkak olacak ve ona inanmak istemeyen nefisler o gün kendisini çok levme edecekler. Dünyada yaptıkları gafletlere, günahlara çok pişman olacaklar, hatta her nefis kendisini levme edecek, dünyada

³⁴ Kıyame Süresi, Âyet 2

yaptığı kusura pişman olacak, ‘neden daha iyi çalışmadım? Neden daha güzel işler yapmadım?’ diye pişman olacaktır.

Bu suretle nefs-i levvameye kase o gün gerçekleşecek olan levminde-ki acılığın ehemmiyetine ve büyüklüğüne tenbih için demek olur.”³⁵

Büyüklerimiz buyurmuşlardır ki;

“Nefs-i levvame demek; kendini çok levmeden demektir. Mübalağa ism-i fail olduğu için nefs-i levvame makamında olanlar çok sık kendilerini levmederler. Veyahut rabıtasında ve sairesinde nefsi emmaresinin ahlakı zemimesini daima müşahade ettikten sonra bundan son derece müteessir oluyor, daima kendini levmediyor; “ne ahlaksız, ne hain, ne kâfir, ne melun, ne şenî” nefsim var” diye durmadan kendini levmedi. Bu da nefs-i levvamenin ulvî kısmı. Nefs-i levvamenin ulvî kısmında olanlar da böyledir” buyurmuşlardır.

3. Nefs-i Mülheme: Cenâb-ı Hakk’ın, takva ile fücuru kendisine ilham ettiği, isyan ile ibadet arasındaki farkı idrak ettirdiği nefistir. Tarik-i Rûhânide olanların nefsi, nefs-i mülhemedir.

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا * فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا

“Ve bir nefse ve onu tesviye edene, sonra da ona kötülük ve takva kabiliyetini verene yemin olsun ki.”³⁶

Yukarıdaki Âyet-i Celile’lere Hazret-i Üstâzımız şöyle mana vermişlerdir: (وَنَفْسٍ) “ol bir azim nefisteki esrar-ı ilahiyeme yemin ederim.” Daha (وَمَا) “Ol bir Zat-ı Ecell-i a’lânın sıfatına yemin ederim. Öyle (مَا) ki (سَوَّاهَا) “O nefsi, sıfat-ı ilahiyeye ile tesviye eyledi. Yani o nefsi gayet muazzam ve öyle tesviye etti ki her şeye isti’dadı kabiliyet verdi. Yani, hem nura, hem zulmete müsavi yaptı. Nefsin azametini göstermek için “nefs” kelimesi nekre olarak gelmiştir. Tenvin, tazim içindir. Nefs burada mutlak; ister müminin nefsi, ister kâfirin nefsi ikisi de buradadır. Zira kullar, Cennete ve Cehenneme nefsi ile gireceklerdir ki iradeleri ile gidecekleri için kul, ister o nefsi Cennet yolundaki iyi amellere, ister Cehennem yolundaki kötü amellere sevk etsin. İrade-i cüziye elindedir.”

(فَأَلْهَمَهَا) “Allah o nefse ilham etti. -Kalbe zuhur eden şeye akaidde ilham derler- burada vücut vermek, akıl vermek, Peygamber göndermek,

³⁵ Elmalılı, Hak Dırı Kur’ân Dili, Kıyame Süresi 2. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

³⁶ Şems Süresi, Âyet 8

Kuran indirmek gibi işte bunların cümlesini o nefse beyan etti, bildirdi. Yani o nefsin içine attı ki Allah tarafından gelen şey demektir. Neyi ilham etti?

(فُجُورَهَا) “Fısk-ı fücuru, kötülükleri de attı.” Daha (وَتَقْوَاهَا) “Takvayı, ittika’yı, iyiliği de attı.” Cenâb-ı Hak, evvela fücuru, sonra takvayı zikir buyurdu ki, insan evvela yanlış işi yapar da sonra takvalığa gidebilir. Yani Mevla’mız iman ile küfürden, itaat ile isyandan, rabita ve füyûzat-ı ilahî ile gafletten muhafazayı, korunmayı da o nefsin içine attı.”³⁷

Te’vilatü’n-Necmiyye isimli eserde Yûsuf Suresi 53. Âyet-i Kerîmesinin tefsirinde denilmiştir ki;

تَذُلُّ الْآيَةُ عَلَى كَوْنِ النَّفْسِ كُلِّهَا حَقِيقَةً وَاحِدَةً مُتَّحِدَةً تَخْتَلِفُ بِاخْتِلَافِ
تَوَارِدِ الْأَحْوَالِ وَالْأَسْمَاءِ فَإِنَّ حَقِيقَةَ النَّفْسِ الْمُطْلَقَةِ مِنْ غَيْرِ اغْتِبَارِ حُكْمٍ
مَعَهَا إِذَا تَوَجَّهَتْ إِلَى اللَّهِ تَوَجَّهَتْ كُلِّيًّا سُمِّيَتْ مُطْمَئِنَّةً وَإِذَا تَوَجَّهَتْ إِلَى الطَّبِيعَةِ
تَوَجَّهَتْ كُلِّيًّا سُمِّيَتْ أَمَّارَةً وَإِذَا تَوَجَّهَتْ تَارَةً إِلَى الْحَقِّ بِالتَّقْوَى وَتَارَةً أُخْرَى
إِلَى الطَّبِيعَةِ الْبَشَرِيَّةِ بِالْفُجُورِ سُمِّيَتْ لَوَّامَةً

“Bu Âyet-i Celîle nefsin tüm mertebeleri itibari ile hakikat-i vahide (tek bir hakikat) olup, haller ve isimlerin vürudunun ihtilafı itibariyle muhtelif olabileceğine delalet eder. Mutlak hakikat-i nefis hiçbir hükme itibar edilmeksizin teveccüh-i külli ile Cenâb-ı Hakk’a yöneldiği zaman mutmeinne diye isimlendirilir. Teveccüh-i külli ile tabiatına döndüğü zaman emmare diye isimlendirilir. Bazı kere takva ile hakka, bazı kere de fücür ile beşerî tabiatına yöneldiği zaman levvame diye isimlendirilir.”³⁸

Ebû Hüreyre (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre Rasulüllah Efendimiz (sallallu aleyhi ve sellem) şöyle dua buyurmuştur;

قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «فَالْتَهُمَهَا فُجُورُهَا وَتَقْوَاهَا» قَالَ اللَّهُمَّ
أَبِ نَفْسِي تَقْوَاهَا وَرَكَعَهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ رَكَعَهَا أَنْتَ وَلِيِّهَا وَمَوْلَاهَا

³⁷ Hazret-i Üstâzımızın Amme Cüzü Tefsiri, s.67-68

³⁸ İ.Hakkı Bursevî, Ruhû'l-Beyan, Yûsuf Sûresi 53. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

Rasulullah (sallallahü aleyhi ve sellem) (نَالَيْهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا) ayetini okudu ve şöyle dua etti. “Ya Rabbi nefsimi takva ver, O’nu tezkiye et. Sen nefsi tezkiye edenlerin en hayırlısısın. Sen onun velisi ve Mevla’sısın.”³⁹

4. Nefs-i Mutmainne: Rabita ve zikrullah ile mutmain olan kimselerin nefsidir. Fuyuzât-ı ilahiye’nin nüzulü ile meydana gelen sükûn ve istikrar makamı ki buna ehlullah’ın hepsi dâhildir.⁴⁰

Bu makam tarikat ehline mahsustur. Zühd ve takva ehlinin bu makama çıkmaları (ehl-i tarik olmadıkları için) muhaldır. Onların çıkabilecekleri en son mertebe nefs-i mülhemedir. Zira kendi başına mücadele ile nefis ancak bu kadar kemal bulabilir. Bu makamdan ilerisi mürşidi kâmile muhtaçtır.⁴¹ Âyet-i Kerîmede;

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ

“Ey Rabbine itaat edip huzura eren nefis”⁴² buyrulur bu mertebeye işaret olunmuştur.

İmâm-ı Rabbânî (k.s.) Hazretleri de;

اَعْلَمَنَّ أَنَّ الْمَقْصُودَ مِنْ طَيِّ مَنَازِلِ السُّلُوكِ حُصُولُ الْإِيمَانِ الْحَقِيقِيِّ الَّذِي هُوَ مَرْبُوطٌ بِاطْمِئْنَانِ النَّفْسِ وَمَا لَمْ تَطْمَئِنَّ النَّفْسُ لَا تَتَّصِرُ النَّجَاةُ

“İyi bil ki seyr-i sülûk menzillerini geçmekten maksat, nefsin mutmainne makamına yükselmesine bağlı olan iman-ı hakikinin meydana gelmesidir. Nefis, mutmainne makamına yükselmeden kurtuluş düşünülemez.”⁴³

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) şöyle buyuruyorlar;

“Ehl-i ahiretin dünyada çektiği mihnetler, sülûke adem-i muvaffakiyeti halinde sülûk tarikiyle hâsıl olacak nisbet-i tasfiye-i kalb ve tezkiye-i nefse tekâbüle edicidir. Çünkü Mevlây-i müteâl dârü’s-selâmına, ind-i hazretine kabul buyuracağı kullarını safâ-yı kalb ve zekâ-i nefissiz kabul buyurmaz. Elbette bunlar mazhar-ı safâ ve zekâ olacaktır. Bu da bervech-i muharrer”⁴⁴

³⁹ Kurtubî, Tefsîr-ı Kurtubî, Şems Süresi 8. Âyet-i Kerîminin Tefsîrinden

⁴⁰ Z. Sunguroğlu’nun Notları, s.64

⁴¹ Şemseddin Nûrî, Miftâhu’l-Kulûb, Risale-i Murakabe, s.91

⁴² Fecc Süresi, Âyet 27

⁴³ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.161

⁴⁴ Aşağıda yazıldığı şekilde

mihnetler ve meşakkatlerle cebr ve telâfi edilecektir. Hatta bir kimsenin safâ ve zekâsı dünyada çektiği her nevi' mihnetler ve meşakkatlerle hâsıl olmazsa firâş-ı mevtime (ölüm döşeğinde) çekeceği hastalığın şiddet ve temâdisiyle (uzamasıyla), bununla da hâsıl olamayacak derecede zulumât ve küdürât sahibi ise nez'-i ruhunun (ruhunun çıkmasının) usret ve suûbetiyle, bununla da husûle gelemeyecek derecede ise kabrin sıkmasıyla, bununla da hâsıl olmayacak derecede ise suâl-i münkerin ve nekîrin şiddet ve dehşeti ile, bununla da hâsıl olamayacak hadde (derecede) ise azâb-ı kabir ile, bununla da husûle gelemeyecek mertebede ise hevl-i mahşer (mahşerin korkulu halleri) ile vel-hâsıl; Mahşerde tûl-i vukufu (uzun bekleyiş) ve temâdi-i muhâsebe (muhasebenin uzaması) ile ve suûbet-i mürûr-ı sırat (Sırat köprüsünü geçmenin zorluğu) ile ve bunlarla da husûl-i safâ ve zekâ el vermezse, nâra duhûl ile ve nârdâ tathîr olmakla safâ ve zekâyı elde edecek, dârü's-selâma girecek, rızâ-i mevlâyâ nâil olacak, hayât-ı tayyibe-i ahirete mazhariyet hâsıl eyleyecektir. Nârdâ tathîr, zulûmât ve küdürâtı son derecede galiz ve azîm olanlara mahsustur. Zerre-i îmân ashâbı ne kadar cehennemde kalsa yine ba'det-tathîr cennete gireceklerdir. Fakat ekser ehl-i îmânın safâ ve zekâlarının bundan evvel husûle gelmesi lûtf-i mevlâdan me'mûldür (ümid edilir). Azâb-ı kabre kadar zekâ ve safâsını elde edemeyenlerin ekall-i kalîl olması kerem-i hudâdan mes'ûldür. Dünyada iken zekâ ve safây-ı nefse mazhar olamamaktan muzdarib olanların, hayât-ı dünyeviyyeleri gayr-i müsâid geçenlerin, -âmme-i ehl-i îmâna nazaran havâsdan bulunmaları hasibiyle- mevtime evvel safâ ve zekâyâ mazhar kılınarak râhat ve meserretle ruhlarını teslim edecekleri, dünyadan ahirete mes'ûd olarak intikal eyleyecekleri mahz-ı fazl-ı ilahî ile şüphesizdir.⁴⁵

5. Nefs-i Râziyye: Burası nefis-i mutmainne'nin en a'la mertebesidir. Hazret-i Mevla'nın lütuf ve ikramından meydana gelen rıza makamıdır.

إِزْجِي إِلَى رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً

"Hem hoşnut edici, hem de hoşnut edilmiş olarak Rabbine dön."⁴⁶

6. Nefs-i Merziyye: Bu Hazret-i Allâh'a bağlıdır. (وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ) "Allah'ın rızası" makamı ki; kulun nail olabileceği en yüksek rütbedir. (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ) mertebesidir.

⁴⁵ Mektuplar Risalesi, s.73-74

⁴⁶ Fecr Sûresi, Âyet 28

7. Nefs-i Sâfiye: Diğer bir tabirle nefs-i zekiyye. Nefs-i sâfiye mertebesine hiçbir kimse çıkamaz. O Peygamberlere mahsus bir makamdır. (استعِذْ بِاللّٰهِ وَالْخِزْر) Nahr deveyi boynundan kesmek manasınadır. Hazret-i Ali (k.v.): “Mal-ı mergûp olan deveyi kestiğin gibi kendin için mergûp olan nefsin kes. Onun boynunu kır, yere yatır” buyurmuştur. O da yalnız rabita ile kırılır.⁴⁷

Büyüklerimiz nefsin mertebelerini izah ettikten sonra şöyle hulasa etmişlerdir;

“Bazı insanlar vardır, devamlı günah işler, sonra pişman olur, bir daha yapmamaya karar verir, bir süre devam eder üç ay beş ay ne ise, daha sonra tekrar eski haline döner. Tekrar tevbe eder vs. bu şekilde vakit geçirir. ... Bu makamda olan insanlara nefs-i levvâme denir. Sonra nefs-i levvâmeden Allah’ın inayeti ile kurtulup da nefs-i mülhemeye çıkınca insan o zamanda bir hal olur o kişiye. Yaptığı şeyin Allah’ın gadabını Mucip olacağı ona ilham olunur. Allah’ın emirlerine uygun olarak yaşamaya çalışır. Böyle devam ederken bir gün Allah’ın rahmeti ile makam-ı irşatta olup Resûlullâh’ın varisi olan bir büyük zata tesadûf eder, o büyük zat da ona teveccüh buyurur, onu nefs-i mülhemeden kurtarır -ki bu zatlar da milyarda birdir, biz onlara piranımız diyoruz, silsile-i sâdâtımız diyoruz- ona intisap eder, onun evladı olur, onun gösterdiği yolda amel eder ve nefs-i mülhemede iken nefs-i mutmainne makamına çıkarır -tabii zamanla-.

Nefs-i mutmainne makamına çıktığında o insan paçayı kurtarmıştır. Mutmain olmuş artık, inandığı şeyin hak ve doğru olduğuna yüzde yüz inanıyordur artık. Nefs-i mutmainneden de -kaderinde varsa o, tabii herkesin de kaderinde yoktur, milyonda, trilyonda bir insanın kaderinde vardır- nefs-i razıyye ve nefs-i merzıyye makamına çıkar... İşte razıyye, merzıyye makamına çıkan kullar, onların ekserisi irşada me’zûndür. Dünyada pek ender insan, -nefs-i mutmainneye bile çıkan çok azdır- ama nefs-i razıyye ve merzıyyeye çıkan insan ender, Enderu’n-nevâdirdir. Irşad makamı kendisine nasip olacak insanlar razıyye ve merzıyye makamına çıkarlar. Daha dünyada iken Allahın sevdiği kullar arasına girer ve daha dünyada iken onlar cennette yaşar.

Bu nefsin tabakalarından çıkıp kurtulup, bir an evvel mutmainneye doğru yol alabilmek için piranımızın tavsiyelerini tutmak lazım, onlara rabita yapmak lazım, piranın kalbinden kendi kalbine rabita yaparak ve Allah ismini zikrederek, “Allah Allah Allah” diyerek, dilini damağına yapıştırarak ve hiç sallanmadan Hazret-i Üstâzı ona kaç tavsiye etti ise o kadar kalp okuyacak. Dil okumayacak. ...

⁴⁷ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s. 62-64, Şemseddin Nuri, Miftâhu'l-Kulûb, s.172-229

Kalp onu okursa son nefeste iman ile gider. ... Nefs-i mutmainne makamına vasil olmadan Allahın hiçbir kulu cennete giremez. O makama vasil olanlara da Cenâb-ı Hak şöyle buyurur. (سَلَامٌ عَلَيْكُمْ فَأَدْخُلُوْهَا خَالِدِينَ)

C. NEFSİN TEZKİYESİ

İlm-i Kelam'da beyan edildiği üzere âmm-i beşer (mutlak olarak beşer), âmm-i melâikeden (Rasûl olmayan mutlak melâikeden) daha faziletlidir. Bunun sebeplerinden birisi de nefse rağmen kulluk vazifelerini yapabilmeleridir. Kulluk vazifelerinin zorlanmadan yerine getirilebilmesi ise elbette nefsin terbiye ve tezkiye edilmesiyle.⁴⁹

Hazret-i Üstâzımız bu hususu şöyle ifade etmektedirler;

"Nefsi emmare bir taraftan en fena ve şerîr bir mahlûktur. Ba'det-tasfiye ve't-tezkiye en A'lâ ve ekmel bir mahlûk-i kutsî olur."⁵⁰

"Kabl'e-l fena ve'z-zekâ yapılan her hareket ve fiil ve amel, ta'lîlât-ı nefsanîye levsîyle mülevvestir, neticesi yok gibidir. İlk iş, ayn-ı zenb ve cehil ve hatîe olan nefsin ıslahıdır. Bu salah ve zekâyı hâsıl eyledikten sonra her fiil ve amel kabule şâyandır ve pâktır".⁵¹

Cenâb-ı Hak Âyet-i Kerîmelerde şöyle buyuruyor;

فَذَٰ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا

"O nefsi tezkiye eden (fücurdan temizleyip takva ile terbiye ve tenmiye ederek -büyüterek- feyizlendiren kimseler) gerçek felah buldu. Onu tedsîye eden (korumayıp gömen kimseler) ise zarar ve ziyan etmiştir."⁵²

Bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde denilmiştir ki, Nefsi tezkiye tabiri başlıca üç manada kullanılır;⁵³

a. Onu kirletecek küfür, cehalet, kötü hisler, yanlış i'tikadlar ve fena ahlaklar gibi fücurdan temizlemek.

⁴⁹ Zümer Sûresi âyet 73, [Meali: Selâm sizlere ne hoşsunuz! Haydin girin onlara ebediyyen kalmak üzere]

⁵⁰ Taftâzânî, Şerhu'l-Akâid, Beşer ile Melaik-i Kiram arasındaki efdaliyyet sıralaması (Hulasa)

⁵¹ Mektuplar Risalesi, s.67

⁵² Mektuplar Risalesi, s.39

⁵³ Şems Sûresi, Âyet 9-10

⁵⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Şems Sûresi 9-10. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

- b. Nefsi temizleyip koruyarak iman, irfan, iyi ve güzel hisler, ilâhî ahlak gibi takva hasletleriyle terbiye edip ilâhî tecelliyâta mazhar olarak onu feyizlendirmektir.

Bu iki mana ile nefsi tezkiyeye çalışmak, -kendisini yaratanın bir hakkı olmak üzere- insanın vazifesi ve menfaati muktezasıdır. Onun için nefsin tezkiyesi, kesbi itibariyle insana; sebebiyeti itibari ile mürşid ve muallime; takdir ve yaratmak itibariyle de Hazret-i Allâh'a nisbet olunur. Burada zahir olan mana da budur.

- c. Nefsin temizliğini takdir veya son derece feyz-i nemasına ermiş olduğuna hüküm etmek suretiyle temize çıkarmak, övmek manasına gelir.⁵⁴

Tasavvuf ilminden bahsedilen Risale-i Murâkabe isimli eserde denilmiştir ki; "Malum olsun ki seyr-i sülûk'ün iki yolu vardır. Birine Tarîk-i Nefsânî, diğerine Tarîk-i Rûhânî derler. Tarîk-i Nefsânî denilen nefsi terbiye ederek gidenlerdir. Tarîk-i Rûhânî denilen ruhu tasfiye ederek gidenlerdir. Bunların ikisi de Tarîk-i Hak'tır.⁵⁵

Büyüklerimiz "Zîkr-i cehrî erbabının ricalinin, mürşitlerinin yolu riyazat yoludur, doğrudan doğruya nefse hücum yoludur. Esmâ-i Hüsnâ-i İlahiyye'den bazılarını okuyarak ve riyazat yaparak, onların yollarına temessük ederek böyle doğrudan doğruya nefisle mücadele yoludur. Bu yoldan neticeye varanların çok az olduğunu Hazret-i Üstâzımız buyururlardı.

Ruhanî yolda ise, nefsi şöyle bir kenarda bırakıp onu bir tutam otlatacağsın. -Evet, bir tutam ot-. Hazret-i Üstâzımız: "Nefsi bir tutam otlatacağsın" buyururlardı. Ona istediklerini helalinden vereceksin. Fakat haramdan ictinap edeceksin. Ruh-i Melekî'yi feyz-i ilahî ile besleyerek, Evrad u Ezkâr ve Râbîta-ı şerîfe ile besleyerek, Ruh-i Melekîyi besleye besleye nefsi bütün hadem ü haşemiyle (hizmetçileriyle beraber) esir almaktır."

Süleyman (aleyhisselâm), "Yalnız başına bir orduyu mağlup etmek ne kadar zor ise nefsi emmâreyi mağlup etmek ondan daha zordur" buyurmuşlardır.⁵⁶

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu); "Evlatlarım! İnsanın içindeki kötülüğü çıkarıp atması farz-ı ayındır. Fakat bu ne zikirle ne de ibâdetle olur. O ancak râbîta ile meydana gelen bir eserdir"⁵⁷ buyurarak bize bu mücadelenin şeklini tarif etmişlerdir.

⁵⁴ Elmalılı, Hak Dini Kuran Dili, c.8, s. 5861

⁵⁵ Şemseddin Nûrî, Miftâhu'l-Kulûb, Risale-i Murâkabe, s.2-3

⁵⁶ Z.Sunguroğlunun Notları, s.148

⁵⁷ Z.Sunguroğlunun Notları, s.148

NAMAZLARDA CEMAATİN EHEMMİYETİ VE NAMAZ VAKİTLERİ

Cenâb-ı Hak, Feyyaz-ı Mutlak, Rabbu'l-Felak Hazretleri Cibrîl-i Emin ve Namus-i Ekber vasıtasıyla inzal buyurduğu Hazret-i Kur'ân'da;

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ* وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ

“Artık akşamladığınız vakit ve sabahladığınız vakit Allâhü Teâlâ’ya tesbihte bulunun. Ve Hamd, göklerde ve yerde o’na mahsustur. Gündüzün nihayetinde de ve öğle vaktine vardığınızda da Allâhü Teâlâ’ya tesbihte bulunun”¹ buyurarak namaz vakitlerini beyan etmektedir.

İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruhu) hazretleri,

وَاعْلَمَنَّ أَنَّ الْإِنْسَانَ كَمَا أَنَّهُ لَا يَدَّ لَهُ مِنْ تَضَحِجِ الْإِعْتِقَادَاتِ كَذَلِكَ لَا يَدَّ
لَهُ مِنْ إِيْتَانِ الْأَعْمَالِ الصَّالِحَاتِ وَأَجْمَعِ الْعِبَادَاتِ وَأَقْرَبِ الطَّاعَاتِ هُوَ آدَاءُ
الصَّلَاةِ

“Evladım sen bil ki, insana i’tikadını tashih etmek nasıl lazım ve gerekli ise aynı şekilde salih ameller yapmak da elzemdir. İbadetlerin en câmisi (her türlü ibadeti içine alanı) ve Allâhü Teâlâ’ya en çok yaklaşma vesilesi olanı ise namazın edasıdır” buyurmuştur.²

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) “Namaz mi’rac-ı manevidir. Müslümanlar her gün beş defa Cenâb-ı Hakkın (اِقِمِ الصَّلَاةَ) Hitab-ı izzetine muhatap oluyorlar. Bu suretle rızk-ı suri ve rızk-ı manevi ile merzuk olmak üzere günde beş defa Hazret-i Mevlâ’nın sofra-i rahmetine çağrılıyorlar. Bu şeref sekaleyn’den (ins ü cin) ma adâ hiçbir mahluka nasip değildir. Çünkü karşılığı mükafat ve terfi-i derece olan ibadetler yalnız ins ve cinne mahsustur.

¹ Rum Sûresi, Âyet 17-18

² İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.85

Bazı ümûrda melekler de me'murdurlar. Lakin onlar imtihan olmak, karşılığında mükafat almak için me'mur değildirlar" buyurmuşlardır.³

Beş vakit namazda cemaat, bizim mezhebimizde sahih kavle göre "sünnet-i müekke"dir. Ancak şeâir-i İslam'dan ve İslam dininin hasâisinden olması sebebiyle vacib gibi kuvvetlidir.⁴

(مَنْ صَلَّى صَلَاتَنَا وَاسْتَمِعَ قَوْلَنَا فَهُوَ مِنَّا) "Kim bizim namazımızı kılar, kiblemize yönelirse o bizdendir" Hadis-i Şerifinde geçen "Bizim namazımız" ile murat, cemaat ile kılınan namazdır. Çünkü cemaat ile namaz, bu ümmete mahsustur.⁵

Cemaatin fazileti imamla beraber bir kişi olduğunda dahi hâsıl olur. İsterse imama uyan, sabiyy-i mümeyyiz veya kadın olsun.⁶

Namazı cemâatle kılmak, özürsüz ve hür olan her erkek için, en sahih kavle göre, vacib kuvvetinde bir sünnet-i müekke'dir.⁷

Namaz ibadetini cemaatle eda etmek eday-ı kâmil iken, namazı tek başına kılmak -borçtan kurtarmasıyla beraber- eday-ı kasır olur. Yani noksan sıfatıyla mühürlenmiş olur.⁸ Cemaatte rahmet vardır.

Kur'ân-ı Kerîmin birçok ayetinde bir kelimelik (يُصَلُّونَ) yerine "Namazla-rını ikame ederler" manasına gelen iki kelimelik (يَقِيمُونَ الصَّلَاةَ) buyrulmuştur.

"Burada ikamenin manası olan dikmek ve doğrultmak mefhumlarını düşünmek icab eder. Bu bize (الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ) "Namaz dinin direğidir" Hadis-i Şerifini hatırlatır. Bu Hadis-i Şerifte din, yüksek bir binaya teşbih edilmiş ve namaz o binanın direği olarak gösterilmiştir. Bu gibi Âyet-i Celillerde namaz, cemaatle kaldırılabilir büyük bir direğe benzetilmiş, bu ağır ve mühim mükellefiyetin altından ancak cemaat ile kalkmanın mümkün olabileceğine işaret edilmiştir."⁹

Fahreddin Râzî Hazretleri, (إِنَّكَ تَعْبُدُ) "Yalnız sana ibadet-kulluk ederiz"¹⁰ Kavlı Celilini tefsir ederken şöyle buyurur:

³ Z. Sunguroğlu Notları, s.113

⁴ Şurunbulâli, Merâkı'l-Felâh, Kitabü's-Salat, s.109

⁵ Molla Husrev, Düreru'l-Hukkam, Kitabü's-Salat, s.50

⁶ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, Kitabü's-Salat, İmamet ve Cemaat, s.475

⁷ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, Kitabü's-Salat, İmamet ve Cemaat, s.474

⁸ Molla Husrev, Mirkatü'l-Vusûl, c.1, s.109

⁹ Elmahlûl, Hak Dini Kur'an Dili, Bakara Sûresi 3. Âyet-i Keriminin Tefsiri

¹⁰ Fatiha Sûresi, Âyet 5

لِقَائِلِ أَنْ يَقُولَ: اَلْتَّوْنُ فِي قَوْلِهِ تَعْبُدُ إِذَا أَنْ تَكُونُ نُونُ الْجَمْعِ أَوْ نُونُ
التَّعْظِيمِ، وَالْأَوَّلُ: بَاطِلٌ، لِأَنَّ الشَّخْصَ الْوَاحِدَ لَا يَكُونُ جَمْعًا، وَالثَّانِي:
بَاطِلٌ لِأَنَّ عِنْدَ أَهْلِ الْعِبَادَةِ، فَالْأَيْقُنُ بِالْإِنْسَانِ أَنْ يَذْكُرَ نَفْسَهُ بِالْعَجْزِ وَالذَّلَّةِ لَا
بِالْعِظَمَةِ وَالرَّفْعَةِ

“Bir kişi şöyle diyebilir: (نَعْبُدُ)deki “nun” ya “cemi’ nunu” ya da “ta’zim nunu” dur. Birincisi batıldır. Çünkü bir şahıs, cemi’ olamaz. İkincisi de batıldır. Çünkü ibadetin edası esnasında insana layık olan, kendini acz ve zillet ile zikretmesidir, yücelik ve azamet ile değil.”

Bu söze birçok vecihle cevap vermek mümkündür. Bunlardan biri şudur;

إِنَّ الْمُرَادَ مِنْ هَذِهِ التَّوْنِ نُونُ الْجَمْعِ وَهُوَ تَنْبِيْهِ عَلَى أَنَّ الْأَوَّلَى بِالْإِنْسَانِ
أَنْ يُؤَدِّيَ الصَّلَاةَ بِالْجَمَاعَةِ

Buradaki “nun”dan murad, cemi’ nunu’dur (nefs-i mütekellim meal-gayr). Bu ise şuna tenbih içindir ki; İnsan için evla olan namazlarını cemaat ile eda etmektir.”¹¹

Hadis-i Şerifte:

صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً

“Cemaat ile kılınan namaz münferiden kılınan namazdan yirmi yedi derece efaldır”¹² buyrulur.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Hadis-i Şerifte münferiden kılınan namaz ile cemaatle kılınan namaz karşılaştırılmıştır. Buradaki cemaat ile murat “cemaat” ismi verilecek en az topluluk olan iki kişidir. Şu hâlde cemaattaki kişi sayısı arttıkça sevap katlanarak artar.

وَإِنَّ صَلَاةَ الرَّجُلِ مَعَ الرَّجُلِ أَرْكَى مِنْ صَلَاتِهِ وَخَدَهُ وَصَلَاتِهِ مَعَ الرَّجُلَيْنِ
أَرْكَى مِنْ صَلَاتِهِ مَعَ الرَّجُلِ وَمَا كَثُرَ فَهُوَ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى

¹¹ Fahreddin Râzî, et-Tefsiru'l-Kebir, Fatiha Sûresi 5. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

¹² Sahih-i Müslim, Kitabü's-Salât, h.650

“Bir kişinin diğer bir kişi ile kıldığı namaz tek başına kıldığı namazdan daha kârlıdır. İki kişi ile kıldığı, bir kişi ile kıldığından daha kârlıdır. Daha fazlasıyla kıldığı namaz ise Allâhü Teâlâ’ya daha sevimlidir”¹³ Hadîs-i Şerîfi bunun şahididir.

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle buyurur;

مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ وُضُوئَهُ ثُمَّ خَرَجَ عَامِداً إِلَى الصَّلَاةِ فَإِنَّهُ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَ يَعْمِدُ إِلَى الصَّلَاةِ وَإِنَّهُ يُكْتَبُ لَهُ بِإِخْدَى خَطْوَتَيْهِ حَسَنَةٌ وَتُمْحَى عَنْهُ بِالْأُخْرَى سَيِّئَةٌ

“Kim abdest alır ve abdestini güzel yapar da sonra namaz kastiyla çıkarsa, namazını kılincaya kadar namazda sayılır. Onun için attığı her adımında bir hasene yazılır, diğerinde ise bir günahı ondan silinir.”¹⁴

Namazı cemaat ile kılmak için yürümek dahi, dünya-ahiret saadetine sebeplerinden kılınmıştır. Hadîs-i Şerîfte;

فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ عَاشَ بِخَيْرٍ وَمَاتَ بِخَيْرٍ

“Kim bunu yaparsa hayırla yaşar, hayırla ölür”¹⁵ buyrulmuştur.

Bu Hadîs-i Şerîfin şerhinde şu Âyet-i Kerîme zikredilmektedir;¹⁶

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ.

“Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta oldukları amellerin en güzeli ile veririz.”¹⁷

¹³ Sünen-ı Ebi Davud, Kitab-u's-Salât, h. 554

¹⁴ İmâm Gazâlî, İhya-u Ulûmü'd-Dîn, Kitab-u Esrârî's-Salat

¹⁵ Sünen-ı Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'ân, h. 3233

¹⁶ Mubarekfürî, Tuhtetu'l-Ahvezi, Mezkûr Hadîs-i Şerîfin Şerhinden

¹⁷ Nahl Sûresi, Âyet 97

Cenâb-ı Hak başka bir Âyet-i Kerîmede de şöyle buyurmuştur;

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ
كَانَ مَشْهُودًا

“Güneşin kaymasından gecenin kararmasına kadar (ki öğle, ikindi, akşam, yatsı vakitlerinde) namazı güzel kıl. Bir de kıraatiyle mümtaz olan sabah namazını kıl. Zira sabah Kur’an’ı (sabah namazı) hakikaten meşhuddur.”¹⁸

“Namaz, “rukû” ve sücûd” ile isimlendirildiği gibi, Âyet-i Kerîmede sabah namazı “Kur’an” diye isimlendirilmiştir. Çünkü bunlar namazın rükunlerindenir.”¹⁹ “Sabah namazına gece melekleri de gündüz melekleri de hazır ve şahittir. Bütün fitrat uyanır, insanın zevk-i şuhudu yükselir.”²⁰

“Sabah namazının meşhud oluşu (şahid olunmuşluğu)” şöyle tefsir edilmiştir:

Bu Âyet-i Kerîmede sabah namazını cemaatle eda etmeye teşvik vardır. (Meşhud sabah namazı, şahit olanlar da onu edaya gelen cemaattir.) Şu hâlde mana: (كُتِبَ مَشْهُودًا بِالْجَمَاعَةِ الْكَثِيرَةِ) “Sabah namazı cemaat-i kesire ile hazır olunmuş, meşhud bir namazdır”²¹ şeklindedir.

Yine sabah namazı, sadece insanların hazır olduğu bir namaz değil, bütün gece ve gündüz meleklerinin şahitliğinde eda edilen bir ibadettir.

وَقِيلَ : إِنَّهُمْ يَجْتَمِعُونَ خَلْفَ الْإِمَامِ تَنْزِيلُ مَلَائِكَةِ النَّهَارِ عَلَيْهِمْ وَهُمْ فِي
صَلَاةِ الصُّبْحِ قَبْلَ أَنْ تَعْرُجَ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ . فَإِذَا فَرَغَ الْإِمَامُ مِنْ صَلَاتِهِ عَرَجَتْ
مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَكَثَتْ مَلَائِكَةُ النَّهَارِ . ثُمَّ إِنَّ مَلَائِكَةَ اللَّيْلِ إِذَا صَعِدَتْ قَالَتْ :
يَا رَبِّ إِنَّا تَرَكْنَا عِبَادَكَ لَكَ ، وَتَقُولُ مَلَائِكَةُ النَّهَارِ : رَبَّنَا لَقِينَا عِبَادَكَ وَهُمْ
يُصَلُّونَ . فَيَقُولُ اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ : اشْهَدُوا فَإِنِّي قَدْ عَفَرْتُ لَهُمْ

¹⁸ İsrâ Sûresi, Âyet 78

¹⁹ İ. Hakki Bursevî, Ruhû'l-Beyan, İsrâ Suresi 78. Âyet-i Kerîmenin Tefsiri

²⁰ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, İsrâ Suresi 78. Âyet-i Kerîmenin Tefsiri

²¹ Fahreddin Râzî, et-Tefsiru'l-Kebîr, İsrâ Suresi 78. Âyet-i Kerîmenin Tefsiri

"Denildi ki, melekler imamın arkasında toplanırlar. Onlar sabah namazında iken, gece melekleri henüz semaya çıkmadan, gündüz melekleri iner. İmam namazını bitirdikten sonra gece melekleri yükselir, gündüz melekleri beklerler. Gece melekleri yükseldikleri vakit şöyle derler: "Ya Rab! Kullarını sana (seninleyken) bıraktık." Gündüz melekleri de: "Rabbimiz! Kullarına, onlar namaz kılar oldukları halde kavuştuk." Allâhü Teâlâ da meleklerine şöyle buyurur: "**Şahit olun hiç şüphesiz ki ben onları mağfiret buyurdum.**"²²

Fahreddin Râzî Hazretleri, tefsirinde sabah namazındaki tecelliyatı şöyle anlatır;

إِنَّ تَأْثِيرَ هَذِهِ الصَّلَاةِ فِي تَضْفِيفَةِ الْقَلْبِ وَفِي تَنْوِيرِهِ أَكْثَرُ مِنْ تَأْثِيرِ سَائِرِ الصَّلَوَاتِ فَإِذَا حَضَرَ جَمْعٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمَسْجِدِ لِأَدَاءِ هَذِهِ الْعِبَادَةِ اسْتَنَارَ قَلْبُ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ ثُمَّ بِسَبَبِ ذَلِكَ الْإِجْتِمَاعِ كَأَنَّهُ يَنْعَكِسُ نُورٌ مَعْرِفَةِ اللَّهِ تَعَالَى وَنُورٌ طَاعَتِهِ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ مِنْ قَلْبِ كُلِّ وَاحِدٍ إِلَى قَلْبِ الْآخَرِ فَتَصِيرُ أَرْوَاحُهُمْ كَالْمَرَايَا الْمُشْرِقَةِ الْمُتَقَابِلَةِ إِذَا وَقَعَتْ عَلَيْهَا أَثْوَارُ الشَّمْسِ فَإِنَّهُ يَنْعَكِسُ النُّورُ مِنْ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْ تِلْكَ الْمَرَايَا إِلَى الْآخَرَى فَكَذَا فِي هَذِهِ الصُّورَةِ وَلِهَذَا السَّبَبِ فَإِنَّ كُلَّ مَنْ لَهُ ذَوْقٌ سَلِيمٌ وَأَدَّى هَذِهِ الصَّلَاةَ فِي هَذَا الْوَقْتِ بِالْجَمَاعَةِ وَجَدَ مِنْ قَلْبِهِ فُسْحَةً وَنُوراً وَرَاحَةً

"Bu namazın, kalbin tasfiye ve tenviri hususunda sair namazlara nazaran daha fazla tesiri vardır. Bu ibadeti eda için Müslümanlardan bir topluluk mescitte hazır olduğu vakit, onlardan her birinin kalbi nurlanır. Sonra da bu ictimaa sebebiyle bu vakitte sanki onların ruhları karşılıklı aydınlık saçan aynalar gibi olur da marifetullah ve taatullah nuru, her birinin kalbinden diğerine akseder. (Nasıl ki) onlar üzerinde güneşin nurları vaki olduğu vakit hemen o nur o aynaların her birerinden diğerine akseder. İşte bu namazda öyledir. Bu sebepten selim zevke sahip her kimse, bu namazı, bu vakitte cemaatle eda ettiğinde kalbinde genişliği, nuru ve rahatı bulur."²³

²² Nisâbü'rî, Garâibu'l-Kur'ân, İsra Suresi 78. Âyet-i Kerimenin Tefsiri

²³ Fahreddin Râzî, et-Tefsiru'l-Kebir, İsra Suresi 78. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruhu) Hazretleri bazı Âyet-i Kerîmeler hakkında uzun müddet düşündüğünden bahseder. Bunlar, cennete girme va'dinin kendisine bağlandığı "Salih Ameller" ile alakalı olan ayetlerdir.

Acaba güzel ameller ile murat, bütün güzel ameller mi yoksa bazıları mıdır?

Eğer cennete girmek, bütün güzel amelleri yapmaya bağlı olsaydı; bu çok zor olduğu için muvaffak olanlar çok az olacaktı. Eğer murat, bazı güzel ameller ise onlar hangisidir? bu tayin olunmamıştır, bilinmiyor.

Sonunda, "cennete girme va'di kendisine bağlanmış güzel amellerin" İslâm'ın beş şartı ve hususiyle "dinin direği" diye isimlendirilmiş beş vakit namaz olduğunun, kendisine ilham yoluyla bildirildiğini söyler ve şöyle buyurur;

فَيَنْبَغِي لِلْإِنْسَانِ أَنْ يَجْتَهِدَ فِي إِيْتَانِ هَذِهِ الْحُمَسَةِ غَايَةَ الْإِجْتِهَادِ خُصُوصًا
فِي إِقَامَةِ الصَّلَاةِ الَّتِي هِيَ عِمَادُ الدِّينِ وَأَنْ لَا يَرْضَى بِتَرْكِ أَذْنَى أَدَبٍ مِنْ
آدَابِهَا مَهْمَا أُمُكِّنَ

"İnsan için, İslâm'ın beş şartını yerine getirme hususunda, özellikle "dinin direği olan" namazı kılma noktasında son derece gayret göstererek bütün gücünü ortaya koyması ve mümkün olduğu kadar namazın edeplerinden en küçük bir edebi dahi terke rıza göstermemesi lazımdır."²⁴

En küçük edebini terke râzı olmak doğru değilken, "sünnet-i hüddâ"dan olan²⁵ yani dinin mükemmili ve şeaîrinden olan cemaati terk nasıl düşünülebilir?

Enes bin Mâlik (r.a.) Hazretlerinden şöyle rivayet olunmuştur;

تَوَفَّى ابْنُ لُعْثَمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ فَأَشَدَّ حُزْنُهُ عَلَيْهِ حَتَّى اتَّخَذَ فِي دَارِهِ مَسْجِدًا
يَتَعَبَّدُ فِيهِ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ:

يَا عُمَانُ إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَكْتُبْ عَلَيْنَا الرُّهْبَانِيَّةَ إِنَّمَا رُهْبَانِيَّةُ أُمَّتِي الْجِهَادُ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ يَا عُمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ لِلْجَنَّةِ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابٍ وَلِلنَّارِ سَبْعَةُ أَبْوَابٍ فَمَا

²⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.304

²⁵ Molla Hüsrev, Mir'atü'l-Usul, c.2, s.517

يَسْرُكَ أَنْ لَا تَأْتِي بَابًا مِنْهَا إِلَّا وَجَدْتَ ابْنَكَ إِلَى جَنْبِكَ آخِذًا بِخُجْرَتِكَ
يَسْتَشْفِعُ لَكَ إِلَى رَبِّكَ عَزَّ وَجَلَّ ؟ قَالَ: بَلَى قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَنَا فِي فَرْطِنَا
مَا لِعُثْمَانَ قَالَ نَعَمْ لِمَنْ صَبَرَ مِنْكُمْ وَاحْتَسَبَ ثُمَّ قَالَ لَهُ

Osman bin Maz'ûn (r.a.)'ın bir oğlu vefat etmişti. Bunun üzerine Osman bin Maz'ûn çok mahzun oldu. Hatta evini mescid addedip orada ibadete devam etti. Bu durum Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştığında buyurdular ki; “Yâ Osman! Muhakkak ki Hazret-i Allâh (celle celalühü) bize ruhbanlığı yazmadı (meşru kılmadı). Benim ümmetimin ruhbanıyyeti ancak Allah yolunda cihaddır (hizmettir). Yâ Osman bin Maz'ûn! Cennetin sekiz kapısı, Cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan hangi kapıya gidersen yanında oğlunu senin kuşağından tutarak Rabbinden sana şefaât ister halde bulman seni sevindirmez mi?” Osman bin Maz'ûn; “evet (Yâ Rasûlellah! Sevindirir)” dedi.

Denildi ki; “Yâ Rasûlellah! Osman için olan (müjde) bizim geçmişlerimiz için de var mıdır?” Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem); “evet, sizden sabredip mükafatını Allah'tan bekleyenler için vardır” buyurdular.

Sonra Osman bin Maz'ûn'a şöyle buyurdular;

يَا عُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الْفَجْرِ فِي جَمَاعَةٍ ثُمَّ جَلَسَ يَذْكُرُ
اللَّهِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ كَانَ لَهُ فِي الْفِرْدَوْسِ سَبْعُونَ دَرَجَةً بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ
كَرْكُضِ الْفَرَسِ الْجَوَادِ الْمُضْمِرِ سَبْعِينَ سَنَةً وَمَنْ صَلَّى الظُّهْرَ جَمَاعَةً كَانَ لَهُ
فِي جَنَّاتِ غَدٍ خَمْسُونَ دَرَجَةً مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَرَكَضِ الْفَرَسِ الْجَوَادِ
الْمُضْمِرِ خَمْسِينَ سَنَةً وَمَنْ صَلَّى صَلَاةَ الْعَصْرِ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ لَهُ كَأَجْرِ
ثَمَانِيَةِ مَنْ وَلَدَ إِسْمَاعِيلَ كُلُّهُمْ رَبُّ بَيْتِ أَعْتَقَهُمْ وَمَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ فِي
جَمَاعَةٍ كَانَ حَبَّةَ مَبْرُورَةٍ وَعُمْرَةً مُتَقَبَّلَةً وَمَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ
لَهُ كَقِيَامِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ

“Ya Osman bin Maz’ûn! Kim sabah namazını cemaatle kılar sonra güneş doğuncaya kadar Allah’ı zikrederek oturursa onun için Firdevs cennetlerinde yetmiş derece vardır. (Öyle ki) iki derece arasında cevval bir at hızı ile yetmiş senelik mesafe vardır. Kim de öğle namazını cemaatle kılar ise onun için adin cennetlerinde elli derece vardır. (Öyle ki) iki derece arasında cevval bir at hızı ile elli senelik mesafe vardır. Kim de ikindi namazını cemaatle kılar ise onun için İsmail (aleyhisselâm)’ın beytullahı hizmet için adadığı evladından sekizinin ecir gibi ecir vardır. Kim de akşam namazını cemaatle kılar ise onun için mebrur bir hac ve makbul bir umre (sevabı) vardır. Her kim de yatsı namazını cemaatle kılar ise onun için kadir gecesini ihya etmiş gibi (sevap) vardır.”²⁶

Ne var ki zamanımızda bu husus Müslümanların ekserisi tarafından ihmal olunmaktadır. Kıyametin küçük alametlerinden biri de: كَثْرَةُ الْمَسَاجِدِ وَفَقْدُ الْجَمَاعَةِ “Mescidlerin çokluğu, cemaatin azlığı”dır.²⁷

Yağmur, şiddetli soğuk, can ve malına zarar gelmesinden korkmak, şiddetli karanlık, hapis, körlük, felçli olmak, bir el veya ayağının kesik olması, hastalık, yürümeyecek kadar aciz olmak, yürünemeyecek derecede etrafın çamur olması, cemaate gitmesi durumunda kendilerini bulamayacağı kimseler ile fıkıh tekrar etmek, nefsinin arzu ettiği yemeğin hazır olması, hazırlandığı yolculuğa çıkmayı kastetmek, kendisi olmadığında sıkıntı çekecek olan bir hastaya bakıyor olmak gibi özürler cemaate iştirak etmemeyi mübah kılar.²⁸

Ancak Fetavâ-i Kâzihân’da,

مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ بِالْجَمَاعَةِ وَلَمْ يَسْتَغْظَمْ ذَلِكَ بَطَلَتْ عَدَالَتُهُ

“Cemaat ile namazı (mazeretsiz olarak) terk eden, cemaate gerektiği gibi ehemmiyet vermeyen kimsenin adaleti batıl olur”²⁹ buyrulmuş, El-İhtiyar isimli eserde ise;

لَا تُقْبَلُ شَهَادَةُ تَارِكِ الْجُمُعَةِ وَالْجَمَاعَةِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ

“Üç defa Cuma namazını ve cemaatle namazı terk edenin şahadeti kabul edilmez” şeklinde hüküm verilmiştir.³⁰

²⁶ Kenzül-Ummâl, h.8674

²⁷ Hâdimî, Berika-i Mahmûdiye, el-Babü’s-Sani fi’l-Umûri’l-Mühimme

²⁸ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslam, Kitabus Salat, İmamet ve Cemaat, s.501

²⁹ Hâdimî, Berika-i Mahmûdiye, el-Babü’s-Sani fi’l-Umûri’l-Mühimme

³⁰ Hâdimî, Berika-i Mahmûdiye, el-Babü’s-Sani fi’l-Umûri’l-Mühimme

Mücahid (rh.) şöyle anlatır;

إِنَّ رَجُلًا أَتَى ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا فَقَالَ مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ
يَقُومُ اللَّيْلَ وَيَصُومُ النَّهَارَ وَلَا يَشْهَدُ الْجُمُعَةَ وَالْجَمَاعَاتِ وَمَاتَ عَلَى ذَلِكَ
فَقَالَ هُوَ فِي النَّارِ فَاخْتَلَفَ إِلَيْهِ شَهْرًا يَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكَ وَهُوَ يَقُولُ فِي النَّارِ

“Bir adam, İbn-i Abbâs (r. anhüma)’ya gelerek “Geceleri namaz kılıp gündüzleri oruç tutan, fakat cumaya ve cemaatlara iştirak etmeyen ve bu hal üzere ölen kimse hakkında ne dersiniz?” diye sorunca İbn-i Abbâs Hazretleri: “O kimse cehennemdedir” diye cevap vermişti. O adam her defasında bunu sorduğu halde bir ay boyu kendisine müracaat etmiş, fakat İbn-i Abbâs (r.anhüma) her defasında aynı cevabı vermiştir.³¹

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurur ki;

وَالصُّوفِيَّةُ النَّاقِضُونَ يَغْتَفِدُونَ الذِّكْرَ وَالْفِكْرَ مِنْ أَهَمِّ الْمُهْمَّاتِ وَ
يَسْأَلُونَ فِي إِيْتَابِنِ الْفَرَايِضِ وَ الشُّنَنِ وَ يَخْتَارُونَ الْأَرْبَعِينَاتِ تَارِكِينَ لِلْجَمْعِ
وَالْجَمَاعَاتِ وَ لَا يَغْلَمُونَ أَنَّ أَدَاءَ فَرِيضٍ وَاحِدٍ مَعَ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنَ أَلُوفٍ
مِنْ أَرْبَعِينَاتِهِمْ

“Nâkıs olan sofiyye, zikir ve fikrin ehemmi-i mühimmat (mühim olan hususların en mühimlerinden) olduğuna itikad ederler. Sünnet ve farzları yerine getirme hususunda tembellik gösterirler. Cuma ve cemaatleri terk eder oldukları halde erbainleri tercih ederler. Bilmezler ki cemaat ile beraber bir farzın edası, onların binlerce erbaininden daha faziletlidir.”³²

Bahr-i Râik isimli eserde;

يَجِبُ التَّغْرِيبُ عَلَى تَارِكِهَا بِغَيْرِ عَذْرِ وَيَأْتُمُ الْجِرَانُ بِالسُّكُوتِ

“Özürsüz cemaati terk eden üzerine tâzir cezası vacip olur. Buna sükût etmek sebebiyle komşular da günahkâr olur”³³ buyrulurak bu yanlışla ses-

³¹ Hâdimî, Berika-i Mahmûdiye, el-Babu's-Sani fi'l-Umûri'l-Muhimme

³² İmâm-ı Rabbânî, Mektubât-ı Şerife, c.1, m.260

³³ İbn-i Nuceym, el-Bahrü'r-Raik, Kitabu's-Salat, c.1, s.365

siz kalmanın doğru olmadığı ifade edilmektedir.

Mültekâ isimli eserde cemaati terk sebebiyle gerekirse savaş bile ilan edilebileceği anlatılır;

إِذَا تَرَكَ أَهْلُ قَرْيَةٍ الصَّلَاةَ مَعَ الْجَمَاعَةِ وَصَلُّوا فُرَادَى دَعَاهُمُ الْإِمَامُ إِلَى ذَلِكَ ، فَإِنْ أَبَوْا قَاتَلَهُمْ ؛ لِأَنَّهَا مِنْ شَعَائِرِ الدِّينِ وَكَذَا الْأَذَانُ وَالْإِقَامَةُ

“Bir köy ehli cemaat ile namazı (cemaati caiz görmeyerek) terk edip münferiden kıldıkları zaman imam (halife) onları cemaat ile namaz kılmaya davet eder. Eğer yüz çevirirler ise onlar ile mukatele eder. Çünkü cemaatle namaz, şeâir-i dindendir. Ezan ve kâmet de böyledir.”³⁴

Hadis-i Şerifte;

مَا مِنْ ثَلَاثَةٍ فِي قَرْيَةٍ وَلَا بَدْوٍ لَا تَقَامُ فِيهِمُ الصَّلَاةُ إِلَّا قَدْ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَعَلَيْكَ بِالْجَمَاعَةِ فَإِنَّمَا يَأْكُلُ الذَّنْبَ الْقَاصِيَةَ

“Köyde veya sahrada üç kişi olsun da aralarında namaz ikame olunmasın, hiç şüphesiz şeytan onları istila eder. Sana, cemaat halinde olmak lazımdır. Kurt, ancak sürüden ayrılmış koyunu yer”³⁵ buyrulmaktadır.

Hadis-i Şerifteki “Kurt ancak sürüden ayrılmış koyunu yer” ifadesi şöyle şerh edilmiştir;

أَنِّي يَتَسَلَّطُ عَلَى مَنْ يَغْتَاذُ الصَّلَاةَ بِالْإِنْفِرَادِ وَلَا يُصَلِّي مَعَ الْجَمَاعَةِ

“Şeytan, namazı cemaat ile kılmayıp, münferiden kılmayı adet edinmiş kimseler üzerine musallat olur.”³⁶ Bir Âyet-i Kerîmede de şöyle buyrulur;

اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ

“Şeytan üzerlerine istila etmiştir de kendilerine Allah’ın zikrini unutturmuştur.”³⁷

³⁴ Hâdimî, Berika-i Mahmûdiye, el-Babü’s-Sanî fi’l-Umûri’l-Mühimme

³⁵ Sünen-i Ebî Davud, Kitabü’s-Salat, h.547

³⁶ Haşiyetü’s-Sindî ala Süneni’n-Nesai, Kitabü’l-İmamet, h.847’nin Şerhinden

³⁷ Mücadele Süresi, Âyet 19

“Cemaate gitmeye imkânı olup da münferiden namaz kılan kimsenin namazının sevabı eksik olur.”³⁸

Hadîs-i Şerifte; (لَا صَلَاةَ لِجَارِ الْمَسْجِدِ إِلَّا فِي الْمَسْجِدِ) “Mescidin komşusu için namaz ancak mescittedir”³⁹ buyrulmuştur.

“Cemaatin farzıyyetine hükmedenler bu Hadîs-i Şerifin zahiriyle delil getirirler. Sünniyyetine kâil olan bizim ulemamız ise Hadîs-i Şerifi, kemâlinin nefyi üzerine hamlederler. Yani ‘cemaat hazır iken münferiden kılınan namaz kâmil bir namaz değil, kasırdır’ derler.”⁴⁰

Bunun için ezana kulak verilmeli, vaktinde cemaate yetişmenin çareleri aranmalıdır.

Kunye isimli eserde, (لَوْ اِنْتَظَرَ الْإِمَامَةُ لِدُخُولِ الْمَسْجِدِ فَهُوَ مُسِيءٌ) “Şayet kişi mescide girmek için, ikameti bekleyecek olursa o kimse isâet etmiş olur” buyrulur.⁴¹

Ezanla beraber mescide girmekte, sünnetlere riayet etmenin yanında, iftitah tekbirini imamla beraber almak ve her cüz’üyle cemaate yetişmek vardır.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur:

التَّكْبِيرَةُ الْأُولَى فِي صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

“Cemaatle olan namazda (imamla beraber alınan) birinci tekbir dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.”⁴²

كَانَ السَّلَفُ يُعْزُونَ أَنْفُسَهُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِذَا فَاتَتْهُمْ التَّكْبِيرَةُ الْأُولَى وَيُعْزُونَ سَبْعًا إِذَا فَاتَتْهُمْ الْجَمَاعَةُ

“Selef, birinci tekbir kendilerini fevt ettiği zaman (onu kaçırdıkları zaman) üç gün; cemaat fevt ettiğinde ise yedi gün kendilerine taziye de bulunurlardı.”⁴³

³⁸ Molla Hüseyin, Mir’atü’l-Usul, Eda Bahsi

³⁹ Sunen-i Darekutni, Kitabu’s-Salat, h.1552

⁴⁰ Hâdimî, Berika-ı Mahmûdiye, el-Babu’s-Sani fi’l-Umûri’l-Muhimme

⁴¹ İbn-i Nuceym, el-Bahru’r-Râik, Kitabu’s-Salat, c.1, s.365

⁴² Fahreddin Râzi, et-Tefsiru’l-Kebir, Fâtıha Sûresi 5. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁴³ Hâdimî, Berika-ı Mahmûdiye, el-Babu’s-Sani fi’l-Umûri’l-Muhimme

Dinimizdeki taziye den maksadın ne olduğu iyi düşünölecek olursa, Selefimizin bu tatbikatından "cemaat ile namazı yitiren bir müminin, yakını nı yitiren kimse gibi üzüleceği, üzüntüsünün ancak paylaşılarak ve teselli edilerek hafifleyebileceği" anlaşılmaktadır.

"Zira yakını nı yitiren kimseye yapılan taziye, onu teselli edip, hüznünü hafifletecek, onu sabra teşvik edecek şeylerin zikredilmesinden ibarettir."⁴⁴

Hatem-i Esam Hazretleri bir gün cemaati kaçıncı arkadaşlarından bazıları gelip, taziye de bulunmuşlardı. Bunun üzerine Hatem-i Esam Hazretleri ağlamış ve ağlamasının sebebini şöyle anlatmıştı;

لَوْ مَاتَ لِي ابْنٌ وَاحِدٌ لَعَزَّائِي نَضْفُ أَهْلَ بَلْعٍ وَالْآنَ قَدْ فَاتَتِي جَمَاعَةٌ فَمَا
عَزَّائِي إِلَّا بَغْضُ أَصْحَابِي وَأَنَّهُ لَوْ مَاتَ لِي الْإِبْنَانِ جَمِيعًا لَكَانَ أَهْوَنَ عَلَيَّ
مِنْ قَوْتِ هَذِهِ

"Şayet bir oğlum vefat etmiş olsaydı, şu Belh şehrinin yarısı gelip taziye de bulunurlardı. Hâlbuki ben, şu an (bir kişiyi değil) bir cemaati yitirdim. Buna rağmen arkadaşlarımdan ancak bazıları bana taziye de bulundular. İyi bilinmeli ki, şayet iki oğlum beraberce vefat etmiş olsaydı (onun üzüntüsü); benim üzerime, şu cemaati kaçırcımanın üzüntüsünden daha hafif olurdu."⁴⁵

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyor:

مَنْ صَلَّى الصَّلَاةَ الْخَمْسَ مَعَ الْجَمَاعَةِ فَلَهُ خَمْسَةُ أَشْيَاءَ: الْأَوَّلُ لَا
يُصِيبُهُ فَقْرٌ فِي الدُّنْيَا وَالْثَانِي يَرْفَعُ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَذَابَ الْقَبْرِ وَالثَّالِثُ يُغْفَى
كَتَابُهُ بِبَيْمِنِهِ وَالرَّابِعُ يُمَرُّ عَلَى الصِّرَاطِ كَالْبَرْقِ الْخَامِسُ يُدْخِلُهُ اللَّهُ
تَعَالَى الْجَنَّةَ بِلاَ حِسَابٍ وَلَا عَذَابٍ.

Kim beş vakit namazı cemaatle kılsa onun için beş faide vardır; Dünyada ona asla fakirlik isabet etmez. Cenabı-ı Hak ondan kabir azabını kaldırır. Amel defteri sağ taraftan verilir. Sırat köprüsünden göz

⁴⁴ Tahtavî, Haşiyetü't-Tahtavî ala Merâkı'l-Felah, Ahkâmü'l-Cenaiz

⁴⁵ Hâdimî, Berika-i Mahmûdiye, el-Babü's-Sanî fi'l-Umûri'l-Mühimme

açıp yumuncaya kadar geçer. Allâhü Teâlâ onu hesapsız ve azapsız olarak cennete koyar.⁴⁶

NAMAZ VAKİTLERİ

Cenâb-ı Hak bir Âyet-i Kerîmede;

فَاقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

“... O vakit namazı tam erkânıyla eda edin. Çünkü namaz müminler üzerine muayyen vakitlerle yazılı bir farz bulunuyor”⁴⁷ buyurmuştur. Bu Âyet-i Celîle şöyle tefsir edilmiştir;

“Zira namaz mü’minler üzerine bir kitab-ı mevkuttur. Yani müretteb ve muayyen vakitlerde yazılı bir farz-ı katîdir. Ki bu vakitler Kur’ân-ı Kerîm’de;

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا⁴⁸ ، وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُفْعًا مِنَ اللَّيْلِ⁴⁹ ، وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى⁵⁰ ، فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ* وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ⁵¹

⁴⁶ Abdullahî Harputî, Abdullatîf, s.64 ; Osman bin Hasen Hopavî, Dürretü'n-Nasihîn, s.34

⁴⁷ Nisâ Sûresi, Âyet 103

⁴⁸ İsra Sûresi, Âyet 78 ; Meali: Güneşin kaymasından gecenin karamasına kadar namazı güzel kıl, bir de kıraetiyle mümtaz olan sabah namazını, zira sabah Kur’ânı hakikaten meşhuddur (şühuda mazhurdır)

⁴⁹ Hud Sûresi, Âyet 114 ; Meali: Hem namaz kıl gündüzün taraflarından ikisinde ve gecenin gündüze yakın saatlerinde, çünkü hasenat, seyyiatı giderir, bu, idrâki olanlara bir öğüddür

⁵⁰ Tâhâ Sûresi, Âyet 130 ; Meali: Güneş doğmadan evvel: gece saatlerinde de tesbih et gündüzün etrafın da ki rızaya irebilesin

⁵¹ Rûm Sûresi, Âyet 17-18 ; Meali: “Artık akşamladığınız vakit ve sabahladığınız vakit Allâhu Teâlâyı tesbihte bulunun. Ve Hamd, göklerde ve yerde ona mahsustur. Gündüzün nihayetinde de ve öğle vaktine vardığınızda da Allâhu Teâlâyı tesbihte bulunun” (Bu Âyet-i Kerîmede geçen kelimeler ile namaz vakitlerine işaret edilmiştir)

(حِينَ تُمْسُونَ) “o zaman ki akşamlarsınız.” Bu kelime güneşin batışından fecre kadar olan namazlara yani akşam ile yatısı namazına işaret edilmiştir.

(وَحِينَ تُصْبِحُونَ) “ve o zaman ki sabahlarsınız.” Bu kelime fecrin doğuşundan sonra olan sabah namazına işaret edilmiştir.

(وَعَشِيًّا) “Aşîyy” kelimesi akşam üstü demek olduğundan ikinci namazına işaret edilmiştir.

(وَحِينَ تُظْهِرُونَ) “hem o zaman ki öğlen ederseniz.” Bu kelime ile de öğle namazı işaret edilmiştir.

Gibi âyetlerde öğle, ikindi, akşam, yatsı, sabah, beş vakit olmak üzere tayin kılınmış ve hudud-ı mahsusası ile tahdid edilmiştir. Tarifi de taraf-ı Risaletten beyan ve tafsil olunmuştur. O vakitten beri teamülen de Müslümanlar arasında zaruriyyat-ı diniyyeden olarak mazbut bulunmuştur. Namazın böyle evkat-ı hamse ile takdiri maikulât nokta-i nazarından şu vecihle izah edilmiştir.

... Meşrûktan doğduğu sırada hali insanın doğduğu zamanki halini andırır, peyderpey yükselir, nuru kuvvetlenir, harareti şiddetlenir, nihayet Semanın ortasına gelir bir lahza-i tevakkuf (bekleme) geçirir, sonra inmeye başlar ve hafi noksanlarla tedricen ikindiye kadar gider. Sonra noksanları tezahür eder, ziyası harareti zayıflar, inhitatı (düşüşü) artar ve süratle gurûba (batışa) teveccüh eyler, gurubdan sonra ufûk-ı garbide şafak denilen baızî âsârı kalır, sonra bu da muzmahil (gaib) olur ve güneş sanki âlemde mevcut değilmiş gibi bir hale gelir.

Herkesin görebileceği bütün bu ahval, Allah'tan başka hiçbir kudretin hâkim olamayacağı umur-i acibe olduğu için Allâhü Teâlâ bu beş halden her birini bir emr-i ilâhî'ye alâmet kılarak her birinde bir namaz farz kılmuş ve bu beş vakit namazı her günkü tahavvülâtı (değişimleri) tayin ve irae eden (gösteren) bir takvim gibi nâzım-ı vazife bir kitab-ı mevkut (muayyen vakitler ile farz) yapmıştır.

Bunun içindir ki müminlerin namazları ne kadar muntazam olursa halleri de o nisbette muntazam olur. Namaz hem bir vesile-i intizam, hem de gaye-i inşirah olan bir vazife-i şükrandır. Havf halinde ümidi, emniyet halinde şevki ziyadeleştirir.”⁵²

Ayrıca Rum Suresindeki Âyet-i Kerîmelerin tefsirinde denilmiştir ki;

“Namaz hem zikirdir hem bir tenzih ve tesbihtir. Binaenaleyh tesbih denilince her nev'ine şamil olursa da -mutlak kemaline masruf olacağına göre- en evvel namaza mahmul olur. Onun için burada beş vakit namaz saatleri telhîs olunmuştur ki zamanın Âhirete doğru akışını gösteren en mühim inkılâb lâhzalarını ta'kib eden bereketli saatleridir.”⁵³

Âyet-i Kerîmelerde işaret olunan bu beş namazın vakitlerinin başlangıç ve bitişleri; birçok hadis kitabında farklı lafızlar ile rivayet edilmiş olan ve usul-i fıkıh kitaplarımızda da fiilin beyan olabilmesine delil olarak zikredilen Hadîs-i Şerîfte belirtilmiştir.

⁵² Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Nisâ Sûresi 103. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁵³ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Rum Sûresi 17-18. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

Bu Hadîs-i Şerîflerde anlatıldığına göre Cibril-i Emin hazretleri Resûlullâh Efendimize iki gün gelip beytullah'ta imamlık yapmış. Birinci gününde namazların ilk vakitlerinde kıldırıp, ikinci gününde de son vakitlerinde kıldırarak suretiyle namaz vakitlerini bildirmiştir.⁵⁴

Şer'-i Şerifte ibadetlerin bazıları vakitten mutlak, bazıları da vakit ile mukayyed olarak meşru kılınmıştır. Namaz ibadeti de vakit ile mukayyed olanlardandır. Namaz vakitleri: müeddâ için zarf, edası için şart, nefs-i vücûbu için sebeptir.

Zarf: (مَا يُفْضَلُ عَنِ الْمَوْذَى) "Müeddâ'dan (eda edilen ibadetten) fazla olan vakit" diye tarif edilmiştir. Yani kendisinde farz kılınan namaz birden fazla edâ edilebilecek kadar geniş olan vakittir. Vakit müeddâ için zarf olduğundan namaz vaktin istenilen bir cüzünde eda edilebilir.

Vaktin girişi müeddâ için şart olması hasebiyle vakit girmeden namazın eda edilmesi sahih olmaz. Yine vakit namazın nefs-i vücûbu için sebep olması hasebiyle vakit girdiğinde vücup tahakkuk eder. Namaza başladığı esnada ise hitab-ı ilahinin teveccühü ile vücup-i edâ tahakkuk eder. Ve edayı lazım kılan vücup, vücup-i edadır, yoksa nefs-i vücup değil. Bir kimse namaz vakti içerisinde namazına başlamamış olsa vaktin son cüzünde yine hitab-ı ilahi teveccüh ederek vücup-i eda meydan gelir. Bundan dolayı da mesul olur ve kazası icab eder.⁵⁵

Burada bilinmesi icab eden bir husus daha vardır ki; Dünya üzerinde Müslümanların yaşadığı beldelerden coğrafi şartlar itibarıyla güneşin tam olarak batmadan (şafak kaybolmadan) tekrar doğduğu yerler vardır.

Malum olduğu üzere kuzey yarım kürede kutba yakın olup arzı (enlemi) 49 derece 30 dakikanın üzerinde olan yerlerde, bil-hassa yaz aylarında, akşam vaktinin girmesiyle beraber ufukta oluşan kızarıklık (şafak) kaybolmadan fecr-i sadık doğmakta ve sabah namazı vakti girmektedir. Bu durumda da yatı ve vitir namazlarının vakti tahakkuk etmemektedir. Vakit, Namazın vücupuna sebep olduğu için bu hususta fukahamızın bazı beyanları olmuştur.

Muhakkıkîn-i ulemâ'dan olan İbn-i Âbidîn, meşhur fıkıh eseri "Reddül-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar" isimli mutavvel eserinde, fukaha-

⁵⁴ Molla Husrev, Mirâtü'l-Usûl, c.1, s.341-342

⁵⁵ Molla Husrev, Mirâtü'l-Usûl Fi Şerh-i Mirkâtü'l-Vusûl, c.1, s.68-92 (Hulasa)

mızın bu husustaki görüşlerini zikretmiştir.⁵⁶ İbn-i Âbidin'i esas alarak bu mevzudaki fikhî görüşleri şu şekilde hulasa edebiliriz;

Birincisi: Burhan-ı Kebir, Kemâl ibn-i Hümmam, İbn-i Şihne gibi âlimlerimiz yatsı ve vitir namazlarının vacip olacağı şeklinde hüküm vermiş ve "buralarda yaşayan Müslümanlar yatsı ve vitir namazları için vakit takdir ederler" demişlerdir.⁵⁷

İkincisi: Kenz, Dürer ve Mültekâ isimli fıkıh kitaplarında ise "Buralarda yaşayan müslümanlar yatsı ve vitir namazlarıyla mükellef değildirler zira bu namazların vucubuna sebep olan vakit bulunmamakta dolayısıyla da bu namazlar vacip olmamaktadır" görüşü zikredilmektedir. Bakkâlî bu görüşle fetva vermiş, Halvânî ve Merginânî, Bakkâlî'ye muvafakat etmişler ve Şürunbülâlî ve Halebî de bu görüşü tercih etmişlerdir.

İbn-i Âbidin merhum tüm bu görüşleri tahkik ettikten sonra mevzuyu şöyle hulasa ediyor;

وَالْحَاصِلُ أَنَّهُمْ قَوْلَانِ مُصَحَّحَانِ ، وَيَتَأَيَّدُ الْقَوْلُ بِالْوُجُوبِ بِأَنَّهُ قَالَ بِهِ
إِمَامٌ مُجْتَهِدٌ وَهُوَ الْإِمَامُ الشَّافِعِيُّ

"Velhasıl iki görüş de sahih kabul edilmiştir. Ancak birinci görüş diğere göre kuvvet kazanmıştır. Zira İmâm Şâfiî Hazretleri de yatsı ve vitir namazlarının vacip olacağı şeklinde hüküm vermişlerdir. İmâm Şâfiî Hazretleri bir Müctehid-i Mutlak'tır. Bu sebeple birinci görüş nisbeten daha kuvvetli olmuştur." Çünkü müctehid-i mutlak olan diğer mezhep imamlarımızdan hiçbirinin bu mevzuda fetvası zuhur etmemiştir.

"Buralarda yaşayan Müslümanlar yatsı ve vitir namazı ile mükelleftir" diye hüküm verenlere göre vakit takdir edileceği bayan edilmişti. Bu vakit takdirinin nasıl yapılacağı hususunda da yine iki görüş vardır;

Birincisi: O mahallin hususiyetine göre mutlak olarak vakit takdiri yapılır ve o vakte göre eda edilir.

İkincisi: Mahalle en yakın beldelere kıyas yapılarak vakitler tesbit edilir ve ona göre amel edilir.

⁵⁶ İbn-i Âbidin, Reddül-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar, c.3, s.115-123

⁵⁷ Bu görüşlerini de Sahih-i Müslim'de geçen "Eyyam-ı Deccal" hadisine dayandırarak "Eyyam-ı Deccal'de vakit takdir edildiği gibi, buralarda da vakit takdir edilir" demişlerdir.

CEMAATLE NAMAZDA SAFLARIN TANZİMİ

Namazı cemâatle kılmak, özürsüz ve hür olan her erkek için, -en sahih kavle göre- vacib kuvvetinde bir sünnet-i müekkede'dir.⁵⁸

Cenâb-ı Hak Âyet-i Kerîmesinde buyurmuştur ki;

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّائِعِينَ

"Hem namazı dürüst kılın ve zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin."⁵⁹

Bu Âyet-i Kerîme şöyle tefsir olunur;

"Namaz kılanlarla beraber namaz kılın. Burada Yahudilerin namazıyla karışmaması için namazdan rükû' ile ta'bir olunmuştur. Zira Yahudilerin namazında rükû' yoktur. "Rükû' edenlerle beraber" diye kayıtlanmıştır. Çünkü Yahudiler münferiden kılıyorlar idi."⁶⁰

"İslam dininde cemaatle namaz kılmaya büyük ehemmiyet verilmiştir. Büyük sevaba ermek için ve ihtilâftan kurtulmak için cemaatle namaz kılmaya devam etmelidir. Cemaat ne kadar çok olursa, fazilet de o derece çoğalmış olur.

Cemaate devam, İslam nişanlarından ve iman âlâmetlerindendir. Cemaatle kılınan namaz ile Müslümanların birliği ve birbirine bağlılığı gösterilmiş olur. Müslümanlar arasında bir muhabbet ve dayanışma duygusu uyanır, bilmeyenler bilenlerden faydalanır. İyi kimselerin arkadaşlığı ile yapılan ibadetlerin ve duaların Allah yanında kabule yakın olacağı daha ziyade umulur."⁶¹

Bu faydaların elde edilmesi noktasında safların tanzimi hususu da pek mühimdir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) cemaatle namazda safların tanzimi üzerinde çok durmuşlar, bu meseleyi birçok Hadis-i Şerifleriyle izah buyurmuşlardır;

Câbir bin Semure (r.a.) anlatır;

أَلَا تَصْفُونَ كَمَا تَصِفُ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَلَّ وَعَزَّ قُلْنَا وَكَيْفَ تَصِفُ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ يَتَوَنُّونَ الصُّفُوفَ الْمُقَدَّمَةَ وَيَتَرَاوُونَ فِي الصَّفِ

⁵⁸ Mehmet Zihni, Nimet-i İslam, İmamet ve Cemaat, s.190

⁵⁹ Bakara Sûresi, Âyet 43

⁶⁰ Alusi, Ruh'u'l-Meâni, Bakara Sûresi 43. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁶¹ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, İmamlik ve Cemaat, s.157

"Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: **"Siz meleklerin Rableri huzurunda saf tuttuğu gibi saf tutmaz mısınız?"** "Melekler Rableri huzurunda nasıl saf tutarlar?" diye sorduk. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem); **"Öndeki safları tamamlarlar ve safta sıkışık dururlar"** buyurdu." ⁶²

Diğer bir Hadis-i Şerifte de;

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الَّذِينَ يَصِلُونَ الصُّفُوفَ وَمَنْ سَدَّ فُرْجَةً رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً

"Muhakkak Allah (celle celâlühü) ve melekleri safları birleştirenler üzerine salât ederler. (Allâhü Teâlâ rahmet eder, melekler dua ederler) Kim saftaki boşluğu kapatırsa Allah (celle celâlühü) bu sebeple onu bir derece yükseltir" buyrulmuştur.⁶³

Cenâb-ı Hak Saff Sûresinde şöyle buyurmuştur;

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُورٌ

"Haberiniz olsun ki Allah kendi yolunda kurşunlu bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever"⁶⁴

Atâ (rh.), bu Âyet-i Kerîme'yi okuduktan sonra "Namaz, bu halin kendisinde bulunmasına en müstahak olanıdır"⁶⁵ buyurmuştur.

"Bu Âyet-i Celîle'de mücahitlerin savaşta namaz safları gibi saf tutmalarının müstehab olduğu ifade edilirken namazdaki safların ehemmiyeti de anlatılmaktadır. Saflarda boşlukları doldurmanın, açıkları kapatmanın, önce birinci saffı tamamlamanın ve safları tesviye etmenin, bazısının diğer bazısının önüne geçmemesinin güzel görüldüğü ifade edilmektedir."⁶⁶

(والضَّائِبَاتُ صَفًّا) **"Kasem olsun o kuvvetlere; o saf dizip duranlara."**⁶⁷ Âyet-i Celîlesinin tefsirinde ise şu ifadeler geçmektedir;

⁶² Sünen-i Ebî Dâvûd, Bab-ü Tesviyeti's-Suf, h.661

⁶³ Sünen-i İbn-i Mace, Bab-ü İkamet's-Suf, h.995

⁶⁴ Saff Sûresi, Âyet 4

⁶⁵ Süyûtî, Bastu'l-Keff fi İtmâmi's-Saff, .

⁶⁶ Alusi, Ruh'u'l-Meânî, Saff Suresi 4. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁶⁷ Sâffât Sûresi, Âyet 1

"Yemin ederim o meleklerle, o kuvvetlere ki saflar yapıp dizilmişler. Bu sıfat, arştan yeryüzüne kadar bütün meleklerle şamil olup esas beş vakit namazda bağlanan saflarla temsil olunan millet ve cemaate işaret eder"⁶⁸

Tefsir-i Mâverdî'de (الصَّائِبَاتِ) lafzından maksat namaza kalktıkları vakit müminlerin oluşturduğu cemaattir."⁶⁹ diye mezkûrdur.

"Allah (celle celâlihü), bu surenin başında üç şeye kasem etmiştir. Bu kasem, o vasıfların sahiplerinin şerefine ve mertebelerinin kemaline tenbih içindir."⁷⁰

Çünkü "bu gibi yerlerde kasem isbât için değil, muksemün bih'in (kendisine kasem olunan şeyin) şerefine tenbih içindir."⁷¹ Dolayısıyla "bu Âyet-i Celile'de safların faziletini beyan vardır."⁷²

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), namaza başlamadan evvel safları düzelttirir ve düzeldiğinden emin olduktan sonra başlardı. Numan bin Beşir (r.a.) şöyle rivayet ediyor;

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَوِّي صُفُوفَنَا إِذَا قُمْنَا لِلصَّلَاةِ فَإِذَا اسْتَوَيْنَا كَبَّرَ

"Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz biz namaza kalkınca saflarımızı düzeltirdi. Biz (saflarımızda iyice) düzelince tekbir alırdı."⁷³

İmâm-ı Rabbânî (k.s.) Hazretleri bu hususu şöyle beyan eder:

وَاعْلَمْنَا أَيْضاً أَنَّهُ يَنْبَغِي تَسْوِيَةُ الصُّفُوفِ فِي صَلَاةِ الْجَمَاعَةِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَحَدٌ مِنَ الْمُصَلِّينَ وَلَا يَتَأَخَّرَ بَلْ يَنْبَغِي السَّغْيُ فِي تَسْوِيَةِ الْكُلِّ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلاً يُسَوِّي الصُّفُوفَ ثُمَّ يَشْرَعُ فِي الصَّلَاةِ وَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْوِيَةُ الصُّفُوفِ مِنْ إِمَامَةِ الصَّلَاةِ

⁶⁸ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Saft Suresi 1. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁶⁹ Mâverdî, en-Nüket ve'l-Uyûn, Saft Suresi 1. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁷⁰ Hâzin, Lubâbu't-Te'vil fi Meânî't-Tenzil, Saftat 1. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁷¹ Şeyhzâde, Hâşiyetu Muhyiddin Şeyhzâde alâ Tefsiri'l-Kâzi el-Beyzâvî, c.7, s.110

⁷² Semerkandî, Bahru'l-Ulûm, Saftat 1. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁷³ Sunen-i Ebi Dâvûd, Bab-u Tesviyeti's-Suful h 665

“Yine sen bil ki; cemâatle kılınan namazda, namaz kılânlardan birisi ileriye geçmeksizin ve geri kalmaksızın safların düzgünce tanzim edilmesi lazımdır. Hatta herkesin düzgün saf tutması hususunda gayret göstermek lazımdır. Çünkü Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz evvelâ safları düzelttirir sonra namaza başlardı. Ve “**Safların düzgün olması namazın (kemaliyle) ikamesindendir.**” buyurmuştur.”⁷⁴

Yine Numan bin Beşir (r.a.) hazretleri şöyle nakletmiştir;

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسَوِّي صُفُوفَنَا فَخَرَجَ يَوْمًا فَرَأَى رَجُلًا خَارِجًا صَدْرُهُ عَنِ الْقَوْمِ فَقَالَ لَتُسَوَّى صُفُوفُكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وَجْهِكُمْ

“Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) saflarımızı düzeltirdi. Bir gün sadrı (göğsü) kavimden (saftakilerden) dışarıda olan bir adam gördü ve şöyle buyurdu; “**Ya saflarınızı düzeltirsiniz veya Allah vecihleriniz arasına muhalefetler sokacaktır.**”⁷⁵

İmâm-ı Nevevî Hazretleri bu Hadîs-i Şerîfi “Cenâb-ı Hak aranızda adâvet ve buğz, kalpleriniz arasında da ihtilâf koyar”⁷⁶ şeklinde şerh etmiştir.

Hazret-i Ömer (r.a.)’ın safları düzeltmek için hususî vazifeliler tayin ettiği, onlardan haber almadan namaza başlamadığı da rivâyet edilmektedir.

Hazret-i Ali (k.v.) ve Hazret-i Osman (r.a.)’dan da; safları bizzat kendilerinin düzelttirip “safları düzeltin!” dedikleri, Hazret-i Ali (r.a.)’ın, “ey falan öne çık, ey filan geriye çekil” diyerek safları düzelttiği rivâyet edilmiştir.⁷⁷

Safların düzgünlüğü kalpler arasında birliği gösterir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) (اسْتَوُوا تَسْتَوِ قُلُوبُكُمْ وَتَمَاشُوا تَرَاحُوا) “İstivâ ediniz (doğrulunuz) ki kalpleriniz dahi doğru olsun. Sıklaşınız (birbirinize temas ediniz) ki (aranızda) merhamet hâsıl olsun”⁷⁸ buyurarak buna işâret etmişlerdir.

⁷⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerîfe, c.2, m.69

⁷⁵ Sünen-i Tirmizî, Babü ma Ca’e fi İkameti’s Süfuf, h.227

⁷⁶ Askalânî, Fethu’l-Bâri bi-Şerh-i Sahihî’l-Buhârî, Mezkûr Hadîs-i Şerîfin Şerhinden

⁷⁷ Sünen-i Tirmizî, Babü ma Ca’e fi İkameti’s Süfuf, h.227

⁷⁸ Suyûtî, Camî’u’l-Ehâdis, h.3350

Diğer bir Hadis-i Şerifte de şöyle buyrulur;

أَقِيمُوا الصُّفُوفَ ، وَحَادُوا بَيْنَ الْمَنَاقِبِ ، وَسُدُّوا الْحَلَلَ ، وَلْيُتَوَّأ بِأَيْدِي
إِخْوَانِكُمْ ، وَلَا تَذَرُوا فُرْجَاتِ الشَّيْطَانِ . وَمَنْ وَصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللَّهُ ، وَمَنْ
قَطَعَ صَفًّا قَطَعَهُ اللَّهُ

“Saflarınızı ikame ediniz. Omuzlarınızdan hiza alınız. Boşlukları kapatınız. Kardeşlerinize yumuşak davranınız. Şeytan için (aranızda) boşluklar bırakmayın. Saffı birleştiren kimseye Cenâb-ı Hak (rahmetini) eriştirir, birleştirmeyenden de (rahmetini) keser.”⁷⁹

İmâm Ebû Davud hazretleri (وَلْيُتَوَّأ بِأَيْدِي إِخْوَانِكُمْ) ifadesini şöyle şerh etmiştir;

إِذَا جَاءَ رَجُلٌ إِلَى الصَّفِّ فَذَهَبَ يَدْخُلُ فِيهِ فَيَنْبَغِي أَنْ يُلِينَ لَهُ كُلُّ رَجُلٍ
مَنْكِبِهِ حَتَّى يَدْخُلَ فِي الصَّفِّ

“Bir kimse gelip de safa girmek istediği zaman, herkes ona karşı omuzlarını yumuşak tutsun da o da safa girebilsin.”⁸⁰

وَلْيُتَوَّأ (أَنْيَ كُونُوا لَيْنِينَ مُنْقَادِينَ) بِأَيْدِي إِخْوَانِكُمْ (أَنْيَ إِذَا أَخَذُوا
بِهَا لِيَقْدَمُوَكُمْ أَوْ يُؤَخِّرُوَكُمْ حَتَّى يَسْتَوِيَ الصَّفُّ لِنَتَّالُوا فَضْلَ الْمُعَاوَنَةِ عَلَى
الْبَرِّ وَالتَّقْوَى

“İyilik ve takva’da yardımlaşma faziletine nail olabilmek için, kardeşleriniz safları düzeltmek maksadıyla sizi ileri çektiğinde veya geri ittiklerinde onlara inkıyat ediniz, itiraz etmeden ve kolaylık göstererek dediklerini yapınız.”⁸¹

خِيَارُكُمْ أَلَيْنُكُمْ مَنَاقِبِ فِي الصَّلَاةِ

⁷⁹ Sunen-i Ebi Davud, Bâbu Tesviyeti's-Sutûf h.666

⁸⁰ Sunen-i Ebi Davud, Bâbu Tesviyeti's-Sutûf h.666

⁸¹ Abâdî, Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Sunen-i Ebû Dâvûd, Babu Tesviyeti's-Sutuf h.666

“Sizin en hayırlılarınız, namazda omuzları en yumuşak olanınızdır”⁸²

Hadis-i Şerifi de bu manadadır.

Safların doldurulmasına o kadar ehemmiyet verilmiştir ki fukahadan Hammâd ibn-i Ebî Süleyman, ibn-i Ebî Leylâ ve Vekî' gibi zâtlar, önündeki saf boşken arkada tek başına imama uyan kimsenin namazının sahih olmadığına ve iade etmesinin icab ettiğine hükmetmişlerdir.⁸³ Her ne kadar Hanefilere göre tahrîmî kerahetle beraber caiz olsa da.⁸⁴

Yine Hanefi Ulemâsına göre “Bir kimse namaza geldiğinde safta boşluk yoksa arkada tek başına durmaz, imam rükû'a gidinceye kadar birisinin gelmesini bekler. Eğer gelen olmazsa önündeki saftan meseleyi bilen (yani çekildiği takdirde namazını bozmayacak olan) birisini arkaya çeker ve namaza öyle başlar” denilmiştir.

Fakat burada şunu da bilmek lazımdır. Nimet-i İslâm sahibi Mehmed Zihni Efendi “Bu zamanda yalnız durmak evladır. Çünkü bu meseleleri bilememek galip olduğundan çekilen kişinin namazının bozulma ihtimali vardır” buyurmuştur.⁸⁵ Bu Tahtâvî'de de geçmektedir.

Hadis-i Şerif'lerde;

اتَّبِعُوا الصَّفَّ الْمُقَدَّمَ ثُمَّ الَّذِي يَلِيهِ فَمَا كَانَ مِنْ نَقِصٍ فَلْيَكُنْ فِي الصَّفِّ
الْمُؤَخَّرِ

“Önce birinci saffi, ondan sonra onu takip eden saffi tamamlayınız. Eksiklik kalırsa son safta kalsın”⁸⁶

لَوْ أَنَّ النَّاسَ يَعْلَمُونَ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ
يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ لَاسْتَهْمُوا عَلَيْهِ

“İnsanlar ezan okumanın ve ilk safta namaz kılmanın ne kadar değerli olduğunu bilselerdi, ku'ra çekmekten başka yol bulamazlar ve ku'ra çekerlerdi”⁸⁷ buyrulmuştur.

⁸² Sünen-i Ebî Dâvûd, Bâbü Tesviyeti's-Sufuf h.672

⁸³ Sünen-i Tirmizi, Bâbü Mâ-Câ'e fi's-Salâti Halfe's-Saffi Vahdehü, h.230

⁸⁴ İbn-i Âbidin, Reddû'l-Muhtâr, Kitâbü's-Salat, c.1, s.383

⁸⁵ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslâm, Kitâbü's-Salat, İmamet ve Tertibi's-Sufuf s.519

⁸⁶ Sünen-i Ebî Davud, Bab-ü Tesviyeti's-Sufuf h.672

⁸⁷ Sünen-i Tirmizi, Bab-ü Ma Cae fi Fazli's-Saffi'l-Evveli, h.225

Molla Husrev hazretleri Dürer-i Şerifte safların tanziminin faziletini şöyle ifade etmiştir;

وَالْقِيَامُ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ أَفْضَلُ مِنَ الثَّانِي ثُمَّ وَلَمَّا رُوِيَ فِي الْأَخْبَارِ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا أَنْزَلَ الرَّحْمَةَ عَلَى الْجَمَاعَةِ يُنْزِلُهَا أَوَّلًا عَلَى الْإِمَامِ ثُمَّ تَتَجَاوَزُ عَنْهُ إِلَى مَنْ يُحَازِيهِ فِي الصَّفِّ الْأَوَّلِ ثُمَّ إِلَى الْمَيَامِنِ ثُمَّ إِلَى الْمَيَاسِرِ ثُمَّ إِلَى الصَّفِّ الثَّانِي وَرُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَكْتُبُ لِلَّذِي خَلَفَ الْإِمَامَ بِحِذَائِهِ مِائَةَ صَلَاةٍ وَلِلَّذِي فِي الْجَانِبِ الْأَيْمَنِ خَمْسَةٌ وَسَبْعُونَ صَلَاةً وَلِلَّذِي فِي الْجَانِبِ الْأَيْسَرِ خَمْسُونَ صَلَاةً وَلِلَّذِي فِي سَائِرِ الصُّفُوفِ خَمْسَةٌ وَعِشْرُونَ صَلَاةً

“İlk safta bulunmak ikincisinden, ikincisi sonrakinden, o da sonrakinden daha faziletlidir. Zira haberlerde şöyle rivayet olunmuştur; “Allâhü Teâlâ bir cemaat üzerine rahmetini inzal edeceği zaman; evvelâ imam üzerine inzal eder. Sonra imamdan, birinci safta hizasında bulunan kimseye geçer. Bu kimseden de; önce sağındakilere, sonra solundakilere, sonra da ikinci saftakilere intikal eder.” Yine Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’den şöyle rivayet olunmuştur: “İmamın hizasında, arkasında bulunan kişiye yüz namaz sevabı, onun sağında bulunana yetmiş beş namaz sevabı, solunda bulunana elli namaz sevabı yazılır. Diğer saflarda bulunanlara da yirmi beş namaz sevabı yazılır.”⁸⁸

Hicr sûresinde;

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ

“Muhakkak ki biz, içinizden öne geçmek isteyenleri de geri kalmak isteyenleri de biliriz”⁸⁹ buyrulmuştur. Bu Âyet-i Celile’nin tefsirinde, sekiz ayrı te’vilin bulunduğu beyan edilmiş ve sekizincisi şöyle izah edilmiştir;

“Burada (الْمُسْتَقْدِمِينَ) den maksat namaz saflarında öne geçenler, (الْمُسْتَأْخِرِينَ) den maksat da namaz saflarında geride kalanlardır. Bunların tamamı da Allâhü Teâlâ için malumdur. Çünkü O, var olan ve olmayan; yarattıkları ve kıyamete kadar yaratacağı her şeyi bilendir...”⁹⁰

⁸⁸ Molla Husrev, Dürerü’l-Hukkâm Şerh-u Guren’i-Ahkâm, Babu’l-İmamet

⁸⁹ Hicr Sûresi, Âyet 24

⁹⁰ Kurtubî, el-Camî’ li-Ahkâmî’l-Kur’ân Hicr Suresi 24. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, ilk safta bulunmanın fazilet ve ehemmiyetini ifade eden birçok Hadis-i Şerifi bulunduğu gibi arka saflarda kalmayı alışkanlık edinenlere tehdit ifade eden kavilleri de vardır.

Bir Hadis-i Şerif'te şöyle rivayet olunmaktadır;

لَا يَزَالُ قَوْمٌ يَتَأَخَّرُونَ عَنِ الصَّفِّ الْأَوَّلِ حَتَّى يُؤَخِّرَهُمُ اللَّهُ فِي النَّارِ

“Bir kavim birinci saftan geri durmaya devam ederse Allah (celle celalühü) de onları ateşte geciktirir.”⁹¹

“Yani cehennemden çıkartmayı geciktirir veya onları cehenneme atıp orada hapsederek cennete ilk girenlerden olmaktan geciktirir.”⁹²

SAFLARIN TERTİBİ

Cemaat bir erkek olursa (velev ki sabiyy-i mümeyyiz olsun) imamın sağında ve az gerisinde (kendi parmakları imamının ökçesine denk gelecek şekilde) durur.⁹³ İmamı geçerse namazı caiz olmaz. İmamın soluna veya arkasına durması ise sünnete muhalif olduğu için mekruhtur. Eğer o kişi kadın olursa arkaya durur.⁹⁴

Cemaat iki erkek olursa biri imamın hizasında arkasına durur, diğeri de onun sağına durur. Biri imamın sağına biri soluna durursa tenzihen mekruh olur. Cemaat üç veya daha çok erkek olursa biri imamın hizasında arkasına durur, ikincisi imamın sağına, üçüncüsü soluna durur. Dördüncü kişi sağa, beşinci sola ve böylece tertiple devam eder. İkinci ve daha sonraki saflar da aynı usulle tertip edilir. Eğer cemaat üç veya daha çok kişi olduğu halde imamın arkasına durmayıp sağına ve soluna durursa tahrimen mekruh olur.⁹⁵

Cemaat bir kişi olup imamın sağında namaza başladıktan sonra ikinci bir kişi imama tabi olmak üzere gelirse imamın sağında olan kişi namaz içinde geri çıkıp beraberce imamın arkasında dururlar. İmamın ileri gitmesi de caizdir. Lakin muktedirin geri çıkması daha iyidir.⁹⁶

⁹¹ Sünen-i Ebî Davud, Bab-ü Saffi'n-Nisai ve Kerahiyeti't-Te'ahhuri anı's-Saffi'l-Evveli h.679

⁹² Abâdî, Avn-ü'l-Ma'bûd Şerh-u Sünen-i Ebî Davud, Mezkûr Hadis-i Şerifin Şerhinden

⁹³ Tahtâvî, Hâşiyetü't-Tahtâvî, Kitabü's-Salat, fi Beyanı'l-Ehakki bi'l-İmametî, c.1, s.305

⁹⁴ Mehmed Zihni Efendi, Nimet-i İslâm, Kitabü's-Salat, İmamet ve Cemaat, s.482

⁹⁵ Tahtâvî, Hâşiyetü't-Tahtâvî, Kitabü's-Salat, fi Beyanı'l-Ehakki bi'l-İmametî, c.1, s.305

⁹⁶ İbn-i Âbidîn, Redd-ü'l-Muhtâr, Kitabü's-Salat, Bab-ü'l-İmametî, c.1, s.568

Zahir olan (görüş) bu hüküm mümkün olduğu zaman geçerlidir. Eğer mümkün olmuyorsa neye imkân varsa o taayyün eder. Namazda yürümek, özürsüz bir saf miktarından fazla olursa namaz bozulur. Bir saf miktarını geçmez ise mekruh olur. Saf düzeltmek için olursa mekruh olmaz.

Cemaat karışık olacak olursa önce baliğ olmuş erkekler, sonra çocuklar, sonra hünsalar, sonra kadınlar saf yapar. Baliğ olmamış çocukların erkeklerin safında namaza durması dört mezhebin ittifakıyla mekruhtur. Eğer erkeklerin saffı yarım kalırsa Eimme-i Selase'ye göre çocuklar yarım kalan saffı tamamlar. Hanefilere göre çocuklar birden çok ise yarım saffa durmayıp arkaya ayrıca saf yapar. Bir çocuk olursa yarım saffa durur.⁹⁷ İmamın, saffın ortasında durmaması mekruhtur.⁹⁸

⁹⁷ İbn-i Âbidîn, Reddû'l-Muhtâr, Kitabu's-Salat, Babu'l-İmame'ti, c.1, s.570

⁹⁸ El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Kitabu's-Salat, Beyanu Makami'l-İmam ve'l-Me'mum, c.1, s.88

ULÛM-İ ŞER'İYYE VE ULEMÂNIN KIYMETİ

Cenâb-ı Hak, Feyyaz-ı Mutlak, Rabbu'l-Felak Hazretleri Cibril-i Emin ve Namus-i Ekber vasıtasıyla inzal buyurduğu Hazret-i Kur'ân'da;

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

“Dilediğine hikmet verir, hikmet verilene ise çok hayır verilmiş demektir”¹ buyurmuştur. “Hikmet çok çeşitli manalara gelmekle beraber bir manası da dinde fekâhettir ki kişinin leh ve aleyhine olacak ahkâmı bilip hak ve vazifelerini, menfaat ve mazarratını anlama melekesine denir.”²

İlmin menba'ı, kaynağı Allah (celle celalühü) ve O'nun Peygamberleridir. Zira Peygamberler (aleyhimüsselam), insanlara dini ve dünyevi maslahat ve menfaatlerine olacak şeyleri öğretmekle vazifelidirler.³

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kendisine öğretilen ilimleri şu şekilde taksim etmiştir;

وَسَأَلَنِي رَبِّي فَلَمْ أَشْتَطِعْ أَنْ أُجِيبَهُ فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ بِلَا تَكْثِيفٍ وَ
لَا تَحْدِيدٍ فَوَجَدْتُ بَرْدَهَا فَأَوْرَثَنِي عِلْمَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَعَلَّمَنِي غُلُومًا
شَتَّى فَعِلِمُ أَحَدٍ عَلَى كِتْمَانِهِ إِذْ عِلِمُ أَنَّهُ لَا يَقْدِرُ عَلَى حَمْلِهِ أَحَدٌ غَيْرِي وَعِلْمُ
خَيْرِنِي فِيهِ وَعَلَّمَنِي الْقُرْآنَ فَكَانَ جَبْرِيلُ يَذْكُرُنِي بِهِ وَعِلْمُ أَمْرِنِي بِتَبْلِيغِهِ إِلَى
الْحَاضِرِ وَالْعَامِ

“Rabbim bana sordu da ben cevap vermeye muktedir olamadım. Bunun üzerine keyfiyeti tarif edilemeyecek şekilde, elini (feyzini) benim iki omzum arasına (kalbime) koydu. Öyle ki ben (o feyzi ilâhî'nin) serinliğini

¹ Bakara Sûresi, Âyet 269

² Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Bakara Sûresi 269. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

³ Fahrreddin Râzî, Tefsir-i Kebîr, Bakara Sûresi 129. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

(huzur ve sükûnetini) hissettim.⁴ Böylece beni öncekilerin ve sonrakilerin ilmine varis kıldı. Ve bana birçok ilimler öğretti. Bu ilimler içerisinde bazı gizli kalması şartıyla (söz) alınmıştır. Çünkü anlaşıldı ki bu ilimleri taşımaya benden başkası tahammül edemez. Yine bazı ilimler var ki bu ilimlerde Cenâb-ı Hak beni muhayyer bıraktı ve bana Kur'ân'ı öğretti. Cevrâil (aleyhisselâm) bana onu hatırlatırdı. Diğer bir ilim daha öğretti ki o ilimleri havâs ve avâm herkese tebliğ etmemi emretti.”⁵

“Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in gizli kalması şartıyla aldığı ilim, Nübüvvet İlmi’dir. Herkese tebliğ etmekle emrolunduğu ilim de Şeriat ve Ahkâm İlmi’dir.

Muhayyer bırakıldığı ilim ise İlmi Velayet ve İlmi Bâtın’dır ki Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ilmi ashabından bazılarına öğretmişler; onlar da münasip gördüklerine aktarmışlar ve böylece günümüze kadar gelmiştir.”⁶

Şeriat İlmi (Dini İlimler) diye beyan edilen ilim, “Âli ilimler” ve “Âlet ilimleri” olmak üzere ikiye ayrılır;

Âli ilimler, Kur'ân-ı Kerîm’in lafızlarına; lafız ve sened cihetinden Sünnet-i Nebeviyye’nin beyanına; Kur'ân-ı Kerîm’in tefsir ve te’viline; Kur'ân-ı Azimü’ş-Şân ile Sünnet-i Nebeviyye’den çıkarılan itikâdî ve ameli hükümlerin isbâtına; usulden furu’un elde edilmesine yardımcı olan Kavâid-i Külliyye’ye dair İslam Uleması tarafından tedvin edilmiş ilimlerdir. Bunlar **Kıraat, Tefsir, Hadis, Usul-i Hadis, Fıkıh, Usul-i Fıkıh, Kelam, Tasavvuf** gibi ilimlerdir. Bu ilimler hem dünyevî hem de uhrevî saadetin elde edilmesine vesiledirler.

Âlet ilimleri ise, bizzat maksut olmayıp âli ilimler için birer âlet ve vesile mesabesinde dirler. Kendisini iyi öğrenen kişiyi, ilimde hata yapmaktan muhafaza ederler.

Manadaki hatadan muhafaza eden âlet ilmine “**Mantık**” denir. Kendisiyle lafız ve kitabet cihetinden manaların idrakine ulaşılan, lisanî ve beyânî delaletlerden bahseden âlet ilmine ise “**İlm-i Edep**” (Edebiyat İlmi)

⁴ Aliyyu'l-Kârî, Şerhü’ş-Şifâ’da, Hadis-i Şerif’te geçen (منا - elini) kelimesini (teyzini) şeklinde;

(شیر کهن) - iki omuzum arasında) terkiibini (kalbime) şeklinde;

(برده) - soğukluğunu) kelimelerini ise (huzur ve sükûnetini) şeklinde tevیل etmiştir

⁵ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, Mukaddime, Kastalânî, El-Mevahibu'l-Edunniyye

⁶ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, Mukaddime

denir. Lügat, Sarf, Nahiv, Meânî, Belâgat, Fesâhat, Beyan, Bedî', Arûz ve Kafiye gibi ilimler İlm-i Edeb'in içerisine dâhildir.⁷

Kendisiyle "farz-ı ayın"a ulaşılan her ilmin tahsili "farz-ı ayın"dır. Ma-rifetullaha, namaz, zekât, oruç, hac, helal, haram ve benzeri şeylere dair olan ilimler gibi.⁸ Yine alış-veriş ve sair muamelâtta haramlardan ve şüpheli şeylerden korunabilmek için ticaret ilmini öğrenmek her tüccar üzerine farz-ı ayındır. Şu hâlde haramdan kaçınabilmek kendisini bilmeye bağlı olan her ilim, farz-ı ayındır."

(مَلَبَّ الْعِلْمِ فَرِيضَةً عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ) "İlim talebi her Müslüman üzerine farzdır"¹⁰ Hadis-i Şerif'i bu manada tefsir olunur.

Kendisiyle "farz-ı kifâye"ye ulaşılan ilmin tahsili ise "farz-ı kifaye"dir.¹¹ İmâm Nevevî Hazretleri dini ilimlerin tahsilinde farz-ı kifayeyi şöyle tarif eder;

وَهُوَ تَحْصِيلُ مَا لَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْهُ فِي إِقَامَةِ دِينِهِمْ مِنَ الْعُلُومِ الشَّرْعِيَّةِ كَحِفْظِ الْقُرْآنِ وَالْأَحَادِيثِ وَعُلُومِهِمَا وَالْأُصُولِ وَالْفِقْهِ وَالنَّحْوِ وَاللُّغَةِ وَالتَّضْرِيفِ وَمَعْرِفَةِ رُؤَاةِ الْحَدِيثِ وَالْإِجْمَاعِ وَالْخِلَافِ

"Ulum-i şer'iyyeden insanların dinlerini ikame etme hususunda vazgeçilmez olanların tahsilidir. Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis-i Şerifleri ezberlemek, onlara müteallık olan ilimleri, Hadis-i Şeriflerin ravilerini bilmek, usul (kelam ilmi), fıkıh, nahiv, lügat, sarf, icma' ve hılaf ilimleri gibi."¹²

"Velhasıl dinî ve dünyevi vazifelerini harama düşmeden doğru olarak yapabilecek kadar ilmiyal bilgileri farz-ı ayın; buna gayrın ihtiyaçlarını giderecek kadar ilave edilen ilim, farz-ı kifaye; Fıkıh'ta tebahhur edip ihtisas yapmak ise menduptur."¹³

Hazret-i Üstâzımızın (ks.) pederleri Osman dedemiz Hazret-i Üstâzımızı İstanbul'a ilim tahsili için gönderirken şu vasiyyette bulunmuşlardır;

⁷ Mehmet Tahir, Mahzenü'l-Ulum, s.38-43 (Hulasa)

⁸ Tahtâvî, Haşiyetü't-Tahtâvî ale'l-Merâkı'l-Felah, Hutbetü'l-Kitab

⁹ İbn-i Abidin, Reddü'l-Muhtar, Mukaddime

¹⁰ Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebir, h.10439

¹¹ Tahtâvî, Haşiyetü't-Tahtâvî ale'l-Merâkı'l-Felah, Hutbetü'l-Kitab

¹² İmâm Nevevî, el-Mecmû Şerhu'l-Mühezzeb, Bab-ü Aksâmî'l-İlmî'ş-Şer'iyyi

¹³ Haskefî, ed-Dürre'l-Muhtar, Mukaddime

“Oğlum sana iki şey vasiyet ediyorum: İlminin kuvvetli olmasını istersen İlm-i Mantık’a çalış, dininin kuvvetli olmasını istersen Usul-i Fıkha çalış.”¹⁴

Âyet-i Kerîmede (وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بَطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ نِسَابَكُمْ) “Allâhü Teâlâ sizi analarınızın karınlarından öyle bir halde çıkardı ki hiçbir şey bilmiyordunuz...”¹⁵ buyrulduğu üzere, hiç kimse hakkı-hakikati anlayacak ilimle doğmuş değildir. Şu hâlde insana vacip olan kendine menfaat veren ilmin talebinde olmasıdır.

قَالَ بَعْضُهُمْ كُلُّ عِبَادَةِ كَالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ فَرَضٌ فِي وَقْتٍ دُونَ وَقْتٍ.
وَتَعْلَمُ عِلْمَ الْحَالِ فَرَضٌ عَلَى جَمِيعِ الْحَالَاتِ. وَهَذَا مَعْنَى مَا قِيلَ «اطْلُبُوا
الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ»

“Bazıları dediler ki; “namaz ve oruç gibi bütün ibadetler bir vakitte farzdır diğerinde değil. İlm-i hal öğrenmek ise bütün hallerde farzdır. Bu ifade “beşikten mezara kadar ilim talep ediniz”in manasıdır.”¹⁶

Denilmiştir ki;

وَأَوْحَى اللَّهُ لِدَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا دَاوُدُ اتَّخِذْ نَغْلَيْنِ مِنْ حَدِيدٍ وَعَصَا مِنْ
حَدِيدٍ وَاطْلُبِ الْعِلْمَ حَتَّى يَنْقَطِعَ نَغْلَاكَ وَيَتَكَسَّرَ عَصَاكَ

Cenâb-ı Hak Davud (aleyhisselâm)’a şöyle vahyetti; “Yâ Dâvûd! Demirden bir nalin (ayakkabı) al (giy), yine demirden bir asâ al ve asân kınılıp nalinlerin kesilinceye kadar ilim talep et”¹⁷

Bu talebin en güzel yolu, “İlim ancak ulemanın ağızlarından alınır” buyrulduğu üzere Peygamber varisleri diye tarif edilen ulemayı bulmak, onların ilim meclislerinde bulunup onların ahlakıyla ahlaklanmak, ilimlerinden istifade etmektir.

Zira insanın tek başına hakkı hakikati bulabilmesi zordur. Kendisini hakka yönlendirecek, doğruya irşad edecek vasıtalarla muhtaçtır. Bu sebeple Allâhü Teâlâ insanogluna kitaplar ve peygamberler göndermiştir.

¹⁴ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.31

¹⁵ Nahl Sûresi, Âyet 78

¹⁶ Seyyid Ali Zâde, Şerh-u Şir'at'ı'l-İslâm, s.43

¹⁷ Seyyid Ali Zâde, Şerh-u Şir'at'ı'l-İslâm, s.43

Sofiiyenin söylediği (الطُّرُقُ إِلَى اللَّهِ بِغَدِّ أَنْفَاسِ الْمَخْلُوقَاتِ) "Allah'a ulaştırıcı yollar mahlukatın nefesleri adedi kadardır" sözü marifete mebnidir. Marifet de ilmin nevilerinden bir nevidir.¹⁸ Binaenaleyh ilim de bu vasıtalar-dan biridir. O bir yoldur ki kendisinde yürüyeni, Allah'ın rızasına ve Cen-netine götürür. Hadis-i Şerif'te şöyle buyrulur;

وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ بِهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ

"Kim kendisinde ilmi talep edeceği bir yola girerse bu sebeple Allâhü Teâlâ o kimseye Cennet yollarını kolaylaştırır."¹⁹ Âyet-i Kerîmede;

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

"And olsun ki, Davud'a ve Süleyman'a bir ilim verdik ve dediler ki "Hamd o Allah'a olsun ki, bizi mümin kullarından birçoğu üzerine üs-tün kılmıştır"²⁰ buyrulduğu üzere Allâhü Teâlâ Peygamberlerine ilim ile ikramda bulunmuş, ilimleriyle beşerin rehberi kılmıştır. Diğer bir Âyet-i Kerîmede de şöyle buyrulur;

وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا

"Bilmediğin esrâr-ı hakikati sana bildirdi. Bu suretle Allah'ın sana fazlı azîm oldu."²¹

Fahreddin-i Râzî hazretleri Bakara Sûresi'ndeki (كُلُّهَا) "... وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا) "Ve Allâhü Teâlâ bütün eşyanın isimlerini Âdem'e bildirdi..."²² Âyet-i Kerîmesinin tefsirinde demiştir ki;

هَذِهِ الْآيَةُ دَالَّةٌ عَلَى فَضْلِ الْعِلْمِ فَإِنَّهُ سُبْحَانَهُ مَا أَظْهَرَ كَمَالَ حِكْمَتِهِ فِي خَلْقِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَّا بِأَن أَظْهَرَ عِلْمَهُ فَلَوْ كَانَ فِي الْإِمْكَانِ وَجُودُ شَيْءٍ أَشْرَفَ مِنَ الْعِلْمِ لَكَانَ مِنَ الْوَاجِبِ إِظْهَارُ فَضْلِهِ بِذَلِكَ الشَّيْءِ لَا بِالْعِلْمِ

¹⁸ Aliyyü'l-Kârî, Mirkâtü'l-Mefâtih Şerh-u Mişkâtü'l-Mesâbih, Kitâbü'l-İlm, 212. Hadis-i Şerifin Şerhinden

¹⁹ Sahih-i Buhârî, Babü'l-İlmi Kable'l-Kavli ve'l Amel, Bab Başlığında zikredilmiştir.

²⁰ Neml Sûresi, Âyet 15

²¹ Nisâ Sûresi, Âyet 113

²² Bakara Sûresi, Âyet 31

"Bu Âyet-i Kerime ilmin faziletine delalet eder. Çünkü Hazret-i Allâh Sübhânehü Âdem (aleyhisselâm)'ı yaratmasındaki hikmetin kemalini ancak ilmini izhar etmek suretiyle göstermiştir. Şayet ilimden daha şerefli bir şeyin varlığı mümkün olsaydı, Âdem (aleyhisselâm)'ın faziletini ilim ile değil de o şey ile göstermesi icab ederdi."²³

Hadîs-i Şerifte (وَرَّثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَرَّثُوا الْعِلْمَ) "... ve muhakkak Peygamberler dinar veya dirhemi miras olarak bırakmazlar, onlar ilmi miras bırakırlar"²⁴ buyrulmuştur.

Cenâb-ı Hak Peygamberlerine ihsan buyurduğu bu nimete kullarından dilediklerini varis kılmakla şereflendirmiş ve kulları içinden seçip yüceltmıştır. Bu yüce ihsana ancak Allâhü Teâlâ'nın kendileri için hayr-ı kesiri dilediği kimseler kavuşur.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur;

مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ
وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أجنحتها رِضًا لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَإِنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ
فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالْحَيَّاتَانِ فِي جَوْفِ الْمَاءِ وَإِنَّ فَضْلَ الْعَالِمِ
عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ
الْأَنْبِيَاءِ وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ
بِحِطِّ وَافِرٍ

"Kim ilim tâlibi olarak bir yola girse, Allah (celle celalühü) onu cennetin yollarından bir yola koyar. Muhakkak ki melekler ilim tâlibine olan düşkünlüklerinden kanatlarını sererler. Şüphesiz ki âlim için semavat ve arzda olan herkes, hatta su içindeki balıklar dahi istiğfar eder. Âlimin, âbid üzerine fazileti -on dördüncü gecesinde- ayın sair yıldızlar üzerine fazileti gibidir. Âlimler enbiya mirasçılarıdır. Enbiya ise geride miras olarak dinar ve dirhem bırakmazlar. Onlar ilmi bırakırlar. Onu alan geniş ve bol bir payı almıştır."²⁵

²³ Fahreddin-i Râzî, Tefsir-i Kebir, Bakara Sûresi 31. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁴ Sunen-i Ebi Davud, Kitâbu'l-İlim, h. 3641

²⁵ Sunen-i Ebi Davud, Kitâbu'l-İlim, h. 3641

İlim basirettir. Onunla hak idrak edilip hakka tabi olunur; batıl idrak edilip ondan sakınılır. Onun sayesinde Allâhü Teâlâ'nın kitabı tebliğ olunur. Bütün Peygamberler onunla hakka davet etmişlerdir.

“Davet ancak şu şart ile caiz ve güzeldir. Basiret üzere ne dediğini bile- rek, ihlâs ve yakın üzere yürüyerek nezahet ve hikmet dairesinde ve ancak Allah için Allah’a davet edilmelidir.” (قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي) “De ki: İşte benim mesleğim bu. Basiret üzere Allah’a davet ederim, ben ve bana tabi olanlar...”²⁶ Âyet-i Kerîmesi bunun şahididir.²⁷

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur;

مَنْ طَلَبَ أَبَا مَنِ الْعِلْمِ لِيُضْلِحَ بِهِ نَفْسَهُ أَوْ لِمَنْ بَعْدَهُ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِنَ
الْآخِرِ مِثْلَ رَمَلٍ عَالِجٍ

“Kendi nefisini veya kendisinden sonra gelenleri ıslah için ilimden bir bab talep edene Allâhü Teala çölün kumları misli ecir yazar.”²⁸

İlim aynı zamanda yüce bir emanet, azim bir mes’uliyettir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

الْعُلَمَاءُ أَمَنَاءُ الرُّسُلِ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ

“Âlimler, Allah (celle celalühü)’nün kulları üzerine peygamberlerin emindirler”²⁹ buyurmuşlardır.

(أَمَنَاءُ) kelimesi (أَمِين) kelimesinin cem’idir. “Kendisine emânet edileni muhafaza eden güvenilir kişi” demektir. Âlimler, şer’-i şerîfi, muhtılların tahrifi ve câhillerin te’vilinden muhafaza edecek olan kimselerdir.”³⁰

Diğer bir Hadîs-i Şerîfte de (الْعُلَمَاءُ أَمَنَاءُ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ) “Âlimler, mahlûkât üzerine Hazret-i Allâh’ın emînleridirler” buyrulmuştur.³¹

Vazifenin büyüklüğü nimetin yüceliği ile mütenasiptir. Şu hâlde vazife-yi aksatanların hesabı, nimetin derecesine göre çetindir. Hadîs-i Şerîfte şöyle buyrulur;

²⁶ Yûsuf Sûresi, Âyet 108

²⁷ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Yûsuf Sûresi 108. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

²⁸ Alâ’uddin Ali, Kenzu’l Ummal, Kitâbü’l-İlim, h.28837

²⁹ Gazali, İhya-u Ulûmî’d-Din

³⁰ Hâdimî, Berîka Mahmudiyye Şerhu Tarîkatî’l-Muhammediyye, Kibrin 5 Sebebinden 3.Bahis

³¹ Kuzâ’î, Müsnedü’ş-Şihâb, h.100

أَيُّمَا رَاعٍ اسْتَرْعَى رَعِيَّةً فَلَمْ يُحِطْهَا بِالْأَمَانَةِ وَالنَّصِيحَةِ صَاقَتْ عَلَيْهِ رَحْمَةُ
اللَّهِ الَّتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

“Kim bir raiyye’ye (topluluğa) râilik (gözeticilik) yapar da onları emânet ve nasihat ile ihâta edemezse, her şeyi içine alan rahmet-i ilâhiye ona dar gelir.”³²

Bu hususta Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) şöyle buyurmuşlardır; “Buraya kadar getirdiğimiz emânet ve kıyâmete kadar devam edecek olan ulûm-i ilâhînin devamı sizlerin uhdesindedir. Bu işi ihmal edip vazife yapmayanların kıyamet günü on parmağım yakasında olacak. Rütbesi yüce olan bu işin mes’ûliyeti de büyüktür.”³³

Büyüklerimiz de “Bir vazifeyi en iyi yapanlar, yaptığı vazifenin mes’ûliyetini idrak eden kimselerdir” buyururlar. Yine Büyüklerimiz;

الْعِلْمُ حَيَاةُ الْإِسْلَامِ وَعِمَادُ الدِّينِ وَمَنْ عَلِمَ عِلْمًا آتَمَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَهُ ، وَمَنْ
تَعَلَّمَ فَعَمِلَ عِلْمَهُ اللَّهُ مَا لَمْ يَعْلَمْ³⁴

Hadîs-i Şerîfini naklederek şöyle izah etmişlerdir; (الْعِلْمُ حَيَاةُ الْإِسْلَامِ) “İlim İslam’ın hayatıdır” (وَعِمَادُ الدِّينِ) “Din’in direğidir” buyuruyor Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem). (وَمَنْ عَلِمَ عِلْمًا آتَمَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَهُ) “Kim Allah rızası için ilim öğretirse Cenâb-ı Hakk o kimsenin mükâfatını, ecrini eksiksiz olarak verir. Tam yapar.”

(وَمَنْ تَعَلَّمَ فَعَمِلَ) “Kim de bir ilim öğrenirse ve öğrendiği, elde ettiği ilim ile amel ederse” (عِلْمَهُ اللَّهُ مَا لَمْ يَعْلَمْ) “Cenâb-ı Hakk ona bilmediğini öğretir” Ne demek bilmediğini öğretir? rızasının, hidayetinin, rahmetinin nerede olduğunu öğretir.

Ama bu ilim nereden olacak? kimden öğrenecek? O Zât’ın elinden, Ruhsat Sahibinin elinden.

³² Kenzu’l-Ummal, Kitabu’l-İmâretü ve’l-Kazâ, h.14662

³³ Ali Erol, Hatıratım, s.74

³⁴ Kenzu’l-Ummâl, Kitabu’l-İlim, h.28661

Hukemâdan bazıları şöyle demiştir;

لَيْتَ شِغْرِي أَيْ شَيْءٍ أَذْرَكَ مِنْ فَائَةِ الْعِلْمِ؟ وَأَيُّ شَيْءٍ فَائَةٌ مِنْ أَذْرَكَ الْعِلْمِ

“İlim kendisini fevt eden kişi, (ilimden daha kıymetli olan) hangi şeye kavuşmuş ki? Ve ilme kavuşan kişi hangi şeyi fevt etmiş (hangi nimetten mahrum olmuş) ki? Bunu bir anlayabilsem!”³⁵

Ulûm-i diniyye hakkında dokuz yüz doksan dokuz cild kitap yazmış olan İmâm Muhammed Hazretleri,

أَيْنَ أُنْبَاءِ الْمُلُوكِ مِنْ هَذِهِ اللَّذَّةِ سَيِّمًا إِذَا كَانَتِ الْفِكْرَةُ فِي حَقَائِقِ الْمَلَكُوتِ
وَأَشْرَارِ الْأَهْوَاتِ

“Bu lezzet nerede? Meliklerin çocukları (onların eğlenceleri) nerede? Hususiyle de lâhûtî sırlar ve melekûtun hakikatlerinde tefekkür edildiğinde”³⁶ buyurarak ilim ile meşguliyetin lezzetini ifade etmiş ve son nefesini de bu meşguliyetle vermiştir. Anlatıldığına göre, vefat ettiğinde rüyada görülmüş ve kendisine ruhunu nasıl teslim ettiğinden sorulunca da;

كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ الْمَكَاتِبِ فَلَمْ أَشْغُرْ بِخُرُوجِ رُوحِي

“Ben Mükâteb köle meselelerinden bir meselede teemmül ediyordum, ruhumun nasıl çıktığını anlamamışım” buyurmuştur.³⁷

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu); “Arı, hayvan iken balı bulur da ayrılmaz. İstidâdlı insanlar da nurdan, ilimden ayrılmazlar. Şu dünyanın tapusunu verseniz, zerresiyle değişmezler”³⁸ buyurmuştur.

Hadis-i Şerîfte;

إِذَا أَتَى عَلَيَّ يَوْمٌ لَا أَزْدَادُ فِيهِ عِلْمًا يَقْرُبُنِي إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فَلَا بُورِكَ لِي فِي طُلُوعِ شَمْسٍ ذَلِكَ الْيَوْمِ

³⁵ Alusî, Rûhu'l-Meânî, Mücadele Süresi 11. Âyet-i Kerîminin Tefsirinden

³⁶ Muhammed Tâhîr, Mahzenü'l-Ulûm, s.51

³⁷ Abdulhay Lüknevî, Mukaddimetü'l-Câmi'i's-Sağîr, 3. Fasil

³⁸ Ali Erol, Hatırâtım, s.47

“Beni Hazret-i Allâh’a yakınlaştıran ilim cihetinden ziyadeleşmediğim bir gün benim üzerime gelirse o günün güneşinin doğuşunda benim için hiç bereket yoktur” buyurmuştur.³⁹

Süleyman (aleyhisselâm) onca saltanata, ilmi tercih ettiği için kavuşmuştur. Hadîs-i Şerîf’te şöyle buyrulur:

خَيْرُ سُلَيْمَانَ بَيْنَ الْمَالِ وَالْمُلْكِ وَالْعِلْمِ فَاخْتَارَ الْعِلْمَ فَأُعْطِيَ الْمُلْكَ
وَالْمَالَ لِاخْتِيَارِهِ الْعِلْمَ

“Süleyman (aleyhisselâm) mal, saltanat ve ilim arasında muhayyer kılındı. O ilmi tercih etti de bu tercihindan dolayı mala da saltanata da kavuşturuldu.”⁴⁰

İnsanı yüce rütbelere, yüksek menzilelere ve âmm-i halkın husn-i kabûlüne nâil eden şey ilim ve kemâldir.⁴¹ Hazret-i Ali (k.v.) Efendimiz’e atfen meşhur olan (رُتْبَةُ الْعِلْمِ أَعْلَى الرُّتْبِ) “İlim rütbesi bütün rütbelerin en yücesidir” sözü bu hususa işaret etmiştir.

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri ilim ve onun talibinin kıymetini şöyle beyan eder;

وَقَدْ حَسَنَ تَقْدِيمِ طَلَبَةِ الْعُلُومِ عَلَى الصُّوفِيَّةِ فِي نَظَرِ الْهِمَّةِ جِدًّا وَبِحُكْمٍ
“الظَّاهِرُ عُتْوَانُ الْبَاطِنِ” نَزَجُوا أَنْ يَخْضَلَ تَقْدِيمُ هَؤُلَاءِ الْجَمَاعَةِ فِي الْبَاطِنِ
أَيْضًا (ع) وَكُلُّ إِنَاءٍ بِالَّذِي فِيهِ يَنْضَحُ وَفِي تَقْدِيمِ طَلَبَةِ الْعُلُومِ تَرْوِيجُ الشَّرِيعَةِ
لَأَنَّهُمْ حَمَلَةُ الشَّرِيعَةِ النَّبَوِيَّةِ ، وَالْمِلَّةُ الْمُضْطَفُّوئَةُ قَائِمَةٌ بِهِمْ وَالنَّاسُ إِنَّمَا
يُسْئَلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَنِ الشَّرِيعَةِ دُونَ التَّصَوُّفِ ، وَكُلُّ مَنْ دَخَلَ الْجَنَّةَ
وَتَجَنَّبَ النَّارَ مَرْبُوطٌ بِإِتْيَانِ الشَّرِيعَةِ

“İlim Talebesini, tasavvuf ehline takdim etmeniz (önce onları zikretmeniz) himmet nazarında, gerçekten çok güzel oldu (hoşuma gitti). “Zâhir,

³⁹ Kenzu'l-Ummâl, h 28687

⁴⁰ Suyutî, Camiu'l-Ehâdis, h 12121

⁴¹ Muhammed Tâhir, Mahzenu'l-Ulûm, s 52

bâtının alâmetidir" hükmünce, Talebe-i Ulumun takdimi hususunun, zahirde olduğu gibi batında da (kalbinizde de) hâsıl olmasını ümit ederiz. "Her kap, içinde olanı sızdırır"

İlim talebesini önde tutmakta, Şer'-i Şerîf'in tercihi (revaçta tutulması) vardır. Zira onlar Şer'i'at-i Nebeviyye'nin hamilleri, nesilden nesle taşıyıcılarıdır. Millet-i Mustafeviyye (Din-i İslam) onlar sayesinde ayaktaadır. İnsanlar, Kıyâmet Günü'nde tasavvuftan değil de İslâm Ahkâmından mes'ûl olacaktır. Cennete girmek de Cehennemden kurtulmak da İslâm Ahkâmını yerine getirmeye bağlıdır."⁴²

Büyüklerimizin de naklettiği bir Hadis-i Şerîf'te Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem);

أَفْرَبُّ النَّاسِ مِنْ دَرَجَةِ الثُّبُوءِ أَهْلُ الْعِلْمِ وَالْجِهَادِ

"Peygamberlere derece itibariyle insanların en yakını ehl-i ilim, ehl-i cihattır"⁴³ buyurmuştur.

İlimler içinde en faziletli olanı, insanın kendisiyle Rabbini, nebisini ve dinini bilip tanıdığı şer'î ilimlerdir. Şer'î ilimler Allah'ın nuru, hidayeti ve beşeriyete rahmetidir. Beşerin sâfi madeni ve kıymeti hiç değişmeyen menba'idır. Allâhü Teâlâ'nın ehlini derecelerinin en yücelerine yükselttiği nimettir.

Mücâdele Sûresinde şöyle buyrulur;

يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

"Allâhü Teâlâ sizden iman edenlerinizi yükseltir, ilim verilmiş olanları ise dereceler ile yükseltir"⁴⁴

"İman ile emre imtisallerinin mükâfatı olarak, dünyada muvaffakiyet, güzel nam; ahirette cennet ve köşklerinde makam ile rif'at verir. Kendilerini ilme vermiş olanları da derecât ile yükseltir."⁴⁵

⁴² İmâm-ı Rabbâni, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.48

⁴³ Gazâlî, İhyâu Ulûmî'd-Din, Faziletü'l-İlim

⁴⁴ Mücadele Sûresi, Âyet 11

⁴⁵ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Mücadele Suresi 11. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

İbn-i Abbâs (r.a.) bu dereceleri şöyle izah eder;

لِلْعُلَمَاءِ دَرَجَاتٌ فَوْقَ الْمُؤْمِنِينَ تَسَعُ مِائَةً دَرَجَةٍ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ مَسِيرَةٌ
حَمْسُمِائَةٍ عَامٍ

“Ulema için müminlerin fevkinde dokuz yüz derece vardır. Her bir derece arası beş yüz senelik yoldur.”⁴⁶

Hukemâdan bazıları buyurmuşlardır ki;

الْعِلْمُ ثَلَاثَةُ أَحْرُفٍ عَيْنٌ ، وَلَامٌ ، وَمِيمٌ . وَاشْتِقَاقُ الْعَيْنِ مِنَ عِلِّيَّيْنِ ،
وَاشْتِقَاقُ اللَّامِ مِنَ اللَّطْفِ ، وَاشْتِقَاقُ الْمِيمِ مِنَ الْمُلْكِ . فَالْعَيْنُ يُجَاوِزُ صَاحِبَهُ
إِلَى عِلِّيَّيْنِ ، وَاللَّامُ يَجْعَلُهُ لَطِيفًا ، وَالْمِيمُ يَدُلُّ عَلَى شَرَفِ الْعِلْمِ

“İlim üç harftir: Ayn, lâm ve mîm. Ayn harfi, illiyyînden; lâm, lütuf-tan; mîm de mülkten müştak kılınmıştır. İlim, ayn harfi sebebiyle sahibini illiyyîn derecesine çıkartır. Lam'ı sebebiyle sahibini latif kılar, mîm de il-min şerefine delâlet eder ve kişiyi şeref sahibi kılar.”⁴⁷

Allahü Teala ulemayı kulları içinden seçmiş ve onları hayır ve iyilikte ziyadeleştirip kelim-i kadimiyle medh etmiştir.

Bir Âyet-i Celîlede;

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

“Allah haşyetini, Allah korkusunu, Allah saygısını kulları içinden ancak ulemâ duyar”⁴⁸ buyrulmuş ve şöyle tefsir edilmiştir;

“Allah haşyetini, korkusunu kulları içinden ancak ulema duyar. Çünkü bir şey hakkında saygı, onun şanına olan bilgi ve bilginin derecesiyle mütenasip olur. Kulun Allâhü Teâlâ'ya dair ilmi ne kadar kâmil olursa haş-yeti de o nisbette kâmil olur.”⁴⁹

Muâz ibn-i Cebel (r.a.)’dan rivâyet olunan bir Hadis-i Şerifte buy-rulmuştur ki;

* Hâdimî, Berika-i Mahmûdiye Şerhu Tarikat’i'l-Muhammediyye, 3 fasıl Mendup Olan İlimler

⁴⁷ Osman Hopavî, Durretu'n-Nâshih, s.21

* Fâtır Sûresi, Âyet 28

⁴⁸ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Fâtır Suresi 28 Âyet-i Kerimenin Tetsirinden

تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ فَإِنْ تَعَلَّمْتُمْ حَسْبَةً، وَطَلَبْتُمْ عِبَادَةً، وَمَذَاقَرْتُمْ تَسْبِيحًا، وَالْبَحْثَ عَنْهُ جِهَادًا، وَتَعْلِيمُهُ لِمَنْ لَا يَعْلَمُهُ صَدَقَةٌ...

“İlim öğreniniz. Çünkü ilim öğrenmek haşyet (Allah’tan korkmak), talep etmek ibâdet, müzâkere etmek tesbih, ilmi (mevzûları) araştırmak cihad, bilmeyene öğretmek sadakadır...”⁵⁰

Diğer bir Âyet-i Kerîmede;

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ

“De ki; hiç bilenler ile bilmeyenler müsâvî olur mu? Ancak temiz akıllı olanlar anlar”⁵¹ buyrulurak yine ulemanın şerefine işaret edilmiştir. Cenâb-ı Hak Âl-i İmrân Sûresinde;

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Allâhü Teâlâ, kendisinden başka bir ilah olmadığına adaletle kaim olarak şehâdet eylemiştir. Melekler de ilim sahipleri de şahitlikte bulunmuşlardır. O Azîz-i Hakîm’den başka asla bir ilah yoktur”⁵² buyurarak vahdaniyeti üzerine şahit olmakta, kendisi ve melekleriyle beraber ulemayı da saymıştır. Tefsir kitaplarımızda bu husus ile alakalı şöyle denilmiştir;

“Allâhü Teâlâ’nın (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) olduğuna bizzat kendisi ve melaikesiyle beraber kâmil âlimler de şehadet etme şerefine nail olmuştur.”⁵³

وَفِيهِ دَلِيلٌ شَرَفِ أَهْلِ الْعِلْمِ وَفَضْلِهِمْ، حَيْثُ قُرِنَ شَهَادَتُهُمْ بِشَهَادَتِهِ لِأَنَّ الْعِلْمَ صِفَةُ اللَّهِ الْعَلِيِّ وَنِعْمَتُهُ الْعَظْمَى، وَالْعُلَمَاءُ أَعْلَامُ الْإِسْلَامِ، وَالسَّابِقُونَ إِلَى دَارِ السَّلَامِ، وَسُرِّجَ الْأَمْكِنَةِ وَحُجِّجَ الْأَزْمِنَةِ

⁵⁰ Ebû Nuaym, Hilyetü’l-Evliyâ, c.1, s.302

⁵¹ Zümer Sûresi, Âyet 9

⁵² Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 18

⁵³ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Âl-i İmrân Sûresi 18. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

“Alimlerin şahid oluşunda ehl-i ilmin şeref ve faziletine delil vardır. Şöyle ki alimlerin şehadeti Cenâb-ı Hakkın şehadetine yakın tutulmuştur. Çünkü ilim Cenâb-ı Hakkın yüce bir sıfat ve büyük bir nimetidir. Alimler de İslam’ın alemleri (alametleri), Müslümanlardan Daru’s-Selama önde girenler, bütün mekanların siracı (kandili) ve bütün zamanların huccetleri, delilleridir.”⁵⁴

Âlimler dünyada iken insanlara yol gösterip onları hayra davet ettiği gibi ahirette de yol göstermeye devam edeceklerdir. Hadis-i Şerifte buyrulur ki;

إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ لَيَحْتَاجُونَ إِلَى الْعُلَمَاءِ فِي الْجَنَّةِ وَذَلِكَ أَنَّهُمْ يَزُورُونَ اللَّهَ تَعَالَى فِي كُلِّ جُمُعَةٍ فَيَقُولُ لَهُمْ: تَمَنُّوا عَلَيَّ مَا شِئْتُمْ فَيَلْتَفِتُونَ إِلَى الْعُلَمَاءِ فَيَقُولُونَ: مَاذَا نَتَمَنَّى ؟ فَيَقُولُونَ: تَمَنُّوا عَلَيْهِ كَذَا وَكَذَا فَهُمْ يَحْتَاجُونَ إِلَيْهِمْ فِي الْجَنَّةِ كَمَا يَحْتَاجُونَ إِلَيْهِمْ فِي الدُّنْيَا

“Cennet ehli insanlar, cennette de âlimlere ihtiyaç duyarlar. Zira cennet ehli her cuma günü Cenâb-ı Hakkı ziyâret ederler. Cenâb-ı Hak onlara “dilediğinizi benden isteyin” buyurur. Onlar da âlimlere dönerler ve “ne isteyelim” derler. Âlimler, “Cenâb-ı Hak’tan şunu şunu isteyin” derler. Binaenaleyh insanlar âlimlere dünyada ihtiyaç duydukları gibi âhirette de ihtiyaç duyarlar.”⁵⁵

İmâm-ı A’zam Hazretleri Müsned isimli eserinde İbn-i Mes’ud (r.a.)’ın rivayet ettiği şu Hadis-i Şerif’i kaydeder;

يَجْمَعُ اللَّهُ الْعُلَمَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ: إِنِّي لَمْ أَجْعَلْ جَنَّتِي فِي قُلُوبِكُمْ إِلَّا وَأَنَا أُرِيدُ بِكُمْ الْخَيْرَ إِذْهَبُوا إِلَى الْجَنَّةِ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ عَلَى مَا كَانَ مِنْكُمْ

“Allâhü Teâlâ kıyamet günü ulemayı toplar ve ‘ben size hayrı dilememiş olsaydım, kalbinize hikmetimi yerleştirmedim. Hadi girin cennete! Sizi, sizde olan üzerine mağfiret buyurdum”⁵⁶ buyurur.

⁵⁴ El-Bahru’l-Medid, Âl-ı İmrân Süresi 18. Âyet-i Kerimenin Tetsirinden

⁵⁵ Kenzu’l-Ummâl, h.28767

⁵⁶ Alusi, Rûhu’l-Meânî, Mucadele Süresi 11. Âyet-i Kerimenin Tetsirinden

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyurmuşlardır ki;

"İlim Üstazların ve Resûlullâh'ın rızasını tahsil edip icazetini almadıkça kâr etmez. Ancak o zaman fayda verir."⁵⁷ "Bizim ilmimiz sırf feyz-i Rabbânî'dir, feyz-i ilâhî'dir."⁵⁸ "İcazet almayanın ilminde saadet yoktur. Bizim ilmimizin Enbiyâ-i Mürselin'e Cibril-i Emin'e nisbet-i tâmmesi vardır."⁵⁹

Büyüklerimiz de bu hususta İbrahim el-Havvâs (rh.)'ın sözünü nakle-derek şöyle buyurmuşlardır;

"(دَوَاءُ الْقَلْبِ خَمْسَةٌ) "Kalbin devası beştir" Kalp temizliği beş şey ve beş şeye devam etmek ile olur. (قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ بِالْتَّحْقِيرِ) "Kur'ân-ı Kerîm'i okumak ama ne ile? (بِالتَّحْقِيرِ)"⁶⁰ "Tedebbür ile yüzünden, anlayarak okumak"

Buradaki tedebbür kaydı çok önemli, manasını anlayarak, ne dediğini anlayarak; ama Sahib-i Zaman'ın okuttuğu, talim ettiği ilim ile usul ile o ruhsat sahibinin usulüyle, onun anlattığı şekilde Kur'ân-ı Kerîm'i okumak anlamak. Yoksa herhangi bir yerde; ruhsatı olmayanların öğrettiği şekilde, onların yazdıklarını okuyarak, okutarak değil. Ona mecal yok. Bambaşka yerlere götürür -Allah muhafaza- zararı da olur."

İsmail Hakkı Bursevî hazretlerinin Ruh'u'l-Beyan tefsirinde naklettiği, İmâm-ı A'zam hazretleri ile İmâm Ebû Yûsuf hazretleri arasında cereyan eden şu hadise, ilim tahsilinde ve taliminde izin, ruhsat ve icazetin lüzumuna, ehemmiyetine dair büyük ibret ifade eder.

وَكَذَا الْحَالُ فِي الْعِلْمِ الظَّاهِرِ فَإِنَّهُ لَا بُدَّ فِيهِ مِنَ التَّكْمِيلِ ثُمَّ الْإِذْنُ مِنَ الْأُسْتَاذِ لِلتَّحْقِيرِ قَالَ فِي الْأَشْبَاهِ لَمَّا جَلَسَ أَبُو يُوسُفَ لِلتَّحْقِيرِ مِنْ غَيْرِ إِغْلَامِ أَبِي حَنِيفَةَ أَرْسَلَ إِلَيْهِ أَبُو حَنِيفَةَ رَجُلًا فَسَأَلَهُ عَنْ مَسَائِلَ خَمْسٍ:

الْأُولَى قَصَارَ جَعَدَ الثُّوبُ ثُمَّ جَاءَ بِهِ مَقْصُورًا هَلْ يَسْتَحِقُّ الْأَجْرَ أَوْ لَا فَأَجَابَ أَبُو يُوسُفَ يَسْتَحِقُّ الْأَجْرَ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ أَخْطَأْتُ فَقَالَ لَا يَسْتَحِقُّ فَقَالَ أَخْطَأْتُ ثُمَّ قَالَ لَهُ الرَّجُلُ إِنْ كَانَتْ الْقِصَارَةُ قَبْلَ الْجُحُودِ اسْتَحَقُّ وَالْأَخْرَ لَا.

⁵⁷ Ali Erol, Hatıratım, s.70

⁵⁸ Ali Erol, Hatıratım, s.71

⁵⁹ Ali Erol, Hatıratım, s.58

⁶⁰ İ.Hakkı Bursevî, Ruh'u'l-Beyan, Ankebût Süresi 49. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

دَوَاءُ الْقَلْبِ خَمْسَةٌ: قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ بِالْتَّحْقِيرِ وَالْخُلَافَاءُ وَبِقِيَامِ اللَّيْلِ وَالتَّضَوُّعُ إِلَى اللَّهِ عِنْدَ الشَّجَرِ وَمُخَالَفَةُ الطَّالِحِينَ

الثَّانِيَةُ هَلِ الدُّخُولُ فِي الصَّلَاةِ بِالْفَرْضِ أَوْ بِالسُّنَّةِ فَقَالَ بِالْفَرْضِ فَقَالَ
أَخْطَأْتُ فَقَالَ بِالسُّنَّةِ فَقَالَ أَخْطَأْتُ فَتَحَيَّرَ أَبُو يُوسُفَ فَقَالَ الرَّجُلُ بِهِمَا لِأَنَّ
التَّكْبِيرَ فَوْضٌ وَرَفَعَ اليَدَيْنِ سُنَّةٌ.

الثَّلَاثَةُ طَيَّرَ سَقَطَ فِي قَدْرِ عَلَى النَّارِ فِيهِ لَحْمٌ وَمَرَقٌ هَلِ يُؤْكَلَانِ أَوْ لَا
فَقَالَ يُؤْكَلَانِ فَخَطَّاهُ فَقَالَ لَا يُؤْكَلَانِ فَخَطَّاهُ ثُمَّ قَالَ إِنْ كَانَ اللَّحْمُ مَطْبُوحًا قَبْلَ
سُقُوطِ الطَّيْرِ يُغَسَّلُ ثَلَاثًا وَيُؤْكَلُ وَتُرْمَى الْمِرْقَةُ وَالْأُيُومَى الْكُلُّ .

الرَّابِعَةُ مُسْلِمٌ لَهُ زَوْجَةٌ ذِمِّيَّةٌ مَاتَتْ وَهِيَ حَامِلٌ مِنْهُ تَذْفَنُ فِي آتَى الْمَقَابِرِ
فَقَالَ أَبُو يُوسُفَ فِي مَقَابِرِ الْمُسْلِمِينَ فَخَطَّاهُ فَقَالَ فِي مَقَابِرِ أَهْلِ الذِّمَّةِ فَخَطَّاهُ
فَتَحَيَّرَ فَقَالَ تَذْفَنُ فِي مَقَابِرِ الْيَهُودِ وَلَكِنْ يُحَوَّلُ وَجْهُهَا عَنِ الْقِبْلَةِ حَتَّى يَكُونَ
وَجْهَ الْوَلَدِ إِلَى الْقِبْلَةِ لِأَنَّ الْوَلَدَ فِي الْبَطْنِ يَكُونُ وَجْهُهُ إِلَى ظَهْرِ أُمِّهِ .

الْخَامِسَةُ أُمٌّ وَلَدَ لِرَجُلٍ تَزَوَّجَتْ بِغَيْرِ إِذْنِ مَوْلَاهَا فَمَاتَ الْمَوْلَى هَلِ تَجِبُ
الْعِدَّةُ مِنَ الْمَوْلَى فَقَالَ تَجِبُ فَخَطَّاهُ فَقَالَ لَا تَجِبُ فَخَطَّاهُ ثُمَّ قَالَ الرَّجُلُ إِنْ
كَانَ الرُّوْحُ دَخَلَ بِهَا لَا تَجِبُ وَالْأُجَبْتُ فَعَلِمَ أَبُو يُوسُفَ تَفْصِيلَهُ فَعَادَ إِلَى
أَبِي حَنِيفَةَ فَقَالَ تَزَيَّيْتُ قَبْلَ أَنْ تُحْضِرَ .

İlm-i zahirde de hal (durum) böyledir. Çünkü ilm-i zahirde de evvela
tekmil edip sonra tedris için izin lazımdır. El-Eşbâh isimli eserde dedi ki;
vaktâki İmâm Ebû Yûsuf hazretleri İmâm-ı A'zam hazretlerine bildirme-
den (izin almadan) tedris için oturunca İmâm-ı A'zam hazretleri ona bir
adam gönderdi ve beş meseleden sual etti:

1. Kassar⁶¹ bir elbiseyi gasb ettikten⁶² sonra temizlenmiş olarak getirse
ücrete müstehak olur mu? Olmaz mı? İmâm Ebû Yûsuf hazretleri

⁶¹ Kassar: Özel bir şekilde inşa edilmiş taş havuzlarda halı, kilim, tulbend, keçe ve benzeri şeyleri
yıkayan, yani suda çırparak temizleyen kişilere denilir.

⁶² Kassar kendisine bırakılan elbiseyi gasp etse, fakat daha sonra temizlenmiş vaziyette sahibine tes-
lim etse

“ücrete müstehak olur” diye cevap verdi. O zât, “hata yaptın” dedi. Bunun üzerine “müstehak olmaz” deyince o zat yine “hata yaptın” diye cevap verdi. Sonra o zat, “temizleme işi gasptan önce olursa ücrete müstehak olur, eğer önce olmazsa müstehak olmaz” dedi.

2. “Namaza farz ile mi yoksa sünnet ile mi girilir?” İmâm Ebû Yûsuf: “Farzla girilir”. O zât, “hata yaptın”; İmâm Ebû Yûsuf: “Sünnetle girilir”; O zât, “hata yaptın” diye cevap verince İmâm Ebû Yûsuf hayrete düştü. Sonra o zât, “hem farz hem sünnetle beraber başlanır. Çünkü tekbir farz, elleri kaldırmak sünnettir” dedi.

3. “İçerisinde et ve su bulunan, ateşin üzerindeki tencereye bir kuş düşse et ve suyu yenilir mi? yenilmez mi?” İmâm Ebû Yûsuf, “ikisi de yenilebilir”; O zât, “hata yaptın”; İmâm Ebû Yûsuf, “yenilmezler”;

O zât, yine “hata yaptın” dedikten sonra “eğer et, kuş düşmeden önce pişmişse üç kere yıkanarak yenilebilir, suyu ise dökülür. Kuş düştükten sonra pişmişse hiçbirisi yenilmez, tamamı dökülür” dedi.

4. “Bir Müslümanın zimmi bir hanımı olsa ve hamile olarak vefat etse hangi kabristana defnedilir?” İmâm Ebû Yûsuf, “Müslümanların kabristanına defnedilir”; O zât, “hata yaptın”; İmâm Ebû Yûsuf, “zimmilerin kabristanına defnedilir”; O zât, yine “hata yaptın” dedikten sonra “Yahudi kabristanına defnedilir ancak yüzü kableden çevrilir (sırtı kibleye gelir) ki çocuğun yüzü kibleye dönmüş olsun. Zira batında çocuğun yüzü annesinin sırtına dönüktür”

5. “Bir adamın ümm-ü veled olan (kendisinden çocuğu bulunan) cariyesi efendisinin izni olmadan evlense, efendisi de vefat etse, efendisinden iddet beklemesi icab eder mi? Etmez mi?” İmâm Ebû Yûsuf, “vacip olur”; O zât, “hata yaptın”; İmâm Ebû Yûsuf, “vacip değildir”; O zât, yine “hata yaptın” dedi. Sonra da “eğer zevci ile arasında münasebet vakı’ olduysa vacip olmaz, münasebet vakı’ olmadıysa vacip olur” dedi.

Bunun üzerine İmâm Ebû Yûsuf hazretleri kusurunu anlayıp (özür dileyerek) İmâm-ı A’zam hazretlerinin meclisine geri döndü. İmâm-ı A’zam hazretleri ona “(Evladım) sen koruk olmadan kuru üzüm oldun (olmadan oldum zannettin)”⁶³ dedi. ⁶⁴

⁶³ (ذَرَيْتَ قُلَّ أَنْ تُحْضِرَ) darb-ı meseldir. “hısrım olmadan zebib oldun” Hısrım: olgunlaşmamış meyve, Zebib: kuru üzüm

⁶⁴ İ.Hakkı Bursevî, Ruhû'l-Beyan, Fetih Süresi 10. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

Sonra ilim tahsilini tamamladığında İmâm-ı A'zam hazretlerinin verdiği izin ve icazet ile Hanefi mezhebinin en büyük müctehitlerinden birisi olmuştur.

EHL-İ İLMİN HALK İLE MÜNASEBETLERİ

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, ilmin ve alimin faziletini anlattığı bir Hadis-i Şerifte (وَأَنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ ، وَأَنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يَورَثُوا) "... ve muhakkak alimler Peygamberlerin varisleridirler. Yine muhakkak Peygamberler dinar veya dirhemi miras olarak bırakmazlar, onlar ilmi miras bırakırlar"¹ buyurduğu üzere Peygamber mirasına varis olan Ehl-i İlmin Allâhü Teâlâ'ya karşı vazifelerinden sonra müminlere karşı olan vazife ve mesuliyetleri gelir.

Cenâb-ı Hak Âyet-i Kerîmede şöyle buyurur;

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

"Bununla beraber müminlerin kâffesi birden toplanıp seferber olacak değildirler. Fakat her fırkadan bir taife toplansa da dinde fıkıh tahsil etseler ve döndükleri zaman kavimlerini inzar eyleseler. Gerek ki sakınırlar."²

Bu Âyet-i Celîle şöyle tefsir edilmiştir;

Yani gerek gazâ ve gerek taleb-i ilim için yer yüzündeki bütün müminlerin mecmû'u birden fırlayıp harekete geçecek değildir. Hepsinin birden kalmaları doğru olmadığı gibi, hepsinin birden seferber olmaları da doğru olmaz. O hâlde onların her fırkasından bir belde ahalisi veya bir büyük kabîle gibi kesretli (kalabalık) bir taife, bir kısım, bir cemaat-i kalîle dinde tefakkuh etmek -kûlfet ve meşakkate katlanıp Fıkıh tahsil eylemek- için toplansalar ve dönüp geldikleri vakit belki kaçınırlar diye kavimlerini inzar için bunu yapsalar. Yani halka tahakküm etmek veya diğer dünyevi maksatlar elde eylemek gibi bir garaz için değil, sırf inzar ve irşad maksat ve gayesi ile fıkıh ve ilm-i din tahsili için seferber olup toplansalar... Binaenaleyh bu suretle dinde tefakkuh farz-ı kifayedir ve fisebilillâh cihaddan

¹ Sünen-i Eb-i Davud, Kitabü'l-İlim, h.3641

² Tevbe Sûresi, Âyet 122

maidûddur (sayılır). Fakat ayette diğer bir mana daha rivayet edilmiştir. Şöyle ki; müminler cihaddan (Tebük seferinden) geri kalanlar aleyhinde nâzil olan beyanat-ı ilâhiyyeyi işitince hepsi cihad için seferberliğe koşmuşlar ve binaenaleyh her fırkadan bir kısmının cihada gitmesi ve bir kısmının da tefakkuh ve inzar için kalması emrolunmuş. İlim ve huccet ile cidal, seyf (kılıç) ile cidalin asıl ve mebnası olacağı ve bi'setten maksud-i aslı olan cihad-ı ekberi teşkil edeceği anlatılmıştır.³

Bu izahattan anlaşılacağı üzere Müslümanların emrolunan şeyleri yapıp nehyolunan şeylerden kaçınmak ile kendi nefislerini ıslah ettikten sonra, her bir fırkadan bir kısım insanın tefakkuh etmesi emredilmiştir. Aynı zamanda tefakkuh eden bu ilim sahiplerinin bazı mesuliyetlerinin olduğu ifade edilmiştir. Bu mesuliyetlerin yerine getirilmesi ise onların, kavimleri ile olan münasebetlerinin devam etmesine bağlıdır.

İmâm Gazali Hazretleri şöyle buyurur;

وَلَا يَسْقُطُ الْحَرْجُ مَا دَامَ يَتَقَى عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ جَاهِلٌ بِفَرْضٍ مِنْ
فُرُوضٍ دِينِهِ وَهُوَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَنْسَى إِلَيْهِ بِنَفْسِهِ وَيَبْغِيهِ فَيَعْلِمَهُ فَرْضَهُ، وَهَذَا
أَشْعَلُ شَاغِلٍ لِمَنْ يُهْمُهُ أَمْرُ دِينِهِ

“Kendisine, bizzat ya da bi'l-vasıta ulaşım öğretmeye kadir olduğu halde, dininin farzlarından bir farzı dahi bilmeyen kimse yeryüzünde olduğu müddetçe bu mes'uliyet sakıt olmayacaktır. İşte bu, emr-i dini dert edinenler için meşguliyetlerin en meşgul edicisidir.”⁴

Yine İmâm Gazâlî Hazretleri elini eteğini çekmiş, evinde oturan ulemanın münkerden hali olamayacağını; insanları irşad, talim ve onlara marufu emretmekten geri kalmaları sebebiyle günaha gireceğini ifade ettikten sonra şöyle buyurmuştur;

فَاكْثَرُ النَّاسِ جَاهِلُونَ بِالشَّرْعِ فِي شُرُوطِ الصَّلَاةِ فِي الْبِلَادِ فَكَيْفَ فِي
الْقُرَى وَالْبَوَادِي؟ ... وَ وَاجِبٌ أَنْ يَكُونَ فِي مَسْجِدٍ وَ مَحَلَّةٍ مِنَ الْبَلَدِ فَقِيهٌ
يَعْلَمُ النَّاسَ دِينَهُمْ وَ كَذَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ وَ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ قَعِيهٍ - قَرْعٌ مِنْ فُرُوضِ

³ Elmalılı, Hak Dürü Kur'an Dili, Teybe 122. Âyet-i Kerimenun Tefsirinden (Hulusa)

⁴ İmâm Gazali İhya-u Ulûmu'd-Din, Kitabu'l-Emr-i bi'l-Maruf ve'n-Nehy-u Anil-Munkar

عَيْنِهِ وَ تَفَرَّغَ لِفَرَضِ الْكِفَايَةِ - أَنْ يُخْرِجَ إِلَى مَنْ يُجَاوِرُ بَلَدَهُ مِنْ أَهْلِ السَّوَادِ وَ
مِنَ الْعَرَبِ وَ الْأَنْكُرَادِ وَ غَيْرِهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمْ دِينَهُمْ وَ فَرَائِضَ شَرْعِهِمْ... فَإِنْ قَامَ
بِهَذَا الْأَمْرِ وَاحِدٌ سَقَطَ الْخُرُجُ عَنِ الْآخَرِينَ وَ إِلَّا عَمَّ الْخُرُجُ الْكَافَّةَ أَجْمَعِينَ.
أَمَّا الْعَالِمُ فَلْيَتَفَصَّرِهِ فِي الْخُرُوجِ. وَأَمَّا الْجَاهِلُ فَلْيَتَفَصَّرِهِ فِي تَرْكِ التَّعَلُّمِ.

"Beldelerdeki insanların ekserisi namazın şartları hususunda dahi bir şey bilmezken ya köy ve sahralardakilerin hali nasıldır? Şu hâlde her bel-
denin mahalle ve mescidinde (dinin inceliklerine vakıf), insanlara dinini
öğretecek bir fakihın bulunması vaciptir. Hatta her köyde de böyle bir fa-
kih bulunmalıdır.

Yine farz-ı aynını yerine getirmiş, farz-ı kifayesini bitirmiş her fakih
için bulunduğu yere komşu olan belde halkına uğraması, (hangi millet-
ten olursa olsun) onlara dinlerini, Şer'-i Şerifin farzlarını öğretmesi va-
ciptir. Eğer bu vazifeyi yerine getiren bir kimse bulunursa diğerlerinden
mes'uliyet sakıt olur. Eğer bu vazifeyi yapan olmazsa günah bütünüyle
Müslümanların tamamına yayılır. Âlim çıkıp dini anlatmadığı, cahil de öğ-
renmeyi terk ettiği için kusur işlemişlerdir."⁵

Büyüklerimiz;

إِذَا ظَهَرَتِ الْبِدْعُ فِي أُمَّتِي وَ شُبِّمَ أَصْحَابِي فَلْيُظْهِرِ الْعَالِمُ عِلْمَهُ فَإِنْ لَمْ
يَفْعَلْ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ

"Ümmetimde bid'atler zuhur ettiği ve Ashabıma dil uzatıldığı za-
man alim ilmini izhar etsin. Eğer bunu yapmaz ise Allah'ın, meleklerin
ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun"⁶ Hadis-i Şerifini naklet-
tikten sonra;

"Mesuliyet büyük. Bid'atler arttığı zaman... Hocalarımızın... hakkı
izhar etmeleri gerekir. Hocaefendilik hadd-i zâtında mesuliyet gerektirir.
O hakkın ve hakikatin izharını gerektirir. Bütün zamanlarda olduğu gibi
kendilerine bir sual sorulduğu zaman hak ve hakikat neyse onu izhar eder,

⁵ İmâm Gazali, İhya-u Ulûmî'd-Din, Kitâbü'l-Emr-i bi'l-Maruf ve'n-Nehy-i Anî'l-Münker

⁶ Suyûtî, Miftâhu'l-Cenneti fi'l-İhticâc-i bi's-Sünneti, s.66

beyan eder. Kendisinden bu beklenir. Eğer ki hak izhar edilmezse çok büyük vebali var ...” buyurmuşlardır.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır;

مَنْ كَتَمَ عِلْمًا مِمَّا يَنْفَعُ اللَّهَ فِي أَمْرِ النَّاسِ أَمَرَ الدِّينِ أَلْجَمَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنَ النَّارِ

“İnsanların din işleri hususunda Allâhü Teâlâ’nın kendisiyle menfaat vereceği bir ilmi gizleyen kimseyi Allah (celle celalühü) kıyamet günü ateşten bir gem ile gemplendirir”⁷

Âl-i İmrân Sûresi’nin 187. Âyet-i Celîlesi bu hakikatin şahididir;

وَ إِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبُخْسَ مَا يَشْتَرُونَ

“Vaktiyle Allah (celle celalühü), kendilerine kitap verilenlerin şöyle misakını aldı (söz aldı): Celâlim hakkı için onu insanlara anlatacaksınız, gizlemeyeceksiniz. Derken onlar, onu omuzlarının arkasına attılar da mukabilinde biraz para aldılar. Bu, ne kötü alışverişştir.”

Fuzayl bin İyâz Hazretlerinden şöyle rivâyet olunmuştur;

بَلَّغْنِي أَنَّ الْفَسَقَةَ مِنَ الْعُلَمَاءِ وَ مِنْ حَمَلَةِ الْقُرْآنِ يُبْدَأُ بِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَبْلَ عِبَادَةِ الْأَصْنَامِ فَيَقُولُونَ رَبَّنَا مَا بَالُنَا فَيَقُولُ اللَّهُ لَيْسَ مَنْ يَعْلَمُ كَمَنْ لَا يَعْلَمُ فَمَنْ اشْتَرَى الدُّنْيَا بِالْدِّينِ فَقَدْ وَقَعَ فِي خُسْرَانٍ مُبِينٍ

“Kıyamet gününde, Kur’ân-ı Kerim hâmilllerinden ve âlimlerden fasık olanların puta tapanlardan önce hesap vermeye başlayacakları haberi bana ulaştı. (O gün) “Yâ Rabbi, bize ne oluyor?” derler. Allah (celle celalühü) “Bilen, bilmeyen gibi değildir” buyurur. Dini mukabilinde dünyalık satın alan kişi açık bir husrâna düşer.”⁸

⁷ Sünen-i İbn-i Mâce, Babu men suile an ilmin te ketnuhi, h.265

⁸ İ.Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyân, Âl-i İmrân Sûresi 187. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

Tefakkuh eden ehl-i ilmin, kavimlerini ve diğer insanları inzar ederken izleyeceği yol ve usul hakkında Âyet-i Kerimelerde şöyle buyrulur;

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ

“Allah’a davet eden, salih amel işleyen ve “Ben gerçekten Müslümanlardanım” diyen kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?”⁹

Bu Âyet-i Kerimenin tefsirinde denilmiştir ki;

Demek olur ki Allah’a davet yalnız imana davet etmek değildir, müminleri amele davet de bu manaya dahildir. Binaenaleyh Allaha davet tevhid ve taatine davet demektir ki bu da lîkaullaha davete râcî olur. Hulâsa; Allaha davet en güzel sözdür. Ancak böyle olması iki şart ile meşruttur. Birisi; o davet yalnız kuru bir lâftan ibaret kalmamalı, hâli kâline muhalif olmamalı, amel-i salihle iktiran etmelidir (yakın olmalıdır). ... Basiret üzere bulunmak da bu amel-i salih cümlesindendir. İkincisi de İslâm’dır.¹⁰

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي...

“De ki: İşte benim mesleğim budur, basiret üzere Allah’a davet ederim; ben ve bana tabi olanlar...”¹¹

“Bu Âyet-i Kerime gösteriyor ki dine davet ancak bu şartlar ile caiz ve müstahsen olur. Yani basiret üzere, ne dediğini bilerek, ihlâs ve yakîn üzere yürüyerek nezahet ve hikmet dairesinde ve ancak Allah için Allaha davet edilmelidir.”¹²

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

“Rabbinin yoluna hikmet ve güzel mev’ıza ile davet et. Onlarla da en güzel suretle mücadele et. Çünkü yolundan sapanı en iyi bilen de doğru gidenleri en ziyade bilen de ancak O’ dur.”¹³

⁹ Fussilet Sûresi, Âyet 33

¹⁰ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Fussilet Sûresi 33. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

¹¹ Yûsuf Sûresi, Âyet 108

¹² Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Yûsuf Sûresi 108. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

¹³ Nahl Sûresi, Âyet 125

Zü'n-Nûn-i Mısırî Hazretleri;

مَا خَلَعَ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ مِنْ عَبِيدِهِ خِلْعَةً أَحْسَنَ مِنَ الْعَقْلِ، وَلَا قَلَدَهُ قِلَادَةً أَجْمَلَ مِنَ الْعِلْمِ، وَلَا زِينَتَهُ بَزِينَةِ أَفْضَلٍ مِنَ الْحِلْمِ، وَكَمَالَ ذَلِكَ التَّقْوَى

“Allâhü Teâlâ kullarından bir kulu üzerine, akıldan daha güzel bir elbise giydirmemiştir. İlimden daha güzel bir gerdanlık takmamıştır. Yumuşaklıktan daha faziletli bir ziynet ile süslememiştir. Bunun kemali ise takvadır” buyururlar.¹⁴

Davet için insanlarla münasebet zarûridir. İnsanlarla münasebetin neticesi, davet edenin kemâlâtıyla mütenasiptir. Yani evvelâ kendini düzeltmeli, kendisi ilâhî ahlâk ile ahlaklanmalı, başkalarını davete lâayık olacak ve kendi sözüne kendi fiili şahid olacak vecihle çalışarak güzel iş yaparak davet etmeli ki bu takdirde daha tesirli olur.¹⁵

Cenâb-ı Hak bir Âyet-i Kerîmede şöyle buyurur;

لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَ لَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

“İyilik yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik o kimsenin yaptığıdır ki; Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara ve peygamberlere iman eder. Yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar. Namazı kılar, zekâtı verir. Bir de söz verdiği zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı ve hastalık durumlarında ve harbin şiddetli zamanında sabır ve kararlılık gösterir. İşte doğru olanlar da bunlardır, müttakiler de bunlardır.”¹⁶

¹⁴ Ebu'l-Berekât el-Gazzî, Adabul-İşre ve Zikr's-Sohbeti ve'l-Uhuvve, Selâmetu'l Kalp ve Isdâ'u'n Nasihati

¹⁵ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Fussilet Sûresi 33. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden (Hulasa)

¹⁶ Bakara Sûresi, Âyet 177

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu Âyet-i Kerîme için;

مَنْ عَمِلَ بِهِذِهِ الْآيَةِ فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ

“Her kim bu ayet ile amel ederse imanını kemale erdirmiş olur” bu-
yurmuştur.¹⁷

Ebu’s-Suûd Merhûm tefsirinde şu tahlilde bulunur;

وَالْآيَةُ الْكَرِيمَةُ كَمَا تُرَى حَاوِيَةً لِجَمِيعِ الْكَمَالَاتِ الْبَشَرِيَّةِ بِرُمْتِهَا تَضَرِيحاً
أَوْ تَلْوِيحاً لِمَا أَنَّهَا مَعَ تَكَثُّرِ فُتُونِهَا وَتَشَعُّبِ شُجُونِهَا مُنْهَصِرَةٌ فِي خِلَالِ ثَلَاثٍ

“Görüldüğü üzere Âyet-i Kerîme gerek tasrih ve gerekse işaret yoluyla
kemâlât-ı beşeriyyenin, bi-temamihâ hepsini hâvidir. Çünkü kemâlât-ı be-
şeriyye, kısımları ve yolları çok olsa da şu üçün içinde münhasırdır;

صِحَّةِ الْإِعْتِقَادِ وَحُسْنِ الْمُعَاشَرَةِ مَعَ الْعِبَادِ وَتَهْذِيبِ النَّفْسِ

“Sağlam bir itikat, kullar ile hüsn-i muâşeret, nefsi (kötü huylardan)
temizleme”¹⁸

Diğer bir Âyet-i Kerîmede ise Hakk’a davet eden hizmet ehlinde bu-
lunması gereken güzel ahlak ve siyaset-i diniyye şöyle hulasa edilmiştir;

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

“Sen af yolunu tut, urf (ma’ruf) ile emret ve kendini bilmezlerden
yüz çevir.”¹⁹ Bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde denilmiştir ki;

“Halk ile muamelede evvela kolaylık yolunu tut. İnsanların fiillerin-
den sana kolay gelenleri al ve onlara kolay gelecekleri yap, kendilerine zor
gelecek, zorluk verecek şeyleri isteme. Sonra af hasletini tut, herkesin gü-
nahına bakma. Kusur affetmek şiarın olsun.

“Urf” ile emreyle. Affı tutayım derken emri terk etme. Fakat emrede-
ceğin zaman, emrettiğin ma’ruf olsun. Kitabullah’da veya kendini bilir akıl

¹⁷ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Bakara Sûresi 177. Ayeti Kerîmenin Tefsirinden

¹⁸ Ebu’s-Suud, Irşâdü’l-Aklî’s-Selîm ilâ Mezâyâ’l-Kitâbi’l-Kerim, Bakara Sûresi 177. Ayeti Kerîmenin
Tefsirinden

¹⁹ A’raf Sûresi, Âyet 199

sahipleri nezdinde ma'ruf, ya'ni yapılması lazım ve hayırlı olduğu itiraf edilen güzel bir fiil bulunsun.

Urf, cevazı, güzelliği ve lüzumu itiraf edilen, kendisinden ürküp 'böyle şey mi olur?' diye inkâra kalkışılmayan şey demektir. Yine urf, ma'rifet ve i'tiraf ile alakadar olduğu cihetle şu manayı da iş'ar eder: "Emrolunacak şey ya emrolunur olunmaz fitraten itiraf olunacak bir şey olmalı veyahut evvela umumî olarak tarif olunup ondan sonra emredilmelidir. İnsanlara, havsalasına girmeyen ve girmek ihtimali bulunmayan şeyler emredilmelidir.

Nitekim Mekke-i Mükerreme'de nazil olan sûrelerle Din-i İslâm'ın marifî, fitrî esasları tarif edildikten ve bu suretle Müminlerin vicdanında bir urf husule geldikten sonradır ki ahkâm ve emirler, Medine-i Münevvere'de nazil olan sûrelerle mufassal şekilde varid olmuştur.

Buna karşı, o müşrikler gibi cahillik edenlere gelince, (وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ) "cahillerden başını çevir!" O kendini ve Rabbini bilmez cahillerin, sefihçe sözlerine ve fiillerine mukabeleye kalkışma!

Rivayet olunmuştur ki bu Âyet-i Celîle nazil olduğunda Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): (كَيْفَ يَا رَبِّ وَالْعَصْبُ مُحَقَّقٌ) "Ya Rabbi, gazap tahakkuk etmişken bu nasıl olacak?" diye sual etmiş ve devamında şu Âyet-i Kerîme nazil olmuştur;

وَأِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ²¹

"Ve şayet Şeytandan bir gıcık (vesvese) seni yoklayacak olursa onun şerrinden hemen Allah'a sığın."²¹

Hicr Sûresindeki (فَاصْفَحْ الصَّغْحَةَ الْحَبِيبَ) "(Ey Peygamber!) Şimdi sen onlara yumuşak davran ve güzel muamele et"²² ifadesi ile Bakara Sûresindeki (وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا) "İnsanlara güzellik söyleyin"²³ ifadesi bu düstûra işaret eder.

(فَاصْفَحْ الصَّغْحَةَ الْحَبِيبَ) Nazm-ı Celil'i şöyle tefsir olunuyor;

"Ey Hak Peygamber! Sen şimdi güzel suretle yüz çevir, aldırma. Cezalarında acele etmeyip eziyetlerine tahammül ederek hilm (güzel huy)

²¹ A'raf Sûresi, Âyet 200

²² Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, A'raf Sûresi 199. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²³ Hicr Sûresi, Âyet 85

²⁴ Bakara Sûresi, Âyet 83

ile muamele et. Bugün safh-ı cemil (güzel suretle yüz çevirmek) senin için kılıçtan daha muvafık, daha hayırlıdır.”²⁴

(وَقُولُوا لِلنَّاسِ خَشْيَةً) Âyet-i Kerimesi için Ebu'l-Leys es-Semerkandi şöyle buyurur;

“Bütün insanlara güzeli söyleyin” Yani insanlara güzel ahlak ile yumuşak davranın” gibi bir mana olup sanki insanlar ile güzel geçinmek ve onlarla beraber güzel ahlakla ittisaf emredilmiştir.”²⁵

Hadis-i Şeriflerde şöyle buyrulur;

إِنَّ الرِّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ

“Muhakkak ki rıfk (yumuşak huyluluk) herhangi bir şeyde bulunmaz ki onu süslemiş olmasın. Ve hiçbir şeyden kaldırılmış olmaz ki onun şanını eksiltmiş olmasın”²⁶

مَنْ يُخْزِمِ الرِّفْقَ يُخْزِمِ الْخَيْرَ

“Kim rıfkta mahrum kılınırsa, hayırdan mahrum kılınmıştır.”²⁷

Bir gün Halife Me'mûn, kendisine sert ve acı bir dille nasihat etmeye kalkışan bir vaize şöyle cevap vermiştir: “Be adam biraz halim-selim ol. Allâhü Teâlâ senden daha hayırlı olan Hazret-i Mûsâ'yı, benden daha şerli olan Fir'avn'a gönderirken rıfk ve mülâyemetle konuşmasını tembih ederek:

إِذْهَبَا إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى

“Firavun'a gidin, çünkü o azdı (ilahlık iddia etti). Ona yumuşak sözle nasihat edin, olur ki nasihat dinler veya korkar”²⁸ buyurmuştur”²⁹

Ebü Hüreyre (r.a.) Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in, o güzel ahlakına ve insanlar ile olan güzel muâşeretine misal olarak şunları nakleder:

²⁴ Elmahlî, Hak Dini Kur'an Dili, Hıcr Sûresi 85. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁵ Ebu'l-Leys es-Semerkandi, Bahru'l-Ulûm, Bakara Sûresi 83. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁶ Sahih-i Müslim, Babü Fazli'r-Rıfk, h.78

²⁷ Sahih-i Müslim, Babü Fazli'r-Rıfk, h.74

²⁸ Tâhâ Sûresi, Âyet 43-44

²⁹ İmâm Gazali, İhyâü Ulûmi'd-Din, Kitabü'l-Emr-i Bi'l-Maruf ve'n-Nehyi ani'l-Münker

لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ يَأْخُذُ بِيَدِهِ فَيَنْزِعُ يَدَهُ مِنْ يَدِهِ حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ يُزِيلُهُ، وَلَمْ يَكُنْ يَرَى رُكْبَتَهُ خَارِجَةً رُكْبَةً جَلِيسِهِ، وَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ يَكْلِمُهُ، إِلَّا أَقْبَلَ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ، ثُمَّ لَمْ يَصْرِفْهُ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ كَلَامِهِ

“Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz’in elini tuttuğu hiç kimse yoktur ki Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) o kimse-
nin elini, daha önce bırakmış olsun. Tâ ki o adam elini salıncaya ka-
dar. O’nun dizi, onunla beraber oturanın dizinden (öne) çıkmış olarak
görülmemiştir. Kendisiyle konuşan hiç kimse yoktur ki O (sallallâhu
aleyhi ve sellem), mübarek yüzüyle o kimseye dönmüş olmasın. O kim-
se kelamını bitirinceye kadar yüzünü ondan çevirmezdi”³⁰

Yine diğer bir Hadîs-i Şerîf’te buyruldu ki;

لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُشِيرَ إِلَى أَخِيهِ بِنَظَرَةٍ تُؤْذِيهِ

“Müslüman için kardeşine eziyet verecek bir bakış ile işaret et-
mesi dahi helal olmaz.”³¹ Bu hususta İmâm-ı Rabbânî Hazretleri şöyle bu-
yurur:

فَاعْلَمُوا أَنَّ الْقَلْبَ جَارُ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَلَيْسَ شَيْئٌ أَقْرَبَ إِلَى جَنَابِ قُدْسِهِ
كَالْقَلْبِ إِلَّاكُمْ وَإِذَاءُ أَيِّ قَلْبٍ كَانَ مُؤْمِنًا كَانَ أَوْ عَاصِيًا فَإِنَّ الْجَارَ وَإِنْ كَانَ
عَاصِيًا يُحْمَى فَاخْذَرُوا مِنْ ذَلِكَ وَاخْذَرُوا فَإِنَّهُ لَيْسَ بَعْدَ الْكُفْرِ الَّذِي سَبَبَ
إِذَاءِ اللَّهِ تَعَالَى ذَنْبٌ مِثْلُ إِذَاءِ الْقَلْبِ فَإِنَّهُ أَقْرَبُ مَا يَصِلُ إِلَيْهِ سُبْحَانَهُ وَالْحَلَقُ
كُلُّهُمْ عَيْدُ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَالصَّرْبُ وَالْإِهَانَةُ لِعَبْدٍ أَيِّ شَخْصٍ كَانَ يُوجِبُ إِذَاءُ
مَوْلَاهُ فَمَا شَأْنُ الْمَوَلَى الَّذِي هُوَ الْمَالِكُ عَلَى الْإِطْلَاقِ

“Sen bil ki kalp Allah Sübhanehü’nün komşusudur. Kalp gibi Cenâb-ı
Hakk’a yakın olan hiçbir şey yoktur. O kalbi kırmaktan sakın; hangi kalp
olursa olsun; ister mümin ister âsî. Çünkü komşu her ne kadar asi de olsa

³⁰ Taberânî, Mu’cem’ul-Evsad, Babu’l-İlim, h.8688

³¹ Gazzâlî, İhyâu Ulûmî’d-Dîn, Kitabu’l-Âdâbi’l-Ulleti ve’l-Uhuuvveti ve’s-Sohbet

himaye olunur. Bundan kaçının, sakının. Zira Allâhü Teâlâ'nın gazabına sebep olan küfürden sonra, kalp kırmak kadar büyük günah yoktur. Çünkü kalp Allâhü Teâlâ'ya vasıl olan şeylerin en yakınıdır. Bütün mahlûkat onun kullarıdır. Bir köleyi dövmek ve ona ihanet etmek, hangi şahıs olursa olsun, efendisini üzer. O halde (bir düşünmek lazımdır) her şeyin mutlak maliki olan Mevla hakkında bu nasıl olur? (Yani O'nun kullarının kalbini kırmak Mevlâ-i Mütelâ'i üzmez mi? bir düşün.)"¹²

Yahya bin Muaz er-Râzî'den şöyle nakledilmiştir;

الدُّنْيَا بِأَجْمَعِهَا لَا تَسَاوِي عَمَّ سَاعَةٍ، فَكَيْفَ بَعِمَ طَوْلُ عُمرِكَ وَقَطَعَ
إِخْوَانِكَ بِسَبَبِهَا، مَعَ قَلَّةِ نَصِيكِ مِنْهَا

"Dünya her şeyiyle bir anlık gamma değmez. Dünyadan nasibinin azlığı sebebiyle (üç günlük dünyada üç kuruşluk dünyalıktan dolayı), kardeşliği kesip bitirmeye ve ömür boyu üzüntüye hiç değer mi?"¹³

Cenâb-ı Hak bir Âyet-i Kerîmede Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in muvaffakiyet sırrını şöyle bildirmiştir;

فِيمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَنْقُضُوا مِنْ
حَوْلِكَ فَأَعُفْ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَسَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ
عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

"Demek sırf Allah (celle celalühü)'den bir rahmet ilemdir ki sen onlara yumuşak bulundun. Eğer kaba, katı yürekli olsa idin elbette etrafından dağılmış gitmişler idi. Artık onları sen bağışla, onlar için Allah (celle celalühü)'den mağfiret dile. (Yapacağın) işlerde onlarla istişarede bulun. Bir kere de azmettin mi, artık Allah (celle celalühü)'ye tevekkül et. Muhakkak ki Allah (celle celalühü) kendine tevekkül edip güvenenleri sever"¹⁴

İmâm Kuşeyrî hazretleri bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde şu hususa dikkat çekmiştir;

¹² İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerîfe, c.3, m.45

¹³ Ebu'l-Berekât el-Gazzî, Adabü'l-İşre ve Zikri's-Sohbeti ve'l-Uhuvve, Muvafakatü'l-İhvan

¹⁴ Âl-i İmran Sûresi, Âyet 159

وَاعْلَمَنَّ أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ يُحِبُّ مِنْ عِبَادِهِ مَنْ يَرْحَمُ خَلْقَهُ ، وَلَا يَرْحَمُ الْعَبْدُ إِلَّا إِذَا رَحِمَهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ

“Sen bil ki Allah Sübhanehü kullarından, mahlûkatına merhamet edeni sever. Ve kul ancak, Allah Sübhanehü kendisine merhamet ettiği zaman merhamet edebilir.³⁵

Kitaplarda ve Allah dostlarının kelimalarında; insanları irşat etmekle vazifeli olan Ehl-i İlmin, halkla olan münasebetlerinde dikkat edeceği hususlar zikredilmiştir.

İmâm-ı A'zam hazretleri, talebesi Yûsuf bin Hâlid es-Semî el-Basrî'ye icazet vererek hizmete göndereceği zaman kendisine yazmış olduğu vasiyette bu hususları şöyle hulasa etmiştir;³⁶

وَاعْلَمَنَّ أَنَّكَ مَتَى أَسَأْتَ صَارُوا لَكَ أَغْدَاءَ ، وَلَوْ كَانُوا أُمَّهَاتٍ وَ آبَاءَ ، وَمَتَى أَحْسَنْتَ عِشْرَةَ النَّاسِ مِنْ أَقْوَامٍ لَيَسُوا لَكَ بِأَقْرَبَاءَ صَارُوا لَكَ أَقْرَبَاءَ . ثُمَّ قَالَ لِي : إِضْبِرْ يَوْمًا حَتَّى أَفَرِّغَ لَكَ نَفْسِي ، وَأَجْمَعَ لَكَ هَمِّي ، وَأَعْرِفَكَ مِنْ الْأَمْرِ مَا تَحْمَدُنِي وَ تَجْعَلُ نَفْسَكَ عَلَيْهِ ، وَلَا تُوفِّقُ إِلَّا بِاللَّهِ ، فَلَمَّا مَضَى الْمِيعَادُ ، قَالَ

“Evladım! Bilesin ki, insanlarla iyi geçinemediğin takdirde, anan-baban dahi olsalar, onları kendine düşman etmiş olursun. Fakat insanlarla iyi geçinebilirsen, yakının olmasalar bile onları kendine bir anne ve bir baba gibi yakınlaştıracabilirsin. Sonra bana “bir gün bekle de zihnimi toparlayıp sana özel bir vakit ayırayım. Sana takdir, teşekkür edeceğin bazı şeyler öğreteyim. Muvaffakiyyetimi Allah’tandır” dedi. Daha sonra İmam Ebû Hanîfe va’d ettiği vakit geçtikten sonra şöyle buyurdu.”

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَنَا أَكْثِفُ لَكَ عَمَّا عَزَمْتُ عَلَيْهِ: كَاتِبِي بِكَ وَقَدْ دَخَلْتُ الْبَصْرَةَ ، وَأَقْبَلْتُ عَلَى الْمُنَاقَضَةِ مَعَ مُخَالِفِيكَ ، وَرَفَعْتُ نَفْسَكَ عَلَيْهِمْ،

³⁵ Seâlebi, el-Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsiri'l-Kur'ân, Âl-i İmran Sûresi 160. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

³⁶ İmâm-ı Azam Ebû Hanîfe, Yûsuf-i Semî'ye Vasiyyet (Buradan sonra me' hazlen belirtilerek zikredilen Âyet-i Kerime. Hadis-i Şerifler ve Nakiller Vasiyyet'e dahil değildir. Mevzu'yu izah için eklenmiştir)

وَتَطَاوَلَتْ بِعِلْمِكَ لَدَيْهِمْ ، وَانْقَبَضَتْ عَنْ مُعَاشَرَتِهِمْ وَمُخَالَطَتِهِمْ ، وَهَجَرْتَهُمْ فَهَجَرُوكَ ، وَشَتَمْتَهُمْ فَشَتَمُوكَ ، وَضَلَلْتَهُمْ فَضَلَلُوكَ { وَبَدَّعْتَهُمْ } فَبَدَّعُوكَ ، وَاتَّضَلَّ ذَلِكَ الشَّيْئُ بِنَاوِيكَ ، وَاخْتَجَجْتَ إِلَى الْهَرَبِ وَالْإِنْتِقَالِ عَنْهُمْ ، وَلَيْسَ هَذَا بِرَأْيٍ ! فَإِنَّهُ لَيْسَ بِعَاقِلٍ مَنْ لَمْ يُدَارِ مِنْ لَيْسَ لَهُ مِنْ مُدَارَاتِهِ بُدٌّ ، حَتَّى يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُ مَخْرَجًا .

“Ben yapacaklarını sana açıklayayım. Farz edelim ki Basra’ya gittin ve orada bizim muhaliflerimize muhalefetle karşılık verdin, kendini onlardan üstün gördün ve huzurlarında ilminle büyüklendin. Kendileriyle muâşeretten ve aralarına girmekten kaçındın. Sen onlara, onlar da sana itiraz etti. Sen onları terk ettin, onlar da seni terk etti. Sen onları kötüledin, onlar da seni kötüledi. Sen onları sapkınlık ve bidatçilikle suçladın, onlar da seni aynı şeylerle suçladı. Senin ve bizim hakkımızda fena sözler söylendi ve nihayet orayı terk edip ayrılmak zorunda kaldın. Bilesin ki bu akıllıca bir iş değildir. Zira idare etmekten başka çare olmayan insanları idare etmeyen kimse akıllı sayılmaz.”

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

أُمِرْتُ بِمُدَارَاتِ النَّاسِ كَمَا أُمِرْتُ بِالصَّلَاةِ الْمَفْرُوضَةِ

“Ben farz namazlarla emrolunduğum gibi insanları idare etmekle emrolundum” buyurmuşlardır.³⁷ İmâm-ı A’zam hazretleri şöyle devam ediyor.

إِذَا دَخَلْتَ الْبُضْرَةَ وَاسْتَقْبَلَكَ النَّاسُ وَرَأَوْكَ ، وَعَرَفُوا حَقَّكَ فَأَنْزِلْ كُلَّ رَجُلٍ مِنْهُمْ مَنْزِلَتَهُ ، وَأَكْرِمِ أَهْلَ الشَّرَفِ وَعَظِمِ أَهْلَ الْعِلْمِ ، وَوَقِّرِ الشُّيُوخَ ، وَلَا طَافِ الْأَخْدَاتِ ، وَتَقَرَّبْ مِنَ الْعَامَةِ ، وَدَارِ الْمُفْجَارِ ، وَاصْحَبِ الْأَخْيَارَ ، وَلَا تَتَهَاوَنَ بِالْأَسْلَاطَانِ ، وَلَا تَخْقِرَنَّ أَحَدًا يَقْصِدُكَ وَلَا تُقْصِرَنَّ فِي إِقَامَةِ مَوْدِكَ إِيَّاهُمْ ، وَلَا تُخْرِجَنَّ سِرَّكَ إِلَى أَحَدٍ ، وَلَا تَبْقَنَّ بِصُحْبَةِ أَحَدٍ حَتَّى تَفْتَحَنَّهُ ، وَلَا تُخَادِمَ خَاسِسًا وَلَا وَضِيعًا ، وَلَا تَقُولَنَّ مِنَ الْكَلَامِ مَا يَنْكَرُ عَلَيْكَ فِي ظَاهِرِهِ

³⁷ El-İsbehâni, Et-Tergîb ve't-Terhîb Li-Kivâmî's-Sünneti, Babun fî'l-Müdârat, h.2399

“Basra’ya vardığın zaman insanlar sana ilgi gösterecek ve seni ziyaret edeceklerdir. Seni takdir edeceklerdir. Onları daima hak ettiği menzilde tutmaya çalış. Onlar arasından izzet ve ilim sahibi olanlara iyi davran, onlara değer ver. Yaşlılara hürmet, gençlere şefkat göstermeyi ihmal etme. Halka yakınlaşmaya çalış. Günahkâr kimseleri idare et; ama arkadaşlarını hayırlı insanlardan seç. İdarecileri hakir görme. Kimseyi hakir görme, incitme. Haysiyetini, insaniyetini koruma hususunda gevşeklik gösterme. Sırrını kimseye açma. Kendisini imtihan edinceye kadar kimseye itimat etme. Hasis, alçak insanlardan arkadaş edinme. Sana yakıştıramayacak şahıslarla ülfet, arkadaşlık kurma.”

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurmuşlardır ki;

نَحْنُ مَعَاشِرُ الْأَنْبِيَاءِ أَمْرًا أَنْ نُنْزَلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ وَنُكَلِّمَهُمْ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ

“Biz peygamberler topluluğu İnsanları menzillerine indirmek (ona göre davranmak) ve akılları miktarınca (anlayabilecekleri seviyede) konuşmak ile emrolunduk.”³⁸

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) “evvelâ ilim sonra amel gerektir. Bildiğinizi öğretiniz. Kabul ve tahammül sınırını aşmayınız” buyurmuşlardır.³⁹

Yine diğer Hadis-i Şeriflerde Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيَعْرِفْ شَرَفَ كَبِيرِنَا

“Küçüklerimize merhamet etmeyen ve büyüklerimizin şerefini bilmeyen bizden değildir.”⁴⁰

بِحَسْبِ افْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقَرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ

“Müslüman kardeşini küçük görmesi şer olarak kişiye yeter”⁴¹ buyurmaktadır.

³⁸ Gazâli, İhya-u Ulûmî'd-Din, Beyân-u Vezâif-i'l-Murşidi'l-Muallim

³⁹ Mektuplar Risalesi, s.82

⁴⁰ Sunen-i Tirmizî, El-Birr ve's-Sile, h.1920

⁴¹ Sahih-i Muslim, El-Birr ve's-Sile, h.6706

Abdülkâdir Geylânî Hazretleri;

مَا وَصَلْتُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِقِيَامٍ لَيْلٍ وَلَا صِيَامٍ نَهَارٍ وَلَا دِرَاسَةِ عِلْمٍ وَ
لَكِنْ وَصَلْتُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِالكَرَمِ ، وَالتَّوَاضُّعِ وَ سَلَامَةِ الصَّدْرِ

“Ben Allah (celle celalühü)’ya ne gece namaz kılmakla ne gündüz oruç tutmakla ne de ilim öğrenmekle vasil olmuş değilim. Ancak, cömertlik, tevazu ve sadır selâmeti ile (yani kalbimde-gönlümde herkese karşı iyilik düşünmek, kimseye kin tutmamak ile) Allah (celle celalühü)’ya vâsil oldum”⁴² buyurmuşlardır.

İmâm-ı A’zam hazretleri şöyle devam ediyor;

وَعَلَيْكَ بِالْمُدَارَاةِ وَالصَّبْرِ وَالْإِخْتِمَالِ ، وَحُسْنِ الْخُلُقِ ، وَسَعَةِ الصَّدْرِ ،
وَاسْتِحْجَادِ ثِيَابِكَ ، وَكَثْرِ اسْتِعْمَالِ الطِّيبِ

“İnsanlarla iyi geçinmeye -onları idare etmeye-, karşılaştığın fenalıklara karşı sabır ve tahammül göstermeye, güzel ahlaklı ve geniş kalpli olmaya çalış. Sürekli aynı elbiseyi giyme. Bol bol güzel kokular kullan.”

Ehl-i İlmîn çarşı pazara ve insanların karşısına çıkarken mevcut elbiselerinin en temizini, tertiplisi, münasip ve mütenasip renklerde olanları ile çıkmaları, tıraşlarını olmuş, saçlarını yıkamış ve taramış olarak çıkmaları lazımdır.

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, bayram ve cuma için süslendiği gibi, dini öğrenmeye gelen elçiler içinde süslenirdi. İmâm Gazâlî hazretleri bu hususta şöyle buyurur;

قَالَ الْغَزَالِيُّ كَانَ هَذَا مِنْهُ عِبَادَةً ؛ لِأَنَّهُ مَأْمُورٌ بِدَعْوَةِ الْخُلُقِ وَتَرْغِيبِهِمْ فِي
الِاتِّبَاعِ وَاسْتِمَالَةِ قُلُوبِهِمْ وَلَوْ سَقَطَ مِنْ أَعْيُنِهِمْ لَمْ يَرْغَبُوا فِي اتِّبَاعِهِ فَإِنَّ أَعْيُنَ
الْعَوَامِ تَمْتَدُّ إِلَى الظَّاهِرِ دُونَ السَّرَائِرِ

“Bu tarzda onların huzuruna çıkmak, peygamberimiz için bir ibadet idi. Çünkü O, halkı davet, kendisine ittibaya teşvik ve kalplerini kendisine

⁴² Hadimî, Berika Şerhu't-Tarika, 3.Nev'i, Mendup Olan Ulûm

meylettirmek ile me'murdu. Şayet onların gözünden düşecek olsa ittibaya râğbet etmezlerdi. Zira avamın gözleri zahiri görür, kalpleri değil."⁴³

Ashab-ı Kiram'a da şöyle tembih ederlerdi;

إِنَّكُمْ قَادِمُونَ عَلَىٰ إِخْوَانِكُمْ فَأَصْلِحُوا رِحَالَكُمْ وَأَصْلِحُوا لِبَاسَكُمْ حَتَّىٰ تَكُونُوا كَأَنَّكُمْ شَامَةٌ فِي النَّاسِ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفُحْشَ وَلَا التَّفَحُّشَ

"Sizler arkadaşlarınız üzerine birer rehbersiniz. Bineklerinizi (oturduğunuz-kalktığınız yerleri) ve elbiselerinizi düzeltiniz. Tâki sizler insanlar arasında en güzel hey'et ve tarz üzerine olasınız. Zira Allâhu Teâlâ çirkinliği ve çirkinleşmeyi sevmeyiz."⁴⁴

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz mescidde iken, saçı sakalı dağınık birisi geldi. Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarıya çıkıp düzeltmesini eliyle işaret buyurdu. Adam dışarı çıkıp saçını sakalını düzeltip tekrar içeri girdikten sonra Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz; "bu şekilde gelmesi şeytan gibi saç dağınık halde gelmesinden daha iyi değil midir?" buyurdular.⁴⁵ Hadis-i Şeriflerde;

مَنْ كَانَ لَهُ شَعْرٌ فَلْيَكْرِمْهُ

"Saçı olan (yıkayarak, tarayarak, kirli bırakmayarak) ona ikram etsin"⁴⁶,

غَسْلُ الرَّأْسِ يَزِيدُ فِي الْعَقْلِ وَالْوَسْخُ يُوْرِثُ التَّسْيَانَ

"Başı yıkama aklı ziyadeleştirir. Kir ise unutkanlık verir." buyrulmuştur.⁴⁷

Ehl-i ilimden olan kimseler Büyüklerimize benzemeyen ve onları temsil etmeyecek şekilde olan elbiselerden, tıraş-favori uzunluğu gibi hususlardan şiddetle kaçınmalıdırlar.

Büyüklerimiz "Bu yolun mensupları batınıyla, zahiriyle, fiiliyle, akvâliyle, sükûnuyla, hareketiyle, her şeyi ile Hazret-i Üstâzımız'ı en güzel şekilde temsil etmeli" buyurmuşlardır.

⁴³ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, 2. Bâb, Riya Bahsi

⁴⁴ Sunen-i Ebi Davud, El-Libâs, h. 4089

⁴⁵ Muvatta', Bab-u Islâhi'ş-Şa'r, h. 3494

⁴⁶ Sunen-i Ebi Davud, Bab-u Islâhi'ş-Şa'r, h. 4163

⁴⁷ Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şir'atü'l-Islam, s. 301

Ayrıca fıkıh kitaplarının Kerâhiyet ve İstihsân bahislerinde anlatılan kerahet ve mahzurlarda bunlardan uzak durmamızı gerektiren diğer sebeplerdir. Bazı elbiseleri giymek o elbiselerdeki bazı hususiyetler sebebiyle yasaklanmıştır. Mesela; Ehl-i küfr'e mahsus olan veya onların şiarlarını taşıyan elbiseler, kibir ve böbürlenmek için giyilen elbiseler, erkekler için ipek elbise, kadın elbisesine benzeyen elbiseler, vücut hatlarını belli edecek kadar dar ve altını gösteren şeffaf elbiseler giymek caiz değildir. Yine fasık ve facirlerin giydiği elbiseleri⁴⁸ ve üzerinde suret olan elbiseyi giymek mekruhtur. Çünkü bu kimse üzerinde put taşıyan kimseye benzer.⁴⁹

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

صَنَعَانِ مِنَ أَهْلِ النَّارِ لَمْ أَرَهُمَا قَوْمٌ مَعَهُمْ سِيَاطٌ كَأَذْنَابِ الْبَقَرِ يَضْرِبُونَ
بِهَا النَّاسَ وَنِسَاءَ كَاسِيَاتٍ عَارِيَاتٍ مُّيْلَاتٌ مَاثِلَاتٌ رُءُوسُهُنَّ كَأَسْنِمَةِ الْبُخْتِ
الْمَائِلَةِ لَا يَدْخُلْنَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدْنَ رِيحَهَا وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةٍ كَذَا
وَكَذَا

"İnsanlardan iki sınıf cehennem ehlinde olacaktır. Ben onları henüz dünya gözü ile görmedim. Biri, ellerindeki hayvan kuyruğu gibi kırbaçlarla insanlara vuran topluluk; diğeri de giyindikleri halde çıplak olan, Allah'ın itâatından çıkmış ve başkalarına da kötü fiillerini öğreten, başları deve hörgücü gibi olan kadınlardır...

Onlar cennete giremezler ve cennetin kokusunu (-o koku şu kadar mesafeden duyulabildiği halde-) alamazlar." Hadis-i Şerifleriyle bu hakikatı ifade eder.⁵⁰ Bu Hadis-i Şerifte her ne kadar kadınlardan bahsedilse dahi aynı hükümlerin erkekler için de geçerli olduğu şerhlerinde nakledilmiştir.

Diğer Hadis-i Şerifte;

مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

"Kim bir kavme benzemeye çalışırsa O onlardandır."⁵¹ buyuruluyor.

⁴⁸ Hedivvetü'l-Alaiyye, s.295

⁴⁹ Molla Husrev, Dürerü'l-Hükkam fi Şerh-i Gureri'l-Ahkam, Kerahiyet ve İstihsan, (Hulasa)

⁵⁰ Sahih-i Müslim, babu'n-Nisai'l-Arivati'l-Kasiyat, h. 125

⁵¹ Sünen-i Ebi Dâvûd, Babun fi Lübsi'shohreti, h.4031

Büyüklerimiz bu Hadis-i Şerif'i naklettikten sonra; "Teşebbühden sakının. Kim hangi topluluğa benzerse onlardandır." Bu Hadis-i Şerif'in diğer bir manası daha var. Falana falana benzemeyin demek; falana benzeyin demektir. Yani benzenilmesi gereken yere benzeyin demektir." buyurmuşlardır.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurmuşlardır ki,

لَا يُشْبِهُ الرَّيِّ الرَّيَّ حَتَّى تُشْبِهُ الْقُلُوبُ الْقُلُوبَ

"Kalpler kalplere benzemediği müddetçe zahir (dış görünüş) zahire benzemez"⁵²

İmâm-ı A'zam hazretleri şöyle devam ediyor;

وَقَرَّبَ مَجْلِسَكَ وَاجْعَلْ لِنَفْسِكَ خَلْوَةً تَرْمُ بِهَا حَوَائِجَكَ، وَابْحَثْ عَنْ أَخْبَارِ حِسْمِكَ، وَتَقَدَّمْ فِي تَقْوِيمِهِمْ وَتَأْدِيبِهِمْ، وَاسْتَعْمِلْ فِي ذَلِكَ الرَّفْقَ، وَلَا تُكْثِرِ الْعِتَابَ، فَيَهْوُونَ الْعَذْلَ، وَلَا تَلْ تَأْدِيبَهُمْ بِنَفْسِكَ فَإِنَّهُ أَبْقَى لِحَالِكَ.

"(Sana ulaşmak isteyenlerin kolay ulaşabileceği) yakın bir yerde otur. Kendine, özel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar zaman ayır. Hizmetçilerinin, yardımcılarının durumunu gözet. Onları eğitmek ve yetiştirmek için teşebbüse geç. Eğitim konusunda yumuşak kalpli ol. İkaz ederken çok (devamlı) azarlama. Zira bu durum onların bu ikazları hafife almasına sebep olur. İnsanları bizzat kendin terbiye etmeye kalkışma ki bu halini (itibarını) daha çok ibkâ eder."

وَرَزَّ مَنْ يَزُورُكَ وَمَنْ لَا يَزُورُكَ، وَأَخْسِنْ إِلَى مَنْ يُحْسِنُ إِلَيْكَ أَوْ يُسِيءُ، وَخُذِ الْعَفْوَ، وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ، وَتَعَاوَلْ عَمَّا لَا يَغْنِيكَ، وَاتَّوَكَّلْ كُلُّ مَنْ يُؤْذِيكَ، وَبَادِرْ فِي إِقَامَةِ الْحُقُوقِ، وَمَنْ مَرَضَ مِنْ إِخْوَانِكَ فَعِذْهُ بِنَفْسِكَ، وَتَعَاهُذْهُ بِرُسُلِكَ، وَمَنْ غَابَ مِنْهُمْ فَتَقَدَّ أَحْوَالَهُ، وَمَنْ قَعَدَ مِنْهُمْ عَنْكَ فَلَا تَقْعُدْ أَنْتَ عَنْهُ، وَصِلْ مَنْ جَفَاكَ، وَآكِرْ مَنْ أَتَاكَ، وَاعْفُ عَمَّنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ،

⁵² Ebû Bekir İbn-ü Ebi Şeybe, Musannef İbn-ı Ebi Şeybe, h.34548

“Seni ziyaret edeni de etmeyi de sen ziyaret et. Sana iyilik de yap-salar, kötülük de yapsalar sen bütün insanlara iyi davran. Af ile muamele et. İyiliği emret. Sana faydeli olmayan şeylere yaklaşma. Sana zararı doku-nacak insanlardan uzak dur. Herkesin hakkını gözet. Arkadaşlarından biri hastalandığında bizzat onu ziyaret et ve adamların aracılığıyla kendisiyle alakadar ol. Aranızdan uzaklaşan arkadaşlarını sorup soruştur.

Senin yanına gelmeyenlerin sen bizzat yanlarına uğra; hal ve hatırları-nı sor. Seninle ilişkiyi kesenlerle sen ilişkiyi kesme. Yanına gelene ikramda bulun. Kendisinden kötülük gördüğün kimseye sen iyilik yap.”

Ukbe bin Amir (r.a.) rivayet ediyor: Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile karşılaştığım bir gün bana şöyle buyurmışlardı:

صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَأَعْطِ مَنْ حَرَمَكَ وَاعْفُ عَمَّنْ ظَلَمَكَ

“Seninle alakasını kesen kişiyle sen alakayı kesme, seni mahrum eden kimseye sen ihsan et, sana zulmeden sen affet.”⁵³

(وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ) “Ve kötülüğü iyilikle def ederler”⁵⁴ Âyet-i Kerimesi’nin tefsirinde şöyle buyrulur: (وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا) “Kötülüğün ceza-sı misliyle kötülüktür” hükmü olsa da (فَمَنْ عَفَا وَأَخْلَصَ تَأْتِيهِ عَلَى اللَّهِ) “Fakat her kim affedip islah ederse (onunla arasındaki husumet halini düzeltirse) onun da ecri Allah’adır (Allah ona çok büyük ecir ihsan eder)”⁵⁵

Lisanımızda dahi şöyle bir darb-ı mesel vardır: “iyiliğe iyilik her kişi-nin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârıdır.”⁵⁶

İmâm-ı A’zam hazretleri şöyle devam ediyor;

وَمَنْ تَكَلَّمَ فِيكَ بِالْقَبِيحِ، فَتَكَلَّمْ فِيهِ بِالْحُسْنِ وَالْجَمِيلِ، وَمَنْ مَاتَ مِنْهُمْ فَضَيَّتْ حَقَّهُ، وَمَنْ كَانَتْ لَهُ فَرْحَةٌ هَتَيْتُهُ بِهَا، وَمَنْ كَانَتْ لَهُ مُصِيبَةٌ عَزَّيْتُ عَنْهَا، وَمَنْ أَصَابَهُ هَمٌّ فَتَوَجَّعَ لَهُ بِهِ، وَمَنْ اسْتَنْهَضَكَ بِأَمْرِ مِنْ أُمُورِهِ نَهَضْتَ لَهُ، وَمَنْ اسْتَعَاثَكَ فَأَغْنَهُ، وَمَنْ اسْتَنْصَرَكَ فَأَنْصَرَهُ،

⁵³ Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, h.17457

⁵⁴ Ra’d Sûresi, Âyet 22

⁵⁵ Şûrâ Sûresi, Âyet 40

⁵⁶ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Bakara Sûresi 194. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

“Senin hakkında kötü konuşan kimseyi sen hayırla yâd et. Arkadaşlarından birisi öldüğünde onun hakkını ödeyin ve ona karşı vazifelerinizi yerine getirin. Kimin başına iyi bir şey gelirse onu tebrik edin. Kimin de başına kötülük gelirse onu teselli edin, sıkıntısını paylaşın. Senden işini görmeni isteyen kimsenin işini gör. Yardımına ihtiyacı olan kimseden yardımını esirgeme.”

وَأَظْهَرِ التَّوَدُّدَا إِلَى النَّاسِ مَا اسْتَطَعْتَ، وَأَفْشِ السَّلَامَ وَلَوْ عَلَى قَوْمٍ لِسَائِمٍ، وَمَتَّى جَمْعَكَ وَغَيْرِكَ مَجْلِسٍ أَوْ ضَمَّكَ وَإِيَّاهُمْ مَسْجِدًا وَجَرَّتِ الْمَسَائِلُ وَخَاصُّوا فِيهَا بِخِلَافٍ مَا عِنْدَكَ، لَا تُبَدِّ لَهُمْ مِنْكَ خِلَافًا. فَإِنْ سُئِلْتَ عَنْهَا أَجَبْتَ بِمَا يَغْرِفُهُ الْقَوْمُ، ثُمَّ تَقُولُ : فِيهَا قَوْلٌ آخَرُ وَهُوَ كَذَا وَكَذَا، وَالْحُجَّةُ لَهُ كَذَا، فَإِنْ سَمِعُوهُ مِنْكَ عَرَفُوا قَدْرَكَ وَمِقْدَارَكَ، وَأَعْطَى كُلُّ مَنْ يَخْتَلِفُ إِلَيْكَ نَوْعًا مِنَ الْعِلْمِ يَنْظُرُونَ فِيهِ، وَخُذْهُمْ بِجَلِي الْعِلْمِ دُونَ دَقِيقِهِ ،

“İnsanlara elinden geldiğince merhametle yaklaş. Kötü bir kavim bile olsa selamı yay. Herhangi bir sebeple insanlarla aynı mecliste bulunmak veya aynı mescitte bir araya gelmek durumunda kalır da kendi görüşlerine aykırı fikirlerle karşılaşırsan onlarla tartışmayı sen başlatma.

Fakat görüşlerini sorarlarsa önce onların benimsediği görüşleri beyan eder; sonra da bu konuda başka görüşler de vardır, delili de şöyledir der-
sin. Eğer sana kulak verirlerse senin kadrini bilirler. Seninle aynı görüşü paylaşmayan kimselere böyle bir nebze bilgi ver ki, onun üzerinde düşün-
sünler. Onları daima açık bilgilere dayanarak ikna etmeye çalış, sakın akıl-
larının ermeyeceği derin bilgilerle onları ikna etmeye çalışma.”

İmam Ebul-Hasen el-Mâverdî (r.h.) Edebü'd-Dünya ve'd-Din isimli ki-
tabında şöyle buyurur:

“Kelam için dört şart vardır ki konuşan ancak bu şartlar ile hatadan
selamet bulur. O kelam, bu şartlar yerine getirilmeden noksan olur.

Bir menfaat celbi veya zararın def'i gibi kelamın söylenmesine bir se-
bep olmalı,

Yerinde söylenmeli, tesirli olacak doğru zaman ve yer için fırsat
kullanmalı,

İhtiyaç miktarına hasredilmeli,

Konuşacağı kelamı iyi düşünüp en doğrusunu seçmeli.

Bu şartlardan biri ihlal edilerek söylenilen söz geriye kalanların tesiri ve faziletini de zayıflatır.”⁵⁷ İmâm-ı A'zam hazretleri şöyle devam ediyor;

وَأَنسَهُمْ وَ مَارِخَهُمْ أَخْيَانًا وَ حَادِثَهُمْ، فَإِنَّهَا تَجْلِبُ الْمَوَدَّةَ، وَتَسْتَدِيمُ
بِهَا مُوَاطَّئَةَ الْعِلْمِ، وَأَطْعَمَهُمْ أَخْيَانًا، وَأَفْضَى حَوَائِجَهُمْ، وَتَعَاوَلُ عَنْ زَلَاتِهِمْ،
وَ أَغْرَفَ بِقَدَارِهِمْ، وَازْفَقَ بِهِمْ وَسَامِخَهُمْ، وَلَا تُبِيدُ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ ضَيِّقَ صَدْرٍ،
أَوْ ضَجْرًا، وَكُنْ كَوَاحِدٍ مِنْهُمْ، وَارْضَ مِنْهُمْ مَا تَرْضَاهُ لِنَفْسِكَ، وَعَامِلِ النَّاسَ
مُعَامَلَتَكَ لِنَفْسِكَ، وَاسْتَعِزْ عَلَى نَفْسِكَ بِالصِّيَانَةِ لَهَا، وَالْمُرَاقَبَةِ لِأَخْوَالِهَا،

“(İlim meclislerine gelenlerle) hemhal ol, ünsiyet kur. Kendilerine yer yer latife yap ve hâl hatırlarını sor. Zira böyle davranırsan gerek sana karşı gerekse ilme karşı alakaları artmış olur. Zaman zaman onlara ziyafet ver. İhtiyaçlarını karşıla, onların kıymetini bil, hatalarını görmezden gel. Onlara yumuşak davran, müsamahakâr ol. Hiçbirine kendilerinden sıkıldığını belli etme. Onlardan biri gibi davran. Kendine layık gördüğün razı olduğun şeyleri onlar için de layık gör, razı ol. Sana nasıl davranılmasını istiyorsan sen de insanlara öyle davran. Şahsını koruyarak ve kollayarak nefsine yardım et.”

Hazret-i Ali (k.v.) Efendimiz buyurmuşlardır ki;

...خَالِطُوا النَّاسَ بِالسَّيِّئَاتِ وَأَجْسَادَكُمْ وَزَايِلُوهُمْ بِأَعْمَالِكُمْ وَقُلُوبِكُمْ...

“Lisanlarınız ve bedenlerinizle insanların arasına karışınız fakat kalpleriniz ve amelleriniz ile onlardan ayrılınız.”⁵⁸

وَلَا تَضْجُرْ لِمَنْ يَضْجُرُ عَلَيْكَ، وَدَعْ الشَّعْبَ، وَاسْتَمِعْ لِمَنْ يَسْتَمِعُ مِنْكَ،
وَلَا تُكَلِّفِ النَّاسَ مَا لَا يَكْفُونَكَ، وَارْضَ لَهُمْ مَا رَضُوا لِنَفْسِهِمْ، وَقَدِّمْ إِلَيْهِمْ
حُسْنَ النِّيَّةِ، وَاسْتَعْمِلِ الصِّدْقَ، وَاطْرَحِ الْكِبْرَ جَانِبًا،

⁵⁷ Mâverdi, Edebü'd-Dünya ve'd-Dîn, Birinci Fasıl, Susmak ve Konuşmak

⁵⁸ Sünen-i Darimî, h.318

Senden usanan kimselere karşı sen bıkkınlık gösterme. İnsanları tahrik etme. Seni dinleyeni sen de dinle. İnsanların sana yüklemeyeceği mükellefiyetleri sen de insanlara yükleme. İnsanlar kendileri için neye razı iseler, sen de onlar hakkında ona razı ol. Onlar hakkında daima iyi niyetli ol. Dürüstlük ile amel et. Büyüklük taslamayı bir kenara bırak.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur;

مَنْ اغْتَذَرَ إِلَى أَخِيهِ بِمَعْذِرَةٍ لَمْ يَقْبَلَهَا كَانَ عَلَيْهِ مِثْلُ خَطِيئَةِ صَاحِبِ مَكْسٍ

“Kim kardeşine mazeretiyle özür beyan edip de kardeşi kabul etmezse, onun üzerine zalimin günahı gibi günah vardır.”⁵⁹

Hasen bin Ali (r.a.) şöyle buyurur;

لَوْ أَنَّ رَجُلًا شَتَمَنِي فِي أُذُنِي هَذِهِ وَاعْتَذَرَ إِلَيَّ فِي أُذُنِي الْأُخْرَى لَقَبِلْتُ عُذْرَهُ

“Bir kimse bana şu kulağıma (işittirerek) şetmetse, diğer kulağıma da (işittirerek) benden özür dilese onun özrünü elbette kabul ederim”⁶⁰

İmâm-ı A'zam hazretleri şöyle devam ediyor;

وَإِيَّاكَ وَالْعَذْرَ وَإِنْ عَذَرُوا بِكَ ، وَأَذِ الْأَمَانَةَ وَإِنْ خَانُوكَ ، وَتَمَسَّكَ بِالْوَفَاءِ ، وَاعْتَصِمَ بِالتَّقْوَى ، وَعَاشِرَ أَهْلِ الْأَذْيَانِ حَسَبَ مُعَاشَرَتِهِمْ .

“Sana ihanet etseler de sen sakın insanlara ihanet etme. Emanetine ihanet edilmiş de olsan emaneti sahibine teslim et. Vefayı elden bırakma. Takvaya sarıl. Diğer dinlere bağlı olan insanlarla kendi teamüllerine göre muâşeretini sürdür.”

فَإِنَّكَ إِنْ تَمَسَّكَتَ بِوَصِيَّتِي هَذِهِ رَجَوْتُ لَكَ أَنْ تَسْلَمَ ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: إِنَّهُ يَخْرُؤُنِي مَفَارِقَتُكَ، وَتَوُؤُسُنِي مَعْرِفَتُكَ فَوَاصِلُنِي بِكُنْهِكَ، وَعَرَفْنِي حَوَائِجَكَ ، وَكُنْ لِي كَاتِبِنِ فَإِنِّي لَكَ كَاتِبٌ. وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ ، وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ.

⁵⁹ İbn-i Mülhîb, el-Âdâbu's-Ser'iyye, Hamî-u ma Câe anî'l-İhvan ala Ahse'nî'l-Mahamul

⁶⁰ İbn-i Mülhîb, el-Âdâbu's-Ser'iyye, Hamî-u ma Câe anî'l-İhvan ala Ahse'nî'l-Mahamul

“Eğer bu nasihatlerimi tutarsan selamet bulmanı umarım. Sonra İmâm-ı A’zam Ebû Hanife hazretleri şu sözleriyle nasihatini bitirir: Ayrılığın beni üzüyor. Neyse ki seninle tanışmış olmam beni teselli edecektir. Mektup yazarak bana ulaş, (bizimle irtibatını sürdür). Bir ihtiyacın olursa bana bildir. Beni baban gibi gör, kendini benim oğlum yerine koy.”

قَالَ يُوسُفُ السَّمْتِيُّ ثُمَّ أَخْرَجَ إِلَى دَنَائِيرَ وَ كِسْوَةَ وَ زَادَا وَ خَرَجَ مَعِيَ ،
وَ حَتَّى ذَلِكَ حَمَلًا ، وَ جَمَعَ أَصْحَابَهُ حَتَّى شَيْعُونِي ، وَ رَكِبَ مَعَهُمْ حَتَّى
بَلَّغْنَا إِلَى شَطِ الْفُرَاتِ ، ثُمَّ وَدَّعُونِي وَ وَدَّعْتُهُمْ .

Sonrasında Yûsuf-i Semtî hazretleri şöyle anlatıyor;

“Sonra bana bir miktar dinar, elbise, azık hazırladı. Ve benimle birlikte yola çıktı. Eşyaları hammala yükledi. Ashabı (talebeleri, cemaati) ile birlikte beni teşyî’ ettiler. Fıratın kıyısına kadar onlarla birlikte geldiler. Sonra onlar beni, ben de onları Allaha emanet ettim.”

وَ كَانَتْ مِئَةُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِوَصِيَّتِهِ إِلَى وَ بَرُّهُ أَعْظَمُ مِنْ كُلِّ
مِئَةٍ تَقَدَّمْتُ عَلَى .

“İmâm-ı A’zam hazretlerinin bu vasiyyet ile bana yapmış olduğu iyilik ve minnet daha önce yapılanların hepsinden büyük oldu.”

وَ قَدِمْتُ الْبُصْرَةَ فَاسْتَعْمَلْتُ مَا قَالَ ، فَمَا مَرَّتْ عَلَى أَيَّامٍ يَسِيرَةً حَتَّى
صَارُوا كُلُّهُمْ لِي أَصْدِقَاءَ ، وَ انْتَقَضَتِ الْمَجَالِسُ وَظَهَرَ بِالْبُصْرَةِ مَذْهَبُ أَبِي
حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى كَمَا ظَهَرَ بِالْكُوفَةِ ، وَسَقَطَ مَذْهَبُ الْحَسَنِ وَابْنِ سِيرِينَ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، فَمَا زَالَتْ كُتُبُ أَبِي حَنِيفَةَ تَجِيئُنِي إِلَى أَنْ مَاتَ رَحِمَهُ اللَّهُ
تَعَالَى .

“Basraya geldim. Dediklerini yaptım. Kısa bir zaman sonra herkes benim için dost oldu. Diğer meclisler bozuldu (lağv oldu). Küfe’de olduğu gibi Basra’da da İmâm-ı A’zam hazretlerinin mezhebi zahir oldu.

İmâm Hasen ve İbn-i Sîrîn'in mezhepleri sakıt oldu. İmâm-ı A'zam hazretleri vefat edinceye dek kitapları -mektupları- bana ulaştı."

Büyüklerimiz "İrşâdi hizmeti temsil edenlerin makamının büyüklüğü küçüklüğü zaten konuşulmaz. Hizmetin büyüğü küçüğü olmaz. En küçüğü dahi temsil ettiği yer itibariyle büyüktür. Dışarıdan bakan bir insan onu Hazret-i Üstâzımız'ın temsilcisi olarak görür. Cenâb-ı Hakk bu şuurdan mahrum etmesin. Gençlerimize söylüyorum, tabi diğerlerine de dünyanın her tarafında daha gitmediğimiz ve gideceğimiz o yerlerde, o emaneti taşımak üzere Cenâb-ı Hakk bizleri muvaffak kılsın" buyurmuşlardır.

Hazret-i Üstâzınız (kuddise sirruhu) da "Evladım, Biz iyi olursak her şey iyi olur" buyurmuşlardır.⁶¹

⁶¹ Ali Erol, Hattıratım, s. 104

HAK İLE BATIL MÜCADELESİ

İlk Peygamber ve ilk insan Âdem (aleyhisselâm)'dan Hâtemü'l-Enbiya olan Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar Allâhü Teâlâ'nın tesis ettiği bütün dinler hep Tevhid Akidesi üzerine bina kılınmıştır.

Âdem (a.s) dan Peygamberimize (sallallahu aleyhi ve sellem)'e kadar ve Sevgili Peygamberimizden bugüne kadar Hak ile batılın, İman ile küfürün mücadelesi devam etmiştir. Nitekim Cenâb-ı Hak bu mücadelenin başlangıcı olan; Âdem (aleyhisselâm)'ın yaratılıp kendisine secde edilmesi (ve tabi olunması) emredildiğinde şeytan (aleyhilla'ne)'nin isyanını Kuran'ı Kerimde şöyle beyan eder;

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ * فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوْحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ * فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ * إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ * قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ * قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ * قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ * وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ * قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ * قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ * إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ * قَالَ فَبِعَرَّتِكَ لَأُعَوِّثَهُمْ أَجْمَعِينَ * إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ * قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ * لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ

“Rabbin Melâikeye dediği vakit: haberiniz olsun ben bir çamurdan bir beşer yaratmaktayım. Onu tesviye ettim de ruhumdan ona nefh eyledim mi derhal ona secdeye kapanın.

Onun üzerine Melâikenin hepsi toptan secde ettiler. Yalnız İblis kibirlenmek istedi ve kâfirlerden oldu. “Ey İblis!” buyurdu (Allâhü Teala): “o benim iki elimle yarattığıma secde etmene ne mâni’ oldu sana? Kibirlenmek mi istedin? Yoksa âlilerden mi bulunuyorsun?” (İblis) Dedi ki

“ben ondan hayırlıyım beni bir ateşten yarattın, onu ise bir çamurdan yarattın” (Allahü Teala) Buyurdu ki: “hemen çık oradan çünkü artık sen matrûd (racîm)’sin ve lâ’netim her halde üzerindedir ceza gününe kadar”

(İblis) Dedi: “Yâ Rab! o halde ba’solunacakları güne kadar beni geri bırak”

(Allahü Teala) “Haydi” buyurdu “Geri bırakılanlardanısın, Malûm vakit gününe kadar”

(İblis) Öyle ise dedi: “İzzetine kasem ederim ki ben onların hepsini mutlak iğva eder sapıtırım. Ancak içlerinden ihlâs ile seçilmiş has kulların müstesnâ”

(Allahü Teala) Buyurdu ki; “O doğru ve ben hep doğruyu söylerim. Celâlim hakkı için Cehennemi mutlak dolduracağım senden ve onların sana tabi’ olanlarından, topunuzdan tıka basa”¹

Yine A’râf Sûresindeki Âyet-i Kerîmelerde;

ثُمَّ لَا يَنبَغُهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ • قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَذْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ

“(İblis dedi ki) Sonra onlara önlerinden ve arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım, sen de çoğunu şükredici bulamayacaksın. (Bunun üzerine Cenâb-ı Hak şöyle buyurdu) Çık oradan mezmûm, matrûd olarak buyurdu: kasem ederim ki onlardan her kim sana uyarsa katıyyen sizin mecmuunuzdan Cehennemi doldururum.”²

Hicr Suresinde de şöyle buyrulmuş ve tefsir edilmiştir;

قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ • إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ

Allâhü Teâlâ, buyurdu; “işte bu (sahiplerini istisna ederek azıtamayaçağını i’tiraf eylediğin o ihlâs ve tevhid) bir câdde, bir kanundur ki bana aiddir. (Yani ben kefilim ki) dosdoğrudur. (Yahud; işte benim teahhüd

¹ Sâd Sûresi, Âyet 71-85

² A’râf Sûresi, Âyet 17-18

eylediğim dosdoğru yol, kanun-i hak şudur ki) **Hakikaten kullarım üzerine senin sultanın yoktur.** (Yani ne kavlen ilzam edecek hucdetin, ne fi'len tasallut ve tasarruf edecek kudret ü saltanatın yoktur.) **Ancak sana ittiba' eden azgınlar müstesna.**¹ (Yani ancak bunları sürükleyebilirsin. Fakat o da senin sultanın ile değil, onların ihtiyarlarını sui isti'mal ederek sana uymaları arkana düşmeleri dolayısıyladır. Yoksa muhlaslara tasallut edemediğin gibi diğerlerine de edemezsin.)⁴

Cenâb-ı Hak Teala ve Tekaddes Hazretleri;

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا

“Ve de ki: Hak geldi, Bâtıl zevale erdi. Hakikaten bâtil pek zavallıdır”⁵ buyurarak her zaman hakkın galip geleceğini ifade etmiştir.

Yine (وَلِيْمَخْضِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَنْفَقِ الْكَافِرِينَ) **“Ve Allah iman edenleri seçip kâfirleri mahvedeceği için”⁶** Âyet-i Kerimesinin tefsirinde geçen şu ifade-ler bu mücadeleyi anlatmaktadır;

Demek olur ki beynennas (insanlar arasında) müdavele-i eyyam (zaman içinde dönüşümlü olarak) iman ile küfür beyrinde bir ıstıfa' (tercih) ile akıbetü'l-emir (işin sonunda) müminleri i'lâ (yüceltmek, galip kılmak) hikmetine mübtendir. Herhangi bir zamanda kâfirlerin bir zafer günü görmüş olmaları bile bir nevi' iman ile âlakadardır. Meselâ kâfirlerin batıla imanlarının kuvveti müminlerin hakka imanlarının kuvveti ile mukayese edildiği zaman, kâfirin batıla olan imanında daha ziyade bir şiddet ve kuvvet varsa o kâfirler o müminlere galebe edebilirler.

Bu galebe batılın hakka galebesi değil mü'menün bihten (iman edilen şeyden) kat-ı nazarla bir imanun diğer imana galebesi demektir. Çünkü müteallekatından (alakalı olduğu şeylerden) kat-ı nazarla ale'l-ıtlak iman, ale'l-ıtlak küfre behemehal (her zaman) galiptir.⁷ Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) de;

الْجِهَادُ مَا بَيْنَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

“Cihad kıyamete kadar devam edicidir”⁸ buyurarak bu mücadelenin kıyamete kadar devam edeceğini haber vermiştir.

¹ Hicr Sûresi, Âyet 41-42

⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Hicr Sûresi 41 ve 42. Âyet-i Kerîminin Tefsirinden

⁵ İsrâ Sûresi, Âyet 81

⁶ Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 141

⁷ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Âli İmrân Sûresi 141 Âyet-i Kerîminin Tefsirinden

⁸ Molla Hüseyin, Mir'atü'l-Usul, Muhkem bahsi

Tarihten günümüze kadar gelindiğinde hak ile batıl mücadelesinin devam ettiği, zaman içerisinde farklı yollar ile bu mücadelenin yaşandığı görülmektedir. Asr-ı saadette Ehl-i Kübrün Resûlullâh Efendimizi ve dini-ni kabul etmemeleri ve insanların Resûlullâhımıza tabi olmalarını engellemek suretiyle başlayan mücadelede Cenâb-ı Hakk, Resûlullâh Efendimizi Ümmü'l Kura olan Mekke-i Mükerreme'nin ve ona bağlı olarak sair belde-lerin fethi ile muzaffer kılmıştır.

Hulefa-i Raşidîn ve sonraki İslam devletlerinin döneminde bu muzaf-feriyyet devam etmekle birlikte mücadele yolları değişmiştir. Münafıkla-rın reisi Abdullah ibn-i Sebe'nin başını çektiği gayretlerle çeşitli fırkalar, fırak-ı dâlle zuhur ederek Resûlullâh Efendimiz ve Ashabının yolundan (ehl-i Sünnet ve'l Cemaat itikadından) idlal etmek (saptırmak) suretiyle günümüze kadar mücadele devam etmiştir. Günümüze gelindiğinde ise fırkaların isimleri değişmiş olsa da zihniyetleri, hedefleri ve davaları aynı istikamette olan insanlar, gruplar zuhur etmiştir.

Cenâb-ı Hak bir Âyet-i Kerîmesinde bu hakikati şöyle beyan buyuruyor;

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

**“İşte böylece her bir nebiye, ins ve cin şeytanlarını musallat kılmış-
dır. Onların bazıları bazılarına sözün yaldızlısını (yalan ve batıl olanını)
–aldatmak için- telkin ederler. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı.
Öyleyse onları uydurdukları, iftira ettikleri şeyler ile terk et.”**

Büyüklerimiz bu Âyet-i Celîleyi okuduktan sonra şöyle izah etmişlerdir;

Her bir nebi olunca onların ümmeti için de düşmandır. Tâbi', metbû ile beraberdir değil mi? Âdem (aleyhisselâm)'dan bil-itibar peygamberler ve ümmetleri için ins ve cinden olan şeytanlar vardır, düşman kılınmışlardır, musallat olmuşlardır.

Mâlik bin Dinar Hazretleri, ins şeytanlarının cin şeytanlarından eşedd olduğunu gerek adâvet gerekse sözleriyle aldatma cihetinden daha şiddet-
li, daha tehlikeli olduğunu beyan etmişlerdir.¹⁰

¹⁰ En'âm Sûresi, Âyet 112

¹¹ İ. Hakkı Bursevî, Ruh'u'l-Beyan, En'âm Sûresi 112. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

(يُفَالُ فَلَانٌ زُخْرَفٌ كَلَامُهُ إِذَا زَيَّنَهُ بِالْكَذِبِ وَالْبَاطِلِ) hakkında denilmiştir ki: (زُخْرَفُ الْقَوْلِ) "Falân kimse sözünü kizb ve bâtil ile süslediği zaman (زُخْرَفٌ كَلَامُهُ) denilir."¹¹ (زُخْرَفُ) onu süslemesi manasında kullanılmıştır. İşte (زُخْرَفُ الْقَوْلِ) aslında kizbi ve bâtili süslemek, süsleyerek aldatmak demektir. (زُخْرَفُ الْقَوْلِ) ile murad, hakikati değil kizbi ve bâtili süslemesidir. İşte bu şekilde birbirlerine sözün yaldızlısını telkin ederek dalâlete düşürürler, aldatırlar.

Onlar için ne buyuruyor Mevlamız? (فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ) "Onları terk et, iftira ettikleri, uydurdukları hurâfât ile" İşte adâvet... Her Peygamberin ve ümmetin böyle ins ve cin şeytanlarından olan düşmanları vardır. Asr-ı saadetten beri böyledir. Bugün de kıyamete kadar da olacaklardır. Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem)'e, onun Ashabına, Varislerine, onların yoluna adâvet olarak, düşmanlık olarak devam etmektedir.

Onlar için Cenâb-ı Hakk'ın emri nedir? (فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ) "Onları terk et, uydurdukları hurâfât ile" Terk ne ile olur? Nasıl olur?

Resûlullâh Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem)'e, onun sünnet-i seniyyesine mütâbaat ile, Ashab-ı Kiram'ın yolunda, Varisinin yolunda olmak ile, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akidesi üzerine olmak ile ancak terk edilmiş olur.

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri şöyle buyuruyor;

وَحُبُّ الْإِغْتِقَادِ الَّذِي هُوَ مُخَالَفَةُ مُعْتَقَدَاتِ أَهْلِ السُّنَّةِ سَمٌ قَاتِلٌ مُوَضَّلٌ
إِلَى الْمَوْتِ الْأَبَدِيِّ وَالْعَذَابِ السَّرْمَدِيِّ وَالْمُدَاهَنَةُ فِي الْعَمَلِ وَالْمُسَاهَلَةُ فِيهِ
يُزْجَى فِيهَا الْمَغْفِرَةُ وَأَمَّا الْمُدَاهَنَةُ فِي الْإِغْتِقَادِ فَلَا مَجَالَ فِيهَا لِلْمَغْفِرَةِ

"İtikad kirliliği ki; Ehl-i sünnet akidesine muhalefet etmek, ebedî ölüme (Ahiret hayatını kaybetmeye) ve azab-ı sermedîye (sonsuz azaba) götüren öldürücü bir zehirdir. Ameldeki müdahene ve müsahelenin mağfiret olunması ümid edilir. Ancak itikaddaki müdahene ve müsahale için mağfirete bir mecal yoktur"¹²

Büyüklerimiz İmâm-ı Rabbânî Hazretlerinin bu kavlini naklederek şöyle izah etmişlerdir;

¹¹ İ.Hakkı Bursevî, Ruh'u'l-Beyan, En'âm Sûresi 112. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

¹² İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.2, m.67

Müdahene; iki yüzlülük, riyakârlık; Müsahele ise, tembelliktir. Amellerdeki müdahene, müsâhele -eksiklikler-; o zehrin amelde olması kirliliğinin yaptığı tahribât, onlar affedilebilir. Cenâb-ı Hak Rahîmdir, Gafûrdur, onların mağfireti ümit edilir.

Ama eğer bu Mudâhene, Müsâhele itikatta olursa, tahribat oraya sirayet ettiyse, Mecal yoktur. Mecal; alan, ayak basacak yer, kaçacak yer, çıkış noktası demektir. Oradan kaçacak bir yer, bir çıkış kapısı yoktur, mümkün değildir. Cins-i mecal de yoktur, nev-i mecal de yoktur, ferd-i mecal de yoktur. Mecalin zerresi, çıkış mecali yok, kaçış mecali yok, ihtimali dahi yoktur. Sonrasında da şu Hadis-i Şerîfi nakletmişlerdir;

تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ، لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا : كِتَابُ اللَّهِ، وَسُنَّةُ نَبِيِّهِ

“Size iki şey bırakıyorum. Eğer onlara sımsıkı sarılırsanız benden sonra ebedâ dalalete düşmezsiniz. Allah’ın Kitabı ve Rasûlünün Sünneti”¹³

Yine İmâm-ı Rabbânî Hazretleri şöyle buyuruyor;

وَبِالْجُمْلَةِ: أَنَّ طَرِيقَ النِّجَاةِ هُوَ مُتَابَعَةُ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ كَثَرَهُمُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ فِي الْأَفْعَالِ وَالْأَقْوَالِ وَفِي الْفُرُوعِ وَالْأَصُولِ ؛ فَإِنَّهُمْ هُمُ الْفِرْقَةُ النَّاجِيَةُ وَمَا سِوَاهُمْ مِنَ الْفِرَقِ فَإِنَّهُمْ فِي مَعْرِضِ الزَّوَالِ وَشَرَفِ الْهَلَاكِ عَلِمَهُ الْيَوْمَ وَاحِدٌ أَوْ لَمْ يَعْلَمْ، وَأَمَّا عَذَا فَيَعْلَمُهُ كُلُّ أَحَدٍ وَلَا يَنْفَعُ. اَللَّهُمَّ نَبِّهْنَا قَبْلَ أَنْ يَنْبِهَنَا الْمَوْتُ

“Ezcümle; Kurtuluş yolu: fiillerde, sözlerde, usulde, furû’da Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat Mezhebine uymaktır. -Allah Sübhanehû onların adedini çoğaltsın- Çünkü onlar Fırka-i Naciye’dir. Diğerleri ise zeval ve helak mevkiindedir. Bu hali bugün birileri bilsin veya bilmesin (hüküm budur). Yarın herkes anlayacak, ama faydası olmayacaktır. Allah’ım ölüm bizi uyandır- madan sen gözlerimizi aç.”¹⁴

Yakın tarihimize bakıldığında da “Dinler Arası Diyalog, İlimli İslam, Mezhepçilik ve Dinin Güncellenmesi” gibi ifadeler ve isimler altında itikadi

¹³ İmâm Mâlik, El-Muvatta’, Kitabu’l-Kader, h 3

¹⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât, c. I, m 69

bakımdan çok tehlikeli neticelere götürecek yanlış fikirler ortaya atılarak çeşitli bidatlar ile insanlar Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akidesinden uzaklaştırılmaktadır.

Büyüklerimiz "60 sene, 70 sene, 100 sene önceki o hücumları şu anda 10'la 100'le çarpın. Çok daha fazlası, çok daha tehlikeli bir şekilde devam ediyor" buyurarak bu hususa dikkatleri çekmişlerdir.

A. DİNLER ARASI DİYALOG VE İLİMLİ İSLAM

"Hepimiz aynı Allah'a inanıyoruz", "Yollar farklı, fakat Allah tek" gibi sloganlar ile muharref dinleri, hâşâ İslam ile müsavî imiş gibi gösterme gayretine girilmiştir. Bununla beraber diğer din mensuplarının da Cennet'e gireceği iddia edilerek gönüller bulandırılmak istenmiştir. Bu tür cereyanlardan kurtulmanın en emin yolu Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat itikâdını en güzel şekilde öğrenip öğretmektir.

Maide Sûresi'nin şöyle buyrulur;

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ مِنْ أَمَنِ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

"Şüphe yok ki iman edenler ve Yahudiler, Sâbiiler, Nasraniler, bunlar içinden her kim Allah'a ve Ahiret gününe iman edip de salih amel işlerse, artık onlara korku yoktur ve onlar mahzun olacak değildirler."¹⁵

Diyalogu savunanlar, bu Âyet-i Kerîme ile kendilerince delil getirerek, "İşte Allah (celle celalühü), kendine ve Ahiret gününe iman edip, güzel işler yapan kim olursa olsun, onları affedeceğini ve cennetine koyacağını haber veriyor" derler.

Buna cevap vermeden önce bu Âyet-i Celîle'de geçen dört sınıfı tanıyalım.

Birincisi, İman edenlerdir. Âyet-i Kerîme'nin devamında, Allah'a ve Ahiret gününe iman etme şartı koşulduğuna göre, bu kimselerin sûreten mümin görünüp, kalplerinde küfrü gizleyen münafıklar olduğu anlaşılır.

İkinci ve Üçüncüsü sınıf: Yahudiler ve Hristiyanlardır.

¹⁵ Maide Sûresi, Âyet 69

Dördüncü sınıf da Sâbiiler'dir ki, Hristiyan ve Mecûsiler arasında, yıldızlara veya meleklerle ibadet ettiği söylenen bir kavimdir.¹⁶

Bu dört sınıf içinde, Münafık ve Sabîî'lerden bahsetmeye ihtiyaç yoktur. Zira onların bu inançlarıyla Cennete giremeyeceği herkesin malumdur.

Şu hâlde geriye kalan Hristiyan ve Yahudilerin mevcut "Allah ve Ahiret inançları"ndan bahsedelim ki Müslüman olmadan cennete girilip-girilemeyeceği ortaya çıkmış olsun.

Allah İnançları

Hristiyanlar, Cenâb-ı Hak için; Vücut, ilim, hayat olmak üzere üç asıl isbat ederler. Vücut'a, baba; İlme, oğul; hayata da kutsal ruh ismini verirler.

İlim aslının, İsa (aleyhisselâm)'ın bedenine intikal ettiğini söyleyerek, üç farklı ilah ittihaz etmiş ve şirke düşmüş olurlar.¹⁷ Bu husus Âyet-i Celîlelerde şöyle beyan buyrulur;

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالِ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ

"Ve Allah (celle celalühü) buyurmuştu ki; "Ey Meryem oğlu İsa, sen mi insanlara 'Beni ve annemi, Allah'tan başka iki ilah edinin' dedin?" (İsa aleyhisselâm) dedi ki; "Hâşâ, sen yücesin, benim için hak olmayan bir şeyi söylemem bana yakışmaz. Eğer demiş olsam, sen bunu bilirsin. Sen benim nefsimde olanı bilirsin, ben ise senin nefsinde olanı bilmem, çünkü gaybları bilen yalnız sensin."¹⁸

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

¹⁶ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Maide Suresi 69. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden (Hulusa)

¹⁷ Allame Taftazani, Şerhu'l-Akaid, Esbab-ı İlmi

¹⁸ Maide Suresi, Âyet 116

“Elbette “Allah, Meryem’in oğlu Mesih’tir” diyenler kâfir oldular. Hâlbuki Mesih şöyle demişti; “Ey beni İsrail. Hep o Allah’a ibadet ediniz ki benim de Rabbim sizin de Rabbiniz. Allah’a kim şirk koşarsa, Allah ona cennetini haram etmiştir ve varacağı yer ateştir. Zalimlerin yardımcısı yoktur.”¹⁹

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Elbette “Allah için üçüncüsüdür” diyenler kafir oldular. Hâlbuki bir tek ilahtan başka ilah yok. Eğer bu dediklerinden vazgeçmezlerse, elbette içlerinden kâfir kalanlarına şüphesiz ki bir elim azap dokunacaktır.”²⁰

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْفَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا

“Ey Ehl-i Kitap! Dininizde haddi tecavüz etmeyiniz, Allah’a karşı hak olmayanı söylemeyin. Mesih İsa İbn-i Meryem, sadece Allah’ın Rasûlü ve Meryem’e ilka eylediği kelimesi ve ondan bir ruhtur. Başka bir şey değil, gelin Allah’a ve Rasûlüne iman getirin. Üç demeyin. Vazgeçin, hakkınızda hayırlı olur. Allah ancak tek bir ilahtır, O Sübhan, bir vele-dinin bulunmasından münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa onun. Vekil olmak için de Allah kâfidir.”²¹

Hristiyanların düştükleri şirke, Yahudiler de “Üzeyr Allah’ın oğludur” diyerek düşmüşlerdir. Hatta Hristiyanların bu hataya düşmesine, Yahudiler zemin hazırlamışlardır. Zira Allâhü Teâlâ Tevrat’ı ezberden yazma gücünü, Üzeyr (aleyhisselâm)’a bahsettiğinde, Yahudiler; “Bu başka türlü olmaz, muhakkak ki bu kimse Allah’ın oğludur” dediler.²²

¹⁹ Maide Sûresi, Âyet 72

²⁰ Maide Sûresi, Âyet 73

²¹ Nisâ Sûresi, Âyet 171

²² Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Tevbe Sûresi 30. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

Tevbe Sûresi'nin 30 ve 31. Âyet-i Kerîmeleri'nde bu husus şöyle beyan buyrulur;

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ
بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ اتَّخَذُوا
أَخْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا
إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

“Yahudiler, “Uzeyr Allah’ın oğlu” dediler, Hristiyanlar da “Mesih Allah’ın oğlu” dediler. Bu onların kendi ağızlarıyla uydurdukları sözlerdir. Daha önce inkârâ sapmış olanların sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin, nasıl da saptırıyorlar.”

“Onlar, Allah’tan başka bilginlerini ve rahiplerini de kendilerine Rab edindiler, Meryem oğlu Mesih’i de. Oysa onlar bir olan Allah’a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. O, müşriklerin ortak koştugu şeylerden de münezzehtir.”

“Bundan evvel zikri geçen müşrikler “Melekler Allah’ın kızlarıdır” diye küfrediyorlardı. Yehud ve Nesarâ’nın bu oğul sözleri de onlarınki gibi küfürdür.”

Daha sonraları bu inançlarından döndüklerine dair, herhangi bir emare görülmemiştir. Sadece, bazı dünyevi korkular sebebiyle, zamanla bu söz, onlardan işitilmez hale gelmiştir.²³

Yine, Asr-ı Saadet’te Yahudilerden; “Allah fakir, biz ise zenginiz” ifadeleri işitilmiştir. Âl-i İmrân Suresi 181. Âyet-i Kerime’sinde şöyle buyrulur:

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا
وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلُ دُونُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ

“And olsun ki Allâhü Teâlâ, “şüphe yok Allah fakirdir, bizler ise zenginleriz” diyenlerin sözünü işitmiştir. Elbette o dediklerini ve Peygamberleri haksız yere öldürdüklerini yazacağız. Ve o yangın azabını tadınız diyeceğiz.”

²³ Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Tevbe Sûresi 30. Âyet-i Kerimenin Tetisrinden

Netice olarak; her iki sınıfın mevcut inançlarında şirk vardır. Şirk ise küfürdür. Kâfir olanlar Cennete asla giremez.

O halde Cennete girmek için Âyet-i Kerime’de emrolunduğu üzere, İslam Dini’nin tarif ettiği “Allah İnancı”na dönmekten başka çıkar yol yoktur.

Ahret İnançları

Bu iki sınıfın Ahret inançları da mahzurludur. “Zira Peygamberlerle ve onlara indirilen kitaplara iman etmeden, Ahret inancı hâsıl olmaz. Hiç şüphesiz ki İnsanlar, Ahret’e dair bilgileri, ancak Peygamberler ve onlara inzal olunan kitaplardan öğrenebilirler. Peygamberlere ve kitaplara iman etmemiş kimse, Ahret’e dair bilgiyi acaba hangi kaynaktan elde edecektir?”²⁴

Bu hususta Bakara Sûresi’nin ilk Ayetlerinde şöyle buyrulmaktadır:

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

“Ve onlar ki hem sana indirilene (Kur’an’a) iman ederler, hem senden evvel indirilene de. Ahirete de yakîni bunlar edinirler. (Ahirete kat’i inanan kimseler, ancak böyle olanlardır) Bunlar işte Rablerinden bir hidayet üzeredirler, işte bunlar o felah bulanlar”²⁵

Âyet-i Kerime’de, Ahirete dair kat’i imana sahip olanların, ancak Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O’na indirilen Kur’an-ı Kerim’e ve yine geçmiş Peygamberler ve onlara indirilen kitaplara inanan kimseler olduğu görülmektedir.

Âl-i İmrân Sûresi’nin 84. Âyet-i Kerimesi’nde bu inanca sahip olanların yalnız Müslümanlar olduğu anlaşılmaktadır:

قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

²⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Bakara Sûresi 3. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁵ Bakara Sûresi, Âyet 4-5

“De ki: “Allah’a, bize indirilen (Kur’ân)’a, İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakub’a ve torunlarına indirilene, Musa’ya, İsa’ya ve Peygamberlere Rablerinden verilenlere inandık. Onların arasında hiçbir fark gözetmeyiz, biz O’na teslim olmuşlarız”

Hristiyanlar, Yahudiler ve diğer din mensupları ise Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in risaletini ve Kur’ân-ı Kerim’in, ilâhî bir kitap olduğunu tasdik etmezler. Hatta Hristiyanlar, bırakın Peygamberimizi tasdik etmeyi, kendisinden önce geçmiş bütün Peygamberlere hakaret ederek, onların hâşâ birer hırsız ve eşkiya olduğunu söylerler.

Muharref İncil’de geçen şu ifadeler bunun delilidir: “Benden önce geçmiş olan hangi Peygamber olursa olsun, tamamı hırsızlardan ve yol kesicilerdendi.”²⁶

Allâhü Teâlâ, onların bu inançlarını Maide Süresi’nin 59. Âyet-i Celilesi’yle ortaya çıkarır:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَتَّقُمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ
مِّن قَبْلُ وَأَنْ أَكْثَرُكُمْ فَاسِقُونَ

“De ki: “Ey kitap ehli! Sadece Allah’a, bize indirilene ve bizden önce indirilene inandığımız için mi bizden hoşlanmıyorsunuz? Oysa çoğunuz yoldan çıkmışsınız”

Netice olarak Ahiret inancına sahip olmak; Peygamber Efendimiz’in risaletini ve ona indirilen Kur’ân-ı Kerim’i tasdik etmekle mümkündür.

“Bir Peygamber kendisine değil, kendisini gönderene davet eder. Ve sefiri inkâr etmek de onu göndereni inkâr olur. İsterse (sadece) bir Peygamberi diğerlerinden ayırıp inkâr etmek olsa bile Peygamberliğin mahiyetini-esasını inkâr etmektir. Peygamberliğin esasını inkâr etmek, bütün Peygamberleriyle beraber Allâhü Teâlâ’yı inkâr etmektir.”²⁷

“Hristiyanlar bir Peygamberi tanımadıkları için, Yahudiler ise hem Hazret-i İsa (aleyhisselâm)’a hem de Hazret-i Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e inanmadıkları için, küfre saplanmışlardır. Bu sebeple Hristiyanların küfrü bir ise, Yahudilerin küfrü ikidir.

²⁶ Büyük Haydar Efendi, Usul-ı Fıkıh Dersleri, s.4

²⁷ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Bakara Süresi 31. Âyet-i Kerimenin İstisnâsından

İşte yalnızca (اشهد أن لا إله إلا الله) şahadeti ile iktifa edildiği zaman, Hristiyanların şüphesine benzer bir şüpheyi ihtimal ve imkân kalabileceği için, buna bir de (واشهد أن محمداً عبده ورسوله) şahadetinin ilavesi lüzumlu görülmüş ve İslâm'ın temeli olmuştur.²⁸

Burada şöyle bir soru akla gelebilir;

“Onlar, Hazret-i Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)’i ve Kur’ân-ı Kerim’i tasdik edip (ki etmiyorlar) ‘Onun dini de haktır bizim dinimiz de haktır. Biz sadece kendi dinimiz üzerine yaşamayı tercih ediyoruz’ deseler Cennet’e giremezler mi?”

Eğer İslam Dini’nin hak olduğunu, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’i ve ona indirilen Kur’ân-ı Kerim’i tasdik ettiklerini söylüyorlarsa, o halde şu Ayetlerden çıkan hükümleri de tasdik etmek durumunda kalacaklardır:

وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

“Her kim İslâm’ın gayrı bir din ararsa, artık ondan (bu din) asla kabul olunmaz ve o, ahirette de en büyük zarara uğrayanlardan olur.”²⁹

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

“Doğrusu Allah katında din, İslâm’dır”³⁰

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

“İşte bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Üzerinizdeki nime-timi tamamladım. Sizin için din olarak İslâm’a razı oldum...”³¹

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“De ki: Eğer siz Allah’ı seviyorsanız hemen bana uyun ki, Allah da sizleri sevsin ve günahlarınızı bağışlasın, Allah Gafur’dur, Rahim’dir.”³²

²⁸ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Âl-i İmrân Sûresi 31. Ayet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁹ Âl-i İmrân Sûresi, Ayet 85

³⁰ Âl-i İmrân Sûresi, Ayet 19

³¹ Maide Sûresi, Ayet 3

³² Âl-i İmrân Sûresi, Ayet 31

İslam Dini geldikten sonra daha önce gönderilen tüm dinlerin hükümleri nesh olunmuş, hepsinin fayda ve hulasası İslam'da birleştirilmiştir.

Bazen İslam Dininin sadece Arap topluluğuna geldiği iddiasında bulunanlara rastlanmaktadır. Hatta;

وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ

“Muhakkak ki o Kur'an, senin ve kavmin için bir zikirdir ve ondan, yakında سوال olunacaksınız”³³ Âyet-i Kerimesini bu iddialarına delil olarak zikrederler.

Fakat Âyet-i Kerîme'de geçen 'zikir' ile murat; “şeref”tir.³⁴ Son Peygamber'in ve son Kitabın indirileceğini herkes bekliyor idi. İlahî takdir icabı o son peygamber kendilerinden çıkması hasebiyle bu büyük şeref Kureyş kabilesine nasip oldu.³⁵ Ancak Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kavmi denilince “ümmeti” de akla gelir.³⁶

Şu hâlde Âyet-i Kerîme'deki şerefle kastedilen, Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup, anlama ve icabıyla amel edip, onun hizmetçisi olma şerefi ki bu şerefe, tabiatıyla ilk olarak Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve onun en yakınında olan kavmi nail olmuştur. Sonra, bu onlara münhasır kalmamış, onun davetine icabet edip onun ümmetinden olan her Müslüman, bundan nasibdar olmuştur.

Zira İslam, bütün insanların, hatta bütün âlemlerin dinidir. Onun Yüce Peygamberi de bütün Âlemlerin Peygamberidir.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

“Ve seni ancak bütün âlemlere rahmet olarak göndermişizdir”³⁷

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Seni de başka değil, ancak bütün insanlara şamil bir risaletle, rahmetimizin müjdecisi, azabımızın habercisi olarak gönderdik ve lakin insanların ekserisi bilmezler.”³⁸

³³ Zuhur Süresi, Âyet 44

³⁴ Fahreddin Râzi, et-Tefsiru'l-Kebir; Alusi, Ruhu'l-Me'âni, Zuhur Süresi 44. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

³⁵ Fahreddin Râzi, et-Tefsiru'l-Kebir, Zuhur Süresi 44. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

³⁶ İbn-i Acîbe, Zuhur Süresi 44. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

³⁷ Enbiya Süresi, Âyet 107

³⁸ Sebe' Süresi, Âyet 28

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا

“Bütün âlemlere bir nezîr (sakındırıcı) olsun diye Furkan’ı (Kur’an’ı) kulu üzerine indiren O zat-ı ecell-i a’la’nın hayır ve bereketi nihayetsizdir”³⁹ Âyet-i Celîleleri bunun şahididir.

Dinler arası diyalog çalışmalarını yapanlar “Gelin ortak kelime etrafında toplanalım, Âl-i İmran ile Âl-i İbrahim arasında ortak nokta olan İbrahimi Din’de buluşalım” diyerek ve “İlmî İslam” modeli diye tabir ettikleri, Müslümanların yaşayış biçimi ve Ehl-i İslam ile Ehl-i Küfrün aralarındaki ölçülü münasebetler hususunda Şer’-i Şerifin hükümlerinden farklı olarak kendilerince “daha dostane” münasebete girilmesi çağrılarında bulunurlar.

Burada iki nokta üzerinde durmak gerekir;

1. İbrahim (a.s)’ın Yahudi ve Hristiyanlıkla alakasının olup-olmadığı:

Âl-i İmrân Süresinin 65 ve 67. Âyet-i Kerîmelerinde şöyle buyrulur:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنْزِلَتِ التَّوْرَةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ*...* مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

“Ey Ehl-i Kitap! Niçin İbrahim hakkında münakaşa ediyorsunuz? Hâlbuki Tevrat ve İncil ancak ondan sonra indirildi. Bunu da mı akıl etmiyorsunuz? İbrahim ne Yahudi ne Nasrani ve lakin Müslüman bir Hanif (lekesiz bir muvahhid) idi ve müşriklerden olmamıştı.”

“Ne Yahudilerin ne Hristiyanların ne de müşriklerin İbrahim (aleyhisselâm)’ı ne ırkan ne de dinen kendilerine nisbet etmeye, ferî’ saymaya hakları olmadığı gibi bunlardan, ırkan mensub olanların da kendilerini temiz bir muvahhid, Müslim olan İbrahim (aleyhisselâm)’ın âl ve etba’ından saymaya hakları yoktur ve mücadeleleri cahilanedir.”⁴⁰

Bu iki Âyet-i Kerîme’den hemen sonra gelen 68. Âyet-i Kerîme ise, kendilerini İbrahim (a.s)’a nispet etmeye ancak Müslümanların hakları olduğunu beyan etmektedir.

³⁹ Furkan Sûresi, Âyet 1

⁴⁰ Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Âl-i İmrân Sûresi 67. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ

“Doğrusu insanların İbrahim’e en yakını elbette onun izince gidenler ve şu Peygamber ve iman edenlerdir. Allah (celle celalühü) da müminlerin velisidir.”

En’am Sûresi’nin 161. Âyet-i Kerîmesi’nde şöyle buyrulur;

قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

“De ki: Rabbim, beni doğru yola iletti. Dosdoğru dine, tevhid ile Allah’a inanan İbrahim’in dinine. O, müşriklerden değildi.”

2. Bu ortak kelimenin ne olduğu:

Âl-i İmrân Sûresi’nin 64. Âyet-i Kerîmesinde de bu ortak kelimeye çağrılmıştır;

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ

“De ki: Ey ehl-i kitap! Gelin: Sizinle bizim aramızda müsavi bir kelimeye...”

Ancak Âyet-i Kerîme’nin devamında, ortak kelimenin, -onların zannettiği gibi- “Ehl-i Kitab’ın bugün sahip oldukları inançları ile İslam Dini’nin ortak olması” gibi bir şey olmadığı ortaya çıkar.

أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

“Şöyle ki; Allah’tan başkasına kulluk etmeyelim, O’na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah’ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaştırmayalım. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: “Şahit olun biz Müslümanlarız.”

Şu takdirde Dinler Arası Diyalog çalışmalarını yapanlar “Eğer ortak bir kelime üzerinde insanları toplamak istiyorlarsa o halde Hristiyan-Yahudi tüm gayr-i müslimleri, bütün âlemlerin dini olan İslam’a çağırımları icap

eder. Sadece onda ortak nokta bulabilirler. Zira İslam bütün dinlerin hulasa ve faydasını kendisinde toplamıştır. Âyet-i Kerimelerde şöyle buyrulur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ ...

“Ey Ehl-i Kitab! Gelin o beraberinizdekini tasdik etmek üzere indir-
diğimiz bu Kitab’a iman edin...”⁴¹

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ

“Sana da bu hak kitabı indirdik, Kitab cinsinden önünde olanı tas-
dik edici ve üzerine hâkim olmak üzere...”⁴²

Rivayet olduğu üzere, Benî Kaynuka Yahudileri, Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e baş kaldırıp savaş ilan ettikleri zaman, mü-
nafıkların reisi olan Abdullah ibn-i Übey şöyle demişti:

“Ben öyle biriyim ki, devâirden korkarım.” Yani “olur ki devir değişir,
Müslümanlar galipken mağlup olur, bu zamanda, onlardan istifade etmek
için, onlarla kötü olmaktan korkarım, dostlarımdan vazgeçmem” demiştir.⁴³

İşte bu hadise üzerine şu Âyet-i Celileler nazil olmuştur;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ
وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ * فَتَرَى الَّذِينَ فِي
قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ
بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُضْبِحُوا عَلَى مَا أَسْرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ * وَيَقُولُ
الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
فَاصْبِرُوا خَاسِرِينَ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِيَ اللَّهُ
بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُجِبُونَهُ أَذِلَّةَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

⁴¹ Nisâ Sûresi, Âyet 47

⁴² Maide Sûresi, Âyet 48

⁴³ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Maide Sûresi 52. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

“Ey iman edenler! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse, şüphesiz o onlardan olur. Şüphesiz Allah (celle celalühü), zalim kavmi doğru yola iletmez.”

“Kalplerinde hastalık bulunanların, ‘Bize bir felaket gelmesinden korkuyoruz’ diyerek, onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah (celle celalühü), bir fetih ihsan eder veya katından bir emir (iş) getirir de içlerinde gizlediklerine pişman olurlar.”

“İman edenler, ‘Sizinle beraber olduklarına dair, Allah (celle celalühü)’ye bütün güçleriyle yemin edenler bunlar mı?’ derler. Onların bütün amelleri boşa gitmiştir ve kaybedenlerden olmuşlardır.”

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah yakında öyle bir topluluk getirir ki, Allah (celle celalühü) onları sever, onlar da Allah (celle celalühü)’yu severler; müminlere karşı yumuşak, kâfirlere karşı da vakur ve şiddetlidirler. Allah yolunda mücadele eder, hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. Bu, Allah’ın bir fazlıdır, onu dilediğine verir. Allah (celle celalühü), geniş ihsan sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir.”⁴⁴

İmâm-ı Rabbanî (kuddise sirruhu) Hazretleri, dünya-ahiret mutluluğunun Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e tabi olmaya bağlı olduğunu, bunun da İslam ahkâmını insanlar arasında icra etmek, küfür alâmetlerini herkesten def edip kaldırmakla olacağını ifade eder. İslam ile küfrün iki zıt olduğunu, onların asla bir arada bulunamayacağını, ikisinden birini yüceltmek diğerkinin alçaltılması demek olduğunu haber verir ve şöyle devam eder;

وَقَدْ قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ خُطَابًا لِنَبِيِّهِ وَحَبِيبِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ فَإِذَا أَمَرَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ رَسُولَهُ الَّذِي هُوَ مَوْصُوفٌ بِالْخُلُقِ الْعَظِيمِ بِجِهَادِ الْكُفَّارِ وَالْغِلَظَةِ عَلَيْهِمْ عَلِمَ أَنَّ الْغِلَظَةَ عَلَيْهِمْ دَاخِلٌ فِي الْخُلُقِ الْعَظِيمِ فَعِرَّةُ الْإِسْلَامِ فِي مَذَلَّةِ الْكُفْرِ وَأَهْلِهِ فَمَنْ أَعَزَّ أَهْلَ الْكُفْرِ فَقَدْ أَذَلَّ أَهْلَ الْإِسْلَامِ

⁴⁴ Maide Sûresi, Âyet 51-54

"Allâhü Teâlâ nebisi ve habibine hitaben şöyle buyurur: **"Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla mücadele et ve onlara karşı sert davran...**

"⁴⁵ Allah Sübhanehü, yüce ahlak ile muttasıf Rasûlüne küffâr ile mücadele ve onlar üzerine galiz olmayı emredince, bundan, onlar üzerine gılgatin güzel ahlaka dâhil olduğu anlaşılır. İslâm'ın izzeti, küfür ve küfür ehlinin zilletindedir. Kim ehl-i küfrü yüceltirse hiç şüphesiz Ehl-i İslâm'ı alçaltmış olur."⁴⁶

İmâm-ı Rabbanî Hazretleri, ehl-i küfür ile dünyevi birtakım maksatlar için zaruret halinde, hayat tarzlarına kıymet vermeden, münasebet kurmaya cevazın olduğunu ifade ettikten sonra, münasebetlerinde bu şartlara dikkat etmeyenler için şöyle buyurur;

وَقَدْ سَمَى اللَّهُ سُبْحَانَهُ أَهْلَ الْكُفْرِ فِي كَلَامِهِ الْمَجِيدِ عَدُوَّهُ وَعَدُوَّ رَسُولِهِ
فَالِاخْتِلَاطُ بِأَعْدَاءِ اللَّهِ وَأَعْدَاءِ رَسُولِهِ مِنْ أَكْثَرِ الْجَنَائِبِ وَأَقْلُ صَرَرِ الْمُخَالَطَةِ
بِهَؤُلَاءِ الْأَعْدَاءِ وَالْمُصَاحَبَةِ مَعَهُمْ حُصُولُ الْوَهْنِ وَالضَّعْفِ فِي قُدْرَةِ إِجْرَاءِ
الْأَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِ وَرَفْعُ رُسُومِ الْكُفْرِ الشَّيْئَةِ لِمَنَاعِ حَيَاءِ الْمُؤَانَسَةِ بِهِمْ وَهَذَا
الضَّرَرُ عَظِيمٌ جَدًّا فَإِنَّ الْمَوَدَّةَ وَالْأُلْفَةَ مَعَ أَعْدَاءِ اللَّهِ يَنْجُرُّ إِلَى عَدَاوَةِ اللَّهِ عَزَّ
وَجَلَّ وَعَدَاوَةُ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرُبَّمَا يَزْعُمُ الْإِنْسَانُ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ
الْإِسْلَامِ وَأَنَّهُ مُؤْمِنٌ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَكِنَّهُ لَا يَدْرِي أَنَّ أَمْثَالَ هَذِهِ الْأَعْمَالِ
الشَّيْئَةِ يَذْهَبُ دَوْلَةُ الْإِسْلَامِ عَنْهُ بِالتَّمَامِ

"Allâhü Teâlâ ehl-i küfrü Kur'ân-ı Kerim'de kendisinin ve Rasûlünün düşmanları olarak isimlendirmiştir. Şu hâlde Allah (celle celalühü) ve Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in düşmanlarıyla beraberlik en büyük cinayetlerdendir. Bu düşmanlar ile beraberliğin onlar ile olan dostluğun ve receği zararlar içinde en hafifi, onlar ile olan ünsiyet utancının alıkoyması sebebiyle, ahkâm-ı şer'iyyeyi yerine getirmekte, şeni' olan küfür alâmetlerinin kaldırılmasında za'fiyet ve korkunun meydana gelmesidir. Bu (hafif diye ifade edilen zarar) ciddi çok feci bir zarardır. Zira Allah düşmanları ile ülfet ve dostluk, Allah'a ve Rasûlüne düşmanlığa götürür. Çoğu zaman

⁴⁵ Tahrim Süresi, Âyet 9

⁴⁶ İmâm-ı Rabbanî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.163

insan kendinin Ehl-i İslam'dan, Allah ve Rasûlüne inananlardan olduğunu zanneder de lakin bu tür kötü işlerin, kendisinden İslam nimetini tamamiyle giderdiğini bilmez.⁴⁷

Diyalog ve ılımlı İslam'ı iddia edenlerin kendilerine delil olarak gösterdikleri Ankebût Süresi'nin 46. Âyet-i Kerimesi'nde zikredilen onlara karşı güzel muamele, İslam'ın ilk yıllarında idi.

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ
وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ
مُسْلِمُونَ

“İçlerinden zulmedenleri bir yana, ehl-i kitapla ancak, en güzel yoldan mücadele edin ve deyin ki: Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim ilâhımız da sizin ilâhınız da birdir ve şu kadar ki biz O'na teslim olmuşuzdur.”

Âyet-i Kerîme, Mekke-i Mükەرreme'de nazil olmuştur. Ehl-i İslam'ın kâfirler ile mücadele ve kıtalını emreden Tevbe Süresi'nin 29. Âyet-i Kerimesi henüz nazil olmamıştır. Ehl-i İslam'ın zayıf olduğu bu zamanda, “zulmedenler” istisna edilerek diğer ehl-i kitaba güzel muamele ile İslam'a davet emredilmiştir. Tefsîr-i Alûsî'de şöyle buyrulur;

إِنَّ الْمُرَادَ بِأَهْلِ الْكِتَابِ مُؤْمِنُو أَهْلِ الْكِتَابِ وَبِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ مُوَافَقَتُهُمْ
فِيمَا حَدَّثُوا بِهِ مِنْ أَخْبَارِ أَوَائِلِهِمْ

“Elh-i Kitap ile murad, Ehl-i Kitaptan İslam'ı kabul edenlerdir. “Güzel olan suret ile mücadele” ile kastedilen ise, evvelkilerin haberleri hakkında konuşuklarında onlara muvafakat etmektir”

Ayetteki **“Bize indirilene de size indirilene de iman ettik. Bizim ilâhımız da sizin ilâhınız da birdir”** ifadesi, emredilen güzel yol ile mücadeleye bir misaldir. **“Şu kadar ki biz O'na teslim olmuşuzdur”** ihtarında ise onların **“bilginlerini, rahiplerini ve İsa (a.s.)'ı kendilerine Rab edinmekle”** mevcut inançlarında şirk olduğuna tariz vardır.⁴⁸

⁴⁷ İmân-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c. 1, m. 163

⁴⁸ Alûsî, Ruhû'l-Meânî, Ankebût Süresi 46. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

إِنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا هُمْ الَّذِينَ اتَّبَعُوا الْوَلَدَ وَالشَّرِيكَ أَوْ قَالُوا يَدُ اللَّهِ تَعَالَى
مَغْلُولَةٌ ، أَوِ اللَّهُ سُبْحَانَهُ فَقِيرٌ ، أَوْ آذُوا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Zulmedenler” ile murad ise Allâhü Teâlâ için oğul ve şerik isbat eden, “Allah’ın eli bağı”⁴⁹ ve “Allah fakirdir, bizler ise zenginleriz”⁵⁰ diyen veya Resûlullâh’a eziyet eden, inad ehli Yahudî ve Hristiyanlardır.⁵¹

Enbiya Sûresi’nin 108 ve 109. Âyet-i Kerîmeleri bu söylenenleri te’yid eder mahiyettedir;

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَهَلْ أَنتُمْ مُسْلِمُونَ * فَإِنْ تَوَلَّوْا
فَقُلْ أَذْنُكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ وَإِنْ أَذْرِي أَقْرَبُ أَمْ بَعِيدٌ مَا تُوعَدُونَ

“De ki, bana ancak şöyle vahyolunuyor: İlâhınız ancak tek bir ilâhtır. Şimdi siz artık Müslüman oluyor musunuz?”

“Eğer (yine de) yüz çevirirlerse de ki: Size açıkça ilan ettim; tehdit olunduğunuz şeyin yakın mı, uzak mı olduğunu bilmem.”

B. HAK VE BATIL MEZHEPLER

Yine günümüzde “Biz selevin yolundan gidiyoruz”, “selevin yaptığı gibi hükümleri ayet ve hadislerden çıkartıyoruz”, “mezhepler Ashab zamanında yoktu, sonradan çıktı”, “niye sadece dört mezhep olsun? başka mezhepler de vardır, olabilir” ve “muhakkak bir mezhebe tabi’ olmak şart mı? İsteyen istediği gibi amel etse olmaz mı?” gibi ifadelerle “Selefilik” ismi altında, yine itikadi bakımdan çok tehlikeli neticelere götürecek yanlış fikirler ortaya atılmaktadır.

Bu gibi ifadelerle Müslümanların mezheplere dair olan inanç ve fikirleri hafifletilerek “Kur’ân Müslümanlığı” veya hükümleri direk Kur’an ve Sünnetten çıkartma iddiasıyla “Selefilik” adı altında insanları mezheplerden uzaklaştırma, mezhepsizliği mezhep haline getirme çalışmaları görülmektedir.

Bu çalışmaların, dinî hükümlerin tahrifine, dinsizliğe (deizm) kadar gidebilecek tehlikeli neticeler vermesi muhtemeldir.

⁴⁹ Maide Sûresi, Âyet 64

⁵⁰ Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 181

⁵¹ Alusi, Ruhul-Meânî, Ankebût Sûresi 46. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

Büyüklerimiz “Yok, efendim borsa düştü, altın-dolar yükseldi. Dîn ne oluyor, onu düşünen yok. Benim derdim, dinim. Şu zamanda en çok korktuğum şey Mezhepsizlik! Resûlullâh’ı en çok düşündüren şeylerden biri istikamet üzere olmak. Bunda biz de dâhiliz. Bizim istikametimiz. “Mezhepçilik en büyük fitnedir” sözünü duymamız bize yetmeli. Bu mezheple-re karşı olmaktır. Var mı sesi çıkan? ... Bizden başka yok” buyurmuşlardır.

MEZHEP NEDİR? NASIL ORTAYA ÇIKMIŞTIR? AMEL VE İTİKADDA HAK MEZHEPLER NELERDİR?

Mezheb: lügatte gitmek, gidilen yol manalarına gelir. Istilahta ise, “Dinî hükümlerde ve dünya işlerinde Allah (celle celalühü)’ın emrine ve Hazret-i Peygamber’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünnetine uygun hareket edebilmek için din âlimlerinden birinin yolunu tutmak, onun gittiği yola, onun mezhebine uymak” manasına gelir.⁵²

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururlar;

... وَتَفْتَرُقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا مِلَّةً وَاحِدَةً
قَالُوا وَمَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي

“Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri dışında bu fırkaların hepsi Cehenneme gidecektir”. “O bir fırka kimlerdir Ya Rasulellah” diye sorulunca şöyle cevap verdiler: “Benim ve ashabımın yolu üzerinde olanlardır.”⁵³ Şarihlerin beyanına göre Hadis-i Şerifte zikredilen “Yetmiş üç” ifadesi kesretten kinayedir. Yani çok fırkalara ayrılacak manasına gelir.

Sahâbe-i kirâm ve Tâbiînin yaşadıkları devirde henüz bu sapık fırkalar zuhur etmediği için amel ve itikada dair ilimleri tedvin etmekten, bu ilimlere dair kitap yazmaktan müstağni idiler. Müstağni olmaları; sahabe-i kirâmın itikadı Peygamber efendimizin sohbeti bereketiyle, tabiinin itikadı ise zamanları efendimizin zamanına yakın olması sebebiyle temiz olduğu için, vakıa ve ihtilaflar az olduğu için ve güvenilir kimselere mürâcaat imkânı bulunduğu için idi.⁵⁴

⁵² Cürccâni, et-Ta’rifât

⁵³ Tirmuzi, Sunen-ı Tirmuzi, Kitab-u’l-İman, h 2641

⁵⁴ Allame Taftâzani, Şerh-u’l-Akâid, Mukaddime

Peygamber efendimiz bu dini tebliğ etmeye bir kişi ile başlamış sonraları biat edenler ve fetihler ile müminlerin adedi binlere yüzbinlere ulaşmıştır. Veda hutbesinde yüz yirmi dört bin erkek, yüz bin de hanım Sahabi olmak üzere iki yüz yirmi dört bin Sahabinin bulunduğu rivayet edilmektedir. Hulefâ-i raşidin devrinde de fetihlerin devam etmesiyle İslam muhiti genişlemiş, yeni yeni milletler İslam dini ile müşerref olmuşlardır. Yeni Müslüman olanlara dinlerini, fıkıhlarını öğretmek üzere muallimler gönderilmiştir. Bir yandan da İslam'ın yayılmasından rahatsız olan fakat Asr-ı Saadette tefrika çıkarmaya muvaffak olamayan münafıklar, sureten Müslüman, hakikatte kâfir bir münafık olan Abdullah bin Sebe' gibileri vasıtasıyla İslamiyet'le yeni müşerref olan kavimlere dinlerini yanlış öğretmek ve bidatler yerleştirmek, suretiyle çeşitli fitneler ve ihtilaflar ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır.

Böylelikle Müslümanlar arasında fitneler çıkması, imamlara-halifelere isyan baş göstermesi, farklı görüşler, bidatlere meyil zahir olması, vakıalar ve hadiseler çoğalması, fetva ihtiyacının artması sebebiyle mühim meselelerde âlimlere müracaat çoğaldıkça İslam âlimleri nazar ve istidlal ile ictihad ile meşgul oldular.

Şer'-i Şerifin asıl ve kaidelerini yazmak, hazırlamakla, bunları bab-bab, fasıl-fasıl ayırmakla, meseleleri çoğaltarak şüphelerin cevaplarını delilleriyle birlikte vermekle, mezhep ve ihtilafları beyan etmekle meşgul oldular.⁵⁵

Ortaya çıkan bu bidat ve fitneler neticesinde farklı fırkalar oluştu. Peygamber Efendimiz ve Ashabının yoluna muhalif olarak ilk önce Hariciler, sonraları Şîa, Kaderiyye, Mürci'e, Müşebbihe ve Mu'tezile gibi fırkalar ortaya çıkmışlardır. Peygamber Efendimizin "Benim ve ashabımın yolu üzerine olanlardır" buyurduğu Fırka-i Nâciye: o usul ve üsluptan ayrılmayan ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat mezhebidir. Geriye kalanlar ise fırak-ı dâlle diye tabir edilir. Ve haktan sapmış batıla yönelmiş fırkalarlardır. Bu fırkaların hepsinin görüşleri ve neden dolayı batıl oldukları Ehl-i Sünnet âlimlerinin yazdıkları İlm-i Kelam kitaplarında anlatılmıştır.

Fırak-ı dâlle diye tabir edilen bu fırkalar itikatta dalalet ve bidat üzere oldukları gibi amelde de dalalet ve bidat üzeredirler. Ancak itikat asıl olmasına binaen itikâdi mezhepler diye tabir edilirler.

⁵⁵ Allame Taftâzânî, Şerh-u'l-Akâid, Mukaddime

İtikadı bozuk olan kimsenin, ilminin de amellerinin de kıymeti yoktur. Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) “Bozuk makineden düzgün kumaş çıkmaz”⁵⁶ buyurmuşlardır.

Bir de itikatta Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaât akidesi üzerine olan fakat amelde ihtilaf etmiş mezhepler vardır ki onlardan da ameli mezhepler diye tabir edilir.

İmamı Birgivi hazretleri ameldeki mezheplerin ortaya çıkışını şöyle hulasa etmişlerdir;

Rasûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahiy gelir, Ashâb-ı Kirâm da bizzat Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Ayet-i Kerîme ve Hadis-i Şerîfler dinleyerek ilim öğrenirlerdi. Dâimâ Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mübârek meclis ve huzurunda ilim nuru ile nurlanır, kalpleri sat, itikadları doğru, amelleri hâlis ve şüpheleri çözülmüş olurdu. Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vefâtından sonra Ashâb-ı Kirâm (aleyhimürrıdvân) İslâmiyet'in yayılması işini mühim görüp ona çalıştılar. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim'den ve Hadis-i Şeriflerden çıkardıkları birçok hükümleri kitaplara yazmaya elleri değmedi. Zîrâ onların çoğu müctehid olduklarından, ihtiyaç halinde kendi içtihadları ile amel ederlerdi. Rasûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mübârek meclisinde az bir zaman bulunan bir Müslüman köylü bile hikmetli şeyler söylemeye başlardı.

Ashâb-ı Kirâm'dan sonra, Tâbiîn ve onlardan sonrakiler zamanında Müslümanlar ve hâdiseler çoğaldı, câhillik yayıldı, nice bid'at ve dalâletler türedi. Bunun için o zamanın âlimlerinin çalışıp icthâd etmeleri, halka fetvâ vermeleri, Kur'ân-ı Kerim'den ve Hadis-i Şeriflerden hükümler ve mezhep çıkarıp yazmaları ve insanlara öğretmeleri lâzım ve vâcib oldu.

Obüyük âlimler de her mes'eleyi deliliyle, her suâli cevabı ve her müşkili fetvâsı ile bildirdiler. Böylece mezhepler meydana geldi. Her birine bir topluluk uydu. Kimi İmâm Ebû Hanîfe'ye, kimi İmâm Şâfiî'ye, kimi İmâm Mâlik'e, kimi İmâm Ahmed'e, kimi Süfyân-ı Sevrî'ye, kimi Dâvûd-ı Zâhiri'ye ve diğerlerine (Taberî, Evzâi, Leys bin Sa'd, Süfyân bin Uyeyne) uydular (rahimehünullah). Fakat zamanımızda Ehl-i Sünnetin dört mezhebi 'Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî' vardır. Diğerlerine uyan kalmamıştır.

Bütün bu müctehidler, ameli bazı meselelerde ayrı iseler de, itikad-

⁵⁶ Z.Sunguroğlu'nun Notları, s. 101

da birdirler; hepsi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâattir. Müctehidlerin ihtilafları Allâhü Teâlâ'nın izni ile olmuştur. Bu imamların hepsi hidâyet üzeredir. Bir kişi amelini, alışverişini, nikâhını ve diğer işlerini bu imamlardan birine uyarak yaparsa doğrudur. Kiyâmette sevâba kavuşup Cennet'e girer.⁵⁷

Bu pek muhterem müctehitlerin hepsi de dinî meselelerin esasında müttefiktirler. Aralarında bir ayrılık yoktur. Ancak ikinci derecede bulunan bir kısım fer'i meselelerde ihtilaf etmişlerdir. Fakat güzelce incelenirse görülür ki, bunların çoğu da zahiri bir ihtilaftan başka bir şey değildir. Çünkü bu meselelerin birçoğunda bu mübarek zatlardan biri azimet ve takva yolunu, diğeri de ruhsat ve müsaade yolunu tercih etmiş, bu suretle ümmeti merhumenin önünde geniş bir rahmet sahası açık bulunmuştur. İşte 'Ümmetimin ihtilafı rahmettir' Hadis-i Şerifi ile buna işaret buyurulmuştur.⁵⁸

Abdulğani en-Nablûsî hazretleri Hulâsatü't-Tahkîk fi Beyân-ı Hukmî't-Taklîd ve't-Telfik isimli eserinde şunları kaydetmiştir: Zamanımızda dört mezhepten başka bir mezhebi taklid etmek caiz değildir. Caiz olmaması ise diğer mezheplerdeki noksanlıktan ve dört mezhebin onlardan üstün olmasından değildir. Çünkü onların arasında bütün ümmetin en faziletli leri olan ilk halifeler vardı. Ancak onların mezheplerinin tedvin edilmemesi, şu anda o mezheplerin şartlarını, kayıtlarını bilemeyişiğimiz ve bize tevâtür yoluyla ulaşmamaları sebebiyle taklîd etmemiz caiz değildir. Eğer bu şartları taşıyan herhangi bir şey bize ulaşsaydı diğerleri gibi bunu taklid etmemiz caiz olurdu. Fakat bu şekilde bize ulaşmadı.⁵⁹

İbn-i Emir Hâc hazretleri et-Tahrîr şerhinde "hâsılı, şu dört imam(ın mezhebin)den başkasının taklid edilmesi caiz değildir. Çünkü diğerlerinin mezheplerinin hakikatiyle nakledilmesi özürlenmiş ve hakkıyla sabit olmuştur. Yoksa mutlak olarak onlar taklid edilemez değil" buyurmuştur.⁶⁰

⁵⁷ İmam Birgivi, Birgivi Vasiyetnamesi, Bedir Yayinevi, İstanbul, s.34-35

⁵⁸ Ö. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.42

⁵⁹ En-Nablûsî, Hulâsatü't-Tahkîk, s.2

⁶⁰ İbn-i Emir el-Hâc, Şerhu't-Takrîr ve't-Tahbîr li't-Tahrîr, c.3, s.351

MUHAKKAK BİR MEZHEBE TÂBÎ' OLMAK VE MÜCTEHİDLERE UYMAK LAZIM MIDIR? HERKES AYET VE HADİSLERDEN KENDİ ANLADIĞI HÜKÜMLERLE AMEL EDEBİLİR Mİ?

Hazret-i Allâh (celle celalühü) bir Âyet-i Kerîmede,

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ
وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ لَآتَبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا

“Hem emn ü havfe dair bir haber geldiği vakit kendilerine, onu yayıyorlar. Hâlbuki onu Peygambere ve içlerinden ülühemr olanlara arz etseler elbette bunların kadir olanları onu anlar, bilirlerdi. Eğer Allahın fazl ü rahmeti üzerinizde olmasa idi pek azınızdan mâadâsı şeytana uymuş gitmiştiniz”⁶¹ buyururlar.

Bu Âyet-i Celîlenin tefsirinde “bu âyet bize bilhassa şu hükümleri bildiriyor” buyrulmuştur. Bu hükümler:

1. Ahkâm-ı hâdisat içinde doğrudan doğruya nass ile ma'lûm olmayıp istinbat ile bilinecek olanlar da vardır.
2. İstinbat da bir huccettir.
3. İstinbata ehil olmayan avâmın ahkâm-ı hâdisatta ehli ilme mürâcaatı ve taklidi vacibdir.
4. Resûlullâh (sallallâhualeyhi vesellem) dahi istinbat ile mükelleftir, zira (ولَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ) den sonra (لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ) Rasule de şamil olduğunda şüphe yoktur.⁶²

İstinbat lügatte kuyudan su çıkarmak manasınadır. İstilahta da ictehad yani “şer’î olan fer’î bir hükmü delilinden çıkartma hususunda müctehidin bütün gayretini sarf etmesi” demektir.⁶³

⁶¹ Nisâ Sûresi, Âyet 83

⁶² Elmalı, Hak Dini Kur'an Dili, Nisâ Sûresi 83. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁶³ Molla Husrev, Mirâtü'l- Usûl, c 2, s 670

İctihad, edille-i şeriyenin üçüncüsü olan İcmâ-ı Ümmeti meydana getiren görüşlerdir. Binaen aleyh o da şerî bir delildir. Müctehidlerin hepsi şerî bir meselede ittifak ettiği zaman buna icma denilir. Ve icma da katî bir delil olup uyulması vaciptir. Bir asırdaki müctehidler bir meselede ittifak etmeyip ihtilaf ederlerse bu görüşlerin her biriyle amel caiz olur. Onların bu ihtilafı, sonradan gelenler için bunlardan farklı bir görüş üzerine icma' edemeyecekleri hususunda ittifak demektir. Sonradan gelen müctehidler bu görüşlerden birisi üzerine ittifak edebilirler, fakat farklı bir görüş ortaya çıkartıp onun üzerinde icma' edemezler.⁶⁴

Yukarıda zikredilen Âyet-i Kerimenin tefsirinde, bu ayette ictihada ve müctehidlere tabî' olmanın gerektiğine işaret edildiği ifade edilmiştir.

Bir müctehidin ictihadıyla amel eden kimse, amelinden doğan uhrevî mesuliyeti o müctehidin boynuna geçirmiş olacağı düşünüldüğünden, bu muameleye "taklid", bu işi yapana da "mukallid" denilmiştir.⁶⁵

Taklid, Usul-i Dinde (itikadi meselelerde) ve Furû-i Dinde (ameli meselelerde) olmak üzere iki türdür.

İtikadî meselelerde taklid muteber ve caizdir. Bu hususta Emâlî isimli eserin şerhinde şöyle buyrulur;

Ekser ulema indinde, açık ve kat'î delillerle mukallidin imanı muteberdir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, bu hususta tefekkürden hali olan ârâbinin, mücerred kelime-i şehadeti telâf-fuzuyla mümin olduğuna hükmederdi. Mutezileden, mukallidin imanının muteber olmadığı naklolunur. Ayrıca bu kavil Eş'ârî Hazretleri'ne de nisbet olunur. Ancak İmâm Kuşeyrî der ki; bu, İmâm Eş'ârî üzerine bir iftiradır.⁶⁶

Furû-i Dinde (ameli meselelerde) ise, bir müctehidin diğer bir müctehidi taklid etmesi caiz değildir. Çünkü asıl olan istidlal ve ictihaddır. Taklid ise ictihattan bedel ve acziyyetten doğan bir şeydir. Asıl mümkünken bedele gidilemeyeceğinden müctehid olanlar için ictihadı terk ile taklide sarılmak caiz olmaz.⁶⁷ Müctehid olmayan âlimler için de taklid-i mahız caiz olmayıp tabî olduğu müctehidin delilini bilmesi vaciptir. Ancak delili

⁶⁴ Molla Husrev, Mirâtü'l- Usûl, c.2, s.427-431 (Hulasa)

⁶⁵ İmâm Nevevî, Felâvâ'l-İmam en-Nevevî, s.236 ;

Abdulğani en-Nablûsî, Hulâsatü't-Tahkik fî Beyân-ı Hukmî't-Taklid ve't-Telfik, s.4

⁶⁶ Aliyyü'l-Kârî, Şerhu'l-Emali, s.28

⁶⁷ Emir Padişah, Teysir, c.4, s.241

öğrenmek mümkün olmadığı zaman o da mukallid-i mahz olur. Cahillere gelince onlar için taklid-i mahz zaruri ve vaciptir.⁶⁸

İmâm Gazali hazretleri usûl-i fıkha dair yazdığı el-Müstasfâ isimli eserinde, “Avam için takliden başka çıkar yol yoktur. Bunda sahabe-i kiramın icmâ’ı vardır. Çünkü sahabe-i kiramdan müctehid olanlar, ilmi az olanlara fetva verirdi. Onların icthad derecesine ulaşmaları emrini vermezlerdi. Bu husus tevatürle sabit olmuştur” buyurmaktadır.⁶⁹

Taklide bulunan kişi avamdan birisi ise müftünün fikrini alır. Müctehid kişinin sözü kendi hakkında bir delildir. Çünkü Allâhü Teâlâ müctehide, kendi icthadiyla ameli vacip kıldığı gibi mukallide de mevcut icthad ile ameli vacip kılmıştır.⁷⁰

Mutlak müctehid olan âlimlere ittiba’ hususunda sükûtü icmâ’ vardır.⁷¹ İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Züfer hazretleri İmâm-ı A’zam hazretlerinin açık beyan ve görüşlerinde ona hiçbir muhalefette bulunmadıklarını açıklamışlardır.⁷²

ASRİMİZDA YENİ (BEŞİNCİ) BİR MEZHEP ORTAYA ÇIKABİLİR Mİ?

Hukuk-i İslamiyye Kamusunda şöyle izah edilmektedir. “İctihad ve fetva verme vazifeleri, çok mühimdir. Bu; pek büyük bir ilim ve ihtisas işidir. Yoksa Kitabullah’ın ve Ehadis-i Nebeviyyenin mübarek manalarını öyle sathî bir surette anlayabilen ve Hâfızalarında birkaç hadisi şerif bulunan kimselerin bir müctehide tabi olmayıp da Edile-i Şer’iyyeden hüküm çıkarmaya kalkışmaları, kendi namlarına fetva vermeleri asla caiz olamaz. Hatta vaktiyle Arapçaya hakkı ile vakıf, Hâfızalarında yüz binlerce Hadisi Şerif bulunan birçok muhterem âlimler, muhaddisler bile içtihat davasına kalkışmamış, kendi adına fetva vermekten çekinmiş, bu ciheti fukahâ’ya bırakmak insafını göstermişlerdir.”⁷³

Osmanlı ulemasından Ahmet Cevdet Paşa “İctihad kapısı şer’an kapalı değilse de müctehid-i mutlak derecesine varmak bu günkü halde güç belki de imkânsız olduğundan örfen bu kapı kapanmıştır” buyurmuşlardır.⁷⁴

⁶⁸ İbnü’l-Hacib el-Mâlikî, Haşiye, c.2, s.306

⁶⁹ İmâm Gazâlî, el-Mustesfâ, c.2, s.385

⁷⁰ İbn-i Emîr el-Hâc, Şerhu’t-Tahrîr ve’t-Tahrîr, c.3, s.351

⁷¹ Kemal İbn-i Humam, et-Tahrîr, c.3 s.351

⁷² İbn-i Âbidîn, Reddu’l-Muhtâr, c.1, s.50

⁷³ Ö. N. Bilmen, Hukûk-i İslamiyye ve İstihlâhât-ı Fikhiyye Kamusu, c.1, s.250

⁷⁴ Ahmet Cevdet Paşa, Kasas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ, c.4, s.1857 / Gümüsoğlu, İslam Mezhepleri Tarihi, s.333

ZAMAN VE ŞARTLARIN GELİŞİP DEĞİŞMESİNE BİNAEN HÜKÜMLERDE DEĞİŞME VE DİNDE GÜNCELLENME OLABİLİR Mİ?

Kur'an-ı Kerimdeki Âyet-i Kerimelerin ve Resûlullâh Efendimizin Hadis-i Şeriflerinin 14 asır evvel varid olduğu, günümüz şartları ve gelişen imkanlar neticesinde yeniden yorumlanması, güncellenmesi gibi iddialar Müslümanların zihinlerini karıştırmak maksadıyla kullanılmaktadır. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor;

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ
الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا

“Bir mümin ve bir mümine için sahîh değildir ki, Allah ve Rasûlü bir işe hükmettiği vakit onlar için kendi işlerinden dolayı o ilâhî hükme karşı bir seçme hakkı olsun. Ve her kim Allah’a ve Peygamberine isyân ederse artık apaçık bir sapıklık ile sapıtmış olur.”⁷⁵Bu Âyet-i Celilenin tefsirinde;

دَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ ... وَهَكَذَا يَكُونُ فِيمَا أَمَرَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ بِأَمْرٍ أَوْ حُكْمٍ
يُحْكَمُ أَلَّا يَكُونَ لِأَحَدٍ التَّخْيِيرُ فِي ذَلِكَ

“Bu Âyet-i Kerime şuna da delalet eder ki; Allah ve Rasûlü bir emir ile emrettiğinde veya hükmettiğinde (mümin ve mümineler için) kendi emirlerinden bir tercih hakkının olmadığına hükmolunur” denilmiştir.

Mecelle hukukunun (لَا يَتَكْرَهُ تَغْيِيرُ الْأَحْكَامِ بِغَيْرِ الْأَزْمَانِ) “Ezmanın teğayyuru (değişmesi) ile ahkâmın teğayyuru inkâr edilmez”⁷⁶ maddesi şöyle izah edilmiştir;

إِنَّ الْأَحْكَامَ الَّتِي تَتَغَيَّرُ بِتَغْيِيرِ الْأَزْمَانِ هِيَ الْأَحْكَامُ الْمُسْتَبَدَّةُ عَلَى الْعُزْفِ
وَالْعَادَةِ لِأَنَّهُ بِتَغْيِيرِ الْأَزْمَانِ تَتَغَيَّرُ اِحْتِيَاجَاتُ النَّاسِ وَبِنَاءً عَلَى هَذَا التَّغْيِيرِ يَتَبَدَّلُ

⁷⁵ Ahzâb Süresi, Âyet 36

⁷⁶ 39. Madde

أَيْضًا الْعُرْفُ وَالْعَادَةُ وَبَتَّعِيرِ الْعُرْفِ وَالْعَادَةِ تَتَغَيَّرُ الْأَحْكَامُ حَسَبَمَا أَوْضَحْنَا
 أَنْفَاءً، بِخِلَافِ الْأَحْكَامِ الْمُسْتَنَدَةِ عَلَى الْأَوَّلَةِ الشَّرْعِيَّةِ الَّتِي لَمْ تُبْنَ عَلَى الْعُرْفِ
 وَالْعَادَةِ فَإِنَّهَا لَا تَتَغَيَّرُ

Zamanların değişmesi ile değişebilecek olan hükümler örf ve âdete bağlı olan hükümlerdir. Zira zamanların değişmesi ile insanların ihtiyaçları değişebilir ve buna bağlı olarak örf ve adetler de değişebilir. Bundan dolayı da izah ettiğimiz vecih üzere hükümler de değişebilir. Ancak örf ve âdet üzerine bina edilmeyip edile-i şer'iyye'ye müstenid olan hükümler ise değişmezler.⁷⁷

Usul-i fıkıh ıstılahında Âyet-i Kerîme ve Hadîs-i Şerîflerde geçen kelimeler hâs, âm, müşterek, cemi' münekker, zâhir, nass, müfesser ve muhkem gibi birçok kısımlara ayrılmış ve her birinin farklı hükümler ifâde ettiği beyan edilmiştir. Ahkâm-ı şer'iyyenin her birinin sabit olduğu ayetler bu kısımlardandır. Bu kısımlardan bazılarının (asr-ı saadette iken) tevil, tahsis ve nesih ihtimali var ise de bu Âyet-i Kerîmeler Peygamber Efendimizin irtihali ile muhkem liğayrihi olmuştur ve artık nesih ihtimali kalmamıştır. Binaenaleyh zamanın değişmesi, şartların değişmesi v.s. sebepler ile ayet ve hadislerle sabit olan hükümlerin değişebileceğini düşünmek insanı dalaletten başka bir yere ulaştırmaz.⁷⁸

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu)'dan; "Ezmânın tebeddülü ile ahkâm tebeddül eder" sözü küfürdür. Ezmânın tebeddülü ile şer'î ahkâm değil, dünyevî ahkâm yani âdet ve ahval tebeddül eder. Okka yerine kilo, dirhem yerine gram, arşın yerine metre kullanılıp ve cübbe yerine ceket giyildiği gibidir. Ahkâm-ı İlahî değişmez. Kıyamete kadar sabit ve bakidir"⁷⁹ ifadeleri naklolunmuştur.

Allâhü Teâlâ Mücadele Sûresinde bu hususla alakalı Âyet-i Kerîmelerde buyuruyor ki;

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كَبُّوا كَمَا كَبَّتِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا
 آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ

⁷⁷ Ali Haydar Efendi, Dureru'l-Hukkâm Şerh-u Mecelleti'l-Ahkâm, 39. Madde

⁷⁸ Molla Husrev, Mirkatu'l-Vusul, Nazmu'd-dâl Ale'l-Manâ'nın Kısımları (İstanbul)

⁷⁹ Ali Frol, Hatıratım s.41

“Muhakkak ki Allah ve Rasûlüne had yarışına kalkanlar çarpıldılar, Tıpkı onlardan evvelkilerin çarpıldıkları gibi. Halbuki açık açık âyetler de indirmiştik. Kâfirlere hem de hakaretli bir azâb var”⁸⁰ Bu Âyet-i Kerimenin tefsirinde;

“إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ” bu âyet işbu Mücadele Sûresinin asıl «mâ-sika-leh» ini teşkil eden hedefi demektir. Onun için bu mefhum evvel ve âhirinde tekrar olunacaktır. Yani muhakkak ki Allah ve Resulüne hudud yarışına kalkanlar -Kazi Beyzavînin kısaca beyanına göre Allah ve Resulünün hududunu tanımayıp onlara adavet eden veya onların ta'yin buyurduğu hududun gayrı ahkâm vazı' veya ihtiyar etmeye kalkışan kimseler-hasıllı Allah ve Resulü ile rekabete kalkışan kimseler (كُفُّوا) itildiler, yâhud çarpıldılar, yâhud tepelendiler. Ukalalık taslarken yüzleri üstü kakıldılar. (كَمَا جُبْتُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ) onlardan evvelkilerin itildikleri, çarpıldıkları gibi (وَقَدْ أَتَرْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ) halbuki biz açık açık âyetler de indirmiştik. Peygamberin sıdkına delâlet ediyor, doğru yolu gösteriyor, Allah ve Rasulüne karşı gelmenin fenalığını anlatıyordu. Bundan başka (وَالْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ) Kâfirlere bir de mühin, hakaretli bir azâb var. Fakat o dünyada değil, ahirette ...”⁸¹

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا أَلْخَصَاءُ اللَّهِ وَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

“O gün ki Allah onları hep ba's edecek de bütün yaptıklarını kendilerine haber verecek. Allah onu bir bir saymış onlarsa onu unutmuşlardır. Allah her şeye şahiddir.”⁸²

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْأَنفِ وَالْعُذْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَيَنْسِفُ الْمَصِيرُ

“Bakmaz mısın şunlara: Gizli konuşmadan nehyedildiler de sonra dönüp nehyolundukları şeyi yapıyorlar. Günah, udvan ve Peygambere isyan fısıldaşıyorlar. Yanına geldiklerinde de seni Allahın sağliklamadığı (selamlamadığı) bir suretle sağliklıyorlar. Kendi içlerinde de Allah bizi söylediklerimizle ta'zib etse ya! Diyorlar, Cehennem onlara yeter, ona yaslanacaklar, artık o, ne fena âkibettir.”⁸³

⁸⁰ Mücadele Sûresi, Âyet 5

⁸¹ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Mücadele Sûresi 16. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁸² Mücadele Sûresi, Âyet 6

⁸³ Mücadele Sûresi, Âyet 8

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ
وَيَخْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

“Bakmaz mısın şunlara ki Allah’ın gadab etmiş olduğu bir kavime
yardaklık etmektedirler, onlar ne sizdendirler ne onlardan ve bilip du-
rurken yalan yere yemin ederler.”⁸⁴

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Allah onlar için şiddetli bir azâb hazırladı, hakikat onlar ne fena
işler yapıyorlar.”⁸⁵

اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُتَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ

“Yeminlerini bir siper edindiler de Allah yolundan men’ettiler onun
için onlara hakaretle bir azâb var.”⁸⁶ Bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde de
denilmiştir ki;

“Onlar, yani yukarıdan beri evsafı zikrolunan ve şeytanın da istilâsı
altında kalıp Allah düşüncesini unutanlar hep Şeytan hizbi, Şeytan taraf-
tarıdır. Uyanık ol ki Şeytanın taraftarları muhakkak hep hüsrana dü-
şenlerdir. Çünkü ebedî nimeti zayı’ edip kendilerini azâba ma’ruz kılarak
nefislerine ziyan etmişlerdir.”⁸⁷

لَنْ نُنْفِئَ عَنْهُمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا أَوْلَادَهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ
هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“İhtimali yok onları ne malları ne evlâdları hiçbir suretle Allah’tan
kurtaramaz. Onlar ashab-ı nâr’dır, hep onun içinde kalacaklardır”⁸⁸

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُخْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَخْلِفُونَ لَكُمْ وَيَخْسِبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى
شَيْءٍ أَلَّا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ

⁸⁴ Mucadele Suresi, Ayet 14

⁸⁵ Mucadele Suresi, Ayet 15

⁸⁶ Mucadele Suresi, Ayet 16

⁸⁷ Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Mucadele Suresi 16. Âyet-i Kerîmenin tefsirinden

⁸⁸ Mucadele Suresi, Ayet 17

“O gün ki Allah onları toplayarak ba’sedecek de size yemin ettikleri gibi ona da yemin edecekler ve sanacaklar ki bir şey yapıyorlar. İşte onlar hep o yalancılar⁹⁰”

اِسْتَخُوْذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَاَنْسَاهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ اَلَا اِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ

“Şeytan üzerlerine istilâ etmiştir de kendilerine Allah düşüncesini unutturmuştur. Onlar şeytan hizbidirler (şeytan taraftarındırlar). Uyanık ol ki şeytanın hizbi hep hüsrana düşenlerdir⁹¹”

اِنَّ الَّذِيْنَ يُحٰدُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ اُولٰٓئِكَ فِي الْاٰذٰلِيْنَ

“Allah ve Resulüne hudud yarışına kalkanlar herhalde onlar en alçaklar içindedirler⁹²” Bu Âyet-i Kerîme de şöyle tefsir edilmiştir;

“İnّ الَّذِيْنَ يُحٰدُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ” Şüphe yok ki Allah ve Resulüne yarışa kalkan haddini bilmezler (اُولٰٓئِكَ) öyleler- bütün o gördükleriniz, hallerini dinledikleriniz (فِي الْاٰذٰلِيْنَ) hep en alçaklar içindedirler. Evvelin ve âhırın içinde halkın en aşağılık en zillete lâyık alçaklarından ma’duddurlar. Çünkü iki muhasım (rakip) taraftan birinin zillet ve sefaletinin derekesi, husumet ettiği tarafın izzet ve kuvvetinin derecesi ile ma’kûsen mütenasibdir.”⁹² Devamındaki Âyet-i Kerîmede;

كَتَبَ اللّٰهُ لَآغْلِبَنَّ اَنَا وَرُسُلِيْ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيْزٌ

“Allah yazdı: Celâlim hakkı için herhalde ben yenerim ben ve Resullerim, şüphe yok ki Allah kavîdir azizdir⁹³” buyrulmuş ve şöyle tefsir edilmiştir;

“Allah yazdı, ezelde hükmünü verip silinmesi bozulması kabil olmayan bir yazı ile Levh-i mahfuzda tesbit eyledi, -Katadeden mervî olduğu üzere bu ta’bir, kasem makamına caridir- yazdı ki (لَآغْلِبَنَّ) celâlim hakkı için herhalde ben yenerim (اَنَا وَرُسُلِيْ) ben ve Rasullerim. Onun için peygam-

⁹⁰ Mücadele Süresi, Âyet 18

⁹¹ Mücadele Süresi, Âyet 19

⁹² Mücadele Süresi, Âyet 20

⁹³ Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, Mücadele Süresi 20. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁹⁴ Mücadele Süresi, Âyet 21

berler katlolunsalar bile davalarında gerek huccet (delil) ve gerek seyf (kılıç) itibarıyla galib ve muzaffer olurlar. (إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ) Çünkü Allah kuvvet ve izzetine nihayet olmayan ve şerik ü naziri bulunmayan çok kuvvetli bir azizdir. Kuvveti ile Rasullerini mansur eder, muradına karşı asla mağlûb edilmez.”⁹⁴

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Allaha ve Âhiret gününe iman eder hiçbir kavmi Allah ve Rasulüne hudûd yarışına kalkışan kimselerle muhabbet eder bulamazsın. (Hudud yarışına kalkanlar isterse) Babaları, oğulları, kardeşleri, hısımları veya hemşerileri olsalar bile. İşte Allah öyle kimseleri sevmeyen bir kavmin kalplerine imanı yazmış ve kendilerini tarafından bir ruh ile te’yid buyurmuştur ve onları altından ırmaklar akar Cennetlere koyacak, içlerinde ebediyyen kalacaklardır. Öyle ki Allah onlardan hoşnut, onlar Allah’tan hoşnut. İşte onlar Allah hizbidir. Uyanık ol ki Allah’ın hizbi muhakkak hep felâha erenlerdir”⁹⁵

Müfessirlerimiz bu Âyet-i Kerîmeyi de şöyle tefsir etmişlerdir;

“Allah ve âhiret gününe iman eden hiçbir kavmi Allaha ve Resulüne hadd yarışına kalkışan kimselerle muhabbet eder bir halde bulamazsın. Öyle kimselerle muhabbet Allaha ve Ahirete imanın muktezasıyla taban tabana zıttır. Zira onlara o halde o haysiyyetle meveddet küfre muhabbettir. Çünkü Allah ve Rasulüne muhâdde (hudud yarışı) küfrün en şen’îdir. Küfre muhabbet ise iman ile ictimâ’ etmez. Âyetin zâhirine bu mana daha münasiptir. Maamafih müfessirinin birçoğu kelâmî bir nükteye mebni bunu şu mana ile tefsir etmişlerdir; “Sevmemeleri gerektir, sevmemelidirler.”⁹⁶

Yine Ruhü'l-Beyan’da bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde Sehl bin Abdullah-i Tüsterî (k.s.)’dan naklen şöyle denilmiştir;

⁹⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Mücadele Süresi 21. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁹⁵ Mücadele Süresi, Âyet 22

⁹⁶ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Mücadele Süresi 22. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

مَنْ صَحَّحَ إِيمَانَهُ وَأَخْلَصَ تَوْحِيدَهُ فَإِنَّهُ لَا يَأْتُسُ إِلَى مُبْتَدِعٍ وَلَا يَجَالِسُهُ وَلَا يُوَاكِلُهُ وَلَا يُشَارِبُهُ وَلَا يَصَاحِبُهُ وَيُظْهِرُ مِنْ نَفْسِهِ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ وَمَنْ دَاهَنَ مُبْتَدِعًا سَلَبَهُ اللَّهُ خَلَاوَةَ الشُّنَنِ وَمَنْ تَحَبَّبَ إِلَى مُبْتَدِعٍ لَطَلَبَ عِزِّي فِي الدُّنْيَا أَوْ عَرِضَ مِنْهَا أَذَلَّهُ اللَّهُ بِتِلْكَ الْعِزَّةِ وَأَفْقَرَهُ اللَّهُ بِذَلِكَ الْغِنَى وَمَنْ صَحَّحَ إِلَى مُبْتَدِعٍ نَزَعَ اللَّهُ نُورَ الْإِيمَانِ مِنْ قَلْبِهِ

“Kim imanını tashih edip tevhid inancını da halis kılsa (yani Eh-i Sünnet vel’-Cemaat akidesine tam bağlı olursa) hiçbir mübtedi’ (bid’at ehli) ile ünsiyet (dostluk) kurmaz. Onunla beraber oturmaz, onunla beraber yemek yemez, onunla beraber bir şeyler içmez ve onunla arkadaşlık yapmaz. Kendi nefsinden ona düşmanlık ve buğzunu gösterir. Kim bid’at ehline yağcılık yaparsa Cenâb-ı Hak ondan sünnetlerin lezzetini, halavetini kaldırır. Kim de dünyalık bir izzeti, dünyalık bir makam-mevkiyi talep etmek için bid’at ehline muhabbet ederse Cenâb-ı Hak istediği o izzet mukabilinde onu zelil kılar. İsteddiği o zenginlik mukabilinde onu fakir kılar. Kim de bid’at ehline gülümserse (ondan hoşnut olursa) Cenâb-ı Hak onun kalbinden iman nurunu söker alır.”⁹⁷

Büyükllerimiz (وَمَنْ دَاهَنَ مُبْتَدِعًا سَلَبَهُ اللَّهُ خَلَاوَةَ الشُّنَنِ) kısmını naklettikten sonra; “Dikkat ederseniz onları görürsünüz. Sünnetlere uyamazlar, sünnetleri terk ederler. Sünnet namazları bile kılamazlar. Çünkü Cenâb-ı Hak o sünnetin lezzetini onlardan kaldırmıştır.”

(وَمَنْ تَحَبَّبَ إِلَى مُبْتَدِعٍ ... أَذَلَّهُ اللَّهُ بِتِلْكَ الْعِزَّةِ وَأَفْقَرَهُ اللَّهُ بِذَلِكَ الْغِنَى) kısmını naklettikten sonra da “o maddi sebepler arar, onlara bakar. Asıl olan manevi sebeplerdir. Aslında onun fakir ve zelil olmasının sebebi manevidir. Elindeki avucundaki her şeyini kaybeder. Parası pul olur. Parası malı mülkü para etmez. Derdine de hiçbir şey çare olmaz. Çünkü Allah’ın dinini tahrir eden, Rasûlünün sünnetini inkâr eden bid’at ehline muhabbet etmiştir.”

(وَمَنْ صَحَّحَ إِلَى مُبْتَدِعٍ نَزَعَ اللَّهُ نُورَ الْإِيمَانِ مِنْ قَلْبِهِ) kısmını naklettikten sonra da “Çünkü bidat ehli bu kadar tehlikelidir. Dini tahrir eder. Resûlullâh Efendimizin sünnetini inkâr eder, inkâr ettirir. Onun için oraya, bid’at ehline hiçbir şekilde meylin olmaması lazım. Oraya meylin, oraya muhabbetin, oraya yağcılığın, oraya her türlü yaklaşmanın, en ufak bir yaklaşmanın **neticesinde çok büyük mahrumiyet vardır**” buyurmuşlardır.

⁹⁷ İ.Hakkı Bursevî, Ruhû'l-Beyan, Mücadele Süresi 22. Âyet-i Kerîminin Tefsirinden

Ebû Hureyre (r.a.)’dan rivayet olunan ahir zamana dair bir Hadîs-i Şerîf’te Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki;

سَيَأْتِي عَلَى النَّاسِ سَنَوَاتٌ خَدَاعَاتٌ ، يُصَدَّقُ فِيهَا الْكَاذِبُ ، وَيَكْذَبُ فِيهَا الصَّادِقُ ، وَيُؤْتَمَنُ فِيهَا الْخَائِنُ ، وَيُخَوَّنُ فِيهَا الْأَمِينُ ، وَيَنْطِقُ فِيهَا الرُّوَيْصَةُ ، قِيلَ : وَمَا الرُّوَيْصَةُ ؟ قَالَ : الرَّجُلُ النَّافِهُ فِي أَمْرِ الْعَامَةِ .

“İnsanlar üzerine aldatıcı, bereketsiz seneler gelecek. O senelerde; kazip, yalan konuşan doğrulanacak (doğru konuşuyor, söyledikleri doğrudur denilecek). Doğru konuşan ise yalanlanacak. Hain olan emin addedilecek. Emin olan kişiye güvenilmeyecek. Ve o zaman, o vakitte ruveybiza konuşacak (her hususta konuşacak). Denildi ki; Ruveybiza nedir Ya Resûlallâh?

Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): Âmme hakkında, umurun işleri hakkında konuşan; (الكَاذِبُ) İlmi az olan, aciz olan, hakir olan kimsedir” buyurdular.”⁹⁸

İçerisinde bulunduğumuz ve yaşadığımız devir âhir zaman olarak tabir edilen devirdir ki bu devrin fitneleri ile alakalı Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz 14-15 asır evvelden birçok haberler vermiştir. Bir Hadîs-i Şerîfte nakil olduğuna göre;

مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ أَنْذَرَ أُمَّتَهُ الْأَعْوَرَ الْكَذَّابَ

“Hiçbir nebi yoktur ki ümmetini Kezzâb-ı a’verden inzar etmiş olmasın. (Muhakkak inzar etmiştir).”⁹⁹ (Kezzâb-ı a’ver ahir zamanda yaşayacak olan fitnelerden kinayedir)¹⁰⁰

Yine bu devrin zorluk ve tehlikesini haber veren diğer bir Hadîs-i Şerîfte buyrulmuştur ki;

سَيَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَبْقَى مِنَ الْقُرْآنِ إِلَّا رَسْمُهُ وَلَا مِنَ الْإِسْلَامِ إِلَّا اسْمُهُ يُتَسَمَّوْنَ بِهِ وَهُمْ أَبْعَدُ النَّاسِ مِنْهُ مَسَاجِدُهُمْ غَامِرَةٌ خَرَابٌ مِنَ الْهَدْيِ فَقَهَاءُ ذَلِكَ الزَّمَانِ شَرُّ فَقَهَاءٍ تَحْتَ ظِلِّ السَّمَاءِ مِنْهُمْ خَرَجَتِ الْفِتْنَةُ وَإِلَيْهِمْ تَعُودُ

⁹⁸ Sunen-ı İbn-i Mâce, Kitâbu'l-Fiten, h 4036

⁹⁹ Sahih-ı Muslim, Kitâbu'l-Fiten, h 7548

¹⁰⁰ Aliyyu'l-Kârî, Umdu'tu'l-Kârî, Mezkûr Hadîs-i Şerîhin Şerhinden Hulasa

“İnsanlar üzerine bir zaman gelecek ki; Kur’ân-ı Kerimin sadece resmi kalacak, İslam’ın da sadece ismi kalacak. O isimle isimlenecekler halbuki insanların İslam’a en uzak olanları onlardır. (O devirde) onların mescidleri ma’mûrdur fakat hidayetten haraptır (uzaktır). O zamanın fakihleri (zahiri ilim adamları) semanın altındaki (gelmiş geçmiş) bütün fakihlerin en şerlileridir. Fitne onlardan çıkar, yine onlara döner”¹⁰¹

Cenâb-ı Hak Hûd Suresinin 113. Âyet-i Kerimesinde;

وَلَا تَزْكُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ
أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ

“Ve zulm edenlere meyl etmeyin ki size ateş dokunur ve Allahdan başka velîleriniz de yoktur sonra kurtulamazsınız”¹⁰², “zulmedenlere yaklaşmak, müdahane etmek şöyle dursun meyl bile etmeyin”¹⁰³ buyurarak Ehl-i Sünnet akidesine bağlı olanların, ehl-i bid’at ve dalaletten uzak durmalarını emretmiştir.

Bu Âyet-i Kerime’nin tefsirinde geçen şu ifadeler Ehl-i Sünnet’e mensup olanların ne derece dikkatli olmaları icab ettiğini vezir bir şekilde ifade etmiştir.

الرُّكُونُ هُوَ الْمَيْلُ الْيَسِيرُ وَالْخِطَابُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَنْ
مَعَهُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَيْ وَلَا تَمِيلُوا أَذْنَى مَيْلٍ إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا

Rükûn: Hafif bir meyl demektir. Burada hitap, Resûlullâh Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) ve ona tâbi olan, onun ma’iyyetinde olan müminleridir. Yani; zalimlere az bir meyille bile olsa meyl etmeyin”¹⁰⁴

وَدَخَلَ فِي الرُّكُونِ إِلَى الظَّالِمِينَ أَلْمَدَاهَنُ وَالرَّصَى بِأَقْوَالِهِمْ وَأَعْمَالِهِمْ
وَمَحَبَّةُ مُصَاحِبَتِهِمْ وَمُعَاشَرَتِهِمْ وَمَدُّ الْعَيْنِ إِلَى زَهْرَتِهِمْ الْفَانِيَّةِ وَغِبْطَتُهُمْ
فِيمَا أُوتُوا مِنَ الْقُطُوفِ الدَّائِيَّةِ وَالِدُعَاءُ لَهُمْ بِالْبَقَاءِ وَتَعْظِيمُ ذِكْرِهِمْ وَإِصْلَاحُ

¹⁰¹ Suyûtî, Camiu’l-Ehâdis, h.13182

¹⁰² Hûd Sûresi, Âyet 113

¹⁰³ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Hûd Sûresi 113. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

¹⁰⁴ I.Hakkı Bursevi, Ruh’l-Beyan, Hûd Sûresi 113. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

دَوَاتِهِمْ وَقَلَمِهِمْ وَدَفْعَ الْقَلَمِ أَوْ الْكَاعِدِ إِلَى أَيْدِيهِمْ وَالْمَشْنِي خَلَقَهُمْ وَالتَّرْيِي بِرِيهِمْ وَالتَّشْبِي بِهِمْ وَخِيَاطَةَ ثِيَابِهِمْ وَحَلَقَ رُؤُسِهِمْ

Zalimlere rükûna, meyletmeye dâhil oldu. (On dört şey dahil oldu?)

1. (أَلَمَدَاعَتُهُ) “Onlara, zalimlere yağcılık yapmak” daha ne dâhil oldu?
2. (وَالرَّضَى بِأَقْوَالِهِمْ وَأَعْمَالِهِمْ) “Onların fiillerine, işlerine, kavillerine rıza göstermek”
3. (وَمَحَبَّةُ مَصَاحِبِهِمْ وَمُعَاشَرَتِهِمْ) “Onlarla dostluğu, sohbeti ve muâşeretini sevmek, muhabbet etmek”
4. (وَمَدَّ الْعَيْنَ إِلَى ذَهْرَتِهِمْ الْفَانِيَةِ) “Onların fânî olan süslerine, şa’şa’alarına ve debdebelerine göz dikmek”
5. (وَعَيَّنَتْهُمْ فِيمَا أُوتُوا مِنَ الْغُطُوفِ الدَّائِيَةِ) “dünyadaki alçak semerâtında, sermayelerinde onlara gıpta etmek”
6. (وَالدَّعَاءَ لَهُمْ بِالْبَقَاءِ) “Onların bekâsı için dua etmek dâhildir”
7. (وَتَغْطِيمَ ذِكْرِهِمْ) “Onların zikirlerini ta’zîm etmek” daha,
8. (وَأِصْلَاحَ دَوَاتِهِمْ وَقَلَمِهِمْ) “Onların divitlerini ve kalemlerini ıslah etmek”
9. (وَدَفْعَ الْقَلَمِ أَوْ الْكَاعِدِ إِلَى أَيْدِيهِمْ) “Onların ellerine kalemi, kâğıdı vermek” daha,
10. (وَالْمَشْنِي خَلَقَهُمْ) “Onların arkasından yürümek”
11. (وَالتَّرْيِي بِرِيهِمْ) “Onların kıyafetleriyle, tarzlarıyla giyinmek”
12. (وَالتَّشْبِي بِهِمْ) “Onlara benzemek için gayret etmek”¹⁰⁶
13. (وَمَحَبَّةُ ثِيَابِهِمْ) “Onların elbiselerini dikmek (işlerini yapmak)”
14. (وَحَلَقَ رُؤُسِهِمْ) “Onların traşını yapmak (traş gibi bütün işlerini yapmak)”

Zulmün birçok neveleri vardır. Ama en büyük zulüm Ümmet-i Muhammed’in evladını Allah’ın, Resûlullâh Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem)’in, onun Ashabının, onun Varisinin yolundan mahrum etmektir.

Resûlullâh Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) yeryüzünde kıyâmete kadar hakkı (Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaati) müdafaâ edecek bir topluluğun bulunacağını ifade ederek buyurmuşlardır ki;

¹⁰⁶ İ.Hakkı Bursevî, Ruh’ü’l-Beyan, Hud Sûresi 113. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ حَتَّى
يَأْتِيَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَذَلِكَ

“Ümmetimden hak üzerine ve gâlip bulunan, hakka ittibâ eden bir topluluk zail olmayacak (hep daim olacaktır) ki Allah’ın emri gelinceye kadar, kıyamete kadar muhalifleri kendilerine asla zarar veremezler.¹⁰⁶

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyurmuşlardır ki;

يَا مَعْشَرَ الْإِسْلَامِ هَلْ تَظُنُّونَ يُفْتَرَى وَ يُكَذَّبُ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ نَحْنُ أَحْيَاءُ

Ey İslam cemâati! Biz hayatta olduğumuz müddetçe Resûlullâhın ashabına yalan isnad ve iftirada bulunabileceğinizi mi zannediyorsunuz! (Böyle bir zanna kapılmayınız) Çünkü biz (Ehl-i Sünnet Cemaati) hayattayız.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Sahih-i Müslim, Kitabü'l-İmare, h.170

¹⁰⁷ Silsile-i Sâdatın 33. ve son halkası Süleyman Hilmi Tunahan (k.s.), s.28

VAKTİN KIYMETİ, DEĞERLENDİRİLMESİ VE MÂLÂYÂNÎNİN ZARARLARI

Zaman lügatte “asır ve dehr” manasına gelir. Vaktin azına da çoğuna itlak olunur. Vakıt ise lügatte “zamanın bir kısmına denir.”¹

Kuran-ı Kerim’de, zaman yerine daha çok vakit kelimesi kullanılmıştır. “Zaman-vakit” kıymetini, kendisine kıymet veren Zât-ı Eccl-i Â'lâ’dan almaktadır. Cenâb-ı Hak, (وَالْفَجْرِ) (وَاللَّيْلِ) (وَالنَّهَارِ) (وَالْفَجْرِ) gibi ifadelerle, Kuran-ı Kerim’de birçok defa vakte, zamana kasem etmek suretiyle zamanın ne kadar kıymetli bir nimet olduğunu ifade etmiştir.

Kâzî Beyzâvî haşiyesinde denilmiştir ki;

“Bu gibi yerlerde kasem isbât için değil, muksemün bih’in (kendisine kasem olunan şeyin) şerefine tenbih içindir.”²

(وَالْمُضِرِّ) Âyet-i Kerîmesinin tefsirinde de; “İnsanın ömrü, en kıymetli sermayesidir. Ne kazanacaksa, onunla kazanacaktır. Ömrün kıymet ve mahiyetine nazar-ı dikkati celb için asra kasem edilmekte mühim manalar vardır”³ denilmiştir.

İsrâ Sûresinde şöyle buyrulur;

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً
لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعْلَانَاهُ
تَفْصِيلًا

“Biz geceyi ve gündüzü (kudretimizi gösteren) iki ayet (alâmet) kıldık. Rabbinizden lûtuf isteyesiniz, yılların sayısını ve hesabını bilesiniz diye gece alametini giderip gündüz alametini aydınlatıcı kıldık. İşte biz her şeyi açıkça anlattık.”⁴

¹ Mütercim Asım Efendi, el-Okyanusu’l-Basit

² Şeyhzâde, Hâşiyetü Muhyiddin Şeyhzâde alâ Tefsiri’l-Kâzî el-Beyzâvî, c.7, s.110

³ Elmalılı, Hak Dini Kuran Dili, Asır Sûresi 1. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

⁴ İsrâ Sûresi, Âyet 12

Âyet-i Kerîmede, gece ve gündüzün yaratılışı, Allâhü Teâlâ'nın kudreti üzerine delalet eden ayet ve delillerden biri olarak zikredilmiştir. O halde zaman, Allâhü Teâlâ'nın ayetlerinden bir ayet olmakla büyük kıymete sahiptir.

İnsanın, dînî ve dünyevî işlerinin tayini, ancak zamanla mümkündür. İslam dini, bazı ibadetler için muayyen vakitler koymak suretiyle vaktin değerlendirilmesi hususunda rehberlik yapmıştır. Farz namazlar için muayyen vakitler tayin ederek ana hatlarıyla Müslümanın günlük programını hazırlamış, (إِنِّذَا فَرَعْتُ فَأَنْصَبُ * وَإِلَى رَبِّكَ فَارْغَبُ) "O halde boşaldın mı yine kalk yorul. Ve ancak Rabbine rağbet et ve O'na doğrul"⁵ Âyet-i Kerîmesiyle ifade edildiği üzere programın geriye kalan kısmında da boş durmaktan nehyedip zamanın güzel değerlendirmesini emretmiştir.

Vakit sermayesi Cenâb-ı Hak'ın bizlere ihsan buyurduğu hudutsuz nimetlerden biridir. Zaman ve insan boşuna yaratılmış değildir. (الْوَقْتُ نَقْدٌ) "Vakit, nakittir" buyrulduğu üzere fırsatları iyi değerlendirmek, bu sermayeyi ganimet bilip yerinde kullanmak gerekir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetini bu hususta ikaz etmiş ve şöyle buyurmuşlardır;

إِغْنِمِ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ ،
وَعَنَاءَكَ قَبْلَ فَقْرِكَ ، وَفَوَاقَكَ قَبْلَ سُغْلِكَ ، وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ

"Beş şeyi, beş şeyden önce ganimet bil: İhtiyarlığından önce gençliğini, hastalığından önce sıhhatini, fakirliğinden önce zenginliğini, meşguliyetinden önce boş vaktini, ölümünden önce hayatını."⁶

Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki;

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ
وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Ve onun rahmetindendir ki, sizin için geceyi ve gündüzü yarattı. Tâki dinlenesiniz ve onun fazlından dileyesiniz ve umulur ki şükredersiniz."⁷

⁵ İnşirah Sûresi, Âyet 7-8

⁶ Hâkim en-Neysaburi, el-Mustedrek, h. 7846

⁷ Kasas Sûresi, Âyet 73

Her nimetin bir israfı olduğu gibi zamanın da israfı vardır. Zamanın israfı, onu boş ve faydasız olan şeylerle harcamaktır. İmâm-ı Rabbânî Hazretleri fırsatı ganimet bilip vakti en mühim işler ile değerlendirmek gerektiğini ifade eder ve şöyle buyurur;

وَصَرَفَ نَقْدِ الْعُمْرِ الْمُحَقَّقِ الْمَوْجُودِ إِلَى الْأَمْرِ الْمَوْهُومِ وَحِفْظِ الْمَوْهُومِ
لِلْمَوْجُودِ مُسْتَكْرَهُ جِدًّا

“Mevcut olan ömür sermayesini, mevhum işe (olmayan hayali şeylere) harcamak; mevcut varken mevhumu elde tutmak (hak ve hakikatle meşguliyet yerine boş ve vehmî şeylerle uğraşmak) çok çirkindir.”⁸

İmâm Tirmizi Hazretleri de “Sermayen, kalbin ve vaktindir” buyurur ve şöyle devam eder;

فَإِذَا شَغَلْتَ الْقَلْبَ بِالظَّنِّ ضَيِّعَ الْوَقْتِ بِالْفُضُولِ وَمَنْ ضَيِّعَ رَأْسَ الْمَالِ
فَلَا رِبْحَ لَهُ

“Eğer kalbini şüphe ve zanlarla meşgul edersen, vakit boşa geçirilmiş olur. Sermayesine zarar veren kişi için kar etmek düşünülemez”⁹

İmâm Şafi Hazretleri vakti keskin kılıca benzetmiş ve;

الْوَقْتُ سَيْفٌ إِنْ لَمْ تَقْطَعْهُ قَطَعَكَ

“Vakit kılıçtır. Sen onu kesmezsen, o seni keser” buyurarak zamanın kıymeti bilindiğinde lehte; israf edildiğinde aleyhte olacağını ifade etmiştir.¹⁰

Bu hususta İmâm-ı Rabbânî Hazretleri buyurmuşlardır ki;

أَيُّهَا الْمُحِبُّ! إِنَّ الْوَقْتَ سَيْفٌ قَاطِعٌ وَ لَا يُدْرَى أَنَّهُ هَلْ تُغْطَى الْفُرْصَةُ
عَدًّا أَوْ لَا. فَيَتَبَغَى تَقْدِيمُ الْأَهَمِّ فِي هَذَا الْيَوْمِ وَ تَأْخِيرُ غَيْرِ الْأَهَمِّ إِلَى غَدٍ وَهَذَا
حُكْمُ الْعَقْلِ وَتَقْتَضَاهُ.

⁸ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.133

⁹ Molla Câmi, Nefehâtü'l-Üns, s.224

¹⁰ Abdüvehhab Şa'rânî, el-Uhudü'l-Muhammediyye, Kısmü'l-Me'murat,

“Ey mühib! Vakit keskin kılıçtır. Yarın fırsat verilir mi? verilmez mi? Bilinmez. (O bakımdan) ehem işleri bugün yapmalı. Ehem olmayanları yarına tehir etmelidir. (Bu şekilde hareket etmek) aklın hükmü ve muktezasıdır.”¹¹

Yine İmâm-ı Rabbânî Hazretleri evlatlarından Mevlâna Şemseddin’in, gençlik yıllarını malayaniden uzak, ilimle ve zikirle değerlendirdiğini ifade ettikten sonra;

وَالَا لَا يَخْضُلُ شَيْئٌ أَحْيَرًا غَيْرَ النَّدَامَةِ وَالتَّاسُفِ وَلَا يُجْدِي شَيْئًا

“Eğer gençlik yılları malayaniden uzak; ilimle, zikirle, hizmetle değerlendirilmemiş olursa, sonunda pişmanlıktan ve teessüften (“ah keşke şöyle olsaydı” demekten) başka elde bir şey hâsıl olmaz. Sonradan olan pişmanlık ve “maalesefler” de hiçbir fayda vermez.”¹²

Her işin yapılacağı bir vakit vardır ki vaktinden önce veya sonra yapılacak olsa kâmil neticesi hâsıl olmaz. Bunun için çok acele edip zamansız hareket etmekten de yarın yaparız deyip gevşek davranmaktan da sakınılmalıdır. Hazret-i Üstâzımız, “Her iş vaktine ve mevsimine merhûndur.”¹³ ifadeleriyle bu hususa işaret buyurmuşlardır. İmâm-ı Rabbânî Hazretleri de şöyle buyurur;

إِنَّهَا الْوَلَدُ! هَذَا الْوَقْتُ الَّذِي هُوَ أَوَانُ الْفُرْصَةِ وَ تَيَسَّرُ أَسْبَابُ الْجَمْعِيَّةِ
كُلُّهَا لَا مَجَالَ فِيهِ لِلتَّسْوِيفِ وَ التَّأْخِيرِ أَضْلًا. يَنْبَغِي صَرْفُ أَشْرَفِ الْأَوْقَاتِ
الَّذِي هُوَ زَمَانُ غُنْفَوَانِ الشَّبَابِ فِي أَفْضَلِ الْأَعْمَالِ الَّذِي هُوَ طَاعَةُ الْحَقِّ
سُبْحَانَهُ وَ عِبَادَتُهُ تَعَالَى وَ تَقَدَّسَ.

“Ey yavrum! İşte vakit, fırsat vaktidir. Derlenme toparlanma sebeplerinin kolayca elde edileceği zamandır. Bu zamanın hiçbirisi “yarın yaparım” demeye ve tehir etmeye asla müsait değildir. Vakitlerin en şerefli olan gençliğin ilk yıllarını, amellerin en faziletli olan Hak Sübhanehü Teâlâ ve Tekaddes hazretlerine itaat ve ibadete sarf etmek icap eder.”¹⁴

¹¹ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c. 1, m. 134

¹² İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c. 1, m. 143

¹³ Mektuplar Risalesi, s. 64

¹⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c. 1, m. 96

وَالْمَوْسِمُ مَوْسِمُ الْفُرْصَةِ وَزَمَانُ الْقُوَّةِ وَالْإِسْتِطَاعَةِ فَبَآئِي عَذْرٍ يُفَكِّرُ أَنْ
يُأَخَّرَ شُغْلُ الْيَوْمِ إِلَى عَدٍ وَيُخْتَارَ التَّسْوِيفُ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ هَلَكَ
الْمَسْوِفُونَ. نَعَمْ إِذَا أَخَّرْتَ الْمِهْمَاتِ الدُّنْيَاوِيَّةَ الدِّينِيَّةَ إِلَى عَدٍ لِأَجْلِ الْإِسْتِغَالِ
بِأُمُورِ الْآخِرَةِ فِي الْيَوْمِ يَكُونُ مُسْتَحْسَنًا جَدًّا كَمَا أَنَّ عَكْسَهُ مُسْتَفْتَحٌ جَدًّا

“Bu mevsim (gençlik), fırsat mevsimidir. Kuvvet ve gücün yettiği zamandır. Bugünün işinin yarına bırakılmasına, ertelemenin tercih olunmasına ne gibi bir özür olabilir? Bu manada Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Sevfeciler (Yarın yaparız diyenler) helak oldu” buyurur. Evet, Ahirete dair işlerle meşguliyeti sebebiyle; bu deni dünyanın işini yarına bırakmak cidden güzel olur; bunun aksi cidden çok kötü olduğu gibi...”¹⁵

Gençlik yılları şeytan ve nefis için de fırsat mevsimidir. Onlar için de “El ayak tutuyorken daha hangi kötülüğü yaptırabilirim” hesaplarının yapıldığı kıymetli zamanlardır. Nitekim nefis ve şeytana mağlup olup heva ve hevesi istikametinde vaktini boş yerlerde harcayarak aldananlar da çoktur.

نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ الصَّحَّةُ وَالْفَرَاغُ

“İnsanların ekserisi iki şeyde aldanmışlardır: Sağlık ve boş vakit”¹⁶
Hadîs-i Şerîfi bu hakikati ifade eder.

İşte gençlik zamanında yapılan ibâdât ü tââtın mükâfâtının yüceliği, şeytan ve nefsin kahrından dolayıdır ki bu hususta İmâm-ı Rabbânî Hazretleri şöyle buyurur;

وَفِي هَذَا الْوَقْتِ الَّذِي هُوَ عُتُقَانُ الشَّبَابِ وَ وَقْتُ اسْتِبْلَاءِ أَغْدَاءِ الدِّينِ
مِنَ النَّفْسِ وَ الشَّيْطَانِ لِعَمَلٍ قَلِيلٍ مِنَ الْإِعْتِبَارِ مَا لَيْسَ ذَلِكَ فِي غَيْرِ هَذَا
الْوَقْتِ لِأَضْعَافٍ مُضَاعَفَةٍ.

“Şu zamanda -ki gençlik zamanıdır; nefis ve şeytandan olan din düşmanlarının istila zamanıdır- (işte bu zamanda) yapılan az amele verilen değer ve itibar, bu vakitlerden başka zamanlarda yapılan amellere verilmez...”¹⁷

¹⁵ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerîfe, c.1, m.73

¹⁶ Sahih-i Buhârî, Er-Rikâk, h. 5933

¹⁷ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerîfe, c.1, m.73

Büyüklerimiz;

لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ أَرْبَعِ خِصَالٍ: عَنْ عُمْرِهِ
فِيمَا أَفْنَاهُ؟ وَعَنْ شَبَابِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ؟ وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَا أَنْفَقَهُ؟ وَعَنْ
عَلَمِهِ مَاذَا عَمَلَ فِيهِ؟

Hadis-i Şerifini naklederek şöyle izah etmişlerdir; ¹⁸

“Dört şeyden sual olmadan ahirette, kıyamet günü dört şeyden sual edilmedikçe bir kulun ayakları huzurdan ayrılmayacak” (عَنْ غُرَرِهِ) Ömründen; sermayesinden “Kula verilen sermayedir ömür. En kıymetli sermayedir.” (فِيمَا أَفْنَاهُ؟) “Nerede geçirdi o ömrü?”

(وَعَنْ شَبَابِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ؟) “Gençliğini, o sağlıklı, en canlı, en dinamik, sıhhatli olduğu o zamanı nerede tüketti, nerede harcadı?” Hangi ilimleri mütalaa etti? Hangi ameller ile doldurdu? Hangi hizmetlerde koşturdu?

Mutlak dört soru var. Herkese sual edilecek;

(وَعَنْ مَالِهِ) “Malından” (مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ) “Malını nereden kazandığından” Cenâb-ı Hakk o malı vermiş. Sen onu nasıl, nereden iktisab ettin?

(وَفِيمَا أَنْفَقَهُ؟) “Onu nereye infak ettin?” Mahalline sarf ettin mi? İnfak mahalli var. Onun mahalline masruf olması lazım.

(وَعَنْ عِلْمِهِ) “İlminden sual olunacak” (مَاذَا عَمِلَ فِيهِ؟) “O ilim ile yaptığı amelden” Öğrendiği ile amel etti mi?

İmâm-ı Rabbânî hazretleri evlatlarının talebelik yıllarını nasıl değerlendirmesi gerektiğiyle alakalı şöyle nasihat etmişlerdir;

وَالنَّصِيحَةُ الَّتِي لَا بُدَّ مِنْهَا هِيَ أَنْ تَجْتَهِدَ فِي الدَّرْسِ مِنْ غَيْرِ قُتُورٍ وَأَنْ لَا
تَسْمَعَ نَفْسَكَ بِتَرْكِهِ فَإِنْ امْكَنْتَكَ اسْتَغْفِرَافُ جَمِيعِ أَوْقَاتِكَ بِالدَّرْسِ لَا تَهْوَسْ
فِي الذِّكْرِ وَ الْفِكْرِ فَإِنَّ سَاعَاتِ اللَّيَالِي كَافِيَةٌ لِلذِّكْرِ.

“Lazım olan nasihat odur ki: Ara vermeden (zafiyet göstermeden) dersine çalışman, dersini terk etmekte nefsine müsamahada bulunmamandır.

¹⁸ Taberânî, El-Mu'cemu'l-Kebir, h.11014

Eğer senin için bütün vakitlerini ders ile geçirmek mümkün olursa, zikir ve fikre dahi heveslenme! (Ders saatinde zikirle meşgul olma!) çünkü gece saatleri zikre kâfidir.”¹⁹

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) da;

“Evlatlarım! Benim yüküm ağırdır. Sabahtan akşama kadar burada sizinleyim. Geceleri de yalnız iki saat uyuyabiliyorum. Bu işin nasıl yürüdüğünü bilin de ona göre çalışın!”²⁰ “İlim seferberliği ile memuruz. Bu iş bizim omuzlarımıza indi. Cenâb-ı Hak uykularımızı alsa da sabahlara kadar ders okusak”²¹ gibi birçok ifadeleri ile vaktin kıymetinin bilinmesi ve değerlendirilmesini tenbih etmişlerdir.

Büyüklerimiz buyurmuşlar ki;

“Hazret-i Üstâzımız’ı boş dururken gören hiç olmamış, her zaman ilim mütalaası yaparmış. Hatta en yakınları bile onu hiç boş görmemiş. Evde dinlenirken bile tefsir, hadis vs. ilim mütalaası yaparmış.”²²

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) Kütahya’da 59 gün hapisanede kaldı. Orada da mahkûmları okutarak irşâda devam etti. Çıktıktan sonra bazıları “Efendim! Rahatsızsınız, biraz dinlenseniz” deyince Hazret-i Üstâzımız;

“Evladım, tekeri patlayan arabanın şoförü, tamir bitince kaybettiği vakti kazanmak için daha hızlı gider. Biz de bu iki aylık kaybı daha fazla çalışıp kapatmamız lazım” buyurarak vakti değerlendirme hususunda da ne kadar gayret etmemiz icap ettiğini bizlere göstermiştir.²³

Risâle-i Kuşeyriyye’de vakit ile alakalı şu sözler nakledilmiştir;

(الْوَقْتُ مَا أَنْتَ فِيهِ) “vakit senin içinde bulunduğun andır”²⁴

(الْفَقِيرُ لَا يَهْمُهُ مَاضِي وَقْتِهِ وَآتِيهِ، بَلْ يَهْمُهُ وَقْتُهِ الَّذِي هُوَ فِيهِ) “geçmiş ve gelecek olan vakit fakir için mühim değildir. Onun için mühim olan içinde bulunduğu andır”

(السُّوْفِيُّ ابْنُ وَقْتِهِ) “sofi olan mürid vaktinin oğludur” yani “o vakitte en mühim şeyle meşgul olan ve istenilen şeyleri zamanında yerine getirendir”

¹⁹ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.2, m.14

²⁰ Z.Sunguroğlu’nun Notları, s.149

²¹ Ali Erol, Hatıratım, s.18

²² Talebe Şahsiyet Eğitimi, 16. Hafta

²³ Muhammed Osman, Eş-Şeyh Süleyman Hilmi Tunahan ve Cühûduhu fi’d-Da’veti’l-İslâmiyye

²⁴ Ebû Aliyy-i Dekkâk’ın sözü

(الْأَشْيَاءُ بِفَوَاتٍ وَقَبْ مَا فِي تَضْيِيعٍ وَقَبْ ثَانٍ) “geçmiş zaman ile meşgul olmak ikinci bir zamanı (eldeki vakti) daha zayıf etmektir”

İmâm-ı Rabbânî hazretleri de Mirza Dârâb’a gönderdiği bir mektubunda şu şiiri nakletmişlerdir;

إِنَّمَا هَذِهِ الدُّنْيَا مَتَاعٌ *** الْغُرُورُ وَالْغُرُورُ مَنْ يَضْطَفِيهَا

مَا مَضَى فَاتٌ وَالْمُؤْمَلُ غَيْبٌ *** وَلَكَ السَّاعَةُ الَّتِي أَنْتَ فِيهَا

“Şu dünya hayatı aldatma metâ’ıdır (aletidir). Aldanmış olan ise dünyayı seçendir. Geçen (vakit) geçti. Gelecek ise gaybdır (bilinmez). Senin için (kullanabileceğin) sadece içinde bulunduğun an vardır.”²⁵

MÂLÂYÂNİ İLE MEŞGULİYETİN ZARARLARI

Malayani, kişinin dini ve dünyevi hayatı bakımından faydası olmayan gereksiz söz ve davranışları ifade eden bir tabirdir. Kişi için bir mana ve kıymet taşımayan ne dünyada ne de ahirette menfaati olmayan işler, konuşmalar, fikirler malayanidir. İnsan, Allâhü Teâlâ’yı, kendisini ve vazifesini unutması neticesinde malayani ile meşgul olur.

Malayani cümlesine dahil olan şeylerden ziyade malayaninin zeminindeki “nisyan hali” daha tehlikelidir.

Âyet-i Kerîmelerde şöyle buyrulmuştur;

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِیَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

“Bu dünya hayatı eğlenceden ve bir oyundan başka bir şey değildir. Ve hakikaten ahiret yurdu ise elbette ki daimî hayat O’dur, eğer bilecek olsalar idi.”²⁶

²⁵ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c 1, m 215

²⁶ Ankebût Sûresi, Âyet 64

إِغْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي
الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفًى ثُمَّ
يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

“Biliniz ki: Dünya hayatı şüphe yok, ancak bir oyundur, bir eğlence-
dir, bir süstür, aranızda bir öğünmedir, mallarda ve evlatça bir çoğalıştır.
Bir yağmur misâli gibi ki: Onun bitirdiği ot, ekincilerin hoşuna gider,
sonra kurur. Artık onu sararmış görürsün sonra da kırık bir çöp olur. Ve
âhirette şiddetli bir azap vardır. Allah’tan bir mağfiret ve bir rıza vardır.
Dünya hayatı ise ancak bir aldanıştan başka değildir.”²⁷

Bu Âyet-i Kerimenin tefsirinde denilmiştir ki;

Dünya hayatı, yâni âhîret kazancı için sarf edilmeyen, âlem-i beka
ni’metlerinin iktisabına vasıta kılınmayan fâni hayat sırf çocukları aldatan
ve yorgunluktan başka semeresi olmayan şu hallerden ibarettir;

(لَعِبٌ) Bir oyun; heves edilir, uğraşılır, boğuşulur. Yense de yenilse de
netice itibarıyla hiçe müncerr (ulaşmış) olur. (وَلَهُمْ) ve eğlence; insanı fâideli
olan işinden, gücünden, vazifesinden alıkoyan ve vaktini öldürmekten
başka bir işe yaramayan lehviyyat. (وَزِينَةٌ) ve süs; zâtî bir şeref bahşetmeyen
ve kadınlar, çocuklar gibi gafilleri aldatan giyim-kuşamlar, ciciler biciler
kabilinden müccerred bir nümâyîş. (وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ) ve aranızda bir tefahür; ben
senden üstünüm, ben fülân oğluyum gibi bir öğünüş, bir kurum. “Tefa-
hur”: İftihar yarışı etmektir, Fahr u iftihar ise kişinin kendinden hariç olan
şeylere güvenip öğünmesidir. (وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ) ve emval-ü evladda bir
çokluk yarışı, bir gurur.

İşte sırf dünya için yaşayanlara hayat bunlardan ibarettir... Hasılı;
(وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ) Dünya hayatı, meta-ı gururdan başka bir şey de-
ğildir. -Bir metadır, fakat bir aldanma meta’ıdır.- Hoş gibi görünür lâkin neş’esi
humar²⁸ (sersemlik) ile, zevki elem ü hicran ile, azâbı da niyran ile neticelenir.
Ancak Saîd İbn-i Cübeyr Hazretlerinden mervî olduğu üzere meta’-ı gurur
olması, âhîret talebinden alıkoyması cihetiyledir. Amma Allâhu Teâlâ’nın

²⁷ Hadîd Süresi, Âyet 20

²⁸ Humar: İçki ve zevk sersemliği

rıdvânına ve âhîret metalibine (arzu edilen nimetlere) vesîle edinilmesi hay-siyyetiyle ne güzel meta', ne güzel vesîledir. O halde insan olanlar dünya hayatının geçici zevklerine kendilerini kaptırmayıp sonundaki o firak ile bir taraftan o şedid azâbı, bir taraftan da o mağfîret ve ırdvânı düşünmeli de yalnız azâb korkusuyla değil o mağfîret ve ırdvânâ lâıyk bir neş'e, bir aşk u mahabbet ile âhîret için çalışmalı, o büyük murada ermelidir.²⁹

Yine diğer bir Âyet-i Kerîmede;

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

"Ya zannettiniz mi ki biz, sizi sırf bir abes yarattık? ve siz, bize irca' edilmeyeceksiniz?"³⁰ buyrulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de müminlerin vasıfları anlatılırken bu hususa da dikkat çekilmiş;

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ

"Ve o mü'minler ki onlar, her lüzumsuz şeyden yüz çevirirler"³¹ buyrularak, müminler ömür sermayelerini israf etmeden güzel kullanmaları hususunda ikaz edilmişlerdir.

Fahreddin Râzî Hazretleri şöyle buyurur;

إِنَّهُ يَدْخُلُ فِيهِ كُلُّ مَا كَانَ حَرَامًا أَوْ مَكْرُوهًا أَوْ كَانَ مُبَاحًا ، وَلَكِنْ لَا يَكُونُ بِالْمَرْءِ إِلَيْهِ ضَرُورَةٌ وَحَاجَةٌ

"Lağv'in tarifinde her türlü haram, mekruh fiil dâhil olduğu gibi kişi için kendisine ihtiyaç duyulmayan her mubah iş de dâhildir."

إِنَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى مَدَحُهُمْ بِأَنَّهُمْ يُعْرِضُونَ عَنِ هَذَا اللَّغْوِ . وَالْإِعْرَاضُ عَنْهُ ، هُوَ بَأَنْ لَا يَفْعَلَهُ وَلَا يَرْضَى بِهِ وَلَا يَخَاطَبُ مَنْ يَأْتِيهِ

"Cenâb-ı Hak bu Âyet-i Kerîme ile müminleri, bu nevi' faydasız işlerden yüz çevirmeleri sebebiyle medh ü sena ediyor. Lağvden (boş ve yararsız

²⁹ Elmalılı, Hak Dini Kur'ân Dili, Hadid Sûresi 20. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

³⁰ Mü'minun Sûresi, Âyet 115

³¹ Mü'minun Sûresi, Âyet 3

şeylerden) yüz çevirmek: onu işlememek, ona razı olmamak, onu işleyenler ile beraber olmamaktır.”³²

وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ ...

“Onlar, boş söz işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler...” derler.”³³
Âyet-i Celîlesi de bu kabildendir.

Resûlullâh Efendimiz (sallâllâhu aleyhi ve sellem) buyurmuşlardır ki;

لَا يَتْلُغُ الْعَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ، حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ، حَذَرًا لِمَا بِهِ الْبَأْسُ

“Bir kul kendisinde be’s olan şeylerden (günahlardan) kaçınmak için kendisinde be’s bulunmayan şeyleri (malayani) dahi terk edinceye kadar (hakikaten) müttakilerden olamaz.”³⁴

Yine diğer bir Âyet-i Kerîmede buyrulmuştur ki;

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا

“Ve (o kullar), yalan yere şahitlik etmezler, boş sözlerle karşılaştıklarında vakar ile (oradan) geçip giderler.”³⁵

Âyet-i Kerîme’deki zikredilen “zûr” kelimesinin bir manası da;

حُضُورُ كُلِّ مَوْضِعٍ يُجْزَى فِيهِ مَا لَا يَنْبَغِي وَيَدْخُلُ فِيهِ أَغْيَادُ الْمُشْرِكِينَ
وَمَجَامِعُ الْفُسَاقِ، لِأَنَّ مَنْ خَالَطَ أَهْلَ الشَّرِّ وَنَظَرَ إِلَى أَعْمَالِهِمْ وَحَضَرَ مَجَامِعَهُمْ
فَقَدْ شَارَكَهُمْ فِي تِلْكَ الْمَعْصِيَةِ، لِأَنَّ الْحُضُورَ وَالنَّظَرَ دَلِيلُ الرِّضَا بِهِ

“Malayani’nin icra edildiği yerlerde hazır olmaktır. Müşriklerin bayramları, fasıkların eğlence meclisleri zûr ve malayani tabiri içinde dâhildir. Çünkü müşrikler ile beraber olan, onların işlerini seyr eden, meclislerinde hazır olan kimse, masiyetlerinde onlara ortak olmuş olur. Zira hazır olup seyretmek o işe razı olmanın delilidir.”³⁶ Peygamber Efendimiz (sallâllâhu aleyhi ve sellem) de;

³² Fahreddin Râzî, et-Tefsîru’l-Kebîr, Mû’mînün Sûresi 3. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

³³ Kasas Sûresi, Âyet 55

³⁴ Sünen-i Tirmizî, Sıfatü’l-Kıyame ve’r-Rikak, h.2451

³⁵ Furkan Sûresi, Âyet 72

³⁶ Fahreddin Râzî, et-Tefsîru’l-Kebîr, Furkan Sûresi 72. Ayetin Tefsirinden

مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَغْنِيهِ

“Kişinin malayaniyi terk etmesi Müslümanlığının güzelliğindendir.”³⁷ buyurmuştur.

عَلَامَةُ إِعْرَاضِ اللَّهِ تَعَالَى عَنِ الْعَبْدِ اسْتِغَالُهُ بِمَا لَا يَغْنِيهِ

“Allâhü Teâlâ’nın bir kulundan yüz çevirdiğinin (sevmediğinin) alameti, onun malayani ile meşgul olmasıdır”³⁸ Hadis-i Şerifinde ise, malayaniyle meşguliyetin, Allâhü Teâlâ’nın kulunu terk etmesi manasına geleceği ifade edilerek en şiddetli yol ile inzar (ikaz) vaki olmuştur.

Ebu Zerr (r.a.) şöyle anlatır; “Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz buyurdular ki,

أَلَا أَعْلَمُكَ بِعَمَلٍ خَفِيفٍ عَلَى الْبَدَنِ وَثَقِيلٍ فِي الْمِيزَانِ

“Sana beden üzerine hafif (yapılması kolay), ama mizanda ağır (sevabı fazla) bir amel öğreteyim mi?” Bende “evet ya Resûlallâh” dedim, Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz;

هُوَ الصَّنْتُ وَ حُسْنُ الْخُلُقِ وَ تَرْكُ مَا لَا يَغْنِيكَ

“O amel: susmak, güzel ahlak ve sana lüzumlu olmayan faydasız şeyi terk etmektir” buyurdular.”³⁹

Hazret-i Lokman (aleyhisselâm)’a, “gördüğümüz mevkiye seni ulaştıran nedir?” diye sorulduğunda şu şekilde cevap vermiştir: “Doğru sözlü olmak, emanete riayet etmek ve malayaniyi terk etmek.”⁴⁰

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri şöyle buyurur;

أَيُّهَا السَّعِيدُ النَّجِيبُ إِنَّ الْإِنْسَانَ إِذَا طَرَأَ عَلَيْهِ مَرَضٌ مِنَ الْأَمْرَاضِ الظَّاهِرَةِ أَوْ عَرَضَتْ لِعَضْوٍ مِنْ أَعْضَائِهِ آفَةٌ يَسْعَى سَعْيًا بَلِيعًا حَتَّى يَنْدَفِعَ عَنْهُ ذَلِكَ

³⁷ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c 1, s.123

³⁸ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c 1, s.123

³⁹ İmâm Gazâlî, İhya-u Ulûmü'd-Dîn, Beyan-u Fazileti's-Samî

⁴⁰ Ebu'l-Leys es-Semerikandî, Tenbihu'l-Gâfilin, s.202

الْمَرَضُ وَتَزُولُ عَنْهُ تِلْكَ الْآفَةُ وَقَدْ اسْتَوْلَى عَلَيْهِ الْمَرَضُ الْقَلْبِيُّ الَّذِي هُوَ
عِبَارَةٌ عَنْ تَعَلُّقِ الْقَلْبِ بِمَا دُونَ الْحَقِّ جَلٍّ وَعَلَا عَلَى نَهْجٍ كَادَ يُوقِعُهُ فِي
الْمَوْتِ الْأَبَدِيِّ وَيُلْقِيهِ فِي الْعَذَابِ السَّزِيمِ وَهُوَ لَا يَتَمَكَّرُ بَعْدَ فِي إِزَالَتِهِ
أَضْلًا وَلَا يَسْعَى فِي دَفْعِهِ قَطْعًا

“Ey mes’ûd ve temiz kardeşim! İnsana zahiri hastalıklardan bir hastalık gelince ve uzuvlarından birine bir afet isabet edince, o hastalık gidinceye ve o afet zail oluncaya kadar büyük gayret gösterir. Kalbin Hak celle ve ala’dan başkasına bağlanmasından ibaret olan kalbî hastalık, onu ebedi ölüme atacak ve ebedi azaba düçar kılacak derecede istila ettiği halde, hiç bu hastalığı izale etmenin çaresine bakmaz. Onu asla def etmeye çalışmaz.”⁴¹

Hâlbuki kalbi hastalıklar, hükümleri kolaylık üzere bina kılınmış olan İslâmiyet’e uymayı da zor gösterirler.

Kur’ân-ı Kerimde dünya ve âhiret karşılaştırılırken şöyle buyrulur;

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُمْ وَلِلدَّارِ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Dünya hayatı, bir oyundan, bir oyalanmadan başka nedir? Elbette Âhiret evi, korunan müttekiler için daha hayırlıdır. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?”⁴²

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا

“O mal ve oğullar Dünya hayatının ziynetidir. Baki kalacak salih ameller ise Rabbi’nin indinde sevapça da hayırlıdır, emelce de hayırlıdır.”⁴³

Allah (celle celalühü)’nün rızasının ve rahmetinin cennette olduğunu beyan eden Ayeti Kerimelerde;

(لَا تَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا سُلَالًا) “Orada faidesiz lakırdı işitmezler, ancak selâm işitirler...”⁴⁴ (يَتَذَكَّرُونَ فِيهَا مَا كَانُوا لَعْنُوا فِيهَا وَلَا تَأْنِيهِمْ) “Orada bir kadeh çekiştirirler”⁴⁵

⁴¹ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.219

⁴² En’am Sûresi, Âyet i, 6

⁴³ Kehf Sûresi, Âyet 46

⁴⁴ Meryem Sûresi, Âyet 62

⁴⁵ Kadeh çekıştirmek de neşce ile teâtiden mecazdır. (Elmalılı)

ki onda ne bir boş söz vardır ve ne de bir günâh.”⁴⁶ “Orada boş bir lâkırdı işitmezsiniz.”⁴⁷ “Orada ne bir boş lâf ve ne de günaha sokacak bir şey işitmezler”⁴⁸ buyrulmuştur. Bunlar ve bu mealdeki sair Âyet-i Kerîmelerden anlaşıldığı üzere “rahmet olan yerde malayani olmaz”. Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) buyurmuşlardır ki;

“Sizi tebrik ederim çocuklar. Akranlarınız şehvete esir olup nefis ve heva peşinde başıboş dolaşırken, sizler Hazret-i Mevlâ’nın zatının nuru ile alakadar ve sıfatının eseri olan İlm-i Kur’an ile meşgul oluyorsunuz. Burada öğrendiklerinizle Ümmet-i Muhammed’in evladını bataklıktan kurtarmaya hazırlanıyorsunuz. Bu ne yüce bir vazifedir. Yemin ederim çocuklar, sizler bu dünyanın en bahtiyar insanları ve hatemü’s-saadet bahçesinin fidanlarısınız. Hepiniz Ümmet-i Muhammed’e yadigâr olsun.”⁴⁹

İmâm-ı Rabbânî (k.s.) buyururlar ki;

وَلَمَّا كَانَ الْاجْتِنَابُ عَنْ فُضُولِ الْمُبَاحَاتِ بِالْكُلِّيَّةِ فِي جَمِيعِ الْأَوْقَاتِ
خُصُوصًا فِي هَذَا الزَّمَانِ مُتَعَبِّرًا وَعَزِيرَ الْوُجُودِ لَزِمَ الْاجْتِنَابُ عَنِ الْمُحَرَّمَاتِ
وَتَضَيُّقُ دَائِرَةِ اِزْتِكَابِ فُضُولِ الْمُبَاحَاتِ مَهْمَا امْكُنَ وَ أَنْ يَكُونَ نَادِمًا عَلَى
هَذَا الْاِزْتِكَابِ وَ مُسْتَغْفِرًا مِنْهُ دَائِمًا وَ أَنْ يَلْتَجِئَ وَ يَتَضَرَّعَ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى
فِي جَمِيعِ الْأَوْقَاتِ مُغْتَقِدًا أَنَّ هَذَا الْاِزْتِكَابَ لِفُضُولِ الْمُبَاحَاتِ فَتَحَ بَابَ
الدُّخُولِ حَوْلَى الْمُحَرَّمَاتِ

Vaktaki bütün vakitlerde, hususiyle de şu devirde mubahların fazlalarından külliyyen ictinab etmek zor ve azizü'l-vucûd (varlığı değerli) oldu da haramlardan kaçınmak ve mümkün olduğu kadar mubahların daire-sini daraltmak lazım geldi. Yine mubahların fazlasını irtikab etmenin haramlara giriş kapısını açtığına itikad ederek o fazlalığı irtikab ettiğinden dolayı (dahî) daima Cenâb-ı Hakka istiğfar etmek, iltica ve tazarru halinde olmak lazımdır.⁵⁰

⁴⁶ Tur Sûresi, Âyet 23

⁴⁷ Gâşiyê Sûresi, Âyet 11

⁴⁸ Vakıa Sûresi, Âyet 25

⁴⁹ Z. Sunguroğlu'nun Notları, s.30-31

⁵⁰ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.76

İnsan malayaniyi terk ederek faideli şeylerle meşgul olmazsa nefis, şeytan ve onların esiri olan insanlar tarafından meşgul edilir. Bu meşguliyet önce malayani ile başlasa da sonunda haramlara ve tehlikeli neticelere götürür.

Malayani denilince günümüzde akla ilk gelen şeyler; televizyon, internet, çeşitli oyunlar gibi dikkatli kullanıldığında zararı olmayan, ancak bazı faideleri olsa bile dikkat edilemediği takdirde gözün, kulağın ve sair azaların haramlara, şer'an mahzurlu olan şeylere bulaşmaktan alıkoyulmadığı meşguliyetlerdir.

Cenâb-ı Hak Lokman Sûresinde şöyle buyurmuştur;

وَمَنْ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ
وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ

"Ve insanlardan öylesi de vardır ki, lâkırdının boş eğlencesini satın alır ki, bilgisizlikle Allah'ın yolundan sapıtsın ve o yol ile alay ediniversin. İşte onlar için hor ve hakîr edici bir azap vardır."⁵¹

Bu Âyet-i Celîlenin tefsirinde (لَهْوَ الْخَبِيثِ)'in ne olduğu ve Âyet'in sebebi-nüzulü şöyle anlatılmıştır;

(لَهْوَ الْخَبِيثِ) Lâf eğlencesi: eğlence söz, insanı oyalayan işinden alıkoyan sözler, asılsız hikâyeler, masallar, romanlar, tarih kılıklı efsaneler, güldürücü lakırdılar, gevezelikler, tegannîler gibi eğleyici sesler.

Bunun sebebi nüzulünde deniliyor ki: Nadr ibn-i Haris ticaretle Farise gidiyor, Acemlerin hikâyelerini, efsane kitaplarını getiriyor ve bunları Kureyşe okuyarak "Muhammed size Ad ve Semûd hikâyeleri söylüyor, gelin ben size Rüstemin, İsfendiyanın, Kısraların hikâyelerini anlatayım" diyor ve bu suretle birçoklarının Kur'an dinlemesine mâni' oluyordu. Bundan başka güzel bir hânende cariyeye almış, birinin Müslüman olacağını işittiği zaman onu alıp cariyesine: "haydi buna yedir içir, söyleyiver" der, bu suretle eğlendirip "gördün mü? bu Muhammed'in çağırıldığından, namazdan, oruçtan, onun önünde çarpışmaktan daha iyi değil mi?" dermiş. İbn-i Hatal da bir cariyeye almış seb (uygunsuz sözler söyler), tegannî edermiş. Âyetin nihayetinde (أُولَٰئِكَ لَهُمْ) diye cemi' sığısı getirilmesine nazaran bunların hepsi sebebi nüzulde dâhil olmak gerektir.

⁵¹ Lokman Sûresi, Âyet 6

Maamafih burada asıl zemmin hikmeti şununla anlatılmıştır;

(لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) Bilmeyerek Allah yolundan sapıtmak, yani saptırdığını hissettirmeden yaptığı işin akıbetini sezdirmeden dini, ahlâkı bozmak (وَيُضِلُّهُمْ هُزُواً) ve onu, yani Allah yoluna, hak dinini eğlence yerine tutmak için.

Âyet-i Kerîmenin sebep-i nüzulü olarak zikredilen hususlar düşünüldüğünde; günümüzdeki televizyon, internet, bilgisayar ve telefonlardaki programların, filmlerin, oyunların v.s. hangi maksatla hazırlanıldığı da malum olduğu üzere sadece malayani olmakla kalmayıp dikkat edilemediği takdirde tehlikeli neticeler vereceği aşikardır.

Tefsirde zikredildiği gibi bilmeyerek Allah yolundan saptırdığı, dalalette sürüklediği takdirde bile alçaltıcı bir azap vâidinde bulunduğu göre kasıtlı olarak Allah'ın yolundan, Şeâir-i İslam'dan alıkoymaya çalışıldığında, hatta bidat ve dalaletlerin yayılması Şeâir-i İslam'ın hedm edilme-si kastedildiğinde azabın ne derece şiddetli olacağı malumdur.

Bu gibi hususlarda dikkat edilemediği takdirde düşülebilecek tehlikeler Akâid ve Fıkıh kitaplarımızda şöyle zikredilmiştir;

وَمَنْ وَصَفَ اللَّهُ تَعَالَى بِمَا لَا يَلِيقُ بِهِ أَوْ سَجَرَ بِاسْمٍ مِنْ أَسْمَائِهِ أَوْ بِأَمْرِ مِنْ أَوَامِرِهِ أَوْ أَنْكَرَ وَعْدَهُ أَوْ وَعِيدَهُ يُكْفَرُ... وَكَذَا لَوْ صَحَّحَكَ عَلَى وَجْهِ الرِّضَاءِ لِمَنْ تَكَلَّمَ بِالْكُفْرِ. وَكَذَا لَوْ جَلَسَ عَلَى مَكَانٍ مُزْتَنِعٍ وَحَوْلَهُ جَمَاعَةٌ يَسْتَلُونَهُ مَسَائِلَ وَيَضْحَكُونَهُ وَيَضْرِبُونَهُ بِالْوَسَائِدِ يُكْفَرُونَ جَمِيعًا. ... وَكَذَا لَوْ أَطْلَقَ كَلِمَةَ الْكُفْرِ اسْتِخْفَافًا لَا اغْتِقَادًا إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ مِنَ الْفُرُوعِ

Allâhü Teâlâ'yı kendisine layık olmayan şeylerle vasıflayan, Allâhü Teâlâ'nın isimlerinden bir isimle veya emirlerinden bir emir ile alay eden, vaad veya vâidini inkâr eden kimse küfre nisbet olunur. Yine kelime-i küfrü telaffuz eden bir kimseye razî olarak gülen kişi de böyledir (küfre nisbet olunur). Yine böyledir ki; bir kimse yüksek bir yere otursa (sahneye çık-sa) etrafında bir topluluk bulunup kendisine birtakım meseleler sorsa ve (Şeâir-i İslam ile alay ederek) gülüşseler, yastıklara vursalar (alkışlama vb.) topluca küfre nisbet olunurlar. Yine kelime-i küfrü inanmadığı halde istih-faf ile (hafife alarak) telaffuz etse böyledir (küfre nisbet olunur). Furûât me-selelerinden daha niceleri böyledir.⁵²

⁵² Allame Taftâzânî, Şerhu'l-Akâid'i'n-Neseliyye, Istihlâlu'l-Ma'siyyeti ve'l-İstihlât ve'l-İstihzâ bihâ

Âyet-i Kerîmede geçen (لَهُوَ الْحَدِيثُ) ifadesi; “Lâf eğlencesi, eğlence söz, insanı oyalayan işinden alıkoyan sözler, teganniler gibi eğleyici sesler” olarak tefsir edilmiştir. İmâm-ı Rabbanî hazretleri bu Âyet-i Celîleyi de naklederek teganni⁵³ ve ona bağlı olarak raks ve semâ’ (şarkı, çalgı, dans vb.) hakkındaki hükümleri şöyle izah etmiştir;

وَاعْلَمُوا أَنَّ الرِّقَصَ وَالسَّمَاعَ دَاخِلٌ فِي الْحَقِيقَةِ فِي اللَّهْوِ وَاللَّعِبِ وَقَوْلُهُ تَعَالَى (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ) الْآيَةُ، نَازِلٌ فِي شَأْنِ الْمَنَعِ عَنِ الْغِنَاءِ كَمَا قَالَ مُجَاهِدٌ الَّذِي هُوَ تَلْمِيزُ ابْنِ عَبَّاسٍ وَمِنْ كِبَارِ التَّابِعِينَ أَنَّ الْمُرَادَ بِلَهْوِ الْحَدِيثِ الْغِنَاءُ. فِي الْمَدَارِكِ لَهُوَ الْحَدِيثُ السَّمَرُ وَالْغِنَاءُ وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَخْلِفَانِ أَنَّهُ الْغِنَاءُ،

Malumun olsun ki, raks (dans) ve sema (müziğe kulak vermek) hakikatte lehv ve la’ba (şer’an haram olan oyun oynucağa) dahildir. Allâhü Teâlâ’nın (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ) Âyet-i Celîlesi ğınanın (çalgı, müzik, mûsikînin) men’i hakkında nazil olmuştur. İbn-i Abbâs hazretlerinin talebesi olan İmâm Mücahid (rh.)’ın dediği ve bazı kibâr-ı tabiinden rivayet olunduğu gibi (لَهُوَ الْحَدِيثُ) ile murad, ğınâ (müziktir). Yine Medarik isimli eserde menkuldür ki (لَهُوَ الْحَدِيثِ) müsamere ve ğınadır (müziktir). İbn-i Abbâs ve İbn-i Mes’ûd hazretleri (r.anhüm) (لَهُوَ الْحَدِيثِ) müziktir diyerek Allah’a yemin ederlerdi.

وَقَالَ مُجَاهِدٌ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ (أَيُّ لَا يَخْضَرُونَ الْغِنَاءَ وَحُكْمِي عَنْ إِمَامِ الْهُدَى أَبِي مَنْصُورٍ الْمَاتَرِيدِيِّ مَنْ قَالَ لِمُقَرَّبِي زَمَانِنَا أَحْسَنْتَ عِنْدَ قِرَاءَتِهِ يَكْفُرُ وَبَآئَتْ مِنْهُ أَمْرَأَتُهُ وَأَخْبَطَ اللَّهُ كُلَّ حَسَنَاتِهِ

İmâm Mücahid (rh.) (وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ) “ol kimseler ki yalan şahidlik etmezler”⁵⁴ Âyet-i Celîlesini “onlar müzik olan mecliste hazır olmazlar” diye tefsir etmiştir. İmâm Ebû Mansur Maturidî hazretlerinden hikâye olundu ki; her kim zamanımızın okuyucuları için okudukları esnada “çok güzel okudun” dese küfre nisbet olunur, hanımı kendisinden boş olur ve Allah onun bütün güzel amellerini siler.

⁵³ Ğına: Müzik

⁵⁴ Furkan Sûresi, Âyet 72

وَحُكْمِي عَنْ أَبِي نَضْرٍ الدُّبُوسِيِّ عَنِ الْقَاضِي طَهِيرِ الدِّينِ الْخَوَازِمِيِّ مَنْ
 سَمِعَ الْغِنَاءَ مِنَ الْمُغَنِّي وَغَيْرِهِ أَوْ يَرَى فِعْلًا مِنَ الْحَرَامِ فَيُحْسِنُ ذَلِكَ بِإِغْتِقَادٍ
 أَوْ بَغَيْرِ إِغْتِقَادٍ يَصِيرُ مُرْتَدًّا فِي الْحَالِ بِنَاءً عَلَى أَنَّهُ أَبْطَلَ حُكْمَ الشَّرِيعَةِ وَمَنْ
 أَبْطَلَ حُكْمَ الشَّرِيعَةِ فَلَا يَكُونُ مُؤْمِنًا عِنْدَ كُلِّ مُجْتَهِدٍ وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ طَاعَتَهُ
 وَأَخْبَطَ اللَّهُ كُلَّ حَسَنَاتِهِ أَغَاذَنَا اللَّهُ شُبْحَانَهُ مِنْ ذَلِكَ

Yine Kadî Zahîrû'd-Din el-Harzemî'den naklen Ebû Nasrî'd-Debûsî (r.h)'den hikâye olunmuştur ki; Her kim şarkıcı veya başkasından şarkı-türkü dinlese veya haram bir fiili görse de inanarak veya inanmayarak onu güzel görse -şeriatın bir hükmünü iptal etmesine binaen- o anda mürted (dinden dönmüş) olur. Şeriatın hükmünü iptal eden kimse bütün müçtehitler indinde mü'min olamaz. Allâhü Teâlâ onun taatlerini kabul etmez ve bütün güzel amellerini siler. Bunların tamamından Allah'a sığınırız.

وَالْآيَاتُ وَالْأَحَادِيثُ وَالرِّوَايَاتُ الْفِقْهِيَّةُ فِي حُرْمَةِ الْغِنَاءِ كَثِيرَةٌ جِدًّا عَلَى
 حَدِّ يَتَعَدَّرُ إِخْصَاؤُهَا وَمَعَ هَذِهِ كُلِّهَا لَوْ أَوْرَدَ شَخْصٌ حَدِيثًا مَنْسُوحًا أَوْ رِوَايَةً
 شَادَّةً فِي إِبَاحَةِ الْغِنَاءِ لَا يَتَّبِعِي اعْتِبَارَهُ مِنْهُ فَإِنَّهُ لَمْ يُفْتَبْ فَقِيهِ فِي وَقْتٍ مِنْ
 الْأَوْقَاتِ بِإِبَاحَةِ الْغِنَاءِ وَلَمْ يُجَوِّزِ الرَّفُضُ وَالصُّرْبُ بِالْأَزْجَلِ كَمَا هُوَ مَذْكُورٌ
 فِي مُلْتَقَطِ الْإِمَامِ الْهُمَامِ ضِيَاءِ الدِّينِ الشَّامِيِّ

Ğinânın (şarkı, çalgı v.b.) haramlığı hususunda Âyet-i Kerîmeler, Hadîs-i Şerîfler ve fikhî rivayetler sayılamayacak kadar çoktur. Bunlarla birlikte eğer bir şahıs ğinâ'nın mübahlığı hususunda nesh edilmiş bir Hadîs-i Şerîf veya şâz bir rivayeti irad edecek olsa ona itibar etmek layık olmaz. Zira hiçbir müftü vakitlerden hiçbir vakitte ğinânın mübahlığına ve ayaklarla ritim tutmaya, dans etmeye fetva vermemiştir, cevaz vermemiştir. İmâm-ı Hümâm Zıyâü'd-Din eş-Şâmî'nin Mültekat isimli eserinde de mezkûr olduğu gibi.

وَعَمَلِ الصَّوْفِيَّةِ لَيْسَ بِسَنَدٍ فِي الْحِلِّ وَالْحُرْمَةِ أَمَا يَكْفِيهِمْ أَنْ نَعَذِّرَهُمْ وَلَا نُلْوَمَهُمْ وَنُقَوِّصَ أَمْرَهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَالْمُعْتَبَرُ هُنَا قَوْلُ الْإِمَامِ أَبِي حَنِيفَةَ وَالْإِمَامِ أَبِي يُوسُفَ وَالْإِمَامِ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُمُ اللَّهُ لَا عَمَلَ الشَّيْبَلِيِّ وَأَبِي الْحُسَيْنِ الثَّوْرِيِّ

Sofiiyenin ameli bir şeyin helal veya haram olmasında sened kabul edilmez. Onları ma'zûr görmemiz, levh etmememiz ve işlerini Allah'a havale etmemiz onlara yetmez mi? Bu hususta (bir şeyin helallığı ve haramlığı hususunda) muteber olan İmâm-ı A'zam, İmâm Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed (rahîmehümüllah) gibi zatların sözleridir. Yoksa Şiblî (rh.) ve Ebûl-Huseyn en-Nûrî (rh.) gibi zatların amelleri değil.

وَقَدْ جَعَلَتِ الصَّوْفِيَّةُ الْقَاصِرُونَ النُّيُومَ السَّمَاعَ وَالرَّقِصَ دِينَهُمْ وَمِلَّتَهُمْ مُسْتَبِدِّينَ إِلَى عَمَلِ مَشَائِخِهِمْ وَاتَّخَذُوهُ طَاعَتَهُمْ وَعِبَادَتَهُمْ أُولَئِكَ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا.

Bugün (bu devirde) kâsır olan sofiiye, meşayihinin amellerine istinad ederek semâ' ve raksı (şarkı dinlemek ve ritim tutmak) din ve milletleri kıldılar. Onları tâat ve ibadet kabul ettiler. İşte onlar dinlerini oyun ve eğlence ittihaz edenlerdir.

وَقَدْ عَلِمَ مِنَ الزَّوَايَةِ السَّابِقَةِ أَنَّ مَنْ اسْتَحْسَنَ الْفِعْلَ الْحَرَامَ فَقَدْ خَرَجَ مِنْ زُمْرَةِ أَهْلِ الْإِسْلَامِ وَصَارَ مُزْتَدًّا فَيَنْبَغِي التَّأْمُلُ مَاذَا يَكُونُ شَنَاعَةُ تَعْظِيمِ مَجْلِسِ السَّمَاعِ وَالرَّقِصِ بَلِ اتَّخَذُوهُ طَاعَةً وَعِبَادَةً وَلِلَّهِ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ لَمْ يَنْتَلِ مَشَائِخُنَا بِهَذَا الْأَمْرِ وَخَلَصُوا أَثْمَالَنَا الْمُقْلِدِينَ مِنْ تَقْلِيدِ هَذَا الْأَمْرِ

Zikri geçen rivayetlerden bilindi ki; haram olan bir fiili güzel gören ehl-i İslâm zümresinden çıkmış ve mürted olmuş olur. Raks ve semâ' meclisini ta'zîm etmenin hatta taat ve ibadet ittihaz etmenin şenâati (kötülüğü) nasıl olur? düşünmek lazım. Hamd ve minnet Allah için olsun ki bizim meşayihimiz böyle bir emir ile mübtela olmadılar da bizim gibi mukallidleri böyle bir emri taklid etmekten kurtardılar.

وَقَدْ نَسْمَعُ أَنَّ الْمَخَادِيمَ يَمِيلُونَ إِلَى السَّمَاعِ وَيَغْفِدُونَ مَجْلِسَ السَّمَاعِ
وَقَرَاءَةَ الْقَصَائِدِ فِي لَيَالِي الْجُمُعَةِ وَأَكْثَرِ الْأَصْحَابِ يُوَافِقُونَهُمْ فِي ذَلِكَ الْأَمْرِ
وَالْعَجَبُ أَلْفَ عَجَبٍ أَنَّ مُرِيدِي السَّلَاسِلِ الْآخَرِ أَنَّمَا يَزْتَكِبُونَ هَذَا الْأَمْرَ
مُسْتَنِدِينَ إِلَى عَمَلِ مَسَائِلِهِمْ وَيَذْفَعُونَ الْحُزْمَةَ الشَّرْعِيَّةَ بِعَمَلِهِمْ وَإِنْ لَمْ
يَكُونُوا مُحِقِّينَ فِي هَذَا الْأَمْرِ فِي الْحَقِيقَةِ وَمَا مَعْدَرَةُ أَصْحَابِنَا فِي اِزْتِكَابِ
هَذَا الْأَمْرِ وَفِيهِ اِزْتِكَابُ الْحُزْمَةِ الشَّرْعِيَّةِ مِنْ طَرَفٍ وَازْتِكَابُ مُحَالَفَةِ مَسَائِلِ
طَرِيقِهِمْ مِنْ طَرَفٍ آخَرَ فَلَا أَهْلَ الشَّرِيعَةِ رَاضُونَ عَنْ هَذَا الْفِعْلِ وَلَا أَهْلَ
الطَّرِيقَةِ فَلَوْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ اِزْتِكَابُ الْحُزْمَةِ الشَّرْعِيَّةِ لَكَانَ مُجَرَّدُ إِخْدَاتٍ أَمْرٍ فِي
الطَّرِيقَةِ شَيْعًا فَكَيْفَ إِذَا اجْتَمَعَ مَعَهُ اِزْتِكَابُ الْحُزْمَةِ الشَّرْعِيَّةِ.

Bazı kere işitiyoruz ki mahdumlarımız (evlatlarımız) semâ'a meylediyorlar, Cuma gecelerinde kaside okuma ve semâ meclisleri akdediyorlar, Ashabın da ekserisi onlara muvafakat ediyormuş. Binlerce kere taaccub ederim ki diğer yolların müridleri semâ'ı meşâyihinin amellerine istinad ederek yapıyorlar. Bu şekilde onların amelleriyle şer'î bir hürmeti def' ediyorlar. Her ne kadar bu işin hakikatine vakıf olmasalar da... Bizim ashabımızın bu emri irtikab etmekte mazereti ne olabilir? Halbuki bir taraftan şer'î bir hürmet irtikab edildiği gibi diğer taraftan da tarikat şeyhine muhalefet irtikab edilmiş oluyor. Ehl-i Şeriat de onların bu amellerinden râzî değildir. Ehl-i Tarikat de râzî değildirler. Şer'î bir hürmetin irtikabı olmasa bile mücerred tarikatte bir şey ihdas etmek çok kötüdür ki şer'î bir haramın irtikabı ile birlikte olduğunda nasıl olur?⁵⁸

⁵⁸ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c 1, m 266

BEYTÜ'L-MAL

"Beytülmal, İslam devletinin maliye hazinesi demektir."¹ "Devlet Hazinesi, kendisinde âme mallarının toplandığı mekândır"²

"Beytülmal ilk zamanlar mücerret bir mefhum iken, Hazret-i Ömer (r.a.) devrinde müşahhas bir mahiyet almıştır. Bu devirde varidat menba'ları (gelir kaynakları) artarak Medine-i Münevvere'ye pek çok paralar gelmeye başladığından, emvalin vaz' ve hıfzına mahsus bir hazine tesis edilerek buna "beytülmal" adı verildi.

Hazret-i Ömer (r.a) bu hazineyi tesis ettiğinde, Ashab-ı Kiramdan bazıları Halifeye gelerek, daha önce yapılan tatbikat üzere, toplanan malların hemen dağıtılması fikrinde olduklarını beyan buyurdular. Hazret-i Ömer bu yeni tatbikatını delilleri ile beraber şöyle izah ettiler;

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîminde şöyle buyurur;

مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى
وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا
آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

"Allah'ın (fethedilen diğer küffar) memleketler(i) ehâlisinden peygamberine verdiği fey'i, Allah'a, peygamberine, hısımlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalanlara aittir ki sade içinizden zenginler arasında dolaşır bir devlet olmaya, bir de Peygamber size her ne emir verirse tutun, nehy ettiğinden de sakının ve Allahdan korkun, çünkü Allah'ın azabı çetindir."³ Bu Âyet-i Kerîmeyi okuduktan sonra: "Vallahi onu yalnız onlara vermedi" deyip;

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُمَوَّلَهُمْ يَتْتَفَتُونَ فَضْلًا
مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصَرُّونَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

¹ Bilmen, Hukuk-ı İslamiyye ve İshlahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.4, s.73

² Mü'cem-ü Lügati'l-Fukahâ

³ Haşr Sûresi, Âyet 7

“(Bilhassa o fey) hicret eden fakirlere aittir ki onlar Allah’dan fazl(-u inayet) ve hoşnudluk ararlar ve Allah’a ve peygamberine mallarıyla, canlarıyla yardım ederlerken yurtlarından ve mallarından çıkarılmışlardır. Allah’tan bir fadıl ve rıdvan ararlar, Allaha ve Resulüne hizmet ederler. İşte onlardır ta sadık olanlar.”⁴ mealindeki Âyet-i Celileyi okudular. Devamında: “Vallahi toplanan bu mallar sadece bunlara da mahsus değildir” diyerek şu Âyet-i Celileyi okudu;

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ

“Bunların arkasından gelenler (şöyle derler): “Ey Rabbimiz, bizi ve iman ile önden bizi geçmiş olan din kardeşlerimizi bağışla. İman etmiş olanlar için kalplerimizde bir kin bırakma. Ey Rabbimiz, şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin.”⁵

İşte bu Âyet-i Kerîme kıyamete kadar gelecek bütün Müslümanlara şamildir. Bu ganimetten onların da hakkı vardır ve bu hakkı gözetmek icap eder. Bu ise ganimeti taksim etmeyip, muhafazasını icap eder” şeklinde hayli uzun bir konuşma yaptılar.”⁶

“Asr-ı saadet de ve ondan sonra Hazreti Osman’ın (r.a) hilafeti zamanına kadar Müslümanların emval-i batnesinden⁷ şeraiti dahilinde zekât tahsili de hükümet-i İslamiyye’ye ait idi. Şöyle ki; nisaba malik olan her akıl-baliğ Müslümandan, -musaddik denilen zekât memuru vasıtasıyla-zekât tahsil edilerek şer’an belli olan kullanılacağı yere tevzi edilirdi.

Hazreti Osman (r.a) döneminde İslam ülkesi pek ziyade genişlemiş, Müslümanlar çoğalmış, bu cihetle zekâtın hükümet memurları vasıtasıyla tahsil edilmesi bazı müşkilata ve yolsuz harekata sebebiyet vermeye başlamış olduğundan bu kabil malların zekatlarını vermek, sahiplerinin diyanetini bırakılmış, bunların hükümet tahsildarları vasıtasıyla cibayet edilmemesi (tahsil edilmemesi), cumhur-i Müslimin tarafından muvafık görülmüştür.”⁸

⁴ Haşr Sûresi, Âyet 8

⁵ Haşr Sûresi, Âyet 10

⁶ Elmalılı, Hak Dili Kur’an Dili, Haşr Sûresinin 7-10. Âyet-i Kerimelerinin Tefsirinden

⁷ Emval-i Batine: Sahiplerinin ikametgahlarında veya ticarethanelerinde bulunan ve bu cihetle gırlenmesi kabil olan altın, gümüş ve ticaret eşyasından ibarettir

⁸ O’Nasuhî Bilmen, Hukuk-ı İslamiyye ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c 4, s 78

Beytülmal'e ait olan her eşya (وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ) **"Emanetleri-ne ve ahidlerine riayet ederler"** Âyet-i Celilesi'ni düstür alarak, gözümüz gibi muhafaza edip korumamız icap eden birer emanetullahtır.

"Beytülmal denilen İslam Devletinin mâliye hazinesinin başlıca varidât menbaları (gelir kaynakları) dörttür;

1. Emval-i zahirenin¹⁰ öşrü, tüccardan alınan gümrük vergisi.

Bu nev'i varidatın mahall-i sarfı (kullanılacağı yer); fakirler, parasız kalan çocuklar, borcunu ödemekten aciz olan borçlular, erzakı bulunmayan gaziler, öşür memurları vesairedir.

2. Harac, cizye, ecnebilere alınan hediyeler, harpsiz olarak elde edilen müsaleha (sulh, anlaşma) bedelleri vesaire.

Bunların mahall-i sarfı, umum Müslümanların mesalihidir (menfaatleridir). Bu mesalih; sınırları sevk ve takviye, yolları, köprüleri inşa ve imar, mücahitler ile ailelerinin maişetlerini temin, devlet memurlarının ve ilim sahiplerinin maaşlarını tesviye gibi şeylerdir.

3. Rikaz denilen madenler ile kadim kenzlerin (definelerin) ve harb neticesinde düşmandan alınan ganimetlerin muayyen bir kısmı.

Bunların verileceği yerler; fakirler, kimsesiz muhtaç yetimler, parasız kalmış yolculardır.

4. Lukatalar, varis bırakmaksızın ölenlerin terikeleri, velisi bulunmayan maktullerin diyetleri.

Bu nevi varidatın sarf mahalli de lakitlerin (mallarını kaybedenler), velisiz fakir çocukların nafakaları, tedavi ücretleri, teçhiz ve tekfinleri, hastaneler vesairedir.

Bu dört nevi varidatdan her biri, lüzumuna göre diğerinin masrafına muvakkaten tahsis edilebilir.¹¹

Beytülmal'deki tasarruflar sebebiyle iğneden, ipliğe; zerreden, küreye; hab-beden, kubbeye; her birinin hesabının verileceği unutulmamalıdır. Beytülmale riayetsizlik, hem ilâhî emre itaatsizlik hem de kul hakkına tecavüz noktasından çok tehlikelidir. İmâm-ı Rabbanî Hazretleri bir mektubunda şöyle buyuruyor;

⁹ Me'âric Süresi, Âyet 32

¹⁰ Emval-i Zahire: Gizlenmesi mümkün olmayan mallardır. Ekinler, meyveler, mevaşi denilen hayvanlar gibi. İslam ülkesinde bir memlekettten diğer bir memlekete, bir beldeden diğer bir beldeye ticaret için giden tüccarların ellerindeki altın, gümüş ve ticaret eşyasıdır.

¹¹ Bilmen, Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fikhiyye Kamusu, c.4, s.77

وَالْإِجْتِنَابُ عَنِ الْمُحَرَّمَاتِ عَلَى قِسْمَيْنِ : قِسْمٌ يَتَعَلَّقُ بِحُقُوقِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ، وَقِسْمٌ يَتَعَلَّقُ بِحُقُوقِ الْعِبَادِ . وَرِعَايَةُ الْقِسْمِ الثَّانِي أَهَمُّ مِنْ رِعَايَةِ الْقِسْمِ الْأَوَّلِ ، فَإِنَّ الْحَقَّ سُبْحَانَهُ غَنَى عَلَى الْإِطْلَاقِ وَأَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ، وَالْعِبَادُ فَقَرَاءٌ مُحْتَاجُونَ وَبُخْلَاءٌ وَلَثَامٌ بِالذَّاتِ

“Haramlardan kaçınmak iki kısımdır. Birisi; Allahü Teala’nın hakları ile alakalı kısım. Diğeri ise; Kulların hakları ile alakalı kısım. İkinci kısma riayet birinci kısma riayetten daha mühimdir. Zira Cenâb-ı Hak mutlak zengindir. Merhamet edenlerin en merhametlisidir. Kullar ise fakir, muhtaç ve cimridirler.”¹²

وَقَالُوا: إِنَّ رَدَّ نِصْفِ دَانِقٍ إِلَى شَخْصٍ أَخَذَهُ عَنْهُ ظُلْمًا بِلَا وَجْهِ شَرْعِيٍّ أَفْضَلُ مِنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِأَنِي دِرْهَمٍ. وَقَالُوا: لَوْ كَانَ لِشَخْصٍ مِنَ الْعَمَلِ الصَّالِحِ مِثْلُ عَمَلِ نَبِيٍّ وَبَقِيَ فِي ذِمَّتِهِ حَقُّ شَخْصٍ مِقْدَارَ نِصْفِ دَانِقٍ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ حَتَّى يُؤَدِّيَ ذَلِكَ

“Dediler ki; şer’î bir sebep olmadan kendisinden zulmün alınmış olan yarım danıkı (kuruşu) bu şahsa geri vermek, iki yüz dirhem sadaka vermekten daha faziletlidir.

Yine dediler ki; bir şahıs için sâlih amelden peygamber ameli gibi amel olsa, fakat yarım danık kadar bir şahsın hakkı zimmetinde kalmış olsa, bu hakkı ödeyene kadar cennete giremez.”¹³

Resûlullâh (sallallahü aleyhi ve sellem) Efendimiz de bir Hadis-i Şeriflerinde şöyle buyurmaktadır;

مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عَرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ وَإِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَخَذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أَخَذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ »

¹² İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c 1, m 76

¹³ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c 2, m 87

“Her kimin üzerinde, kardeşine karşı nâmusundan veya başka şeyden dolayı bir haksızlık bulunursa, dinâr ve dirhemini olmadığı yere varmadan önce, bu günden helalleşsin. (Helalleşmeden giderse) Eğer bu kişi için sâlih amel varsa zulmettiği kadar o amelinden alınır. (Zulmettiği kimseye verilir) Eğer iyilikleri yoksa zulmettiği kişinin kötülüklerinden alınır ve zulmedene yüklenir.”¹⁴

Cenâb-ı Hak Âyet-i Celile’de şöyle buyurur;

وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَغْلُ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوْفَى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“Bir Peygamber için emanete hıyanet olur şey değildir. Her kim hıyanet eder ganimet ve hâsılattan bir şey aşırırsa boynuna aldığı kıyamet günü yüklenir getirir. Sonra da herkese kazandığı ödenir. Hiçbirine zulmedilmez”.¹⁵

İsmail Hakkı Bursevi Hazretleri bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde şöyle buyuruyor;

وَمَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يَغْلُ وَمَا صَحَّ لِنَبِيِّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَمَا اسْتَقَامَ لَهُ أَنْ يَغْلُ أَنْ يَخُونُ فِي الْمَغْنَمِ فَإِنَّ الْغُلُولَ هُوَ أَخْذُ شَيْءٍ مِنْ مَالِ الْغَنِيمَةِ خُفْيَةً وَخِيَانَةً لَكُونَهَا سَبَبًا لِلْعَارِ فِي الدُّنْيَا وَلِلنَّارِ فِي الْعُقْبَى تَنَافَى مِنْصِبِ الثُّبُوتِ النَّبِيِّ هِيَ أَعْلَى الْمَنَاصِبِ الْإِنْسَانِيَّةِ

“Enbiyadan hiçbir Nebi için ganimet malına gulül etmek yani hıyanet etmek doğru ve sahih olmadı. Zira gulül; “Hufyeten (gizli olarak) ve hıyaneten ganimet malından (beytülmaldden) bir şeyi almak olup dünyada âr’a (ayıba), ahirette de nâra (ateşe) sebep olduğu için, insânî makamların en a’lası olan nübüvvet makamına zıttır.”¹⁶

Bu Âyet-i Kerîme, Bedir ganimetleri arasında bulunan bir kumaşın kaybolması üzerine münafıkların, “Onu herhalde Peygamber almıştır” diye bir şâyia çıkarmak istemeleri üzerine nazil olmuştur.¹⁷

¹⁴ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.76

¹⁵ Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 161

¹⁶ İ.Hakkı Bursevi, Ruhü'l-Beyan, Âl-i İmrân Sûresi 161. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

¹⁷ Ö. N. Bilmen, Kur’ân-ı Kerîmin meâl-i âlîsi ve Tefsiri, Âl-i İmrân Sûresi 161. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

Huneyn Harbi'nde Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, esirleri sahiplerine iade buyurduktan sonra, bineğine bindiği sırada bazı kimselerin;

"Ya Rasûlellah, bizim de fey'imizi (ganimetten haklarımızı) veriniz!" diye sabırsızlık gösterdiklerine şahit oldu. Bundan müteessir olan Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular;

أَتَخَافُونَ أَنْ لَا أَقْسِمَ بَيْنَكُمْ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ سُمْرِ تِهَامَةَ نِعْمًا، لَقَسَمْتُهٖ بَيْنَكُمْ، ثُمَّ لَا تَجِدُونِي بَخِيلًا وَلَا جَبَانًا وَلَا كَذَّابًا. فَلَمَّا نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ قَامَ فِي النَّاسِ فَقَالَ : « أَدُّوا الْخِيَاطَ وَالْمَخِيطَ، فَإِنَّ الْغُلُولَ عَارٌ، وَنَارٌ، وَشَنَارٌ عَلَى أَهْلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ». قَالَ : ثُمَّ تَتَاوَلَ مِنَ الْأَرْضِ وَبَرَّةً مِنْ بَعِيرٍ أَوْ شَيْئًا، ثُمَّ قَالَ : « وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا لِي مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَلَا مِثْلَ هَذِهِ، إِلَّا الْخُمْسُ، وَالْخُمْسُ مَزْدُودٌ عَلَيْكُمْ »

"Siz Allah'ın size ganimet olarak verdiği şeyleri taksim etmeyeceğimden mi korkuyorsunuz? Nefsim kudret elinde bulunan Allah (celle celalühü)'ye kasek olsun ki, Cenâb-ı Hak size, şu Tihâme'nin ağaçları sayısınca ganimet nasib etse, mutlaka onları aranızda taksim ederim. Hiçbiriniz beni cimri, korkak ve yalancı olarak bulamazsınız.

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineğinden inip insanlar arasında kaim olarak "Elinde ganimet malı olanlar iğneden ipliğe kadar iade etsinler. İyi biliniz ki, ganimet malına hıyanet, kıyamet gününde sahibi için âr'dır, nârdır ve şenârdır (ayıp ve yüz karasıdır)" buyurdular.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha sonra deven bir tûy koparıp iki parmağı arasına aldılar ve onu halka göstererek;

"Vallahi sizin ganimetinizden bir deve tûyüyle bile alakadar değilim. Sadece (Beytülmal'e alınan) beşte bir sehim müstesna. O da (sizin işlerinize harcanarak) tekrar size döndürülmektedir"¹⁸ buyurdular.

Zeyd bin Eslem'in babasından rivayetine göre; Âkil ibn-i Ebî Tâlib (r.a.) Huneyn günü muharebeden sonra hanımı Fatıma'nın yanına geldiğinde,

¹⁸ İmâm Mâlik, Muvatta', Kitabu'l-Cihâd, h 1321

hanımı; “Harb meydanından geliyorsun! Müşriklerden ne ganimet elde ettinse göster bakayım?” demiş. Âkil de cevaben: “Bir iğne getirdim, elbiseni dikersin al!” diye vermiş. Sonra Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in bu hitabı üzerine hemen dönüp, hanımından bu iğneyi alarak ganimet malları arasına koymuştur.¹⁹

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e Hayber savaşında Sahabe-i Kiramdan bir zatın vefat haberi verildiğinde; (مَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ) “Arkadaşınız üzerine namaza durunuz (Ben bu namazda bulunmayacağım)” buyurdu. Bunu duyan insanların (taaccüpten) yüzleri değişti. Sonra Peygamber Efendimiz;

إِنَّ صَاحِبَكُمْ قَدْ غَلَّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. قَالَ: فَقَتَّسْنَا مَتَاعَهُ، فَوَجَدْنَا خَزْرًا مِنْ خَزَرِ يَهُودَ لَا يُسَاوِي دِرْهَمَيْنِ

“Muhakkak ki sizin arkadaşınız, Allah yolunda savaşılırken elde edilen ganimet malından aşırarak hıyanet etmiştir” buyurdu. Zeyd bin Halid (r.a.) buyururlar ki: “O kimsenin eşyasını araştırdık ve gördük ki aşırıldığı şey, iki dirhem bile etmeyen bir Yahudi boncuğu imiş.”²⁰

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) şöyle buyurmuştur;

“Süleyman (aleyhisselâm), kendisine postalık yapan Hüdhdüd kuşunu gücendirdiği bir gün, Hüdhdüd Süleyman (aleyhisselâm)’ı tehdit makamında ‘Vakıf tarladan toprak alır, mülküne serper ve saltanatını yıkarım’ dediği rivayet olunmuştur.”²¹

Hazret-i Âişe (r.anhâ) anlatıyor;

لَمَّا اسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: لَقَدْ عَلِمَ قَوْمِي أَنْ حِزْفِي لَمْ تَكُنْ تَعْجِزُ عَنْ نَفَقَةِ أَهْلِي. وَقَدْ شَغِلْتُ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِينَ. فَسَيَاكُلُ آلُ أَبِي بَكْرٍ مِنْ هَذَا الْمَالِ وَيَحْتَرِفُ لِلْمُسْلِمِينَ فِيهِ

“Hazret-i Ebû Bekir (r.a.) halife seçildiği zaman şöyle dedi; “Kavmim biliyor ki, benim mesleğim ailemin nafakasını teminden aciz değildir.

¹⁹ Tecrid-i Sarih Tercümesi, c.7, s.100

²⁰ Sünen-i Ebî Davud, Kitâbü'l-Cihâd, h.2712

²¹ Ali Erol, Hatıratım, s.50

Ancak şimdi Müslümanların işleriyle meşgulüm. Bu sebeple Ebû Bekr'in ailesi beytülmalden yiyecek, o da Müslümanlar için çalışacak"

Hazret-i Ebû Bekir (r.a.)'i ölüme götüren hastalık yakaladığı zaman; "Halife olduğum zamandan beri malımda meydana gelen fazlalığa bakın. Onu benden sonra kim halife olursa ona gönderin!" buyurmuştu Hazret-i Âişe (r.anha) der ki; "Ölünce baktık, çocuklarını taşıyan Nûbi (Habeşli) bir kölesi, bahçesini sulayan bir devesi vardı. Bunları Hazret-i Ömer (r.a.)'a gönderdik. Hazret-i Ömer (r.a.);

"Allah'ın rahmeti Ebû Bekir'e olsun! Kendisinden sonrakini yordu." buyurmuştur.²²

Hazret-i Ömer (r.a.) Beytülmalden bahsettiği bir hutbesinde;

إِنِّي لَمْ أَجِدْ نَفْسِي فِيهِ إِلَّا كَالْوَالِي مَالَ الْيَتِيمِ إِنِ اسْتَعْتَيْتُ اسْتَعْفَفْتُ وَإِنِ افْتَقَرْتُ أَكَلْتُ بِالْمَعْرُوفِ

"Ben Beytülmal hususunda, kendimi sadece, yetimin malında tasarruf etmeye vazifelendirilmiş veli olarak görüyorum. Eğer ihtiyacım olmaz, müstağni olursam iffetli olurum (ondan bir şey yemem). Eğer muhtaç olursam o zaman maruf ile alırım" buyurmuşlardır.²³

Hazret-i Ömer (r.a.) halife olduğunda Hazret-i Ebû Bekir (r.a.)'in maaşı kadar maaş almakla iktifa etti. Hazret-i Ömer (r.a.) bu maaşla çok sıkıntılı bir şekilde geçiniyordu. Daha fazlasına ihtiyacı vardı. Muhacirlerden Osman, Ali, Talha ve Zübeyr (r.anhüm) Hazeratının da aralarında bulunduğu bir grup "Eğer biz Ömer'e, maaşını biraz artırma teklifinde bulunursak iyi olur" dediler. Hazret-i Ali (r.a.) "Dilerim ki, o bu teklifi kabul eder" dedi. Böylece "Gelin, gidip bakalım" dediler. Hazret-i Osman (r.a.) "O, Ömer'dir. Gelin de onun durumunu araştıralım. Hafsa'ya gidelim, ondan bu durumu araştırmasını isteyelim ve bu işi kimin yaptırdığını söylememesi için söz alalım" dedi. Böylece Hazret-i Hafsa (r.anha)'nın evine gittiler. Hazret-i Hafsa'ya "Bu araştırmayı bazı kimselerin yaptığını söyle. Hiç birimizin ismini verme. Ancak Hazret-i Ömer (r.a.) teklifi kabul ederse biz o zaman ortaya çıkarız" dediler.

Böylece Hazret-i Hafsa'nın evinden çıktılar. Hazret-i Hafsa bu hususta Hazret-i Ömer'le konuştu. Yüzünden öfkelenişini anladı. Hazret-i Ömer

²² Sahih-i Buhârî, El-Büyû', h.2070

²³ İmâm Gazâlî, İhya-u Ulûmü'd-Dîn, Kitabu'l-Vakf

bu kişilerin kimler olduğunu sorunca Hazret-i Hafsa (r.anha) "Senin bu husustaki fikrini bilmeden önce onların isimlerini söylememe imkân yoktur" deyince, Hazret-i Ömer (r.a.);

"Keşke, onların kim olduklarını bilseydim. Onların yüzlerini karartırdım. Sen benimle onlar arasında elçisin! Allah ile sana yemin verdiriyorum, Hazret-i Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in senin hanende olan en güzel elbisesi ne idi?" dedi. Hazret-i Hafsa (r.anha) "Hazret-i Peygamber'in bendeki en güzel elbisesi, kırmızı toprakla boyanmış, iki parçadan bir elbiseydi. Bunu da yanına bir heyet geldiğinde ve cuma namazına çıktığında giyerdi" dedi. Hazret-i Ömer (r.a.) "Peki! Ya Hazret-i Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yediği en güzel yemek neydi?" dedi. Hazret-i Hafsa "Biz arpa ekmeği pişirir, o daha sıcak iken yağ kabımızı alır, onun üzerine döker, böylece yağlamış olurduk. Hazret-i Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de işte ondan yiyordu. Ve o yemek hoşuna gittiğinden dolayı başkasına da yediriyordu" dedi. Hazret-i Ömer (r.a.) "Senin yanında Resûlullâh'ın en yumuşak yaygısı neydi?" diye sordu. Hazret-i Hafsa "Bizim bir sergimiz vardı. Kalınca bir şeydi. Yaz döneminde bız onu dörde katlar, altımıza koyardık. Kış mevsiminde ise yarısını döşek, yarısını da yorgan olarak kullanırdık" dedi. Hazret-i Ömer (r.a.) "O kişilere benden tebliğ et ki, Allah Rasûl sıkıntı çekti. Fazla olanları yerlerine koydu ve azla iktifa etti. Allah'a yemin ederim ki, sıkıntı çekeceğim, fazla olanları yerlerine koyacağım. Benimle, benden önceki iki arkadaşımın misali üç kişinin misaline benzer. Bu üç kişi bir yola çıktılar. Birincisi gitti, azıkladı ve hedefe vardı. İkincisi ona tabi oldu, o yoldan geçti ve o da hedefe vardı. Sonra üçüncüsü ona tabi oldu. Eğer üçüncüsü onların yollarından ayrılmazsa, onların yol azığına razı olursa, onlara yetişecek ve onlarla beraber olacaktır. Eğer onların yollarından başka bir yola koyulursa, onlarla bir araya gelemesiz..." dedi."²⁴

Medain Şehri fethedilince ganimetler bir yerde toplanıyordu. Herkes elindekini getirip bıraktı. O anda bir Müslüman da beraberinde getirdiği misk kabını (çok kıymetli misk setini) bıraktı. Bunu görenler;

أَمَّا وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا مِثْلَ هَذَا قَطُّ مَا يَغْدُلُ مَا عِنْدَنَا وَلَا يَغَارِبُهُ

"Vallahi bu gibisini kesinlikle görmedik, yanımızdakilerin tamamı bunlara denk olamaz, hatta yanına bile yaklaşamaz" dediler. Ve devamla (getiren kişiye hitaben) "Bunlardan herhangi bir şey aldın mı?" dediler.

²⁴ Taberi, c.4, s.164 (İbn-i Asâkir de Sâlim b. Abdullah'dan rivayet etmiştir. Kenz, c.4, s.408)

Getiren kişi cevaben: (لَوْلَا اللَّهُ مَا أَتَيْتُكُمْ بِهِ) “Allah (korkusu) olmasaydı bunları size getirmezdim” diyerek oradan uzaklaşmak isteyince, bu kişinin çok değerli bir şahsiyet olduğunu anlayan vazifeliler: “Sen kimsin” dediler

لَا وَاللَّهِ لَا أُخْبِرُكُمْ لِتَحْمَدُونِي وَلَا غَيْرَكُمْ لِيَقْرَظُونِي وَلَكِنِّي أَحْمَدُ اللَّهَ وَأَرْضِي بِشَوَابِهِ

“Vallahi, beni methedesiniz diye size de başkalarına da ismimi haber vermem, ancak Allah’a hamd eder ve onun sevabına razı olurum” diyerek oradan uzaklaştı. Bunun üzerine o kişiyi gizlice takip ettiler, arkadaşlarının yanına varınca sordular ve Âmir bin Abdi Kays (r.a.) olduğunu anladılar.”²⁵

Allah yolunda hizmet edenlerin en çok dikkat edecekleri hususların başında beytülmal’e riayet gelmektedir. Buna riayetsizliğin cezası dünya ve ahirette çok ağır olur. Hadis-i Şerif’te şöyle buyrulur;

مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ عَلَى عَمَلٍ وَرَزَقْنَاهُ رِزْقًا فَمَا أَخَذَ بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ غُلُولٌ

“Biz kimi bir işe tayin eder, bir rızık (aylık) tahsis edersek, bu tahsis edilenden mâadâ aldığı gulül’dür (devlet malından hırsızlıktır, hıyanettir).”²⁶

Yine Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz:

أَيُّمَا عَامِلٍ إِزْدَادَ فِي عَمَلِهِ فَوْقَ رِزْقِهِ الَّذِي فُرِضَ لَهُ فَهُوَ غُلُولٌ

“Sadaka toplamakla vazifeli herhangi bir kimse, yaptığı işinden dolayı kendisine takdir edilenin fevkinde herhangi bir şeyi fazladan alırsa hıyanet ve hırsızlık yapmış olur” buyurdular.²⁷

إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا مِنَ الْأَزْدِ عَلَى الصَّدَقَةِ فَجَاءَ فَقَالَ: هَذَا لَكُمْ وَهَذَا أَهْدِي لِي فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُنْبَرِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ: مَا بَالُ الْعَامِلِ تَبَعْتُهُ فَيَجِيءُ يَقُولُ هَذَا لَكُمْ وَهَذَا أَهْدِي لِي أَلَا جَلَسَ فِي بَيْتِ أُمِّهِ أَوْ أَبِيهِ فَيَنْظُرُ أَيُّهْدَى إِلَيْهِ أَمْ لَا

²⁵ Kandehelevi, Hayatu's-Sahabe, c. 3, s.682

²⁶ Sunen-i Ebi Davud, El-Harac, h. 2948

²⁷ Taberani, Musnedu's-Samiyyin, h. 1281

“Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ezd kabilesinden bir kişiyi sadakaları toplamak üzere vazifelendirdi. O zat, vazifeden dönünce; “Bu sizin, bu da bana hediye edilenlerdir” dedi. Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz hemen minbere çıkıp Allâhü Teâlâ’ya hamd-ü senada bulunduktan sonra;

“Sadaka toplamak üzere vazifelendirdiğimiz âmile ne oluyor ki, gidip dönüyor ve “Bu sizin, bu da bana hediye edilenlerdir” diyor! Anasının veya babasının evinde otursaydı da kendisine bir hediye verilip-verilmediğini görseydi” buyurdular ve ardından bazı misaller verdikten sonra: **“Tebliğ ettim mi, Allah’ım?”** diye iki defa tekrar ettiler.”²⁸

Bu Hadis-i Şerifin şerhinde denilmiştir ki;

وَمَنْعَ الْعَامِلِ مِنْ قَبُولِ الْهَدِيَّةِ مِمَّنْ لَهُ عَلَيْهِ حُكْمٌ

“Sadaka toplamakla vazifeli olan memurun (vergi memuru) hediye kabul etmesinin men edilmesi, o memurun hediye veren üzerine hüküm verme hakkı ve vazifesi bulunduğu zamandır (Hâkim, vâlî, kâdî veya vergi memuru olduğu zamandır).”²⁹

Bu husus şöyle izah edilebilir; memur olan kimsenin hediye alması rüşvete benzediği için yasaklanmıştır. Zira memur, insanların emval-i zahiresini kayıt altına almak ve onların hesabını yaparak zekât (İslam devletindeki vergi) almak ile vazifelidir.

İhtimaldir ki aldığı hediye karşılığında kayıt altına alması gereken mallardan bazılarını kaydetmeyerek hediye veren kişiye muhabat göstererek (iltimas geçerek) kayırabilir. Bu ise memur olduğu vazifesinde bir hıyanet olması hasebiyle rüşvet kabul edilir. Bu ihtimale binaen insanlar üzerinde hüküm ve saltanat sahibi olan amirler (Sultan, Vali, Kâdî) ve onların memurlarının hediye kabul etmeleri yasaklanmıştır.³⁰

Ancak zikri geçen âmil: İslam Devletinin resmî memuru olarak zekât toplamak ile vazifeli olanlara denilir. Fahreddin-i Razi Hazretleri mesarif-i zekâtın beyan olunduğu Tevbe Süresinin 60. Âyet-i Kerîminin tefsirinde (إِنَّ الْعَامِلَ وَالْفَوَاقَةَ مَقْفُودَانِ فِي مَدَّ الزَّمَانِ) “Âmil ve müellefe-i kulüp bu zamanda yoktur” buyurmuştur.

²⁸ Sünen-i Ebi Davud, Kitabü'l-Harac, h.2948

²⁹ Münavi, Feyzu'l-Kadir, 1607. Hadis-i Şerifin Şerhinden

³⁰ Begâvî, Şerhu's-Sünne, Kitabü'z-Zekât

Yine Hatimetü'l-Muhakkukın olan İbn-i Âbidîn hazretleri de bu hususu şöyle hulasa etmişlerdir:

فَإِنَّ اتَّفَاقَ بَيْنِهِ وَبَيْنِ الْقَاضِي وَاصْطِحَ فَإِنَّ الْمُقَاضِي مُلْزَمٌ وَخَبِيئَةٌ عَنْ رَسُولِ
اللهِ فِي تَنْفِيذِ الْأَحْكَامِ فَأَخْذُهُ الْهَدِيَّةَ يَكُونُ رِشْوَةً عَلَى الْحُكْمِ الَّذِي يُؤْمَلُهُ
الْمُهْدِي وَبَلَرَهُ مِنْهُ بَطْلَانُ حُكْمِهِ وَالْمُفْتِي نَيْسَ كَذَلِكَ وَقَدْ يَقْدِرُ أَنْ مُرَادَهُمْ
بِجَوَازِهَا لِلْمُفْتِي إِذَا كَانَتْ لِعِلْمِهِ لَا لِإِعَانَتِهِ لِلْمُهْدِي

Muhakkak kâzî ile müftü arasındaki fark açıktır. Zira kâzî ilzam edicidir ve ahkâmı icra hususunda Resûlullâh Efendimiz (sallâllâhu aleyhi ve sellem)'in halifesidir. Onun hediye alması hediye veren kişinin istediği şekilde hükmetmesi için alınmış bir rüşvet olur. Bundan dolayı hükmünün batıl olması lazım gelir. Müftü ise böyle değildir. Bu hususta da denilir ki "müftü için hediye kabul etmenin cevazından maksat: o hediye, ilmi için verildiği zamandır. Yoksa hediye verene yardım için değil.

قُلْتُ وَالظَّاهِرُ عَدَمُ الْمُخَالَفَةِ لِأَنَّ الْقَاضِي مَنصُوصٌ عَلَى أَنَّهُ لَا يَقْبَلُ
الْهَدِيَّةَ ... فَيَحْتَمِلُ أَنْ يَكُونَ الْمُفْتِي مِثْلَهُ فِي ذَلِكَ وَيَحْتَمِلُ أَنْ لَا يَكُونَ وَاللهُ
شَبَّاحُهُ أَعْلَمُ بِحَقِيقَةِ الْحَالِ

Ben derim ki; zahir olan burada bir muhalefet bulunmamasıdır. Çünkü kâzînin hediye kabul edemeyeceği ile alakalı nas vardır. Müftünün de kâzînin misli olma ihtimali olduğu gibi olmama ihtimali de vardır. İşin hakikatini Allahü Teala daha iyi bilir.

وَلَا يَلْحَقُ بِالْقَاضِي فِيمَا ذَكَرَ الْمُفْتِي وَالْوَاعِظُ وَمُعَلِّمُ الْقُرْآنِ وَالْعِلْمِ
لَأَنَّهُمْ لَيْسَ لَهُمْ أَهْلِيَّةُ الْإِلْزَامِ وَالْأَوَّلَى فِي حَقِّهِمْ إِنْ كَانَتْ الْهَدِيَّةُ لِأَجْلِ
مَا يَخْصُلُ مِنْهُمْ مِنَ الْإِنْتَاءِ وَالْوَعِظِ وَالتَّغْلِيمِ عَدَمُ الْقَبُولِ لِيَكُونَ عِلْمُهُمْ
خَالِصًا لِلَّهِ تَعَالَى وَإِنْ أَهْدَى إِلَيْهِمْ تَحَبُّبًا وَتَوَدُّدًا لِعِلْمِهِمْ وَصَلَاحِهِمْ
فَالْأَوَّلَى الْقَبُولُ

Zikrolunan meselede müftü, vâiz, Kur'an-ı Kerim ve ilim muallimi kâziye mülhak değildir (kâzinin hükmüne dahil değildir). Çünkü bu kim-seler için ilzam etme ehliyeti yoktur.

Onlar hakkında evla olan; eğer hediye kendilerinden alınacak fetva, vaaz ve ta'lim için olursa kabul etmemektir ki ilimleri halis olarak Allah rızası için olabilsin. Ama ilim ve salahlarına teveddüd ve tehabbüb (ma-habbet ve iyilik) kasdıyla hediye edilirse evla olan kabul etmeleridir.³¹

Buna göre; böyle bir vazife ile memur olmayan, kendisi dahi zekât ve-rilmeye müstehak olan ve mesarif-i zekât nevilerinden olan insanlara ve-kaleten yardım toplayan ve yerlerine ulaştıranlar, Allah yolunda teberru hizmetinde bulunanlar bu sınıftan hariçtirler. Bunlara da her türlü yardım yapılabilir ve hediye verilebilir.

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz;

أَيُّمَا عَامِلٍ إِزْدَادَ فِي عَمَلِهِ فَوْقَ رِزْقِهِ الَّذِي فُرِصَ لَهُ فَهُوَ غُلُولٌ

“Sadaka toplamakla vazifeli herhangi bir kimse, yaptığı işinden do-layı kendisine takdir edilenin fevkinde herhangi bir şeyi fazladan alırsa hiyanet ve hırsızlık yapmış olur” buyurdular.³² Yine Adıyy İbn-u Amîre el-Kindî (r.a.) anlatıyor:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ عَلَى عَمَلٍ فَكْتَمْنَا مَخِيطًا ، فَمَا فَوْقَهُ كَانَ غُلُولًا يَأْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: اِقْبَلْ عَنِّي عَمَلَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: وَمَالِكَ؟ قَالَ: سَمِعْتُكَ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا. قَالَ: وَأَنَا أَقُولُهُ الْآنَ: مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ فَلْيَجِئْ بِقَلِيلِهِ وَكَثِيرِهِ، فَمَا أُوتِيَ مِنْهُ أَخَذَ، وَمَا نُهِىَ عَنْهُ انْتَهَى

“Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Bir işe me'mur tayin etti-ğimiz kimse, bizden bir işe veya ondan daha fazla bir şeyi gizlemiş olsa bu bir gulûl-hiyanettir. Kıyamet günü onunla gelecektir” buyurdu.

³¹ İbn-i Âbidin, Haşiyet-ü Reddî'l-Muhtar, Kitabü'l-Kaza, Matlâbün fi Hükmi'l-Hediyyeti li'l-Muftî;

Luknevi, Umdetu'r-Riâyeti Alâ Şerhi'l-Vikâye

³² Taberânî, Musnedu ş-Şamiyyîn, h.1281

Bunun üzerine, Ensar'dan bir zat kalkarak: "Ey Allah'ın Rasûlü! Vazifeyi benden geri al!" dedi. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Sana ne oldu?" diye sordu. "Senin (az önce şunu şunu) söylediğini işittim ya!" deyince Hazret-i Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Ben onu şu anda tekrar ediyorum: "Kimi memur tayin edersek az veya çok ne varsa bize getirsin. Ondan kendisine ne verilirse alır ne yasaklarsa onu terk eder"³³ buyurdular.

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) şöyle buyuruyor;

"Manevî kimselere kısas icap ederse, manen olur, maddeten olmaz. İrşaddan sonra tehlike fazladır; bastığın adımları gayet dikkatli ve hesaplı basmalı.

Zira: maddeten kısas yapmazlar ama manen kısas yaparlar. Maddi ve manevi kendi menfaatinin üzerine ümmet-i Muhammed'in menfaatini tercih etmek esas olacak. Değilse akıbeti yoktur, helaktır."

Beytülmal'den takdir edilen hediye (harçlığı) almakta bir mahzur yoktur. Bu harçlığın alınması Allah yolundaki hizmetin sevabını da azaltmaz. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur;

الْعَامِلُ عَلَى الصَّدَقَةِ بِالْحَقِّ لَوْ جِهَ اللَّهُ تَعَالَى كَالْعَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَ
جَلَّ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى أَهْلِهِ

"Allahü Tealâ'nın rızası için zekâtı hakkıyla ve layıkıyla toplanan âmil (zekat memuru), ehline ve ailesine dönünceye kadar Cenâb-ı Hak'ın yolunda cihad eden mücahid gibidir (sevab ve ecir alır)."³⁴

Yine Ebû Hüreyre (r.a) dan Rivayet olunduguna göre Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur;

خَيْرُ الْكَسْبِ كَسْبُ الْعَامِلِ إِذَا نَصَحَ

"Kazancın en iyi ve hayırlı olanı, nasihat edici olduğunda zekât memurunun kazancıdır."³⁵

³³ Sahih-i Muslim, El-İmare, h. 4848

³⁴ Hâfız Münziri, E't-Terğib ve't-Terhib, c 2, s 221

³⁵ Hâfız Münziri, E't-Terğib ve't-Terhib, c 2, s 222

Nitekim İmâm-ı Rabbânî Hazretleri,

وَعُلُوفَةُ الْغُرَاةِ مُقَرَّرَةٌ وَمُتَعَيِّنَةٌ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ لَيْسَتْ بِمُنَافِيَةٍ لِلْجِهَادِ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَلَا تَوْجِبُ التَّقْصَانَ فِي أَجْزَةِ الْغُرَاةِ وَإِنَّمَا يُبْطِلُ الْعَمَلُ النَّيِّاتِ الْفَاسِدَةَ

“Gazilere verilen aylık, beytülmal’den tayin edilmiş ve kararlaştırılmıştır ki; bu Allah yolundaki cihada münafi değildir ve gazilerin ecrinde bir noksanlık meydana getirmez. Amelleri ancak fasit niyetler iptal eder” buyururlar.³⁶

İmâm Ebû Yûsuf Hazretleri de Beytülmal’den aylık almıştır;

سُئِلَ أَبُو يُوسُفَ الْقَاضِي عَنْ مَسْئَلَةٍ فَقَالَ لَا أَذْرِي فَقَالُوا لَهُ تَزْتَرِقُ مِنْ
بَيْتِ الْمَالِ كُلِّ يَوْمٍ كَذَا كَذَا ثُمَّ تَقُولُ لَا أَذْرِي فَقَالَ إِنَّمَا أَزْتَرِقُ بِقَدْرِ عِلْمِي
وَلَوْ أُعْطِيتُ بِقَدْرِ جَهْلِي لَمْ يَسْغِنِي مَالُ الدُّنْيَا

“Kâdilik yaptığı zamanlarda kendisine bir mesele sorulunca “Bilmiyorum” demiş. Oradakiler, “Her gün Beytülmal’den şu kadar maaş alıyorsun sonra da bilmiyorum diyorsun” deyince o büyük imam tekrar “bilmiyorum” diyerek “İlmim kadar oradan rızkımı temin ediyorum, şayet cehlim kadar maaş alsa idim dünya malı bana yetmezdi” buyurmuştur.³⁷

أَجْمَعَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى تَغْلِيطِ تَحْرِيمِ الْغُلُولِ وَأَنَّهُ مِنَ الْكِبَائِرِ وَأَنَّ عَلَيْهِ رَدُّ مَا غَلَّه

“Bütün Müslümanlar, Beytülmal’de sirket ve hıyanetin haramlığının şiddeti, bunun günah-ı kebâirden olduğu ve bu hırsızlığı yapanın çaldıklarını iade etmesi gerektiği hususunda icma’ etmişlerdir.”³⁸

Büyüklerimiz şöyle buyurmuşlardır;

“Şu benim zekât borcumdur veya -zekât borcu değil- sırf Allah rızası için mali cihad olarak şu parayı al, falan Kur’ân Kursu’na harca dese; oda evirse-çevirse, cebe devirse o adamın hali ne olur? Dağ başına çıkıp da eşkiyalık yapmaktan daha büyük felaket olur.

³⁶ İmâm-ı Rabbânî, Mektubât-ı Şerife, c.2, m.69

³⁷ İ.Hakkı Bursevî, Ruhü'l-Beyân, Bakara Sûresi 33. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

³⁸ Münâvî, Feyzü'l-Kadir, 8416. Hadis-i Şerîfin Şerhinden

... Seni Müslüman görmüş, abdestinde, namazında görmüş, sana itimat etmiş. Sen de alıyorsun o parayı cebe deviriyorsun. ... Ne büyük felaket! Allah muhafaza buyursun. Bundan daha büyük felaket tasavvur edilemez. İşte bak nefis-i emmaresine mağlup olmuş. Nefis onu iman etmekten alıkoyamadı, abdest alıp namaz kılmaktan da alıkoyamadı. İlimle, din ilmiyle alakadar olmaktan da alıkoyamadı... Ama dünya menfaati noktasından vurdu, ense-sine bindi. Çünkü nefis insanlara zayıf noktasından vurur.”

Kişinin haramlara dalmasına, beytülmal’i sû-i istimal etmesine bazen ebeveyni, çoluk- çocuğu ve hanımı sebep olabilir. Nitekim Hadis-i Şerif’te;

يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ هَلَاكُ الرَّجُلِ عَلَى يَدَيْ أَبَوَيْهِ إِنْ كَانَ لَهُ أَبَوَانِ
فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ أَبَوَانِ فَعَلَى يَدَيْ زَوْجَتِهِ وَوَلَدِهِ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ زَوْجَةٌ وَلَا وَلَدٌ
فَعَلَى يَدِ الْأَقَارِبِ وَالْجِيرَانِ يُعَيِّرُونَهُ بِضَيْقِ الْمَعِيشَةِ وَيُكَلِّفُونَهُ مَا لَا يَطِيقُ
حَتَّى يَوْرُدُ نَفْسَهُ الْمَوَارِدَ الَّتِي يَهْلِكُ فِيهَا

“İnsanlar üzerine bir zaman gelir ki, bir kişinin helaki varsa ebeveyni vasıtasıyla olur. Onlar yoksa hanımı ve çocukları eliyle, onlar da yoksa yakınları vasıtası ile olur; bunlar o kişiyi maişetinin darlığı sebebi ile ayıplarlar ve takat getiremeyeceği tekliflerde bulunurlar, o da kendini helak edecek birtakım yollara sokar ve orada helak olur” buyrulmuştur.¹⁹

Hazret-i Üstâzımız (k.s.)’in şu mübarek sözü tekrar tekrar okunmalı, mazmunu iyi düşünülmelidir;

“Vakfedilen malın hakikî sahibi Cenâb-ı Hak; mecâzi sahibi ise insandır. Vakfeden kimse, “Bu malı hakikî malikine teslim ettim, bıraktım” demek ister. Vakıfta davacı Varis-i Resûlullâh; dava vekili Fahr-i Âlem, Hâkim; Cenabı-ı Hak. Vakfa musallat olanların hali ise perişan olur.”⁴⁰

BEYTÜLMALİN İSTİ’MALİ

Halk arasında “tüyü bitmemiş yetimin dahi hakkı vardır” diye bilinen Beytülmalin kullanılmasında israfa düşülmemesi çok mühim olduğu gibi iaşesi ve bakımı beytülmalden yapılan talebe-i ulûmun ve Allah yolunda hizmet eden mücahidlerin her türlü ihtiyacının en güzel şekilde temin edilmesi de çok mühimdir.

¹⁹ Suyûtî, Câmi ul-Ehâdis, h.26416

⁴⁰ Ali Erol, Hatıratım, s.46

İsraf ne kadar zemmedildiyse dinin, ilmin ve ilim meclislerinin şerefini muhafaza etmek ve onlara tazim etmek de o kadar medh edilmiştir.

Hazreti Allah (celle celalühü);

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا

“Onlar, harcadıkları zaman ne israf ederler ne kısırlar; (harcamaları,) ikisi arasında orta bir yoldur”⁴¹ buyurarak bu iktisad düsturunu bildirmişlerdir.

Bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde bu husus şöyle izah edilmiştir;

İsraf: herhangi bir şeyde haddini aşmaktır. İnfakta israf da sarfiyyatta (harcamakta) haddini aşmaktır. Masraf ya bir zaruret veya bir hacet veya bir güzellik için yapılır. Zaruri olan masraf yapılmayınca hayat mümkün olmaz. Mesalâ ölmeyecek kadar yemek bir zarurettir. Hacet bulunan masraf yapılmazsa güçlük çekilir. Mesalâ doycak kadar yemek bir ihtiyaçtır. Tahsinî (güzellik için) olan masraf yapılmazsa güzel olmaz, iyi yemek gibi.

Ferd veya cem'iyetin kendi kesbine göre bu mertebelerden bir haddi vardır. Şu hâlde ne zaruret ne hacet ne de güzel olmayan faidesiz, muzır, gayr-i meşru' cihetlere yapılan harcama herkes için israf olduğu gibi Allah'ın kullarının ihtiyacı karşısında fazla tena'um (nimetlenmek) dahi husûn değil, israf hududuna dahil olur. Hayır ve menfaat getiren şeylere sarfiyyat ise istihlâk değil, istihsal demek olacağından israf olmaz. Rahmanın kulları faidesiz, hayırsız yere masraf etmezler. (وَلَمْ يَنْفَرُوا) hakkını da kısmazlar, (وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا) ikisi arası denk olur. İşte iktisad denilen de budur.⁴²

Diğer bir Âyet-i Kerîmede ise Cenâb-ı Hak;

يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

“Ey Âdemoğulları, her mescit yanında ziynetlerinizi takının. Yiyecek için ve israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.”⁴³ buyurur. Bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde de şöyle buyrulmuştur;

⁴¹ Furkan Sûresi, Âyet 67

⁴² Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Furkân Sûresi 67. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁴³ Araf Sûresi, Âyet 31

“Kezalik âyetin işaret ve imasından şu da anlaşılır ki bir islâm belde-
sinin bediî nokta-i nazardan tanzimat ü teşkilâtında (tertip, düzen ve tefri-
şatında) mescid ve mescid civarları en güzel mevki’leri ve merkez-i ziyet
noktaları ittihaz olunmalıdır.”⁴⁴

İbn-i Nüceym hazretleri Bahr-i Râik isimli eserinde demiştir ki; “mes-
cidleri tezyin etmek (süslemek) caizdir.”

لَإِنَّ مَسْجِدَ رَسُولِ اللَّهِ كَانَ مُسَقَّفًا مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ وَكَانَ يَكُفُّ إِذَا جَاءَ
الْمَطَرُ وَكَانَ كَذَلِكَ إِلَى زَمَنِ عُثْمَانَ ثُمَّ رَفَعَهُ عُثْمَانُ وَبَنَاهُ وَبَسَطَ فِيهِ الْحَصَى
كَمَا هُوَ الْيَوْمَ كَذَلِكَ

“Çünkü Resûlullâh Efendimizin mescidi hurma dallarından yapılmış
bir çardak idi. Bu dallar yağmur yağdığında engel olurdu. Tâki Hazret-i
Osman (r.a.) zamanına kadar öyleydi. Sonra Hazret-i Osman onu yükseltti,
bina etti ve taşları yaydı. Bugünkü hali gibi.”

Nakledildiğine göre Temim-i Dâri (r.a.) bir gün Medine-i Münevvere-
ye gelirken yanında kandil, ip ve yağ getirmiş ve Mescid-i Nebeviye asarak
onları yakmıştı. Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kandil-
leri gördüğünde (نُوزْتُ مَسْجِدَنَا نُورَ اللَّهِ عَلَيْكَ) “sen bizim mescidimizi nurlandır-
dın, Cenâb-ı Hak da seni nurlandırsın” buyurarak ona dua ettiler. Yine
Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir Hadis-i Şerifte;

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يَرَى أَثَرَ نِعْمَتِهِ عَلَى عَبْدِهِ

“Allah (celle celalühü) nimetinin eserini kulu üzerinde görmeyi se-
ver” buyurmuşlar ve bu Hadis-i Şerif şöyle şerh edilmiştir;

(أَثَرَ نِعْمَتِهِ) أَيِ إِحْسَانِهِ وَكَرَمِهِ تَعَالَى ، فَمِنْ شُكْرِهَا إِظْهَارُهَا وَمِنْ كُفْرَانِهَا
كُتْمَانُهَا قَالَ الْمُطَهِّرُ : يَغْنِي إِذَا أَتَى اللَّهُ عَبْدًا مِنْ عِبَادِهِ نِعْمَةً مِنْ نِعَمِ الدُّنْيَا
فَلْيُظْهِرْهَا مِنْ نَفْسِهِ بِأَنْ يَلْبَسَ لِبَاسًا يَلِيقُ بِحَالِهِ لِإِظْهَارِ نِعْمَةِ اللَّهِ عَلَيْهِ

“Cenâb-ı Hak nimetinin eserini kulu üzerinde görmeyi sever. Yani ih-
sanının ve cömertliğinin eserini kulunun üzerinde görmeyi sever. O eseri

⁴⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur’ân Dili, Arat Sûresi 31. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

açığa çıkartmak, şükründen; gizlemek ise nankörlüktendir. Muzhir isimli zât dedi ki: Cenâb-ı Hak kullarından bir kuluna dünya nimetlerinden bir nimet ihsan ettiğinde, Cenâb-ı Hakkın üzerindeki nimetini izhar etmek için haline layık olan elbiseleri giyerek üzerinde gösterebilir.”⁴⁵

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) “İmamların maaşlarını erbab-ı faziletsiniz, siret-i nebi üzeresiniz diye kestiler, muhtaç bıraktılar, süründürdüler”⁴⁶, “Evlatlarım! Bu ilimleri öğrenirken çekilen sıkıntı ve mahrumiyetler, bilinsin ki; ileride tecellidecek lütuf ve ihsanın derecesiyle alaka-dardır. Şu anda sizler istikbaldeki günlerinize kıyasla hayatınızın en çilekâr zamanını yaşıyorsunuz. Her külfetin muhakkak bir nimeti vardır. Bu dinin garip günlerinde hizmet edenler saltanatını sürmeden ölmezler. Benim evlatlarım bu dünyada fakirlik ve yoksulluk çekmeyecek.”⁴⁷, “Biraz sabredin, bi-kerâmeti’n-nebî ileride kurslarımızın her biri bir saray gibi olacak...”⁴⁸ ve “Sizleri ben naz ü neim içerisinde yetiştirmeyi Mevla’dan diliyorum”⁴⁹ buyurarak evlatlarının, talebe-i ulûmun her şeye layık olduğunu, bolluk ve bereket içerisinde (israfa kaçmadan) her şeyin en iyilerinden istifade edebileceklerini müjdelemişlerdir.

Abdullah ibn-i Mübârek (rh.) bir gün çarşıda otururken bir fakir gelir. Abdullah ibn-i Mübârek (rh.) çıkarıp bir gümüş sikke verir. Yanındakilerden biri “Efendim! Bunlara merhamet edilmez. Aldıkları parayı kebaba, helvaya verirler” der. Bunun üzerine Abdullah ibn-i Mübârek (rh.) “Acayip! Ben onları yalnız kuru ekmek ve bakla yerler zannederdim. Kebap ve helva yediklerini bilmezdim” diyerek fakiri çağırıp on tane gümüş sikke daha verir.⁵⁰

Abdullah ibn-i Mübârek (rh.)’tan naklolunan bu hâdis Allah yolunda hizmet edenlerin, talebe-i ulûmun her şeye layık olduğunu, her şeyin en iyisi ve en güzelinden istifade etmelerini ifade ettiği gibi; onlara yardım edenlerin de bunu onlara layık görmelerini ifade eder. Hazret-i Câbir (r.a.) anlattığı şu hâdis ise Allah yolunda hizmet edenlerin, talebe-i ulûmun her şeyin en iyisinden istifade ederken israfa düşmemek için ne derece dikkat etmeleri icab ettiğini göstermektedir.

⁴⁵ Mübarekfürî, Tuhfetü'l-Ahvezi, Mezkûr Hadis-i Şerifin Şerhinden

⁴⁶ Ali Erol, Hatıratım, s.59

⁴⁷ Z.Sunguroğlunun Notları, s.30

⁴⁸ Merhum Musa Doğruer Hocaefendiden Nakil

⁴⁹ Mektuplar Risalesi, s.64

⁵⁰ Faik Reşad, Külliyyat-ı Letaif, [5 Mart 2017 Fazilet Takvimi]

Hazret-i Câbir (r.a.) şöyle anlatıyor;

قَالَ: أَذْرَكْنِي عُمْرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَأَنَا أَجِيءُ مِنَ السُّوقِ وَمَعِيَ حَمَّالٌ لَحْمٍ،
فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقُلْتُ: قَرِمْنَا إِلَى اللَّحْمِ فَأَشْتَرَيْتُ بِدِرْهَمٍ لَحْمًا. قَالَ: أَوَكُلَّمَا
اشْتَهَيْتَ شَيْئًا اشْتَرَيْتَهُ؟ حَسْبُ أَحَدِكُمْ مِنَ السَّرَفِ أَنْ يَأْكُلَ كُلَّ مَا اشْتَهَى

“Ben, yanımda et taşıyan hammal ile birlikte çarşıdan dönüyordum. (Et almış, hamala vermiştim) Hazret-i Ömer (radiyallahu anh) yolda bana yetişip: “Bu da ne?” diye sordu. “Canımız et çekmişti, gidip bir dirhemlik et satın aldım” dedim. Bunun üzerine: “**Canın birşey çektikçe gidip ondan alıyor musun?** Herkese, israf olarak canının her istediğini yemesi yeter!” dedi.⁵¹ İbn-i Amr İbni'l-As (radiyallahu anhümâ) anlatıyor;

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ كُلُوا وَتَصَدَّقُوا وَانْبَسُوا فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَ مَخِيلَةٍ

“Resûlullâh (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

“Yiyiniz, tasadduk ediniz, giyiniz. Fakat bunları yaparken israfa ve tekebbüre kaçmayınız.”⁵² Abdullah İbnu Amr (radiyallahu anhümâ) anlatıyor;

إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ مَرَّ بِسَعْدٍ، وَهُوَ يَتَوَضَّأُ. فَقَالَ: مَا هَذَا السَّرَفُ؟ فَقَالَ: أَفِي
الْوُضُوءِ إِسْرَافٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. وَإِنْ كُنْتَ عَلَى نَهْرٍ

“Resûlullâh (aleyhissalâtu vesselâm), abdest almakta olan Sa'd'a uğramıştı. “Bu israf da ne?” buyurdular. Sa'd “Abdestte dahi israf olur mu?” dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: “Evet! akan bir nehir üzerinde olsan bile!” cevabını verdi.

Fukaha israfın mutlak olarak haram olduğunu ifade ettikten sonra kişinin kendi sahip bulunduğu suda veya kullanılması mübah olan suda hatta akar suda dahi israfın tahrimen mekruh olduğuna hükmetmişlerdir.⁵³ Mescidlere vakfedilen, beytülmale ait olan sularda ise israfın hükmünün daha kuvvetli olacağı düşünülmeli.

⁵¹ Muvatta, Sıfatu'n-Nebiy, h.1674

⁵² Sahih-i Buhâri, Libas, Bab başlığında kaydedilmiştir

⁵³ Molla Husrev, Dururu'l-Hukkam ; İbn-i Abidin, Haşive-i Reddi'l-Muhtar, Babu'l-Vuzu

Nakil olunduğu üzere Büyüklerimiz bir defasında suyu her seferinde açıp kapamak suretiyle çok az kullanarak abdest aldığını görenlere “İsrafla alınan abdestle kılınan namazda huşu olmaz” buyurmuşlar. Yine bir defasında etrafındakilere “Eviden gelen kursta abdest almaması lazım. Evinde alarak gelmesi lazım. İşinden gelene bir şey söylemiyorum. İş yerinden gelene bir şey demiyorum ama evinden gelene söylüyorum. Abdestini alıp gelecek. Beytülmalde almayacak” yine “(tuvalet kağıtları ile alakalı) evinde ne kullanıyorsa beytülmalde de aynısını kullanacak. Bir tane bile fazla kullanırsa hesabını vermekte zorlanır” buyurmuşlar.

Yine Büyüklerimiz; “Üzerinde zerre kadar beytülmal hakkı olanın yarın rûz-i mahşerde şefaati kübradan şefaati izni çıkmayacak”, “Beytûlmali israf eden bir kimse cehennem ateşine nasıl dayanacak demiyorum. Cehennem ateşi ona nasıl dayanacak” ve “Unutmayalım ki, Beytûlmal ve kul hakkı cehenneme girmeye yegâne sebeptir” buyurarak beytûlmale riayet ve israftan kaçınmak hususlarında şiddetle dikkatleri çekip ikaz etmişlerdir.

Hulasa olarak beytûlmale riayette ve beytûlmalin her türlü ihtiyaç için kullanılmasındaki düstür;

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا

“Onlar (Rahmanın kulları), harcadıkları zaman ne israf ederler ne de kısarlar. (Onların harcamaları,) ikisi arasında orta bir yoldur”⁵⁴ buyrulduğu ve;

وَبِالْحُجْمَلَةِ قَدْ كَانَ انْفَاقُهُمْ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا وَسَطًا عَدْلًا بَيْنَ طَرَفِي الْإِفْرَاطِ وَالتَّقْرِيطِ الْمَذْمُومَيْنِ السَّاقِطَيْنِ عَنْ دَرَجَةِ الْأَعْتَابِ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الْمُؤْمِنِينَ الْمُسْقِطَيْنِ لِلتَّنْفِيسِ عَنِ الْإِعْتِدَالِ الْحَقِيقِيِّ الْمَقْبُولِ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ عُمُومِ عِبَادِهِ

“Ezcümle Allah’ın kullarının infakları (harcamaları) ifrat ve tefrit arasında itidal ve orta yol ile olur. O ifrat ve tefrit ki Allah katında; itibar dercesinden sakıt ve mezmumdur. Müminler nezdinde ise; Kullar arasında ve Allah katında makbul olan itidal-i hakiki’den kişiyi çıkartan (düşüren) şeydir”⁵⁵ diye tefsir edildiği üzere bu iktisad ve itidal düsturudur.

⁵⁴ Furkan Sûresi, Âyet 67

⁵⁵ Nahcuvâni, El-Fevâihü'l-İlâhiyye ve'l-Mefâihü'l-Gaybiyye, Furkân Sûresi 67. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

NİYYET VE TASHİH-İ NİYYET

Niyyet, kast manasına gelir ki **وَهُوَ عَزَمَ الْقَلْبَ عَلَى الشَّيْءِ** “kalbin bir şey üzere azmetmesi” demektir.¹

الْبَيْتَةُ بِمَرْتَبَةِ الْبَذْرِ وَالْعَمَلُ بِمَرْتَبَةِ الزَّرْعِ وَالْقَلْبُ وَالنَّفْسُ وَالرُّوحُ بِمَنْزِلَةِ الْأَرْضِ الْمُسْتَعِدَّةِ لِكُلِّ نَوْعٍ مِنَ الْبَذْرِ

Kalp, nefis ve ruh; verimli bir arazi, ameller; ondan elde edilecek hasılat, niyetler ise o hasılâtın tohumu menzilesindedir.²

Dini işler, sonunda hasılat almak, kazanmak maksadı ile yapılan bir ekim işidir. Hasılat, ucunda murad edilen niyet ve gaye ile mütenasiptir. Bu itibarla ekim iki kısımdır ki biri kendisinde Ahiret sevabı, diğeri ise dünya menfaati gözetilendir.³

Şûrâ Sûresi 20. Âyet-i Kerîmesinde şöyle buyrulur:

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ

“Her kim Ahiret ekimi isterse ona ekinini artırırız, her kim de dünya ekimi isterse ona da ondan veririz amma Ahirette ona hiç nasip yoktur.”

Kişi, din namına yaptığı ameli sırf ahiret sevabına niyet ederek yaparsa, Ahirette kendisine kat kat verileceği gibi dünyası da ihmal edilmez. ⁴

Hilyetü'l-Evliya isimli eserde,

وَإِنَّمَا الْعَوْنُ مِنَ اللَّهِ عَلَى قَدَرِ الْيَتَةِ فَإِذَا تَمَّتْ يَتَةُ الْعَبْدِ تَمَّ عَوْنُ اللَّهِ لَهُ وَمَنْ قَصُرَتْ يَتَتُهُ قَصُرَ مِنَ اللَّهِ الْعَوْنُ لَهُ بِقَدَرِ ذَلِكَ

¹ Mu'cemü Lügati'l-Fukahâ

² İ.Hakkı Bursevi, Ruh'u'l-Beyan, Hadid Sûresi 4. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

³ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Şûrâ Sûresi 20. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

⁴ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Şûrâ Sûresi 20. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

Allah'ın yardımı, niyetin derecesine göredir. Kulun niyeti tam olduğu zaman, Allahın kuluna yardımı da tam olur. Niyyeti noksan olana o miktarca, Allah'ın nusreti de azalır. ⁵, buyrulmuştur.

Büyüklerimiz İmâm-ı Rabbânî Hazretleri'nin niyeti tashih ile alakalı mektubunun bir kısmını okuyarak şöyle izah etmişlerdir;

(أَيُّهَا) السَّعِيدُ الْعَمَلُ أَنَّمَا يَصِحُّ بِالنِّيَّةِ وَحَيْثُ ذَهَبْتُمْ إِلَى الْجِهَادِ مَعَ كُفَّارِ دَارِ الْحَرْبِ يَنْبَغِي أَوَّلًا تَضَحِيحُ النِّيَّةِ حَتَّى يَتَرْتَّبَ عَلَيْهِ النَّتِيجَةُ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ الْمَقْصُودُ مِنْ هَذَا الْحَرْبِ وَالْجِدَالِ إِغْلَاءَ كَلِمَةِ اللَّهِ وَتَوْهِينِ أَعْدَاءِ الدِّينِ وَتَحْرِيبِهِمْ فَإِنَّا مَأْمُورُونَ بِذَلِكَ الْمَقْصُودِ مِنْ جَمِيعِ الْجِهَادِ هُوَ هَذَا فَلَا تُبْطِلُوا نِيَّاتِكُمْ بِأُمُورٍ أُخَرَ

“Amel ancak niyet ile sahih olur” Niyeti tashih ile. Bakın niyeti tashihiin ehemmiyeti ne kadar? Nereye kadar? Nereye kadar? “Dar-ı Harbin küffarıyla beraber mücahede için, onlara karşı cihat için gittiğinizde... O esnada bile -artık hayat memat arasında- cihatta, göğüs göğüse gelmiş, ya ölüm var, ya şehitlik var, ya gazilik. Orada bile, o vasatta dahi niyetinizi tashih etmeniz lazımdır” “Evvela niyetinizi tashih etmeniz lazımdır” “Ta ki o cihattan tahsil edilebilecek, elde edilebilecek netice hasıl olsun” bakın o vasatta, o harp meydanında, küffar karşısında bile yapılacak ilk iş, evvela lazım gelen niyeti tashih etmektir. “Bu harpten, cihattan, mücadeleden maksadın, maksudun olması lazımdır” “Allahü Teala'nın Din'i yüceltmek olması lazımdır” ... O vasatta, mücadelede iken bile ilk iş tashihi-i niyettir. Ve bu mücadeleden, cihattan maksadın i'lâ-i kelimetillâh olmasıdır. Bununla beraber iki husus daha sayıyor; “Din düşmanlarını zayıf düşürmek ve tahrip etmek” “Biz bütün cihatlardan maksudumuzun bu olması ile memuruz” buyuruyor.

“Başka şeyler ile niyetlerinizi iptal etmeyin” diye büyük bir ikazda bulunuyor hepimize. İşte niyeti tashihiin ehemmiyeti... O vasatta bile... ⁶

⁵ El-İsbehâni, Hilyetu'l-Evliyâ, c.5, s.285

⁶ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbat-ı Şerife, c.2, m.69

Her kim de dünya kârı için çalışırsa, amelinin değerinden aşağı olmak üzere, Allah'ın dilediği kadar kendisine dünyalık verilir. Fakat Ahiretten ona hiç nasip yoktur.

İsrâ Sûresinde buyruluyor ki;

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَذْحُورًا * وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا

Her kim peşin istiyorsa (amelinin ecirini ölmeden bu dünya hayatında almak isterse) ona dünyada peşin verilir, dilediğimiz kadar istediğimize. Sonra da o cehennemi tahsis ederiz, mezmum ve matrûd bir halde ona yaslanır. Her kim de ahireti ister, ona layık bir sa'y ile onun için mümin olarak çalışırsa, işte bunların sa'yleri meşkûr olur.⁸

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَىٰ ، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَرَوُّجُهَا ، فَهِيَ هِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ

Ameller, sırf niyetlerledir. Her kişiye niyet ettiği vardır. Her kimin hicreti, Allah'a ve Rasûlüne ise onun hicreti, Allah'a ve Rasûlünedir. Her kimin de hicreti, ereceği bir dünya nimetine, yahud nikah edeceği bir kadına ise onun hicreti de hicrete kalkıştığındır.⁹

Büyüklerimizin naklettiği üzere (Tefsirlerde de zikrolunan) Cünd-ü'bn-i Damre (r.a.), Aşhab-ı Kiram'dan. Mekke-i Mukerreme'den Medine-i Münevvere'ye hicret edecek; ama yaşlı. Cenâb-ı Hakk'ın Allah yolunda muhacirlere vereceği ecir, sevabı duyuyor. O mükâfattan, sevaptan nasibdar olabilmek için ilerlemiş yaşına rağmen Medine-i Münevvere'ye hicret için yola çıkıyor. Ten'im mevkiine geliyor. Oraya geldiğinde rahatsızlığı şiddetleniyor.

⁸ Elmalılı, Şûra Suresi, Hak Dini Kur'an Dili, Şûra Sûresi 20. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁹ İsrâ Sûresi, Âyet 18-19

^{*} Sahih-i Buhârî, h.1

Ten'im, Mekke-i Mükerrreme'ye yakın bir yer. Daha çok yolu var, Medine-i Münevvere'ye. Vefat edeceğini hissedince diyor ki; "Ya Rabbi! Rasûlün sana ne üzerine biat ettiyse ben de öyle biat ettim." Ve ruhunu teslim ediyor. Daha sonra haberi Ashab-ı Kiram'a ulaştığında Ashab-ı Kiram, aralarında müzakereler ederlerken konuşuyorlar; "Eğer Medine-i Münevvere'ye varabilseydi eciri daha tam olurdu" diyorlar. Bunun üzerine Âyet-i Kerîme nazil oluyor¹⁰:

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاعًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

"Her kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de bulur. Ve her kim Allaha ve peygambere hicret kasdıyla evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse muhakkak ki onun eciri Allah'a düşer. Allah bir gafur, rahim bulunuyor"¹¹

İmâm Kurtubî hazretleri bu ayetin tefsirinde,

أَنَّ النَّيَّةَ الصَّادِقَةَ هِيَ أَضَلُّ الْأَعْمَالِ، فَإِذَا صَحَّتْ فِي فِعْلِ طَاعَةٍ فَعَجَزَ عَنْهَا صَاحِبُهَا لِمَنْعٍ مَنَعَ مِنْهَا فَلَا بُغْدَ فِي مُسَاوَاةِ أَجْرِ ذَلِكَ الْعَاجِزِ لِأَجْرِ الْقَادِرِ الْفَاعِلِ

Sadık niyet, amellerin aslıdır. Bir tâat işi hakkında niyet sahih olduğu zaman, bir mâniin men'i sebebiyle, sahibi ondan aciz olsa, o âcizin ecrinin, fail-i kâdirin (o işi yapanın) ecrine müsavi olması akıldan uzak olmaz.¹² diye buyurur.

Hazret-i Osman (r.a), Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kuyu açmak üzere büyük sevabı vaadettiğini işitince, bir yerde kuyu açmaya niyetlenmiş, fakat bu kendisine henüz müyesser olamadan, bir kâfirin orada kuyu açtığını öğrenmişti. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem):

نَيْتَةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ

¹⁰ Elmalılı, Hak Dini Kuran Dili, İsra Sûresi 100. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

¹¹ İsra Sûresi, Âyet 100

¹² İmâm Kurtubî, Tefsir-ı Kurtubî, Tevbe Sûresi 122. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

“Müminin niyeti (kafirin) amelinden hayırlıdır”¹³, diye buyurmuştu.

Fahreddin Râzî Hazretleri bu Hadis-i Şerif hakkında birçok te’vilin yapıldığını ancak en güzelinin şu olduğunu söyler:

النِّيَّةُ مَا لَمْ تَخُلْ عَنْ جَمِيعِ أَنْوَاعِ الْفُتُورِ لَا تَكُونُ نِيَّةً جَارِمَةً ، وَمَتَى خَلَتْ
عَنْ جَمِيعِ جِهَاتِ الْفُتُورِ وَجَبَ تَرْتُّبُ الْفِعْلِ عَلَيْهَا لَوْ لَمْ يُوجَدْ عَائِقٌ ، وَإِذَا
كَانَ كَذَلِكَ : ثَبَتَ أَنَّ النِّيَّةَ لَا تَنْفَكُ الْبَتَّةَ عَنِ الْفِعْلِ ، فَيُدْعَى أَنَّ هَذِهِ النِّيَّةَ
أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ الْعَمَلِ .

“Niyet zafiyet çeşitlerinin tamamından hâlî olmadıkça kat’î ve tam bir niyet olamaz. Ne zaman ki bunlardan hali olur, o niyet üzerine fiilin teret-tübü kaçınılmaz olur. Tabi bir mâni bulunmadığı müddetçe. İş böyle oldu-ğu zaman şu sabit olur: böyle olan niyet asla fiilden ayrılmaz. İşte bu niyet için “amelden efdaldır” denilir.¹⁴

Bu te’vilde Mürcie taifesinin “kalbin temiz olsun yeter, amel önemli değil” inancına da cevap vardır. Niyetin tashihi mühim olduğu gibi niyet edilen amelin ne olduğu da önemlidir. Zira niyet ne kadar güzel olursa olsun, haram veya mekruh bir işi helal veya mubaha çeviremez. Hadîmî Merhum der ki:

بَلْ رُبَّمَا يَغْلُظُ حُكْمُ الْمُحَرَّمَ وَالْمَكْرُوهِ بِضَمِّ نِيَّةِ الْحَلِّ وَالْإِبَاحَةِ إِلَيْهِ

Bilakis böyle haram ve mekruh olan şeylere helal ve ibaha niyetini zametmek o haram ve mekruhu daha da ağırlaştırır.¹⁵

Bu inanca kapı açmamak için yine ulemamız:

إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَنْوِي الْإِيمَانَ وَالْعَمَلَ الصَّالِحَ لَوْ عَاشَ أَبَدًا فَيُحْصَلُ لَهُ ثَوَابُ
بَلْكَ النِّيَّةِ أَبَدًا

“Müminin niyeti iman ve a’mâl-i salihyadır, isterse sonsuza kadar ya-sasın. Böyle olunca mümin için sonsuza kadar bu niyetin sevabı hâsıl olur”¹⁶ buyurmuşlardır.

¹³ İ.Hakkı Bursevî, Ruh’l-Beyan, Bakara Sûresi 261. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

¹⁴ Fahreddin Râzî, Tefsir-i Kebir, Bakara Sûresi 112. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

¹⁵ Hâdimî, Berika-i Mahmûde, c.2, s.53 (küfr-i cühûdî ve inâdî)

¹⁶ İ.Hakkı Bursevî, Ruh’l-Beyan, Nisâ Sûresi 96. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

Hazret-i Ali (r.a) başka bir zaviyeye dikkat çekerek şöyle buyurur:

يُعْطَى الْعَبْدُ عَلَى نِيَّتِهِ مَا لَا يُعْطَى عَلَى عَمَلِهِ لِأَنَّ النِّيَّةَ لَا رِيَاءَ فِيهَا

“Kulun ameli üzerine verilmeyen şeyler, niyeti üzerine kendisine verilir. Çünkü niyet kendisine riya karışmayan şeydir.”¹⁷

Üstaz Ebû Sehl ise, niyet ve amelin müstekillen değerlendirildiğinde hangisinin daha kıymetli olduğunu şöyle ifade eder:

النِّيَّةُ دُونَ الْعَمَلِ قَدْ تَكُونُ طَاعَةً، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ وَالْعَمَلُ دُونَ النِّيَّةِ لَا يَكُونُ طَاعَةً

Amelsiz niyet bazen tâat olabilir. Zira Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) **“Kim bir iyiliği kasteder de onu yapamazsa kendisi için bir hasene yazılır”** buyurmuştur. Hâlbuki niyyetsiz amel tâat olamaz.¹⁸

Hadis-i Kudsi’de Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor:

إِذَا هَمَّ عَبْدِي بِحَسَنَةٍ وَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبْتُهَا لَهُ حَسَنَةً فَإِنْ عَمَلَهَا كَتَبْتُهَا عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضَعِيفٍ، وَإِذَا هَمَّ بِسَيِّئَةٍ وَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ أَكْتُبْهَا عَلَيْهِ، فَإِنْ عَمَلَهَا كَتَبْتُهَا سَيِّئَةً وَاحِدَةً

“Mü’min kulum bir iyiliği kastettiği zaman onu işleyemese de hasene olarak yazarım. Eğer iyiliği işleyecek olursa on haseneden yetmiş kat haseneye kadar yazarım. Bir kötülük yaptığında onu işleyinceye kadar yazmam eğer işleyecek olursa bir seyyie olarak yazarım.”¹⁹

Eşbâh isimli eserde şöyle buyrulur:

وَأَمَّا حَدِيثُ النَّفْسِ فَلَا يُؤَاخَذُ بِهِ مَا لَمْ يَتَكَلَّمْ أَوْ يَعْمَلْ بِهِ كَمَا فِي حَدِيثِ مُسْلِمٍ

“Kişi konuşmadığı ve kendisini işlemediği müddetçe “hadis-i nefis” (nefsin ilkâatı) üzerine muahaze olunmaz. Müslim-i Şerifte rivayet olunan bir Hadis-i Şerifte beyan olduğu üzere.

¹⁷ Heytemi, Ez-Zevacir an İktirâf-i Kebair, el-Bâbu'l-Evvel

¹⁸ Beyhaki, Şu'abü'l-İman, İhlâsü'l-Amel ve Terkü'r-Riya, h 6447

¹⁹ Münâvî, Feyzu'l-Kadir, h 6017

Eşbâh sâhibinin işaret ettiği Hadîs-i Şerîf şudur:

إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ لِأُمَّتِي (أَيَّ عَمَّا عَنْهُمْ) مَا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا مَا لَمْ يَتَكَلَّمُوا أَوْ يَعْمَلُوا بِهِ

“Allâhü Teâla, ümmetimden, nefislerine konuştukları şeyleri (nefsin ilkaatını), tekellüm etmedikçe (dile getirmedikçe) veya onu işlemedikçe affetti.”²⁰

Ulemamız bu Hadîs-i Şerîfi şöyle izah ederler:

مَا فِي النَّفْسِ مِنْ قَضِدِ الْمَغْصِيَةِ عَلَى خَمْسِ الْهَاجِسِ هُوَ مَا يُلْقَى فِيهَا، ثُمَّ جَرَيَانُهُ فِيهَا وَهُوَ الْخَاطِرُ، ثُمَّ حَدِيثُ النَّفْسِ يَقَعُ فِيهَا مِنَ التَّرَدُّدِ هَلْ يَفْعَلُ أَوْ لَا، ثُمَّ الْهَمُّ وَهُوَ تَرْجِيحُ قَضِدِ الْفِعْلِ، ثُمَّ الْعَزْمُ هُوَ قُوَّةُ ذَلِكَ الْقَضِدِ، وَلَا يُجْزَمُ بِهِ فَالْهَاجِسُ لَا يُؤَاخَذُ بِهِ إِجْمَاعًا؛ لِأَنَّهُ ضَرُورِيٌّ

وَالْخَاطِرُ الَّذِي بَعْدَهُ كَانَ قَادِرًا عَلَى دَفْعِهِ بِصَرْفِ الْهَاجِسِ أَوَّلَ وُزُودِهِ، وَلَكِنَّهُ هُوَ وَمَا بَعْدَهُ مِنْ حَدِيثِ النَّفْسِ مَرْفُوعَانِ بِالْحَدِيثِ وَإِذَا ازْتَفَعَ حَدِيثُ النَّفْسِ ازْتَفَعَ مَا قَبْلَهُ بِالْأَوَّلَى وَهَذِهِ الثَّلَاثَةُ لَوْ كَانَتْ فِي الْحَسَنَاتِ لَا يُوجِزُ لِعَدَمِ الْقَضِدِ وَأَمَّا الْهَمُّ بِالْحَسَنَةِ يُكْتَبُ حَسَنَةً وَاحِدَةً وَبِالسَّيِّئَةِ لَا يُكْتَبُ، فَإِنْ تَرَكَ لِلَّهِ كُتِبَ حَسَنَةً وَإِنْ فَعَلَ فَسَيِّئَةً وَاحِدَةً، يَغْنِي يُكْتَبُ عَلَيْهِ الْفِعْلُ وَحْدَهُ عَلَى الْأَصَحِّ وَأَمَّا الْعَزْمُ فَيُؤَاخَذُ بِهِ عَلَى التَّحْقِيقِ

Nefiste günahı kast işi beş mertebeyledir. Evvela “Hêcis” ki bu nefse ilka olunan şeydir. Sonra bu atılan şeyin nefiste cereyanı (dolaşması), bu “Hâtır”dır. Sonra “Hadîsü’n-nefs” (nefsin konuşması) ki, “yapsın mı, yapmasın mı” şeklinde nefiste vaki olan tereddüttür. Sonra “Hemm”. Hemm, fiili kasdı tercih etmektir (yapmaya niyetlenmektir). Sonra “Azm”. Azm, bu kasd ve niyetin kuvvet bulmasıdır. Ancak kat’iyyet kazanmamıştır.

Şimdi, icmaan sabit olduğu üzere hêcis üzerine muaheze yoktur. Zira o kaçınılmazdır. Kişi hêcis varid olur olmaz onu reddetmek sûretiyle def’i

²⁰ Sahih-i Müslim, El-İman, h.346

üzerine kadir olsa da; hâtır -kendinden sonraki hadis-i nefsten olmakla-yukarıda zikredilen Hadis-i Şerif ile ikisinden de (hâtır ve hadîsü'n-nefs) muaheze kaldırılmıştır. Hadis-i nefis affedilince bir öncekinin affı da evle-viyetlidir.

Bu üç şey (ile kişi seyyiatta müaheze olunmadığı gibi) hasenat hakkın-da olduğunda da henüz kast bulunmadığı için kişi me'cur olmaz. Ancak iyiliğe hemm (niyet) bir hasene olarak yazılır. Kötülüğe hemm (niyet) du-rumunda ise hiçbir şey yazılmaz. Hatta Allah için bu hemmi (niyeti) terk edecek olursa yine bir hasene olarak yazılır. Eğer niyetini fiile geçirecek olursa bir seyyie yazılır. Seyyieye azm durumuna gelince muhakkak bu-nunla muaheze olunur.²¹ Şu Âyet-i Kerîmeler bunun şahididir:

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا

“Bir de hiç bilmediğin bir şeyin ardınca gitme, çünkü kulak, göz, gönül, bunların her biri ondan mes’ul bulunuyor”²²

قُلْ إِنْ تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمُهُ اللَّهُ

“Deki: gizleseniz de sinelerinizdekini, belli etseniz de Allah onları bilir.”²³

وَخُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ • إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ

Ve derildiği zaman o sadırdakiler. O gün o Rableri onlara elbette habirdir.²⁴ (Gönüllerde saklanan bütün gizli sırlar, niyetler, maksatlar ol-muş hâsılât gibi derilip toplanıp her şeyiyle ortaya konduğu vakit o nankör insanlar dünyada neler ettiklerini anlayacaklar.)

Kemiyet ne kadar gerekli ise keyfiyet ondan daha fazla gerekli ve kıy-metlidir. Ekseriya yapılan işin çokluğundan ziyade, onun kalitesi gözetilir.

İmam Nisâbü’rî yazmış olduğu tefsirde, اَتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ ثَمْرَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فِيْكَ لِمَةً طَيِّبَةً “Yarım hurma ile bile olsa Cehennem ateşinden korunun. Bunu da bulamayan

²¹ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, Ahkâmu'r-Riyâ

²² İsra Sûresi, Âyet 36

²³ Âl-i İmrân Sûresi, Âyet 29

²⁴ Adiyat Sûresi, Âyet 10-11

kimse güzel söz ile cehennemden sakınsın.”²⁵ Hadis-i Şerifini tahkik ederken şöyle buyurur:

أَنَّ الْمَقْصُودَ النَّيَّةُ فَإِنْ كَانَ الْعَمَلُ قَلِيلًا وَالنِّيَّةُ خَالِصَةً حَصَلَ الْمَطْلُوبُ ، وَإِنْ كَانَ الْعَمَلُ كَثِيرًا وَالنِّيَّةُ فَاسِدَةً فَالْمَقْصُودُ فَاثِتٌ ، وَلِهَذَا قَالَ كُفْتُ الْأَخْبَارَ : لَا تَخْفَرُوا شَيْئًا مِنَ الْمَعْرُوفِ فَإِنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْجَنَّةَ بِإِعَارَةِ إِبْرَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، وَإِنَّ امْرَأَةً أَعَانَتْ بِحَبَّةٍ فِي بِنَاءِ بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَدَخَلَتْ الْجَنَّةَ .

Burada maksat niyettir. Amel az olsa da niyyet halis ise matlup hâsıl olur. Amel çok da olsa, niyet fasid ise maksat yitirilmiştir. Bu sebeple Ka'bü'l-Ahbar şöyle buyurur: İyilikten hiçbir şeyi küçümsemeyin! Zira bir racül Allah yoluna ödünç verdiği bir iğne ile; bir kadın da Beyt-i Makdis'in inşaatına yardım olsun diye verdiği bir habbe (tane) ile cennete girmiştir.²⁶

İbnü'l-Mübârek'in şu sözü de bunu te'yid eder mahiyettedir:

رُبَّ عَمَلٍ صَغِيرٍ تَغْظُمُهُ النَّيَّةُ وَرُبَّ عَمَلٍ كَبِيرٍ تَضَعُرُهُ النَّيَّةُ

“Nice küçük ameller vardır ki niyet onu yüceltir, nice büyük ameller vardır ki niyet onu küçültür.”²⁷

Büyüklerimiz “Cân-ı gönülden yapılmayan hizmetler daha dünya-dayken sahibine iade edilir” buyurmuşlardır.

Fahreddin Râzî hazretleri şöyle buyurmuşlardır; “Bazı tâatler her ne kadar yücelik ve şerefte zirve olsa da lakin insan, Allah rızasını talep için yerine getirdiği zaman onların faidesini görebilir. Riya ve gösteriş için yaptığı zaman bilakis onlar mefasidin büyüklerinden olur.”²⁸

Hadis-i Şerifte şöyle buyrulur:

يُجَاءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصُحُفٍ مُحْتَمَةٍ فَنُصَّبُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَرْ وَجَلَّ يَقُولُ اللَّهُ عَرْ وَجَلَّ لِمَلَائِكَتِهِ أَلْقُوا هَذَا وَاقْبَلُوا هَذَا فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ وَعِزُّكَ

²⁵ İmam Nisâbüri, Tefsir-i Neysaburi, Zilzal Süresi 1. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁶ İmam Nisâbüri, Tefsir-i Nisâbüri, Zilzal Süresi 1. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁷ İmâm Gazâlî, İhyâ-i Ulûmî'd-Dîn, Faziletü'n-Niyyet

²⁸ Fahreddin Râzî, Tefsir-i Razi, Nisâ Süresi 114. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

مَا رَأَيْنَا إِلَّا خَيْرًا فَيَقُولُ وَهُوَ أَغْلَمُ إِنَّ هَذَا كَانَ لِعِيرِي وَلَا أَقْبُلُ الْيَوْمَ
مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا ابْتَغَى بِهِ وَجْهِي

“Kıyamet gününde mühürlenmiş sahifeler getirilip Allâhü Teâla’nın huzuruna konulur. Allâhü Teâla meleklerine “şunu atın, bunu kabul edin” diye buyurur.

Melekler “İzzetine yemin olsun bizler, bu sahifelerde hayırdan başkasını görmüyoruz” diye söyleyince, her şeyi en iyi bilen Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: Bu, benden başkası için yapıldı. Ben bugün, ancak benim rızam talep edilmiş olan ameli kabul ederim.²⁹

Fahreddin Râzî hazretleri,

أَنَّ الْمَطْلُوبَ مِنَ الْأَعْمَالِ الظَّاهِرَةِ رِعَايَةَ أَحْوَالِ الْقَلْبِ فِي إِخْلَاصِ النِّيَّةِ،
وَتَضْفِيفِ الدَّاعِيَةِ عَنِ الْإِلْتِفَاتِ إِلَى غَرْضِ سِوَى طَلَبِ رِضْوَانِ اللَّهِ تَعَالَى

“Zahiri amellerin maksadı, niyetin tashihi hususunda kalbin ahvaline riayet etmek ve Allah rızasını talebin dışındaki gayelere meyletmeye götüren şeyleri tasfiye etmektir.”³⁰ der ve bunun en kuvvetli delilinin Nisâ Sûresi’nin 114. Âyet-i Kerimesi olduğunu ifade eder.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ
النَّاسِ وَمَن يَعْمَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاةِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

“Onların fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur, ancak sadaka vermeyi veya bir maruf işlemeyi veya insanların arasını düzeltmeyi emreden başka, ve her kim bunu Allahın rızasını arayarak yaparsa yarın biz ona büyük bir ecir vereceğiz.”³¹

Ebu’d-Derda (r.a), Peygamberleri yeryüzünün çivilerine benzetir. Yeryüzünün kıvamı ve kıyâmı onlarladır. Onlardan sonra, bu vazifenin, ümmet-i Muhammed içinden seçilmiş bazı zatlara yüklendiğini söyler ve onları şöyle anlatır:

²⁹ Sunen-ı Darekutni, Et-Tahare, h 132

³⁰ Fahreddin Râzî, Tefsir-ı Râzî, Nisâ Sûresi 114. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

³¹ Nisâ Sûresi, Âyet 114

لَمْ يَفْضَلُوا النَّاسَ بِكَثْرَةِ صَوْمٍ وَلَا صَلَاةٍ وَلَكِنْ بِحُسْنِ الْخُلُقِ وَصِدْقِ
الْوَرَعِ وَحُسْنِ النِّيَّةِ وَسَلَامَةِ الْقُلُوبِ لِجَمِيعِ الْمُسْلِمِينَ وَالتَّصِيحَةِ لَهُمْ ابْتِغَاءَ
مَرْضَاةِ اللَّهِ بِصَبْرٍ وَجَلِيمٍ وَلَبٍ وَتَوَاضُعٍ فِي غَيْرِ مَذَلَّةٍ، فَهُمْ خُلَفَاءُ الْأَنْبِيَاءِ

Onlar, insanlardan çok oruç tutmak ve çok namaz kılmak ile üstün olmuş değillerdir. Lakin onlar güzel ahlak, sıdk-u vera', güzel niyet, bütün Müslümanlara karşı selamet-i kalp, rıza-i ilahi talebiyle onlara nasihat (samimiyet), yumuşaklık, akıl ve mezellele düşmeden tevazu göstermekle üstün olmuşlardır. İşte onlar peygamberlerin halifeleridirler.³²

Âyet-i Kerimede şöyle buyrulur:

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

“De ki: ben Allah’a, dini onun için halis kılarak, ibadet edeyim diye emrolundum”³³

Bir nimeti muhafaza etmek, onu elde etmekten daha zordur.

تَخْلِيصُ النِّيَّةِ مِنْ فَسَادِهَا أَشَدُّ عَلَى الْعَامِلِينَ مِنْ طَوْلِ الاجْتِهَادِ

“Niyeti bozulmaktan muhafaza etmek, yani tashih-i niyet, amel edenler üzerine, uzun süre mesai ve çalışmadan daha ağırdır.”³⁴, diye buyrulmuştur. Zira yapılan işlerde ahiret sevabına ulaşma niyyeti, tashih-i niyetin ihmaliyle dünya menfaatine dönebilir. Niyetler bozulduğunda, sağlam kalan ne olabilir ki!

Zü’n-Nûn-i Mısıri hazretleri, mahlukat üzerine fesadın dahil olma sebeplerinin ilki olarak: صَفَتْ النِّيَّةُ بِعَمَلِ الْأَجْرَةِ “Ahiret ameline niyetle zafiyet”i sayar.³⁵

إِذْ قَرَبَا قُرْبَانًا فَتُقْبَلُ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ

³² İmâm Kurtubî, Tefsir-i Kurtubî, Bakara Sûresi 250. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

³³ Zümer Sûresi, Âyet 11

³⁴ Ebû Talip el-Mekkî, Kûtü'l-Kulûb, 37. Fasil, Yûsuf ibn-i Esbât'ın sözü

³⁵ İ.Hakkî Bursevî, Ruhû'l-Beyan, Bakara Sûresi 216. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

“Hani ikisi birer kurban takdim ettiler de birinden kabul edildi, diğ-
gerinden edilmedi. ³⁶ Âyet-i Kerîmesinde kısza edildiği üzere, Kâbil ni-
yetini halis kılmayınca, Allah'ın hükmüne hışım ve gadap göstermiş, ya-
nındaki en değersiz şeyi kurban olarak vermiş ve kötü niyetiyle helakini
hazırlamıştı. ³⁷

Zaten Allâhü Teâlâ kişinin helakini murad etmişse onu şu üç şeyle ce-
zalandırır:

أُولَٰهَا يَزُرُّهُ الْعِلْمُ وَيَمْنَعُهُ عَنْ عَمَلِ الْعُلَمَاءِ. وَالثَّانِي يَزُرُّهُ صُخْبَةُ الصَّالِحِينَ
وَيَمْنَعُهُ عَنْ مَعْرِفَةِ حُقُوقِهِمْ. وَالثَّالِثُ يَفْتَحُ عَلَيْهِ بَابَ الطَّاعَةِ وَيَمْنَعُهُ الْإِخْلَاصَ
وَأَنَّمَا يَكُونُ ذَلِكَ الْمَذْكُورُ لِحُبِّ نَبِيِّهِ وَسُوءِ سَرِيرَتِهِ لِأَنَّ النَّبِيَّ لَوْ كَانَتْ صَحِيحَةً
لَرَزَقَهُ اللَّهُ مَنَفَعَةَ الْعِلْمِ وَمَعْرِفَةَ حُقُوقِهِمْ وَإِخْلَاصِ الْعَمَلِ

Birincisi; Ona ilim verir, ancak ulemanın amelinden men eder. İkinci-
cisi; Ona Salihlerin sohbetini nasip eder, ancak onların haklarını bilmek-
ten mahrum bırakır. Üçüncüsü; Ona taat kapısını açar, ancak ondan ihlasi
uzaklaştırır. Bu cezalar o kimsenin niyetinin bozukluğu, (kalbinde) gizle-
diğinin kötülüğü sebebiyledir. Zira niyet sahih olsaydı, Allâhü Teâlâ ona,
ilmin menfaatini, Salihlerin hukukunun marifetini, amelin ihlasını nasip
ederdi. ³⁸

Kalp ve letaiftekiler ancak sahibinin ve Allâhü Teâlâ'nın muttali olabi-
leceği sırlar ile doludur. Ancak kişi niyetinin bozukluğuna bazen kendisi
dahi muttali olamayabilir. Bu, nefis muhasebesinin terkindendir. Bunun
için zaman zaman kalbe ve içindekilere yönelmeli, bozulan niyetleri dü-
zeltmelidir.

İmâm-ı Rabbanî Hazretleri şöyle buyurur:

وَيَتَّبِعِي أَنْ يَخْطِئَ فِي تَضْجِيعِ النَّبِيِّ غَايَةَ الْإِخْتِطَاطِ لِئَلَّا يَخْطِئَ وَيَتَكَمَّنَ فِي
ضَمْنِهَا غَرَضُ نَفْسَانِي وَأَنْ يَلْتَجِيَ وَيَتَضَرَّعَ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فِي هَذَا التَّضْجِيعِ كَثِيرًا
وَأَنْ يَكُونَ فِي مَقَامِ الْعَجْزِ وَالْإِنْكَسَارِ فَحِينَئِذٍ يُحْتَمَلُ أَنْ تَنْتَحَقَّ حَقِيقَةُ النَّبِيِّ

³⁶ Maide Sûresi, Âyet 27

³⁷ Şemsuddîn el-Hatib eş-Şerbîni, Tefsîru's-Sarac'î'l-Munir, Maide Sûresi 27. Âyet-i Kerîmenin Tefsîrinden

³⁸ İ. Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Beyan, Nisâ Sûresi 39. Âyet-i Kerîmenin Tefsîrinden Hamidu'l-Latâ'if sözü

Niyeti tashih hususunda, içinde nefsanî bir maksat yerleşmemesi ve gizli kalmaması için son derece ihtiyat ile davranmak; bu hususta Allâhü Teâlâ'ya çok tazarru ve iltica etmek; acz ve inkisar makamında bulunmak lazım gelir. Böyle hareket edince niyetin hakikatinin de tahakkuku muhtemel olur.³⁹

Mücadele çeşitlilik gösterse de nihai maksatları aynıdır. Elindeki kalem ile emr-i bil-maruf nehy-i anil-münker vazifesini yapanlar, küffâra karşı kılıç sallayanlarla, rıza-i ilahî için ilâ-yı kelimetullah maksadında birleşirler. İlmiyle bu vazifeye kıyam edenler için güzel niyet, işin olmazsa olmazıdır.

Hadîmî merhum, emr-i bil-marufun şartlarını şöyle sayar:

وَشَرَائِطُ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ ثَلَاثَةٌ صِحَّةُ النِّيَّةِ مِنْ إِغْلَاءِ كَلِمَةِ الدِّينِ وَكَلِمَةِ اللَّهِ تَعَالَى ، وَالثَّانِي مَعْرِفَةُ الْحُجَّةِ ، وَالثَّالِثُ الصَّبْرُ عَلَى مَا يُصِيبُهُ مِنَ الْمَكْرُوهِ .

"Emr-i bi'l-ma'rufun şartları üçtür: İ'lâ-yı kelimetullah hususunda niyetin sahih olması, hucceti (delil) bilmek, kendisine isabet eden zorluklar üzerine sabır."⁴⁰

Hâdimî merhum, ilimde olması beklenen sahih niyeti ifade ederken de: "Tâlib-i ilim niyetini tashih etmeyi murad ettiği zaman, öğrendikleriyle cahaletten çıkmaya, mahlûkata faideli olmaya, ilmi ihya etmeye niyet etmelidir. İlmin ve ilimle amelin talebinde olmak -niyyet sahih olduğunda- bütün taatlerden üstün bir amel olur."⁴¹, diye buyurur.

Ahmed İbn-i Hanbel hazretleri, "نِيَّيْتُ طَلَبُ الْعِلْمِ أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ لِمَنْ صَحَّتْ نِيَّتُهُ" "Niyeti sahih olan için ilim talebi amellerin en faziletlisidir."⁴², sözleriyle aynı hakikati ifade eder.

Ancak talebe, nefsin kandırmaları, şeytanın evhamı, dünyevî arzuların galebesiyle tashih-i niyete kadir olamayabilir. Bu durumda dahi ilme devam, onu terkten efaldır. Çünkü cehaletin zararı, bozuk niyetin zararından daha çetindir. Ayrıca ilme devam ettiği zaman, -geç de olsa- öğrendiği ilim niyetini tashihe vesile olabilir.⁴³

³⁹ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.1, m.265

⁴⁰ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, Bevâisü'l-Gadab

⁴¹ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, El-Ulûmü'l-Mendûbü ileyhâ (Hulâsa)

⁴² Ali bin Süleyman ed-Dimeşki, El-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Raci, Salâtü't-tatavvü

⁴³ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, El-Ulûmü'l-Mendûbü ileyhâ (Hulâsa)

Bu hususta Tabiîn'in büyüklerinden Mucahid hazretleri; "Biz ilim öğrenirdik, hâlbuki bizim için ilim talep ederken güzel ve kâmil niyet her zaman bulunmazdı. Bütün amellerimizde niyetimizde tasfiye üzerine kadir olamaz, bazı amellerimizde niyet-i hamideye sahip olamazdık. Sonra sonra Allâhü Teâlâ ilimde tashih-i niyetle bizleri rızıklandırdı."⁴⁴

Hasan-ı Basrî Hazretleri;

لَقَدْ طَلَبَ أَقْوَامُ الْعِلْمَ مَا أَرَادُوا بِهِ اللَّهُ وَلَا مَا عِنْدَهُ ، فَمَا زَالَ بِهِمُ الْعِلْمُ
حَتَّى أَرَادُوا بِهِ اللَّهُ وَمَا عِنْدَهُ

"Nice kavimler ilim talep ettiler (ne yazık ki) onunla Allâhü Teâlâ'yı ve onun indinde olanı murad etmediler. Fakat Allâhü Teâlâ'yı ve onun indinde olanı murad edinceye kadar ilim onlardan ayrılmadı."⁴⁵

Süfyan-ı Sevri Hazretleri; نَعَلِمْنَا الْعِلْمَ لِغَيْرِ وَجْهِ اللَّهِ تَعَالَى فَأَنَّى الْعِلْمُ أَنْ يَكُونَ إِلَّا بِاللَّهِ
"Biz rıza-i ilahînin gayrı için ilim talep etsek de sonra o ilim Allâhü Teâlâ'dan başkası için olmaktan imtina eder de yalnız Allah için olurdu."⁴⁶ buyurmuşlardır.

İmâm-ı Rabbanî Hazretleri buyururlar ki:

وَنَحْنُ نَغْطِ حَالَكُمْ حَيْثُ أَنْتُمْ مَشْغُولُونَ فِي الْبَاطِنِ بِالْحَقِّ سُبْحَانَهُ
وَفِي الظَّاهِرِ تَوَدُّونَ الصَّلَاةَ مَعَ جَمَاعَةٍ كَثِيرَةٍ وَمَعَ ذَلِكَ تَسْرِفْتُمْ بِالْجِهَادِ مَعَ
الْكُفَّارِ فَمَنْ سَلِمَ فَهُوَ غَارٍ وَمَنْ هَلَكَ فَهُوَ شَهِيدٌ وَلَكِنْ كُلُّ ذَلِكَ إِنَّمَا يَتَصَوَّرُ
بَعْدَ تَضَحِيحِ النِّيَّةِ فَإِنْ لَمْ تَتَحَقَّقْ حَقِيقَةُ النِّيَّةِ يَنْبَغِي تَحْصِيلُهَا بِالتَّكْلِيفِ وَأَنْ
يَكُونَ مُلْتَجِئًا وَمُتَضَرِّعًا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى لِنَتَبَسَّرَ حَقِيقَةُ النِّيَّةِ

Bizler sizin halinize gıpta ediyoruz. Zira bir taraftan batınınız ile Hak Sübhanehü ile meşgul olurken diğer taraftan zahiriniz ile büyük cemaatlar halinde namazınızı eda ediyorsunuz. Bununla beraber bir de küffar ile mücadele nimetiyle müşerref olmuşsunuz. Sağ kalan gazî, ölen ise şehid. Ancak bunların tamamı niyeti tashihten sonra düşünülebilir. Henüz

⁴⁴ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, El-Ulûmu'l-Mendûbu ileyhâ (Hulâsa)

⁴⁵ Sunen-i Darimi, h.360

⁴⁶ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, El-Ulûmu'l-Mendûbu ileyhâ

hakiki niyet ortaya çıkmamış ise zorla da olsa onu elde etmek, hakiki niyetin müyesser olması için Allâhü Teâlâ'ya boyun büküp iltica etmek gerekir.⁴⁷

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) da şöyle buyurmuştur:

“Evlatlarım! Bu ilimleri okumak isteyen bir kimse daima: “Ben bu ilimleri Allah rızası için okuyacağım, okuduklarımı da Ümmet-i Muhammed’in evladına öğreteceğim. Bu suretle batağa düşmüş insanları kurtarmaya çalışacağım.”, diye düşünmeli ve gayesi hep böyle olmalıdır. Maaş almak hatta müftü veyahut vaiz olmak niyetiyle ilim öğrenmek haramdır. Eğer içinizde bu maksadla burada bulunan varsa hemen dengini toplayıp, çekip gitsin. Zira Enbiya mirası olan bu ilim dünyevi gayeler için okunmaz. Başka yerlerde başka maksad ve gayeler için ilim tahsil edenlere dünya da haram oldu, ahiret de. Çünkü onlarda rabita bağı yoktur. Rabitası olmayanların da hakikatle alakası yoktur. Biz ise yalnız Allah rızası için okuyoruz. Okuduklarımızı da İnşaaallah her zaman hiçbir menfaat gözetmeden okutacağız.”⁴⁸

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleri bir gün talebeleriyle giderken hokkabazın biri halka hokkabazlık numaraları gösteriyormuş. İmâm-ı A'zam hazretleri talebelerine dönmüş ve demiş ki: Evladlarım! Bu kimse süfli biridir. Süfli mesleğini süfli dünyaya alet ediyor. Benim size öğrettiğim ilim ise ulvîdir. Siz bu ulvî ilmi dünyaya alet edecek olursanız bu hokkabazdan daha süfli olursunuz.⁴⁹

Hadîs-i Şerîfte şöyle buyrulur;

الْيَتِيُّ الْحَسَنَةُ تُدْخِلُ صَاحِبَهَا الْجَنَّةَ

“Güzel niyet sahibini cennete koyar.”⁵⁰

⁴⁷ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerîfe, c.2, m.69

⁴⁸ Z.Sunguroğlu'nun Notları, s.39-40

⁴⁹ Z.Sunguroğlu'nun Notları, s.18

⁵⁰ Suyûtî, Camiu'l-Ehâdis, h.24984

KİBİR UCUP VE TEVÂZU'

Kibir: (هُوَ ظَرُّ الْإِنْسَانِ نَفْسَهُ أَنَّهُ أَكْبَرُ مِنْ غَيْرِهِ) "İnsanın kendini başkasından büyük olarak zannetmesi;¹ Ucup ise, insanın kendini, müstehak olmadığı yerde görmesidir.²

İmâm Gazali Hazretleri şöyle buyurur;

الْعُجْبُ هُوَ اسْتِغْظَامُ النِّعْمَةِ وَالرُّكُونُ إِلَيْهَا مَعَ نِسْيَانِ إِصْافَتِهَا إِلَى الْمُنْعَمِ

Ucup: Nimetin, mün'ime (Hazret-i Allâh'a) izafetini unutmakla beraber, nimeti büyük görüp ona meyletmektir.³

Kibrin tahakkuku için gayrın vücudu gerekirken; ucup, kendinden başka hiç kimse yaratılmamış dahi olsa tahakkuk edebilir.⁴

Tevazu: Kibir ve ucubun zıddıdır. Tezellül ve alçak gönüllülük, müstehak olduğu mertebenin daha aşağısına tefaddulen (nezaketen) razı olarak, o şekilde muamelede bulunmak manalarına gelir.⁵

A. KİBİR

Allâhü Teâlâ, insanoğluna çeşit çeşit nimetler vermiştir. İnsan, bu nimetlerin hakiki sahibini unuttuğu zaman gaflete düşer; mal ve servetin, güç ve kuvvetin kendine ait olduğunu zanneder de büyüklük taslamaya başlar.

Nitekim İblis, büyüklük taslaması yüzünden kendisinin ateşten, Âdem (aleyhisselâm)'ın ise topraktan yaratıldığını iddia edip Allâhü Teâlâ'nın emrine karşı gelmiştir.

¹ Abdül Mün'im, Mu'cemü'l-Mustalahât ve Elfâzı'l-Fıkhiyye, c.3, s.135

² Ragıb el-İsfehânî, Müfredâtü Garibî'l-Kur'ân,

³ Abdül Mün'im, Mu'cemü'l-Mustalahât ve Elfâzı'l-Fıkhiyye, c.2, s.477

⁴ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, el-Babü's-Sani fi'l-Umuri'l-Mühimme

⁵ İbn-i Manzur, Lisânü'l-Arab; Ö.Nasuhî Bilmen, Dini ve Felsefî Ahlak Lüğatçesi, s.29

A'raf Sûresinde bu husus şöyle ifade edilir;

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا
إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ * قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا
خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

“Muhakkak sizi evvela yarattık, sonra size suret verdik, sonra da meleklere dedik ki: “Âdem (aleyhisselâm)’a secde edin”. Hemen secde ettiler, ancak İblis, secde edenlerden olmadı. Allâhü Teâlâ ona “Sana ne mâni oldu da ben emrettiğimde secde etmemeye cüret eyledin” buyurdu. İblis, “Ben ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın” dedi”⁶

Hâdimî merhum, şeytanın hatasını şöyle beyan eder;

وَطَرَّ اللَّعِينُ أَنَّ النَّارَ لَا رِفَاعَ لَهَا وَلَطَافَتُهَا وَسُرْعَةُ انْتِقَالِهَا وَضِيائُهَا أَفْضَلُ
مِنَ الْمَاءِ وَالتُّرَابِ ، وَجَهْلُ كَوْنِ الطَّهَارَةِ لَا تَكُونُ إِلَّا بِهِمَا فِي الْأَنْجَاسِ
وَالْأَحْدَاثِ وَأَنَّ الْفَضْلَ لَيْسَ إِلَّا فِي التَّوَاضُّعِ كَالْتُّرَابِ لَا فِي التَّعَلِّيِ وَالرِّفْعَةِ

“Şeytan (aleyhi'l-la'ne) zannetti ki ateş; irtifa', letafet, sürat-i intikal ve zıyası sebebiyle su ve topraktan daha faziletlidir. Ancak abdestsizlikten ve necasetten temizliğin su ve toprakla olduğunu bilemedi. Fazilet ancak toprak gibi tevazu göstermektedir. Yücelik ve üstünlük izharında değil.”⁷

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) “Kulların irade, ihtiyar, istidatlarını merziyyât-ı mevlâda (Allah'ın razı olacağı yerlerde) istimal edememeleri yahut tam ve kâmil ve müsmir bir surette istimala muvaffak olamamaları ahkâmı münzeleyi münkir olan onu yapma hususunda küfür, inad ve istikbar (kibirleşmek) sahibi bulunan nefs-i emmarenin sıfat-ı itmi'namı (mutmainne vasfını) haiz olmamasından naşidir”⁸ buyurarak kibir gibi hastalıkların nefisten meydana geldiğini ifade etmişlerdir.

* A'râf Suresi, Âyet 11-12

⁶ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, el-Babu's-Sani fi'l-Umûri'l-Muhimme

⁷ Mektuplar Risalesi, s.30

Muhammed İbn-i Ali (rh.) buyurur ki;

مَا دَخَلَ قَلْبَ امْرِئٍ شَيْءٌ مِنَ الْكِبْرِ إِلَّا نَقَصَ مِنْ عَقْلِهِ قُلٌّ ذَلِكَ أَوْ كَثُرَ

“İster çok ister az olsun kişinin kalbine kibirden bir şey dâhil olsun da (o kibir) aklından bir şeyi noksanlaştırmazın.”⁹

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz günahların aslı ve kaynağı olan fiilleri, şu ifadeleriyle ümmetine haber vermiştir;

إِيَّاكُمْ وَالْكِبْرَ ، فَإِنَّ إِبْلِيسَ حَمَلَهُ الْكِبْرَ عَلَى أَنْ لَا يَسْجُدَ لِآدَمَ ، وَإِيَّاكُمْ وَالْحِرْصَ ، فَإِنَّ آدَمَ حَمَلَهُ الْحِرْصَ عَلَى أَنْ أَكَلَ مِنَ الشَّجَرَةِ ؛ وَإِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ فَإِنَّ ابْنِي آدَمَ إِنَّمَا قَتَلَ أَحَدَهُمَا صَاحِبَهُ حَسَدًا فَهَذَا أَضْلُ خَطِيئَةٍ

“Kibirden sakının! Muhakkak ki İblis’i, Âdem (aleyhisselâm)’a secde etmemeye kibir sürüklemiştir. Hırstan uzak durun! Zira Âdem (aleyhisselâm)’ı, o yasak ağaçtan yemeğe hırs götürmüştür. Hasetten de kaçının! Çünkü Âdem (aleyhisselâm)’ın iki oğlundan biri, diğerini hasedinden öldürmüştür. Bu üç şey bütün günahların aslıdır.”¹⁰

Süfyan-ı Sevri Hazretleri;

كُلُّ مَغْصِيَةٍ عَنْ شَهْوَةٍ فَإِنَّهُ يُزْجِي عُقْرَانَهَا وَكُلُّ مَغْصِيَةٍ عَنِ الْكِبْرِ فَإِنَّهُ لَا يُزْجِي عُقْرَانَهَا لِأَنَّ مَغْصِيَةَ إِبْلِيسَ كَانَ أَضْلُهَا مِنَ الْكِبْرِ وَرَأَى آدَمَ كَانَ أَضْلُهَا مِنَ الشَّهْوَةِ

“Her bir mâsiyet ki, sebebi, kaynağı şehvetten ise affı ümit olunur. Bir masiyet ki kaynağı kibirden ise affı ümit olunmaz. Çünkü İblisin masiyetinin aslı kibirden, Âdem (aleyhisselâm)’ın zellesinin aslı şehvettendi.”, buyurmuşlardır.¹¹

İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri âsileri taksim ederken kibrin tehlikesini şöyle beyan eder;

⁹ İbn-i Battâl, Şerhu'l-Buhârî, Kitabu'l-Edep

¹⁰ Suyutî, Cami' u'l-Ehadis, h.9790

¹¹ Askalânî, Münebbihat, s.3

إِنَّ الْعَصَاَ صِنْفَانِ صِنْفٌ مِنْهُمْ مُتَكَبِّرُونَ وَهُمْ الْمُصْرُونَ مُتَابِعُوا إِبْلِيسَ فَلَهُمُ الْخُلُودُ فِي النَّارِ وَصِنْفٌ مِنْهُمْ مُتَوَاضِعُونَ وَهُمْ التَّائِبُونَ مُتَابِعُوا آدَمَ فَلَهُمُ النَّجَاةُ وَبِهَذَا الدَّلِيلِ ثَبَتَ أَنَّ لَيْسَ ذَنْبُ أَكْبَرَ بَعْدَ الشِّرْكِ مِنَ الْكِبْرِ بَلِ الشِّرْكَ أَيْضًا يَتَوَلَّدُ مِنَ الْكِبْرِ كَمَا قَالَ تَعَالَى {أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ}

“Asiler iki sınıftır. Biri mütekebbirler. Bunlar İblis’e tabi olan ısrar ehli-dir. Onlar için cehennemde hulud (ebedilik) vardır. Diğeri ise tevazu sahipleridir. Bunlar Âdem (a.s)’a tabi olan tevbe-kârlardır. Onlar için ise kurtuluş vardır. İşte bu delil ile şu sabit oldu ki: (لَيْسَ ذَنْبُ أَكْبَرَ بَعْدَ الشِّرْكِ مِنَ الْكِبْرِ) “Şirkten sonra, kibirden daha büyük günah yoktur”. Şirk de zaten kibirden tevelliüd eder. (أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ) “İblis yüz çevirdi ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu.”¹² Âyet-i Kerimesi ile beyan olunduğu gibi.”¹³

TEKEBBÜRÜN KISIMLARI

Tekebbür, kibrin izharından ibarettir.¹⁴ Şeyh Ebu'l-Leys Semerkandî Hazretleri tefsirinde şöyle buyurur;

التَّكَبُّرُ يَنْقَسِمُ عَلَى ثَلَاثَةِ أَقْسَامٍ . التَّكَبُّرُ عَلَى اللَّهِ وَهُوَ أَخْبَثُ أَنْوَاعِ الْكِبْرِ وَأَقْبَحُهَا وَمَا مَنَشَأُهُ إِلَّا الْجَهْلُ الْمَخْصُصُ . ثُمَّ التَّكَبُّرُ عَلَى الرُّسُلِ مِنْ تَعَزُّزِ النَّفْسِ وَتَرْفُعِهَا عَنِ الْإِنْقِيَادِ لِبَشَرٍ مِثْلٍ سَائِرِ النَّاسِ وَهَذَا كَالْتَّكَبُّرِ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى فِي الْقِيَامَةِ وَاسْتِخْقَاقِ الْعَذَابِ السَّرمَدِيِّ . وَالثَّالِثُ التَّكَبُّرُ عَلَى الْعِبَادِ وَهُوَ بَأَن يَسْتَغْظِمَ نَفْسَهُ وَيَسْتَخْفِرَ غَيْرَهُ فَيَأْبَى عَنِ الْإِنْقِيَادِ لَهُمْ وَيَذْعُوهُ إِلَى الرُّفْعِ عَلَيْهِمْ فَيَزِدُّرِيهِمْ وَيَسْتَضْعِفُهُمْ وَيَسْتَكْفِفُ عَنْ مُسَاوَاتِهِمْ وَهُوَ أَيْضًا قَبِيحٌ وَصَاحِبُهُ جَاهِلٌ كَبِيرٌ يَسْتَأْهِلُ سَحْطًا عَظِيمًا لَوْ لَمْ يَثْبُتْ وَإِنْ كَانَ دُونَ الْأَوَّلِينَ لِلدُّخُولِ تَحْتَ عُومٍ قَوْلِهِ { مَنَوَى الْمُتَكَبِّرِينَ } وَأَيْضًا مَنْ تَكَبَّرَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ فَقَدْ نَارَعَ اللَّهَ فِي رِدَائِهِ وَفِي صِفَةٍ مِنْ صِفَاتِهِ

¹² Bakara Sûresi, Âyet 34

¹³ Hakkı Bursevî, Ruh'u'l-Beyan, Zümer Sûresi 73. Âyet-i Kerimesin Tetisinden

¹⁴ Hâdimî, Berika Şerhu'l-Tarika, el-Bab'u's-Sani fi'l-Umûr'ul-Muhimme

"Tekebbür üç kısma ayrılır: Allâhü Teâlâ'ya karşı tekebbür. Bu, kibir çeşitlerinin en çirkinidir. Kaynağı sırf cehalettir. Sonra Rasûller üzerine olan tekebbür gelir. Bu tekebbür, Rasûller'in de bir beşer olması sebebiyle, onlara boyun büküp teslim olmaktan, kişinin kendini vareste ve üstün görmesiyledir. Bu kısım tekebbür, kıyamette ve ebedî azabı hak etme hususunda birinci kısım gibidir. Üçüncüsü ise kullar üzerine tekebbürdür. Bu da kendini üstün başkasını hakir görmek iledir.

Bu kibir, kullara inkıyattan döndürür, onlar üzerine üstünlük taslamaya davet eder de artık kişi insanlar ile müsavi tutulmaktan imtina edip onları küçük görmeye başlar. Bu kısım kibir diğerleri gibi kabih, sahibi de büyük cahildir. Her ne kadar diğerlerinin altında olsa da فَيْتَسَفَى الْمُنْكَرِينَ "mütekebbirlerin karar mevzı ne kötüdür"¹⁵, Âyet-i Kerîmesi'nin umumunda dâhil olmakla, sahibi tevbe etmeyecek olursa, azim bir gadaba müstahak olur. Zira Allah'ın kullarından biri üzerine tekebbürde bulunan, sıfatlarından biriyle Allâhü Teâlâ ile münâza'aya kalkışmış demektir."¹⁶

a) İlahlık İddiasıyla Kibirilenmek

İlahlık iddia etmek, kibir çeşitlerinin en çirkini ve en kötüsüdür. Bu kibrin menşei sadece cehalettir. En büyük şeref ve makam Allâhü Teâlâ'ya kulluktur.

Cenâb-ı Hak Âyet-i Kerîme'lerinde bir taraftan kulluğun mükâfatlarını beyan ederken diğer taraftan ibadetinden kibirlenenlerin âkıbetlerini şöyle haber verir;

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي
سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ

"Hâlbuki Rabbiniz buyurdu. Dua edin, yalvarın ki bana, size karşılık vereyim. Çünkü benim ibadetimden kibirlenenler yarın hor, hakir olarak cehenneme gidecekler."¹⁷

¹⁵ Zümer Sûresi, Âyet 72

¹⁶ İ.Hakkı Bursevî, Ruhû'l-Beyan, Nahl Suresi 30. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

¹⁷ Mümin Sûresi, Âyet 60

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ
وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيَعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ
اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

“İşte o zaman o iman edip salih amelleri işlemiş olanlara ecirlerini tamamıyla ödeyecek, hem de fazlından onlara ziyadesini verecek, amma, o kibirlerine yediremeyip çekinenleri elim bir azap ile ta’zip edecek ve Allah’a karşı kendilerine ne bir hâmi, ne de bir yardımcı bulamayacaklar.”¹⁸

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ
آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ
يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ

“Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları, ayetlerimden uzaklaştıracam. Her ayeti görecektir onlara iman etmezler. Eğer hidayet yolunu görseler onu bir yol edinmezler ve eğer dalalet yolunu görecektir onlara onu yol tutuverirler. Bu da onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil bulunduklarından dolayıdır.”¹⁹

وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنصَرُونَ وَاتَّبَعْنَاهُمْ فِي
هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ

“Biz onları öyle başkumandanlar yaptık ki ateşe davet ederler ve kıyamet günü yardım olunmazlar. Hem kendilerine bu dünyada arkalarından bir la’net yağdırmaktayız hem de kıyamet günü onlar çok çirkin kimselerdendir.”²⁰

فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ

¹⁸ Nisâ Suresi, Ayet 173

¹⁹ Arat Suresi, Ayet 146

²⁰ Kasas Suresi, Ayet 41-42

"Onun için girin bakalım Cehennem'in kapılarına. İçinde kalmak üzere, bak artık mütekebbirlerin mevkii ne fena?"²¹

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir Hadis-i Şerif'lerinde;

أُوتِيَتْ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِ الْأَرْضِ فَخَيَّرْتُ بَيْنَ أَنْ أَكُونَ نَبِيًّا عَبْدًا وَنَبِيًّا مَلِكًا
فَأَوْحَى جِبْرَائِيلُ أَنْ تَوَاضَعَ فَأَخْتَرْتُ أَنْ أَكُونَ نَبِيًّا عَبْدًا فَأُوتِيْتُ عَلَى ذَلِكَ أَنْ
أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ تَنْشَقُّ الْأَرْضُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَوَّلَ شَافِعٍ

"Bana yeryüzünün hazinelerinin anahtarları verildi de kul olan bir nebi olmak ile sultan olan bir nebi olmak arasında muhayyer kıldım. Cebrail (aleyhisselâm) "tevâzu'da bulun" diye işaret etti. Ben kul olan bir nebi olmayı tercih ettim. Bunun üzerine kıyamet gününde diriltileceklerin ve şefa'at edeceklerin ilki oldum."²²

Muhammed ibn-ü Vâsi' (rh.) anlatıyor;

دَخَلْتُ عَلَى بِلَالِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ فَقُلْتُ لَهُ يَا بِلَالُ إِنَّ أَبَاكَ حَدَّثَنِي عَنْ جَدِّكَ
عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ إِنَّ فِي جَهَنَّمَ وَادِيًّا فِي ذَلِكَ
الْوَادِي بَثْرٌ يُقَالُ لَهُ هَبْهَبٌ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى أَنْ يُسْكِنَهَا كُلَّ جَبَّارٍ فَإِيَّاكَ أَنْ
تَكُونَ مِنْهُمْ يَا بِلَالُ

"Bir gün Bilal bin ebî Bürde'ye uğramış ve ona şöyle demiştim; "Ya Bilal, senin baban, dedenden o da Resûlullâh (s.a.v.)'den işittiği üzere, Resûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardı: "Cehennemde bir vadi vardır. O vadide bir çukur vardır ki ona Hebheb denir. Her kibirli zalimi orada iskân ettirmek, Allâhü Teâlâ üzerine haktır". Seni onlardan olmaktan sa-kındırırım yâ Bilal."²³

²¹ Nahl Sûresi, Âyet 29

²² Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarîka, el-Babü's-Sani fi'l-Umûri'l-Mühimme

²³ Hâkim, el-Müstedrek, h.7946

İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri şöyle buyurur;

وَاعْلَمَنَّ أَنَّ أَكْبَرَ الْأَشْيَاءِ عِبَادَةَ اللَّهِ تَعَالَى الشِّرْكَ وَالْإِعْرَاضَ عَنْ
تَوْحِيدِهِ كَمَا أَنَّ أَضَلَّ الْأَعْمَالِ التَّوْحِيدَ وَالْإِيمَانَ ثُمَّ إِنَّ الْكِبَرَ مِنَ الْكِبَرِ السَّيِّئَاتِ
وَلِذَا وَرَدَ فِي بَعْضِ الْأَحَادِيثِ مُقَابَلًا لِلْإِيمَانِ

“Amellerin aslı iman ve tevhid olduğu gibi, Allâhü Teâlâ’nın ibadetinden istinkâfın en büyüğü şirkir ve tevhitten yüz çevirmektir.

Kibir seyyiâtın en büyüğündendir. Bu sebeple bazı hadislerde kibir imana mukabil olarak varid olmuştur.”²⁴

İmâm-ı Rabbânî Hazretleri insanoğlunun, yaratanına karşı kibre varacak kadar nankörlüğe düşmesinde sebebin, nefs-i emmâre olduğunu şöyle ifade eder;

إِنَّ النَّفْسَ الْأَمَّارَةَ الْإِنْسَانِيَّةَ مَجْبُولَةٌ عَلَى حُبِّ الْجَاهِ وَالرِّيَاسَةِ وَجَمِيعِ هِمَّتِهَا
الْتَّرَفُّ عَلَى جَمِيعِ الْأَقْرَانِ وَمُتَمَنَّاهَا بِالذَّاتِ أَنْ يَكُونَ الْخَلَائِقُ كُلُّهُمْ مُخْتَاجِينَ
إِلَيْهَا وَمُنْقَادِينَ إِلَى أَوَامِرِهَا وَنَوَاهِيهَا وَلَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ هِيَ مُخْتَاجَةً إِلَى الشَّيْءِ
وَمُخَكَّومَةً لِأَحَدٍ أَبَدًا وَهَذِهِ كُلُّهَا هِيَ دَعْوَى الْأَلُوْهِيَّةِ مِنْهَا وَالشِّرْكَةُ مَعَ خَالِقِهَا
الْمُنَزَّهَ عَنِ الْمِثْلِ وَالشَّيْبَةِ جَلَّ سُلْطَانُهُ بَلْ هِيَ الْبَعِيدَةُ عَنِ السَّعَادَةِ غَيْرُ رَاضِيَةٍ
بِالشِّرْكَةِ بَلْ تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ هِيَ الْحَاكِمَةُ فَقَطْ لَا غَيْرَ وَيَكُونُ الْكُلُّ تَحْتَ حُكْمِهَا

“İnsandaki nefs-i emmâre, makam ve başa geçme sevdâsı üzerine yaratılmıştır. Onun bütün arzusu, akranlarından üstün olmaktır. Onun arzusu bütün mahlûkatın kendisine muhtaç olup, emirlerine ve nehlilerine boyun eğmeleridir. O, kendisinin hiç kimseye muhtaç olmasını ve başkasının emri altına girmeyi istemez. Nefsin bu arzularının tamamı ilahlık iddiasıdır ve mümasale ve müşabehetten münezze olan Allah ile ortaklıktır. Hattâ nefis, saadetten o kadar uzaktır ki ortaklığa bile râzî olmayıp âmir, hâkim, yalnız kendi olsun, herşey yalnız onun emri altında olsun ister.”²⁵

²⁴ İ. Hakkı Bursevî, Ruh’ü’l-Beyan, Nisâ Suresi 173. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

²⁵ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât, c. 1, n. 52

Hâlbuki büyüklük ve azamet, Allâhü Teâlâ'ya mahsustur. Kim kendinde büyüklük görür ve kibir taslarsa Allâhü Teâlâ onu zelil eder. Hadis-i Kudsi'de şöyle buyrulur;

الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَارَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَدَفْتُهُ فِي النَّارِ

"Kibriya benim ridâmdır. Azamet (celal) benim izarımdır. (Bunlar bana mahsustur.) Kim ki bu ikisinde benimle münaza'a ederse (çekişirse) onu cehenneme atarım."²⁶

Hasan Basri Hazretleri buyururlar ki;

"Âdemoğluna şaşmak gerek! Her gün bir veya iki defa eliyle pisliğini yıkar, sonra çıkıp göklerin ve yerin Cebbârı olan Allâhü Teâlâ'ya karşı baş kaldırır."²⁷

b) Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Karşı Kibirlenmek

Cenâb-ı Hak, çıktıkları yolculukta yollarını şaşırmayıp, sırat-ı müstekimden ayrılmassınlar diye, kullarına kitaplar gönderdiği gibi gönderdiği kitaplardaki hükümleri tatbik edecek, onu hayatına aksettirip insanlığı rehber olacak, peygamberler de göndermiştir.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ

"Hamdolsun o Allah'a ki hidayetiyle bizi buna muvaffak kıldı. O bize hidayet etmeseydi bizim kendiliğimizden hidayetin yolunu bulmamıza imkân yoktu. Hakikat Rabbimizin Peygamberleri emr-i hak ile geldiler."²⁸ Âyet-i Celîlesi bunun şahididir.

Peygamberlere karşı tekebbür eden kimseler, kendini kusur ve noksanlıktan beri gören dalâlet sahipleridir. Onların emirlerine uyarak dünya ahiret saadetine kavuşmak varken kibirlenip isyan ederler. Hud Sûresi'nde şöyle ifade buyrulur;

وَتِلْكَ عَادٌ جَحَدُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ

²⁶ Sünen-i Ebî Davud, Babü'l-Kibr, h.4092

²⁷ İmâm Gazali, İhyâü Ulûmü'd-Din, Beyanü't-Tekebbür

²⁸ Araf Sûresi, Âyet 43

“İşte Âd (kavmi) Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler ve Peygamberlerine isyan eylediler ve her bir inatçı cebbarın emri ardına gittiler.”²⁹

Allah’ın emir ve yasakları kendilerine tebliğ edildiğinde gurura kapılanlar, yüklendikleri günahlarla ahiretteki elim azaplarını da artırırılar. Bakara Süresi’nde şöyle buyrulur;

وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَيْسَ الْمِهَادُ

“Ona Allah’tan kork denildiği zaman, kendisini günah ile gurur tutar. (Onun gururu kendisini daha ziyade günaha sokar) Cehennem de onun hakkından gelir. Bu cehennem ne fena yataktır.”³⁰

İbn-i Mes’ûd (r.a.) buyurur ki;

كَفَى بِالرَّجُلِ إِثْمًا إِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَنْ يَقُولَ عَلَيْكَ بِتَفْسِكَ

“Bir kişiye ‘Allah’tan kork’ denildiği zaman ‘sen kendine bak’ demesi ona günah olarak yeter.”³¹

c) Sair İnsanlara Karşı Kibirlenmek

İnsanlarla beraberken yüzdeki ekşime, bakıştaki sertlik, sesteki eda, oturuş-kalkışta, yürüyüşteki çalım, tekebbürün alametidir.³² Âyet-i Kerîme’de (إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ) “O (Allah), kibirlenenleri sevmez.”³³ buyrulur.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de;

بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ

“Kişi için, Müslüman kardeşini hakir görmesi şer olarak yeter.”³⁴ buyrulur.

Haberde varid oldu ki;

مَنْ يَتَعَلَّمِ الْعِلْمَ لَا حِسَابَ الدُّنْيَا وَالرَّفْعَةَ فِيهَا كَمَنْ رَفَعَ الْعِدْرَةَ بِمِلْعَقَةٍ مِنْ يَأْقُوتٍ

²⁹ Hüd Süresi, Âyet 59

³⁰ Bakara Süresi, Âyet 205

³¹ İmâm Gazalî, İhyâü Ulûmî'd-Dîn, Bevanu't-Tekebbur

³² İmâm Gazalî, İhyâü Ulûmî'd-Dîn, Bevanu't-Tekebbur

³³ Nahl Süresi, Âyet 23

³⁴ Sahih-i Muslim, el-Birru ve's-Sile, h.6706

“İlmi, dünyayı ve onda yüceliği kazanmak için öğrenen kimse yakut-tan kaşıkla, pisliği kaldıran kimse gibidir.”³⁵

Büyüklene büyüklene çalımı ve şımarık bir yürüyüşle yürümek, kibir koken edalar ile konuşmak şu Âyet-i Kerîme’ler ile nehyedilmiştir;

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرْحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ

“(Kibirlilerin yaptığı gibi) insanlara yüzünün yanını çevirme ve yer-yüzünde çalımla yürüme! Çünkü Allâhü Teâlâ büyüklük taslayana, övüneni sevmez. Yürüyüşünde mütevazı ol! Sesini alçalt! Çünkü seslerin en çirkinini merkebin sesidir.”³⁶

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرْحًا إِنَّكَ لَنْ تُخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا

“Yeryüzünde azametle yürüme; çünkü sen ne yeri yırtabilirsin ne de boyca dağlara yetişebilirsin. Bütün bunların yasaklanmış olanı, Rabbin katında çirkin bulunuyor.”³⁷

Naklolduğu üzere fakirlerden biri mescide girdiğinde zenginlerden birinin yanına oturmayı murad etmişti. Tam oturacakken zengin, fakiri elbisesinden tutuvermişti. Buna şahit olan Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştu;

أَخْشَيْتَ أَنْ يُعَذِّبَهُ غَنَاكَ وَيُعَذِّبَكَ فَقْرُهُ

“Senin zenginliğinin ona, onun fakirliğinin sana geçmesinden mi korktun?”³⁸

³⁵ Hâdimî, Berika Şerhu’t-Tarika, el-Babü’s-Sani fi’l-Umûri’l-Muhamme

³⁶ Lokman Sûresi, Âyet 18-19

³⁷ İsra Sûresi, Âyet 37-38

³⁸ İ.Hakkı Bursevî, Ruhû’l-Beyan, Mücadele Sûresi 11. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

Hazret-i Ebû Bekir (r.a.);

لَا تُحَقِّرَنَّ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَإِنَّ حَقِيرَ الْمُسْلِمِينَ عِنْدَ اللَّهِ كَبِيرٌ

“Müslümanlardan hiç kimseyi hakir görme. Zira Müslümanlardan hakir olanı Allâhü Teâlâ katında yücedir”³⁹ buyururlar.

B. UCUB

Ucub, kibrin sebeplerinden biridir. Bazen de kibir ucba sebep olur.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem);

كُلُّوا وَاشْرَبُوا وَانْبَسُوا وَتَصَدَّقُوا ، فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلَا مَخِيلَةٍ

“İsraf ve tekebbür etmeden yiyiniz, içiniz, giyiniz ve tasadduk ediniz” buyurmuştur.⁴⁰

Muvaffak Abdüllatif el-Bağdadî, “Bu Hadis-i Şerif, insanın kendini kontrolünün ve tedbirle hareket etmesinin faziletlerini toplamıştır” dedikten sonra şöyle devam eder;

وَالْمَخِيلَةُ تَصُرُّ بِالنَّفْسِ حَيْثُ تُكْسِبُهَا الْعُجْبُ وَتَصُرُّ بِالْآخِرَةِ حَيْثُ تُكْسِبُ الْإِنَّم ، وَبِالدُّنْيَا حَيْثُ تُكْسِبُ الْمَقْتَ مِنَ النَّاسِ

“Tekebbür kişinin şahsına zarar verir çünkü o, ucbu kazandırır. Ahiretine zarar verir, çünkü günahı kazandırır. Dünyasına zarar verir, çünkü insanların adavetini ve buğzunu kazandırır.”⁴¹

Kendini beğenenler; diğer insanların aklını, fikir ve düşüncelerini, davranışlarını, hatta giyim ve kuşamlarını beğenmez, nefislerinden başka bir şey düşünmezler. Cenâb-ı Hak şöyle buyurmuştur;

الَّذِينَ صَلَّ سَغِيْهُمُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا

“Onlar ki dünya hayatında çalışmaları boşa gitmiştir. Ve hâlbuki onlar güzel bir amel yaptıklarını zannederler.”⁴²

³⁹ Heytemî, ez-Zevâcir an'İktirâfı'l-Kebâir, El-Kıbru ve'l-Ucb

⁴⁰ Sunen-i Nesâî, Kitabu'z-Zekât, h.2559

⁴¹ İbn-i Hacer el-Askalanî, Fethu'l-Bari, Mezkûr Hadis-i Şerifin Şerhinden

⁴² Kehf Süresi, Âyet 104

Onlara göre kendileri değerli, başkaları değersizdir. Her yaptıkları iyi, her eksikleri fazilettir. Her yüksek makama onlar layıktır.

Diğer bir Âyet-i Kerîmede de şöyle buyurmuştur,

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ
وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

“Hevâ ve hevesini ilah edinen ve Allah’ın (kendi katındaki) bir ilim üzerine saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah’tan başka kim doğru yola erdirtir? Hâla ibret almayacak mısınız?”⁴³

Ashab-ı Kiramdan, Huneyn savaşında kendilerine aşırı güvenerek, ucbe kapılanlar olmuştu. Sayıca fazla olmalarına rağmen harpte epeyce zorlandılar. Müminleri ikaz ve her şeyin Allah’ın yardımıyla olduğunu ifade etmek için Cenâb-ı Hak şöyle buyurur;

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ
تَغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَصَافَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ

“Muhakkak ki, Allâhü Teâlâ size birçok yerlerde yardım etmiştir. Huneyn gününde de. O gün ki, çokluğunuz sizi güvendirmişti. Fakat size bu fayda vermemişti. Yeryüzü bütün genişliğiyle beraber üzerinize dar gelmişti. Sonra da arka çevirir olduğunuz halde dönüp gitmiştiniz (kaçmıştınız).”⁴⁴

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hadîs-i Şerîflerinde şöyle buyurur;

يُخْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْثَالُ الذَّرِّ فِي صُورِ الرِّجَالِ يَغْشَاهُمُ الذُّلُّ
مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَيَسْأَلُونَ إِلَىٰ سِجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يُسَمَّى بُولَسَ تَغْلُوهُمْ نَارُ الْأَنْثَارِ
يُسْقَوْنَ مِنْ عُصَارَةِ أَهْلِ النَّارِ طِينَةَ الْحَبَالِ

⁴³ Câsiye Sûresi, Âyet 23

⁴⁴ Tevbe Sûresi, Âyet 25

“Dünyada kendini beğenip büyüklük taslayanlar kıyamet günü insan şeklinde küçük karıncalar gibi haşır olunacaklar, her yönden zillet kendilerini kaplayacak. Cehennem’de adına “Bûles” denilen bir hapishaneye sürülecekler, üzerlerinde cehennemlerin ateşi yükselecek. Cehennemliklerin kan irin ve tortuları onlara içirilecektir.”⁴⁵ Başka bir Hadis-i Şerif’te de şöyle buyrulur;

لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَخَشِيتُ عَلَيْكُمْ مَا هُوَ أَكْبَرُ مِنْهُ الْعُجْبُ

“Siz hiç günah işlemeyecek olsaydınız, elbette sizin üzerinize ondan daha büyük olanından korkardım ki o da ucubtur.”⁴⁶

Denilmiştir ki: (أَيُّنَ الْمُذْنِبِينَ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ زَجَلِ صَوْتِ الْمُسَبِّحِينَ) “Günahkârların iniltisi, tesbih edenlerin avazından Allâhü Teâlâ’ya daha sevimlidir.” Çünkü tesbih edenler, tesbihlerine övünmeyi karıştırır. Günahkârların iniltisi ise günahlarına gönül ezikliği katar. Mümin, Allâhü Teâlâ’nın dostudur. Onu korur, ibadetini ifsad edecek şeyden, ıslah edecek olana çevirir. Ucup, kulun vechini Allah (celle celalühü)’den çevirir; günah ise, kulu Allâhü Teâlâ’ya yöneltir. Çünkü ucup istikbarı (büyüklenmeyi); günah ise iftikarı (muhtaç olmayı) netice verir. Kulun en hayırlı vasfı, Rabbine iftikar ve ızdırandır. Selefin bazıları şöyle demiştir:

إِنَّ الْعَبْدَ يَفْعَلُ الذَّنْبَ يَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ لِحَوْفِهِ مِنْ أَجْلِهِ وَيَعْمَلُ الْحَسَنَةَ يَدْخُلُ بِهَا النَّارَ لِكِبْرِهِ وَعُجْبِهِ وَرِيَائِهِ بِهَا

“Kul günah işler, günahından dolayı olan korkusu sebebiyle cennete girebilir. İyilik işler, onun sebebiyle kibrinden, ucbandan ve riyasından dolayı cehenneme girebilir.”⁴⁷

C. TEVÂZU

Tevâzu, alçak gönüllü olmak, kendini başkalarından aşağı; başkasını ise kendisinden üstün görmektir.

Hasan-ı Basri Hazretleri tevâzuu, “senin evinden çıktığında rastladığın her müslümanın senden üstün olduğunu düşünmendir”⁴⁸ diye tarif etmiştir.

⁴⁵ Sunen-i Tirmizi, Sıfatu'l-Kıyâme, h 2680

⁴⁶ Heytemî, ez-Zevâcır an'İktirâf'ı'l-Kebâir, El-Kıbru ve'l-Ucb

⁴⁷ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, Atâtu'l-Kalb

⁴⁸ Imâm Gazalî, İhyâu Ulûm'd-Dîn, Ahlaku'l-Mutevâzi'in

Bayezid-i Bestâmi Hazretlerine “Bir kimse ne zaman mütevâzi olabilir?” diye sorulunca, “Kendine mahsus (manevi) bir makam ve hal görmediği, halk içinde kendinden daha şerli bir kimse bulmadığı zaman”⁴⁹ diye cevap vermiştir.

Âyet-i Kerimelerde buyrulmuştur ki;

بَلِّغِ الدَّارَ الْآخِرَةَ نَجْعَلْهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا
وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

“O ahiret evi. Biz onu öyle kimselere veririz ki yeryüzünde ne bir kibir ne de bir fesad istemezler. Ve o akıbet, korunan müttakilerindir.”⁵⁰

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ

“De ki: ben sırf sizin gibi bir beşerim.”⁵¹

Hazret-i Hasan (r.a.), “Bu Âyet-i Kerîme ile Allâhü Teâlâ tevâzuu öğretmektedir” buyurmuştur.⁵² Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz de Hadîs-i Şerîflerinde şöyle buyururlar;

مَنْ يَتَوَاضَعُ لِلَّهِ سُبْحَانَهُ دَرَجَةً يَرْفَعُهُ اللَّهُ بِهِ دَرَجَةً وَمَنْ يَتَكَبَّرْ عَلَى اللَّهِ
دَرَجَةً يَضَعُهُ اللَّهُ بِهِ دَرَجَةً حَتَّى يَجْعَلَهُ فِي أَسْفَلِ السَّافِلِينَ

“Kim Allâhü Teâlâ’nın rızası için bir derece (azıcık bir) tevâzu izhar eder alçak gönüllü olursa, Allah onu bu sebeple (azîm) bir derece yükseltir. Kim de Allah’a bir derece (azıcık bir) kibirde bulunursa, Allah da onu bu sebeple (azîm) bir derece alçaltır, böylece onu esfel-i safiline (aşağıların aşağısına) atar.”⁵³

Ebû Said el-Hudrî (r.a) Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’in tevazuunu şöyle anlatır;

⁴⁹ İmâm Gazalî, İhyâü Ulûmî’ d-Din, Ahlakü’l-Mütevâzî’în

⁵⁰ Kasas Sûresi, Âyet 83

⁵¹ Fussilet Sûresi, Âyet 6

⁵² İ.Hakkı Bursevî, Ruhü’l-Beyan, Fussilet Sûresi 6. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁵³ Sünen-i İbn-i Mâce, Kitabu’z-Zühed, h.4176

إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَغْلِفُ الْبَيْعِرَ وَيَتَمُّ الْبَيْتَ وَيَخْصِفُ
 الثَّغْلَ وَيَرْفَعُ الثُّوبَ وَيَخْلِبُ الشَّاةَ وَيَأْكُلُ مَعَ الْخَادِمِ وَيَطْحَنُ مَعَهُ إِذَا عَيِيَ وَكَانَ
 لَا يَمْنَعُهُ الْحَيَاءُ أَنْ يَخْمَلَ بِضَاعَتَهُ مِنَ الشُّوقِ إِلَى أَهْلِهِ وَكَانَ يُصَافِحُ الْغَنِيَّ
 وَالْفَقِيرَ وَيُسَلِّمُ مُبْتَدِئًا وَلَا يُحَقِّرُ مَا دُعِيَ إِلَيْهِ وَلَوْ إِلَى حَشَفِ الثَّمَرِ ، وَكَانَ هَيِّنَ
 الْمُؤْنَةِ لَيْنَ الْخُلُقِ كَرِيمَ الطَّبِيعَةِ جَمِيلَ الْمُعَاشَرَةِ طَلَّقَ الْوَجْهَ بَسَامًا مِنْ غَيْرِ
 ضَحِكٍ مَخْرُوفًا مِنْ غَيْرِ عُبُوسَةٍ مُتَوَاضِعًا مِنْ غَيْرِ مَذَلَّةٍ جَوَادًا مِنْ غَيْرِ سَرَفٍ
 رَقِيقَ الْقَلْبِ رَحِيمًا لِكُلِّ مُسْلِمٍ لَمْ يَتَجَشَّأْ قَطُّ مِنْ شَيْعٍ وَلَمْ يَمُدَّ يَدَهُ إِلَى طَمْعٍ

“Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) develeri yemler, evi süpürür, ayakkabısını diker, elbisesini yamar, koyun sağlar, hizmetçisiyle beraber yemek yer, yorulduğunda onunla un öğütür idi. Kendi yükünü pazardan evine yüklenip götürmekten hayâsı onu men etmezdi. Zengin fakir (herkes) ile musafaha eder, selâmı ilk o verirdi. Kendisine davet olunan (ikram olunan) şeyi velev ki hurmanın kötüsü olsa bile hakir görmezdi. Zahmeti hafif, ahlakı yumuşak, tabiatı kerim, münasebeti güzel, açık yüzlü, hoş sözlüydü. Mütebessim fakat (kahkaha ile) gülen değil, mahzun fakat çatık yüzlü değil idi. Zillete varmayacak kadar tevazu sahibi, israfa düşmeyecek şekilde cömertti. İnce kalpli, bütün Müslümanlara son derece merhametli idi. Tokluk sebebiyle hiçbir zaman geçirmiş değil, hırsa elini uzatmış değildi.”⁵⁴

Allâhü Teâlâ Musa (aleyhisselâm)’a şöyle vahyetmiştir;

أَنْذِرِي لَمْ اضْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي قَالَ لَا يَا رَبِّ ، قَالَ
 لِأَنَّهُ لَمْ يَتَوَاضِعْ إِلَيَّ أَحَدٌ قَطُّ تَوَاضَعَكَ

“Seni sair insanlar üzerine Rasül ve Kelimullah olarak niçin seçtiğimi biliyor musun?” Musa (aleyhisselâm); “Hayır, ya Rab” deyince; “Senin tevazuun gibi daha önce hiç kimse tevazuda bulunmadı. Onun için seni seçtim” buyurdu.⁵⁵

⁵⁴ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, Esbâbu't-Kibr

⁵⁵ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarika, Esbâbu't-Kibr

Cüneyd-i Bağdadî Hazretleri, bir vaazında şöyle buyurmuşlar; "Eğer ben, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in;

إِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ

"Allâhü Teâlâ bu dini, fâcir bir kişiyle elbette kuvvetlendirir"⁵⁶ sözünü işitmemiş olsaydım, vaaz etmeye cür'et edemezdim. İşte ben, bu Hadis-i Şerifte belirtilen fâcir kişiyim."⁵⁷

Rivayet olundu ki Ömer bin Abdulaziz'e bir gece bir müsafir gelmişti. O bir şeyler yazıyordu. Lamba ise sönmek üzereydi. Müsafir lambayı ayarlamak istedi. Ömer bin Abdülaziz (r.h): "Müsafirine hizmet ettirmek keremden değildir" diyerek buna mâni oldu. Bu sefer hizmetçiyi uyardırmayı düşündü. Ömer bin Abdülaziz: "Daha o uykusunun başındadır" deyip kendi kalktı. Lambaya yağ doldurdu. Müsafir: "Siz mi bunları ayarlıyorsunuz, ya emirel müminin!" deyince:

دَهَبْتُ وَأَنَا عَمْرٌ وَرَجَعْتُ وَأَنَا عَمْرٌ وَخَيْرُ النَّاسِ مَنْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ مُتَوَاضِعًا

"Lambayı doldurmaya gittim, ben Ömer'dim, döndüm bakıyorum da yine Ömer'im. İnsanların en hayırlısı Allâhü Teâlâ indinde mütevâzi olanıdır"⁵⁸ buyurdular.

وَسَمِعْتُ أَنَّ الْأَمِيرَ تَيْمُورَ عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ كَانَ يَوْمًا يَمُرُّ مِنْ بَعْضِ أَرْقَةِ بَخَارَا
وَكَانَ دَرَاوِيشُ خَائِنًا الْخَوَاجَهَ التَّقَشْبَنْدِ يَنْفُضُونَ فُرُشَ خَائِنَا الْخَوَاجَهَ إِتْفَاقًا
فَتَوَقَّفَ الْأَمِيرُ فِي ذَلِكَ الْمَحَلِّ مِنْ حُسْنِ نَشَأَتِهِ الْإِسْلَامِيَّةِ حَتَّى جَعَلَ غُبَارَ
الْخَائِنَا عَنَبْرًا لِنَفْسِهِ وَصَنَدًا يَتَشَرَّفُ بِبَرَكَاتِ فَيُوضِ الدَّرَاوِيشَ وَلَعَلَّهُ بِهِذَا
التَّوَاضُعِ وَالْإِنْكِسَارِ تَشَرَّفَ بِحُسْنِ الْخَاتِمَةِ نُقِلَ أَنَّ حَضْرَةَ الْخَوَاجَهَ التَّقَشْبَنْدِ
قُدَسَ سِرُّهُ قَالَ بَعْدَ وَفَاةِ الْأَمِيرِ تَيْمُورَ {أَمِيرٍ مُزْدٍ وَ إِيْمَانٍ بُزْدٍ} يَغْنَى مَا ت
الْأَمِيرُ وَاسْتَضَحَبَ إِيْمَانَهُ

⁵⁶ Sahîh-i Buhârî, El-Kader, h.6116

⁵⁷ İ.Hakkı Bursevî, Ruh'u'l-Beyan, Bakara Sûresi 80. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

⁵⁸ Hâdimî, Berika Şerhu't-Tarîka, Esbâb'u'l-Kibr

İmâm-ı Rabbânî (k.s.) Hazretleri anlatır;

“İşittim ki Emir Timur (..) Buhara sokaklarından geçiyordu. Bu esnada Şah-ı Nakşibend (k.s.) Hazretlerinin dergâhının dervişleri, tesadüfen dergâhın döşeklerini silkeliyorlardı. Emir Timur, Neş’ey-i İslamiyye’sinin güzelliğinden dolayı orada biraz duraklayarak dergâhın tozlarını kendisi için bir anber ve sandel (güzel kokulu ağaç) kabul etti. Dervişlerin feyizlerinin bereketleri ile şereflendi. Umulur ki bu tevazu ve inkisarı sebebiyle de hüsn-ü hatime ile müşerref olmuştur. Nakl olunur ki Hazret-i Hâce Nakşibend (k.s.) Emir Timur’un vefatından sonra şöyle buyurmuştur: “Emir-i mürd, İman-ı bürd”. Yani: Emir öldü ama imanı olduğu gibi kaldı”⁵⁹

İmâm Gazâlî Hazretleri Tevazû’ ile alakalı olarak: “Tevazu’un bir ifrat bir de tefrit olmak üzere iki tarafı vardır. İfrata kayan tarafına, tekebbür adı verilir. Tefrite kayan tarafına ise; hasislik ve zillet adı verilir. İfrat ve tefrit taraflarının ikisi de kötüdür. Zira İşlerin Allâhü Teâlâ katında en sevimsisi orta yollu olanıdır”⁶⁰ buyurur ve şu nakilleri yapar;

“Hazret-i Ebû Bekr-i Siddîk (r.a.) şöyle buyurmuştur: “Biz keremi takvada, zenginliği yakinde ve şerefi tevâzuda bulduk”

Hazret-i Ömer (r.a.) ise: “Kul, Allâhü Teâlâ için tevâzu gösterdiğinde Allâhü Teâlâ onun hikmetini artırır, vekili bulunan melek şöyle der: “Yüksel, Allâhü Teâlâ seni yükseltsin.” Gururlandığı ve haddini aştığında ise, Allâhü Teâlâ onu yere batırırçasına alçaltır ve melek ona der ki: “Alçal, Allâhü Teâlâ seni alçaltsın.” Bu kimse nefsinde, büyük, halkın gözünde küçüktür. Hatta bu kimse halkın gözünde, hınzırdan daha hakirdir” buyururlar.

Hazret-i Âişe (r.anha): “Muhakkak sizler, ibâdetin en üstünü olan tevâzudan gafil bulunuyorsunuz” buyurmuştur.

Yûsuf bin Esbat şöyle demiştir: “Takvanın azı, ibâdetin çoğunun yerine geçer. Tevâzunun azı, fazla gayretin yerine geçer.”⁶¹

Hazret-i Üstâzımız (kuddise sirruhu) bir üniversite talebesine yaptığı nasihatinde,

“Tevazu sahibi ol, zira en halis ziynet alçak gönüllülüktür. Mütevazı olan kimse, en güzel ziyneti takınmıştır. Kimseyi kendinden aşağı görme.”

⁵⁹ İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât-ı Şerife, c.2, m.92

⁶⁰ İmâm Gazâlî, İhyâü Ulûmî'd-Dîn, Ahlaku'l-Mutevâzî'in

⁶¹ İmâm Gazâlî, İhyâü Ulûmî'd-Dîn, Ahlaku'l-Mutevâzî'in

EVLAT HAKLARI VE EVLAT TERBİYESİ

Cenâb-ı Hak, Feyyaz-ı Mutlak, Rabbu'l-Felak Hazretleri Cibril-i Emin ve Namus-i Ekber vasıtasıyla inzal buyurduğu Hazret-i Kur'ân'da Şûrâ suresinde şöyle buyurur;

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَّاءً وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ * أَوْ يَزَوْجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَّاءً وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ

“Bütün Göklerin ve Yerin mülkü Allah’ındır. Dilediğini yaratır, dilediği kimseye dişiler bahşeder, dilediği kimseye de erkekler bahşeder. Yâhud da onları erkekli dişili ikizler, dilediğini de akım (kısır) kılar. Her halde onun ilmi çok, kudretine nihâyet yoktur.”¹

Çocuk, Allâhü Teâlâ’nın, kuluna bir hediyesidir. Dünyaya geldiği zaman onu nimet bilip Cenâb-ı Hakk’a hamd etmek lazımdır.² Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de,

أَوْلَادُكُمْ مِنْ هِبَةِ اللَّهِ تَعَالَى لَكُمْ

“Evlatlarınız, Allâhü Teâlâ’nın size hediyesidir”³ buyurmuşlardır.

Evlat için denilmiştir ki, “Evlat kokusu cennet kokusudur.”⁴, “O dünyada nur, ahirette sürurdur.”⁵, “Dünyanın bütün servetlerinden üstün bir nimettir.” Onların ağlaması bile anne babasına tesbih, dua, tehlil ve istiğfar olur. Hadis-i Şerifte şöyle varid olmuştur;

“Mü’minin evladı dört ay la ilahe illallah, dört ay Muhammedün Resûlullâh, ve dört ay da Allahümme’ğfir li ve li valideyye (Allah’ım beni ve anne-babamı affeyle) der.”⁶

¹ Şûrâ Sûresi, Âyet 49-50

² Seyyid Ali Zade, Şerhu Şira’ti’l-Islam, Nikâhın Sünnetleri

³ Tirmizi, Nevadiru’l-Usul fi Ma’rifeti Ehadisi’r-Rasul, c.1, s.586

⁴ Tirmizi, Nevadiru’l-Usul fi Ma’rifeti Ehadisi’r-Rasul, c.1, s.585

⁵ Seyyid Ali Zade, Şerhu Şira’ti’l-Islam, Nikâhın Sünnetleri

⁶ Seyyid Ali Zade, Şerhu Şira’ti’l-Islam, Nikâhın Sünnetleri

“Çocuk aynı zamanda bir emanettir, bir imtihandır.”⁷ İmâm Gazâlî Hazretleri şöyle buyurur:

الصَّبِيُّ أَمَانَةٌ عِنْدَ أَبِيهِ وَقَلْبُهُ جَوْهَرَةٌ نَفِيسَةٌ سَادَجَةٌ خَالِيَةٌ عَنْ كُلِّ نَفْسٍ
وَصُورَةٍ وَهُوَ قَابِلٌ لِكُلِّ نَفْسٍ وَمَائِلٌ إِلَى كُلِّ مَا يُمَالُ بِهِ إِلَيْهِ فَإِنْ عَوَدَ الْخَيْرُ
وَعُلِمَ نَسَأَ عَلَيْهِ وَشَارَكَ فِي ثَوَابِهِ أَبَوَيْهِ وَإِنْ عَوَدَ الشَّرُّ وَأُهْمِلَ سَقِيٍّ وَهَلَكَ
وَكَانَ الْوِزْرُ فِي رَقَبَةِ الْقَتِيمِ بِهِ وَالْوَلِيُّ عَلَيْهِ

“Sabi, babasının yanında bir emanettir. Onun kalbi her türlü nakış ve suretten hâli, karışksız, kıymetli bir mücevher gibidir. O her türlü nakşa kabiliyetli, kendisine yönlendirilecek her şeye meyillidir.

Eğer hayra alıştırılır ve ilim öğretilirse, hayır üzere yetişmiş olur. Sevabına ebeveynini de ortak eder. Eğer şerre alıştırılır ve ihmal olunursa şaki ve helak olanlardan olur. Günah ise onu idare eden ve ona velî olan üzerinedir.”⁸

Hadîs-i Şerîf’te şöyle buyrulur;

رَحِمَ اللَّهُ وَالِدًا أَعَانَ وَلَدَهُ عَلَيَّ بِهِ

“Allah, iyiliği (iyi olması) için evladına yardım eden babaya Rahmet ihsan etsin.”⁹ Hasan-ı Basrî Hazretleri,

الْتَعَلُّمُ فِي الصَّغَرِ كَالنَّقْشِ فِي الْحَجَرِ

“Küçükken öğrenilen, taş üzerine nakşedilen gibidir”¹⁰ buyurur.

İmâm Mâverîdî Hazretleri edebi; anne babanın küçük yaşta evladını öğreteneceği edepler ve İnsanın büyüdükten sonra kendinin öğreneceği edepler olmak üzere ikiye ayırır. Küçükken verilen edebî çok mühim olduğuna dikkat çekerek, diğerinin kolayca hâsıl olmasının, bu edebî güzel verilmesine bağlı olduğunu ifade eder.¹¹ Bu sebeple;

مَنْ أَدَّبَ ابْنَهُ صَغِيرًا قَرَّتْ عَيْنُهُ بِهِ كَبِيرًا

⁷ Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şîra’ti’l-İslam, Nikâhın Sünnetleri

⁸ Münavi, Feyzu’l-Kadir, h.3745

⁹ Münavi, Feyzu’l-Kadir, h.4442

¹⁰ Muhammed b. Ahmed es-Sefârîni, Gıdâu’l-Elbâb fi Şerh-ı Manzumeti’l-Âdâb, c.1, s.236

¹¹ Münavi, Feyzu’l-Kadir, h.2263 (وحسن أدبه) Hadîs-i Şerîfî’nin şerhinde)

“Küçükken oğlunu edeplendiren kişinin, büyüdüğü zaman onunla gözü nurlanır”¹² buyrulmuştur.

Büyüklerimiz bu Âyet-i Kerîme ve Hazret-i Ömer Efendimizin tefsirini naklettikten sonra buyurmuşlardır ki;

Biz de belleklerin Hâfızaların taze olduğu o dönemde Hazret-i Üstâzımızın eliyle okutuyoruz, Hazret-i Üstâzımızın eliyle nakşoluyor. O taş o elin yazması... Çünkü o el yazdığı zaman Hâfızaya, kalbe, ruha, letâife yazıyor.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyururlar:

فَإِنَّ الْمُعَلِّمَ إِذَا قَالَ لِلصَّبِيِّ قُلْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَقَالَ الصَّبِيُّ كَتَبَ
اللَّهُ تَعَالَى بَرَاءَةً لِلْمُعَلِّمِ وَبَرَاءَةً لِلصَّبِيِّ وَبَرَاءَةً لِأَبَوَيْهِ مِنَ النَّارِ

“Muhakkak ki muallim, sabi için “(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) de” diye söylediği zaman, sabi de “(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)” dese Allâhü Teâlâ, muallim için de sabi için de onun ebeveyni için de Cehennemden bir beraat yazar”¹³

Teğabün Sûresinde,

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

“Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah (c.c.)’nun yanındadır”¹⁴ buyrulur. Bu Âyet-i Kerîmenin tefsirinde;

“İnsan evlâd ü iyâliyle imtihan olunur, sınanır. Zira insan çoğu kere onlar sebebiyle haram olan şeylere tevessül eder”¹⁵ denilmiştir.

Yine Tefsirlerde şöyle buyrulur;

وَلَيْسَ فِي الْآيَةِ تَرْهِيْبٌ مِنْ مُخَالَطَةِ الْأَزْوَاجِ وَالْأَوْلَادِ ، إِنَّمَا الْمُرَادُ النَّهْيُ
عَنِ الْإِسْتِغَالِ بِهِمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَطَاعَتِهِ ، فَإِذَا تيسَّرَ ذَلِكَ مَعَهُمْ فَالْمُخَالَطَةُ أَوْلَى

¹² Muhammed b. Ahmed es-Sefârîni, Gıdâü'l-Elbâb fi Şerh-i Manzûmeti'l-Âdâb, c.1, s.237

¹³ Kurtubî, el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân (Tefsîr-i Kurtubî), Bakara Sûresi 41. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

¹⁴ Teğabün Sûresi, Âyet 15

¹⁵ Fahreddin Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, Teğabün Sûresi 15. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

“Bu Âyet-i Kerîmede, evlad ü ıyal ile meşgul olmaktan terhib (korkutma yoluyla bir yasaklama) yoktur. Âyet-i Kerîme’deki murad-ı ilâhî, “Allah’ın zikri ve taatinden alıkoyacak tarzda onlar ile meşguliyetten nehiydir.” Şu hâlde Allah’ın zikri ve taati eğer onlarla müyesser olabilecekse, evlad ü ıyal ile meşguliyet ve beraberlik, evlâdır.”¹⁶

Enes bin Mâlik (r.a.) anlatır; “Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e sordum: “Ya Resûlallâh, evlâd ü ıyal ile oturmak mı yoksa mescitte oturmak mı daha sevimlidir?” Şöyle buyurdular:

جُلُوسُ سَاعَةٍ مَعَ الْعِيَالِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الْإِغْتِكَافِ فِي مَسْجِدِي هَذَا،
وَدَرَهُمْ تُنْفِقُهُ عَلَى الْعِيَالِ أَفْضَلُ مِنْ أَنْ تُنْفِقَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

“Evlâd ü ıyal ile bir saat oturmak, şu mescidimde itikâftan bana daha sevimlidir. Evlâd-ü ıyaline infak ettiğin bir dirhem, Allah yolunda infak ettiğinden daha faziletlidir.”¹⁷

Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ifadeleriyle aile efradının ihmal edilmesiyle ortaya çıkacak mazarratlara işaret buyurmuşlardır. Cenâb-ı Hak diğer Âyet-i Kerîmede şöyle buyurmuştur;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ.....

“Ey iman edenler, kendinizi ve ailelerinizi öyle bir ateşten koruyun ki, o ateşin yakıtı insanlar ve taşlardır.”¹⁸

Hazret-i Ali (r.a.) “ailenizi koruyun” nazm-ı celilini, (أَذْبُوهُمْ وَعَلِّمُوهُمْ) “Onları edeplendirin ve onlara ilim talim edin” diye tefsir etmişlerdir.¹⁹

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururlar:

إِنَّ اللَّهَ سَائِلٌ كُلَّ رَاعٍ عَمَّا اسْتَرْعَاهُ، حَفِظَ ذَلِكَ أَمْ ضَيَّعَ، حَتَّى يَسْأَلَ
الرَّجُلَ عَنْ أَهْلِ بَيْتِهِ،

¹⁶ İbn-i Acîbe, el-Bahrü'l-Medîd, Teğâbun Sûresi 15. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

¹⁷ İbn-i Acîbe, el-Bahrü'l-Medîd, Teğâbun Sûresi 15. Âyet-i Kerîmenin Tefsirinden

¹⁸ Tahrîm Sûresi, Âyet 6

¹⁹ Muhammed b. Ahmed es-Sefârîni, Cüdâu'l-Elbâb fî Şerh-ı Manzûmeti'l-Âdâb, c. 1, s. 236

“Muhakkak ki, Allah her gözeticiyi (her sorumlu kimseyi) üzerine aldığı işten muhasebe edecektir. Onu muhafaza etti mi, yoksa ihmal mi etti? Hatta kişiyi aile fertlerinden dolayı muhasebe edecektir.”²⁰

Evlâdın anne baba üzerindeki en büyük hakkı onu güzel bir terbiye ile yetiştirmektir.

(اَتَرُمُوا اَوْلَادَكُمْ وَ اَحْسِنُوا اَدْبَهُمْ) **“Evlâtlarınıza ikram edin ve onları güzel edeplendirin”²¹** buyuran Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihsan ve ikramın yine güzel edeple olacağını şu Hadis-i Şerifleriyle ifade eder:

مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا مِنْ نُحْلٍ اَفْضَلَ مِنْ اَدَبٍ حَسَنِ.

“Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir hediye veremez”²²

لَأنَّ يُوَدَّبَ الرَّجُلُ وَلَدَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَّصَدَّقَ كُلَّ يَوْمٍ بِنِصْفِ صَاعٍ

“Muhakkak bir babanın evladını terbiye etmesi, her gün (herhangi bir şeyden) yarım ölçek tasadduk etmesinden daha hayırlıdır.”²³

“Evlada daha konuşmaya başlar başlamaz Kelime-i Tevhid’in öğretilmesi tavsiye edilmiştir. Daha sonra yaşı ilerledikçe Kur’ân-ı Kerim’i, Hadis-i Şerifleri, salih kulların hallerini, hulasa dini ve dünyası için lüzumlu olacak şeyleri öğretmeye gayret gösterir”²⁴

Bu hususta Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurur:

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَاسْتَظْهَرَهُ فَأَحَلَّ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ أَذْخَلَهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ وَشَفَعَهُ فِي عَشْرَةِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلُّهُمْ قَدْ وَجِبَتْ لَهُ النَّارُ

“Kim Kur’ân okur, onu ezberler, onun helalini helal, haramını haram kılarsa, Allah (c.c.), o kimseyi bu amelinden dolayı cennete koyar ve kendisini ev halkından -kendisine cehennem vacip olan- on kişinin her biri için de şefaati kılar.”²⁵

²⁰ Sahih-i İbn-i Hibban, h.4493

²¹ Sünen-i İbn-i Mâce, Bâbu Birru'l-Vâlid, h.3671,

²² Sünen-i Tirmizi, Bâbu Mâ Cae fi Edebi'l-Veled, h.1952

²³ Müsned-i Ahmed ibn-i Hanbel, h.20970

²⁴ Kutbuddin İzniki, Mürşidü'l-Mütehhilin

²⁵ Sünen-i Tirmizi, Bâbün fi Fazl-ı Kâri'l-Kur’ân, h.2905

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ أُلِّسَ وَالِدَاهُ تَاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْؤُهُ أَحْسَنُ
مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي بُيُوتِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ فَمَا ظَنُّكُمْ بِالَّذِي عَمِلَ بِهِذَا

“Kur’ân’ı okuyan ve onun içindekilere göre amel eden kimsenin baba ve annesine kıyamet günü, ziyası güneşin bütün dünya evlerindeki ziyasından daha parlak ve güzel olan bir taç giydirilecektir. Baba ve annesine böyle olursa artık kendisine ne olacağını hesap ediniz!”²⁶

حَقُّ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يَعْلِمَهُ الْكِتَابَةَ وَالسَّبَّاحَةَ وَالرَّمَايَةَ وَأَنْ لَا يَزُرُقَهُ إِلَّا طَيِّبًا

“Evladın babası üzerindeki hakkı, ona kitabeti, yüzmeyi ve ok atmayı öğretmesi ve onu helal rızıkla rızıklandırmasıdır”²⁷

Ancak unutulmamalıdır ki hidayet Allah’tandır. Bunun için;

الْأَدَبُ مِنَ الْأَبَاءِ ، وَالصَّلَاحُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى

“Edep, babalardan; salah ise Allâhü Teâlâ’dandır”²⁸ buyrulmuştur.

Bu sebeple onlar için hayır duada bulunmalı, bedduadan sakınmalıdır. Hadis-i Şerif’te;

دُعَاءُ الْوَالِدِ لَوْلَدِهِ كَدُعَاءِ النَّبِيِّ لِأُمَّتِهِ

“Anne babanın evladı için yaptığı dualar kabul olunmak yönünde Peygamberin ümmeti için yaptığı dualar gibidir”²⁹ buyrulmuştur.

Rivayet olunduğu üzere çocuk dünyaya geldiğinde Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu duayı okurlardı;

اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ بَرًّا وَآيِنَةً فِي الْإِسْلَامِ نَبَأَ حَسَنًا

“Allah’ım onu iyi bir kimse eyle. Onu Müslümanlıkta en güzel bir suretle yetiştir.”³⁰

²⁶ Sunen-ı Ebi Davud, Bâbun Fi Sevabi Kirâeti’l-Kurân, h.1453

²⁷ Beyhaki, Şuabu’l-İman, Hukuku’l-Evlad, h.8298

²⁸ Muhammed b. Ahmed es-Sefârinî, Gıdâu’l-Elbâb fi Şerh-ı Manzumeti’l-Âdâb, c.1, s.237

²⁹ Ebû Nuaym, Hilyetu’l-Evliya veTabakâti’l-Asfiyâ, c.8, s.347

³⁰ Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şıra’ti’l-İslam, Nikâhün Sunnetlen

Anne-babanın, evladına baktığında;

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ

“Hamd o Allah’a ki bana ihtiyarlık halinde İsmail’i ve İshak’ı ihsan buyurdu. Şüphe yok ki Rabbim mutlaka duayı işitir”³¹ mealindeki Âyet-i Kerime’yi, dua mahiyetinde okuması da güzel görülmüştür.³²

وَإِنِّي أَعِذُّهَا بِكَ وَذَرَيْتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

“...Ben onu ve zürriyetini o recim şeytanın şerrinden sana ismarlıyorum.”³³

Ayrıca bu Âyet-i Kerîmede, annesinin Meryem validemiz için yaptığı dua kısıa edilerek bizlere, evladımız için nasıl dua edeceğimiz öğretilmiştir.

İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri bu ayeti kerimenin tefsirinde şu Hadîs-i Şerîfi naklederek şöyle izah etmiştir;

مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ إِلَّا وَالشَّيْطَانُ يَمَسُّهُ حِينَ يُولَدُ فَيَسْتَهْلُ صَارِحًا مِنْ مِيسِهِ إِلَّا مَرْيَمَ وَابْنَهَا أَنَّ الشَّيْطَانَ يَطْمَعُ فِي إِغْوَاءِ كُلِّ مَوْلُودٍ بِحَيْثُ يَتَأَثَّرُ مِنْهُ إِلَّا مَرْيَمَ وَابْنَهَا فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَصَمَهُمَا بِرَكَّةٍ هَذِهِ الْإِسْتِعَاذَةُ فَتَقْبَلُهَا

“Dünyaya gelen her bir çocuk, doğduğunda kendisine şeytan dokunur da, bundan dolayı çocuk yüksek sesle ağlamaya başlar. Ancak Hazret-i Meryem ve oğlu (Hazret-i İsa aleyhis selam) bundan müstesna.”

Bu Hadîs-i Şerîfin manası; Muhakkak ki şeytan doğan her çocuktan müteessir olup ona iğva ve vesvese vermekte tama’ eder. Ancak Hazret-i Meryem ve oğlu müstesna. Çünkü Cenâb-ı Hak bu istiâzenin bereketiyle onları muhafaza etmiştir. Ve annelerinin (çocuğu Meryem validemiz ve zürriyetinden olan İsa (a.s.) için yapmış olduğu duasını kabul buyurmuştur.³⁴

Çocuk dünyaya geldiğinde erkekse ziyade sevinip kız olduğu vakit mahzun olmamalıdır. Çünkü hangisinin daha hayırlı olduğu bilinmez.³⁵

³¹ İbrahim Sûresi, Âyet 39

³² Kutbüddin İznîkî, Mürşidü’l-Müteehhilin

³³ Ali İmran Sûresi, Âyet 36

³⁴ İ.Hakkı Bursevî, Ruhü’l-Beyan, Âl-i İmrân Suresi 36. Âyet-i Kerimenin Tefsirinden

³⁵ Kutbüddin İznîkî, Mürşidü’l-Müteehhilin

Zaten Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse erkek ile kız ayrımı yapmaz. Kız evladından mahcup olup üzülmek imanı olmayanların çirkin sıfatıdır. Nahl Suresinde şöyle buyrulur;

وَإِذَا بُيِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنْثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ * يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُيِّرَ بِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

“Onlardan (müşriklerden) birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir.

Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, hakirlik duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!”³⁶

Bu sebeple denilmiştir ki;

وَيَزِدَادُ فَرْحًا بِالْبَنَاتِ مُخَالَفَةً لِأَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ

“Kız evladı müjdesini alan kişi, cahiliye ehline muhalefet etmek için, daha çok sevinir”³⁷ Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kız evladı olanlar için nice müjdeler vermiş ve onları “Mücehhezât-Cehizlenmişler” ve “Münisât-Dostlar” diye isimlendirmiştir. Onlar hakkında;

سَأَلْتُ اللَّهَ أَنْ يَزِدُنِي وَلَدًا بِلَا مَوْوَنَةٍ فَرَزَنِي الْبَنَاتِ

“Ben Cenâb-ı Hak’tan zahmetsiz çocuk istedim de bana kız çocukları verdi”, buyurmuştur.³⁸

Bir defasında Hane-i Saadetlerine iki kızı olan bir hanım gelmiş ve Âişe-i Siddıka validemizden yiyecek istemişti. Âişe (r.anha) validemiz de o anda elinde olan hurmaları kendisine vermişti. Anne şefkatinin galip gelmesinden dolayı kadın hurmalardan yemeyip evvela kızlarına ikram etmişti. Efendimiz hane-i saadetlerine döndüğünde Âişe validemiz hadiseyi haber vermiş, Resûlullâh Efendimiz bunun üzerine şöyle buyurmuştu;

مَنْ ابْتُلِيَ مِنَ الْبَنَاتِ بِشَيْءٍ، فَأَخْسَنَ إِلَيْهِنَّ، كُنَّ لَهُ شِرَاءً مِنَ النَّارِ

³⁶ Nahl Suresi, Âyet 58-59

³⁷ Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şıra'tı'l-İslâm, Nikâhın Sunnetleri

³⁸ Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şıra'tı'l-İslâm, Nikâhın Sunnetleri

“Kim kız çocukları yüzünden sıkıntı çeker ve onlara ihsanda bulursunsa, bu kız çocukları kendisi için cehennem ateşinden koruyan perde olurlar.”³⁹

Yine anne babalara, evlatları arasında adaletli davranmak, hiçbirine diğlerinden farklı muamele yapmamak emredilmiştir.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ حَتَّى فِي الْقَبْلِ

“Muhakkak ki Allâhü Teâlâ çocuklarınız arasında –onları öpmekte bile- adaletli olmanızı ister”⁴⁰

Hazret-i Ali (k.v.) şöyle buyurdu: “Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün bizi ziyaret etti ve evimizde kaldı. Hasan (r.a.) ve Hüseyin (r.a.) de uyuyorlardı. Hasan (r.a.) su istedi. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) suyu bardağa koymak için kalktı. Hasan (r.a.)’a vermek için gelince, Hüseyin (r.a.) alıp içmek istedi. Fakat Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) evvela Hasan (r.a.)’a sonra Hüseyin (r.a.)’a içirdi. Hazret-i Fatma (r.anha); “Sanki Hasan (r.a.) size daha çok sevimlidir Ya Rasullallah” dedi.

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz; **‘Hayır (ikisi de bana sevimlidir.) Ancak ilk önce Hasan (r.a.) istedi’** buyurdu. Sonra eli ile işaret ederek; **‘Ben, sen ve bu iki çocuk ile (Hazret-i Ali (r.a.)’ı işaret ederek) şu uyuyan kıyamette aynı yerdeyiz’** buyurdu”⁴¹

Başka bir Hadîs-i Şerîf’te de;

سَاوُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ فِي الْعَطِيَّةِ

“Hediye hususunda evlatlarınız arasında müsavi hareket ediniz”⁴² buyrulmuştur

Allâhü Teâlâ Kur’an-ı Azimü’ş-şan’da adaleti emretmiştir. Bu sebeple Müslüman olan her babanın evladı arasında adaletli olması lazımdır. Bu adalet îmâm-ı Ebû Yûsuf’a göre, babanın evladına yaptığı atıyyede (bir şey vermek) ve ihsanda erkek olsun kız olsun bütün evladına farksız olarak davranmasıdır.

³⁹ Sahih-i Müslim, Bâbun fi Fazlı'l-İhsanı ile'l-Benât, h.2629

⁴⁰ Suyutî, Cami'u'l-Ehadis, h.7224

⁴¹ Ibn-i Hacer el-Askalânî, el-Metâlibü'l-Âliye, Babü Fadl-i Fatime, h.4054

⁴² Suyutî, Cami'u'l-Ehadis, h.12982

Rivayet olunduğu üzere Numan'ın babası Beşir (r.a.) bir gün Numan (r.a.)'ı Resûlüllâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz'e getirip "Ya Resûlellâh ben bu çocuğuma bir köle bağışladım" dedi. Resûlüllâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz "**Bütün çocuklarına aynı şeyi yaptın mı?**" diye sual etti. Beşir "Hayır" deyince Resûlüllâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz "**Ondan dön, vazgeç**" buyurdular. İşte bu, bağış ve teberruda evlatlar arasında adaleti işaretler ki bu da onları her hususta müsavi tutmaktır. Baba birini diğerlerine tercih ettiği zaman kardeşler arasında kırgınlık ve düşmanlık husule gelir. Şayet baba evlatlarının bir kısmına mal teberru edip bir kısmını mahrum ederse bu, hüküm cihetinden caiz olur. Çünkü bu kendi halis mülkünde tasarruftur. Bu hususta hiç kimse için müdahale hakkı yoktur. Ancak bu hareket ile adaleti terk etmiş olur ve adil olmamış olur. Mütekaddimin'in kavli üzerine mahrum olan ister fakih ve mütteki olsun isterse cahil ve fasık olsun fark etmez. Müteahhirin'in kavli üzerine ise âlim ve edepli olanlara verip fasık ve facir olanları mahrum etmekte beis yoktur.⁴³

"Bir babanın hali sıhhatinde evladından bazısını diğer bazısına tercih edip onlara bir şey hibe etmekte farklı davranması mekruhtur. Ancak dindeki ziyadeliğinden dolayı farklı davranması müstesnadır. Bir baba malının tamamını çocuklarından birine verse kazaen caizdir. Lakin günahkâr olur. Muhi'te de böyledir. Hulasa isimli kitapta "Muhtar olan hibe hususunda erkek ile kız çocuğuna müsavi davranmaktır." denildi. Bir kimsenin çocuğu fasık olsa ona nafakasından fazla bir şey vermez."⁴⁴

"Bir kimsenin çocuğu ilim ile meşgul olduğundan para kazanma imkânı bulamasa, babasının ona diğer çocuklarından daha çok mal vermesinde beis yoktur. Multekat'ta da böyledir."⁴⁵

"Bir çocuk babasının sağlığında babasının malında uzun zaman tasarrufta bulunsa babanın vefatından sonra o mal miras olur. Ancak baba o malın mülkiyetini vermişse o zaman onun olur."⁴⁶

Çocuğa karşı yumuşak davranmak müstehaptır. Akra' ibn-i Hâbis (r.a.) bir gün Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimizi torunu Hasan'ı öperken görür ve "**Benim on tane çocuğum var hiç birini bir gün bile öpmüş değilim**" der. Bunun üzerine Efendimiz;

⁴³ Kâsânî, Bedâi'us-Sanâi', Kitabu'l-Hibe

⁴⁴ İbn-i Nuceym, el-Bahrü'r-Raik, Kitabu'l-Hibe

⁴⁵ Fetâvâ-ı Hindiye, El-Muteferrikat

⁴⁶ Fetâvâ-ı Hindiye, El-Muteferrikat

مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يَرْحَمُ

“Merhamet etmeyen merhametle muamele görmez”⁴⁷ buyururlar.

Hazret-i Âişe (r.anha)’nın rivayet ettiği bir Hadis-i Şerîfte de;

جَاءَ أَغْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ تَقْبَلُونَ الصَّبِيَّانَ فَمَا تَقْبَلُهُمْ
فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْأَمِلُكَ لَكَ أَنْ نَرْعَى اللَّهَ مِنْ قَلْبِكَ الرَّحْمَةَ

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)’e bir bedevi gele-
rek, “Yâ Rasûlallâh! siz çocuklarınızı öpüp sever misiniz? Biz çocuklarımızı-
zı öpüp okşamayız” demişti. Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem)
Efendimiz; **“Allah senin kalbinden merhamet ve şefkati çekip çıkarmış-
tır, ben ne yapabilirim”** diye cevap verdi”⁴⁸

Evlâda dünya ve âhirette kendisiyle anıldığında mahcup olmayacağı
güzel bir isim koymak çocuğun haklarındandır.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyururlar;

إِنَّكُمْ تَدْعُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَسْمَائِكُمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِكُمْ فَأَخْسِنُوا أَسْمَائَكُمْ

**“Muhakkak siz kıyamet günü isimleriniz ve babalarınızın isimleri
ile çağırılacaksınız onun için isimlerinizi güzelleştiriniz.”⁴⁹**

Çocuğa isim verilirken sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunur.⁵⁰
Hadis-i Şerîfte;

مَنْ وَلَدَ لَهُ مَوْلُودٌ، فَأَذَّنَ فِي أُذُنِهِ الْيُمْنَى، وَأَقَامَ فِي الْيُسْرَى لَمْ تَضُرَّهُ أُمُّ الصَّبِيِّانِ

**“Kimin çocuğu dünyaya gelir de sağ kulağına ezan, sol kulağına ka-
met okursa, o çocuğa ümm-ü sibyan zarar vermez”⁵¹** buyrulmuştur.

Yeni doğan çocuğun başındaki tüylere “akika” denir. Cenâb-ı Hakk’a
şükür için ve çocuğun her türlü bela ve musibetlerden selameti niyetiyle
kesilen kurbana da “akika kurbanı” denir.

⁴⁷ Sahih-i Müslim, Bâb-u Rahmetihi (sallallahü aleyhi ve ve sellem) e’s-sibyan, h.2318

⁴⁸ Sahih-i Buhârî, El-Edep, Rahmetü’l-Veled, h.5539

⁴⁹ Sünen-i Ebi Davud, Bâbu fi tağyiri’l-esma, h.4948

⁵⁰ Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şira’ti’l-Islam, Nikâhın Sünnetleri

⁵¹ Tuhfetü’l-Ahvezi, Bâbu’l-Ezan, c.5, s.90

Akika, Hanefi fıkhına göre müstehaptır. Üç imama göre ise sünnettir. Akika çocuğun doğduğu günden bülûğ çağına kadar kesilebilir. Fakat yedinci günü kesilmesi daha faziletlidir. Hem erkek hem kız çocuk için akika olarak, kurbanı elverişli olan hayvanlar kesilir. Bunlardan her biri için bir koyun kesilmesi yeterli olur. “Erkek için iki kurban kesilir” diyenler de vardır.⁵²

Çocuğun yedinci günü geldiğinde adı konulur, kurbanı kesilir, başının saçları kesilip saçları ağırlığınca altın veya gümüş tasadduk edilir.”⁵³

“Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz, Fatıma (r.anha) validemize, Hazret-i Hüseyin (r.a.) yedinci gününe geldiğinde saçını kestirip akçe ile tasadduk etmesini emretmiştir”⁵⁴ yine Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki;

كُلُّ غُلَامٍ رَهِيْنَةٌ بِعَقِيْقَتِهِ تُذْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ سَابِعِهِ وَيُحْلَقُ وَيُسَمَّى

“Her doğan çocuk, doğumunun yedinci günü akika denilen kurban kesilinceye kadar ve saçları kesilip adı verilinceye kadar rehindir.”⁵⁵ “Hadis-i Şerifteki “Rehindir” ifadesi şöyle izah edilir: Çocuğun afet ve belalardan korunması akikasına bağlıdır. Akikası kesilmeyince ondan tam manasıyla faydalanılamaz.”⁵⁶

Erkek çocuklar sünnet ettirilir. Fukaha, sünnet olmanın hükmünde ihtilâf ettiler. Bazıları “sünnettir”, dediler. Sahih olan da budur. Sünnet olmak için müstehap vakit yedi yaşından on iki yaşına kadarki vakittir. Tercih edilen görüş budur. Bazıları ise “Doğumundan yedi gün sonradır.” demiştir.⁵⁷ Çocuk ergenlik çağına ulaşmış ise vacip, 7-12 yaşlar arasında ise müstehaptır.⁵⁸

Zikredilenlerden başka geriye kalan evlat hakları şöyle hulasa edilebilir:

- Helal gıda temin etmek
- Temizlik alışkanlığını kazandırmak

⁵² O.Nasuhî O. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, Kurban ve Ay Kitabı

⁵³ O.Nasuhî O. N. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, Kurban ve Ay Kitabı

⁵⁴ Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şira'tu'l-İslam, Nikâhın Sunnetleri

⁵⁵ Sunen-ı Ebi Davud, Bâbun fi'l-Akika, h.2338

⁵⁶ Seyyid Ali Zade, Şerh-u Şira'tu'l-İslam, Nikâhın Sunnetleri

⁵⁷ Fetâvâ-ı Hindîye, Kerahiyet ve Istihsan

⁵⁸ Fetâvâ-ı Hindîye, Kerahiyet ve Istihsan

- 5-6 yaşlarında erkek ve kız çocuklarının yataklarını ayırmak
- 7 yaşında onlara namaz ile emretmek, 10 yaşına geldiğinde ise namaz kılmadığı takdirde onu hafif darp etmek
- Resûlullâh Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Ehli Beyt'i sevdirmek ve onları her mecliste savunmasını tavsiye etmek
- Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat akidesine uymayan insan ve gruplara benzememesini tavsiye etmek
- Dost çevresini seçmesinde onlara yardımcı olmak ve doğru arkadaşlar edinmesi hususunda onlara bolca telkinde bulunmak
- Çocuğa nerelere gitmesi ve nerelerden kaçınması hususunda nasihatler vermek
- Çocuğu korkutmamak ve yalana alıştırmamak
- Şiddet kullanmamak ve çirkin söz söylememek

Anne ve babaların çocuklarını terbiye ve irşad etmek için onlara nasihat ve sohbet etmeleri önemli bir vazifedir. Zira Kuran'ı Kerim de Lokman (aleyhisselâm)'ın oğluna va'z-u nasihati şöyle anlatılmıştır,

وَإِذْ قَالَ لِقَمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ

“Ve hani o vakit Lokman oğluna va'zediyor ve nasihat veriyordu, Oğulcuğum, yavrum! Allah'a şirk koşma. Çünkü şirk çok büyük bir zulümdür.”⁵⁹

يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ

“Yavrum, Muhakkak ki yaptığın iyilik veya kötülük ne kadar küçük ve gizli, ne kadar yüksek ya da alçak olursa olsun, Allah onu getirir. Çünkü Allah latîf ve habîrdir.”⁶⁰

يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِحْ عَلَى مَا نَضَاهُ عَنْكَ
إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

⁵⁹ Lokman Sûresi, Âyet 13

⁶⁰ Lokman Sûresi, Âyet 16

“Yavrum, namazını devamlı kıl, emri bi'l-ma'ruf ve nehyi anil-münker yap (diğerlerini kemale erdirmek ve istikamette götürmek için) başına gelene de sabret. Çünkü bu işlerin her birisi azmolunacak işlerdendir.”⁶¹

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki;

مُرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سِنْعٍ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِينَ

“Çocuklarınız yedi yaşında olduğu halde onlara namazı emredin. On yaşında iken (eğer namazı kılmazlarsa, onları terbiye için hafifce) dövün (hafifçe bir darp ile ikaz edin).”⁶²

Tefsir de bu Âyet-i Celîle şöyle izah edilmiştir;

Yani bu vazifeyi yapmak kolay değildir. Onun için başına birtakım musibetler gelmesi melhuzdur. Umeyr İbn-i Habîb (r.a.) oğullarına nasihatinde demiştir ki; “Herhangi biriniz emr-i Bi'l-ma'ruf ve nehyi anil-münker yapmak isterse ondan evvel ezaya hazırlansın ve Allah'tan sevaba yakîn edinsin. Çünkü her kimin Allah'tan sevaba ikânı olursa dokunan eziyeti duymaz.”⁶³

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

“Ve insanlara karşı kasılmış durma (böbürlenip, kibirlenme) ve yüzünde çalımla yürüme, çünkü Allah öğünenlerin hiçbirini sevmez.”⁶⁴

وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْصَصْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ

“Gidişinde mu'tedil ol, sesinden de biraz indir, (söylerken bağırma) çünkü seslerin en hoşsı gitmeyeni herhalde merkeplerin sesleridir.”⁶⁵

⁶¹ Lokman Sûresi, Âyet 17

⁶² Molla Hüseyin, Dürerü'l-Hukkâm, c. 1, s. 50

⁶³ Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, Lokman Sûresi 16. Âyet-i Keriminin Tefsirinden

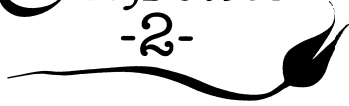
⁶⁴ Lokman Sûresi, Âyet 18

⁶⁵ Lokman Sûresi, Âyet 19

İman, Amel ve İhlâs'a Dâir

Sohbetler

-2-

Dinimiz İslam'ın iman, amel ve ihlas olmak üzere üç esası vardır. Müslümanların önce itikatlarını tashih etmeleri; Ehl-i Sünnet ve Cemaat inanç ve itikadı üzere iman etmeleri icab eder. Sonra da ibadetlerini yerine getirmeleri ve bunu yaparken de ihlas ile; sırf Allah rızası için yapmaları gerekir.

Elinizdeki bu eserde yukarıdaki hususlara ait muhtelif mevzular âyet-i kerîmeler, hadis-i şerîfler, evliya ve ulemanın sözlerinden istifade ile hazırlanmıştır.

www.faziletkitap.com

ISBN 978-605-9953-91-7

9 786059 953917

www.faziletkitap.com